

JYU DISSERTATIONS 705

Kaisa Kyläkoski

Kanssakirjoittaminen Posttidningarissa ja Inrikes Tidningarissa 1729–1791

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 705

Kaisa Kyläkoski

**Kanssakirjoittaminen Posttidningarissa
ja Inrikes Tidningarissa 1729–1791**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
marraskuun 18. päivänä 2023 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, Old Festival Hall S212, on November 18, 2023, at 12 o'clock.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2023

Editors

Petri Karonen

Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Kansikuva: ote Carl Hofverbergin maalauksesta Trompe l'oeil (1737). Livrustkammaren LRK 16672 (68:2).
Valokuva Google Arts & Culture / Wikimedia.

Copyright © 2023, by the author and University of Jyväskylä

ISBN 978-951-39-9770-0 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-9770-0

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9770-0>

ABSTRACT

Kyläkoski, Kaisa

Collective writing in *Posttidningar* and *Inrikes Tidningar* 1729–1791

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2023, 287 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 705)

ISBN 978-951-39-9770-0 (PDF)

Diss.

A newspaper in the 18th century was not a description of society created by the editor, but a place for written interaction between equals, which formed a part of the sociability that was characteristic for the century. This study examines the nature of the collective writing of readers, its boundary conditions and its impact. The collective writing is studied in the newspapers *Posttidningar* and *Inrikes Tidningar*, which were read across Sweden. The original contribution to knowledge of this dissertation is a detailed case study of mediatization in the early modern period.

In order to examine the collective nature of writing, the reader contributions are approached with the concept of rhetorical genre, i.e. focusing on repeated writing situations that the writers have learned to recognise. Contrary to the mainstream of earlier research, newspapers are not viewed as precursors of later newspapers, nor primarily as potential shapers of public opinion.

Using the criterion of repetition, significant forms of collective writing are identified as narration, discussion and philanthropy. The development of writing styles was influenced by the newspaper itself, i.e. its shape, materiality and editorial guidelines, society's customs, values, culture and laws, as well as the skills of the writers. It was easiest to write using the same forms that the author was used to reading, which means the threshold for change and freer discussion was high.

The distinct consequence of collective writing was that the readers were offered a previously unattainable and quite coherent image of life in the Swedish realm in the 18th century. It is likely that the readers also gained a feeling of belonging to a community of readers, i.e. a group of people that they had never met in person.

Keywords: newspapers, 18th century, Sweden

TIIVISTELMÄ

Kyläkoski, Kaisa

Kanssakirjoittaminen Posttidningarissa ja Inrikes Tidningarissa 1729–1791

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2023, 287 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 705)

ISBN 978-951-39-9770-0 (PDF)

Diss.

Sanomalehti 1700-luvulla ei ollut toimituksessa luotu kuvaus yhteiskunnasta vaan lukijoille tarjottu vertaisvuorovaikutuksen paikka, joka on osa vuosisadalle ominaista seurallisuutta. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tämän kanssakirjoittamiseksi nimetyn vuorovaikutuksen luonnetta, sen reunaehtoja ja vaikutusta. Aineistoksi on valittu sanomalehdet *Posttidningar* ja *Inrikes Tidningar*, joita luettiin eri puolilla Ruotsia. Kyseessä on tapaustutkimus varhaismodernin ajan medioitumisesta.

Kanssakirjoittamisen kollektiivisen luonteen tavoittamiseksi kirjoituksia lähestytään retorisen genren käsitteellä eli keskittyen toistuviin kirjoitustilanteisiin, jotka kanssakirjoittajat ovat oppineet tunnistamaan. Aikaisemman tutkimuksen valtavirrasta poiketen sanomalehtiä ei nähdä myöhempien lehtien esiasteina eikä myöskään ensisijaisesti potentiaalisena yleisen mielipiteen muodostajana.

Toistuvuuden kriteerillä merkittäviksi kanssakirjoittamisen muodoiksi tunnistetaan kertominen, keskustelu ja avunanto. Kirjoittamisen tapojen kehitykseen vaikuttavat sanomalehti itse eli sen muoto, materiaalisuus ja toimituslinjaukset, yhteiskunnan tavat, kulttuuri ja lait sekä kirjoittajien valmiudet. Helppointa oli kirjoittaa samoilla muodoilla, joita oli totuttu lukemaan, mikä nosti kynnystä muutokseen ja vapaampaan keskusteluun.

Kanssakirjoittamisen selvä seuraus oli lukijoille tarjoutunut aikaisemmin saavuttamaton ja varsin yhtenäinen mielikuva elämästä Ruotsin valtakunnassa 1700-luvulla. On todennäköistä, että lukijoille myös syntyi tunne kuulumisesta lukijoiden yhteisöön eli ryhmään, jota he eivät koskaan kasvokkain kohdanneet.

Avainsanat: sanomalehdet, 1700-luku, Ruotsi

Author Kaisa Kyläkoski
Kaisa.Kylakoski@iki.fi
<https://orcid.org/0000-0002-7570-1819>

Supervisors Petri Karonen
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä

Antti Rähkä
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä

Kustaa H. J. Vilkuna
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä

Reviewers Kirsi Vainio-Korhonen
Department of Finnish History
University of Turku

Jani Marjanen
Centre for Nordic Studies
University of Helsinki

Opponent Jani Marjanen
Centre for Nordic Studies
University of Helsinki

ESIPUHE

Tätä tutkimusta ei olisi olemassa ilman suomalaista historiantutkijoiden yhteisöä, joka on kestänyt keskuudessaan käenpoikasta eli diplomi-insinöörin koulutuksella varustettua elämäntapahistorioitsijaa¹. Ansaitsette kaikki kärsivällisyydestänne kiitoksen ja avoimen tieteen kunniamerkin.

Korkein kiitos kuuluu dosentti Anna Kuisminille, joka kerta toisensa jälkeen, vuosikymmenen ajan, toivotti minut tervetulleeksi salonkiinsa. Siellä opin, mitä on akateeminen keskustelu ja anteliaisuus parhaimmillaan. Opin myös paljon varsinaisesta teemasta eli suomenkielisen väen kirjallistumisesta ja sen tutkimisesta. Monet opeista ovat vaikuttaneet tähän tutkimukseen, vaikka päädyin yhteiskunnan toiseen laitaan, toiseen kieleen ja aikaisemmalle vuosisadalle.

Tätä tutkimusta ei myöskään olisi syntynyt, ellei professori Petri Karonen olisi ehdottanut minulle väitöskirjan tekoa keväällä 2018. Hän ohjasi tammikuussa 2020 alkaneen tohtorikoulutukseni yhdessä yliopistotutkija Antti Räihän, yliopistotutkija Piia Einosen (syksyyn 2021) ja professori Kustaa H. J. Vilkun (kesästä 2022) kanssa.

Väitöskirjaksi tarkoitetun käsikirjoituksen osia on käsitelty tutkijaseminaarissa ja kaikkia kommentoijia on syytä kiittää. Erityisen kiitoksen tarpeessa on kerran opponenttina toiminut tutkijatohtori Zachris Haaparinne, joka vapaaehtoistyönä syksyllä 2022 sparrasi käsikirjoituksen ensimmäisiä sivuja merkittävästi paremmiksi lukemalla ja tiukasti kommentoimalla useita erilaisia versioita, mutta näkemättä kehityksen päätöstä.

Sain esitellä tutkimussuunnitelmaani myös professori Mikko Tolosen johtamassa Digital Humanities tutkimusseminaarissa Helsingin yliopistossa, mistä vielä kertaalleen kiitos, samoin kuin mahdollisuudesta kuunnella muiden virikkeitä antaneita esityksiä jo lähes vuosikymmenen ajan.

Loputtomat kiitokseni esitän tammikuun 2023 käsikirjoitusversiota talkoohengellä lukeneille professoreille Susanna Fellman ja Anu Lahtinen, jotka tukivat työtäni kommenttiensa ohella sillä, että osoittivat aitoa välittämistä ja halukkuutta auttamiseen.

Käsikirjoituksen esitarkastajina toimineet professori Kirsi Vainio-Korhonen ja yliopistonlehtori Jani Marjanen ilmaisivat selkeillä sanoilla useita parannettava seikkoja. Kiitän molempia vaivannäöstä ja asiantuntemuksen jakamisesta, Vainio-Korhosta erityisesti kehotuksesta nostaa seurallisuus paremmin esille ja Marjasta neuvosta piilottaa autodidaktista lähestymiskulmaani. Lisäksi kiitän Jani Marjasta lupautumisesta vastaväittäjäksi.

Tämä tutkimus on syntynyt menneisyyden mediasta nykyisten medioiden avulla. Ilman Kungliga Biblioteketin digitointeja 1700-luvun sanomalehdet olisivat jääneet minulle tuntemattomiksi enkä olisi lähtenyt niitä lukemaan. Lukuisat

¹ Elämäntapahistorioitsijan määrittelystä, ks. Tikka 2012.

muut digitoinnit sekä internetin kautta jaettu ja löytynyt tutkimus tarjosivat reittejä tietoon ja ajatuksiin, joista tämä tutkimus koostuu.

Osa aineistostani ja suuri osa tarvitsemastani kirjallisuudesta oli kuitenkin käytettävissä vain paperilla ja löytyi lähes aina Kansalliskirjastosta, jonka henkilökunta ansaitsee lukuisat kiitokseni. (Yksi elämäni tähtihetki eli huomiointini Kansalliskirjaston vuoden 2021 asiakkaana ei kuitenkaan perustunut pelkästään tätä tutkimusta varten tekemiini satoihin lainauksiin.)

Parasosiaalisen ohjausryhmäni kokosin YouTubesta. Dekaanin Tara Brabazon kertoi vlogissaan suorasanaisia totuuksia akateemisesta kirjoittamisesta ja väitöskirjan tekemisestä. Historioitsija Christopher O'Regan luki päivästä toiseen *Dagligt Allehandan* vuosikertaa 1792 jakaen iloni sanomalehdistä menneisyyden kuvaajina, antaen virikkeitä ajan ja aineiston tulkintaan sekä tarjoten toistuvia muistutuksia lähdekritiikin olennaisuudesta. Danie Bergerin käsityövideoiden reipas kokeilu, erehdysten tunnustaminen, kriittinen tulosten arviointi ja hokema "trust the process" vertautuivat mielessäni tutkimusprojektiin ja rohkaisivat sekä kannustivat pyrkimään itseäni tyydyttävään lopputulokseen.

Päivittäisen työntekoni olennaisena tukena olivat sosiaalisen median yhteisöt. Facebookissa ja Twitterissä sain tutuilta ja tuntemattomilta yleisiä ja erityisiä neuvoja sekä piristäviä peukutuksia ja tykkäyksiä, joita ilman tutkimustyö olisi varmasti jäänyt sikseen. Kiitän kaikkia mukana olleita lämpimästi. Erityisessä ajatuksissani ovat pitkäaikaiset tuttavani Veli Pekka Toropainen ja edellä jo mainittu Anu Lahtinen. Toro käytti kaikki tilaisuudet rohkaisevaan kommentointiin ja Anu kiireidensäkin keskellä oli toistuvasti ensimmäinen vastaaja pulmia esittäessäni eikä kasvokkain väitöskirjan tekemisestä keskustellessamme pelästynyt kyyneleitäniäkään.

Tilaisuudet ainoastaan ilman medioimaan viestintään olivat koronavuosina ja niiden jälkeenkin harvinaisia eli erittäin merkityksellisiä. Suurkiitokset tuttavilleni, jotka kohtaamisissa jakoivat aikaansa ja ajatuksiaan sekä ottivat ongelmiksi kokemani asiat tosissaan: Eeva-Lotta Apajalahti, Pentti Arpalahti, Ainur Elmgren, Juha-Matti Granqvist, Sofia Gustafsson, Henri Hannula, Ulla Ijäs, Peteri Impola, Maren Jonasson, Kati Kallio, Kati Katajisto, Veikka Kilpeläinen, Mia Korpiola, Ulla Koskinen, Miia Kuha, Liisa Kunnas, Sofia Lahti, Kirsi Laine, Jason Lavery, Elina Maaniitty, Samu Nyström, Pirjo Ovaskainen, Kari-Matti Piilahti, Panu Pulma, Aaro Sahari, Tomi Saranka, Joanna Veinio ja Samu Viljanen.

Tämän tutkimuksen teon hankalina hetkinä lohduttava ja rohkaiseva ajatus löytyi aina Irja Katriina Sassin tili- ja päiväkirjasta, jota hän alkoi kirjoittaa tullakseen "kunnioitetuksi ja jämeräksi ja rikkaaksi" sekä erikoisluonteeksi. Sassia muistaen tämä työ on omistettu kaikille menneisyyden kirjoittajille, motivaatioistaan riippumatta.

Helsingfors, Fredagen den 29 September, År 2023
Kaisa Kyläkoski

KUVIOT

KUVIO 1	Ruotsissa ilmestyneiden sanomalehtisivujen vuosittaiset määrät 1727–1792.....	26
KUVIO 2	<i>Posttidningarin</i> (1727–1760) vuosittaiset oman maan sanomien määrät (N=2071). Katkoviiva esittää iäkkäistä vainajista kertovien sanomien osuuden ja yhtenäinen kuninkaallisten juhlintaan liittyvien oman maan sanomien osuuden kokonaisuudesta.....	40
KUVIO 3	<i>Inrikes Tidningarin</i> (1760–1791) oman maan sanomien määrä vuosittain (N=13349). Katkoviiva kuvaa hyväntekeväisyydestä kiittävien sanomien osuutta, jonka piikki vuonna 1777 liittyy kahteen suureen kaupunkipaloon. Yhtenäinen viiva esittää kuninkaallisiin liittyvää juhlintaa raportoivien oman maan sanomien osuuden kokonaisuudesta (aivan kuten kuviossa 2). Isoimmat huiput syntyivät Kustaa III:n valtaannousun sekä yhdistys- ja vakuuskirjan yhteydessä.....	53
KUVIO 4	Vasemmalla <i>Posttidningarin</i> (1727–1760) ja oikealla <i>Inrikes Tidningarin</i> (1760–1791) oman maan sanomien päiväyksissä mainitut paikat.....	57
KUVIO 5	Kiitossanomien vuosittainen määrä <i>Inrikes Tidningarissa</i> , jaettuna apuun tietyille paikkakunnalle (N=146), tiettyyn kaupunkipaloon (N=206) tai muuhun yksilöityyn tarpeeseen (N=302).....	166

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	11
1.1	Tutkimustehtävä ja teoreettiset lähtökohdat.....	11
1.2	Aikaisempi tutkimus 1700-luvun sanomalehdistä ja niihin kirjoittamisesta.....	18
1.3	Lähteet ja työn rajaukset.....	25
1.4	Metodi ja tutkimuksen osat.....	30
2	OMAN MAAN SANOMAT.....	34
2.1	Sallinta.....	34
2.2	Toimitus.....	39
2.2.1	Posttidningar 1727-1760.....	39
2.2.2	Inrikes Tidningar 1760-1791.....	46
2.3	Kirjoittaminen ja lukeminen.....	56
2.3.1	Sijainti ja kustannus.....	56
2.3.2	Osallistujat.....	62
3	KERRONTA.....	73
3.1	Juhlinta.....	75
3.1.1	Kiitosjumalanpalvelukset.....	75
3.1.2	Palkintoluovutukset.....	87
3.2	Iäkkäinä kuolleet.....	93
3.3	Onnettomuudet.....	105
3.4	Kanssaoleminen.....	117
4	KESKUSTELU.....	120
4.1	Tieto.....	121
4.1.1	Havainnot.....	121
4.1.2	Toimintatavat.....	129
4.1.3	Erityisesti mehiläistenhoito.....	137
4.2	Julkiset ja poliittiset asiat.....	144
4.2.1	Ennakkosensuurin aika.....	144
4.2.2	Painovapauden aika.....	149
4.2.3	Yksinvaltiuden aika.....	156
4.3	Kanssapuhuminen.....	161

5	AVUSTUS.....	164
5.1	Nälkää näkevät.....	166
5.2	Palaneet kaupungit.....	177
5.3	Onnettomat yksilöt.....	186
5.4	Kanssajakaminen	195
6	KANSSAKÄYMINEN JA KANSSAVAIKUTUS.....	198
	SUMMARY.....	204
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	211

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä ja teoreettiset lähtökohdat

Kun historiantutkimuksessa lähteenä on sanomalehti, käytetään usein ilmaisu ”sanomalehti kertoo”. Sujuvuus ja taloudellisuus tekee näin sanomalehdestä yksimielisen toimijan, jonka tosiasiallinen luonne viestinnän välittäjänä jää näkyttömiin.

Tämä on erityisen ongelmallista, kun tutkijan lähteenä ovat sanomalehdet 1700-luvulta. Eurooppalaiset sanomalehdet olivat syntyneet edellisellä vuosikaudalla moniäänisinä, sillä niissä julkaistiin sellaisenaan toisaalta saatuja tai lainattuja tekstejä, jotka käsittelivät tapahtumia kaukana lehden julkaisupaikasta. Näiden sanomalehtien luotettavuus syntyi huolellisesta toistosta eli kirjoitusten väliset mahdolliset ristiriitaisuudet olivat tarkoituksenmukaisia eivätkä ongelma.²

Toimitusperiaate oli sama useassa 1700-luvun yksittäiselle kaupungille tai koko valtakunnalle tarkoitettussa sanomalehdessä Ruotsissa. Uutta niissä oli julkaisupaikkakuntaa koskeva aineisto, mutta tämäkin sisältö oli joko pelkästään tai merkittävässä määrin toimituksen ulkopuolella tuotettua eli esimerkiksi viranomaisten työssä syntyneitä listoja ja määräyksiä sekä ilmoitusaineistoa. Lisäksi sanomalehdissä julkaistiin yksityishenkilöiden toimitukseen jättämiä tai lähettämiä kirjoituksia.³ Näiden kirjoittajille, jotka todennäköisesti olivat saman lehden lukijoita, sanomalehdet olivat pienpainatteita ja kirjoja helpompia ja halvempia tapoja jakaa ajatuksiaan sille osalle yhteiskuntaa, jonka painotuotteet taivoittivat.

Aikalaisten mielestä moniäänisyys ja vuorovaikutteisuus olivat lehdistön merkittäviä ominaisuuksia.⁴ Lehtien lukijat rinnastettiin vertauskuvallisesti ajan muihin uusiin yhteenliittyimiin, jotka olivat osa seurallisuuden muutosta 1700-

² Esim. Pettegree 2014:182–207; Jucker 2005: 11–12.

³ Esim. Mral 1996:119; Oscarsson 1998:23–35; toimittamisesta laajemmin luvussa 2.2.

⁴ Esim. Norrköpings Weckotidningar 1759:5:3.

luvulla.⁵ Yhden kirjoittajan mielestä lehtikeskustelu oli kuin iso kokous, jossa kukin vuorollaan kertoi mielipiteensä.⁶ Toisen kirjoittajan mukaan lehdessä oli käynnissä jatkuva keskustelu, jossa kaikilla oli mahdollisuus valistaa ja viihdyttää toisiaan yksityiseksi ja yhteiseksi hyväksi.⁷

Ennen 1700-lukua keskustelun paikkoja kotien ulkopuolella olivat Ruotsissa olleet erilaiset hallinnon tasot valtiopäivistä kihlakunnan käräjiin sekä kaupungeissa ammattikunnat ja yliopistojen osakunnat, joihin kuuluminen oli pakollista käsityöläisille ja ylioppilaille.⁸ Näiden rinnalle syntyi 1700-luvulla vapaaehtoisuuteen perustuvia yhteenliittymiä. Kyseessä oli eurooppalainen ilmiö, jonka ensivaiheena voidaan pitää tieteentekijöiden kirjeenvaihtoverkostoista (oppineiden tasavalta) 1600-luvulla syntyneitä tieteellisiä seuroja, joiden toimintaan kuuluivat sekä keskustelutilaisuudet että periodiset julkaisut.⁹ Eurooppalaista mallia seuraten Ruotsiin syntyi 1700-luvulla tieteellisten seurojen lisäksi sekä salaseuroja että myöhemmin edistykseen julkisesti pyrkiviä yhdistyksiä.¹⁰ Seuroja tutkinut Henrik Stenius on nimennyt salaseurojen ajan salaiseksi ”julki-suudeksi” ja 1700-luvun lopun tilaajajulkisuudeksi, jossa pyrittiin entistä suurempiin jäsenmääriin eikä osallistuminen ollut enää kiinni kutsusta tai aiemmasta tuttavuudesta.¹¹

Useimmat seuroista toimivat tietyssä fyysisessä paikassa, mutta esimerkiksi Kuninkaallinen isänmaallinen seura (Kungliga Patriotiska Sällskapet) ei vaatinut jäseniltään läsnäoloa kokouksissa ja jäsenistö asui eri puolilla valtakuntaa.¹² Vastaavasti seura Pro Fide et Christianismo, johon kuuluneet papit asuivat myös hajallaan, viesti kiertokirjein ja keskittyi julkaisutoimintaan.¹³ Paikallisesti toimivienkin seurojen, kuten turkulaisen Auroran, toimintaan liittyi usein lehden julkaisu.

Yhdistysten ohella mahdollisuuksia seurustella ennestään tuntemattomien kanssa tarjosivat uudet paikat ja tilaisuudet, joita oli pääasiassa isoimmissa kaupungeissa. Näiden toreista tuli 1700-luvulla entistä selvemmin näyttäytymisen, kohtaamisten ja keskustelun paikkoja.¹⁴ Vuosisadan uutuuksia olivat kahvilat,

⁵ Sommerville 1996:14, 103, 142–160; Manheim 1979(1933):20–22; Gordon 1994:6–7, 51–52; Kettunen 2003:174–176; Bond 2021:10–11. Seurallisuuden (sosiabiliteetti) käsitteestä myös Artukka 2021: 42–45; Albrecht 2015.

⁶ Johansson 1936:I:74; vrt. Bergklint 1837:167; Bond 2021:1; Malesherbes 1771, siteeraus Bourdon 2015:9; Prévost 1755, siteeraus Chapin 2015:72; Quebec Herald 30.9.1790, siteeraus Eamon 2015:24.

⁷ Mral 1996:67; Lundell 2014:178.

⁸ Melkersson 1997:81.

⁹ Stenius 1987:44–45; Simonsen 2001:39–42.

¹⁰ Ekman/Bilmark 1772; Göthe 1875; Andrae 1980:29–42; Stenius 1987:102–118; Ahtokari 2000:44–48, 76–95; Simonsen 2001:43–45, 48; Ahokas 2011:140–148; Lind 2014; Öhrberg 2014:108–173; Runefelt 2015:141–178; Marjanen 2016:106–132; Marjanen 2022:110–136. Yksittäisistä seuroista: Castrén 1901; Castrén 1902; Sylwan 1907; Corin 1944:376–377; Bel-lender 1946:619–621; Högberg 1961; Lindroth 1967a; Lindroth 1967b; Hamberg 1983; Stålmarch 1986; Ahtokari 2000; Önerfors 2006; Svensson 2010; Holm 2010; Ullgren 2010:67–198; Lindquist 2016; Ahokas 2018; Björk & Kaiserfeld 2018.

¹¹ Stenius 1987: 97–128; Alapuro & Stenius 1989:20–23.

¹² Högberg 1961:68; Högberg & Danielsen 1961.

¹³ Ahokas 2018.

¹⁴ Lundell 2002:33; Christensson 2003:142; Forselius 2015:99; Savolainen 2017:209; Sennefelt 2011:64–72; Stadin 2023:29–34.

jotka ainakin esitettiin kapakoita älyllisempinä ympäristöinä.¹⁵ Lisäksi erityisesti Tukholmassa puistopromenadit, kuvataiteen tarkastelu, teatteri, ooppera, konsertit ja tanssiaisit muuttuivat vuosisadan aikana eliitin järjestämistä suljetuista tilaisuuksista sosiaalisiksi tapahtumiksi, joihin periaatteessa vaadittiin vain pääsylipun ostaminen. Naamiaisissa voitiin jopa yrittää sosiaalisen aseman peittämistä.¹⁶

Vapaaehtoisuuden ohella ja siihen liittyen uusien yhteenliittymien seurallisuuteen kuului ajatus tasa-arvosta, mikä käytännössä tarkoitti aatelis-, pappis- ja porvarissäätyjen miesten välisten arvorajojen jonkinasteista ylitystä.¹⁷ Tasa-arvon ajatuksen ja käytännön ero kuitenkin säilyi ja näkyi teatterin katsomon osien ohella selvästi esimerkiksi terveyslähteillä, jotka periaatteessa tarjosivat tapaamisen mahdollisuuden eri säätyjen naisille ja miehille laajahkolta alueelta. Lähteillä oleskelussa osaksi tervehdyttävää vaikutusta ymmärrettiin seurustelu, johon kuuluneet tittelien poisheitto ja arvoerojen unohtaminen eivät kuitenkaan koskeneet kaikkia lähteellä. Sinne sairauksiaan hoitamaan tulleella rahvaalla ja köyhälistöllä oli erillinen aika veden juomiseen ja erilaiset asuintilat.¹⁸ Vastaavasti yhdistykset, klubit ja sosiaaliset tilanteet eivät todellisuudessa olleet avoimia kaikille.

Uusien seurallisuuden muotojen tapaan määrällisesti ja funktionaalisesti kasvanut lehdistö ei myöskään ollut kaikkien tavoitettavissa. Kun Frans Michael Franzén kuvasi satiirisessa kirjoituksessaan lehdistöä klubina nimeltä *Publicum*, hän jakoi sen osiin. Todistettuaan lukutaitoisuutensa pääsi klubin osastoon *Kuulijat* (Hörande), joka oli oikeutettu tarkasteluun ja arvosteluun. Klubin toiseen luokkaan *Puhujin* (Talande) pääsemiseen vaadittiin kirjoitustaito.¹⁹

Kirjoitustaidon käyttö ajatusten jakamiseen sanomalehden lukijoille on tämän tutkimuksen kohde, jota kutsutaan kanssakirjoittamiseksi.²⁰ Kanssakirjoittaminen lukemiseen yhdistettynä on kanssakäymistä sanomalehden välityksellä

¹⁵ Forselius 2015:101–103; Savolainen 2017:136, 149–150, 172–173, 175, 184–187; Artukka 2021:178–196; Stadin 2023:29–34.

¹⁶ Puistopromenadit: Landstedt 2023:89–109; Stadin 2023:15–40. Kuvataide: Ahlund 2015. Teatteri: Levertin 1889; Flodmark 1893; Berg 1896; Hirn 1970:13–42; Mäkeläinen 1972:189–208; Byström 1981; Hansell 1984; Dahlberg & Delblanc 1988; Swanson 1989; Hedwall 1993:89–106, 351–366; Hirn 1998:19–37; Swanson 2003; Skuncke 2006; Skuncke 2007; Nordmark 2007; Paavolainen 2016; Artukka 2021: 162–177. Ooppera ja konsertit: Mäkeläinen 1972:173–188; Hedwall 1993:61–88; Jonsson 1993; Dahlström 1993; Ivarsdotter-Johnson 1993; Skuncke & Ivarsdotter 1998:9–33; Andersson G 2006; Wolff 2015; Wolff 2016a; Wolff 2016b:430–450; Wolff 2018. Tanssiaisit ja julkiset juhlatilat: Mäkeläinen 1972:165–172; Hirn 1982:10–17; Hedwall 1993:73; Ulvros 2004:147–156, 175–188; Artukka 2018; Artukka 2021:143–161; Landstedt 2023:52–74, 110–121, 155–212. Edellisiin liittyneestä julkaisutoiminnasta: Swanson 2007; Swanson 2009.

¹⁷ Stenius 1987:42–43, 99–101; Gordon 1994:4–5; Bond 2021:10–11; Artukka 2021:42–43.

¹⁸ Mansén 2001:58, 151–152, 212–213, 239–241, 259; Mäkeläinen 1972:209–222; Heikkinen 1991:83–85; Koskinen 2002; Koskinen 2003.

¹⁹ Åbo Tidningar 1795:1. Nimettömänä julkaistua, mutta Wilhelm Laguksen (1871:94) Frans Michael Franzénille attribuoimaa kirjoitusta on useimmiten tarkasteltu 1790-luvun alun sanomalehtien sisällön kritiikkinä (Johansson 1936:243; Castrén 1951:25; Zilliacus & Knif 1985:109–117; Ledin 2005:1486–1487; Marjanen 2013:175). Kirjoittamisen tekstissä on nostanut esiin Patrik Lundell (2002:24–25).

²⁰ Kanssakirjoittaminen ei kuulu 1700-luvun suomen sanastoon, jossa on runsaasti muita kanssa-alkuisia sanoja (VKS). Horjuvasta ortografiasta ja yhteydestä sanaan kansa ks. Stenius 2003:312–314.

eli vuorovaikutusta, joka on todellista, vaikka osapuolet eivät ole samassa tilassa eivätkä näe toisiaan.²¹ Kanssakirjoittaminen mahdollistaa sosiologi Georg Simmelin yhteisökäsitykselle keskeisen ryhtymisen ”yhteyteen toisten kanssa, toimintaan toisten puolesta, toisten kanssa ja toisia vastaan”, jossa ihminen ”jäsen-tää olonsa toisten olemisen mukaiseksi, toisin sanoen vaikuttaa heihin ja ottaa vastaan heidän vaikutuksiaan”.²² Kanssakirjoittaminen synnyttää, edelleen Simmeliä lainaten, ryhmän, joka on ”enemmän tai vähemmän” yhteisö.²³

Median vaikutusta yhteiskuntaan on viestinnätutkimuksessa viime vuosikymmeninä tarkasteltu medioitumisen käsitteellä, joka yleisimmin ymmärretään prosessina, jossa media vaikuttaa arkielämän tapoihin, kulttuuriin ja yhteiskuntaan muuttuen vastavuoroisesti myös itse. Enimmäkseen ylätasolla liikkuvat tutkimukset ovat nähneet ”todellisen” medioitumisen alkaneen vasta modernina aikana.²⁴ Historiantutkijalle tämä tulkinta on osa jatkumoa, jossa tuoreimmat median muutokset näyttävät toistuvasti olennaisesti merkityksellisempinä kuin aikaisemmat.²⁵ Myös 1700-luvun lopulla nähtiin edeltänyt aika käännteentekevänä.

Publisiteetin Historiaa ei ole vielä kirjoitettu, mutta siitä tulisi hyvin mielenkiintoinen ja merkityksellinen kirja. Publisiteetin Historian voi nähdä Ihmis-suvun Luomisen Historiana; se ei enää sitten syö heinää.²⁶

Kanssakirjoittaminen on osa publisiteettia eli painotuotteilla ja erityisesti lehdistöllä luotua julkisuutta.²⁷ Publisiteetti on sekä laajempi että kapeampi käsite kuin porvarillinen julkisuus, jolle on keskeistä mielipiteiden muodostus ja niihin vaikuttaminen sekä painotuottein että edellä mainituissa sosiaalisissa kohtaamispaikoissa.²⁸ Porvarillinen julkisuus on ollut keskeinen käsite 1700-luvun

²¹ Peters & Rothenbuhler 1989:22; Hjarvard 2008:121–125; Pietilä K 2011: 149–152; Virtanen et al. 2018; Lehtonen 2020. Sekä Hjarvardin, Pietilän että Lehtosen kritiikki kohdistuu John B. Thompsonin (1995; 2020) vuorovaikutustilanteita luokittelevaan malliin, jossa kasvokkain tapahtuva viestintä vaikuttaa ”välittömämmältä” ja ”aidommalta” kuin teknologialla medioitu.

²² Simmel 1999(1908):20.

²³ Simmel 1999(1908):27.

²⁴ Medioitumisen ohella on suomeksi käytetty sanoja medialisaatio, mediatisaatio, medialisoituminen tai mediatisoituminen (Ampuja, Koivisto & Väliverronen 2014a:24). Ruotsiksi käsite on *medialisering*, englanniksi vakiintunein muoto on *mediatization*. Tutkimushistoriasta ja koulukunnista: Lundby 2009; Krotz 2009; Kaun 2011; Couldry & Hepp 2013; Hepp 2014; Averbeck-Lietz 2014; Lundby 2014:10–14; Ampuja, Koivisto & Väliverronen 2014a; Ampuja, Koivisto & Väliverronen 2014b; Forslid et al. 2017:10–13. Olennaista keskustelua ja kritiikkiä: Deacon & Stanyer 2014; Hepp et al. 2015; Deacon & Stanyer 2015; Ekström et al. 2016; Lunt & Livingstone 2016; Corner 2018; Lehtonen 2020.

²⁵ Snickars 2020.

²⁶ Werlds-borgaren 27.10.1792, siteeraus Söderhjelm 1924:133 (Publicitetens Historia är ännu icke skriven, men skulle blifva en ganska intressant och märkvärdig bok. Publicitetens Historia kan man anse som Människo-slägtets Skapelse Historia; det åter icke längre hö sedan den tiden). Vastaava ajatus muutoksesta julkaistiin samana vuonna esimerkiksi almanakassa Quebecissa (Eamon 2015:11) ja skotlantilaisen filosofin muotoiluna (McDowell 2017:12). McDowellin (2010:244–246; 2017:11–12) mukaan vuosisadan lopulla syntyneeseen kehityskausimalliin liitettiin viestintäteknologioiden merkitys nimenomaan 1790-luvun alussa.

²⁷ SP 1790:98:1; PT 1792:13:1; PT 1792:67:2; SAOB:publicitet; Rosenblad 1824; Rosengren 2022:463.

²⁸ Manheim 1979(1933); Habermas 2004(1962); Melton 2001.

lehdistön ja yhteiskunnan tarkastelussa, kun tutkimuksen kohteena on ollut poliittisen vaikuttamisen mahdollisuudet ja kansalaisyhteiskunnan synty.²⁹ Nämä kehityskulut eivät ole tämän tutkimuksen keskiössä eikä olennaista ole se, oliko kanssakirjoittamisella yhteiskunnallista merkitystä vai ei. Tiettyyn julkisuuskäsitteeseen³⁰ peilauksen tai uuden julkisuuskäsitteen muotoilun sijaan kanssakirjoittaminen nähdään osana 1700-luvun seurallisuutta ja medioitumisen tapaus-tutkimuksena. Kanssakirjoittamista tarkastellaan viestintämahdollisuuksien käyttönä ja jossain määrin myös mahdollisuuksien käyttämättömyytenä.

Käytäntöä eli ihmisten toimintaa on suositellut mediatutkimuksen lähtökohdaksi sosiologi Nick Couldry, jonka mielestä yhteisöllisesti rakentunut käytäntö paljastaa toiminnan säännönmukaisuuksia sekä tarpeita, joista käytäntö juontuu. Nousemalla yksittäisen ihmisen teoista käytäntöjen tasolle ilmiöitä voidaan yleistää päätyemättä abstraktiin teoriaan. Tutkimus median suhteesta yhteiskuntaan kannattaa siksi Couldryn mielestä aloittaa kysymällä ”mitä ihmiset tekevät medialla erilaisissa tilanteissa ja konteksteissa?” eikä median sisältöjen ja instituutioiden tarkastelulla.³¹

Kanssakirjoittamisen käytäntö on historiattomasti ilmaistuna asynkronista teknologiavälitteistä kirjoitettua vuorovaikutusta, jonka tutkimuksesta on 1990-luvulta lähtien syntynyt laaja kenttä, jolla toimivat kielentutkijat, sosiologit, etnologit sekä viestinnän ja tietotekniikan tutkijat. Yksi tutkimuksen keskeisistä teemoista on näkyvässä Franzénin kielikuvassa: teknologian ominaisuuksista ei suoraan seuraa se, miten yksilö niitä käyttää. Sekä kuvitteellisissa että todellisissa toimintaympäristöissä on affordansseja eli tarjoumia, joita kaikki eivät havaitse, eivät osaa tai eivät halua käyttää.

Affordanssin käsite luotiin fyysisen ympäristön kontekstiin, mutta sosiologi Ian Hutchby käytti käsitettä hedelmällisesti interaktiivisen viestintäteknologian analyysiin, kun hän haki kompromissia teknologiadeterminismin ja sosiaalisen konstruktivismin välillä. Kun tarkastellaan teknisen ratkaisun vaikutusta, on epärealistista ajatella, että teknologia ja sen ympärille rakentuneet instituutiot itsessään määräisivät sen, miten luotuja mahdollisuuksia käytetään. Toisaalta viestintäteknologioilla yhdessä yhteiskunnan niille asettamien rajoitusten kanssa

²⁹ Habermasin (2004[1962]) päteosta on sovitettu useaan kertaan 1700-luvun Pohjoismaihin: Melberg 1978:44–46; Ziliacus & Knif 1985:20–21; Stenius 1987:47–50; Svensson 1988:35, 77–79; Sahlin 1989:7; Björkman 1992:23; Bergström et al. 2000:10–11; Båtefalk 2000:50–69; Lundell 2002:10–12; Hallberg 2003:1–2, 26–36; Winton 2006:39–43; Tjønneland 2008:xi–xv; Nurmiainen 2009:168–169; Gundersen 2010:73–76; Sennefelt 2011:21–26, 270; Ahokas 2011:63–64; Krefthing, Nøding & Ringvej 2014:22–23; Lundell 2014; Öhrberg 2014:17–29; Runefelt & Sjöström 2014; Forselius 2015:43–45, 91–112; Tunefalk 2015:21–23; Viitaniemi 2016:32–33; Savolainen 2017:15–21; Persson 2018:157; Bjerås 2021:253–254; Helmius 2022:17–19; ks. myös yhtenveto Englund & Svensson 2003:81–85. Käytöstä 1700-luvun lehdistöhistoriassa ks. esim. Barker & Burrows 2002:9–13; Kristiansen 2019a:93–127; Cavanagh 2019:89–91; Bond 2021:7–9.

³⁰ Skuncke (1999; 2003) on nimennyt vapaudenajalla syntyneen poliittisen julkisuuden ”rällsittömäksi julkisuudeksi” (ofrålse offentighet), mutta käsitettä ei ole kehitetty kovin pitkälle. Ågren (2006a; 2006b) kutsuu oikeusasiakirjojen julkaisun synnyttämää julkisuutta skandaalijulkisuudeksi.

³¹ Couldry 2012:33–58; vrt. Kortin (2017) näkemys medioitumisen mediahistoriallisesta tutkimuksesta.

ei voi tehdä mitä tahansa. Kullakin medialla on joukko teknisiä ja sosiaalisia affordansseja, jotka mahdollistavat, rajoittavat ja rakentavat viestintää ja siihen liittyvää toimintaa. Toiminta voi ajan kuluessa muuttua, vaikka tekniset affordanssit pysyisivät samoina.³² Teknisesti ruotsalainen sanomalehti 1700-luvulla oli tyypillisesti suunnilleen A5-kokoa ja nelisivuinen. Siihen mahtui siis rajallinen määrä tekstiä, mutta sarakkeet ladottiin irtokirjakkein ja riveillä voitiin välittää erilaisia viestejä.

Viestien välitystä ajatellaan usein tiedon siirtona paikasta toiseen, kuin tavaraa tieverkossa. Tämän mallin journalismitutkija James Carey nimesi siirtomalliksi. Se ei kuitenkaan kata kaikkia viestinnän kulttuurisia funktioita, joten Carey ehdotti täydennykseksi rituaalimallia, jossa viestinnän merkitys on yhteiskunnan ylläpidossa ja viestintä on luonteeltaan performatiivista.³³

Emme kohtaakaan kysymyksiä sanomien vaikutuksista ja funktioista sellaisinaan vaan keskeiseksi nousee esittämisen ja mukaanmenon rooli lukijan elämän ja ajan jäsentäjänä. Koemme - aivan kuten uskonnollisissa rituaaleissa - että vaikka uutiset toistavat itseään, niiden lukeminen tuottaa itsessään tyydytystä. Huolimatta niiden vähistä funktioista olemme niiden piintyneitä kuluttajia. Lehdet eivät ole vaikutusten tai funktioiden lähteitä vaan mieltä dramaattisesti kiehtovia - eivät välttämättä mielihyvää tuottavia - esityksiä siitä, mikä maailma perimmiltään on. Juuri tällaiseen teksti-rooliin lehti silmissämme asettuu; balilaisen kukkotappelun, Dickensin romaanin, Elizabethin ajan draaman tai opiskelijakokouksen tavoin se on todellisuutta kokonaisuudessaan muotoavaa, järjestävää ja sävyttävää esitystä.³⁴

Careyn mainitsema sanomalehden uutisten toisteisuus tuotetaan kirjoittaen samankaltaisesti toistuviksi tunnistetuissa tilanteissa ja tilanteista. Koska lukijat ovat oppineet ja tottuneet muotoihin sekä konventioihin, kirjoittamisen käytännöstä tulee helposti pitkäikäinen.³⁵ Kirjoitustavat eli käytössä olevat genret muodostuvat näin yhdeksi sanomalehden affordanssiksi, joka sekä mahdollistaa että rajaa ilmaisua.³⁶ Genret muodostavat käytännön tason, jota tarkastelemalla voidaan tavoittaa ainakin osa median sosiaalisesta merkityksestä käyttäjilleen.

Näin, kun ymmärretään retorisen genreanalyysin koulukuntaa edustavan Amy J. Devittin tapaan genre pelkän luokan tai muodon sijaan sosiaalisena tekona, joka vuorovaikutuksessa tilanteen, olemassa olevien genrejen ja kulttuurisen kontekstin kanssa tuottaa tietyn muotoisen tekstin. Näitä tekstejä lukeneet pystyvät tunnistamaan vastaavaksi kokemansa tilanteen ja kirjoittamaan siitä samantapaisen tekstin. Todellisuudessa jokainen tilanne ja teksti on uniikki, joten samankaltaisuus on sosiaalisesti rakennettua. Ihmiset tunnistavat tilaisuuksien toisteisuuden siksi, että he tuntevat genren, mutta genreä ei olisi olemassa, ellei tilaisuuksia olisi ymmärretty toistuneiksi. Kirjoitukselle aiheen antaneet tilanteet eivät ole havaittuja vaan määriteltyjä ja rakennettuja.³⁷

³² Hutchby 2001a:2-32; Hutchby 2001b; Hjarvard 2008:120-121; Hjarvard 2013:27-30; Gershon & Manning 2014:565-567; Scarlett & Zeilinger 2019.

³³ Carey 1994(1975); Manninen 1984; vrt. Pietilä V 1981.

³⁴ Carey 1994(1975):86-87.

³⁵ Rothenbuhler 2010.

³⁶ Devitt 2004:1; Reiff & Bawarshi 2016:3-4.

³⁷ Devitt 2004:1-36.

Genre on olemassa vasta, kun monet ihmiset ovat käyttäneet sitä toistuvasti, eli se on sekä yksilöiden tekojen että yhteisöllisyyden tulos. Näin genre on myös dynaaminen eli se voi kehittyä yhteiskunnan ja kulttuurisen kontekstin muuttuessa. Kirjoittajien kokemuspöiriin voi esimerkiksi tulla uusia tilanteita tai ennestään tutut saavat uusia merkityksiä.³⁸ Genreen tallentuu tietoa yhteisölle ominaisesta toiminnasta.³⁹

Couldryn ehdotusta mediatutkimuksen käytäntölähtöisyyteen sovelletaan tässä tutkimuksessa tarkastelemalla kanssakirjoittamista siinä käytettyjen genrejen kautta, sillä näissä on tavoitettavissa yksilön suhde kollektiiviseen kirjoittamiseen.⁴⁰ Genre määritellään retorisen genreanalyysin tapaan sosiaalisena tekona, joka on tulkittava konteksti huomioiden. Osa kontekstista, mukaan lukien genret, voidaan ymmärtää affordansseina, jotka määräytyivät osin lehtien materiaalisista ominaisuuksista ja toimituksen päätöksin, mutta tarjoumaan vaikuttivat myös kunkin kirjoittajan havainnot, tulkinnat ja valinnat. Tarjolla oli mahdollisuus sekä tiedon jakamiseen että yhteisyyden luontiin, mutta yksilöt saattoivat jättää mahdollisuuden käyttämättä. Sanomalehdestä syntyi sellainen kanssakirjoittamisen alusta kuin millaiseksi se vallitsevissa olosuhteissa tehtiin.

Kanssakirjoittamisen ja sen kehittymisen kontekstoiva kuvaus on tämän tutkimuksen päätehtävä. Tutkimus voidaan siis mieltää hyvin perinteiseksi lehdistöhistoriaksi, jonka tavoitteena on tukea lehden sisällön lähdekriittistä käyttöä muussa historiankirjoituksessa.⁴¹ Ensisijaisena tarkoituksena on kuitenkin James Careyn kulttuurihistoriallisen otteen ohjelmajulistuksen⁴² mukaisesti asettaa medioitu vuorovaikutus – eli kirjoittaminen sanomalehtien avulla tuntemattomille ja yhtä tuntemattomien kirjoittajien tekstien lukeminen samoista sanomalehdistä – tutkimuksen kohteeksi menneisyyden ihmisten paremmaksi ymmärtämiseksi.

³⁸ Devitt 2004:3, 14, 21–27, 29, 30–31, 33–34, 36.

³⁹ Miller 1994; Bawarshi & Reiff 2010:57–72; Heikkinen & Voutilainen 2012:27–30. Retorisen genreteorian pääpiirteet vastaavat journalistiikan tutkimuksen näkemyksiä uutisen sosiaalisesta rakentumisesta. Ks. esim. Fishman 1997(1982); Zelizer 1993

⁴⁰ Genre ei ole ollut suomalaisessa historian tutkimuksessa keskeinen käsite (Kalela 2012). Sitä on kuitenkin voitu hyödyntää viittaamalla mihinkään genreteoriaan (esim. Haaparinne 2021).

⁴¹ Pohjoismaisen lehdistö- sekä mediahistorian luonteesta ja kehityksestä: Salmelin 1968; Rommi 1968; Rommi 1973; Sandlund Gäfvert & Torbacke 1982; Tommila 1982a; Salokangas & Tommila 1982; Salokangas 1984; Salokangas 1997; Salokangas 2002; Salokangas 2005; Salokangas 2012a; Salokangas 2012b; Salokangas 2014; Kaarninen & Kaarninen 1989; Rydén 1991; Dahl 1994; Dahl 2002; Rantanen 1994; Rantanen 1996; Andersson 1995; Holmberg 1998a; Bondebjerg 2002; Djerf-Pierre 2002; Ekström, Jülich & Snickars 2006; Ekström 2008; Jülich, Lundell & Snickars 2008; Vuorio 2009; Cronqvist, Lundell & Snickars 2014; Cronqvist, Jarlbrink & Lundell 2014; Kortti 2016; Kortti 2019; Malmberg 2019; Jarlbrink 2019; Jarlbrink, Lundell & Snickars 2019; Bibliografiat Ruotsista ja Suomesta: Rydén 1971; Sundin 1995; Routavaara 1935; Kaarna & Winter 1965; Uino 1978. Mediahistoria on käsitteellistettävissä eri asiaksi kuin lehdistöhistoria, josta erillisenä hahmotetaan journalismin historia. Lisäksi viestinnän historia on paljolti samaa kuin mediahistoria ymmärrettynä laajimmassa muodossaan. Nämä rajanvedot yhteyksineen kysymyksenasetteluun, teorioihin ja metodeihin eivät ole niin vakiintuneita, että tämän tutkimuksen tarkempi positiointi tutkimuskentälle tuottaisi lisäarvoa.

⁴² Carey 1974.

Ymmärtäminen konkretisoituu kysymyksiin:

- Mihin ja miten kanssakirjoittamisen mahdollisuutta käytettiin eli minkälaista yksityishenkilöiden viestintä ystävä- ja tuttavapiirin ulkopuolelle oli?
- Mitkä tekijät vaikuttivat kirjoittavien lukijoiden toimintaan eli miksi kanssakirjoittamisesta muodostui sellaista kuin se oli?
- Mikä oli kanssakirjoittamisen merkitys kirjoittajille ja lukijoille?

1.2 Aikaisempi tutkimus 1700-luvun sanomalehdistä ja niihin kirjoittamisesta

Yleiskuvan Ruotsin 1700-luvun lehdistöstä loivat kaksi tutkijaa 1890-luvulla.⁴³ Vuonna 1895 julkaistun kirjastonhoitaja Bernhard Lundstedtin bibliografian *Sve-riges periodiska litteratur* ensimmäinen osa kattaa vuodet 1645–1812.⁴⁴ Teos on edelleen käyttökelpoinen, mutta vaatii tulkintaa, sillä Lundstedtin periodisten julkaisujen määritelmä on väljä ja kattaa kaiken osina julkaistuista käänösromaaneista tieteellisiin sarjajulkaisuihin ja vain lyhyen aikaa ilmestyneisiin aikakauslehtiin sekä tietenkin sanomalehdiksi mielletäviin julkaisuihin.⁴⁵ Lehdistö 1700-luvulla oli kokeilevaa ja muuttuvaa eikä siihen voida ongelmitta soveltaa myöhemmin vakiintuneita sanoma- ja aikakauslehden käsitteitä. Sanomalehdiksi (aikalaisille *tidning*, *avis*, *dagblad*) on kuitenkin tutkimuksissa toistuvasti kutsuttu tiettyjä lehtiä, jotka kopioitiin mekaanisesti eli painettiin paperille, ilmestyivät vähintään viikoittain, sisälsivät ajankohtaista aineistoa eivätkä rajanneet käsiteltäviä asioita yksittäiseen aihepiiriin.⁴⁶

⁴³ Kahden varhaisen opinnäytteen (Sepelius/Celsius 1752; Elfgren/Wallenius 1805) jälkeen Ruotsin 1700-luvun lehdistöstä tehtiin kaksi bibliografiaa (Tholander 1811; Aurivillius 1814:120–128). Varhaisimmasta Suomen lehdistöstä kirjoitettiin katsaus (Anon 1838; Anon 1839) ja on hyvin mahdollista, että jotain vastaavaa ruotsalaisesta lehdistöstä on vielä löytämättä. Tutkimuskatsauksessaan Key (1883:v-vi) noteeraa ylimalkaisesti lehdistön näkyneen "ohimennen, tiettyyn aikaan liittyen tai tietystä syystä" kirjallisuudessa. Mainitessaan Keyn teoksen Schück (1887:153) esitti joitakin täydennyksiä tutkimushistoriaan, jossa lehdistö näkyi osana kirjallisuudenhistoriaa (Hammaršköld 1833(1818–1819):8, 224–226; Lénström 1841: 109, 223–227; Wieselgren 1847:11–12, 122–139; Wieselgren 1848:389–400, 515–530; Atterbom 1846; Atterbom 1847:129–147, 163–177, 327–339; Malmström 1866:232–242, 510–511, 529–556; Malmström 1867:203–536; Böttiger 1870; Ljunggren 1873:72–181, 391–485) ja vilah-taa poliittisen historian yleisesityksissä erityisesti käsiteltäessä sensuuria ja painovapautta (Fryxell 1863:184–186; Fryxell 1864:143–145; Fryxell 1868:111–117; Fryxell 1869:99–110; Fryxell 1871:98, 169–171; Fryxell 1872:144–147; Fryxell 1878:39–43, 84–101; Fryxell 1879:164–173; Malmström 1899(1874): 81, 118–128, 145–146, 201–203, 243–246, 434–448).

⁴⁴ Lundstedt 1895; Taustasta ja merkityksestä, ks. Rydén 1991:45–69; Malmquist 1996; Malmquist 2009.

⁴⁵ Suomalaisesta näkökulmasta merkittävin puute on se, että Lundstedtin luettelosta puuttuu *Suomenkieliset Tieto-Sanommat* (1776). Tälle ei ole selvää perustetta, sillä bibliografiassa ei ole rajauduttu ruotsinkielisiin lehtiin eikä myöhemmän Ruotsin rajoihin, sillä muut Tu-russa ennen vuotta 1809 ilmestyneet lehdet ovat mukana. Lundstedtilla oli käytettävissään Renvallin (1871) listaus, jossa *Tieto-Sanommat* oli mainittu (Steinby 1976:203–204).

⁴⁶ Sanomalehden määrittelystä esim. Tommila 1974:7–9; Pietilä K 1980:165–166; Sahlin 1989:186–187; Pietilä V 1997:112–114; Martin 2003: 2–4; Nøding 2008; Heyd 2012:10, 235

Myös kirjallisuushistorioitsija Otto Sylwanin väitöskirja *Sveriges periodiska litteratur under frihetstidens förra del (till midten af 1750-talet)* (1892) ja siitä laajennettu teos *Svenska pressens historia till statshöfningen 1772* (1896) ovat iästään huolimatta edelleen päteviä tutkimuksia sanoma- ja aikakauslehtien varhaisvaiheista.⁴⁷ Sylwan ei kuvaa lähdeyöskentelyään, mutta tekstinsä ja sen viitteiden perusteella hän on käynyt laajasti läpi käsittelemiensä lehtien vuosikertoja ja aikakauden kansliakollegion pöytäkirjoja. Vapaudenajan lehdistön perusasioiden osalta myöhemmin ilmestyneessä tutkimuskirjallisuudessa on ollut Sylwanin jäljiltä vain varsin vähän lisättävää tai korjattavaa.⁴⁸ Kotimaisen sisällön lisääntyminen oli Sylwanille merkki varhaisten uutiskoosteiden kehityksestä ”varsinaiseksi” eli tutkijan omaa aikaa (1890-luku) muistuttaviksi sanomalehdiksi. Siksi hän käsittelee lähetettyjä kirjoituksia muutamien lehtien kohdalla, mutta ei analysoi näiden tekstien kirjoittajia tai heidän motivaatioitaan.⁴⁹

Mediahistorioitsija Patrik Lundellin mielestä lukijoiden lähettämästä aineistosta koostettuja varhaisia lehtiä on Ruotsin lehdistöhistoriassa ohitettu ja väheksytty, sillä on haluttu keskittyä ammattimaisen journalismin historiankirjoitukseen.⁵⁰ Selkeä esimerkki tästä on *Stockholms Posten*, joka ensimmäisessä numerossaan lokakuussa 1778 ilmoitti vastaanottavansa ja julkaisevansa maanmiesten kirjoituksia eri aiheista.⁵¹ Kirjallisuushistorioitsija Gustaf Ljunggren totesikin sata vuotta myöhemmin lyhyesti, että varhaisimmissa vuosikerroissa ”esiintyi kaikenlaisia lähetettyjä kirjoituksia ja pitkäaikaisia kiistoja muodostui henkilöiden välille, jotka eivät todellakaan kuuluneet toimitukseen”, mutta hän keskittyi tutkimuksessaan lehden muuhun sisältöön.⁵² Toimituksen ulkopuolisia tekstejä ei ole myöhemminkään täysin ohitettu, mutta kiinnostavimmaksi *Stockholms Postenin* historiassa on koettu tunnettujen kirjoittajien kontribuutioiden tunnistaminen ja attribuointi.⁵³ Vastaavasti suuri osa 1700-luvun lehdistön historiankirjoituksesta on käsitelty yksittäisiä lehtiä keskittyen näiden

⁴⁷ Sylwan 1892; Sylwan 1896. Sylwan on käsitellyt 1700-luvun lehdistöä myös artikkeleissaan (Sylwan 1893a; Sylwan 1893b; Sylwan 1894; Sylwan 1895; Sylwan 1909; Sylwan 1936). Sylwanin lehdistöhistorian tutkimuksesta laajemmin ks. Rydén 1991:8–12; Lundström 2009.

⁴⁸ Esimerkiksi Oscarssonilla (1985; 2000; 2005; 2007) on varsin vähän Sylwania täydentävää tietoa.

⁴⁹ Sylwan 1892:42; Sylwan 1894; Sylwan 1896:50, 108–109, 125–128, 431–432, 435.

⁵⁰ Lundell 2002:14, 49, 76; Lundell 2010:439; Lundell 2011:17–18; Lundell 2014:180; vrt. vähäiseksi todettu tutkimus lukijakirjeistä moraalisissa viikkolehdistä (Forselius 2015:20), 1700-luvun paikallislehdistä (Mral 1996:15–16), mielipidekirjoituksista (Sorvali 2019) ja toimittajien työstä (Kurvinen 2018).

⁵¹ SP 1778:1:1–2.

⁵² Ljunggren 1873:38–39, 74–75 (Under dessa första år uppträdde insändare af alla slag, och långvariga strider utspunnos emellan personer, hvilka visst icke hörde till redaktionen).

⁵³ Ek 1907; Sylwan 1909; Böök 1910; Lamm 1913:100; Ehnmark 1930:73–173; Ek 1941; Ek 1952.

sisällön kuvailuun, taiteelliseen sisältöön ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviin toimijoihin.⁵⁴ Perinnettä jatkaa myös tuorein Ruotsin lehdistöhistoria.⁵⁵

Stockholms Posten on myös hyvä esimerkki siitä, miten suomalaisessa historiantutkimuksessa on käsitelty Suomesta Tukholmalaisiin lehtiin päätyneitä kirjoituksia. Kun kulttuurihistorioitsija Wilhelm Lagus 1880-luvulla tarkasteli *Stockholms Postenia*, hän huomasi Suomeen liittyviä ja Suomesta lähetettyjä tekstejä. Pysähtymättä miettimään kirjoitusten laatijoita ja tekstien lähettäjiä Lagus oletti suhteellisen suureksi mieltämänsä määrän selittyvän lehden toimittajan suhteilla Suomeen.⁵⁶ Suhteilla varmasti olikin ollut merkitystä kirjoitus- ja julkaisuaktiivisuuteen, mutta mielenkiintoinen on Laguksen näkemys siitä, etteivät Ruotsissa ilmestyneet lehdet olleet sen paremmin 1780-luvulla kuin sitä ennen tai sen jälkeen kiinnostuneita Suomen asioista. Tämän oletuksen lisäksi suomalaista tutkimusta on ohjannut ajatus turkulaisen lehdistön synnyn käännteentekevyydestä.⁵⁷ Näin ollen on ymmärrettävää, että Tukholmassa ilmestyneisiin lehtiin kirjoittaminen esiintyy harvoin suomalaisissa tutkimuksissa.⁵⁸ Historiantutkija Gunnar Suolahden toteamus, että ”ruotsalaiseen *Inrikes Tidningar* maamme eri osista, Turusta, Porista, Oulusta, Kokkolasta, Hämeenlinnasta, Padasjoelta, Elimäeltä, Loppävirroilta j.n.e. seuraavien vuosien kuluessa lähetetyt tiedonannot ja kirjoitelmat todistavat meillä jo olleen kosolta virkeitä lukijoita” ei näytä kiinnittäneen juuri kenenkään huomiota eikä Suolahti itsekään suuremmin käyttänyt lehtiä tutkimuksissaan.⁵⁹ Ainoa laajempi työ, joka tarkastelee Suomen näkyvyyttä Ruotsin lehdistössä 1700-luvulla on sanomalehtitutkintoa varten tehty opinnäyte, johon on huolellisesti koottu kaikki *Inrikes Tidningarissa* vuonna 1771 julkaistu

⁵⁴ Frosterus 1891; Hultin 1917; Silander 1918; Wikander 1924; Otava 1931; Johansson 1936; Svanfeldt 1937; Källquist 1938; Hasselberg 1946:683–687; Anér 1948; Ek 1952; Suova 1952; Appelgren 1956; Loos 1958:9–120; Åberg 1987:121–127; Torbacke 1998; Mral 1998:107–112; Holmberg 1998b:233–237; Oscarsson 2003b; Lindvall 2004; Oscarsson 2005; Torbacke 2005:16–38; Tuusvuori 2007:2–5; Swanson 2009; Nordmark 2017a; Nordmark 2017b; af Forselles 2018; Persson 2018.

⁵⁵ Eli Oscarsson 2000. Vastaava näkemys teoksesta on Forseliuksella (2015:20).

⁵⁶ Lagus 1884:148–149.

⁵⁷ Kuvaava esimerkki on Eino Suovan (1952:234, ks. myös 202, 204) ihmetys siitä, että maaliskuussa 1771 eli kaksi kuukautta sen jälkeen, kun Turussa alkoi ilmestyä lehti *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo*, joku turkulainen ”vielä” lähetti vaunumyynti-ilmoituksensa *Inrikes Tidningariin*. Suova selittää havaintoiaan tottumuksella eli hän ei esimerkiksi pohdi sitä, että turkulainen vaunukauppaaja on voinut hyvin tietää ja ymmärtää, että *Inrikes Tidningar* tavoitti lähialueella useampia lukijoita kuin varsin uusi ja harvemmin ilmestynyt paikallinen lehti. Samaa ajattelumallia edustaa vuosikymmeniä myöhemmin esimerkiksi Marja Mikola (1987:131), joka näkee tarpeelliseksi selittää Oulusta Turun sijaan Tukholmaan vuonna 1784 lähetettyä kirjoitusta sillä, että todennäköinen kirjoittaja ”oli vasta pari vuotta aiemmin muuttanut Ruotsista Suomeen, ja yhteydet lahden toiselle puolelle olivat vielä tiiviit”. Vastaavasti 2010-luvun väitöskirjoissa näkyy empirialla vahvistamaton oletus turkulaisen lehden dominoivasta asemasta omassa kaupungissaan 1700-luvun lopussa (Ahokas 2011:237–245; Savolainen 2017:39–40).

⁵⁸ Esim. Hultin 1910:122, 146, 228–229; Landgrén 2002:529. Laajimman poikkeuksen tekee palvelusväkeä koskeva keskustelu, johon osallistuttiin Ulvilasta ja Kokkolasta (Vegesack 1995:80–86; Harnesk 1990:56–62; Virrankoski 1986:316–325; Forsgård 2014:198–210; Lindberg 2017; Knif 2018:210–215).

⁵⁹ Suolahti 1991(1925):221. Vielä vähemmän huomiota lienee saanut joululehden artikkeli, jossa G. Mårtenson (1938) esitti huomion *Inrikes Tidningariin* lähetettyjen kirjoitusten arvosta arjen historian lähteenä.

Suomesta lähetetty sisältö.⁶⁰ Vuosiluvun valinta sitoo tämänkin tutkimuksen turkulaiseen lehdistöön.

Suomalaisten tekstien julkaisu Tukholmassa jätetään mainitsematta myös laajimmassa Suomen sanomalehdistön historian esityksessä. Historiantutkija Päiviö Tommilan kirjoittamassa varhaisimman ajan lehdistöhistoriassa on lyhyesti esitelty tärkeimmät Ruotsissa valtakunnallisesti levinneet lehdet sekä kerrottu niiden lukemisesta Suomessa, mutta ei mainita, että niihin lähetettiin Suomesta kirjoituksia.⁶¹ Kirjastohistoriallisessa väitöskirjassaan *”Nödvändighet af LainaKirjasto”*. *Modernin lukuhulun tulo Suomeen ja lukemisen instituutiot* (1997) Ilkka Mäkinen esitti 1700-luvun sanomalehtien saatavuudesta ja lukemisesta Suomessa jossain määrin Tommilaa täydentäviä tietoja, mutta näkökulmansa vuoksi hän ei kiinnittänyt huomiota lehtiin kirjoittamiseen.⁶² Kirjoittamiseen keskittyneessä Jyrki Pietilän journalistiikan väitöskirjassa *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000* (2008) sidotaan, kuten rajavuosista näkyy, suomalainen sanomalehtiin kirjoittaminen sanomalehtien painamiseen Suomessa. Tarkastellessaan Turussa 1700-luvulla ilmestyneiden lehtien juttutyyppejä Pietilä ei tee vertailua ruotsalaisiin aikalaislehtiin eikä mainitse niissä julkaistuja tekstejä Suomesta.⁶³ Pirjo Munck kontekstualisoi historian väitöskirjassaan *Valistajista ammattimieheksi. Toimittajien ammattilaistumisen pitkä tie 1771–1921* (2016) varhaiset Turun lehdet eurooppalaiseen ja pohjoismaiseen kehitykseen, mutta käsittelee 1700-luvun lehtien toimittamista hyvin lyhyesti eikä kirjoittamista ollenkaan.⁶⁴ Myös Suomessa 1700-luvulla ruotsiksi kirjoitettuihin lehtikirjoituksiin on laskettu vain Turussa julkaistut tekstit.⁶⁵ Kansalliset rajat on tietoisesti kaadettu vasta viime vuosina käynnissä olleessa projektissa, jossa on tarkasteltu tekstien siirtymistä Suomen ja Ruotsin lehdistössä pitkällä aikavälillä.⁶⁶

Henkilöhistoriallisen ja kansallisen kiinnostuksen ohella lehdistöhistorian kirjoitusta on ohjannut näkemys julkisuudesta mielipiteen muodostuksen paikkana.⁶⁷ Varhaisten sanomalehtien osalta kysymykseen on tarttunut laajemmin kolme historiantutkijaa: Jöran Wibling väitöskirjassaan *Opinioner och stämningar i Sverige 1809–1810* (1954), Magnus Nyman väitöskirjassaan *Press mot friheten. Opinionsbildning i de svenska tidningarna och åsiktsbrytningar om minoriteter* (1988) ja Thomas von Vegesack teoksessaan *Smak för frihet. Opinionsbildningen i Sverige 1755–1830* (1995). Lehdistön käyttö mielipiteisiin vaikuttamiseen on lisäksi laajasti mukana historioitsija Stig Bobergin tutkimassa Kustaa III:n ajan sotapropagandassa.⁶⁸

⁶⁰ Valli 1953.

⁶¹ Tommila 1988:43–44, 47.

⁶² Mäkinen 1997:124–136.

⁶³ Pietilä J 2008:45, 98–110, 126–133, 641, 657.

⁶⁴ Munck 2016: 27–33.

⁶⁵ Thylin-Klaus & Holm-Cüzdan 2019:42–43.

⁶⁶ Paju et al. 2022; Lundell et al. 2023. Projektia edelsi Suomen lehdistöön keskittynyt tutkimus, ks. Rantala 2018; Salmi et al. 2018; Rantala et al. 2019; Salmi et al. 2020; Paju et al. 2023.

⁶⁷ Erityisesti Jürgen Habermas (1985[1964]) on määritellyt julkisuuden yleisen mielipiteen muodostuksen kautta. Vrt. Lundellin (2002:79) toteamus lehdistön poliittisesta tulkinnasta.

⁶⁸ Boberg 1967.

Mielipiteen muodostuksen mahdollisuuteen vaikuttavat painovapaus ja sen rajoitukset, joiden historiantutkimus on lehdistöhistorialle oleellista ja toisinaan myös laskettu sen osaksi.⁶⁹ Kiinnostus sensuuriin on osaltaan vahvistanut mielikuvaa lehdistön merkityksettömyydestä 1700-luvulla, mikä puolestaan selittää lehdistön käytön harvinaisuutta historiantutkimuksen lähteenä Ruotsin 1700-luvun yhteiskunnan ominaisuuksille tai tapahtumille.⁷⁰ Erityisesti yleisesityksissä Ruotsin 1700-luvun lehdistöä kuvataan usein teleologisesti eli eri tavoin puutteellisena myöhemmän lehdistön esiasteena, mikä on yleistä myös eurooppalaisen lehdistön kuvauksessa.⁷¹

Tarkastellessaan mielipiteiden esittämistä ja muodostumista 1700-luvun sanomalehdissä historioitsija Magnus Nyman nosti toimijoiksi lukijat ja lehtien toimittaja-julkaisijat, mutta jätti toimituksen ulkopuolella kirjoitetut tekstit huomiotta.⁷² Ensimmäinen laajempi tutkimus, jossa 1700-luvun ruotsalaiset sanomalehtien lukijat huomioitiin kirjoittajina oli retoriikan ja viestinnän tutkija Brigitte Mralin *När tidningen var till för läsarna. Lokalpress på 1700-talet* (1996), jonka tavoitteena oli ymmärtää paikallislehden viestinnällinen merkitys. Mralin lähtökohdiana oli näkemys, että lukeva yleisö vaikutti olennaisesti paikallislehtien kehitykseen, sillä menestyäkseen taloudellisesti lehtien oli vastattava sisällöllään ainakin jossain määrin lukijoiden toiveisiin. Kun lukijat myös toimivat sisällöntuottajina, Mralin mukaan lehden sisältö kertoo lukijoiden ominaisuuksista, mieltymyksistä, ajattelutavoista, arvoista ja jopa mentaliteetista sekä siitä miten lukijat lehteä käyttivät ja miten he sitä arvioivat.

Mral rajoitti tarkastelunsa yhden paikallislehden yhteen vuosikertaan. Patrik Lundell tutki aatehistoriallisessa väitöskirjassaan *Pressen i provinsen. Från medborgerliga samtal till modern opinionsbildning 1750–1850* (2002) Itä-Götanmaan kahden kaupungin lehdistöä pidemmältä ajalta. Hän kiinnitti erityisesti 1700-luvun osalta huomiota lähetettyihin kirjoituksiin ja niistä muodostuneisiin keskusteluihin, mutta jakso on lyhyehkö.⁷³ Myöhemmissä artikkeleissaan Lundell kehysti 1700-luvun sanomalehdet osallistavaksi mediaksi.⁷⁴ Lukijoiden lähettämiä tekstejä ei kuitenkaan pidä ymmärtää nykyisen sosiaalisen median kaltaisena

⁶⁹ Eek 1942:151–179; Eek 1943; Boberg 1951; Nyman 1963; Burius 1984; Landgrén 2002; Knif 2018; Nygren 2018; Skuncke 2018a; Nordin 2020. Varhaisimmasta tutkimuksesta 1700- ja 1800-luvulla ks. Burius 1984:viii–xiii.

⁷⁰ Poikkeuksia eli 1700-luvun sanomalehtiä hyödyntänyttä historiantutkimusta: Levertin 1889; Flodmark 1893; Berg 1896; Starck 1907; Cederberg 1916:124–132; Cederberg 1922; Cederberg 1924; Söderhjelm 1924; Bonsdorff 1928; Bonsdorff 1936; Ahvonen 1938; Bergman 1938:57–79; Kovero 1944; Hirn 1955; Nilsson 1973:193–208, 260–327; Zilliacus & Knif 1985:90–117; Björkman 1992; Widestedt 1994; Ikonen 1997; Bladh 2000; Widestedt 2001; Nygård 2005; Tandefelt 2007a; Nordin 2009; Pasay 2012; Ikonen 2013; Peterson 2013; Sennefelt 2013; Peterson 2014; Runefelt 2015; Murhem 2016; Follin 2016; Karlsson Sjögren 2016; Pasay 2017; Widenberg 2017; Ruotsalainen 2018; Sirén 2019; Gustafsson 2021; Vilkuuna 2022; Hjertman 2022; Jakobsson 2022; Knutsson 2023; Runefelt 2022:38–70, 121–161.

⁷¹ Mral 1996:15; Botein, Censer & Ritvo 1981; Censer 1989; Clark 1994:252; Warner 2018:28–30.

⁷² Nyman 1988:50–90; analyysissaan Nyman (1988:132–157, 237–238) erottelee lukijakirjeet (insändare) ja artikkelit selittämättä näiden eroa ja laskee jälkimmäisiin toimituksen ulkopuolella kirjoitettuja tekstejä.

⁷³ Lundell 2002:21–94, lähetettyjen kirjoitusten sisällön käsittely sivuilla 83–94 käyttää enimmäkseen esimerkkejä 1790-luvulta.

⁷⁴ Lundell 2010; Lundell 2011.

(suhteellisen) vapaana ympäristönä, vaan omana julkaisumuotonaan, johon liittyy toimittajan panos, vaikka tämä jäisi vain tekstien valitsemiseksi.⁷⁵

Lähetetyt kirjoitukset tai niiden muotoiset tekstit ovat olleet merkittävämpi osa varhaisten aikakauslehtien eli moraalisten viikkolehtien tutkimusta. Kirjallisuussosiologisessa väitöskirjassaan *God dag, min läsare! Bland berättare, brevskrivare, boktryckare och andra bidragsgivare i tidig svensk veckopress 1730–1773* (2015) Tilda Maria Forselius keskittyi näiden lehtien kirjemuotoon ja pohti sen vaikutusta lukijoihin.⁷⁶ Moraalisten viikkolehtien genret ovat kiinnostaneet tutkijoita muissakin maissa.⁷⁷ Sen sijaan sanomalehtien tekstityyppien tutkimuksessa on toistuvasti lähdetty liikkeelle 1900-luvun sanomalehdistä eli jäljitetty pääkirjoituksen ja muistokirjoitusten alkuasteita, uutisen kehittymistä, ensimmäisiä kirja- ja musiikkiarvosteluja, mielipidekirjoituspalstan syntyä ja mainosten muuttumista.⁷⁸ Ruotsalaisessa tutkimusprojektissa *Svensk sakprosa 1750–2000* käsiteltiin sanomalehtiteksteistä pikku-uutista, jollaiseksi monet lähetetyt tekstitkin olisi käytetyillä kriteereillä luokiteltu, mutta tarkastelun diakroninen analyysi käytti melko pientä aineistoa 1700-luvulta, keskittyi kielelliseen ilmaisuun eikä pohtinut tekstien tarkoitusta.⁷⁹ Näin monet 1700-luvun sanomalehtien tekstit ovat jääneet tutkimukselliseen katveeseen ja näistä iso osa on lukijoiden lähettämiä tekstejä.

Patrik Lundellin huomio lukijoiden tuottaman sisällön ohittamisesta lehdistöhistoriassa koskee Ruotsin ohella muitakin maita.⁸⁰ Laajimmin lukijoiden kontribuutiot ovat kiinnostaneet tutkijoita Pohjois-Amerikassa, jossa 1700-luvulla sekä yhteiskunta että lehdistön toimintaehdot erosivat merkittävästi Ruotsista.⁸¹ Yhteiskunnalliset erot rajoittavat vertailtavuutta myös Ison-Britannian sanomalehtiin, joihin 1700-luvulla lähetetyt kirjoitukset ovat saaneet varsin vähän

⁷⁵ Wahl-Jorgensen 2019:viii-ix; Sosiaalisesta mediasta historiallisena käsitteenä ks. Edoff & Lundell 2017.

⁷⁶ Forselius väitteli vuonna 2013, julkaistua versiota on jossain määrin muokattu.

⁷⁷ Hillman 1970:5–36; Björkman 2006:112–117; Laine 2010; Fitzmaurice 2010a; Fitzmaurice 2010b; Squibbs 2014; Öhrberg 2014:46–107; King 2018a; King 2020.

⁷⁸ Suova 1952; Pietilä J 2008; Hart 1970; Oscarsson 1996; Oscarsson 1980; Liddle 1999; Mercier-Faivre 2018; Starck 2018; Nuotio 1967a; Nuotio 1967b; Nuotio 1967c; Widestedt 1994; Widestedt 2001; Peterson 2014:174–184; Sorvali 2019; Sorvali 2020; Sorvali 2022a; Sorvali 2022b; Sorvali 2023; Sydow 1928; Koistinen 1959; Murhem 2016. Vastaava johtopäätös Nøding 2007: 37–47. Kirjallisuudentutkijoiden Anders Ringblom (1981) ja Stefan Ekman (2004; 2008; 2012) runojen lehdistökäytön tarkastelu on yleislinjassa merkittävä poikkeus. Sanomalehtien genrejen tarkastelua on tehty myös kielentutkimuksessa, erityisesti historiallisen pragmatiikan piirissä: Ledin 1995; Claridge 2000; Fritz 2001; Jucker 2005; Gotti 2005; Lauerma 2007; Fries 2015; Jucker & Taavitsainen 2013:183–199; Mäkinen 2022.

⁷⁹ Byrman 1998a; Byrman 1998b; Byrman 2001; Projektista ks. Svensson, Josephson & Selander 1996; Melander & Olsson 2001; Englund & Ledin 2003. Projektin osatutkimuksissa huomioitiin 1700-luvun asiategsteinä sotilaskäsikirjat (Wendt 2001), pamfletit (Gustafsson 1998; Gustafsson 2001), koulukirjat (Ajagán-Lester 2001), puheet ja esitelmät (Olsson 1998; Nordberg & Olsson 2001), almanakat (Melander 2001), terveystietoisuus (Mårdsjö & Selander 2001), kotitalouskirjat (Mårdsjö 2001), köyhäinhoidon asetukset (Svensson 1997; Svensson 2001) ja aikakauslehtien varhaiset muodot (Ledin 1997).

⁸⁰ Esim. Kristiansen 2019a:3; Bond 2021:1–3. Lukijakirjeitä ei myöskään ole nähty merkittävänä osana 1700-luvun kirjoittamisen ja kirjallisen julkisuuden historiaa. Ks. esim. Melton 2001:123–159; Lyons 2010.

⁸¹ Esim. Warner 1990:34–72; Clark 1994:207–212; Nord 2001:199–224; Wahl-Jorgensen 2007:33–37; Eamon 2015:67–101.

huomiota osakseen.⁸² Ruotsiin on hyödyllisintä verrata lähimaita, joista on käytettävissä lukijakontribuutiot mainitsevaa tutkimusta Saksasta,⁸³ Tanskasta⁸⁴ ja Norjasta⁸⁵.

Ruotsiin vaikutti 1700-luvulla myös Ranska, jonka lehdistössä vuosina 1770–1791 julkaistuista lukijakirjeistä tehty tutkimus on merkittävä verrokki tälle tutkimukselle. Väitöskirjassaan ja sen jatkeena ilmestyneessä monografiassa *The Writing Public. Participatory Knowledge Production in Enlightenment and Revolutionary France* (2021) historioitsija Elizabeth Andrews Bond lähti liikkeelle 1700-luvun lehdistön yhteiskunnallisen vaikutuksen keskeisistä kysymyksistä: julkisuuden synnystä,⁸⁶ yhteisöllisyyden luomisesta⁸⁷ ja valistuksen aatteiden leviämisestä⁸⁸. Tutkimuksensa johtopäätös oli, että sanomalehdet muodostivat interaktiivisen ympäristön, jossa mielipiteiden ilmaisu oli mahdollista. Bondin mielestä kyse oli virtuaalisesta seurallisuuden piiristä.⁸⁹

Kansainvälisesti lukijakirjeistä ei ole merkittävästi enempää tutkimusta 1800-luvunkaan osalta.⁹⁰ Poikkeuksen muodostaa Suomi, jonka suomenkielisen lehdistön paikalliskirjeitä tutkinut etnologi Laura Stark on yhden lehden osalta mieltänyt kirjoittajat virtuaaliyhteisöksi ja kysynyt miten kirjoittajat kokivat viestintämahdollisuuden ja millaiseksi he hahmottivat syntyneen yhteisön.⁹¹ Vastavasta aineistosta historiantutkija Heikki Kokko on argumentoinut lukijakirjeiden luoneen valtakunnallisen kulttuurin ja kontribuoineen kansallisuusajattelun leviämiseen väestöön, joka ei ollut saanut yliopisto-opetusta.⁹² Nämä ja muu

⁸² Baudry 2014; Baudry 2018; Kristiansen 2019a; Kristiansen 2019b; Kristiansen 2021a; Kristiansen 2021b.

⁸³ Schilling 2019. Sisällysluettelonsa perusteella teemaa käsitellään myös Holger Böningin kaksiosaisessa teoksessa *Das Intelligenzblatt: Gemeinnutz und Aufklärung für jedermann. Studie zu einer publizistischen Gattung des 18. Jahrhunderts, zur Revolution der Wissensvermittlung und zu den Anfängen einer lokalen Presse* (2023), mutta siihen ei ollut tätä tutkimusta tehdessä mahdollista perehtyä.

⁸⁴ Mührmann-Lund 2021.

⁸⁵ Nøding 2007; Høyer 2010; Krefting 2018:310–316.

⁸⁶ Ks. viitteet 27 ja 28.

⁸⁷ Tutkimushistoriasta viestinnän tutkimuksen piirissä Pietilä V 1997:58–65; Sumiala 2010:9–20, 30–34; Sumiala 2013:18–20. Yhteisöllisyyden tunnetuin olettaja on nationalismin tutkija Benedict Anderson (2017[1983]:61), jonka mielestä 1700-luvun sanomalehdet ”tarjosivat tekniset välineet” esittää ”kansakunnan kaltainen kuviteltu yhteisö”. ”Kuvitellulla yhteisöllä” (imagined community) Anderson tarkoitti suurta ihmisryhmää, jolla on mielikuva yhteenkuuluvuudesta, vaikka kukaan ei tunne kaikkia muita ryhmässä (Pakkasvirta 2019:50). Sanomalehti voisi, Andersonin (2017[1983]:73–74) mukaan, luoda tällaisen anonyymin yhteenkuuluvuuden tunteen lukijassa siksi, että hän tietää olevan muita, jotka samaan aikaan - joukkoseremonian omaisesti - lukevat samoja tekstejä. Andersonia aiemmin vastaavan ajatuksen olivat esittäneet ainakin Gabriel Tarde (2010[1901]:37–40), Otto Groth (1928, siteeraus Pietilä & Ridell 2010:304–305) ja McLuhan 2003[1964]:17–36.

⁸⁸ Ruotsin 1700-luvun osalta Nyman (1994) on tutkinut valistusajan peilautumista göteborgilaisessa lehdessä, Lundell (1997) lehdistöä Linköpingissä ja Ahokas (2011:237–263) väitöskirjassaan vastaavasti turkulaista lehdistöä. Lisäksi Christenssonin (1996:171–247) valistus-aikaa käsittelevän väitöskirjan yksi osatutkimus käsittelee journalistia.

⁸⁹ Bond 2014; Bond 2018; Bond 2021; Bondin ohella ranskalaisia 1700-luvun lukijakontribuutioita käsittelee lyhyesti Michelland 2007:41–42.

⁹⁰ Cavanagh 2019; Hobbs 2019; Silva 2019; Wahl-Jorgensen 2019.

⁹¹ Stark 2013a.

⁹² Kokko 2019a; Kokko 2019b; Kokko 2021a; Kokko 2021b; Kokko 2022

suomenkielisten lukijakirjeiden tutkimus⁹³ tarjoavat vertailupintaa 1700-luvun ruotsalaiselle aineistolle.⁹⁴

1.3 Lähteet ja työn rajaukset

Sanomalehtiin 1700-luvun Ruotsissa kirjoittavien lukijoiden toimintaa tutkittaessa ensisijaisena lähteenä ovat heidän tuottamansa tekstit. Kaikkia näitä ei voida tässä tutkimuksessa tarkastella, joten on tehtävä valinta, joka palvelee tarkoitusta eli sanomalehden mahdollistaman kanssakäymisen ymmärtämistä. Olennaista on siksi tarkastella pitkää aikaväliä ja sanomalehteä tai -lehtiä, joiden lukijoiden välinen vuorovaikutus tapahtui ensisijaisesti sanomalehdessä. Jälkimmäinen ehto toteutuu sitä paremmin, mitä suurempi ja maantieteellisesti laajempi lukijakunta oli.

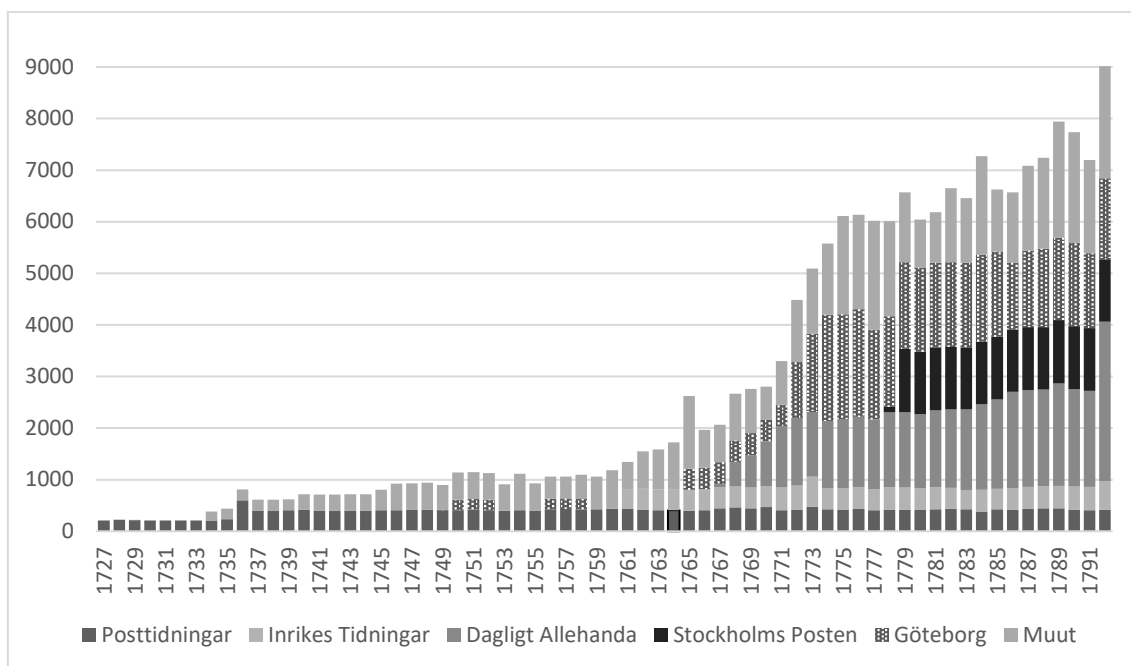
Ruotsin sanomalehdistön yleinen kehitys sivumäärinä on esitetty kuviossa 1. Ensimmäisenä muutoksena erottuu *Posttidningarin* julkaisuutiheyden kaksinkertaistuminen vuonna 1736. Seuraava merkittävä käänne oli 1750- ja 1760-lukujen vaihde, jolloin syntyivät ensimmäiset pitkäikäisemmät sanomalehdet Tukholman ulkopuolelle ja Tukholmassa *Posttidningarin* rinnalle perustettiin vuoden 1760 lopussa *Inrikes Tidningar*. Kolmannen käänteen muodostaa ensimmäinen kuusipäiväinen sanomalehti eli *Stockholms Weckobladin* syksyllä 1767 aloitetusta liitteestä vuoden 1769 alussa syntynyt *Dagligt Allehanda*. Neljäs kasvuvaihe alkoi 1770-luvulla, jolloin Tukholman ulkopuolella julkaistujen sanomalehtien määrä lisääntyi ja Tukholmassa aloitti syksyllä 1778 ilmestymisensä *Stockholms Posten*.⁹⁵ Näiden neljän sanomalehden levinneisyyttä ja merkitystä kuvaa esimerkiksi se, että Vaasassa vuonna 1794 perustetun lukukirjaston kokoelmiin kertyi seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana 19 lehtinimekettä, joista pisimmät vuosikertasarjat *Åbo Tidningarin* ohella oli lehdistä *Posttidningar*, *Inrikes Tidningar*, *Dagligt Allehanda* ja *Stockholms Posten*.⁹⁶

⁹³ Tommila 1979; Pietilä J 2008:45, 98–110, 126–133, 641, 657; Stark 2011; Stark 2013b; Stark 2013c; Stark 2013d; Stark 2014; Pallaskallio & Nordlund 2018; Kajander 2020. Saman ajan ruotsalaisiin ja Suomen ruotsinkielisiin sanomalehtiin lähetetty aineisto on saanut huomattavasti vähemmän huomiota, havaittuina poikkeuksina Bredbacka-Grahn 2006; Qvarnström 2016:229–236. Kirjeenvaihtoaineisto (korrespondens) oli kuitenkin merkittävä osa ruotsalaisia 1800-luvun sanomalehtiä (Ledin 1995:57). Mral (1996:161) mainitsee saksalaisen lehdistötutkijan Fleck, jonka mielestä lukijakirjeet ovat erityisesti ruotsalaisten sanomalehtien ilmiö. Käsityksiä ainutlaatuisuudesta on tietenkin luonut ja ohjannut tutkimuskirjallisuus, joka on ohittanut lukijakirjeet muualla.

⁹⁴ Keskustelua vertailukelpoisuudesta: Kyläkoski 2020; Kokko 2021c.

⁹⁵ Lundstedt 1895:#16, #75, #127, #223.

⁹⁶ Förteckning på de böcker 1813:11; Mäkinen 1997:159.

KUVIO 1 Ruotsissa ilmestyneiden sanomalehtisivujen vuosittaiset määrät 1727–1792⁹⁷

Lukukirjaston perustamisen aikoihin Frans Michael Franzén esitteli seuraver-
tauksessaan *Posttidningarin* vakavana vanhana ukkona, joka puhuu vain valtio-
tason uutisista ja kuninkaallisista virkavaltakirjoista, ja *Inrikes Tidningarin* tämän
samankaltaiseksi veljeksi, joka maalaisena on kiinnostunut rottien hävitysta-
voista, liikavarpaiden poistokeinoista ja hammassäryn parantamisesta sekä ku-
ninkaallisten juhlinnan raportoimisesta ja luettelee mielellään kuolleita ja naimi-
siin menneitä. Juoruilevaa hiustenlaittajaa muistuttanut *Dagligt Allehanda* kiin-
nosti erityisesti tukholmalaisia ilmoittaen kaupunkiin tulleista nuorallatanssi-
joista, hammaslääkäreistä, harpunsoittajista ja profeetoista sekä hukatuista hui-
veista ja karanneista miehistä ja sylikoirista. Sekä *Dagligt Allehanda* että *Stock-
holms Posten* olivat muuttuvaisia ja kevytmielisiä sieluja. Näiden Tukholmassa
ilmestyneiden sanomalehtien ohella Franzén piikitteli omaa turkulaista lehteään
ja mainitsi ”virkaveljet” muissa kaupungeissa.⁹⁸ Muita lehtiä ei kuitenkaan ni-
metty eli ajan valtamedia on selvästi tunnistettavissa ja tilanne 1790-luvulla voi-
daan uskottavasti heijastaa edellisiin vuosikymmeniin.

⁹⁷ Luvut ovat kuva- eli sivumääriä sivustolla <https://tidningar.kb.se/>, kun Kungliga Bib-
lioteket oli kesäkuussa 2023 ilmoittanut digitoitintyönsä päättyneeksi. Digitoimatta jäi-
vät 1700-luvulta esimerkiksi sanomalehdiksi tavanomaisesti mielletyt *Stockholmske Handels-
Mercurius*, *Stockholm Gazette* ja Gjörwellin *Almänna Tidningar*. Jonas Ahlbergiltä 28.8.2023
saadun tiedonannon mukaan projektissa digitoitiin kirjaston kokoelmiin kuuluneet lehdet
nimikkeistä, jotka sisäisessä tietokannassa oli määritelty ”päivälehdiksi”. Kyseinen luokit-
telu ei jokaisen nimekkeen osalta vastaa yleisön käytössä olevaa Libris-tietokantaa, jonka
dagstidningar-luokkaan nojautuminen olisi myös jättänyt kaksi mainituista lehdistä digi-
toimatta. Yleisestä painotuotteiden määrän kehityksestä 1700-luvulla ks. Tolonen et al. 2019
viitteinen.

⁹⁸ Åbo Tidningar 1795:1; Vastaava näkemys *Inrikes Tidningarin* sisällöstä oli esitetty *Extra
Postenin* (1792:1) dialogimuotoisessa ohjelmajulistuksessa. Varhaisempi lukijakirje (SP
1780:81:321–323), jossa lehtien välille toivotaan selkeämpiä eroja, tuo esiin samantapaisia
seikkoja.

Sekä *Dagligt Allehanda* että *Stockholms Posten* julkaisivat lähetettyjä kirjoituksia. Molemmat sanomalehdet kuitenkin ilmestyivät lähes päivittäin, joten niiden tekstejä ei ole käytännössä mahdollista käydä läpi pitkältä ajalta turvautumatta otoksiin. Lisäksi molempien lehtien sisältö ja näin ollen pääasiallinen lukijakunta painottui Tukholmaan.

Maantieteellisesti laajemman lukijaryhmän tavoittamiseksi ja mahdollisimman pitkän jatkumon tarkastelemiseksi tutkimuksen päälähteiksi on valittu *Posttidningar* (vuoteen 1760) ja *Inrikes Tidningar* (vuoden 1760 lopusta, varsinaisesti vuodesta 1761).⁹⁹ Nämä ilmestyivät harvemmin eli mahdollistavat pitkän ja yhtenäisen ajanjakson käsittelyn. Näin voidaan luotettavammin tunnistaa kanssakirjoittamisen vaiheet ja selittää niitä yhteiskunnan muutoksilla kuten muun lehdistön kehityksellä sekä lainsäädännön ja politiikan käännteillä.

Posttidningarin julkaisuhistorian lasketaan alkavan vuodesta 1645, mutta siihen on yhdistetty useita nimikkeitä yli julkaisukatkojen. Yhden katkospaikan muodostaa suuren Pohjan sodan loppu, jolloin yhtenäinen julkaisu alkoi uudelleen vuonna 1720 nimikkeellä *Stockholmske Post-Tidender*. Syksystä 1722 nimike oli *Stockholmske Post-Tidningar* ja vuodesta 1735 *Stockholms Post-Tidningar*. Tässä tutkimuksessa lehteen kuitenkin viitataan yksinkertaistetusti *Posttidningarina*, kuten on ollut kirjallisuudessa tavanomaista.

Vuosi 1720 olisi ollut luontevin aloitusvuosi *Posttidningarin* tutkimiselle, mutta koska *Kungliga Biblioteketin* kokoelmissa on vuosikerroissa 1721–1726 merkittäviä puutteita, lehden läpikäynti aloitettiin vuodesta 1727.¹⁰⁰ *Posttidningarista* kotimainen sisältö siirtyi tiettyjä nimitysuutisia lukuunottamatta *Inrikes Tidningariin*, kun tämä lehti perustettiin vuoden 1760 lopussa, joten *Posttidningarin* käsittely päättyy tähän ajankohtaan. Seuraava merkittävä käänne lehtien historiassa oli molempien julkaisuoikeuden siirtäminen ylipostimestarilta Kuninkaalliseen tiedeakatemialle vuoden 1792 alusta alkaen, jolloin molempia lehtiä alettiin julkaista kolme kertaa viikossa. Tätä edelsi pitkä yhden ylipostimestarin kausi, joten muutos oli huomattava. Näin ollen vuoden 1791 loppu on luonteva ajankohta aineistorajauksen ajalliseksi päätepisteeksi. Aikarajaus on sopiva myös siksi, että mukaan saadaan lähes kokonaisuena alkuvuodesta 1792 päättynyt Kustaa III:n hallitsijakausi, jota seurasi uusi politiikka sekä muutokset painovapaussäädännössä.

⁹⁹ Rydén (1998) on käsitellyt *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* asemaa Ruotsin lehdistöhistoriassa. Lehdistä on käytettävissä 1700-luvun osalta perustutkimusta: Sylwan 1892: 10–47; Sylwan 1896: 80–109; Oscarsson 2000:119–124, 127–129; Oscarsson 2005. Rumar (1998) esitteli arkistolähteet. Forselius (2015:113–130) on vertaillut 1720-luvun *Posttidningaria* käsin kirjoitettuihin uutislehtiin. Sarah Linden Pasay (2017) analysoi väitöskirjassaan taloudellisten aiheiden käsittelyä kolmena lyhyenä ajanjaksona *Posttidningarissa* ja *Inrikes Tidningarissa* vertaillen näitä *London Gazetteen*. Pasay ei tulkinnut lehtiin lähetettyä aineistoa osallistumisena eikä keskusteluna, vaan korkeintaan epäsuorana vaikuttajana valtion, joka lehdistöllä yritti vahvistaa valtaansa ja luoda uskollisuutta sekä yhteisöllisiä tunteita. Tämä vahva näkemys ei ollut tutkimustulos vaan työn lähtökohta, jota Pasay ei varsinaisesti perustellut.

¹⁰⁰ Huomattavat puutteet tarkoittavat konkreettisesti sitä, että vuodelta 1721 on Kungliga Biblioteketin kokoelmissa 16 numeroa todennäköisesti 52:sta, vuodelta 1722 on 25 numeroa, vuosikerta 1723 on täydellinen, vuodelta 1724 numeroita on kolme, vuodelta 1725 yksi ja vuodelta 1726 kaksi. Nämä säilyneet numerot muistuttavat vuosikertaa 1727. Sylwan 1892:13–14; Lundstedt 1895:#1, #2, #4, #5, #6, #9, #13, #16; Ruotsin lehdistöhistorian yleisestä periodisoinnista ks. Rydén 1991:321–329, vrt. Oscarsson 2000; Oscarsson 2005.

Vuosien 1727–1791 välillä *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* rakenne ja sisällön pääelementit pysyivät samoina. *Posttidningarissa* pääosassa olivat ulkomaisista lehdistä ja kirjeistä käännettyt sanomat. Kotimaisia sanomia oli vähemmän eikä niitä julkaistu jokaisessa numerossa. Tyypillisesti viimeinen lehden neljästä sivusta käytettiin ilmoitusaineistoon. Myös *Inrikes Tidningarissa* oli useimmiten neljä sivua, joilla pääosassa oli kotimainen aineisto, josta lehteen ensimmäiseksi ladottiin Tukholman ulkopuolella päivätyt sanomat. Näitä seurasivat matkustaja- ja merenkulikutiedot, jotka saivat vakiintuneen muodon. Liikennekatsausta seuranneissa Tukholmassa päivätyissä teksteissä kerrottiin paikallisten tapahtumien ja hovin kuulumisten ohella usein raha-arvonnoista ja valtakunnallisista yhdistyksistä kuten Kuninkaallisesta isänmaallisesta seurasta (Kungliga Patriotiska Sällskapet). Lopuksi listattiin lehteen lähetetyt tiedot avioliitoista ja kuolemista eroteltuina Tukholmaan ja muuhun maahan. Viimeisen sivun täyttivät ilmoitukset, jotka saivat toisinaan enemmänkin tilaa.

Koska tutkimuksen kohteena on lukijoiden kirjoittaminen, lehtien sisällössä keskitytään Tukholman ulkopuolella päivättyihin Ruotsin tapahtumista ja asioista kertoviin teksteihin, joista useimmat muotonsa ja sisältönsä perusteella ovat yksityishenkilöiden omaehtoisesti lähettämiä. Näitä tekstejä kutsutaan tässä tutkimuksessa oman maan sanomiksi lainaten Christfried Gananderin suomennosta *Inrikes Tidningarille*.¹⁰¹ Nykysuomessa sanoman merkitys on ”sanottavan sisältö; viesti, ilmoitus, uutinen, sana, tiedonanto, tiedotus, julistus” eli kattavuudessaan sana ei ohjaa ajattelua mihinkään erityiseen.¹⁰² Tekstien kutsuminen uutisiksi herättäisi helpommin harhaanjohtavia ajatuksia siitä, että 1700-luvun sanomalehden sisältö on suoraan verrattavissa myöhempään tai nykyiseen mediaan.¹⁰³ Yleisnimitys juttu on ollut käytössä sanomalehtien sisällölle ainakin 1940-luvulta alkaen, mutta määriteltynä ”journalistiseksi tuotteeksi” se soveltuu huonosti 1700-luvulle.¹⁰⁴ Jossain määrin vastaavasta sisällöstä 1800-luvun lopun suomenkielisissä sanomalehdissä on käytetty termejä maaseutukirje ja paikalliskirje,¹⁰⁵ vaikka kirjeen piirteitä niissä on melko vähän.¹⁰⁶ Periodisissa julkaisuissa 1700-luvun alkupuolella ilmestyi kirjeen muotoisia tekstejä,¹⁰⁷ mutta se, että *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* sanomat tulivat toimitukseen postitse ja

¹⁰¹ Ganander 1997:841; vrt. *Suomalaisten Tieto-Sanomien* (1775:0) ohjelmakirjoituksessa ”totisia sanomia muitten ja omain Maanpaikkain entisistä ja nykyisistä tapauxista, menoista ja muutteista” sekä runomuotoisena kehoitus ”Lukemahan, Lausumahan/ Toimehenkin Tuottamahan/ Toimituxia Tylyjä./ Tietojakin Toimenpita,/ Sanomita Samovita,/ Suomexi Sanottawita,/ Kirjan Kautta Kuuluwita” (kursivoinnit lisätty). Gananderin suomennos ei ollut vakiintunut ilmaisu, sillä 1800-luvun alussa *Inrikes Tidningar* oli myös ”Stockholmin valtakunnan sisäinen sanoma pladi” (Salokas 1923:182).

¹⁰² Kielitoimiston sanakirja: sanoma.

¹⁰³ Heyd 2012:35, 82.

¹⁰⁴ Pietilä J 2008:22; Pietilä J 2012:596.

¹⁰⁵ Kokko 2019a:12–13.

¹⁰⁶ Kirje voidaan toki ymmärtää yleistetyksi ja aiemmin tiedonvälittäjää tarkoittanut ruotsinkielen korrespondent suomennettiin 1860-luvulla kirjeenvaihtajaksi, jonka yksi merkitys on sanomalehden toimituksen ulkopuolinen kirjoittaja (SAOB: korrespondent; VKS: korrespondentti; Rapola 2019: kirjeenvaihtaja, kirjevaihtaja).

¹⁰⁷ Esim. Forselius 2015.

julkaistiin useimmiten otsikkonaan lähetyspaikka sekä -päivämäärä, ei riitä puoltamaan sanan kirje käyttöä.¹⁰⁸

Oman maan sanomien tunnistus perustuu Tukholman ulkopuoliseen, mutta Ruotsiin kuuluvaan lähetyspaikkaan. Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa rajauseruste, sillä lehtien käytännössä on jonkin verran vaihtelua tutkimusaikana. Mahdollisimman yksiselitteisen, johdonmukaisen ja aikalaiskäsitystä vastaavan ryhmän muodostamiseksi oman maan sanomien erottelu *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* sisällöstä perustuu jälkimmäisen ladontaan eli sijaintiin ennen liikennetietoja. Vastaavasti *Posttidningarissa* oman maan sanomiksi tulkittiin ruotsalainen aineisto, joka ei ollut matkustustietoja, Tukholmassa päivättyä tai ilmoitusosastoa. Vasta vuodesta 1735 alkaen Tukholman ulkopuolisesta Ruotsista lähetetyt sanomat saivat lehden sivuilta vakiintuneen sijainnin juuri ennen ilmoituksia.¹⁰⁹ Syksyllä 1750 käyttöön otetussa ladonnassa nämä erotettiin pienemmällä kirjaisinkoolla.¹¹⁰

Tukholman ulkopuolista Ruotsia käsitellään tutkimuksessa pääosin kokonaisuutena, mutta osa analyysistä on sanomien paljouden takia rajattu nykyiseen Suomeen kuuluneisiin 1700-luvun Ruotsin osiin. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomea rajaa idässä tutkimuskauden alkaessa Uudenkaupungin rauhassa sovittu raja ja hattujen sodan jälkeen Turun rauhassa sovittu raja. Kyseessä on Länsipohjaan laskettua Torniota lukuunottamatta sama alue, jota 1700-luvun teksteissä kutsutaan Suomeksi (Finland). Ruotsiksi (Sverige) tässä tutkimuksessa kutsutaan Ruotsin valtakuntaa eikä modernin Ruotsin maantieteellistä aluetta. Molemmat merkitykset esiintyvät aikalaisteksteissä. Adjektiivia ruotsalainen käytetään 1700-luvun kontekstissa vastaavasti koko valtakuntaan, mutta muuten sillä viitataan nykyiseen Ruotsiin.

Rajauksen tarkoituksena ei ollut osoittaa, että kirjoittaminen Suomessa olisi ollut erityistä, vaan käyttää aluetta esimerkkinä tavanomaisuudesta. Suomessa päivätyt sanomat valittiin maantieteelliseksi otokseksi siksi, että sanomat olivat helposti erotettavissa ja muodostivat edustavan, mutta käsiteltävissä olleen joukon. Lisäksi Suomea koskien on käytettävissä analyysiä tukevaa tutkimusta, joka ei kata nykyistä Ruotsin aluetta.

Oman maan sanomien analyysin tukena on käytetty muita aikalaispainatteita, erityisesti *Dagligt Allehandan* tekstejä. Nämä ovat merkityksellisiä sekä mediakulttuurin kokonaisuuden hahmottamisessa että lähteinä luku- ja kirjoituskemuksiin. Jälkimmäisiä on hyvin vähän päiväkirjoissa ja kirjeissä.¹¹¹

¹⁰⁸ Vrt. Baudry 2018.

¹⁰⁹ Vielä syyskuussa 1732 kotimaiset kultahäät pääsivät etusivulle (PT 1732:38:1).

¹¹⁰ Näkyvissä numerosta PT 1750:74 alkaen.

¹¹¹ Historiallisen yleisötutkimuksen lähteistä ks. Bourdon 2015. Esimerkiksi Nils Magnus Tolpon Turussa alkuvuonna 1795 pitämässä päiväkirjassa luetut kirjat on nimetty, mutta sanomalehdet ovat "avisor", jotka luetaan ja kannetaan seuraavalle nimikkeitä ja sisältöä kirjaamatta (Grönroos 1954; Tommila 1988:47). Vastaavasti Suomen maaseudulla elävä teini-ikäinen aatelisneiti Jacobina Charlotta Munsterhjelm mainitsee omassa päiväkirjassaan nimenomaan monikossa "avisor", jotka tulevat ja lähtevät kotoaan. Ainoastaan kerran hän lukee niitä (Munsterhjelm 1970:53, 58, 83, 84). Myös ruotsalaisen papin päiväkirjassa lehtien lukeminen näkyi harvoin (Sandblad 1974:128). Poikkeuksellisesti toisen papin muistelmiin sisältyy useita mainintoja lehtiin kirjoittamisesta ja tilauskäytännöistäkin (Stenberg

Kanssakirjoittamisen tutkimuksen päälähteinä ovat siis *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* vuosikerrat 1727–1791.¹¹² Koska aineisto on kirjoittajiensa julkisuuteen tarkoittamia tekstejä, niiden tutkimuksellisessa käytössä ei ole tunnistettu eettisiä ongelmia eikä aiemmassa tutkimuksessa kysymystä ole edes asetettu. Oman maan sanomat olivat jo kirjoittajien elinaikana saatavilla julkaisujankohdan jälkeenkin, saattoivat tulla julkaistuiksi uudelleen ilman erillistä lupaa ja olivat käytössä akateemisten oppinäytteiden lähteinä.

1.4 Metodi ja tutkimuksen osat

Koska tutkimuksen kohteena on kirjoittaminen toimintana, *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* oman maan sanomia vuosilta 1727–1791 tarkastellaan jännelähteinä tilanteista, joissa lukijat tunnistivat mahdollisuuden julkisuuteen kirjoittamiseen. Mahdollisuuksien käyttötapojen kollektiivista luonnetta lähestytään genren käsitteellä. Kun genreä tarkastellaan sosiaalisena toimintana, keskeistään tunnistamiselle ovat välitetty sisältö, käytetty muoto ja retorinen teko. Genren analyysissä otetaan huomioon myös tekstin välittävä media, aiemmat genret sekä kirjoittamisen aika ja ympäristö.¹¹³

Kanssakirjoittamisen analyysiä varten oli kerättävä oman maan sanomien korpus.¹¹⁴ Tutkimusta tehdessä *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* vuosikerrat 1727–1791 olivat lähes täydellisesti digitoituina käytettävissä *Kungliga Biblioteketin* sivustolla.¹¹⁵ Puuttuneet lehdet olivat tavoitettavissa fyysisinä kappaleina

2014:471; Stenberg 2015:85, 153, 288, 469; Stenberg 2016:186, 209, 312, 409). Lisäksi lehdistöstä erityisen kiinnostuneen Carl Fredrik Mennanderin poikansa kanssa käymässä kirjeenvaihdossa on muutamia mainintoja lehtien toimituksesta ja niistä luetusta sisällöstä (esim. Mennander et al. 1939:165, 225, 304; 1940:148, 232, 277, 285, 286, 302, 312, 319, 350, 406, 512). Poikkeuksia siis on, mutta niiden harvinaisuuteen viittaa se, että lähes kaikki brittiläiseen lukukokemustietokantaan tallennetut sanomalehtiä koskevat tekstit ovat lyhyitä sisältöä tai lukutilannetta koskevia huomioita (UK RED, the Reading Experience Database, haettu 7.7.2021 sanalla newspaper ja käyty läpi 1700-lukua koskevat tietueet, joissa oli 93 uniikkia tekstiotetta kirjeistä, muistelmista ja todistuslausunnoista oikeudenkäynneissä.). Vrt. 1600-luvun ja 1700-luvun alun osalta Holmberg 2005:81–85.

¹¹² Arkistoaineistoa lehtien toimituksesta ei tunneta. Vuosisadan yleisenä tapana oli toimittaa alkuperäiset käsikirjoitukset kirjapainoon, josta ne päätyivät paperin kierrätykseen. (Bond 2021:57–58)

¹¹³ Miller & Shepherd 2004; Miller 2023; Bawarshi & Reiff 2010:151–171. Ks. myös Gunn 2016 performatiivisen toiminnan historiantutkimisesta.

¹¹⁴ Vaihe on sekä tekstianalyysille että sanomalehtitutkimukselle konventionaalinen ja sitä suosittelevat esim. Stark 2013d:238–239; Hakkarainen et al. 2022:113–115.

¹¹⁵ Läpikäynti ja tutkimuskirjallisuus toivat esiin esimerkkejä siitä, että molemmissa lehdistä on ollut liitesivuja, jotka on ladottu erinäköiseksi eli kyseessä on eri asia kuin tavanna omaista sisältöä välittävä lisäsivu. Liitesivujen säilyvyys *Kungliga Biblioteketin* kokoelmissa on osittaista. Puuttumisen paljastaa toisinaan maininta varsinaisen lehden lopussa, mutta liitteiden yleisyyttä ja kokonaismäärää ei ole tiedossa eikä käytäntöä ole käsitelty tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkkejä liitteistä ovat vuonna 1727 hampurilaisen esselehden ruotsinnoksen esikoisnumero (Lundstedt 1895:#21), 1.6.1730 jaettu viikkolehti *Sedolärande Mercuriuksen* esittelyteksti (Forselius 2015:25), ilmoitus laivan huutokaupasta (PT 1740:73), tieakatemian tiedote karjarutosta (Lindroth 1967a:135), lasitehtaan tuotelista (PT 1759:35), armeijan eläkekassan listaus eläkkeen nostajista (IT 1771:40), edesmenneen

Kansalliskirjastossa ja tarjosivat ymmärryksen lehtien materiaalisista ominaisuuksista.¹¹⁶ Lehtien läpikäynti on lähes samankaltaista molemmissa muodoissa, mutta toisin kuin fyysiset lehdet tai mikrofilmijäljenteet, digitaaliset kuvat mahdollistavat tutkimustyön myöhemmissä vaiheissa nopean paluun yksittäiseen sanomaan ja helpottavat näin useamman sanoman vertailua.

Tekstejä lähestyttiin siis osana yksittäistä lehteä, vuosikertaa ja vuosikertojen sarjaa eli tiiviisti mediahistoriallisessa lähikontekstissaan. Digitoinnin vaaraksi on usein esitetty, että tutkijalta unohtuu helposti tekstien konteksti.¹¹⁷ Lehtien digitointi kuitenkin tarkoittaa myös sitä, että tutkijoille on aiempia tutkimusympäristöjä helpompaa tavoittaa suuri joukko niitä tekstejä, joiden joukkoon tutkittu aineisto kuului ja kuuluu. Tähän laajempaan kontekstointiin eli muun lehdistön sisällön kartoitukseen käytettiin tässä tutkimuksessa selailun lisäksi yleisesti digitoinnin etuna pidettyjä sanahakuja useiden Euroopan maiden sanomalehtikokoelmiin. Näitä tuloksia hyödyntäessä piti ottaa huomioon se, että 1700-luvun sanomalehtien digitoinnin optisen tekstintunnistuksen heikohko laatu yhdistettynä ajan vakiintumattomaan oikeinkirjoitukseen tekee tekstihauista hyvin epäluotettavia.¹¹⁸

Oman maan sanomien korpus kerättiin käyden läpi aineistorajaukseen sisältyvät 2 995 *Posttidningarin* ja 3 150 *Inrikes Tidningarin* numeroa läpi julkaisujärjestyksessä. Aikajärjestyksessä pitäytyminen tuotti alustavan ymmärryksen muutoksista ja auttoi oman maan sanomien säännönmukaisessa poiminnassa muutamaan kertaan muuttuneessa ladonnassa. Lopullisessa korpuksessa on 2 071 oman maan sanomaa *Posttidningarista* ja 13 349 *Inrikes Tidningarista*. Lähetettyjä kirjoituksia oli hieman vähemmän, sillä useaan lehteen jaetun kirjoituksen osat on laskettu erillisiksi sanomiksi.

Korpusta kerättäessä jokaisesta oman maan sanomasta kirjattiin rivi taulukokoon, jonka sarakkeisiin merkittiin lehden numeron tunnisteet, sivunumero, sanoman mahdollinen päiväys paikkoineen sekä lyhyt kuvaus sanoman sisällöstä. Erikseen sisällöstä huomioitiin avoin intertekstuaalisuus eli sanalliset viittaukset muihin teksteihin joko aiemmissa lehden numeroissa tai toisaalla. Lisäksi kussakin tietueessa oli URL, jos sanoma oli saavutettavissa digitaalisena kuvana. Kuvailutieto mahdollisti myöhemmissä vaiheissa sanomien poiminnan tarkempaan luentaan sekä tarjosi kontekstuaalista tietoa. Sanomien kirjoitus- ja julkaisupäiväysten ero yhdistettynä paikkatietoon kertoo käytännön mahdollisuuksista osallistua valtakunnalliseen keskusteluun ja antaa indikaatioita toimitusprosessin sujuvuudesta.¹¹⁹

Keräyksen jälkeen tarkasti ilmoitetuille paikoille selvitettiin nykyinen kirjoitusasu ja koordinaatit. Erilliseen sarakkeeseen merkittiin se, oliko kyse

kenraaliluutnantin meriittilistaus (IT 1776:65) ja tekstimainos tekstiiliväristä (IT 1790:43). Joidenkin mainintojen perusteella liitteitä ei lähetetty postitettujen lehtien mukana eli osa tai kaikki olivat saatavilla vain Tukholmassa.

¹¹⁶ Esimerkiksi Hakkarainen et al. (2022:108–109) suosittelivat digitoituja lehtiä tutkiessa alkuperäisiin numeroihin tutustumista.

¹¹⁷ Esim. Kurvinen 2023.

¹¹⁸ Ks. myös Prescott 2018.

¹¹⁹ Vrt. Laakso 2007.

nykyisen Suomen alueesta vai ei. Muukin ryhmittelevä aluetieto (maakunnat, läänit, hiippakunnat, etäisyys lähimpään kaupunkiin tai postikonntoriin) olisi voinut olla hyödyllistä, mutta sen muodostamiseen ei tutkimusta tehdessä ollut resursseja. Ilmoitettujen kirjoituspaikkojen avulla voitiin paikallistaa levikkialue tai ainakin kirjoittavien lukijoiden sijainti.¹²⁰ Kaikkien paikannimien tulkinta ei ollut yksiselitteistä tai mahdollista, mutta normalisoidut ja kartallistetut paikat, jotka on esitetty kuviossa 4, riittivät säännönmukaisuuksien hahmottamiseen. Paikkatiedon normalisointi mahdollisti myös tietystä paikasta lähetettyjen sanomien esille oton korpuksesta.

Korpuksen muodostusta seurasi eksploratiivinen analyysi, jota digitaalisen historian tutkimuksen kielellä voi kuvata etäluennaksi.¹²¹ Rivien käsittely ryhmittelyin, visualisoinnin, poiminnoin ja sanomien tekstiin toisinaan palaten muistutti myös aiheisiin kohdistettua sisällönanalyysiä.¹²² Vaiheen yhtenä tuloksena oli keräysvaiheessa alustavasti tunnistettujen ilmiöiden laajuuden ja keskon selvittäminen sekä sanomien välisten yhteyksien paljastaminen. Yhteenveto havainnoista on esitetty luvuissa 2.2.1 ja 2.2.2 sekä niiden kuvioissa 2 ja 3.

Oli ilmeistä, että useista aiheista kirjoittamiseen liittyi tietty muoto. Teksteistä voitiin myös tehdä johtopäätöksiä kirjoitustilanteesta ja kirjoittamiseen motivoineista tekijöistä. Kun kirjoitustilanteiden ohella otettiin huomioon sanomien mahdollistama toiminta,¹²³ suurin osa oman maan sanomista oli luokiteltavissa kolmeen ryhmään.

- Sanomat, jotka oli kirjoitettu, kun kirjoittajan ympäristössä oli tapahtunut jostain suunniteltua tai yllättävää ja merkittäväksi koettua. Näihin sanomiin voitiin reagoida kirjoittamalla vastaavia sanomia, kun kirjoittavat lukijat kohtasivat samanlaisiksi tunnistamia tilanteita.
- Sanomat, joissa jaettiin havaintoja, neuvoja tai ehdotuksia. Näihin sanomiin vastattiin toisinaan sanomilla, jotka olivat kommentteja, kritiikkiä tai tiedonantoja.
- Sanomat, joilla kiitettiin saadusta rahalahjoituksesta, johon oli innoittanut jonkinlaisesta hädästä kertonut oman maan sanoma. Kiitokset saattoivat herättää toisia lukijoita lähettämään rahalahjoituksia, joista kiitettiin jälleen uusilla sanomilla.

Näistä kolmesta sanomaryhmistä syntyivät tutkimuksen pääluvut *Kerronta*, *Keskustelu* ja *Avustus*, joissa sanomia analysoitiin tarkemmin. Tavoitteena oli muodostaa mahdollisimman rikas ja syvä kuva sanomien kirjoittamisen motiiveista sekä niiden lukemisen mahdollisesta vaikutuksesta.

Lähtökohtana oli tunnistaa kullekin sanomatyypille ominaiset piirteet ja näiden muutokset vertailemalla tekstejä toisiinsa. Keskeistä oli ymmärtää mahdollisimman täydellisesti tilanne, josta sanomien kirjoittaminen oli käynnistynyt,

¹²⁰ Vrt. Tommila 1974:96.

¹²¹ Salmi 2021:33–38; Hakkarainen et al. 2022:116–120.

¹²² Esim. Weber 1985(1910):21–22; Rommi 1973; Tommila 1974:37–47, 71–73; Altheide 1987; Altheide 1996; Nord 2001:192–193; Heyd 2012:109–110; Stark 2013d:239–240; Salo 2015. Sisällönanalyysistä alettiin keskustella pohjoismaisen lehdistöhistorian metodina 1960-luvun lopussa (Tommila 1968; Salmelin 1968; Rommi 1968; Jarlbrink 2019:202–203). Metodia käytettiin argumentoinnissa Ruotsissa jo 1700-luvulla (Dovring 1951; Dovring 1954).

¹²³ Sidnell & Enfield 2014.

joten sanomissa käsitellyt tilanteet ja aiheet taustoitettiin tutkimuskirjallisuuden avulla kiinnittäen huomiota erityisesti kirjoittamiseen mahdollisesti vaikuttaneisiin seikkoihin. Lisäksi tutkimuskirjallisuudesta voitiin tunnistaa aiheita ja yksityiskohtia, joita sanomiin ei sisällytetty. Erityistä huomiota kiinnitettiin tilanteeseen liittyviin muihin teksteihin ja käytäntöihin ennen sanomalehtiä eli pyrittiin selvittämään, mikä vaikutti sanoman sisältöön ja muotoon. Lisäksi pyrittiin havaitsemaan sanomien kirjoittamisesta ja julkaisusta mahdollisesti syntyneet muutokset. Lisäymmärrystä teksteihin saatiin etsimällä verrokkeja eurooppalaisen kulttuurin piirissä ja näistä tehtyä tutkimusta.

Ennen sanomaryhmien käsittelyä luvuissa 3–5 esitellään luvussa *Oman maan sanomat* kaikkiin sanomiin liittynyt toiminta eli painovapauden rajojen valvonta, tutkittujen lehtien toimitus sekä sanomien kirjoittaminen ja lukeminen. Luku perustuu sekä tutkimuskirjallisuuteen että lähdeaineistoon.

Kerronta on läsnä sekä *Posttidningarin* että *Inrikes Tidningarin* sivuilla. Luku on rajattu sanomatyyppeihin, joihin ei tyypillisesti liity vastauksia tai muita suoria reaktioita. Tarkemman tutkimuksen kohteeksi on valittu sanomat juhlinnasta, iäkkäinä kuolleista ja onnettomuuksista, sillä nämä sanomatyypit ovat sekä suosittuja että pitkäikäisiä.

Keskustelussa kertovat sanomat ovat saaneet yhden tai useampia vastauksia, jotka hahmottuvat kirjoittajien väliseksi keskusteluksi. Osa keskusteluista on tietoa muodostavia eli ne pyrkivät löytämään tosiasioita ja parhaita toimintatapoja. Viimeksi mainittuja on niin runsaasti, että kyseinen käsittely on rajattu rakentamista koskeviin sanomiin. Osa keskusteluista taas esittää vaihtoehtoja ja argumentteja yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Näitä on niin niukasti, että mitään tunnistettua keskustelua ei ole jätetty pois.

Viides luku *Avustus* kuvaa sanomien käyttöä hyväntekeväisyyteen nälkää näkeville, palaneille kaupungeille ja onnettomille yksilöille. Luvussa käsitellään pahimmat ja laajimmat nälänhädät, muutamaa korttelia laajemmat kaupunkipalot ja onnettomien yksilöiden osalta valikoima, joka tuo esiin kokonaisuuden piirteet.

Loppuluvussa *Kanssakäyminen ja kanssavaikutus* kootaan yhteen havainnot kanssakirjoittamisen luonteesta ja merkityksestä *Posttidningarissa* ja *Inrikes Tidningarissa* vuosina 1727–1791.

2 OMAN MAAN SANOMAT

Ennen *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* kanssakirjoittamisen tapojen analyysiä on tunnettava niitä mahdollistaneet ja rajoittaneet tahot sekä näiden toiminta. Ylimmältä tasolta aloittaen, oman maan sanomien olemassaolo vaati julkisen kirjoittamisen sallimisen hallinnon määräyksin ja tulkinnoin. Näitä käydään läpi tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa. Päätöksiä oman maan sanomien julkaisusta tehtiin myös ja konkreettisimmin lehtiä toimitettaessa. Toisessa alaluvussa selostetaan sekä tietoja lehtien toimituksesta että näin syntyneiden lehtien pääpiirteet.

Julkaistavia oman maan sanomia ei olisi ollut ilman kirjoittajia ja lukijoita, joista suurin osa jää nimettömiksi. Kolmannessa alaluvussa tarkastellaan heidän toimintamahdollisuuksiensa rajoja eli paikkoja, joissa lehtien lukeminen ja niihin kirjoittaminen oli yleistä, ja lukemiseen liittyntä kustannusta. Lopuksi esitellään yhteiskunnalliset ryhmät, joihin todennäköisesti lähes kaikki kanssakirjoittajat ja -lukijat kuuluivat.

2.1 Sallinta

Painovapautta sääntelevä lainsäädäntö vaikutti painotuotteiden julkaisuun ja sisältöön koko 1700-luvun. Lakien ja asetusten tulkinnan avainasemassa oli valtakunnankanslia eli kansliakollegio, joka teki vuoden 1720 kansliajärjestyksen mukaan valtakunnansensorin esityksen pohjalta lopulliset päätökset kaikista Ruotsissa julkaistusta painotuotteista.¹²⁴ Vuoden 1766 lopussa annettu painovapausasetus lakkautti ennakkosensuurin, mutta kansliakollegiolla oli tämänkin jälkeen rooli painotuotteiden valvonnassa.¹²⁵ Missään vaiheessa vuosisataa lait ja

¹²⁴ Rydin 1859:136–137; Bygdén 1884–1885: xv; Sylwan 1896:390; Eek 1942:156–158; Burius 1984:11–26; Åhlen 1986:69–70; Neuvonen 2018:50–67.

¹²⁵ Eek 1942:163–167; Boberg 1951:17–22; Burius 1984:279–336; Åhlen 1986:102–103; Vegesack 1995:34–37; Landgren 2002:516–518; Manninen 2015:30–31; Nygren 2018:197–199; Neuvonen 2018:75–83.

asetukset eivät kertoneet koko totuutta painovapauden tilasta, joten niiden ohella on olennaista tarkastella käytännön sovelluksia.¹²⁶

Kansliakollegio valvoi myös ylipostimestaria, joka oli vuoteen 1791 asti vastuussa sanomalehdistä *Posttidningar* ja *Inrikes Tidningar*.¹²⁷ Läheisen suhteen takia *Posttidningaria* oli käytännössä tarpeetonta kierrättää valtakunnansensorilla, jonka tiedetäänkin 1730-luvulla kokeneen erään viikkolehden tarkistamisen ymmärrettävästi työläänä.¹²⁸ Selvä sidos valtion hallintoon antoi lehdille virallisen lehden vivahteen, jota vahvisti tiettyjen virastojen oikeus julkaista ilmoituksia maksutta.¹²⁹ *Posttidningaria* ja *Inrikes Tidningaria* ei kuitenkaan tarkasteluaikana käytetty järjestelmällisesti tiedotuskanavana virallisille asioille ja tuoreimmassa tutkimuksessa lehtiä on kutsuttu puolivirallisiksi.¹³⁰ Virallisuuden leimaa vältettiin Ingemar Oscarssonin tulkinnan mukaan erityisesti siksi, ettei *Posttidningarin* ulkomaan uutisia olisi voitu tulkita hallituksen kannanotoiksi.¹³¹

Sensuurisäännöstöä tarkennettiin vuosisadan alussa useaan kertaan, mutta vuoden 1766 loppuun päälinjana oli uskonnollisen sisällön tarkka valvonta ja valtiopäiväasiakirjojen jakamisen sekä valtiopäivien ja valtionhallinnon arvostelun kieltäminen.¹³² Yksittäiset päätökset eivät kuitenkaan aina perustuneet kirjaimelliseen lain tulkintaan eivätkä kaikki sensorin linjaukset kelvanneet kansliakollegiolle.¹³³ Esimerkiksi vuonna 1733 sensorin hyväksymään tekstiin puutui tuolloinen ylipostimestari, joka ei halunnut ottaa riskiä aatelisperheiden harmistumisesta.¹³⁴ Kehitystä kohti laajempaa painovapautta edustivat moraalisten viikkolehden ilmestyminen 1730-luvulla ja vuonna 1735 sallittu oikeuspäätösten julkaisu.¹³⁵

Yksi *Posttidningarin* sisällöstä syntynyt konflikti liittyy vuosien 1741–1743 sotaan Venäjän kanssa. Vaikka sotauutisia valvottiin sekä kansliakollegiossa että valtaneuvostossa, lehden pääsi joulukuussa 1741 Haminassa päivätty sanoma, joka oli ulkopoliittisesti riskaabeli. Niinpä valtaneuvostosta lähti neljä päivää myöhemmin kansliakollegiolle ohje estää Ruotsissa päivättyjen sanomien julkaisu, jos nämä käsittelevät monarkkeja, valtiovaltoja tai kansoja (röra krönta hufwuden, Mackter och Nationer). *Posttidningarin* tuolloinen toimitussihteeri Anders Rydman kutsuttiin kansliakollegioon kuulemaan, ettei hän saisi julkaista enää mitään ilman kansliakollegion tarkastusta. Seuraavana päivänä vahvistettiin käytäntö, jossa Ruotsissa päivätyt sanomat katselmoisi joko kansliakollegio

¹²⁶ Östholm 2000:16.

¹²⁷ Sylwan 1896:80–81; Forssell 1936a:66–69; Forssell 1936b:278; Holmberg 2005:122; Oscarsson 2005:131.

¹²⁸ Bygdén 1884–1885:xxiii ; Burius 1984:200; Oscarsson 2005:131, 140.

¹²⁹ Forssell 1936b:279; Oscarsson 2005:141.

¹³⁰ Oscarsson 2005:131; Skuncke 2018a:111.

¹³¹ Oscarsson 2005:131; vrt. Sylwan 1892:26–27.

¹³² Boberg 1951:5–6; Burius 1984:9–26; Neuvonen 2018:50–67.

¹³³ Manninen 2015:32; Nygren 2018:184.

¹³⁴ Forselius 2015:77–79.

¹³⁵ Rydin 1859:138–139; Fryxell 1868:111; Bygdén 1884–1885:xxiii–xxiv; Eek 1942:160; Boberg 1951:6; Forselius 2015:71–82. Carlsson (1966:35) pitää vuosien 1738–1743 poliittisen kirjoittamisen aktiivisuutta 1760-luvun veroisena, mutta analyysissään on mukana myös käsin kirjoitettuna levitetyt tekstit.

tai sen nimeämät jäsenet.¹³⁶ Määräykset vastaavat vuonna 1741 julkaisuluvan saaneen ranskankielisen *Stockholm Gazette*n sensuuria: vain sen Ruotsissa kirjoitetuille artikkeleille vaadittiin ennakkotarkastus, jonka hoiti kaksi kanslianeuvosta. Ymmärrettävästi uutisia Ruotsista julkaistiin kyseisessä lehdessä hyvin vähän. Varovaisuudesta ja ennakkotarkastuksesta huolimatta lehdessä julkaistiin yksi ulkomaanpolitiikkaan liittyvä uutinen, joka havaittiin kansliakollegiossa ongelmalliseksi vasta jälkikäteen.¹³⁷ Ymmärrys siitä, mitä lehdissä sopi julkaista, ei siis tässä vaiheessa ollut selvä eikä yhteinen edes kansliakollegiossa.

Posttidningarissa julkaistun Haminasta lähetetyn kirjoituksen uudelleenkäsittely sodan päätyttyä johti ensimmäiseen erityisesti lehtiä koskevaan sensuurimääräykseen. Tässä yhteydessä kansliakollegiossa väitettiin, ettei yleinen sensuuri ollut tätä ennen kohdistunut lehtiin, vaikka 1730-luvulta tunnetaan useita esimerkkejä lehtien sensuroinnista. Ilmeisesti tässä tarkoitettiin järjestelmällistä ennakkosensuuria, josta ei tämän jälkeenkään ole tarkkaa tietoa. Tarkoituksena oli kuitenkin ruotsalaisten artikkeleiden valvonta ja samalla julkaisijoita neuvottiin jättämään omat pohdinnat julkaisematta.¹³⁸

Valtakunnansensoriksi vuonna 1746 nimitetty Niklas von Oelreich toimi aikana, jota värivät syytökset sensorin vastaanottamista lahjuksista sekä valta- taistelu kuninkaan ja valtaneuvoston välillä.¹³⁹ Syyskuussa 1754 von Oelreich ilmoitti kansliakollegiolle, että kuninkaan matkasta lehdissä kerrottaessa oli esitetty poliittisia päätelmiä. Kansliakollegio vastasi, että kuka tahansa sai esittää näkemyksiään moraalisisissa kysymyksissä, mutta poliittiset kysymykset olivat ongelmallisempia eli niistä kirjoittamista pitäisi välttää.¹⁴⁰ Kuitenkin seuraavana vuonna valta- taistelua kuningasta vastaan varten perustettiin (tietävästi von Oelreichin toimittama) lehti *En Ärlig Svensk*, joka sai julkaista poliittista sisältöä.¹⁴¹ Myös valtiopäivien 1755–1756 aikana ensimmäistä kertaa julkaistu *Riksdagstidningar* liittyi valtapoliittiseen tilanteeseen, mutta laajensi samalla merkittävästi painovapautta.¹⁴² Lisäksi jo vuonna 1735 sallittu oikeusasiakirjojen julkaisu vilkastui seuraavina vuosina merkittävästi.¹⁴³

Seuraava tunnettu kansliakollegion harmistuminen *Posttidningariin* kohdistui vuonna 1758 julkaistuun sanomaan, jossa kuningas oli sopimattomasti

¹³⁶ Rydin 1859:152; Sylwan 1892:32–35; Sylwan 1896:89–92; Eek 1942:5–6; Oscarsson 2005:147–148.

¹³⁷ Sylwan 1896:113–116.

¹³⁸ Rydin 1859:152; Sylwan 1892:35; Sylwan 1896:393 (viite 1); Eek 1942:5; Burius 1984:54–59, 63–67; Forselius 2015:71–82, 269 (viite 226). Myös 1700-luvun tanskalais-norjalaisten sensuurimääräysten toteutumisesta on erilaisia tulkintoja lehdistöhistoriassa (Krefting 2018:309). Krefting (2018:314) kuvaa tanskalaista sensuuria Ruotsiinkin sopivin sanoin: "both 'functionally ambiguous' and also 'productive', rather than purely repressive".

¹³⁹ Sylwan 1893a; Sylwan 1896:393–394; Åhlen 1986:87–101; Vegesack 1995:16–23, 29–31;

¹⁴⁰ Burius (1984:200) yksilöi lehden *Stockholms Weckobladiksi* ja antaa viitteeksi kansliakollegion pöytäkirjan 4.9.1754. *Stockholms Weckobladissa* ei kuitenkaan elokuussa ollut yhtään mainintaa kuninkaan matkasta, josta samaan aikaan oli useita sanomia *Posttidningarissa*.

¹⁴¹ Rosenblad 1824:24–29; Rydin 1859:151; Sylwan 1896:394–404; Burius 1984:77–79, 93–100; Åhlen 1986:88–90; Melkersson 1997:121–123; Oscarsson 2000:139–140, 151; Nilsén 2001:217–224; Manninen 2015:25–26.

¹⁴² Lundstedt 1895: #66; Sylwan 1896:404–405; Vegesack 1995:18–19; Oscarsson 2000:275.

¹⁴³ Bring 1958; Ågren 2006a; Ågren 2006b.

mainittu yhdessä ”yksityisten” henkilöiden kanssa.¹⁴⁴ Lehtien sisällössä tartuttiin kuitenkin myös seikkoihin, jotka eivät liittyneet valtakunnan politiikkaan tai monarkkiin. Vuonna 1759 kansliakollegio käsitteli kahta Göteborgissa julkaistua lehteä (*Göteborgska Magazinet, Hvad nytt i staden*), joiden satiirinen tyyli ja hyökkäykset nimettyjä henkilöjä kohtaan eivät miellyttäneet. Nämä aiemmin säännönmukaisen ennakkosensuurin välttäneet lehdet alistettiin nyt paikallisen tuomiokapitulin konsistorin valvontaan. Kuukautta myöhemmin *Lärda Tidningarin* julkaisija puolestaan kutsuttiin kansliakollegioon lehdessä ilmestyneiden ranskankielisten runojen kielivirheiden takia.¹⁴⁵ Jälkikäteen arvioituna lehtien saama huomio kansliakollegiossa vaikuttaa sekä tiukalta että arvaamattomalta. Lähellä kansliakollegiota *Posttidningaria* toimittaneet olivat parhaassa mahdollisessa asemassa seuraamaan ja ymmärtämään hallinnon näkemyksiä, ja tästä huolimatta lehti ei selvinnyt kritiikittä.

Inrikes Tidningarin ilmestymisen alkaessa oli merkkejä painovapauden laajentumisesta. Tuolloin valtiopäivien aikana ilmestyi jopa painovapautta selvästi kannattava lehti.¹⁴⁶ Lisäksi edellisten valtiopäivien tapaan valtiopäiviltä 1760–62 julkaistiin *Riksdagstidningaria*.¹⁴⁷ Seuraavilta vuosilta, ennen joulukuussa 1766 säädettyä painovapausasetusta, ei tutkimuskirjallisuudessa mainita lehtien sisältöön liittyviä konflikteja kansliakollegiossa. Joko valvontaa kevennettiin tai julkaisijat ovat aiempaa paremmin ymmärtäneet sallitun rajat.

Rajoissa oli kuitenkin edelleen tulkinnan varaa. Juuri ennen painovapausasetuksen säätämistä *Inrikes Tidningarissa* julkaistu sanoma manufaktuurikonttorin päättäjäistilaisuudesta herätti keskustelua valtaneuvostossa, sillä teksti vaikutti kyseenalaistavan valtiopäivien päätöksen. Aiemmasta poiketen asiassa ei käännytty kansliakollegion puoleen vaan päätettiin, että oikeuskanslerin pitäisi tehdä selvitys, ja harkittiin vastinetta. Pidemmälle tilanne ei ilmeisesti edennyt.¹⁴⁸

Joulukuussa 1766 säädetty painovapausasetus lakkautti ennakkosensuurin, mutta kirjoittaja tai kirjanpainaja (kirjoittajan ollessa tuntematon) saattoi joutua oikeudelliseen vastuuseen julkaisusta. Virallista uskontoa ja sen jumalaa ei saanut edelleenkään loukata eikä myöskään häväistä kuningasta, kuningashuonetta, valtaneuvostoa, virkamiehiä tai vieraita valtoja.¹⁴⁹

Marraskuussa 1767 *Inrikes Tidningarissa* julkaistiin Göteborgista lähetetty sanoma myöhään ja heikosti alkaneesta sillikalastuksesta. Koska silli oli merkittävä vientituote, julkinen viestintä herätti huolta ja tyytymättömyyttä valtaneuvostossa, josta lähetettiin kansliakollegioon selvityspyyntö sekä kehoitus parempaan valvontaan, ettei mitään valtakunnan kauppaa ja taloutta koskevaa julkais-taisi ilman kansliakollegion lupaa. Valtaa pitävien miellyttämiseksi kansliakollegiossa kiirehdyttiin ja jo samana päivänä ilmestyneeseen lehteen saatiin uusi

¹⁴⁴ Sylwan 1892:36; Sylwan 1896:93–94.

¹⁴⁵ Rydin 1859:152–153; Malmström 1866:551–552; Sylwan 1896:353–355.

¹⁴⁶ Sylwan 1896:412.

¹⁴⁷ Lundstedt 1895: #66, #76.

¹⁴⁸ Malmström 1901:20–21; Burius 1984:280–281; Oscarsson 2005:176; IT 1766:91:3.

¹⁴⁹ Eek 1942:163–167; Boberg 1951:17–22; Burius 1984:279–336; Åhlen 1986:102–103; Vege-sack 1995:34–37; Landgren 2002:516–518; Manninen 2015:30–31; Nygren 2018:197–199.

ilmoitus, jossa ”Göteborgista” esitettiin korjaavaa tietoa menestyksellisestä sillisaaliista. Ylipostimestari Matthias Benzeltiernan vastakommenteilla ei ollut painoarvoa, mutta kun kansliakollegio päivää myöhemmin kokoontui rauhallisemmassa tunnelmassa, todettiin, ettei *Inrikes Tidningarin* jatkuva valvonta kuulunut kansliakollegiolle ja ettei alkuperäisen kalastusuutisen julkaisu ollut sopimatonta tai haitallista.¹⁵⁰

Painovapauden aikana kansliakollegiossa puututtiin lähes tusinaan Tukholman sanomalehdissä julkaistuihin tekstiin eli valvontaan jatkui, vaikka ennakkosensuuria ja sensorin virkaa ei enää ollut.¹⁵¹ Tätä suhteellista painovapautta kesti Kustaa III:n vallankaappaukseen vuonna 1772, jonka jälkeen vallitsi runsaan vuoden ajan epäselvyys voimassa olevasta laista, kunnes annettiin vuonna 1774 painovapautta ”uudistanut” laki. Se muun muassa asetti kuningasta, valtaneuvostoa ja valtiopäiviä halventaville tekstien kirjoittajille kuolemanrangaistuksen.¹⁵² Lakia sovellettiin vuonna 1779 *Stockholms Postenin* kirjoitukseen, jossa kommentoitiin viinanpolton rajoituksia. Kaksi kuolemaantuomittua kuitenkin saivat armahduksen kuninkaalta. Tapauksen seurauksena lehdistä hävisi politiikan kritiikkiä, mutta niihin ilmestyi kuninkaan päätöksiä kehuja ja tukevia kirjoituksia.¹⁵³ Jo vuonna 1772 oli väitetty, että Tukholman isoimmat lehdet eivät suostuneet julkaisemaan tarjottua kirjoitusta, jossa kuvattiin kaupungin köyhiä ja tarpeenalaisia sekä inflaation vaikutuksia.¹⁵⁴

Painovapautta muutettiin merkittävästi keväällä 1780 lisäämällä kirjanpajain vastuuta.¹⁵⁵ Keväällä 1785 annettiin lehtien julkaisu-oikeuksia tiukentavia määräyksiä.¹⁵⁶ Tässä yhteydessä kansliakollegiossa käydyssä keskustelussa todettiin, että lehdissä pitäisi olla vain kuvauksia tapahtuneesta ja kuulutuksia eli ei mitään mielipiteitä.¹⁵⁷ Konkreettisesti kuninkaan suhtautuminen painovapautteen näkyi esimerkiksi *Riksdagstidningareissa*, joiden julkaisu loppui kesken valtiopäivillä 1778–79, joiden sisältöä karsittiin valtiopäivillä 1786 ja joita ei enää julkaistu valtiopäivillä 1789.¹⁵⁸

Koska sopimattomaksi koetuista teksteistä saattoi tulla sekä laillisia että uraa haittaavia seuraamuksia, on syytä olettaa, että ylipostimestarin lehtien tekijät pyrkivät olemaan varovaisia ja noudattamaan sekä virallisia määräyksiä että hiljaista tietoa siitä, mikä kullakin hetkellä nähtiin sopivaksi lehden sisällöksi. On

¹⁵⁰ Sylwan 1896:101–102; Malmström 1901:46–47; Burius 1984:281; Åhlen 1986:72; Oscarsson 2003a; Oscarsson 2005:176–179.

¹⁵¹ Burius 1984:281–282, 344–346.

¹⁵² Rydin 1859:165–170; Eek 1942:167–171; Boberg 1951:25–64; Åhlen 1986:113–117; Vegesack 1995:65–76; Oscarsson 2000:154–155; Landgrén 2002:533–536; Oscarsson 2005:187; Neuvonen 2018:91–92.

¹⁵³ Wieselgren 1847:489–490; Rydin 1859:170; Böttiger 1870:132–133; Boberg 1951:111–128; Ek 1952:20; Vegesack 1995:89–91. Muita sensuuritapauksia Kustaa III:n ajalta, ks. Burman 2018:381–384.

¹⁵⁴ Hallberg 2000:17.

¹⁵⁵ Boberg 1951:162–164; Vegesack 1995:93–102; Oscarsson 2000:157; Neuvonen 2018:92.

¹⁵⁶ Rydin 1859:173–174; Eek 1942:171–172; Boberg 1961:216–218; Nyman 1963:30–40; Åhlen 1986:1785; Oscarsson 2000:188–189; Neuvonen 2018:92.

¹⁵⁷ Boberg 1951:217–218; Boberg 1967:8; Vegesack 1995:107; Oscarsson 2005:189–190.

¹⁵⁸ Alm 2002:85, listaus rajoituksista 194–195.

siis ymmärrettävää, että lehdissä välteltiin politiikan, uskonnon ja vallanpitäjien päätöksien käsittelyä.

2.2 Toimitus

2.2.1 Posttidningar 1727–1760

Ylipostimestarit eivät ainoastaan olleet vastuussa *Posttidningarista*, vaan sen tuotto oli osa heidän palkkaetujaan. Käytännössä ylipostimestari vuokrasi *Posttidningarin* julkaisuoikeuden kiinteällä summalla kirjanpainajalle, joka hoiti painatuksen ja myynnin. Kirjanpainaja sai tuloinaan maksut tilauksista sekä ilmoitustilan myynnistä ja hän maksoi palkkion toimitussihteerille, joka kokosi lehden sisällön. Samaa mallia sovellettiin myöhemmin *Inrikes Tidningariin*.¹⁵⁹ Molempien lehtien kirjanpainaja pysyi yritystasolla samana vuodet 1739–1769 ja 1770–1791.¹⁶⁰ Taloudellisesta ja käytännöllisestä avainroolistaan huolimatta kirjanpainajilla ei ollut tunnistettavaa vaikutusta *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* sisältöön.¹⁶¹

Ylipostimestareina tarkastelukaudella toimivat Henrik Bunge vuosina 1710–1737, Johan Fredrik von Schantz 1737–1743, Leonhard Klinckowström 1743–1759 ja Matthias Benzeltierna vuodesta 1759.¹⁶² Kolme ensiksi mainittua olivat suuren Pohjan sodan aikuisikäisinä kokenutta sukupolvea ja pitkän linjan virkamiehiä, jotka kuuluivat aateliin viimeistään nimityksestään lähtien.¹⁶³ Kyseiset ylipostimestarit eivät profiloituneet poliittisesti ja useimpien suhde lehdistöön ja heidän vastuullaan olleeseen *Posttidningariin* on epäselvä.¹⁶⁴ Aktiivisimmalta vaikuttaa Bunge, joka kesällä 1731 kirjoitti muistion lehden sisältölinjauksesta, vuosina 1731 ja 1733 reagoi Tukholmaan perustettuihin lehtiin sekä pyysi luvan oheislehden perustamiseen ja vuonna 1735 yritti saada kirjanpainajaa latoon lehden nopeammin.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Sylwan 1896:82; Forssell 1936b:284; Holmberg 2005:121; Oscarsson 2005:134.

¹⁶⁰ Oscarsson 2005:134, 164, 180.

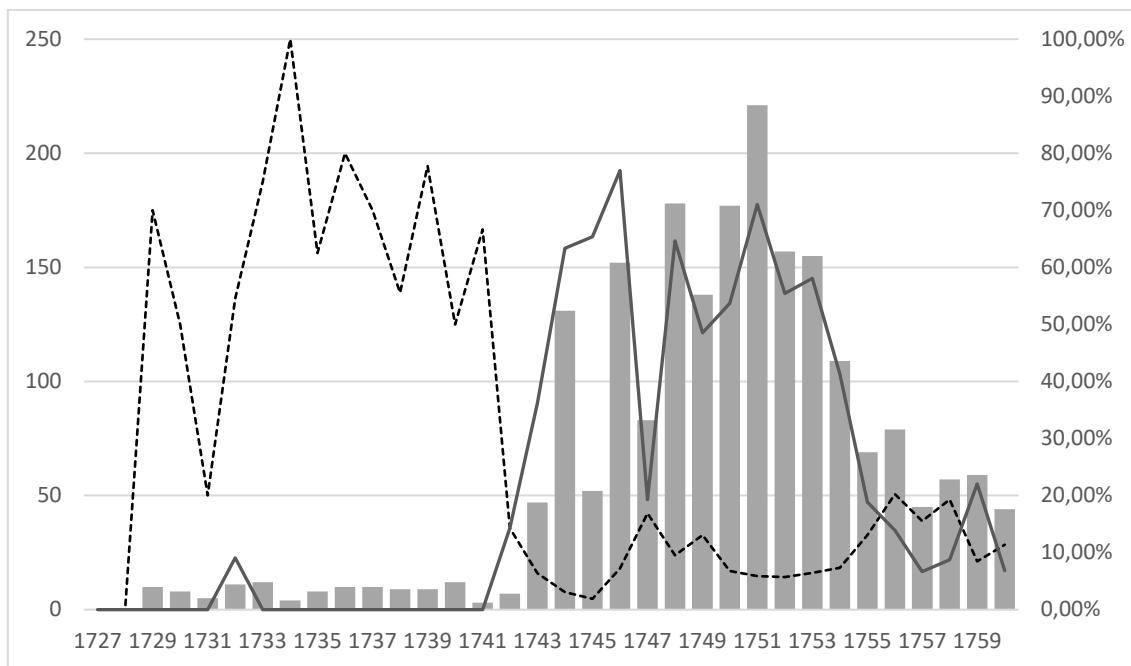
¹⁶¹ Kirjapainojen ja kirjakauppojen merkityksestä 1730-luvun moraalisten viikkolehtien osalta ks. Forselius 2015:51–57.

¹⁶² Lundstedt 1895:14–15; Forssell 1935:223–224; Forssell 1936a:66, 156–159; Holmberg 2005:121; Oscarsson 2005:132–133.

¹⁶³ Ennes 1819:102; Anon 1841:75; Wahlström 1847; Elgenstierna 1998(1925–1936):I:672; Elgenstierna 1998(1925–1936):IV:147; Elgenstierna 1998(1925–1936):VI:707.

¹⁶⁴ Näiden ylipostimestarien nimet esiintyvät hyvin harvoin sekä lehdistö- että sensuurihistorian esityksissä. Heidän biografoissaan ei tuoda esiin poliittista toimintaa. Sylwan (1896:100) epäilee Benzeltiernan olleen ainakin vuoden 1766 jälkeen hattujen kannattaja, mutta on löytänyt arvelulleen lehden sisällöstä hyvin vähän vahvistusta.

¹⁶⁵ Sylwan 1896:83, 87, 122–123; Forssell 1936b:282.

KUVIO 2 *Posttidningarin* (1727-1760) vuosittaiset oman maan sanomien määrät (N=2071). Katkoviiva esittää iäkkäistä vainajista kertovien sanomien osuuden ja yhtenäisen kuninkaallisten juhlintaan liittyvien oman maan sanomien osuuden kokonaismäärästä.

Oman maan sanomien määrän ja aiheiden vaihtelu *Posttidningaris* paljastaa, että kotimaiseen sisältöön vaikutettiin joko ylipostimestarin teoilla tai kansliakollegion ohjauksella. Kuviossa 2 on esitetty oman maan sanomien kokonaismäärä vuosittain sekä kahden yleisen sanomatyyppin suhteellisen osuuden kehitys. Näissä erottuu neljä jaksoa (1727-1728, 1729-1742, 1743-1753 ja 1754-1760), jotka eivät selity suoraan virkakausilla tai tunnetuilla päätöksillä.¹⁶⁶

Kun sotaolojen vuoksi muutamaksi vuodeksi keskeytynyt *Posttidningarin* ilmestyminen alkoi uudelleen tammikuussa 1720, sisällöksi luvattiin ulkomailta "uusin ja merkityksellisin".¹⁶⁷ Helmikuussa 1724 kansliakollegio päätti laajentaa lehden sisällön kattamaan ulkomaisten sanomien ohella Tukholman tapahtumat ja julistukset.¹⁶⁸ Koska vuosikerroista 1724-26 on säilynyt vain pari tusinaa numeroa, kehityskulku ei ole jäljitettävissä. On hyvin todennäköistä, että niissä ei ollut oman maan sanomia, sillä niitä ei ollut myöskään vuosikerroissa 1727 ja 1728. Tukholman ulkopuolella päivättyjen ruotsalaisten sanomien julkaisu alkoi vasta vuonna 1729 ja se jatkui samantapaisena vuoteen 1742.

Julkaisupaikan ja sen lähiympäristön uutisten puuttuminen tai vähäisyys on yleinen piirre Pohjois-Euroopan sanomalehdissä ja sille on esitetty useita mahdollisia selityksiä. Ensinnäkin sanomalehdet olivat kehittyneet käsin

¹⁶⁶ Sylwan (1892 & 1896) ja Burius (1984) ovat käyttäneet kansliakollegion asiakirjoja lähteinä. Oletuksena on, että he ovat tutkimuksissaan esittäneet kaiken lehdistöhistoriallisesti olennaisen. Oletusta ei ole lähdetty tarkistamaan, sillä kysymys ei ole tälle tutkimukselle kriittinen.

¹⁶⁷ Holmberg 2000:67; Holmberg 2005:120.

¹⁶⁸ Lundstedt 1895:15; Sylwan 1896:89; Holmberg 2000:67; Holmberg 2005:121.

kirjoitetuista uutiskirjeistä, joissa uutisia välitettiin paikkojen välillä. Uutiskirjeissä ei siis ollut mahdollista eikä tarkoituksenmukaista kertoa asioita vastaanottajan eli lukijan lähipiiristä. Uutiskirjeiden monet piirteet säilyivät sanomalehdissä yli sata vuotta ja paikallisen aineiston julkaisemattomuus on voinut olla tätä konventionaalisuutta. Jatkumoon kuului myös lehden ulkoasu, jossa sanomat laadottiin saapumisjärjestyksessä ja paikallinen aineisto tyypillisesti sijoitettiin viimeiseksi, joten sille ei välttämättä jäänyt tilaa.¹⁶⁹ On myös ajateltu, että henkilökohtaisissa verkostoissa tai huhuina kulkeneen kotimaisen tiedon julkaisu oli tarpeetonta.¹⁷⁰

Sisällön muuttumattomuutta tuki se, että lehden julkaisijalle ulkomailta saatu aineisto oli valmiina vaivatonta, vaikka vaati toki kääntämisen. Paikallinen aineisto olisi pitänyt kirjoittaa tai kerätä erikseen ja siihen liittyi suurempi riski siitä, että joku lukijoista tai viranomaisista kokisi julkaisun sopimattomaksi.¹⁷¹ Kyseessä saattoi olla myös tietoinen päätös rajoittaa tiedon kulkua. *Posttidningarin* tapaan valtionhallinnon alempien virkamiesten toimittama *The London Gazette* sisälsi vain vähän kotimaan aineistoa, sillä vastuuhenkilöiden mielestä yleisölle ei pitänyt tiedottaa julkisia asioita. Kyseisillä vastuuhenkilöillä oli erillinen käsin kirjoitettu uutiskirjepalvelu rajatummalle yleisölle.¹⁷² Myös Ruotsissa tiedetään Tukholman postikonttorin henkilöstön myyneen käsin kirjoitettuja lehtiä 1700-luvun alussa ja ”aviisiseuransa” mainitaan vielä 1770-luvulla.¹⁷³

Selitysmallit huomioiden oman maan sanomien julkaisun aloitus *Posttidningarissa* vuonna 1729 on voinut seurata jälleen ulkomaisia esimerkkejä, mutta kyseessä on ollut tietoinen muutos, joka on vaatinut toimenpiteitä toimituksessa ja siunauksen kansliakollegiolta. Kotimaiset tekstit eivät näytä toimineen täytteenä, sillä varhaisia oman maan sanomia ei sijoitettu säännönmukaisesti lehden loppuun, vaan ne olivat usein etusivulla. Erottelemattomuus vastaa ylipostimestari Bungen kesällä 1731 kirjoittamaa 12-kohtaista muistiota, jossa ei tehty selvää rajausta ulkomaisen ja kotimaisen aineiston välillä. Bunge ei muistiossaan antanut tiukkaa sisältölinjausta, vaan loppusanojen mukaan sopivaa oli kaikki tarpeelliseksi ja hyödylliseksi nähty.¹⁷⁴

Oman maan sanomien julkaisulle ei siis ollut suoria esteitä ja 1730-luku oli lehdistön kasvun ja muutoksen aikaa. Tuolloin julkaistiin Tukholmassa seitsemän vuoden ajan ilmoituslehteä ja useita moraalisia viikkolehtiä, joiden sisältö oli lähempänä aikakauslehteä kuin sanomalehteä. Näiden sisältö ei näytä vaikuttaneen *Posttidningariin*, jonka puolustamiseksi ilmoituslehden sisällön laajenemista kylläkin ehdittiin ja rajoitettiin.¹⁷⁵ Vuonna 1736 ulkomaan postiyhteyksien kaksinkertaistuttua *Posttidningar* alkoi ilmestyä kaksi kertaa viikossa. Tuolloin aikomukseksi ilmoitettiin ”antaa lehdessä aiempaa enemmän hyödyllisiä ja

¹⁶⁹ Pettegree 2014:228; Warner 2018: 31–36.

¹⁷⁰ Koopmans 2018:147; Hartikainen 2019:6–7.

¹⁷¹ Holmberg 2005:33; Pettegree 2014:228, 266; Krefting 2018:304; Koopmans 2018:120, 192; Droste 2019:37.

¹⁷² Pettegree 2014:239; Hartikainen 2019:6.

¹⁷³ Forssell 1936b:285; Käsin kirjoitettujen uutiskirjeiden luonteesta 1700-luvulla ks. King 2018b; Forselius 2015:113–130; Thomasson 2019; Droste & Salmi-Niklander 2019.

¹⁷⁴ Forssell 1936b:282.

¹⁷⁵ Holmberg 2000:74–75; Oscarsson 2000:98–111; Forselius 2015.

sopivia tiedonantoja koti- ja ulkomaisilta seuduilta”.¹⁷⁶ Jos ottaa huomioon myös Tukholmassa päivätyt sanomat, kuten Sylwan, kotimaisen aineiston määrä näyttää tämän jälkeen kasvavan.¹⁷⁷ Oman maan sanomien määrässä ei tuolloin kuitenkaan tapahtunut käännettä.

Kolmannen jakson vuosikerroissa 1743–1753 oman maan sanomien määrä kasvoi huomattavasti aiempaan verrattuna ja valtaosa sanomista käsitteli kuninkaallisten juhlintaa, mikä viittaa lehden sisällöstä tehtyyn poliittiseen päätökseen. Muutoksen alku on tarkennettavissa lokakuuhun 1743, jolloin julkaistiin 22 oman maan sanomaa, mikä oli kaksi kertaa enemmän kuin kolmena edeltävänä kuukautena yhteensä. Kirjoituksille antoivat aiheita perintöruhtinas Adolf Fredrikin saapuminen Ruotsiin, elokuussa solmitun Turun rauhan juhlinta sekä joukkojen siirto etelään Tanskan kanssa kiristyneen tilanteen takia.

Aiemmassa tutkimuksessa muutoksen syytä ei ole käsitelty enempää kuin, että on oletettu sodan jälkeisenä aikana kiinnostuksen kohdistuneen kotimaahan.¹⁷⁸ Näin nopea ja merkittävä muutos ei ole kuitenkaan voinut syntyä pelkästä julkaisupolitiikan muutoksesta. Ei ole uskottavaa, että aikaisempina vuosina oman maan sanomia olisi lähetetty Tukholmaan vastaavia määriä, mutta ne olisi jätetty lähes kaikki julkaisematta. Todennäköisesti joku viranomaistaho kehotti syksyllä 1743 oman maan sanomien kirjoittamiseen ja lähettämiseen. Koska *Posttidningarista* vastasi ylipostimestari, yksinkertaisinta olisi ollut pyytää raportteja postimestareilta.

Neljännän jakson (1754–1760) alussa ensivuosina *Posttidningarissa* romahti yhtä aikaa oman maan sanomien määrä ja kuninkaallisten juhlintaa käsittelevien sanomien osuus. Muutosta selittää osaltaan se, että kuninkaallisten pitkät kiertoamatkat päättyivät eikä juhlittavana ollut kruunajaisten ja kruununperillisen syntymän tapaisia juhlia. Jossain määrin muutokseen ovat voineet vaikuttaa myös vuonna 1754 kiristyneet Iso-Britannian ja Ranskan välit, jotka ovat tehneet ulkomaan uutisista merkittävämpiä ja johtivat kaksi vuotta myöhemmin sotaan Euroopassa. Merkittävämmiin toimituspolitiikkaan on kuitenkin todennäköisesti vaikuttanut kuninkaan ja valtaneuvoston (ja sitä kuunnelleen kansliakollegion) valtataistelu, siihen käytetyt lehdet ja voimistunut keskustelu painovapaudesta.¹⁷⁹ Kuvaavaa on, että luvussa 2.1 kuvatut kansliakollegiossa 1750-luvulla käsitellyt kaksi painovapausasiaa koskivat juuri kirjoittamista kuninkaasta.

Vuosien 1727–1760 välillä *Posttidningarissa* oman maan sanomien osalta muuttanutta toimitustyötä tekivät käytännössä toimitussihteerit, joiden vastuu-kausista ja urakehityksestä tiedot ovat epätäydellisiä. Vaikka he saivat palkkansa

¹⁷⁶ Sylwan 1892:14–15; Forssell 1936b:278; Oscarsson 2005:136–137; Sylwan 1896:84; PT 1735:49:4 (”att låta uti gazetten inflyta flere nyttige och behaglige underrättelser från in- och utländske orter än hittills, för rummets knapphet på ett halft ark en gång i veckan, kunnat anföras”).

¹⁷⁷ Sylwan 1892:27; Sylwan 1896:96.

¹⁷⁸ Oscarsson 2005:142; Sanomalehtien muutokset liittyvät toki usein sotiin. Esimerkiksi *Posttidningarin* 1680-luvun kotimaan sanomia edelsi sotaraportointi (Kyläkoski 2022a). Myös pohjoisamerikkalaisten sanomalehtien käänös kohti vuosina 1739–40 lähiseutuihin keskittyvää sisältöä on yhdistettävissä sotatapahtumaan (Clark 1994:259).

¹⁷⁹ Nurmiainen 2009:168–173.

kirjanpainajalta, nimitykset lienee tehty tai ainakin siunattu kansliakollegiossa, sillä kaikilla näillä miehillä oli myös asema sen vastuualueen virkamiehinä.

Vuonna 1737 mainitaan määreellä lehtikirjoittaja (avisskrifvare¹⁸⁰) Anders Rydman, joka oli varsinaiselta asemaltaan vuosina 1733–1759 sihteeri postihallinnossa.¹⁸¹ Seuraajansa Peter Braëlin kausi alkoi vuonna 1749.¹⁸² Braël oli sekä Lundin että Uppsalan yliopistossa opiskellut papin poika, joka oli ollut vuodesta 1745 ylimääräinen amanuenssi kuninkaallisessa kirjastossa Olof Dalinin alaisena. Dalin kirjoitti neljä vuotta myöhemmin eli mahdollisesti juuri toimitussihteerin tointa varten kansliakollegiolle arvion, jossa hän kehui Braëlin osaamista filosofisissa tieteissä, historiassa ja matematiikassa sekä väitti tämän hallitsevan useimmat eurooppalaiset kielet. Kun Braël seuraavana vuonna aloitti toimitussihteerinä, hän jatkoi samaan aikaan kirjastotyötä. Sen myöhemmin päättyessä Braëlia seurasi kuninkaallisen kirjaston amanuenssina monista sanomalehtihankkeistaan tunnettu C. C. Gjörwell, joka ei arvostanut Braëlin osaamista ainakaan kirjastotyössä.¹⁸³

Vuonna 1753 toimitussihteerinä aloitti 26-vuotias Christoffer Depken, joka oli ollut kansliakollegion ylimääräinen kanslisti joulukuusta 1748 ja yhtä aikaa toimitustyön kanssa hän oli ainakin 1760-luvulla kansliakollegion kanslisti.¹⁸⁴ Toimitussihteerin työstään hänen sanottiin vuonna 1759 saaneen vain vähäisen korvauksen.¹⁸⁵ Tästä huolimatta tai ehkä korvauksen korottamiseksi Depken alkoi vuoden 1760 lopulta myös huolehtia *Inrikes Tidningarin* toimituksesta. Aina-kin elämänsä lopulla Depkenin henkilökohtainen kirjasto oli mittava, joten hänellä lienee ollut hyvät valmiudet toimitustyöhön.¹⁸⁶

Se, että lehden kokosi yksi henkilö, jolla oli muitakin työtehtäviä, oli ajalle tyypillistä.¹⁸⁷ Kun toimitussihteerit palkattiin kansliakollegion tai sen vastuualueeseen kuuluvien laitosten virkamiehistä, on syytä olettaa, että heidän toimitustyötään ohjasi omien mieltymysten sijaan ymmärrys kansliakollegion toiveista.¹⁸⁸ Tämäkään ei ollut varsinaisesti poikkeuksellista, sillä mitään pitkäikäisyyteen pyrkivää lehteä ei voitu julkaista huomioimatta sekä lukijoiden odotuksia että valtaapitäneiden mielipiteitä. Antwerpenissä vuonna 1773 sanomalehden

¹⁸⁰ Sana kirjaimellisesti viittaa lehteen kirjoittamiseen. SAOB:aviseskrifvare ei esitä yhdys-sanalle tulkintaa. VKS (aviisinkirjoittaja) tulkitsee sen sanomalehden toimittajaksi. Vuonna 1765 norrköpingiläisen lehdenjulkaisijan mielestä sana ei kuvannut häntä vaan varsinaista kirjoittajaa (Lundell 2002:23).

¹⁸¹ Sylwan 1892:17; Lundstedt 1895:18; Sylwan 1896:82; Forssell 1936a:163; Forssell 1936b:279; Oscarsson 2005:132, 137–138. Virkavuosiaksi Lundstedt on arvioinut 1741–1748, Sylwan 1736–1748 ja Oscarsson 1737–1748.

¹⁸² Lundstedt 1895:18; Sylwan 1896:82; Oscarsson 2005:138.

¹⁸³ Stålmärck 1986:21.

¹⁸⁴ Riksarkivet. Per Sondéns register över Kungl kansliets tjänstemän, f201; SSA. Mantalsuppgifter 1760. Klara Västra Östra och Yttre med Kungsholmen, 166; Lundstedt 1895:18; Sylwan 1896:82; Oscarsson 2005:138, 155; Kromnow 1945.

¹⁸⁵ Sylwan 1892:17–18.

¹⁸⁶ SSA. Stockholms rådhusrätt 1:a avdelning (A, AB) F1A:270 (1782), 2233–2294; SSA. Stockholms rådhusrätt 1:a avdelning (A, AB) F1A:279 (1784), 306–319.

¹⁸⁷ Oscarsson 2000:210.

¹⁸⁸ Burius 1984:202; Oscarsson 2005:140; vrt. Bennich-Björkman (1970:11) huomio siitä, että ammattikirjoittajan tehtävä varhaisessa yhteiskunnassa ei ollut itsensä ilmaisu vaan muiden ihmisten päätösten ja ajatusten muotoilu tekstiksi.

toimittamisesta ajatuksiaan kirjannut Jacob Van der Sanden piti itesesensuuria eri-näisten tahojen miellyttämiseksi itsestäänselvyytenä. Esimerkiksi monarkkien yksityiselämä ja tappiot taistelukentillä piti jättää kommentoimatta. Hänen mielestään lukijoita ei myöskään ollut syytä pelotella tiedoilla veronkorotuksista tai elintarvikkeiden viennistä. Van der Sanden itse oli jättänyt kertomatta esimerkiksi elintarvikkeiden korkeista hinnoista syntyneistä rettelöistä.¹⁸⁹

Van der Sandenin toimittamaa sanomalehteä väitöskirjassaan tutkinut Steven Van Impe on tehnyt pari mielenkiintoista havaintoa käytännön toimitustyöstä. Yksi lehdessä julkaistu yksityiseltä kirjeeltä näyttänyt teksti oli todellisudessa levitetty eri sanomalehtiin painettuna tiedotteena. Toisaalta Van der Sanden hyödynsi lehden sisältönä kirjeitä, jotka hän vastaanotti toisessa asemassa eli akatemian sihteerinä.¹⁹⁰ Vastaavasti myös *Posttidningarin ja Inrikes Tidningarin* sisällöksi on voinut päätyä Tukholmaan muissa tarkoituksissa kirjoitettuja tekstejä, joita kansliakollegion yhteydessä toimineet toimitussihteerit saivat käsiinsä.¹⁹¹ Epätodennäköisempänä näissä lehdissä voi sen sijaan pitää joistakin lehdistä tunnettua tapaa herättää keskustelua toimituksessa keksityllä sisällöllä.¹⁹² Tämä käytäntö liittyy aktiivisemmalla otteella toimitettuihin lehtiin sekä runsaampaan keskusteluun niiden sivuilla.¹⁹³ Edellä mainittu kansliakollegion käskystä muotoiltu valheellinen sanoma sillisaaliista lienee yksittäistapaus.

Aiemmassa tutkimuksessa on todettu *Posttidningarin* toimituksen vaikuttaneen epäjärjestelmälliseltä ja kotimaisen materiaalin toimineen palstojen täytteenä.¹⁹⁴ Lehden kokonaisuutta tarkastellessa on kuitenkin olennaista ymmärtää se ajassaan, eikä suhteessa myöhempään lehdistöön. Oman maan ja ulkomaiden sanomien tyyli *Posttidningarissa* on jäljitettävissä 1470-luvun Italiaan. Siellä muotoilluissa uutiskirjeissä luovuttiin kirjeen konventioista ja käytettiin lyhyitä toteavia virkkeitä, joita edelsi paikka ja päiväys. Uutisia ei kommentoitu eikä analysoitu, vaan tulkinta jätettiin uutiskirjeen tilaajille, joita oli helppoa palvella neutraalilla ja personoimattomalla viestinnällä. Lyhyellä ilmaisulla saatiin myös kirjeeseen mahdollisimman paljon tietoa, jonka luotettavuuden nähtiin kärsivän ylimääräiseksi katsotusta kommentoinnista.¹⁹⁵

Tämä kirjoitustapa levisi ja säilyi käsin kirjoitetuissa uutiskirjeissä, joista se kopioitiin ensimmäisiin sanomalehtiin 1600-luvun alussa. Vaikka sanomalehdet tavoittivat laajemman ja heterogeenisemmän yleisön, niiden sisällössä ei huomioidu sitä, että tekstien aiheet ja toimijat eivät olleet lukijoille ennestään tuttuja.¹⁹⁶ Lehdet kävivät useimmissa paikoissa kaupaksi sellaisenaan, joten tuottoa maksimoivilla julkaisijoilla ei ollut syytä uudistuksiin. Saksassa, jonka sanomalehtiä

¹⁸⁹ Impe 2021:182–183, 195–199; Myös Barnhurst & Nerone 2001:36–37; Pettegree 2014:266–267; Eamon 2015:23–24, 36–45.

¹⁹⁰ Impe 2021:193–194; vrt. Leonard 1986:17.

¹⁹¹ Forssell 1936b:280; vrt. Kyläkoski 2021.

¹⁹² Black 1987:38; Goldgar 1993; vrt. Ek 1952:19; Ikonen 1997:25, 31–32.

¹⁹³ Keskustelua käsitellään luvussa 4.

¹⁹⁴ Oscarsson 2005:143.

¹⁹⁵ Sommerville 1996:20; Barnhurst & Nerone 2001:32–33; Weber 2010:78; Pettegree 2014:109–112; Impe 2021:5, 174–175.

¹⁹⁶ Ks. Johnson 1756, sit. Goring 2018:11.

Ruotsissa paljon luettiin, pysyttiin vanhassa mallissa vielä 1700-luvullakin.¹⁹⁷ Näin ollen *Posttidningarin* toimittajien kevytkätisyys selittyy yksinkertaisimmin eurooppalaisella sanomalehtihistorialla. Ingemar Oscarssonin esittämä vaihtoehtoinen tulkinta, jossa kontekstoimattomuus selittyy tiedonsaannin puutteilla,¹⁹⁸ ei ole uskottava, sillä *Posttidningarissa* ei edes osoitettu samassa numerossa julkaistujen sanomien välisiä yhteyksiä. Kansliakollegion yhteydessä sanomia rikastavaa tietoa olisi varmasti ollut saatavilla, mutta sen lisääminen ei ollut toimituksen tehtävä. Yksittäisen kirjoittajan valinnat saattavat tietenkin selittyä omalla tiedon puutteella tai ymmärtämättömyydellä lukijoiden pohjatiedoista.

Ääriesimerkki *Posttidningarista* puuttuvasta kontekstoinnista on varhainen sanoma Karlskronasta:

Se hälinä / joka täältä on näinä päivinä levinnyt / tutkimuksista tietyistä henkilöistä / koskee vain kahden irstaan henkilön etsimistä / joita on useista rikoksista syytetty.¹⁹⁹

Vielä kaksi vuosikymmentä myöhemminkin ensimmäinen *Posttidningarissa* julkaistu sanoma Trollhättanin kanavatyömaalta kertoi kahdella virkkeellä räjäytysten jatkumisesta ja tähänastisesta edistyksestä eli oletti lukijan jo tietävän työstä ja sen merkityksestä.²⁰⁰ Samaan aikaan oli käynnissä laivaston uudistus, jossa alusten rakennustyö oli jaettu useaan kaupunkiin. Näistä lähetettyjä sanomia laivojen valmistumisesta julkaistiin lehdessä, mutta lukijan tietämyksen vaaraan jäi ymmärrys siitä, että kyseessä oli yksi iso projekti. Se, että sanomat jättivät puolet valmistuneista aluksista näkymättömiin, on voinut olla sattumaa tai tarkoituksellista, sillä lehteä toimitettaessa piti ottaa huomioon myös tietojen leviäminen ulkomaille.²⁰¹

Lähes kaikkien *Posttidningarin* oman maan sanomien luonnetta kuvaa sana raportointi. Samaan aikaan muissa medioissa kirjoitettiin toisin. Poliittisissa pamfleteissa ja moraalisisissa viikkolehdistä turvauduttiin allegorioihin, käytettiin satiiria ja hyödynnettiin monia erilaisia genrejä, parodioiden muun muassa *Posttidningarin* oman maan sanomia.²⁰² Kuninkaallisen tiedeakatemian julkaisuissa puolestaan kirjoituksiin sisällytettiin viitteitä aiempiin teksteihin eikä sanoja säästetty.²⁰³ *Posttidningariin* kirjoittaneet siis joko tiesivät, miten siellä asiat piti esittää, tai ylimääräinen aines on karsittu toimituksessa. Kyseessä ei ollut mielenkiintoa herättävien tarinoiden kertominen vaan merkityksellisten tapahtumien yhteinen kronikointi.²⁰⁴ Merkittävinä poikkeuksina ei voi pitää ilman päiväysriviä julkaistua ohjetta nauris- ja lanttuleipään tai ilmoitusten joukossa

¹⁹⁷ Weber 2010:73, 75–76; Pettegree 2014:116, 183–184, 187, 207, 209, 261, 265, 314.

¹⁹⁸ Oscarsson 2005:154.

¹⁹⁹ PT 1729:48:1 (Det larmet / som härifrån i desse dagar blifwit utspridt / om undersökningar öfwer åtskillige personer / härrörer allenast af twänne li-derlige Personers eftersläende / som för åtskilige brått blifwit angifne.).

²⁰⁰ PT 1750:7:4.

²⁰¹ PT 1749:38:1; PT 1749:47:4; PT 1749:45:1; PT 1749:49:1; PT 1749:50:4; PT 1749:52:1; PT 1749:53:1; PT 1749:55:1; PT 1749:56:1; PT 1749:61:1; Berg 2000:53–57.

²⁰² Carlsson 1966:72–110.

²⁰³ KVAH vuosikerrat 1739–1791.

²⁰⁴ Vrt. Bird & Dardenne 1997:339–340; Pettegree 2014:23–24.

esitettyjä karjautineuvoja.²⁰⁵ *Posttidningar* vastasi näin ainakin tuolloisen Turun akatemian valtio-opin, moraalin ja historian professorin Algot Scarinin käsitystä sanomalehdestä: tapahtumien luettelo, joka toimitetaan perille tavallisesti kirjeitse tai lähetin välityksellä.²⁰⁶

Jotta tähän tapaan kirjoitettuja ja toimitettuja sanomalehtiä pystyi ymmärtämään, niiden lukemiseen piti sitoutua ja ymmärtämistä harjoitella.²⁰⁷ Västeråsissa 1740-luvulla piispa oli ohjeistanut paikallisen matematiikan opettajan lukemaan lehtiä kaksi kertaa viikossa oppilaille, etteivät nämä lähtisi ”raakoina” eli oppimattomina yliopistoon.²⁰⁸ Aikalaisohjeet suosittelivat säännöllisen lukemisen ohella tukikirjallisuuden käyttämistä. Sanomalehtien lukemisesta muodotui tapa kouluttaa uutta virkamiespolvea, pappeja ja kauppiaita.²⁰⁹ Yliopistoissa sanomalehtiä käytettiin opetuksessa erityisesti 1700-luvun alkupuolella.²¹⁰

Se, että *Posttidningarin* lukeminen vaati erityistä osaamista, saattoi hyvin olla tarkoituksellista tai ainakin tarkoituksenmukaista, sillä näin potentiaalinen lukijakunta rajautui yhteiskunnan ylimpiin kerroksiin. Heillä oli mahdollisesti myös tiedossaan konteksti, joilla sanomat saivat lisämerkityksiä.²¹¹ Voidaan jopa ajatella 1600-luvun sanomalehtiä ja käsin kirjoitettuja lehtiä tutkineen Heiko Drosten tapaan, että *Posttidningarin* tapaisessa sanomalehdessä ei oikeastaan ollut tarkoitus välittää hyödyllistä tietoa, vaan tarjota väline, jolla liitettiin tiettyyn ryhmään ja osoitettiin siihen kuulumisen.²¹²

2.2.2 Inrikes Tidningar 1760–1791

Ylipostimestarina Klinkowströmiä vuonna 1759 seurannut Matthias Benzelsstierna oli syntynyt vuonna 1713 eli edusti selvästi uutta sukupolvea, mutta kuului edeltäjiensä tapaan aateliin ja oli virkamiesuralla. Benzelsstierna oli kirjojen ja käsikirjoitusten keräilijä, ja hän on tuntenut laajasti myös eurooppalaista lehdistöä. Hän oli vuodesta 1749 hoitanut *Posttidningarin Anmärckningar*-oheislehden toimituksen.²¹³

Pian nimityksensä jälkeen eli elokuun alussa 1760 Benzelsstierna esitti kansliakollegiolle *Inrikes Tidningarin* perustamissuunnitelman, jonka oli ideoinut hänen kanssaan Kuninkaallisen tiedeakatemian sihteeri Pehr Wilhelm Wargentin. Julkaisuprivilegion haku ei liittynyt Benzelsstiernan virkaan vaan kyseessä oli hänen yksityisyrittäjänsä. Tästä huolimatta *Inrikes Tidningar* linkittyi vahvasti *Posttidningariin* ja valtionhallintoon eli lehden perustamisesta seurasi muutoksia *Posttidningarin* sisältöön ja lehtiä toimitti sama henkilö. Lisäksi kansliakollegio lähetti kollegioille, käskynhaltijoille ja tuomiokapitulien konsistorioille

²⁰⁵ PT 1741:32:4; PT 1750:59:4.

²⁰⁶ Suova 1950:152.

²⁰⁷ Pettegree 2014:261.

²⁰⁸ Linnæi 1747:5.

²⁰⁹ Heyd 2012:151, 192–194, 240–241; Droste 2019:36,

²¹⁰ Burius 1984:201; Urpilainen 1993:66; Holmberg 2005:100; Suova 1950:141–147.

²¹¹ Vrt. Barnhurst & Nerone 2001:32–34.

²¹² Droste 2019:41.

²¹³ Sylwan 1896:88; Forssell 1936a:158–159; Oscarsson 2005:157–158; Hildebrand 1922; Elgenstierna 1998(1925–1936):I:304.

määräyksen lähettää *Inrikes Tidningariin* tiedonantoja ja Benzelstierna kehotti kiertokirjeellä postimestareita vastaavaan. Benzelstierna sai myös neuvoteltua uuden lehden vapautuksen sensuurista.²¹⁴ Lehdillä oli toisinaan yhteinen tilaus-hinta ja *Inrikes Tidningarin* sisältöön voitiin arkisessa kielenkäytössä viitata *Posttidningarina*.²¹⁵

Benzelstierna motivoi syksyllä 1760 *Inrikes Tidningarin* perustamista lähete-tyllä aineistolla, joka ei mahtunut *Posttidningariin*, mutta väitteensä totuudenmu-kaisuutta on mahdotonta verifioida.²¹⁶ Lähetetyllä aineistolla on voitu tarkoittaa myös Wargentinin käsiin tiedeakatemialle tulleita tiedonantoja, jotka eivät olleet tarpeeksi arvokkaita tiedeakatemian omaan julkaisuun. Näitä välitettiin myö-hemmin *Inrikes Tidningariin*, mutta kyseessä ei asiakirjamerkintöjen perusteella ollut yleinen tai jatkuvasti toistuva käytäntö.²¹⁷ (*Inrikes Tidningarissa* julkaistiin myös joitakin kirjeitä, jotka oli otsikointinsa mukaan osoitettu Kuninkaalliselle isänmaalliselle seuralle.²¹⁸)

Ingemar Oscarsson selittää *Inrikes Tidningarin* perustamista sillä, että kan-sallisen julkisuuden kasvattaminen oli vuoteen 1760 mennessä monien tahojen etujen mukaista. Ruotsissa oli tässä vaiheessa *Posttidningarin* ohella vain neljä vii-koittain ilmestyvää eli sanomalehdeksi mielletävää julkaisua, joilla kaikilla oli Oscarssonin mielestä nimeänsä myöden paikallinen luonne.²¹⁹ Tämä kuitenkin pätee lähinnä lehtien neljästä sivusta niihin kahteen, jotka varattiin erilaisiin lis-tauksiin (kuolleet, matkustajat, laivaliikenne) ja ilmoituksiin. Kahdella muulla si-vulla julkaistiin lähes mitä tahansa tekstejä, joilla tässä vaiheessa harvoin oli ajan-kohtaista luonnetta tai paikallista merkitystä.²²⁰ Lehdissä ei siis julkaistu *Post-tidningarin* oman maan sanomia vastaavia tekstejä, mutta myöhemmin lukijoiden paikallislehtiin lähettämä sisältö rikastui ja syntyi Patrik Lundellin kansalaisleh-distöksi kutsuma vaihe,²²¹ jossa *Inrikes Tidningarilla* oli merkittävä asema.

Vähäisestä uutisaineistosta ei seuraa uutistarvetta, johon välttämättä olisi tarvittu uutta julkaisua. Privilegiokirjeessä *Inrikes Tidningarin* päätehtävänä esi-tettiin tiedonanto elintarvikkeiden ja muun välttämättömän saatavuudesta ja ja-kautumisesta maassa.²²² Monien muiden ajan hankkeiden, kuten taulustolaitok-sen perustamisen vuonna 1749, tapaan kyse on siis voinut olla ensisijaisesti pyr-kimyksestä kerätä keskitetysti sekä entistä nopeammin ja laajemmin tietoa.²²³

²¹⁴ Sylwan 1896:96–98; Forsman 1900:176; Oscarsson 2003a:244–246; Oscarsson 2005: 157–158, 161.

²¹⁵ Mennander et al. 1942:193; IT 1764:29:1.

²¹⁶ IT 1760:1:1–2; Oscarsson 2000:127–128; Oscarsson 2005:156–163; vrt. Bond 2021:4.

²¹⁷ Lindroth 1967a:135.

²¹⁸ IT 1774:32:1; IT 1774:58:2; IT 1775:19:2; IT 1775:29:1.

²¹⁹ Oscarsson 2005:156. Kyseiset lehdet olivat *Stockholms Weckoblad*, *Carlschronas Weckoblad*, *Norrköpings Weckotidningar* ja juuri aloittanut *Göteborgska Magazinet*.

²²⁰ Oscarsson 1998:25–35; Loos 1958:14, 16–26, 30–36; *Stockholms Weckobladin* vuosikerrat 1753–1761; *Carlskrona Weckobladin* vuosikerta 1754; *Göteborgska magasinet* vuosikerta 1759 (lehden rakenne erilainen, mutta paikallisuutisten määrä vähäinen).

²²¹ Lundell 2002:14–16, 21–34. Esimerkiksi vuoden 1770 alussa sanomalehteen Norrköpin-gissä pyydettiin samankaltaista sisältöä kuin *Inrikes Tidningarissa* ja sitä myös saatiin (Lun-dell 2002:84, esim. 87).

²²² Oscarsson 2005:161.

²²³ Reuterswärd 2001:26.

Tiedon samanaikainen jakaminen olisi tässä tapauksessa ollut toissijaista ja mahdollisesti jopa tarkoittamaton seuraus.

Selvimmän *Inrikes Tidningarin* alku liittyy eurooppalaisiin tendensseihin. Perustamispäätöksen aikaan oli käynnissä seitsenvuotinen sota eli Ruotsin näkökulmasta Pommerin sota. Se lisäsi kiinnostusta kansalliseen talouteen pitkin Eurooppaa ja useissa maissa perustettiin sodan aikana tai sen jälkeen talouden edistämiseen pyrkiviä seuroja.²²⁴ *Inrikes Tidningarin* perustamisessa on vastaava isänmaallisen hankkeen henki.²²⁵ Pelkästä ajanhengestä tuskin kuitenkaan syntyivät *Inrikes Tidningarin* sisällön ja toimitustavan ilmeiset yhteydet saksalaisiin *Intelligenzblätter* -lehtiin, joiden määrä ja merkitys kasvoivat juuri seitsenvuotisen sodan aikana.²²⁶ Varsin todennäköisesti Benzelstierna ja taustalla vaikuttanut Pehr Wargentin käyttivät saksalaisia lehtiä mallina tai inspiraationa hankkeeseensa.

Inrikes Tidningarin julkaisulupaa hakiessaan Matthias Benzelstiernan oli määriteltävä lehden tuleva sisältö. Kansliakollegiolle esitetty suunnitelman kymmenkohtainen kuvaus päättyi lähes sellaisenaan viikkoa myöhemmin valta-neuvoston antamaan privilegioon ja julkaistiin 26.11.1760 lehden ensimmäisessä numerossa. Lehden pyydettiin lähettämään sanomia seuraavista aiheista.

1. Virkojen ja toimien nimitykset, ylennykset ja erot
2. Virkamiesten, aatelisten, säätyläisten ja tapulikaupunkien varakkaimpien kauppiaiden kuolemat
3. Ylhäisten ja yleisesti tunnettujen henkilöiden avioliitot ja ylhäisten naisten sekä vanhojen ihmisten kuolemat ja iät
4. Kertomukset kirkkojen ja urkujen vihkimisestä, kultahäistä ja muista juh-
lallisuuksista Tukholman ulkopuolelta (ifrån Lands-orterne)
5. Onnelliset tai onnettomat sattumukset, jotka ovat joko koskeneet yksittäisiä ihmisiä tai käsittelevät epätavallista säätä
6. Ihmisten ja karjan kulkutaudit
7. Virkamiesten kertomukset sadosta ja kalasaaliista, verohinnat, markkina-
hinnat
8. Kuninkaankartanoiden ja vastaavien vuokraus, isojen maatilojen ja ruuk-
kien myynti
9. Kihlakuntien käräjien aloituspäivät ja merkittävät oikeustapaukset
10. Hyvät ja pahat teot.²²⁷

Suorasanaisen listan lisäksi *Inrikes Tidningarin* ensimmäinen numero kertoi lehdestä runomuodossa. Siinä missä *Posttidningar* käsitteli usein ulkomaisia sotia, oli uuden lehden tarkoitus olla rauhan asialla (Här får ej Krigets anda rasa, / Ej blod bestänka minsta rad). Huomattavaa on kuitenkin, että lehdessä oli tarkoitus myös kertoa ikävistä asioista kuten onnettomuuksista, rikoksista ja epäonnistuneista sadoista. Lukijalla ei kuitenkaan ollut hätää, sillä runon mukaan hänen

²²⁴ Marjanen 2013:63–64; Marjanen 2022:66–77.

²²⁵ Oscarsson 2005:157; Isänmaanrakkaudesta poliittisena projektina ks. Edgren 2001:125–146.

²²⁶ Schilling 2019:65–71; McNeely 2003:220–226; McNeely 2000; Lehtien yleisestä luonteesta ks. myös Böning 2001; Petrat 2001; Münch 2015.

²²⁷ IT 1760:1:1–2; Lundstedt 1895:#75; Sylwan 1896:97; Oscarsson 2005:158, 160.

etujaan valvoivat sekä kuningas että valtaneuvosto (Så kom ihog at ADOLPHS hand / Och Riksens Män din rätt bewaka).²²⁸

Osa sisältölistauksesta viittaa suoraan virkamiehiin. Jo lehden perustamisen yhteydessä useat virastot saivat kehotuksen tekstien lähettämiseen, ja lehden toimittaja muistutti asiasta vuosittain.²²⁹ Tunnollisimmin käskyä noudattivat hovioikeudet, jotka lähettivät, toisinaan päivättyinä hovioikeuden paikalta ja toisinaan lähempää käräjäpaikkoja, *Inrikes Tidningariin* käräjäpäivien listaukset, jotka olivat niin pitkiä, että ne usein jaettiin useampaan lehden numeroon.²³⁰ Säännöllisyytensä ja pituutensa vuoksi listauksista syntyi iso osa oman maan sanomista (6,7 %). Paikallisesti käräjäpäivät tiedotettiin jumalanpalveluksen kuulutuksissa, joten kyseessä oli aiemman käytännön toisto ja valtakunnallistuminen.²³¹ Muis- taen julkaisuviiveet ja matkustusnopeudet sisällön hyöty tuntuu vähäiseltä, mutta tästä huolimatta käräjäpäiviä ilmoitettiin läpi tutkimusajan eli julkaisu oli merkityksellistä.

Lähes yhtä suuri määrä oman maan sanomia (5,5 %) kertyi verohinnoista ja niitä määrittäneistä markkinahinnoista.²³² Tässäkin pyrkimyksenä oli olemassa olleen tiedonvälityksen laajennus, sillä kunkin läänin verohinnat oli julkaistu painettuna viimeistään vuodesta 1757 ja ne luettiin kirkonkuulutuksissa.²³³ Kiinnostusta valtakunnalliseen hintavertailuun olisi voinut olla monella,²³⁴ mutta hintalistojen julkaisusta ei tullut säännöllistä tai kattavaa. Suomen alueelta alkuinnostuksessa lähetettiin vuonna 1761 listaus kuudesta kaupungista ja seuraavana vuonna julkaistiin 12 listaa. Tämä jäi suurimmaksi määräksi ja jatkossa hintalistoja oli vuosittain korkeintaan viisi vaihtelevista paikoista lähetettyinä.²³⁵ Vuonna 1783 ei ilmestynyt yhtään hintatietoa Suomesta ja seuraavina vuosina julkaistiin vain Turusta lähetettyjä listoja. Valtakunnallisesti kehitys oli samankaltainen, mille yksi mahdollinen selitys on se, että kaupungeille ei ollut edullista paljastaa hintatasoaan, edes viiveellä. Lääneistä menosääntökonttoriin toimitettujen verohintojen uudelleenjulkaisua eivät estäneet mitkään ilmeiset käytännön seikat, mutta jo painetun tiedon kierrätystä ei nähty tarpeelliseksi.

Viranomaisilta odotettiin muitakin tietoja. Esimerkiksi Turun tuomiokapituliin tuli syksyllä 1760 kuninkaallinen kirje, jossa ohjattiin lähettämään ylipostimestari Benzeltiernalle tietoja nimityksistä ja ”merkittävien” ihmisten kuolemista.²³⁶ Jo ennen *Inrikes Tidningarin* perustamista *Posttidningarissa* oli

²²⁸ IT 1760:1:2-3.

²²⁹ Lundstedt 1895:#75; Oscarsson 2005:158, 165.

²³⁰ Esim. IT 1773:3:1; IT 1773:4:2; IT 1773:12:2; IT 1773:13:2; IT 1773:15:2.

²³¹ Reuterswärd (2001) ja Villstrand (2006) eivät mainitse käräjäpäiviä, mutta ottaen huomioon kirkonkuulutusten muun sisällön on vaikea uskoa, etteikö niitä olisi seurakuntalaisille luettu.

²³² Määräyksistä ja käytännöstä ks. Johanson 1926; Sarkamo 1970.

²³³ Johanson 1926:I:31; Sarkamo 1970:271; Reuterswärd 2001:105, 144, 153; Reuterswärd 2002:36-37. Hinnastot ovat varhaisimpia periodisia julkaisuja (Pettegree 2014:291-293). Tukholmassa 1700-luvun alkuvuosina käsin täytetty *Stockholms Stads Priscourant* julkaisi hinnatkin painettuina viimeistään kevästä 1740 alkaen.

²³⁴ Kiinnostusta hintoihin lähiympäristön ulkopuolella oli ainakin Karlstadissa (Nordmark 2017a:121).

²³⁵ Esim. IT 1768:10:2; IT 1768:14:2; IT 1768:22:3; IT 1768:33:2.

²³⁶ KA. Turun arkkhiippakunnan tuomiokapitulin arkisto. E I 8: 401-402.

julkaistukuninkaallisia nimityksiä,²³⁷ mutta sen oman maan sanomissa ei ollut mitään nimitystietoja toisaalta. *Inrikes Tidningarin* perustajat näkivät tämän merkittäväksi puutteeksi, sillä tiedot nimityksistä ja arvonimistä olivat hahmotelussa sisällössä ensimmäisenä kohtana. Kyseistä ehdotusta motivoitiin ensisijaisesti uutena tiedon tarjoamisena (hwarom Allmänheten förut ingen kundskap ägt), mutta huomautettiin myös, että tiedosta voi olla hyötyä kirjeenvaihdossa ja muissa tarkentamattomissa tilanteissa (men kan likwäl så wäl för Correspondancens skull som i flere afseenden wara nödigt at hafwa sig bekant).²³⁸ Runomuo- toisessa esityksessä nimitystietojen tarkoitus on ilmaistu toisin; lehdestä on luet- tavissa sukulaisten saamat edut (Hwad förmon som din Släging wann) eli joko kateuden tai ylpeyden aiheet.²³⁹

Motivoinnista huolimatta nimitystietojen julkaisun kattavuus tuskin vas- tasi aiottua. Osa puutteista ja eroista voi liittyä toimituskäytäntöihin, mutta vaihtelu viittaa siihen, ettei nimitysuutisia lähetetty samalla innolla joka paikasta. Esi- merkiksi Turun hiippakunnasta, jossa lehdistöstä kiinnostunut Karl Fredrik Mennander oli piispana vuoteen 1775, lähetettiin alusta alkaen ahkerasti pappien nimityslistoja, ensin useita kertoja vuodessa ja myöhemmin vuosittain.²⁴⁰ Sa- moina vuosina Porvoon tuomiokapitulista puolestaan lähetettiin yksittäinen ni- mitystieto *Inrikes Tidningarin* ensimmäiseen vuosikertaan, mutta seuraava sa- noma hiippakunnan pappien nimityksistä julkaistiin vasta yli kymmenen vuotta myöhemmin.²⁴¹ Erityisesti hiippakuntien ansiosta ja ehkä niiden mallia seura- kunnissa seuraten yhteensä lähes tuhannesta nimityssanomasta (6,9 % oman maan sanomista) yli puolet koski papistoa. Noin neljännes nimityssanomista koski valintoja ja nimityksiä kaupungeissa, joissa käytännöt olivat hyvin vaihte- leviä sekä sanomien määrän että sisällön suhteen.

Virallisten tahojen ei kuitenkaan ollut tarkoitus täyttää koko lehteä vaan en- simmäisessä numerossa annettiin lukijoille konkreettiset ohjeet kirjoitusten lä- hettämiseen Tukholman ulkopuolelta. Ohjeistuksen mukaan kirjoitusten ai- heissa ei tarvinnut pitäytyä tiukasti sisältölistauksessa vaan lehden annettiin ym- märtää muotoutuvan lukijoiden ja erityisesti kirjoituksia lähettävien toimesta. Kirjoitukset voitiin "avoimella paperilla" ja varustettuna joko asiaan liittyvän vir- kamiehen tai muun tunnetun henkilön allekirjoituksella jättää maksutta posti- mestarille, joka lähetti kirjoituksen edelleen Tukholmaan.²⁴² Läpi tarkastelukau- den *Inrikes Tidningariin* lähetettiin huomattavasti enemmän ja monipuolisempia oman maan sanomia kuin *Posttidningarissa* julkaistut. Jatkumoa vanhemmasta lehdestä *Inrikes Tidningarin* sisällössä edustaa juhlinnasta ja sattumuksista kerto- minen, ja molemmat aiheet olivat myös mukana ehdotetun sisällön listauk- sessa.²⁴³

²³⁷ Esim. PT 1738:83:1; PT 1739:13:1; PT 1757:3:4; PT 1757:4:3.

²³⁸ IT 1760:1:1.

²³⁹ IT 1760:1:2.

²⁴⁰ IT 1761:29:3; IT 1761:58:3; IT 1761:59:3; IT 1763:89:1; IT 1765:8:2; IT 1766:43:2; IT 1768:21:1; IT 1769:21:2; IT 1770:17:1; IT 1771:19:1; Suova 1952:190.

²⁴¹ IT 1761:58:3; IT 1774:13:2.

²⁴² IT 1760:1:2, 4; Sylwan 1896:98; Oscarsson 2005:164–165.

²⁴³ Näitä sanomia käsitellään luvussa 3.

Inrikes Tidningarin oman maan sanomista (sanomina laskettuna) pääosa käsittelee juhlintaa, erikoisia sattumisia, hyväntekeväisyyttä ja nimityksiä tai oli viranomaisten lähettämiä listoja. Joillekin lukijoille nimenomaan viralliset listat olivat lehden keskeistä sisältöä ja Tukholman ulkopuoliset sattumukset sopivaa täytettä, hyvin kirjoitettuna.²⁴⁴ Ainakin osalle *Inrikes Tidningarin* lukijoista oli olennaista nimenomaan se, että sisältö oli valtakunnallista. Paikallisesta uutisvälityksestä tehdyssä kehitysehdotuksessa keväällä 1777 kotimaiset uutiset jaettiin yleisiin ja erityisiin. Ensiksi mainitut kerättiin joka puolelta valtakuntaa ja voitaisiin lukea *Inrikes Tidningarista*, kun taas erityisillä oli merkitystä vain yhdessä kaupungissa.²⁴⁵ Pari vuotta myöhemmin toinen kirjoittaja oli tyytymätön lehdistön tasoon. Hän kaipasi koko maalle hyödyllistä lehteä.

...toivoisin vain, että olisi sellainen lehti, joka olisi hyödyllinen muuallakin kuin Tukholmassa. Siellä ilmestyy niin paljon paikallista, josta meidän pitää maksaa, vaikka se ei vähääkään meitä koske: mitä meillä on esimerkiksi tekemistä Tukholmassa löydetyn, hukatun, varastetun jne. kanssa? Matkustajien, juhlien, teatterien, ritarikiltojen, jne. ja jopa siellä saarnaavien, jotka saa yltäkylläisesti lukea kahdesti. – – pitäisin edullisena, että kaikki sellaiset täysin paikalliset julistukset jätettäisiin pois *Posttidningarista* ja *Inrikes Tidningarista*.²⁴⁶

Kirjoittaja siis näki eri puolilla maata tuotetut sanomat arvokkaampina kuin Tukholman kuulumiset. Hän ei tekeytynyt minkään ryhmän asianajajaksi, mutta näki edustavansa Tukholman ulkopuolella vallitsevia mielipiteitä Tukholmassa julkaistuista lehdistä.²⁴⁷

Inrikes Tidningarin sisältöehdotuksessa ei mainittu keksintöjä tai maanviljelyksen kehitystä, mutta kirjoittavat lukijat hyödynsivät annettua mahdollisuutta poiketa annetuista ehdotuksista ja tuottivat sisältöä, jota ovat itse mielellään lukeeneet. Seuraavista lainauksista käy ilmi se, mitä monet lukijat lehdeltä odottivat ja toivoivat.

Kun minä niin mielelläni *Inrikes Tidningaristamme* noudan moninaisia tiedonantoja, joiden välitykseen Maassa tämä hyödyllinen laitos on avannut meille tien, pidän hyvän kansalaisen velvollisuutena, käyttää tätä maineikasta tapaa, palvelen Yleisöä...²⁴⁸

²⁴⁴ SP 1780:81:321–323 (...nya Förordningar och Påbud, TingsTerminet, Bankens och Ostind. Compagniets Auctioner, Lotteridragningar, faststälte Taxor, äfwen märckwärdigheter ifrån Landsorterne: dock med wilkor at förskaffa sig goda correspondenter).

²⁴⁵ Lunds Weckoblad 1777:20:156 (Nyheter dela wi in uti Ut- och Inrikes. De förra få wi i allmänhet genom Gazetterna: de senare åter af Inrikes nyheterna, hwilka äro dels Allmänna och samlas från alla Rikets Provincier, kunna läsas ur Inrikes Tidningarne dels En-skilte som passera inom någon wiss Stad: och äro egenteligen dem wi här handle om.).

²⁴⁶ Götheborgska Nyheter 1782:29:225–227 (... jag wille allenast önska at ock något sådant papper funnes, som jemte nyttan wore inrättadt för mer än Stockholm. Där förekommer så mycket localt, som wi måste köpa, utan at det i minsta måtto angår oss: hwad hafwe wi t. e. at göra med det som hittas, tapas, stjåls m.m. i Stockholm? med resande, Assambleer, Theatren, Ordensgillen, m.m. til och med dem, som där predika, hwilket man til öfwerflöd får läsa in duplo. [...] lika så tycker jag det wara billigt, at alla sådana blott locala intimationer blefwo utslutne ut Post- och Inrikes Tidningarna.); vrt. SP 1779:82:2–3.

²⁴⁷ Lehtien tiukempia linjauksia toivonut puolestaan toivoi, että *Stockholms Posten* nimensä mukaisesti keskittyisi Tukholman asioihin (SP 1780:81:321–232).

²⁴⁸ IT 1763:44:2 (När jag med så mycket nöje ur wåre Inrikes-Tidningar inhämtar de mångfaldige underrättelser til hwilkas kringspridande i Landet denne nyttiga inrättning öpnat

Lukijaa ei yhtään vähempää viehätä se, että näistä julkaistuista Sanomista saa hyviä ehdotuksia Maan viljelyyn ja Asukkaiden mukavuuteen; kuin saada tiedonantoja erilaisista tapahtumista ja uutisista. Ensiksi mainitut vaikuttavat ansaitsevan enemmän huomiota, molemmat ilahduttavat ja hyödyttävät. Ne voivat ja toisinaan antavat syytä terveellisille kirjoituksille, joilla Isänmaa saavuttaa varmaa voittoa ja Asukkaat heiltä puuttuvia etuja. Tällaisen ehdotuksen luin äskettäin *Inrikes Tidningarista*...²⁴⁹

Maassa, jossa barbaria ei hallitse, on tarpeellista ja hyödyllistä, että asukkaat valistavat toisiaan, sekä antavat keskinäisiä tiedonantoja kaikenlaisista seikoista ja sattumista, jotka esiintyvät maan rajoissa, ja, joista tieto voi saapua yhdelle puolelle hyvien hankkeiden tarpeisiin ja toiselle elinkeinojen ja yritysten hyödyksi.²⁵⁰

Meille kaikille täällä maaseudulla ovat postipäivät viikon kaivatuimmat, eivätkä siksi, että tarkasti kaipaisimme tietoa Voittojen rajattomasta virrasta tietyissä Ulkomaisissa lehdissä, vaan siitä sydämellisestä ilosta, että me jokaisessa Oman Maan lehdessä saamme tietää uusia todistuksia niistä viisaimmista keksinnöistä rakkaan Isänmaamme auttamiseksi, jopa taiteen tukemisella ja yritteliäisyyden edistämällä.²⁵¹

Kirjoittajat viittaavat hyötyyn, jonka mukaan nimetyn aikakauden on Ruotsin historiassa tulkittu alkaneen 1730-luvulla ja jatkuneen 1760-luvun lopulle. Keskeistä oli tavoitteellinen yhteisen kansallisen hyvinvoinnin kasvattaminen, mihin voitiin yhdistää huomattavan erilaisia asioita kuten maatalous, kaivokset, kirjanpitoläytännöt ja kauppa.²⁵² Juuri mitään näistä ei esiinny *Posttidningarin* oman maan sanomissa, mutta *Inrikes Tidningarin* oman maan sanomissa ne ovat esillä toistuvasti. Lehden sisällön luonne ei ollut lukijoille epäselvä.

Kuviossa 3 esitetyissä *Inrikes Tidningarin* vuosittaisissa oman maan sanomien määrissä ei *Posttidningarin* tapaan erotu jaksoja. Muutos läpi tutkimusajan on jatkuvaa ja todistaa kirjoitus- tai julkaisuinnon hiipumisesta. Vastaavaa tapahtui monessa lukijoiden aktiivisuuden perustuvassa lehdessä, jotka usein joutuivatkin lopettamaan pian.²⁵³ Kirjoittamisen yleisen vaivalloisuuden ohella oman maan sanomien määrään *Inrikes Tidningarissa* on todennäköisesti

oss vägen, anser jag för en god Medborgares skyldighet, at nyttja denna berömwärde anledning, til at tjena det Allmänna genom sådane små Skrifter, som icke beqwämligen eller utan stor kostnad kunna särskilt upläggas, men innehålla dock wigtige ämnen, och som wärkeligen förtjena at blifwa Allmänhetens omdöme underkastade. I sådan afsigt har jag den äran at härjämte bifoga öfwersättning af...).

²⁴⁹ IT 1763:30:1 (Icke mindre förnöjer det en Läsare, at af de utgående Tidningar, få inhämta några artiga förslager til Landets upodling och Inbyggarens beqwämligheter; än blifwa underrättad om åtskilliga händelser och nyheter. De förra synas så mycket mera förtjena aktning, som de både kunna roa och gagna. De kunna och stundom gifwa anledning til de hälsosammaste författningar, hwaraf Fäderneslandet kunde tilskyndas en säker båtnad och Inbyggarena saknade fördelar. Et härpå syftande förslag har jag nyligen läst i Inrikes-Tidningarne, ...).

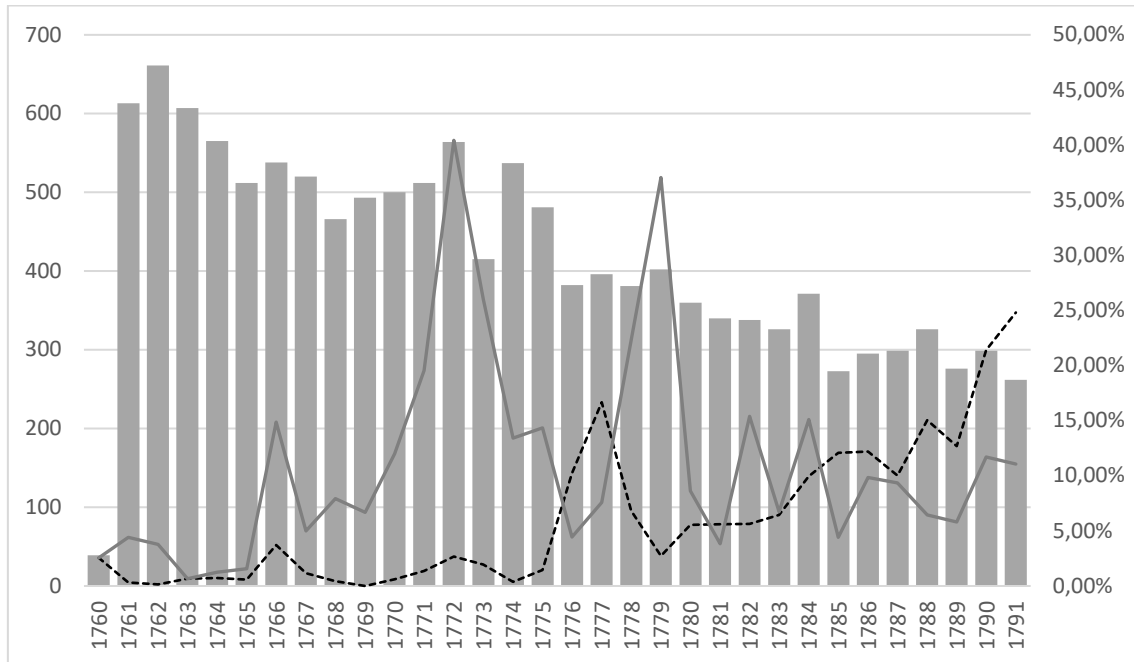
²⁵⁰ IT 1768:45:2 (Uti et Land där intet Barbari råder, tros wara nödigt och nyttigt at Inwånarena uplysa hwarannan, samt gifwa inbördes underrättelser om hwarjehanda omständigheter och tillfälligheter, som förekomma inom dess gränсор, hwarom kundskap kan lända å den ena sidan til goda anstalsters fogande, och å den andra til båtnad i deras näringar och företagande.).

²⁵¹ DA 1774:52:2 (I vår enlighet här på Lands-bygden äro Postdagarne de mäst efterlängtade i weckan, icke därföre, at wi så noga efterfråga Segrars oinskränckta lopp uti wissa Utländska Tidningar, utan af hjertelig glädje däröfwer, at wi uti hwarje Inrikes Tidning röna nya wedermålen af de wisaste tagne författningar til et älskadt Fosterlands uphjälpande, äfwen medelst fria konstners upmuntran och Industriens befrämjande.).

²⁵² Heikkinen 1972:27; Lindroth 1978:91-121; Liedman 1989:23-25, 31-37; Niemelä 1998:316; Runefelt 2005:16; Runefelt 2011:204; Louekari 2013: 9-10, 49-54.

²⁵³ Vrt. Sommerville 1996:112-113.

merkittävästi vaikuttanut ensin vaihtoehtoisten julkaisujen määrän kasvu ja siten Kustaa III:n vallankaappausta seurannut painovapauden vähennys ja uusi poliittinen kulttuuri.²⁵⁴ Näiden mahdollinen seuraus on myös hyväntekeväisyydestä kertovien sanomien yleistymisen eli sisällön huomattava yksipuolistuminen, joka puolestaan saattoi edelleen vähentää kirjoitusintoa.

KUVIO 3 *Inrikes Tidningarin* (1760–1791) oman maan sanomien määrä vuosittain (N=13349). Katkoviiva kuvaa hyväntekeväisyydestä kiittävien sanomien osuutta, jonka piikki vuonna 1777 liittyy kahteen suureen kaupunkipaloon. Yhtenäinen viiva esittää kuninkaallisiin liittyvää juhlintaa raportoivien oman maan sanomien osuuden kokonaismäärästä (aivan kuten kuviossa 2). Isoimmat huiput syntyivät Kustaa III:n valtaannousun sekä yhdistys- ja vakuuskirjan yhteydessä.

Lehdistöhistorioitsija Patrik Lundell on selittänyt ”kansalaislehdistöksi” kutsutun vaiheen päättymistä Ranskan vallankumouksella, joka lisäsi kiinnostusta ulkomaan uutisiin ja totutti ammattimaisempaan sekä ajankohtaisempaan sisältöön. Lukijoiden kirjoittamien tekstien sijaan Lundellin tutkimalla lehti alkoi 1790-luvulla täyttyä ulkomaisella aineistolla.²⁵⁵ Myös saksalaisten *Intelligenzblätter* -lehtien luonteen muuttuminen on yhdistetty Ranskan vallankumouksen uutisointiin, joka tiukensi sensuuria, joka puolestaan kohdistui nimenomaan kotimaiseen aineistoon.²⁵⁶ Koska tämän tutkimuksen tarkastelukausi loppuu vallankumouksen alkuvuosiin, niiden mahdollista vaikutusta ei voida määrittää. Oman maan sanomien julkaisun päättyminen jää myös tavoittamatta. Selvää on,

²⁵⁴ Vrt. Jonsson 1991:50–51.

²⁵⁵ Lundell 2002:100–104. Tästä huolimatta Lundellin kansalaislehdistöä kuvaava jakso keskittyy 1790-lukuun.

²⁵⁶ Schilling 2019:71.

että määrällinen väheneminen on *Inrikes Tidningarin* osalta varhaisempaa ja pitkäaikaisempaa, eikä selity suoraan ulkomaan uutisilla, joita lehdessä ei julkaistu.

Toimittajan kädenjälki näkyy *Inrikes tidningarissa* teksteihin alaviitteinä lisättyinä kommentteina ja lyhentämiseen viittaavina ilmaisuina kuten ”utdrag af et bref”.²⁵⁷ Vapaampaa tyyliä käyttävät ja tyypillisesti jonkinlaisen kontekstoinnin sisältävät *Inrikes tidningarin* oman maan sanomat olivat usein huomattavasti pidempiä kuin *Posttidningarissa* julkaistut. Leikkaamisen jälkeenkin sanomat saattoivat olla niin pitkiä, että julkaisu jatkui numerosta toiseen. Lehteä lukevien kirjoittajien olisi siis voinut olettaa ymmärtävän, ettei heidän sanomiaan välttämättä julkaista kokonaan ja sellaisenaan. Saman ajan pienemmissä lehdissä toimittajat kuitenkin pyrkivät julkaisemaan kaikki saamansa tekstit käytettävissä olevan tilan ja voimassa olleen lainsäädännön puitteissa, joten saattoi syntyä ajatus, että sama käytäntö koskee *Inrikes Tidningaria*.²⁵⁸ Lisäksi osa kirjoittajista ymmärsi vuoden 1766 painovapausasetuksen jälkeen tekstiensä julkaisun jopa lailliseksi oikeudekseen.²⁵⁹

Nämä taustatekijät selittävät gävleläisten kauppiaiden harmistumista, kun heidän *Inrikes Tidningarin* painajalle Tukholmassa toimittamaansa ja maksullakin varustamaansa tekstiä ei julkaistu alkuperäisessä muodossaan. Kun julkinen notaari kauppiaiden toimeksiannosta selvitti asiaa joulukuussa 1767, kirjanpainaja Lorentz L. Grefing kuvasi tavallisena julkaisuprosessina, että kirjoitukset toimitettiin ylipostimestari Benzelstiernalle. Tämä välitti tekstit toimitussihteerille Depkenille, joka käytettävissä olevan tilan ja tarjonnan perusteella päätti, mitä misäkin numerossa julkaistaan, ja pitkiä tekstejä julkaistiin harvoin kokonaan. Gävleläiset saivat koko tekstinsä ja harmistuksensa julkisuuteen seuraavan vuoden alussa *Dagligt Allehandassa*.²⁶⁰ Kokonaisen lisälehdillä varustetun numeron täyttänyt aihe esitettiin painovapauden kontekstissa, mutta sen voi ymmärtää myös kilpailevan julkaisun profiloitumisena *Inrikes Tidningaria* vapaampana julkaisufoorumina.²⁶¹

Toimitussihteerin Christopher Depkenin kuoltua keväällä 1784 sekä *Posttidningarin* että *Inrikes Tidningarin* toimitustyöhön nimitettiin registraattori ja myöhempi protokollasihteerin Gustaf Regnér, jonka kausi jatkui vuoteen 1819. Gjörwellin kanssa useissa julkaisuprojekteissa toiminut Regnér tunnettiin jo

²⁵⁷ Alaviitteitä esim. IT 1762:12:1; IT 1763:58:1; IT 1765:92:2; IT 1766:1:1; IT 1766:22:1. Yhden näistä (IT 1769:81:1) on allekirjoittanut Pehr Wargentin Kuninkaallisen tiedeakatemian sihteerinä.

²⁵⁸ Mral 1996:167–169; Lundell 2002:17, 21–25, 27, 30–31, 70–78, 93–94.

²⁵⁹ Sylwan 1896:108; Mral 1996:164–165, 220–221; Lundell 2002:14, 21, 23–24; Lundell 2014:177.

²⁶⁰ *Dagligt Allehanda* oli alkanut ilmestyä lokakuussa 1767 *Stockholms Weckobladin* liitteenä *Allehanda* ja oli vuodesta 1769 erillinen lehti. Se oli kaupallinen hanke ja kirjoittajien piti maksaa tekstiensä julkaisusta. Tämä selittää maksun tarjoamista, vaikka *Inrikes Tidningariin* kirjoituksen lähettäminen ei ainakaan lehden aloittaessa vaatinut edes postimaksua. (Lundstedt 1895:#47, #127; Sylwan 1896:432)

²⁶¹ Sylwan 1896:108–109; IT 1767:98:2; DA 1768:27:1–6 (Herr Grefing swarade, at sällan något widlöftigt Document införes uti Tidningarne in extenso; Utan, sedan Herr Öfwer Post-Directeuren och Stats Secreteraren Benzelstierna undfått en sådan Notification, blifwer den efter wanligheten, öfwerlemnad til Herr Secreteraren Depken, som äger, at om dess införande i Tidningen besörja, hwilken, efter rummet och myckenheten, dem jämnkar; samt af sådan orsak och på sådant sätt har äfwen detta Document blifwit förkortadt)

1770-luvulla runoilijana ja hän toimitti vuosina 1784–86 myös kirjallista lehteä.²⁶² Ylipostimestari Benzeltierna osallistui ainakin 1760-luvulla aktiivisesti *Inrikes Tidningarin* toimittamiseen ja hänen roolinsa tuskin muuttui ennen hänen kuolemaansa maaliskuussa 1791. Hän oli tätä ennen kärsinyt sairauskohtauksen ja teki testamenttinsa elokuussa 1790.²⁶³ Hänen terveydentilansa on selvästi vaikuttanut *Inrikes Tidningarin* toimitukseen, sillä helmi-maaliskuussa 1791 lehdessä julkaistiin useita kirjoituksia, jotka oli päivätty yli puoli vuotta aiemmin.²⁶⁴

Koska tila lehdessä oli rajallinen, toimitustyö on ollut ennen kaikkea valintaa.²⁶⁵ Erityisesti tutkimuskauden lopulla muissa lehdissä julkaistiin joitakin sanomia, jotka joko otsikkonsa tai aloituksensa perusteella oli tarkoitettu ensisijaisesti *Inrikes Tidningariin*. Jos sanoman toiseen lehteen lähettämistä on selitetty, kyse on ollut siitä, ettei julkaisua ollut toivotussa ajassa *Inrikes Tidningariissa* nähty. Kirjoituksissa itsessään ei ole mitään ilmeisen arkaluonteista tai tavanomaisesta poikkeavaa, joten julkaisua on viivyttänyt tai estänyt todennäköisimmin tilanpuute tai toimitusprosessi.²⁶⁶ Käytettävissä ei ole yhtään esimerkkiä tekstistä, jonka julkaisun Benzeltierna olisi estänyt sopimattoman sisällön tähden.

Kuvaavaa *Inrikes Tidningarin* toimituslinjausten yleiselle sallivuudelle ja joustavuudelle on se, että alkuvuodesta 1764 lehdessä julkaistiin kolme kirjoitusta ulkomaisten satamien tilastoista.²⁶⁷ Sisällöstä ei kuitenkaan tullut yhtä viiheteellistä, kirjavaa ja tulkinnanvaraista kuin monissa muissa 1700-luvun lopun lehdissä. Kaikki kirjoitukset vaikuttavat tosissaan kirjoitetuilta ja vakavasti otettavilta. Tulkintaa vahvistaa poikkeuksellinen teksti, jossa ehdotettiin köyhäinhoidon ratkaisuksi rottien metsästämistä ja syömistä. Sen loppuun toimitus on nähnyt tarpeelliseksi lisätä huomautuksen, että on epävarmaa, oliko teksti tarkoitus ottaa totena vai ironiana.²⁶⁸ On toki mahdollista, että toimitus on jättänyt julkaisematta yleiseen linjaan ja tyyliin sopimattomia tekstejä ja itesesensuuri on hyvin todennäköisesti ohjannut useiden lukijoiden kirjoittamista.

Toimituksen ja kansliakollegion jäsenten ohella oli muitakin, jotka saattoivat vaikuttaa sanomien julkaisuun tai sen estoon. Ennen muuta sanomia välittäneillä postimestareilla oli mahdollisuus toimia paikallistoimittajina ja karsia lähetyksiä. Vaikka tällaisesta ei ole kirjallisuudessa esitetty esimerkkejä, todennäköisenä voi pitää sitä, että paikallisen lukijan tarkistava katse on vaikuttanut kirjoitushalukkuuteen ja sanomien sisältöön.

²⁶² Oscarsson 2005:193; Stålmarch 1995–1997.

²⁶³ Oscarsson 2005:192; Hildebrand 1922.

²⁶⁴ Esim. IT 1791:16:1; IT 1791:17:1; IT 1791:18:2; IT 1791:20:2.

²⁶⁵ Black 1987:35; Impe 2021:199.

²⁶⁶ Esim. DA 1774:134:5–6; DA 1784:95:2; Götheborgs Allehanda 1789:77:2–3; Götheborgs Allehanda 1790:53:2–3; Götheborgs Allehanda 1791:23:3.

²⁶⁷ IT 1764:12:3; IT 1764:13:2; IT 1764:17:2.

²⁶⁸ IT 1785:79:1; IT 1785:80:1. Kirjoitus on verrattavissa Jonathan Swiftin esseeseen *A Modest Proposal For preventing the Children of Poor People From being a Burthen to Their Parents or Country, and For making them Beneficial to the Publick* (1729). Kirjoituksen ajatus liittyy keskeiseen hevosenlihasta ruokana. Kuninkaallinen isänmaallinen seura oli vähän aikaisemmin palkinnut torpparin, joka nälänhädässä söi hevosen (IT 1784:76:1). Historiallisen ajan Ruotsissa hevosen syöminen oli erittäin vieras ajatus, ks. esim. Pultavan pakomatkan ruokailukuvaukset, Kyläkoski 2019:65. Aihetta käsitellään myös luvussa 4.2.3.

Muitakin väliportaita ja vaikuttajia sisältöön oli tai heidän olemassaoloonsa uskottiin. Turun ja Porin läänin piirilääkäri (ja myöhempi Turun akatemian lääketieteen professori) Johan Haartman kirjoitti harmistuneena 3.8.1761, ettei *Inrikes Tidningariin* lähettämänsä katsaus vastuualueensa karjataudista ollut ilmestynyt, sillä arkkiatri Carl Linneaus (von Linné) oli estänyt julkaisemisen.²⁶⁹ Kuitenkin juuri samana päivänä painettiin Tukholmassa *Inrikes Tidningariin* tiivistelmä Haartmanin 9.7.1761 päivästä kirjeestä ja Haartmanin 25.9.1761 kirjoittama kirje julkaistiin otteena, jota riitti kolmeen numeroon.²⁷⁰ Ilmeisesti Haartman oli tulkinnut julkaisuviiveen väärin. Suomesta tunnetaan lisäksi tapaus, jossa pappi omatoimisen lähetyksen sijaan ehdotti julkaisua *Inrikes Tidningarissa* tuomiokapitulille, joka oli sekä Tukholman ulkopuolella vastuussa sensuurista että papin esivalta. Koska tuomiokapitulissa ei uskottu Euran Paneliassa vuonna 1770 koetua kummittelua todelliseksi, sanomaa ei lähetetty Tukholmaan.²⁷¹

2.3 Kirjoittaminen ja lukeminen

2.3.1 Sijainti ja kustannus

Posttidningar ja *Inrikes Tidningar* olivat Tukholmassa noudettavissa kirjapainosta.²⁷² Lehtien suhde postilaitokseen ja valtionhallintoon näkyy siinä, että molemmat kulkivat Tukholmasta erillismaksutta postitse eri puolille Ruotsia.²⁷³ Esimerkiksi Suomen osalta tämä tarkoitti sitä, että maanantaina ja torstaina ilmestyneet lehdet lähtivät Tukholmasta perjantai-iltana ja olivat Turussa ”jos hywä ilma on merellä oikiana päiwänä, Manantai illalla, yöllä eli wijmistäkin Tijstaina; mutta wasta tuulella ja Sää Ricolla wijpyy Posti coco Cuucauden”. Turusta posti lähti muualle Suomeen torstaisin.²⁷⁴ Realistisesti ja nopeimmillaan torstaina Tukholmassa julkaistu lehti siis lähti Turusta eteenpäin viikkoa myöhemmin ja oli esimerkiksi Helsingissä parin lisäpäivän jälkeen. Postiaikataulut Tukholmasta pohjoiseen puolestaan toivat esimerkiksi lokakuun 14. päivänä ilmestyneen lehden Tornioon 25. päivänä.²⁷⁵

Postinkulku Tukholmasta joihinkin muihin osiin Ruotsia oli rivakampi, mutta olennaisesti kaikki lukijat Tukholman ulkopuolella saivat lehdet käsiinsä

²⁶⁹ Hjelt 1890:26.

²⁷⁰ IT 1761:66:3; IT 1761:85:1; IT 1761:86:2; IT 1761:87:2.

²⁷¹ Forsman 1900:261; Sandelin 1911:67–68; Kotivuori 2005 #6054.

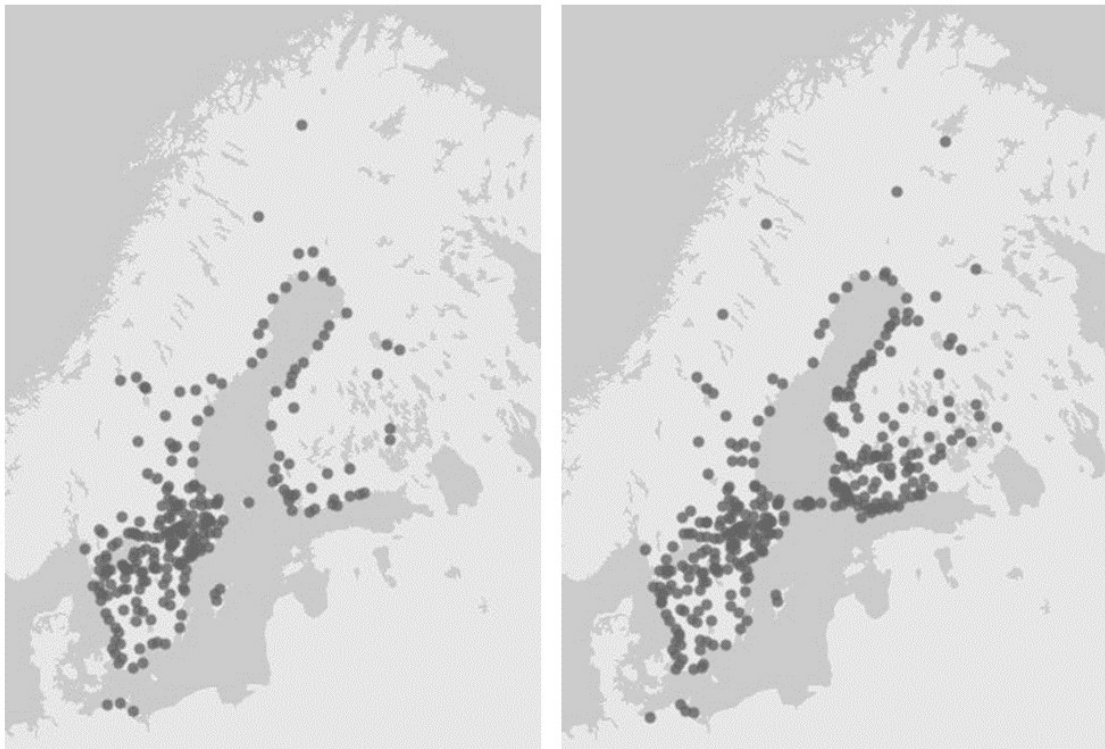
²⁷² Sylwan 1896:430.

²⁷³ Sylwan 1892:14; Sylwan 1896:82, 97 (viite 1); Burius 1984:204; vrt. Sylwan 1896:437–438 (viite 1). Etu oli merkittävä, sillä esimerkiksi göteborgilaisen lehden tilaaja valitti vuonna 1768, että postimaksu oli kolme kertaa tilaushintaa suurempi (Burius 1984:375). Uppsalan arkkipiispa K. F. Mennander ei kuitenkaan vuonna 1776 luottanut kirjapainon lähetyksiin vaan pyysi poikaansa lähettämään *Posttidningarin*, *Inrikes Tidningarin* ja *Lärda Tidningarin* ”jokaisena postipäivänä” Tukholmasta (Mennander et al. 1939:304). Kyse saattoi kylläkin olla kustannusten hallinnasta eli poika luki lehdet ensin itse.

²⁷⁴ Forssell 1936a:168–169; Almanach eli ajan tieto... vuonna 1752; Almanach eli ajantieto... vuonna 1791; Blomstedt 1985:296; Jutikkala 1938:213–300; Suolahti 1991(1925):180–182

²⁷⁵ IT 1763:92:1.

useita päiviä vanhoina,²⁷⁶ eikä tämä heitä merkittävästi haitannut eli lehdet säilyttivät kiinnostavuutensa päiviä, viikkoja ja jopa kuukausia. Postireittien ulkopuolella asunut Utsjoen kirkkoherra Samuel Castrén totesi 1790-luvulla Torniossa käydessään: ”minulle tulee sanomalehtiä Norjasta, ainakin kerran vuodessa. Sitä paitsi matkustan tänne, muiden asiain ohella, myöskin lukemaan päivänuutisia, tai paremminkin vuodenuutisia.”²⁷⁷ Vastaavasti osa ruotsalaisista kauppiaista halusi 1770-luvun lopulla Kiinan Kantoniin toimitettavaksi *Posttidningaria*, *Inrikes Tidningaria*, *Dagligt Allehandaa* ja *Stockholms Weckobladia*, vaikka nämä olivat perille tultuaan lähes vuoden vanhoja.²⁷⁸ Lehdet eivät olleet kertakäyttötavaraa ja osa numeroista jäi luettavaksi vuosiksi eteenpäin vuosikerroittain kirjaksi sidottuna. Kyseessä eivät aina olleet tilaajien keräämät lehdet, vaan julkaisija saattoi myydä paketoituna vuoden ylijäämän.²⁷⁹ Näitä sidoksia säilytettiin ja huutokaupattiin vielä vuosia myöhemmin.²⁸⁰

KUVIO 4 Vasemmalla *Posttidningarin* (1727–1760) ja oikealla *Inrikes Tidningarin* (1760–1791) oman maan sanomien päiväyksissä mainitut paikat

²⁷⁶ Frohnert 1985:249; Simonson 2008; Simonson 2011.

²⁷⁷ Åbo Tidning 1800:45:2, suomennos Franzén 1931:293; Kotivuori 2005 #9817.

²⁷⁸ Lunelund 1940:331; vrt. Åberg 1987:295.

²⁷⁹ Mral 1996:190, 214

²⁸⁰ Grönroos & Nyman 1996:117, 135, 139, 148, 151, 181, 187, 192, 193, 200, 207, 213, 215, 217, 219, 220, 221, 223, 254, 257, 267, 284, 328, 338, 345, 348, 355, 358, 359; Henrik-tietokanta #873, #1124, #1666, #1820, #1982, #3623, #4202, #5306, #6000, #6010, #6011, #6036, #6261, #6263, #6264, #6285, #6452, #6793, #8907, #9896, #10131, #10513, #10543, #11603, #11305; vrt. Heyd 2012:231–239, 241–248.

Koska suurimmassa osassa oman maan sanomista otsikkona toimi paikka ja päivämäärä, kirjoittavien lukijoiden sijainnista on käytettävissä varsin luotettava tieto.²⁸¹ Toisinaan käytetyt paikannimien yhdistelmät ja postikonttoriksi kutsuminen viittaavat mahdollisuuteen, että otsikko ilmaisee kirjoittamisen sijaan lähettämisen paikan, mutta pikkutarkasti ilmaistujen paikkojen kuten ruukkien ja yksittäisten tilojen voi olettaa olevan kirjoituspaikkoja, varsinkin kun näitä on pitäjätasolla ryhmiteltyinä lähes tuhat erilaista. Yksiselitteisesti ilmaistujen paikkojen sijainnit on esitetty kuviossa 4. Vaikka lähetyspaikkoja oli paljon, puolet oman maan sanomien kokonaismäärästä on päivätty vain 35 paikassa, joista tuoteliaimpia olivat Göteborg, Turku, Jönköping ja Uppsala. Maaseutua joukossa edustaa Medevi terveyslähteensä kävijäraportteineen, mutta muut sanomakeskittymät ovat kaupunkeja.

Ruotsin valtakunnassa asui 1700-luvun puolivälissä yli 2 miljoonaa henkeä ja vuonna 1790 väkiluku lähestyi jo 3 miljoonaa.²⁸² Kaupunkien yhteinen asukasluku, josta lähes kolmannes oli tukholmalaisia, kasvoi samaa tahtia eli kaupunkiväestön osuus pysyi noin 9,5 prosentissa. Kaupunkien määrä ei kasvanut merkittävästi (92 > 99), joten lisääntynyt kaupunkilaisten määrä kasvatti kaupunkien keskimääräistä kokoa ja vuosisadan lopulla oli enää 7 kaupunkia, joissa asui alle 500 henkeä.²⁸³

Väestöosuutta suhteellisesti suurempaa sanomamäärää kaupungeista selittävät useat tekijät. Kussakin kaupungissa oli enemmän ihmisiä kuin muissa paikoissa ja väki oli kirjoitustaitoisempaa. Kaupungeissa oli hovioikeuksia, yliopistoja, triviaalikouluja, maaherran kanslioita ja tuomiokapituleja, joista lähetettiin virallisia tiedonantoja Tukholmaan ja myös oman maan sanomia koskien isompaa aluetta tai kaukaisempia paikkoja. Esimerkiksi Utajärven kirkon vihkimisestä kerrottiin Oulun sijaan Turusta.²⁸⁴ Kaupungeissa oli myös maaseutua helpompaa tavoittaa ja lukea useita lehtiä eli lehdistö oli merkityksellisempää ja se pysyi paremmin mielessä. Postikonttorikin oli kävelymatkan päässä.

Muut kartallistetut oman maan sanomien päiväyksissä mainitut paikat keskittyvät merireittien ja pääteiden kattamalle alueelle: Ruotsin eteläiseen osaan ja Pohjan- sekä Suomenlahden rannikoille. Tieverkko korreloi sekä kaupunkiin ja postikonttorien saavutettavuuteen että asukastiheyteen eli potentiaalisten kirjoittajien määrään, joten myös nämä selittävät sanomien kirjoituspaikkoja.²⁸⁵ Maantieteellinen sijainti oli merkityksellinen seikka kirjoittamiselle ja selittää sitä, että Suomesta, jossa asui noin viidennes valtakunnan väestöstä, lähetettyjä oman maan sanomia oli *Posttidningarissa* vain 10,6 % ja *Inrikes Tidningarissa* 14,7 %.²⁸⁶

²⁸¹ Tommila 1974:96; vrt. Tommila L 1986; Vaihtoehtoisesti tai täydentävästi *Inrikes Tidningarin* osalta voitaisiin käyttää ilmoitettuja avioliittoja ja kuolemia (Tommila 1974:96-97), kuten Valli (1953:43). Vrt. Oscarsson 2000:128; Oscarsson 2005:167

²⁸² Befolkningsutvecklingen 1999:7, 13; Vattula 1983:17.

²⁸³ Lilja 2000:77-78, 89, 98-99, 401-406.

²⁸⁴ IT 1762:79:2.

²⁸⁵ Lundin 1998; Nenonen 1999; Lilja 2000:172; Christenssonin (1996:91-100) kartta 1700-luvun tietosanakirjan tilaajista on samankaltainen.

²⁸⁶ Valli (1953:43) laski *Inrikes Tidningarin* kuolinilmoitukset 1771 vuosikerrasta ja totesi Suomen osuudeksi 3 %. Tämä kuvastanee sanomalehtikulttuurin suhteellisempaa heikkoutta Suomen puolella.

Kesällä 1790 Sulvan kappalainen Georg Mathesius totesi, että ”meillä, kaukana Tukholmasta asuvilla, ei ole tilaisuutta yhtä usein kuin ruotsalaiselta puolelta, kertoa arvoisalle Yleisölle sen paremmin onnettomuustapauksista kuin niistä kärsineille osoitetusta avusta ja ihmisrakkaudesta”.²⁸⁷ Sulva on parin tunnin kävelymatkan päässä Pohjanlahden rannikon Vaasasta, josta kulki posti Tukholmaan sekä virallisia reittejä että sulan veden aikaan kauppiaiden laivojen mukana. Mahdollisesti Mathesiuksen valitus oli osin retoriikkaa, mutta sen viesti päti aidosti moneen Suomen ja Ruotsinkin osaan.

Postinkulun rajoitteista huolimatta ainakin lehtiin ilmoituksia lähettäneet olivat vakuuttuneita siitä, että he tavoittivat viestillään merkittävän määrän ihmisiä eri puolilta valtakuntaa. *Posttidningarissa* tähän viittaavat ilmoitukset, joilla tavoitellaan kadonneita tai tuntemattomia perillisiä sekä hautojen omistajien jälkeläisiä.²⁸⁸ Yleisiksi tulleet ilmoitukset menetetyistä tai varastetuista seteleistä olisivat myös olleet merkityksettömiä, jos ne olisi lukenut vain pieni piiri Tukholmassa.²⁸⁹ Vastaava ilmoitussisältö oli lehdissä pysyvä ilmiö. Erikoisemmasta, mutta valtakunnallisesti luetun lehden merkitystä valaisevasta ilmoituksesta päätettiin Hauhon talvikäräjillä. Kangaskappaleen unohtaneen länsigöötanmaalaisen kauppiaan tavoittamiseen *Inrikes Tidningar* oli käytännöllisin kanava.²⁹⁰ Myös *Inrikes Tidningariin* sanomia kirjoittaneet ymmärsivät sen päätyvän ”useimpien käsiin” ja leviävän lehdistä laajimmalle valtakunnassa.²⁹¹

Taajamien ulkopuolella asuvien lukijoiden määrästä ja tilauskäytännöistä tiedot ovat erittäin vähäisiä. Yksi *Inrikes Tidningariin* kirjoittanut kertoi, että pitäjässään lehteen oli varaa vain yhteistilauksen tehneillä papilla ja kruununvoudilla, ja kirjoittaja oli käynyt lukemassa lehteä pappilassa.²⁹² Myös myöhempi muistelmatieto kertoo ruotsalaisessa pitäjässä 1800-luvun alussa kierrätystä lehdestä, jonka numerot päätyivät pappilaan.²⁹³

Pappila, ruukki tai kievari saattoi maaseudulla olla paikka, jossa lehden sai luettavakseen,²⁹⁴ mutta lehtitarjonta oli yleisempää ja laajempaa kaupungeissa. Kun Göteborgissa vuoden 1766 lopulla avattiin uusi ruokapaikka, sen ilmoituksessa mainittiin ”parhaiden viinien ja muiden liköörin” tarjoilun ohella mahdollisuus lukea *Inrikes Tidningaria*, *Posttidningaria* sekä Göteborgissa ilmestyneitä viikkolehtiä.²⁹⁵ Muutama vuosi myöhemmin tukholmalainen kahvila mainosti lehtivalikoimaa, johon sisältyi *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* ohella *Lärda*

²⁸⁷ IT 1790:63:2 (Ehuru wi, såsom långt boende ifrån Stockholm, ej hafwe tilfalle at så ofta som på Swenska sidan sker, kunna gifwa den wärda Allmänheten tilkänna, hwarken olyckshändelser, eller den hjelp och menniskokärlek, som emot de lidande bewises; kan man dock säga at här ej mindre än annorstädes, så det ena som det andra, nog ofta händ.).

²⁸⁸ Esim. PT 1738:70:4; PT 1739:15:4; Mennander et al. 1942:659.

²⁸⁹ Esim. PT 1736:67:4; PT 1740:40:4; PT 1745:41:5.

²⁹⁰ IT 1767:66:4.

²⁹¹ IT 1775:48:1 (*Inrikes-Tidningen*, hwilken lærer komma i de flästas händer); IT 1771:31:2 (åtminståne ej i sådane Papper, som större delen i Riket göra sig kostnad med at läsa, jag menar *Inrikes-Tidningarne*).

²⁹² IT 1787:90:2.

²⁹³ Geijer 1834:11; vrt. Nyman 1988:83–84; Åberg 1987:295–296.

²⁹⁴ Stenberg 2014:471; Stenberg 2015:153; Mäkinen 1997:133.

²⁹⁵ Göteborgska Nyheter 1766:47:373; Sylwan 1896:120–121.

Tidningar, Allmänna Tidningar, Dagligt Allehanda sekä Kööpenhaminan ja Amsterdamin lehdet, *Gazette de France, Hamburgska Correspondenten* ja *Altonaischer Mercurius*.²⁹⁶ Lehtien tarjoaminen asiakkaiden lukemistoksi ei ollut vuoteen 1771 mennessä Tukholmassa poikkeus, sillä joku ainakin yritti ansaita rahaa kuljettamalla Norrmalmin ”kauppiaille, kellarimestareille ja kahvinkeittäjille” päivittäin kirjapainosta *Dagligt Allehandan, Posttidningarin, Inrikes Tidningarin* ja *Stockholms Weckobladin*.²⁹⁷ Lehdet lisääntyivät ja yleistyivät vuosisadan edetessä, joten Göteborgin pörssihuoneella oli vuonna 1783 luettavana *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* ohella sanomalehtiä useista Ruotsin kaupungeista sekä ulkomailta.²⁹⁸

Kaupungeissa lehtiä voitiin myös tilata kouluihin, yliopistoihin, tuomiokapituleihin sekä virastoihin, joissa ne olivat opettajien, pappien ja virkamiesten sekä mahdollisesti myös näiden perheenjäsenien tavoitettavissa. Säästäväinen Uppsalan arkkipiispa tilasi itselleen 1770-luvun lopulla vain *Posttidningarin, Inrikes Tidningarin* ja *Lärda Tidningarin* pyrkien välttämään päällekkäisyyttä arkkihiippakunnan varoin tehtyihin tilauksiin.²⁹⁹ Vänersborgin maistraatti tilasi 1780-luvun alussa *Posttidningarin, Inrikes Tidningarin, Dagligt Allehandan, Stockholms Postenin, Göteborgs Allehandan* ja göteborgilaisen *Hwad Nyttin*.³⁰⁰ Porvoon lukion lehtorin poika pystyi 1780-luvun lopussa lukemaan joko kotonaan tai lukion kirjastossa lehtiä *Posttidningar, Inrikes Tidningar, Stockholms Posten, Upfostrings Sällskapets Tidningar* ja *Allmänna Tidningar*.³⁰¹

Kaupungeissa oli maaseutua helpompaa järjestää yhteistilauksia. Maininnoista päätellen oli tavanomaista, että yksi tai useampi lehti tilattiin yhdessä ja nämä kiersivät 3–8 taloudessa.³⁰² Yhteistilaukset ja lehtien kierrätys loi siis lehdille paikallisia lukijayhteisöjä.³⁰³ Näiden näkyvyys arjessa käy ilmi pappi Pehr Stenbergin muistelmaista.

Kun pieni tyttäreni Anna Greta näki, että minä joka viikko sain ja palautin lehtiä kauppias Wallille; halusi hän tehdä samoin. Hän oli saanut minulta vanhan latinan kirjan leikkikalukseen; siitä hän repi pari kolme sivua lastenpiialle pyytäen, että tämä veisi nämä lehdet samanikäiselle Stina Lena Wallille, ja oli hän aina tyytyväinen ja iloinen kun hän tällä tavalla oli saanut lähettää lehtiä.³⁰⁴

²⁹⁶ DA 1770:263:1–2.

²⁹⁷ DA 1771:17:3.

²⁹⁸ *Hwad Nytt? Hwad Nytt?* 1784:3&4:7.

²⁹⁹ Mennander et al. 1939:133–134, 303.

³⁰⁰ Corin 1944:375, 432–433.

³⁰¹ Kansalliskirjasto. Käsikirjoituskokoelmat Coll. 8. E. ö. III.36 Per Johan Alopaeuksen käsikirjoitukset; Tarkiainen 1985:174.

³⁰² *Göteborgs Allehanda* 1777:1:4; *Göteborgs Allehanda* 1782:5:4; *Örebro Weckoblad* 1784:41&42:8; Sylwan 1896:329; *Lext* 1950:194, 271; Loos 1958:27–28; Nyman 1988:75; *Mral* 1996:208–212; Mäkinen 1997:135–136; Lundell 2002:44; Stenberg 2016:209.

³⁰³ Mäkinen 1997:53.

³⁰⁴ Stenberg 2016:209 (När min lilla dotter Anna Greta såg, att jag alla weckor feck och åter-sände avisor ifrån och till HandelsMan Wall; så wille hon också göra så med. Nu hade hon af mig fått en gammal latins bok till leke; utur henne ref hon par tre blad i sänder och gaf åt barnpigan, med begäran, att hon skulle bära dessa Avisor till hennes samåldriga Stina Lena Wall, och war hon alltid så nögd och glad när hon på det sättet hade fått skicka henne avisor.).

Pitkäaikaisimpia ja laajimpia yhteistilauksia tekivät yliopistojen opettajat sekä ylioppilaat osakunnittain ainakin Uppsalassa ja Turussa.³⁰⁵ Pohjalaisen osakunnan tiedetään myös 1700-luvun puolivälissä lähettäneen Turussa kertaalleen kiertäneet lehdet maksua vastaan entisten osakuntalaisten luettavaksi maaseudun pappiloihin eli edellä esiintyneisiin sanomalehtien lukupaikkoihin.³⁰⁶

Yhteistilauksilla voitiin laskea lehtien lukemisen hintaa, joka oli merkittävä lukijoiden määrää rajoittava tekijä. Kun *Posttidningar* oli alkanut ilmestyä kaksi kertaa viikossa, sen vuositilaus maksoi 12 kuparitaaleria ja kerran viikossa ilmestyneen oheislehden *Anmärckningar* 4 kuparitaaleria.³⁰⁷ Päälehden hinta nousi 1740-luvun puoliväliin mennessä 14 kuparitaaleriin.³⁰⁸ Muutaman vuoden ajan tarjolla oli vain yhteistilaus 18 kuparitaalerilla.³⁰⁹ Kun mahdollisuus pelkän *Posttidningarin* tilaukseen taas 1750-luvun lopussa annettiin, oli sen hinta noussut 15 kuparitaaleriin.³¹⁰ Verohinnoissa rengin päiväpalkka tähän aikaan oli keskimäärin puoli hopeataaleria eli 1,5 kuparitaaleria eli teoriassa tilauksen hinnan olisi saanut kokoon runsaan viikon työllä.³¹¹ Käytännössä tuo raha varmasti kului elinkustannuksiin. Realistisemmat mahdollisuudet tilaamiseen oli esimerkiksi hovioikeuden asessorilla tai Falunin kaivoksen kamreerilla, joiden vuosipalkasta *Inrikes Tidningarin* tilaushinta oli puoli prosenttia tai prosentti tutkimuskauden lopulla.³¹² Viimeistään tuolloin lehdistä oli tullut osa kulutuskulttuuria eli lehtien tilaaminen ja lukeminen oli joillekin osa ryhmäidentiteettiä ja statusta, jota piti ylläpitää, vaikka siihen ei olisi ollut varaa.³¹³ Tätä ilmiötä kommentoivat 1780-luvun alussa *Dagligt Allehandassa* julkaistut kaksi vahvasti alijäämäistä yhteenvetoa yksityishenkilön vuoden tuloista ja menoista, joissa lehtitilaukset rinnastetaan teatterikäynteihin, hiusten laittoon, kahviin, tupakkaan ja nuuskaan.³¹⁴

Varsinkin tutkimuskauden alussa lehtien tilaus oli mahdollista ensisijaisesti varakkaille tai hyvin palkatuille. Esimerkiksi kreivi Axel von Fersenillä (1719–1794), joka valtiopäivillä 1755–56 johti aatelissäätöä maamarsalkkana, oli mahdollisuus ja syytä vuonna 1755 tilata kolme kotimaista lehteä eli hänen eteensä tuli *Posttidningarin* ohella *Stockholms Weckoblad* ja *En Ärlig Svensk*, joista maksetut 53 kuparitaaleria olivat pikkuraha hänen muihin menoihinsa verrattuna.³¹⁵

³⁰⁵ Snellman 1891:83–85; Sylwan 1896:119–120; Annerstedt 1914:270–271; Mäkinen 1997:130–132; Tommila 1988:47. Hyvin todennäköisesti tilausjärjestelyjä oli myös Lundissa, vaikka varhaisin tieto sieltä on 1800-luvun alusta (Sjöström 1901:17). Lehtien luvusta ja saatavuudesta voi pitää merkinä niiden käyttöä lähteinä akateemisissa opinnäytteissä. Esimerkiksi Uudenkaupungin kaupan kuvauksessa kirjoitetaan ”Med stort nöje läste man i höstas uti Inrikes Tidningen N:o 96, en berättelse ifrån Gefle” (Sundelin/Kalm 1771:6).

³⁰⁶ Snellman 1891:85.

³⁰⁷ Oscarsson 2005:140.

³⁰⁸ Esim. PT 1746:94:4; PT 1749:3:4; PT 1751:1:4; PT 1751:91:3; PT 1752:96:3.

³⁰⁹ Esim. PT 1753:95:4; PT 1754:98:4; PT 1755:95:3.

³¹⁰ Esim. PT 1757:87:4.

³¹¹ Johanson 1926:II:38, 48; Nykyisen Ruotsin puolelta esim. IT 1761:7:2–3; vrt. Oscarsson 1998:41.

³¹² Lagerqvist 2011:131–132.

³¹³ Kyse oli myös kaiken lukemisen muodikkuudesta, ks. Suolahti 1991(1925):150–157; Mäkinen 1997:85–109; Mäkinen 2023:184–186.

³¹⁴ DA 1782:172:1; DA 1784:231:2; Helmius 2016:130; vrt. Mennander et al. 1940:184–185.

³¹⁵ Ilmakunnas (2009:200–201) listaa tilaukset muodossa ”*Svenska Post-Tidningar, Stockholms Weckoblad, Politie- och Commerce-Tidningar* ja *En Ärlig Svensk*”. *Politie- och Commerce-Tidningar* on ymmärrettävissä osaksi *Stockholms Weckobladia* (Lundstedt 1895 #47).

Kymmenen vuotta myöhemmin tavallinen aatelisupseeri saattoi yhdessä vertaisensa kanssa tilata useampia lehtiä.³¹⁶ Vapaaherraksi nostettu teollisuusmies Patrik Alströmer (1733–1804) tilasi vuonna 1788 Göteborgin lehtien lisäksi *Posttidningarin*, *Inrikes Tidningarin*, *Dagligt Allehandan*, *Stockholms Postenin*, *Allmänna Tidningarin* sekä ulkomaiset lehdet *Gazette de Leyde*, *Altonaischer Mercurius* ja *Politisches Journal* (Hampurista).³¹⁷ Esimerkit yhdistettynä tietoihin kaupunkien lukupaikoista todistavat siitä, että sanomalehden lukemisesta kiinnostuneet pyrkivät mahdollisuuksiensa mukaan seuraamaan useampaa nimekettä.³¹⁸ Nyköpिंगissä keväällä 1790 todettiin, että osalla kaupungin vähemmän varakkaista asukkaista ei ollut mahdollisuutta seurata *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* sisältöä, vaikka he pystyivät lukemaan paikallislehteä.³¹⁹ Halua oli siis enemmän kuin mahdollisuuksia.

2.3.2 Osallistujat

Lukumahdollisuudet riippuivat paikan ja hinnan lisäksi yhteiskunnallisesta asemasta ja myös sukupuolesta. Miehet näkivät lehtiä anniskelupaikoissa kuten kievareissa ja kahviloissa sekä klubeissa ja upseerien messeissä, joihin useimmilla naisilla ei ollut asiaa. Vasta 1700-luvun lopulla lukuseurat ja lainakirjastot palvelivat myös joitakin naisia.³²⁰

Kysymys lukijoiden sosiaalisesta asemasta on ollut lehdistöhistorialle keskeinen, sillä jos lehtien lukijat rajautuvat yhteiskunnan korkeimpiin asemiin ja miehiin, on lehtien rooli 1700-luvulla ymmärrettävissä ensisijaisesti yhteiskunnan valtarakennetta ylläpitävänä eikä demokratian kehityksen siemenenä. Monet tutkijat ovat siis yrittäneet selvitystä ja havainneet toistuvasti vaikeaksi tavoittaa luotettavaa käsitystä lehtien lukijoiden yhteiskunnallisesta asemasta.³²¹

Jos tuntisimme lehtien painosmäärän, siitä voitaisiin tehdä alustava päätelmä lukijakunnan mahdollisesta sosiaalisesta rakenteesta. Lehtien levikkien arviointiin on 1700-luvulla kuitenkin käytettävissä vain hajanaisia ja lähes aina tarkoitushakuisia lähteitä, joiden luotettavuus on kyseenalaistettavissa.³²² Lisäksi käytetyt ilmaisut viittaavat eri asioihin: lukijoihin, tilaajiin tai painoksen kokoon, joten niiden tulkinnessa on otettava huomioon yhteistilaukset ja lehtien lukeminen tietyille ryhmille avoimissa tiloissa. Yleisesti 1700-luvun lehtien arvioidaan

³¹⁶ Hirn 1957:97.

³¹⁷ Boberg 1967:90.

³¹⁸ Vrt. Black 1987:105.

³¹⁹ Boberg 1967:7.

³²⁰ SP 1781:94:381–384; Sylwan 1896:119; Lext 1950:194, 271–273; Wibling 1954:23–27; Wiberg 1957:5–22; Loos 1958:100; Åberg 1987:85–88, 195–196; Nyman 1988:80–90; Tommila 1988:33; Sahlin 1989:38–43, 51–54; Björkman 1992; Mral 1996:115–117, 208, 211, 213; Mäkinen 1997:132–136, 141–150; Östholm 2000:96–98, 111–117; Laine 2006:244; Mäkinen 2009:36–40, 43; Sennefelt 2011:168–169, 172–174; Ahokas 2011:208–215; Öhrberg 2014:94–98; Forselius 2015:93–104; Runefelt 2015:143–146; Artukka 2019:90–94.

³²¹ Esim. Nyman 1988:78–81; Lundell 2002:45–51; Torbacke 2005:19–20; Kristiansen 2019a:11, 200; Bond 2021:8.

³²² Nyman (1988:76) on koonnut kirjallisuudesta laajemman katsauksen eri lehtien levikkeihin, mutta jättänyt taulukostaan pois ajoituksen ja varsinaisen lähdekritiikin.

kiertäneen keskimäärin kymmenen ihmisen silmien edessä, mutta on ehdotettu kaksinkertaistakin lukua.³²³

Vähäisiä tietoja tarkastellessa on myös otettava tosissaan Stig Bobergin huomautus siitä, että jatkuvan ja tasaisen kasvun oletaminen on virhe.³²⁴ Englannista tiedetään, että lehtien myynti kasvoi merkittävästi parlamentin ollessa koolla ja että sotien aikana perustetut lehdet usein menettivät lukijansa rauhan tultua.³²⁵ Ruotsissa valtiopäivillä ja sodilla on hyvin voinut olla vastaavia vaikutuksia lukuinnokkuudelle.³²⁶

Tietojen puutteellisuuden vuoksi on syytä vertailla *Posttidningarista* ja *Inrikes Tidningarista* annettuja lukuja *Dagligt Allehandaan*, joka ilmestyi myös Tukholmassa ja levisi sen ulkopuolelle. Kustaa III:n sodan alkaessa kesällä 1788 Tukholman poliisimestari kertoi kuninkaalle, että *Dagligt Allehandalla* oli 12 000–15 000 lukijaa, mutta että *Inrikes Tidningar* tavoitti Tukholmassa vain 200 henkeä.³²⁷ Tässä oli kyse nimenomaan lukijoista eikä tilauksista. Jos myös ensimmäinen luku tarkoitti Tukholman tietoja, poliisimestarin näkemys oli, että noin viidennes Tukholman väestöstä luki *Dagligt Allehandaa*. Tämä saattoi olla liioittelua, mutta vähintäänkin tiedonanto kuvaa lehtien lukijakunnan eroja eli *Inrikes Tidningarin* merkitys oli vuosisadan lopulla suurempi Tukholman ulkopuolella kuin kaupungissa itsessään.

Lähes kaksi vuosikymmentä aikaisemmin, vuonna 1771, *Dagligt Allehandalla* arvioitiin olleen 1 500 tilaajaa Tukholman ulkopuolella.³²⁸ Samana vuonna yrittäjä, joka suunnitteli *Inrikes Tidningarin* lisälukemistoa, oletti saavansa useita tuhansia tilaajia eli tämä lienee ollut hänen käsityksensä varsinaisen lehden levikistä.³²⁹ Suuruusluokka on uskottava verrattuna 30.12.1791 päivätyyn kirjeen tietoon, että *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* yhteinen painos oli 2 500 kappaletta.³³⁰ Lehdillä oli tuolloin yhteinen tilausmaksu,³³¹ mutta ilmeisesti on tarkoitettu, että molempia lehtiä painettiin kyseinen määrä. Tulkintaa tukee se, että viisi vuotta myöhemmin lehtien yhteiseksi tilaajamääräksi ilmoitettiin 5 096.³³²

³²³ Esim., Nymän 1988:75; Mral 1996:208; Kristiansen 2019a:105; Impe 2021:256–257. Pettegree (2014:305) kiistää isomman luvun ja toteaa sen lähteeksi tekstin, jonka tarkoitus oli esittää lehdet vaikutuksellisina. Myös Black (1987:105) varoittaa suurien kertoimien käytöstä.

³²⁴ Boberg 1967:6–7; Black (1987:106) toteaa englantilaisten lehtien osalta, ettei yksittäisen lehden levikin kasvu ollut yhtä voimakasta kuin lehdistön yleinen kasvu.

³²⁵ Black 1987:304; Kristiansen 2019a:98.

³²⁶ Öhrberg (2014:54), Forselius (2015:63–64) ja Helmius (2022:40) huomauttavat moraalisia viikkolehtiä ilmestyneen eniten valtiopäivien aikaan. Sanomalehdistä ainakin *Inrikes Tidningar* ja *Stockholms Posten* aloittivat julkaisunsa valtiopäivien aikaan. Valtiopäivien aikaan ilmestyi myös *Riksdagstidningar*. Muitakin painotuotteita julkaistiin erityisen paljon valtiopäivien aikana, ks. tästä Tolonen et al. 2019:67–68.

³²⁷ Boberg 1967:5–6.

³²⁸ Sylwan 1896:147–148, 437.

³²⁹ DA 1771:30:3 (Om flera tusende Prenumeranter sig infinna...).

³³⁰ Nymän 1988:251.

³³¹ Oscarsson 2005:164; IT 1779:98:3 (Prenumeration uppå Post- och Inrikes-Tidningarne för instund. år 1780, emottages med Twå Riksdaler Specie eller 36 Daler K:mt...); Forssellin (1936b:285) tulkinnassa sekä *Posttidningar* että *Inrikes Tidningar* erikseen maksoivat 2 riikintaaleria.

³³² Boberg 1967:5.

Monien 1700-luvun lopun kausijulkaisujen tilaajamäärät ovat tuhannen tienoilla, joten tuolloin yli 2 000 lehden painos *Inrikes Tidningarille* on todennäköinen.³³³

Vuosisadan alun *Posttidningar* tuskin on yltänyt vastaaviin lukuihin. Jo vuonna 1752 professori Olof Celsius (nuor.) paheksuen kommentoi ihmisiä, joille sanomalehden myöhästymisen oli lähes maailmanloppu, mutta tavan muodostuminen ei kerro lukijoiden määrästä.³³⁴ Nousiaisten kirkkoherra Abraham Achrenius havainnoi vuonna 1768, että maallisilla sanomalehdillä oli ”yltäkyllin tilaajia”, mikä on lausuntona toki suhteutettava siihen, että Achrenius kaipasi lukijoita hengellisille teksteille, joita itse kirjoitti ja julkaisi.³³⁵ Näiden kommenttien ja edellä esitetyn perusteella vaikuttaa siltä, että *Posttidningarin* lukijakunta on ollut ennen vuotta 1760 huomattavasti pienempi kuin vuosisadan lopulla, mutta ei mitätön.

Lukijakunta ei odottanut valmiina monipuolistuvaa ja kasvavaa painotuotteiden kattausta, vaan syntyi ja kehittyi sen kanssa yhtä aikaa.³³⁶ Tämä yhä merkityksellisemmäksi muuttuva ryhmä sai nimekseen *Allmänhet*. Sanan juurena ollut yleistä tarkoittava adjektiivi *allmän* esiintyi vapaudenajalla vastakohtana yksityiselle.³³⁷ *Allmänhet* tuli näin tarkoittamaan sekä ”kaikkia” yleisesti että yksityisyyden ulkopuolella olevaa erityisempää ihmisryhmää, joihin viitattiin myös sanalla *publicum*.³³⁸ Tulkinnanvaraa ja erilaisia näkemyksiä julkisuuden käytöstä kuvaa se, että *Allmänhetenin* voitiin sekä ajatella koostuvan ”suureksi osaksi sie-lunvoimiltaan heikoista ihmisistä, joilla ei ole riittävää ymmärtämystä valtakunnan asioiden harkitsemiseen”, että olevan se osa kansasta (folket), joka ”valoon ja täydellisyyteen” pyrkien oli noussut rahvaan (gemene man, menighet, pöbel)

³³³ Boberg 1967:6–7; Nyman 1988:76.

³³⁴ Sylwan 1896:119, lähteenään Sepelius/Celsius 1752.

³³⁵ Mäkinen 1997:134; Laine 2012.

³³⁶ Hartley 1996:54. Vrt. Öhrbergin (2014:56) näkemykseen siitä, että lehdistö sekä luo tarvetta uudelle viestinnälle että vastaa kyseiseen tarpeeseen.

³³⁷ SAOB:allmän, allmänhet; Lindberg 2014:23–24;

³³⁸ SAOB:allmänhet; Hallberg 2000:14; Olsson 1998:25; Hallberg 2003:103–105; Ågren 2006a:73–75; Lindberg 2006:225; Ahokas 2011:237–238; Persson 2020:28. *Allmänheten* on jätetty tarkoituksellisesti suomentamatta. *Allmänhetenin* vastine 1700-luvun suomessa oli ’yhteinen kansa’, joka tarkoitti lähes aina sanan laajempaa merkitystä ja toisinaan yksinomaan rahvasta (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tutkijan Elina Heikkilän tiedonanto 7.11.2022). Uuden suomennoksen *allmänhet* sai vasta kun Wolmar Schildt-Kilpinen 1840-luvulla otti mallia sanasta nuoriso, joka Karjalassa tarkoitti nuorta väkeä eli kansaa. *Allmänhet* oli ”yleinen kansa” eli yleisö. Yleisen Schildt-Kilpinen ymmärsi ”yleensä olevaiseksi” tai ”joka paikassa olevaksi”. Samassa yhteydessä hän määritteli erikseen julkison (ruots. publik) julkiseksi kansaksi. Schildt-Kilpinen näki molemmat erään kirjan potentiaalisina lukijoina. (Pietilä V 2006:41–43; Kanawa 1845:20:2; Kanawa 1846:48:3; Kanawa 1847:3:1–2) Sana julkiso ei jäänyt käyttöön, joten jää epäselväksi, mitä merkityseroa kahdella eri uudissanalla tavoiteltiin. Tulkintaa ei helpota se, että 1700-luvun ruotsissa *allmänheten* saattoi tarkoittaa samaa kuin publik (Sahlstedt 1757:11; SAOB:allmänhet; Helmius 2022:14, 135–136). Nykysuomessa yleisön merkitys on ensisijaisesti ”katselijat, kuuntelijat, kuulijat, katsomo; lukijat, lukijakunta” eli passiiviseksi mieltävä viestintää vastaanottava ryhmä (Kielitoimiston sanakirja: yleisö). Viestintätutkija Veikko Pietilä koki tämän 1990-luvun lopulla ongelmalliseksi tutkimuksessa, jonka kohteena on ihmisten julkinen vuoro-vaikutus ja toiminta. Hän muotoili käsitteen julkiso vastineeksi englannin sanan public (substantiivina) ja saksan Publikum käytölle merkityksessä julkiseen keskusteluun osallistuva(t) ryhmä(t) (Pietilä V 1997:65–78, 117–155; Pietilä & Ridell 1998; Pietilä V 1999; Pietilä V 2006:41–43). Julkiso-sanan käyttö on kuitenkin jäänyt suhteellisen harvinaiseksi (Poikkeuksia esim. Renvall 2006; Ripatti-Torniainen 2013; Kangaspunta 2021).

yläpuolelle ja pystyi arvioimaan niin hallintoa kuin kulttuurista tuotantoakin.³³⁹ Oletettavasti jälkimmäistä ajateltiin, kun esimerkiksi sanomalehti *Stockholms Weckoblad* osoitti sisältönsä 1740-luvulla *Allmänhetenille*.³⁴⁰ Samaan aikaan kirjojen otsikoissa alkoi esiintyä fraasi ”Allmänheten till tjenst” eli julkaisut oli tarkoitettu palvelemaan *Allmänheten*ä.³⁴¹

Inrikes Tidningarin vihki- ja kuolinilmoitusten tittelit viittaavat siihen, että lukijakuntaan on kuulunut yhteiskunnan kerroksia kivenhakkaajasta aateliisiin.³⁴² Kirjoittavien lukijoiden oma näkemys yhteisöstään kuvastuu esimerkiksi lukuisissa sanomissa, joissa listataan terveyslähteillä kävijöitä. Valtaosassa nimitään vain säätyläiset eli heidän ymmärretään olevan muita lukijoita kiinnostavia. Esimerkiksi Kiuruvedellä tervehtyneistä nimetään kirjanpitäjä ja opiskelija, mutta talonpoikainen väki on oma kokonaisuutensa (en mängd Bonde-folk).³⁴³ Vastaavasti toisella lähteellä ”huonomman väen” (sämre folk) huomiointiin riitti lukumäärä.³⁴⁴ Ajallista muutosta ei ole havaittavissa, sillä saman lähteen kesän 1791 kävijöistä listattiin vain herrasväki ja säätyläiset (Herrskaper och Ståndspersoner) samoin kuin esimerkiksi Pohjan terveyslähteeltä kesän 1791 vieraista.³⁴⁵ Samaan aikaan Tukholmassa laajasti luetun *Dagligt Allehandan* työpaikkailmoitukset olivat suunnattuja kokeille, piioille, palvelijoille ja kauppa-apulaisille eli lehden ilmeisesti odotettiin päätyvän heidän käsiinsä.³⁴⁶ Mahdollisesti he tarttuivat myös *Posttidningariin* ja *Inrikes Tidningariin*, mutta eivät sisällön perusteella olleet keskeinen kohderyhmä.

Painetun tekstin lukemista oli Ruotsin valtakunnassa opetettu 1600-luvulta lähtien kaikille seurakuntalaisille. Kirkonkirjoihin tehtyjä kirjauksia on historiankirjoituksessa käytetty arvioimaan taidon yleisyyttä, mutta tiedostaen, että tutun uskonnollisen tekstin lukukyky ei välttämättä mahdollista muiden painatteiden tavaamista. Näkemys lukutaidon yleisyydestä on tavanomaisempi ruotsalaisessa tutkimuksessa kuin Suomessa, jossa lukutaito oli todennäköisesti 1700-luvulla tosiasiallisestikin heikommalla tasolla. Lisäksi suomea tai saamea lukemaan opetettu tarvitsi ruotsin kielen taidon *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* lukemiseen. Säätyläistön ulkopuolelta lukijoita löytyi siis helpoiten kaupungeissa, joissa kynnys laajempaan koulunkäyntiin oli matalampi ja kirjallinen kulttuuri arkipäiväisempää.³⁴⁷

³³⁹ Skuncke 2018a:128; Peterson 2014:81–89; Helmius 2022:14, 38, 135–136; Ågren 2006a; Ågren 2006b; SAOB:allmänhet; Abraham Sahlstedt 1753, sit. Helmius 2022:136; DA 1781:12:1–2; DA 1781:42:1–2; DA 1781:62:1–2; Allmänna magazin 1790:7–8.

³⁴⁰ SW 1748:9:17; SW 1748:25:40.

³⁴¹ Libris #2404882, #2434595, #2404436, #2412575, #2404499.

³⁴² Oscarsson 2000:128; Oscarsson 2005:167; vrt. Lext 1950:277; Wibling 1954:35–43.

³⁴³ IT 1774:82:2.

³⁴⁴ IT 1775:64:2; Ryhmittely juontuu alkuperäisestä kirjanpidosta ks. Lundin 2020.

³⁴⁵ IT 1791:75:1; IT 1791:80:2.

³⁴⁶ Nyman 1988:42.

³⁴⁷ Vikman 1910:159–250; Johansson 1977:1–54; Luttinen 1981; Sandin 1986:141–174; Melin 1989:26–88; Guttormsson 1990; Skovgaard-Petersen 1990; Tveit 1991; Sundberg 2002; Wilmenius 2002:28–70; Lindmark 2003; Lindmark 2009; Appel & Fink-Jensen 2011; Kauranen 2013:20–33; Forselius 2015:61–63; Liljewall 2016; Åhlman 2019:16–19, 55–137; Kotilainen S 2016:62–68, 240–246; Thylin-Klaus & Holm-Cüzdan 2019:22–25; Hansen 2022:5–7.

Posttidningariin ja *Inrikes Tidningariin* kirjoittajista ei ole paljoa enempää tietoa kuin lukijoistakaan, sillä suurin osa oman maan sanomista julkaistiin nimetöminä, mikä heijastaa yleistä eurooppalaista käytäntöä. Erityisesti fiktiossa anonyymi ja pseudonyymi julkaisu olivat 1600- ja 1700-luvulla yleisiä läpi Euroopan. Käytäntöön on tutkimuksessa tunnistettu yleisimmiksi syiksi laillisen vastuun pakoilu ja maineen suojaus, kun kirjoittaminen on nähty esimerkiksi säädylle tai sukupuolelle sopimattomaksi.³⁴⁸ Nimettömyydellä voitiin myös välttää virka-aseman sekoittamista kirjoituksen tulkintaan.³⁴⁹

Konventio oli muutoksessa 1700-luvun aikana. Jo 1730-luvun ruotsalaisissa lehdissä käytiin kirjoittajan nimeämisestä keskustelua.³⁵⁰ Juuri ennen *Inrikes Tidningarin* aloitusta *Stockholms Weckoblad* julkaisi tekstejä sekä täydellisin nimitiedoin tai nimikirjaimin että nimillä, jotka todennäköisesti olivat nimimerkkejä. Valinta ei ollut aina kirjoittajan, sillä yksi heistä toteaa allekirjoittaneensa aieman kirjoituksensa, joka oli julkaistu nimikirjaimin.³⁵¹ Maininta liittyy keskusteluun, jossa toiselta puolelta nähtiin argumentointia vahvistavaksi omalla nimellä esiintyminen. Nimettömyyden puolestakirjoittaja taas muistutti, että oikeuden pitäisi olla sokea eli tekstien uskottavuuden piti riippua niiden sisällöstä eikä allekirjoittajasta.³⁵² Vastaavasti myöhemmin *Inrikes Tidningariin* kirjoitettiin uskomisesta vastaansanomattomiin todisteisiin eikä auktoriteetteihin tai tiettyjen seurojen päätöksiin.³⁵³ Kuitenkin *Inrikes Tidningarin* ensimmäisillä vuosikymmenillä poikkeamat nimettömyydestä liittyvät selvään auktoriteettiasemaan eli nimellään esiintyvät professorit, lääkärit, eläinlääkäri ja lääninlampuri.³⁵⁴ Mahdollisesti myös nykyään tuntematon pappi oli aikanaan nimekäs, samoin kuin Måns Månsson Fellingsbrosta.³⁵⁵

Oikeudesta nimettömään julkaisuun keskusteltiin vapaudenaikana, mutta sitä ei rajoitettu tuolloin eikä Kustaa III:n aikaisessakaan lainsäädännössä.³⁵⁶ Toisinaan nimen jättäminen pois julkaisusta oli toimituksen valinta, jolla luotiin

³⁴⁸ Ikonen 2010: 192–195; Paku 2015; Forselius 2015:87; Bond 2021:52–57.

³⁴⁹ Bennich-Björkman 1970:75; Sommerville 1996:67–68.

³⁵⁰ Forselius 2015:84–87.

³⁵¹ Vrt. Franzén 1990:138.

³⁵² SW 1760:20:39–40; Manheim 1979(1933):101–102.

³⁵³ IT 1769:37:2 (... ty nödgas man wid så ogrundad slutsats göra följande anmärkning, at som de Wettenskaper och Lärdoms wärf, hwilka stå under Förnuftets Domstol, ingalunda stödja sig på Auctorite, följakteligen ej eller genom något Samfunds Beslut kunna afgöras, utan ärkänna Sanningen allena stäld i full dag genom owedersägeliga bewis, såsom Domare...).

³⁵⁴ Esim. IT 1764:40:1; IT 1764:42:1; IT 1765:33:1; IT 1768:31:2; IT 1770:31:1; IT 1761:19:2; IT 1761:66:3; IT 1769:93:1; IT 1769:93:2; IT 1761:76:2; IT 1765:11:3; IT 1774:63:2; IT 1776:74:1; IT 1776:92:2; IT 1762:40:1.

³⁵⁵ IT 1771:51:1; SW 1759:13:26; SW 1759:18:35–36; SW 1759:19:37–38; SW 1759:23:45–46; SW 1759:32:64; SW 1759:33:65–66; SW 1761:5:9–10; IT 1767:34:1; IT 1767:37:1; IT 1767:76:1; IT 1767:89:1; IT 1767:100:1; IT 1768:27:2; IT 1768:33:2; IT 1768:47:1; IT 1768:68:1; IT 1768:92:1; IT 1769:19:1; IT 1769:30:2; IT 1769:42:1; Hebbe 2014(1939):#696, #824, #1160, #1317, #1645, #1783. Måns Månsson oli nimensä, asuinpaikkansa, elinvuosiensa ja joidenkin kirjoitusten yksityiskohtien perusteella Magnus Magnusson Norberg (1710–1773), joka oli Ekebyn (Ekebyhammar) ruukin inspehtorin poika ja myöhemmin itse samassa toimessa. Kiitokseni arkkistotutkija Håkan Henrikssonille tästä tunnistuksesta.

³⁵⁶ Burius 1984:80–83.

mielikuvaa kirjoitustyön ja viestin kollektiivisuudesta, minkä puolestaan ymmärrettiin viestivän luotettavuutta.³⁵⁷ Kyseessä oli siis tekstilajin ominaisuus.

Nimettömyyttä saattoivat sopivuuden vuoksi hyödyntää virkamiesten ohella säätyläis- ja kaupunkilaisnaiset. Vuosisadan lopulla Anna Maria Lenngren runoili ”tyttäreille, jota hänellä ei ollut”, ohjeeksi säkeet

Huolella myös välttäkäämme
Tuo hankala lehtien tutkiminen
Kotitaloutemme on tasavaltamme
Politiikkaamme kauneutemme hoitaminen.³⁵⁸

Koska Lenngren oli yksi *Stockholms Postenin* toimittajista, samassa lehdessä julkaistu runo on yleisesti tulkittu ironiseksi.³⁵⁹ Tulkintatavasta riippumatta säkeet kertovat käsityksestä, että lehdet eivät sopineet naisten luettavaksi eivätkä kirjoitettavaksi.

Ideaali ei ole käytäntöä eikä myöskään muuttumaton, eikä runossa esitettyä 1700-luvun lopun käsitystä pidä projisoida sellaisenaan normiksi vuosisadan alkupuolelle. Tuolloin julkinen kirjoittaminen ei ollut Ruotsissa naisilta selvästi suljettu alue.³⁶⁰ Olof Dalinin toimittamassa *Argus*-lehdessä julkaistiin 1730-luvulla teini-ikäisten tyttöjen kirje, joka todistaa naisille tarjotusta tilasta julkisuudessa, vaikka teksti olisi ollut toimituksessa kirjoitettu.³⁶¹ Vastaavasti naisten mahdollisuudesta julkiseen kirjoittamiseen todistaa lyhytaikaiseksi jääneen *Arguksen* ”kuolemaan” nimellään viitannut lehti, joka ainakin väitti olevansa naisen toimittama.³⁶² Lisäksi naiset osallistuivat sekä kirjoittajina että lukijoina 1730-luvun lopun poliittiseen julkisuuteen.³⁶³ Seuraavalla vuosikymmenellä julkisuuteen tullut Hedvig Charlotta Nordenflycht oli myöhemmin *Inrikes Tidningarin* muistokirjoituksessa ”Ruotsissa ja ulkomailla yleisesti tunnettu” ja runouttaan kuvasi ”tuli, viehkeys ja voima”, eikä tekstissä ole mitään viitettä naiselle sopimattomasta asemasta.³⁶⁴ Samalla vuosikymmenellä vapaaherran tyttären sopia tai hänen odotettiin olevan perillä tuoreiden sanomalehtien sisällöstä.³⁶⁵

Useissa 1750-luvun lehdissä esiintyi naisia kirjoittajina tai kirjoittajia naisina.³⁶⁶ Samaan aikaan naisten osuus oli huomattava vielä vähäisten lehtien

³⁵⁷ Sommerville 1996:14–15, 67–68, 103–104; Ikonen 2010: 194; Manheim 1979(1933):81–82.

³⁵⁸ SP 1798:94:1–4 (Några ord til min k. Dotter, i fall jag hade någon. ... Försigtigt äfven undanvik / All brydsam forskning i gazetten: / Vårt hushåll är vår republik, / Vår politik är toaletten.).

³⁵⁹ Warburg 1917:202–209; Nilsson 1973:337–364; Silén 2017:134–150; Artéus 2018:95–106.

³⁶⁰ Öhrberg 2001; Zilliacus-Tikkanen 2005.

³⁶¹ Hansson 1991:19.

³⁶² Öhrberg 2001:165–187; Zilliacus-Tikkanen 2005:12.

³⁶³ Carlsson 1966:37–38.

³⁶⁴ IT 1763:53:3 (... den i Swerige och Utomlands allmänt kände Herdinnan i Norden. Den eld, den behaglighet och styrka som förenade sig i hennes Poetiska Skrifter, hafwa gjordt dess namn allmänt bekant.); kirjoittamisen tapaan on todennäköisesti vaikuttanut aateli-sääty (Öhrberg 2014:183). Vastaavia esimerkkejä kirjoittavat naiset hyväksyvistä maininnoista lehdistössä ks. Nilsson 1973: 202–203; Öhrberg 2001:83. Nordenflychtistä esim. Nilsson 1973:209–259; Hansson 1991.

³⁶⁵ Lille 2008:185, 231.

³⁶⁶ Nilsson 1973:203–206; vrt. Gundersen 2010:172; Nøding 2007:55–61.

tuottajissa.³⁶⁷ Vuosisadan toisella puoliskolla lehdistöön kirjoittaneita naisia on nimettävissä ja heidän tekstejään julkaistiin myös miesten toimittamissa lehdissä.³⁶⁸ Erityistä aktiivisuutta oli Göteborgissa, jossa naiset olivat ajalle poikkeuksellisesti myös tervetulleita paikalliseen yhdistystoimintaan.³⁶⁹ Vastaavasti naisten tekstejä ilmestyi Turussa lehdessä, jota julkaisseen seuran naisjäsenistä ei ole varsinaista tietoa.³⁷⁰ *Inrikes Tidningariin* naiset lähettivät ainakin lahjoituksista kiittäviä sanomia, joissa muita sanomia useammin oli mukana allekirjoitus.³⁷¹

Vapaudenajan naiskirjoittajia väitöskirjassaan kartoittanut Ann Öhrberg on hahmottanut heidän toimineen sekä miesten määrittelemässä valtakulttuurissa että tämän ulkopuolella.³⁷² Niinpä väite, että 1700-luvun lehdistö muodosti julkisuuden paikan, jossa toisiaan tapaamatta miehet vaihtoivat ajatuksia, ja naisia varten oli vain lyhytikäisiä lehtiä, on hämmentävä yksinkertaistus.³⁷³ Se, että naisille suunnattiin omia julkaisuja, ei tarkoita sitä, että heillä olisi ollut mahdollisuus osallistua painotuotteiden muodostamaan julkisuuteen vasta niiden myötä. Pikemminkin kyse oli naisten siirtämisestä ja sulkemisesta yleisestä erilliseen ”naisellisiin” aiheisiin keskittyneeseen tilaan, jota alettiin valistusaatteita omaksuneessa Ruotsin lehdistössä luoda selvällä misogynialla viimeistään 1780-luvun alussa.³⁷⁴ Tässä vaiheessa voi ehkä paikkansa pitävästi sanoa, että naiset itsestäänselvästi suljettiin kansalaiskäsitteen ulkopuolelle, kun isänmaallisuuden ja järkevyyden kykenevinä pidettiin vain miehiä.³⁷⁵ Lenngrenin säkeet kuuluvat tähän kontekstiin.

Vuosisadan loppuun mennessä *Allmänheten* laajentui erityisesti kaupungeissa. Eri sosiaaliryhmien edustajien tiedetään tuolloin omistaneen aiempaa enemmän kirjoja, joiden aiheetkin olivat monipuolistuneet samaan aikaan kuin lehdistö kasvoi.³⁷⁶ Lehdissä yleiset kirjamainokset ja -ilmoitukset osaltaan todistavat, että molempien painotuotteiden lukijoissa oli samoja ihmisiä.³⁷⁷ Näistä lehtien lukijat muodostivat ehkä isomman joukon, sillä kirjojen lukeminen vaati

³⁶⁷ Nilsson 1973:271–277; Berger 1984:11–75; Nyman 1988:45, 246; Öhrberg 2001:39, 53, 98, 165–187, 395; Laine 2003; Töyry 2005:106–108; Zilliacus-Tikkanen 2005:12, 28–37; Björkman 2006:91–117; Rimm 2009; Larsson 2011; Forselius 2015:187–210; Öhrberg 2018; Skuncke 2018b; Sjöberg 2018.

³⁶⁸ Nilsson 1973:203–204; Öhrberg 2001:53, 93, 98.

³⁶⁹ Lagus 1884:81–82; Öhrberg 2001:98–99; Simonsen 2001:89–95.

³⁷⁰ Hultin 1917:97–98; Öhrberg 2001:99; Zilliacus-Tikkanen 2005:20–26.

³⁷¹ Esim. IT 1785:30:1; IT 1791:95:2.

³⁷² Öhrberg 2001:13.

³⁷³ Rydström & Tjeder 2009:22–23.

³⁷⁴ Yksi valistusajattelija Rousseauin naisvastainen kirjoitus arvioitiin Gjörwellin lehdessä *Den Svenska Mercurius* syksyllä 1759. Nordenflychtin kirjoittama runovastine Rousseaulle julkaistiin nimellä *Fruentimrets Försvär* vuonna 1761 (Hansson 1991:89–94; Öhrberg 2001:267–268); Nilsson 1973:193–208, 260–327; Christensson 1997:35; Bladh 2000; Caine & Sluga 2000:3, 7–15; Töyry 2005:112–114, 117–126; Rydström & Tjeder 2009:26–31; vrt. Shevelow 1989; Shoemaker 1998:7, 282–291.

³⁷⁵ Rydström & Tjeder 2009:40–41; Öhrberg 2014:182–183. Jatkuvaan muutokseen viittaa Zilliacus-Tikkasen (2005:161–163) huomautus, että naisilla oli enemmän tilaa julkisuudessa 1700-luvun lopulla kuin 1800-luvun alussa.

³⁷⁶ Lehdistön kasvu, ks. Kuvio 1; Kirjojen omistuksesta ja sen muutoksesta esim. Mäkinen 1997:71–76; Parland-von Essen 2006.

³⁷⁷ Laine 2006:268–274, 322–323; Ahokas 2011:245–248; Mennander et al. 1940:140, 269–270; Söderberg 1956:242–248.

enemmän aikaa.³⁷⁸ Todennäköisimmät lehtien lukijat ja erityisesti sanomien kirjoittajat löytyvät kuitenkin samoista ryhmistä, jotka on nostettu esiin kirjojen omistusta tutkittaessa ja valtakunnallisten yhdistysten jäseniä luokitellessa eli papeista, upseereista, porvareista ja virkamiehistä.³⁷⁹ Esimerkiksi varhaisessa Vaasan seudulla 1760-luvulla toimineessa lukuseurassa oli mukana pappeja, maanmittareita ja upseeri.³⁸⁰

Pappien yhteys kirjalliseen julkisuuteen on selvä. Kaikki 1700-luvun papit olivat opiskelleet yliopistoissa, joissa sanomalehtiin saattoi edellä mainittujen yhteistilauksien myötä tottua. Säilyneissä lehtien tilauslistoissa papit ovat aina mukana ja usein suurena osana.³⁸¹ Myös pappien kuolinpesissä mukana olleet lehtisidokset vahvistavat käsitystä papeista lehtien lukijoina, vaikka niistä ei voi tehdä suoraa johtopäätöstä lehtien tilauksista.³⁸² Pappien välillä oli tietenkin eroja. Papit saattoivat 1700-luvulla omistaa vain pari kirjaa tai yli sata teosta, mikä kertoo sekä taloudellisten mahdollisuuksien että kiinnostuksenkohteiden eroista.³⁸³

Pappien tuomiokapituleista saama rohkaisu lehtien lukemiseen rajoittui erityisen sopiviksi katsottuihin julkaisuihin, kuten nimensäkin perusteella papeille suunnattuun lehteen *Prästetidningar*.³⁸⁴ Porvoon tuomiokapitulin kierto-kirjeistä näkyy, että Tukholman tuomiokapituli lähetti muihin tuomiokapituleihin vuoden 1783 lopulla suosituksen uudesta lehdestä, jonka uskottiin toimivan uskonnon ja tapojen puolesta. Kun lehden sisältö petti odotukset, suositus vedettiin takaisin.³⁸⁵ Lehtiin kirjoittamiseen kannustamisesta tunnetaan yksi esimerkki. Turun piispan, myöhemmin Uppsalan arkkipiispa Karl Fredrik Mennanderin (1712–1786) tiedetään pappeinkokouksessa 1773 kehottaneen papistoa kirjoittamaan äskettäin Turussa aloittaneeseen lehteen, "sillä mitä paremmiksi lehdet tulevat, sitä enemmän ne ovat maalle ja paikkakunnalle kunniaksi".³⁸⁶ Mennander itse oli innokas lehtien lukija, joten esimerkki ei kenties kerro yleistilanteesta valtakunnassa, mutta silti kyse tuskin oli ainutlaatuisesta tilaisuudesta.

Kirjoittajan nimen esittäminen oman maan sanomissa yleistyi kauden loppulla, sillä se oli tavallisinta lahjoituksia pyydetessä ja niistä raportoitaessa.

³⁷⁸ Nøding 2010:314.

³⁷⁹ Grönroos & Nyman 1996; Christensson 1996:96–100; Mäkinen 1997:91–96; Hallberg 2003:111–131; Parland-von Essen 2006; Laine 2006:244–245; Ahokas 2011:115–207; Suova 1952:144; Berg 2011:53; vrt. Sahlin 1989:47–48, 97–183; Björkman 1992:395–486; Lundell 2002:45–55; Peterson 2014: 89–92, 221–224; Nøding 2007:61–64; Adolfsson 2000:145–147.

³⁸⁰ Mäkinen 1997:141–150; Ahokas 2011:212–215.

³⁸¹ Nordmark 2017a:117–118, 121; Carlstads Wecko-Tidningar 1780:4:2–4; vrt. Åberg 1987:123.

³⁸² Silander 1918:380; Suolahti 1919:189; Lext 1950:271; Tommila 1988:47 (kirjallisuusviitteenä on Tornberg 1987, mutta sanomalehtiin liittyvät tiedot Tommila on saanut suoraan Tornbergiltä); Suolahti 1991(1925): 220–221; Mäkinen 1997:133–134; vrt. Parland-von Essen 2008:11–12.

³⁸³ Suolahti 1919:175–198, 222–226; Christensson 1996:42–48; Adolfsson 2000:23–24; Lundell 2002:63; Laine 2008; Ahokas 2011:129–142; Laine 2018:36, 49, 58–59; Ahokas & Räisänen-Schröder 2018:24–31. Lundell (2002:49) totesi tutkimiensä lehtien tilauslistojen kirkkoherrojen olleen useimmiten seurakunnista, joissa tulotaso oli korkein.

³⁸⁴ Hornborg 1872:243.

³⁸⁵ Hornborg 1872:6.

³⁸⁶ Forsman 1900:178; Otava 1931:41.

Useimmat näiden sanomien allekirjoittajat ovat pappeja, jotka käyttivät nimeään myös muista aiheista kirjoittaessaan. Harvinaisen tarkat tiedot on useaan lehteen kirjoittaneesta kirkkoherra Clas Bjerkanderista (1735–1795), jolle kuninkaallisen tiedeakatemian jäsenenä pidettiin julkaisut mainitseva muistopuhe.³⁸⁷ Bjerkanderin tiedetään myös lukeneen useita lehtiä, joiden joukossa oli *Inrikes Tidningar*.³⁸⁸

Useimmat maaseudulta lähetetyt sanomat saattoivat olla pappien kirjoittamia, mutta eivät kaikki. Esimerkiksi Hollolan Paimelassa vuonna 1767 päivätty sanoma on todennäköisesti tilanomistajan, armeijasta kornettina eronneen Torsten Vilhelm Torwiggen (1708–1772) kirjoittama.³⁸⁹ Pohjanmaan rykmentistä luutnanttina eronnut Carl Otto von Poll (1723–1795) allekirjoitti kaksi kirjoitustaan ja paikan sekä sisällön perusteella hänen kirjoittamansa on myös pitkä maataloutta käsittelevä kirjoitus.³⁹⁰ Myös *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* sanomat upseerien järjestämistä juhlallisuuksista maaseudulla vaikuttavat heidän itsensä kirjoittamilta.³⁹¹ Esimerkiksi upseeriston kirjoitusvalmiudesta käy myös vuosisadan lopulla upseeripiirissä ajanvietteeksi käsin kirjoitettu lehti *Cuopio Stads Tidningar*, jonka kirjoittaja ohjelmajulistuksessaan toteaa

Minunhan siis olisi tykkänään heitettävä sikseen sanomalehden kirjoittaminen Kuopiota varten, koska kaikesta hyvästä tahdostani huolimatta tunnen oman kykenemättömyyteni siihen? – Eipä laisinkaan: sillä ei mikään ole enemmän kiihottavaa kuin tämä.³⁹²

Käsitystä upseereista lehtien lukijoina vahvistaa edellä mainittu upseerien yhteinen sanomalehtitilaus, Viaporissa palvelleen muistelma ja eräässä muistelmassa esiintyvä majuri, jolle posti toi säännöllisesti lehtiä.³⁹³ Upseerien tiedetään myös olleen kiinnostuneita valistusaatteen kirjallisuudesta ja he olivat aktiivisia 1700-luvun yhdistystoiminnassa.³⁹⁴ Uutuuksien omaksumista tuki monien upseerien palvelus Ranskan armeijassa.³⁹⁵ Urallaan upseerit asuivat useissa paikoissa ja kaukana toisistaan, joten sanomalehdillä oli merkitystä suhteiden ylläpidossa. *Posttidningaria* lukien oli mahdollista seurata tuttavien uran edistymistä, sillä lehdessä julkaistiin läpi 1700-luvun armeijan ja laivaston upseerien ylennyslistat.³⁹⁶

³⁸⁷ Ödmann 1798:11–13, 24–25; IT 1768:49:1; IT 1768:75:1; IT 1768:95:1; IT 1769:6:1; IT 1769:37:1; IT 1769:93:1; IT 1770:8:1; IT 1770:23:2; IT 1770:39:1; IT 1770:78:1; IT 1770:86:1; IT 1771:28:2; IT 1771:70:1; IT 1771:90:1; IT 1774:1:2; IT 1774:14:1; IT 1774:56:2; IT 1778:1:1.

³⁸⁸ Ekman 2015:167; Sandblad 1974:127–128.

³⁸⁹ IT 1767:26:2; KA. Hollolan seurakunnan arkisto I Aa:1 f33; Elgenstierna 1998(1925–1936):VIII:333; Wirilander 1953:178.

³⁹⁰ IT 1785:19:1; IT 1785:20:1; IT 1785:21:1; IT 1786:81:1; IT 1786:82:1; IT 1786:83:1; IT 1786:84:1; IT 1786:86:1; IT 1786:87:1; IT 1786:89:2; IT 1786:90:1; IT 1786:91:1; IT 1786:93:1; IT 1786:95:1; IT 1786:96:1; IT 1786:97:1; IT 1786:99:2; IT 1787:8:1; IT 1787:17:1; IT 1787:19:1; IT 1787:20:1; IT 1787:21:1; IT 1787:23:1; IT 1787:29:1; IT 1787:30:4; IT 1787:32:2; IT 1787:33:1; IT 1791:78:1; Wirilander 1953:327.

³⁹¹ Esim. PT 1750:17:1.

³⁹² Silander 1903, suomennos Silanderin; Lappalainen 1972.

³⁹³ Blomstedt 1963:51; Aminoff 1994:254.

³⁹⁴ Ahokas 2008:104; Ahokas 2011:143–182.

³⁹⁵ Mäkinen 1997:87, 91.

³⁹⁶ Engman & Samuelson 2006; Wirilander 1950:158–159; Mäkeläinen 1972: 73–78; Esim. PT 1728:30:1; PT 1733:43:1. Ylennyslistojen julkaisu jäi *Posttidningariin*, kun *Inrikes Tidningar* perustettiin.

Maaseudulla asui ja liikkui myös virkamiehiä, jotka arvostivat tiedon hankkimista ja jakamista. Eräs maatilallaan asunut kihlakunnantuomari kertoi *Inrikes Tidningariin* tekemistään kärjäkäytäntöuudistuksista ja hermostui suuresti, kun nimettömässä vastineessa väitettiin muutosta lainvastaiseksi.³⁹⁷ Isonjaon myötä Suomessa lisääntyneet maanmittarit olivat työnsäkin puolesta kiinnostuneita maanviljelyksen mahdollisuuksista.³⁹⁸

Posttidningarin ja *Inrikes Tidningarin* kannalta aivan erityisen virkamiesryhmän muodostivat postimestarit, joiden virkapaikkoja oli niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Heille saatettiin antaa erityistehtäväksi välittää esimerkiksi rajalta tietoja ja huhuja mahdollisen vihollisen toiminnasta tai sääkirjauksia amiraliteettikollegiolle.³⁹⁹ Oman maan sanomista heidän kirjoittamiaan ovat todennäköisesti ainakin postin kulun mainitsevat sääkatsaukset ja sanomat postiryöstöistä.⁴⁰⁰

Sekä maaseudulla että kaupungeissa asui myös yliopistossa opiskelleita, joiden virkaurattomuus ei välttämättä tarkoittanut kirjallisesta kulttuurista irrottautumista. Esimerkiksi Kokemäenjoen tulvista käytyyn sanomien vaihtoon osallistui allekirjoitetulla viestillä Isaac Carén (1750–1816), joka oli Turun akatemiassa opiskellut ja yhteisiä asioita muutenkin ajanut maanviljelijä Huittisista.⁴⁰¹

Ellei sanomassa ole allekirjoitusta tai kirjoituspaikkaa maatilankirjoittajalla, muut yksityiskohdat mahdollistavat harvoin kirjoittajan tunnistamisen. Yksi poikkeus on Torniossa asunut taloustirehtööri Anders Hellant (1717–1789). Hän kirjoitti 18 artikkelia Kuninkaallisen tiedeakatemiaan julkaisuihin, joten on todennäköistä, että hänen kynästään ovat peräisin kiinnostuksenkohteisiinsa liittyvät Torniossa päivätyt sanomat: astronomiset havaintonsa Venuksen ohittamissa auringon, tulipalokatsaus, jossa kehoitetaan akatemiaa miettimään tapoja palontorjuntaan, minä-muotoiset havainnot auringonpimennyksestä, persoonaton havainnointi toisesta auringonpimennyksestä ja moniaiheinen kirjoitus, jossa on säähavaintoja.⁴⁰² Monet muutkin Tornioista lähetetyt sanomat sopisivat Hellantin kirjoittamiksi, mutta ei ole perusteita väittää, että hän oli kaupungin ainoa kirjoitusintoinen.⁴⁰³

Kaupungeissa, joissa postikonttori oli kävelymatkan päässä ja porvaristoissa useita kirjoitustaitoisia, potentiaaliset kirjoittajat eivät rajoittuneet pappis-säätyyn eivätkä virkamiehiin. Esimerkiksi Oulusta lähetti

³⁹⁷ IT 1766:19:1; IT 1766:28:1; IT 1766:47:1; Riksarkivet, Göteborgs landsarkiv. Steneby (P) AI:1 (1779–1792), 33; Elgenstierna 1998(1925–1936):II:188.

³⁹⁸ Sandström 1914:82–84.

³⁹⁹ Forssell 1936a:167; Lesch 1938:313–314; Grape 1961:763, 765; Oscarsson 2005:164; vrt. Weber 2010:71.

⁴⁰⁰ Postimestarien merkittävää aktiivisuutta vastaan puhuu vuoden 1792 alussa heille kiertokirjeessä lähetetty erityinen kehoitus tiedonantoihin *Inrikes Tidningariin* (Anon 1902; Anon 1928).

⁴⁰¹ IT 1785:68:1; IT 1785:69:1; Kotivuori 2005 #8740; Viikki 1973:402.

⁴⁰² IT 1761:55:2; IT 1762:51:1–2; IT 1762:87:2; IT 1764:39:2; IT 1766:14:2; Boström 1918:20, 62–63; Lindroth 1967a:451–452; Vahtola 2017(1998).

⁴⁰³ Toinen mahdollinen kirjoittaja on esimerkiksi koulumestari Johan Wegelius (1693–1768), joka piti kirjaa jäänlähetoajoista vuodesta 1737 alkaen ja lähetti tiedot kuninkaalliselle tiedeakatemialle (Kansanaho 1999; PT 1750:38:1; PT 1752:44:3).

haaksirikkomuisteluksen kauppias Johan Mattsson Nylander (1742–1810).⁴⁰⁴ Eri-tyisesti 1700-luvun lopulla porvareilla oli jo huomattavan laajoja kirjakokoelmia, joita käytettiin sosiaalisesta asemasta viestimiseen.⁴⁰⁵ Sanomalehtien lukeminen on voinut toimia samalla tavalla statuksen osoittajana, kuten edellä *Dagligt Allehandan* julkaisemien kulujen kohdalla todettiin. Mikä ei tarkoita, etteikö kirjojen ja sanomalehtien lukemista olisi voinut motivoida aito mielenkiinto uuteen tietoon.⁴⁰⁶

Tämän tutkimuksen kohteena olevaan kirjalliseen kanssakäymiseen eli kanssakirjoittamiseen on voinut osallistua joitakin henkilöitä, joiden yhteiskunnallinen asema on edellä esitettyjen ryhmien ulkopuolella.⁴⁰⁷ Mahdollisuuden puolesta puhuu talonpoika, joka osallistui vuonna 1775 tiedeakatemian kirjoituskilpailuun. Mutta hän on samalla myös selvä todiste poikkeuksellisuudestaan, joka juontuu siihen, että kirjoittamisen opetus ja oppiminen ei ollut lukemisen tapaan pakotettua.⁴⁰⁸ Edes valtiopäiville lähetetyt talonpojat eivät aina tai pääsääntöisesti pystyneet lukemaan käsin kirjoitettua tekstiä tai tuottamaan sitä.⁴⁰⁹ Kaupungeissa kirjoitustaidolle oli enemmän käyttöä eli sen hankki sosiaalisesti laajempi ryhmä, mutta maaseudulla kirjoittamisen oppimista ja kirjoittamista pidettiin pitkään turhana.⁴¹⁰

Yleisen ymmärryksen ohella lukija- ja kirjoittajakunnan homogeenisuuteen *Posttidningarissa* ja *Inrikes Tidningarissa* viittaa vahvasti se, että oman maan sanomissa näkyy hyvin vähän erimielisyyttä siitä, mitä lehteen pitäisi kirjoittaa ja mitä siinä pitäisi julkaista.⁴¹¹ Voi toki olla niin, että eri ryhmille olivat lehtien sisällöstä merkityksellisiä eri osat.

⁴⁰⁴ IT 1787:85:1; Vahtola 2000.

⁴⁰⁵ Hakapää 2008; Parland-von Essen 2008:13.

⁴⁰⁶ Jarrick 1992:132–133.

⁴⁰⁷ Parland-von Essen 2008:27.

⁴⁰⁸ Wiklund 2021:23–25. Myös talonpoikaiset päiväkirjat ja omaelämäkerralliset tekstit 1700-luvulta ovat harvinaisuuksia, ks. Malin & Kaukoranta 1927; Larsson 1992:10; Liljewall 2002; Kuismin 2013:64–65, 68–69, 72–74. Vrt. suomenkieliset kansankirjoittajat 1800-luvulla, esim. Kauranen 2013; Kuismin 2013.

⁴⁰⁹ Alexandersson 1975:41–46; Villstrand 2014.

⁴¹⁰ Johansson 1977:55–62; Sandin 1986:141–174; Melin 1989:89–95; Markussen 1990; Lindmark 1994:35–53; Sundberg 2002; Mäkinen 2007; Leino-Kaukiainen 2007; Stark 2008; Lotum & Poulsen 2011; Kauranen 2013:33–36; Granqvist 2013; Forselius 2015:61–63; Liljewall 2016; Thylin-Klaus & Holm-Cüzdan 2019:22–25; Ahlman 2019:14–15, 139–195; Kotilainen S 2022.

⁴¹¹ Vrt. Nøding 2010:314.

3 KERRONTA

Valtaosassa oman maan sanomista *Posttidningarissa* ja *Inrikes Tidningarissa* lukijat raportoivat äskettäisiä tapahtumia, mikä on uutisen yleinen määritelmä. Molempien lehtien nimien määre *tidning* oli viimeistään keskiajalla tarkoittanut tiedonantoa eli julkaisut ovat ymmärrettävissä nimeään myöten uutislehtinä.⁴¹² Uutistarjontaa 1700-luvun sanomalehdissä on kuitenkin toistuvasti kuvattu puutteellisena, sillä siitä on etsitty myöhempien vuosisatojen lehdistön aiheita, kattavuutta ja ripeyttä.⁴¹³

Koettuja puutteita on usein selitetty sensuurin asettamalla esteillä, ja tulkin-taa tukee vapaammassa lainsäädännössä kehittynyt lehdistö Englannissa sekä painovapauden jakso Ruotsissa. Mutta on syytä myös muistaa, että uutisen käsite on kulttuurisidonnainen.⁴¹⁴ Yhdessä yhteisössä kertomisen arvoinen ei välttämättä ole merkityksellistä toisaalla. Jos keskellä 1700-lukua rajoitteet kuten painovapauden aste, tiedonkulun hitaus ja sivujen koko olisi yhtäkkiä pyyhkäisty pois, sanomalehtien sisältö olisi varmasti monipuolistunut, kuten painovapauden vuodet osaltaan todistavat. Sanomalehdistä ei kuitenkaan olisi tullut oitis myöhempien aikojen ihanteiden mukaisia, sillä kyseiset arvostukset syntyivät yhteiskunnan muuttuessa. Valtakunnallisesti luetut sanomalehdet ovat omalta osaltaan sekä synnyttäneet että ylläpitäneet ymmärrystä siitä, mikä oli yhteisesti merkityksellistä.⁴¹⁵

Ruotsin ulkopuolella sanomalehtien nimien osina esiintyivät myös aikakirjan vastineet.⁴¹⁶ Yhtä yleisinhimillistä kuin tuoreiden kuulumisten jakaminen on pyrkimys muistaa yksilölle tai yhteisölle merkitykselliset asiat tai tapahtumat.

⁴¹² SAOB:tidning; Arblaster et al. 2016.

⁴¹³ Esim. Mral 1996:15; Oscarsson 1996:442–444.

⁴¹⁴ Esim. Nord 2001:32. Uutisen sosiaalisesta rakentumisesta ks. esim. Darnton 1975; Schudson 1995:12–16, 44–46; Fishman 1997(1982); Zelizer 1993; Berkowitz & Liu 2014.

⁴¹⁵ Molotch & Lester 1999:248; Schudson 2003:13–14; Rothenbuhler 2010:65–68.

⁴¹⁶ VKS:aikakirja; SAOB:tidebok. Yleisnimenä voitaisiin käyttää myös kronikkaa, mutta sille on tutkimuskirjallisuudessa pyritty luomaan varsin tiukka määritelmä (Vries 2019: 24–38). Kansankirjoittajat 1700-luvun lopulla ja 1800-luvulla nimesivät ”vuosilukujen mukaan jäsenyivät elämäkerralliset esityksensä” aikakirjaksi tai muistokirjaksi seuraten virsikirjan historiallisten tapahtumien luettelon otsikointia (Kauranen & Kuismin 2011; Kuismin 2013: 64–75; Kuismin 2020).

Euroopasta tunnetaan keskiajalta lähtien käsikirjoituksia, joissa on aikajärjestyksessä tehtyjä kirjauksia tapahtumista, joita ei haluttu unohtaa. Vaikka useimpia näitä ei julkaistu ja käsikirjoitukset saattoivat olla vain yhden perheen luettavissa, sekä aikakirjojen rakenne että kirjausten aiheet muodostavat ajallisen ja maantieteellisen jatkumon. Aiheissa on mukana paljon samaa kuin sanomalehtien sisällössä.⁴¹⁷

Avoimen tulkinnan mahdollistamiseksi oman maan sanomia on olennaista tarkastella "sanomina" eli mieltämättä tai tulkitsematta niitä oletusarvoisesti "uutisiksi".⁴¹⁸ Lähtökohdan olennaisuutta korostaa luokittelun vakiintumattomuus 1700-luvulla. Aikakirjan omaisesti sanomat vanhoina kuolleista ja onnettomuuksista voitiin väliotsikkoja käyttävässä lehdessä latoa palstalle "merkittävät tapaukset" (märkvärdiga händelser).⁴¹⁹ Mutta onnettomuuskuvaukset voitiin sijoittaa myös otsikon "sekalaisia uutisia" (strödda nyheter) alle tai ne olivat "uutisia" (nyheter) yhdessä juhlakuvauksien kanssa.⁴²⁰ Samat aiheet sopivat lisäksi luokkaan "sanomat" tai kuulumiset (tidningar).⁴²¹

Posttidningarin ja *Inrikes Tidningarin* kertovasta sisällöstä tarkastellaan tässä luvussa pitkäaikaisia ja yleisiä aiheita. Neljännos oman maan sanomista kertoi paikallisista juhlallisuuksista kuten kuninkaallisten merkkipäivien huomiointista, arvovieraiden vastaanotosta, kirkkojen tai niiden sisustusten käyttöönotosta, armeijajyksikköjen kokoontumisista ja katselmuksista sekä erilaisista virkaanasettamisista. Kuten kuvioista 2 ja 3 näkyy, kuninkaallisten juhlinnasta kertominen muodosti ison osan molempien lehtien sisällöstä. *Inrikes Tidningarissa* erityisen suosituksi tuli myös palkinnonjakoseremonioiden kuvaus. Näitä kahta sanomatyyppejä käsitellään ensimmäisessä alaluvussa.

Juhlinta oli etukäteen suunniteltua. Järjestämättömistä tapahtumista kirjoitetuissa sanomissa toistuvien aiheiden erityisen iäkkäänä kuollut ihminen. Näitä sanomia tarkastellaan toisessa alaluvussa. Sekä järjestämättömiä että odottamattomia olivat onnettomuudet, joista kertovia sanomia analysoidaan kolmannessa alaluvussa.

Kerronnalle ominaiset kanssakirjoittamisen piirteet on lopuksi koottu alalukuun Kanssaoleminen.⁴²² Analyysin vahventamiseksi yleisesti kerrottuja asioita peilataan rikoksiin ja rangaistuksiin, joista kirjoittaminen oli suhteellisen harvinaista.

⁴¹⁷ Pollmann 2016; Vries 2019; Dover 2021:237–244; Neovius 1911:ix-xiii, 44–60; Melander 1957:38–42; Lahtinen 2016; Kuismin 2013:64–75.

⁴¹⁸ Vrt. Waldstreicher 1997:32–33; Schudson 1995:12–16, 44–46.

⁴¹⁹ Den Nya Svenska Mercurius esim. 1761:Dec:460–464 & 1762:Jun:378–383. Kuukausittain ilmestyneen lehden muut palstat olivat *Lärda nyheter*, jossa kerrottiin uusista painotuotteista ja oppilaitosten henkilökunnan muutoksista, ja *Politiska nyheter*, jossa Ruotsin osalta kerrottiin lähinnä hovin tapahtumista. Lehdessä ei julkaistu juhlakuvauksia.

⁴²⁰ Handels Tidning från Gefle 1765:2:4; SP 1784:147:2–4.

⁴²¹ Esim. SP 1778:2:1; SP 1779:8:1. Muusta aikalaisluokittelusta ks. Suova 1952:17–20; Mral 1996:119–139.

⁴²² VKS: kanssaoleminen, kanssaolento

3.1 Juhlinta

3.1.1 Kiitosjumalanpalvelukset

Yleisestä juhlinnasta⁴²³ kertovat sanomat kuuluivat *Posttidningarin* kotimaasta kertovaan sisältöön jo 1600-luvulla.⁴²⁴ Lehden sivuilta saatiin tuolloin ja seuraavalla vuosisadalla lukea juhlakuvauksia myös ulkomailta, mikä on varmasti vahvistanut käsitystä selostusten merkityksellisyydestä ja innostanut vastaavien tekstien kirjoittamiseen. Tyypillisesti sanomissa kuvattiin juhlan syytä innokkaammin juhlinnan muotoja ja tunnusmerkkejä: saattue, kulkue, kunniakuja, kunniaportti, kunnialaukaukset, paraati, erityinen jumalanpalvelus, kirkonkellon soitto, juhlapuhe, juhlaavalaisu, ilotulitus, musiikki, maljojen nosto, juhla-ateria ja tanssiaiset. Osa näistä elementeistä jäi pienemmän piirin kokemuksiksi, mutta osa oli tarkoitettu näkyviksi tai kuuluviksi koko paikallisyhteisössä. Juhlan yleisö kasvoi edelleen, kun siitä lähetettiin kuvaus toisaalla luettuun lehteen.

Aiheen merkityksellisyys näkyy siinä, että kertomukset ”kirkkojen ja urkujen vihkimisestä, kultahäistä ja muista juhlallisuuksista” olivat *Inrikes Tidningariin* suunniteltua ja pyydettyä sisältöä.⁴²⁵ Juhlinnan kuvausta alettiin myös tarkastelukauden kuluessa lisätä aiheisiin, joissa sitä ei aiemmin ollut. Esimerkiksi Helsingistä kerrottiin 1760-luvulla vesille lasketuista aluksista vain näiden nimi ja koko, mutta 1780-luvulla pääosassa oli vesillelaskun kuvaus.⁴²⁶ Vaikuttaa todennäköiseltä, että juhlinnan raportointi muutti myös itse juhlintaa eli saattoi synnyttää, uudistaa tai yhtenäistää juhlakulttuuria. Esimerkiksi kultahäät omakuttiin ruotsalaiseen juhlakulttuuriin Keski-Euroopasta vasta 1700-luvun alussa.⁴²⁷ *Posttidningarissa* ja *Inrikes Tidningarissa* julkaistulla 85 sanomalla kultahäiden viettämisestä on levitetty yksityisiä kirjeitä tehokkaammin tietoa siitä, miten juhlaa eliitin parissa tai papin talonpoikaisparille järjestämänä voitiin vietää.⁴²⁸

Vesillelaskuja, kultahäitä ja muita paikallisia juhlia suositumpaa oli kertoa sanomalehteen kuninkaallisiin liittyvistä juhlamenoista.⁴²⁹ Nämä juhlallisuudet ja niistä kertovat sanomat ovat jaettavissa kolmeen ryhmään. Arvokkaimmillaan juhlittiin paikalle tullutta kuningasta tai lähisukulaistaan.⁴³⁰ Toisen ryhmän

⁴²³ Sanomissa useimmiten esiintyvä kuvaussana on högtidlighet, jonka Ganander suomen-
taa juhlallisuudeksi yhdessä sanojen fest ja festivitas kanssa (VKS:juhlallisuus). Snickare
(2001:217) huomauttaa, että karoliinisen ajan ruotsin sanastossa fest ja ceremoni eivät olleet
eriytyneitä käsitteitä.

⁴²⁴ Esim. PT 1685:40; PT 1685:49; PT 1688:40; PT 1688:49.

⁴²⁵ IT 1760:1.

⁴²⁶ IT 1765:59:2; IT 1767:53:2; IT 1772:76:1; IT 1780:76:2; IT 1782:75:1; IT 1783:61:1.

⁴²⁷ Swahn 1963:5–25, 42–71.

⁴²⁸ Varhaisimmat sanomat (PT 1732:38:1; PT 1737:99:4) julkaistiin ennen kuin kuningaspa-
arin hopeahäät vuonna 1740 osaltaan vahvistivat juhlinnan hyväksyttävyyttä.

⁴²⁹ Tämä etäjuhlinta ja sen kuvaus sanomalehdissä ei tietenkään ollut vain ruotsalainen
tapa, ks. esim. Waldstreicher 1997:32–37; Eamon 2015:37–40; Hurd 2011:442.

⁴³⁰ Nämä vastaanottoseremoniat ja niiden raportointi ovat saaneet huomiota kirjallisuus-
dessa, mutta pääsääntöisesti yhden paikan tai matkan kontekstissa, lähteinä, viittaamatta

muodostavat merkittävät kuninkaalliset juhlallisuudet kuten kruunajaiset ja perillisten syntymät, jotka huomioitiin kiitosjumalanpalveluksella paikallisyhteisöissä joka puolella valtakuntaa. Kolmanneksi, myös laajasti, mutta monimuotoisemmin ja pienemmissäkin piireissä, juhlittiin kuningasperheen syntymä- ja nimipäiviä.⁴³¹ Tässä luvussa keskitytään toiseen ryhmään eli uniikin tapahtuman yhteisölliseen ja suhteelliseen yhtäaikaiseen juhlintaan, joka yhdistää paikallisuuden valtakunnallisuuteen.

Juhlatilaisuuksia on tutkittu useilla tieteenaloilla ja analysoitu – tuloksia yksinkertaistaen – sekä rituaaleina että seremonioina. Rituaalin näkökulmasta korostuu juhlien merkitys yhteisöä muodostavana ja ylläpitävänä käytäntönä.⁴³² Seremonia on käsitteenä kapeampi ja tuo esiin sen, että kyse on suunnitellusta toiminnasta. Juhlatapahtuma ei synny ilman valtaa ja se väistämättä viestii vähintäänkin paikallisesta vallasta.⁴³³ Aina on muistettava, että juhlaa suunnitelleet ja siihen osallistuneet ovat voineet ymmärtää ja kokea juhlan kukin omalla tavallaan eivätkä välttämättä ole ajatelleet sitä tapaa tai arjen rikkovaa viihdettä kummempaan. Mikä puolestaan ei tarkoita, etteikö juhla olisi voinut vaikuttaa juuri yhteisyyttä tai yhteiskuntajärjestystä vahvistavana.⁴³⁴

Kuninkaallisten juhlintaa 1700-luvun Ruotsissa ovat tutkineet Jonas Nordin vapaudenajan osalta ja Toivo Nygård sekä Henrika Tandefelt Kustaa III:n elämän ajalta.⁴³⁵ Nordinin kiinnostuksen kohteena ovat monarkian funktiot. Hän tarkastelee sekä kuninkaallisiin liittyvää juhlintaa että heistä kirjoittamista, mutta ei varsinaisesti analysoi näiden välistä suhdetta.⁴³⁶ Nygårdin tutkimus käsittelee kuninkaan ja alamaisten välistä suhdetta. Alamaisten näkökulman tavoittaakseen Nygård analysoi kattavasti Suomessa kirjoitettuja ja julkaistuja tekstejä, joista monet liittyivät kuninkaallisten juhlintaan.⁴³⁷ Henrika Tandefelt on tutkimuksissaan tulkinnut sekä seremoniat että niistä kirjoittamisen osaksi poliittista kulttuuria.⁴³⁸ Kaikki tuovat esiin juhlinnasta kirjoittamisen, mutta eivät erityisemmin pohdi sanomalehtiin kirjoittamisen funktiota kirjoittajien ja lukijoiden näkökulmista.

Kuninkaallisten seremonioiden varhaisin kaiku valtakunnan seurakunnissa oli 1500-luvun loppupuolelta alkaen kirkonkellojen päivästä toiseen

historialliseen taustaan, vertailematta käytäntöjä toisiinsa ja analysoimatta niiden merkityksiä. Esim. Bonsdorff 1928; Stålhane 1946; Oakley 1979; Dahlbäck 1998; Laaksonen 2003:230–234; Tandefelt 2003:236, 251; Tandefelt 2007a:324–334; Kyläkoski 2016. Vrt. Schneider 1995:155–157; Nygård 2005:41–45, 85–88; Pietilä J 2008:285–291; Muir 2009:262–271. Bregnsbo (2021) ei käyttänyt sanomalehteä (Kjøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger 1766:164:1–4) lähteenään eikä siis myöskään ottanut sitä huomioon analyysissään.

⁴³¹ Nygård 2005:59–62, 65–71; Nordin 2009:109; Asker 2022:228–231.

⁴³² Syrjämaa 2003:7–8, 11–12; Muir 2009:3–4, 6; Sumiala 2013:26–36; Forssberg 2016:24, 99–100.

⁴³³ Snickare 2001:16–17; Syrjämaa 2003:7–10; Nygård 2005:10–121; Tandefelt 2008:26–27; Forssberg 2016:24.

⁴³⁴ Tiihonen & Ylikangas 1992:59–63; Snickare 2001:18–19; Syrjämaa 2003:8–10; Vahtikari & Vilén 2016:14.

⁴³⁵ Kustaa III:n kuoleman jälkeisestä ajasta ks. Kvarnskog 2014.

⁴³⁶ Nordin 2009:102–107, 109–129.

⁴³⁷ Nygård 2005.

⁴³⁸ Tandefelt 2005:67–68; Tandefelt 2007b:31–32, 41–48; Tandefelt 2008.

jatkonut surusoitto kuninkaallisten kuoltua.⁴³⁹ Soiton tyypilliseksi aloitushetkeksi vakiintui kiitosjumalanpalvelus, joita järjestettiin 1600-luvulla myös sotamenestyksen johdosta, rauhan saavuttua sekä kuningasperheen syntymien ja avioliittojen yhteydessä.⁴⁴⁰ Mahdollisuuksien mukaan kiitosjumalanpalvelus pyrittiin järjestämään joka puolella valtakuntaa samana päivänä, jotta rukous vaikuttaisi joukkovoimalla tehokkaammin.⁴⁴¹ Valtakunnanjohdossa tunnistettiin myös tilaisuuksien maallisempi, mielialoja nostattava ja kansakuntaa yhdistävä vaikutus.⁴⁴²

Virrestä *Te Deum laudamus* (ruots. *O Gud vi love dig*, suom. *O Jumal'!*, *sinua me kiitämme*) tunnettu kiitosjumalanpalvelus kuului koko kristillisen Euroopan tapoihin.⁴⁴³ Tiedetään, että sen yhteydessä 1600-luvun lopulla ainakin Ranskassa ja Alankomaissa oli tavanomaista järjestää muuta ohjelmaa, kuten iletulitus.⁴⁴⁴ Tiedot vastaavasta ovat epävarmempia Ruotsista.⁴⁴⁵ Kun Tukholmassa juhlittiin vuonna 1701 Narvan voittoa, papisto paheksui juhlan maalliseksi kokemiaan osia, jotka olivat olleet tavanomaisia vain kruunajaisissa.⁴⁴⁶ Tämä indikoi sitä, että juhlallisuuksien laajennus oli Ruotsissa 1700-luvun alkaessa vielä uusi ja kiistanalainen käytäntö.⁴⁴⁷ Se, että maaherrat ovat osallistuneet juhlien järjestelyihin 1630-luvulta alkaen, viittaa kuitenkin mahdollisuuteen, että kirkollisen seremonian lisäksi on voitu esimerkiksi residenssikaupungeissa järjestää muutakin ohjelmaa.⁴⁴⁸ On kuitenkin epäselvää, milloin Tukholman ulkopuolella kiitosjumalanpalveluksiin alettiin lisätä muita juhlaelementtejä ja missä määrin tämä tapahtui esimerkiksi maaherrojen kautta saadulla ohjauksella tai paikallisena haluna jäljitellä päätapahtumaa.

⁴³⁹ Bringéus 1958:230–238; Kyläkoski 2022b.

⁴⁴⁰ Widén 2002:71–76, 83–86, 110–129; Forssberg 2005:182–196; Forssberg 2014; Forssberg 2016: 23–26, 107–108; vrt. Schneider 1995:161–165.

⁴⁴¹ Forssberg 2014:90; Forssberg 2016:42, 58, 109–110. Vrt. Kertzer 1988:23.

⁴⁴² Forssberg 2016:23.

⁴⁴³ Schneider 1995:161; Forssberg 2016:18, 102, 105–107.

⁴⁴⁴ Schneider 1995:160; Arblaster 2014:16; Forssberg 2016:20, 43, 127.

⁴⁴⁵ Forssberg 2016:108.

⁴⁴⁶ Forssberg 2016:126–127; Snickare 2001:147–177. Iletulituksia oli kuitenkin kuulunut jo Westfalenin rauhan juhlintaan 1649 ja juhlaavalaisua oli käytetty myös Uppsalan kokouksen muistojuhlissa (Ericson 2001:72; Wrangel 1893).

⁴⁴⁷ Eurooppalaisessa kontekstissa Muir (2009:254–255) tulkitsee kuninkaallisten siirtymäriittien huomioinnin kehittyneen 1700-luvulle päästyä erilliseksi maalliseksi rituaalialueeksi, joka kilpaili kristinuskon kanssa.

Ruotsalaisten jumalanpalvelusten historiankirjoituksessa 1700-luvulla on erotettu toisistaan muistojuhlat (*jubelfester*) ja kiitospäivät (*lof- och tacksägelsedagar*). Jälkimmäisiä käsitellessään Tillman/Ekerman (1743:12–13) tunnistaa näille vain kolme syytä: rauhan, erityisen hyvän sadon ja kuninkaan paluun matkoilta. Opinnäytteessä luetellaan useita juhlittuja rauhoja, mutta tunnetaan vain yksi sadon juhlinta (25.11.1653). Kuninkaan paluuta matkoiltaan juhlittiin 7.11.1731 ja listan täydennykseksi mainitaan teologian tohtorien promootio Uppsalassa 23.2.1732, joka tuskin on ollut valtakunnallinen kiitospäivä. Bælter (1762: 292–294) lisää juhlien syiden listaan taisteluvoitot ja tunnistaa edeltäviltä vuosikymmeniltä vain kolme kiitospäivää eli rauhan juhlinnan kuningas Fredrikin Hessenistä paluun jälkeen 7.10.1743, hyvän sadon huomioinnin vuonna 1750 sekä vallankaappauksen estämisestä esitetyn kiitoksen 3.12.1756. Molemmat huomioivat kuninkaan kuolemaan liittyvät valituspäivät, mutta eivät erityisten jumalanpalvelusten yhteydessä mainitse kuninkaallisia häitä, syntymäiä tai kruunajaisia (Tillman/Ekerman 1743:10–11; Bælter 1762: 294). Nämä siis muodostivat jossain mielessä oman luokkansa.

⁴⁴⁸ Forssberg 2016:19, 40, 58–60, 101.

Juhlatavat levisivät henkilökohtaisten kokemusten ohella kirjallisella ja kuvallisella viestinnällä. Arkkitehti Nicodemus Tessin nuoremman kirjakokoelmaan kuului 1700-luvun alussa edellisiltä kolmelta vuosisadalta satoja kuvauksia eri puolilta Eurooppaa saapumisjuhllaisuuksista, ilotulituksista ja kirkollisista juhlista.⁴⁴⁹ Tukholman tapahtumahistoriaa aikakirjan muodossa 1730-luvulla kirjoittaneella Johann Georg Rüdlingillä ei ollut vaikeuksia löytää perusteellisia kuvauksia kuningatar Ulrika Eleonoran saapumisesta Tukholmaan 1680, Kaarle XI:n hautajaisista, Narvan voiton juhlinnasta sekä kuningas Fredrik I:n kruunajaisista ja hän näki tarkoituksenmukaisena näiden uudelleenesityksen.⁴⁵⁰

Seuraavina vuosikymmeninä juhlakuvauksia julkaistiin sanomalehtien ohella erillisissä painatteissa, joita syntyi merkittäviä määriä myös juhlissa pidetyistä puheista ja juhlien muistoksi kirjoitetuista runoista.⁴⁵¹ Hyvin todennäköisesti juhlinnasta kerrottiin myös monissa yksityisissä tai hallinnollisissa kirjeissä.⁴⁵² Dokumentoinnin varhaisimpana tarkoituksena oli toiston mahdollistava kirjanpito,⁴⁵³ mutta tekstit saivat muitakin merkityksiä. Tanskan kuninkaan vuonna 1701 eli keskellä sotatilaa antamassa sensuurimääräyksessä korostettiin erillisellä pykälällä, että ulkomaiden edustajien vastaanottoseremoniat pitäisi selostaa huolellisesti, jotta voitaisiin tarvittaessa todistaa oikein toimiminen.⁴⁵⁴ Kun kuvaus poikkesi totutusta, lukijassa heräsi epävarmuus siitä, mikä oli oikea tapa toimia vastaavaa tilaisuutta järjestäessä.⁴⁵⁵

Tähänastisen tutkimuksen perusteella kuninkaallisten valtakunnallisen juhlinnan ja sen kuvauksen kehitystä on vaikea erottaa toisistaan.⁴⁵⁶ *Posttidningarin* vuosikerroissa 1727–1742 oli 118 oman maan sanomaa, mutta vain yksi niistä liittyi ajan kuninkaallisiin. Siinä kerrottiin, että Göteborgissa oli heinäkuussa 1732 juhlistettu kuninkaan nimipäivää kaupunkiin sijoitetun tykistön harjoituksella ja maaherran järjestämällä juhlilla.⁴⁵⁷ On vaikea uskoa, että kyseessä olisi ollut valtakunnan ainoa kuninkaallisen nimipäivän tai syntymäpäivän juhlinta kyseisellä kaudella.⁴⁵⁸ Lisäksi vaikka kuningas ei matkustanut erityisen ahkerasti, hänet toki vastaanotettiin samalla kunnioituksella ja innolla kuin aikaisemmin ja myöhemminkin.⁴⁵⁹ Kirjoittamattomuutta ei siis selitä tilaisuuksien puute, eikä myöskään kyvyttömyys tai tietämättömyys, sillä Ruotsin kuninkaallisia oli seurattu *Posttidningarissa* jo 1680-luvulla, kun se muutaman vuoden ajan julkaisi uutisia kotimaastakin.⁴⁶⁰ Sekä sanomien katoaminen

⁴⁴⁹ Snickare 2001:33–35.

⁴⁵⁰ Rüdling 1740:347–366, 388–420, 427–444, 483–508.

⁴⁵¹ Nygård 2005:55–56, 60–61, 77–78; Nordin 2009:101.

⁴⁵² Esim. Suolahti 1991(1925):482; Snickare 2001:7–8; Nyberg 1958:164–165.

⁴⁵³ Muir 2009:263–264.

⁴⁵⁴ Stolpe 1879:352; Krefting 2018:305–306.

⁴⁵⁵ Mennander et al. 1939:232.

⁴⁵⁶ Yleisestä juhlinnasta päätettiin kaupunginhallinnossa, joka saattoi kysyä neuvoa maaherralta ja kustansi osan elementeistä, eli järjestämisestä voi olla asiakirjalähteitä (esim. Löf 1949:348–352). Vertailu sanomien esityksiin ja ajallisen muutoksen havaitseminen vaatisi erillisen tutkimuksen.

⁴⁵⁷ PT 1732:31:1.

⁴⁵⁸ Hultin 1906:290; Nordin 2009:101, 120–121.

⁴⁵⁹ Andersson 2009:219–221.

⁴⁶⁰ Sylwan 1896:47; Kyläkoski 2022a; esim. PT 1680:33:4; PT 1686:25:8; PT 1689:2:8.

tuolloin että niiden ilmestyminen uudelleen hattujen sodan loppuessa kertovat valinnasta, joka saattoi perustua pelkoon kuninkaan arkipäiväistymisestä jatkuvassa näkyvyydessä⁴⁶¹ tai haluttomuuteen tuoda kuninkaan asemaa esille. Sanomalehtiraportointia vastaavaa kuninkaan aseman häivytystä ei kuitenkaan ole havaittavissa esimerkiksi saman ajan rukouspäiväjulistuksissa, jotka toimivat ajan joukkotiedotusvälineenä.⁴⁶² Toisaalta myöskään muut valtakunnalliset kiitosjumalanpalvelukset, kuten Augsburgin tunnustuksen 200-vuotisjuhlinta vuonna 1730, eivät tuottaneet oman maan sanomia.⁴⁶³

Oman maan sanomiin kuninkaalliset tulivat uudelleen ja uudella intensiteetillä näkyviin juuri valitun kruununperijän Adolf Fredrikin Ruotsiin saapumisen raportointina.⁴⁶⁴ Hänet tuotiin esiin vuoden 1743 lopulla myös rauhan kiitospäivästä kerrottaessa⁴⁶⁵ ja useista paikoista lähetettiin sanoma uskollisuudenvallan lausumisesta kruununperijälle⁴⁶⁶. Sanomat vastaanottoseremonioista voivat olla Tukholmasta annetun ohjeistuksen mukaisia, mutta samaa ei voi sanoa uskollisuudenvaloista kirjoitetusta. Kyseisiä sanomia on vähän, eikä niissä ole yhtenäisyyttä. Esimerkiksi Suomen osalta kerrottiin Kajaanista rovastikunnan valasta ja Vaasasta virkamiesten valasta.⁴⁶⁷

Voimakas käänne sanomien määrässä keskellä vapaudenaikaa ei sovi Otto Sylwanin yksinkertaistukseen, jossa kuninkaallisiin liittyvien juhlasanomien määrä korreloi käänteisesti kuningasvaltaan.⁴⁶⁸ Sylwanin tulkinnan kiistänyt Jonas Nordin puolestaan yhdisti kuninkaallisten yleisen raportoinnin määrän yleisesti kasvaneeseen kiinnostukseen kotimaan asioihin ja laajentuvaan kotimaiseen julkisuuden piiriin tai lisääntyvään julkisuuteen. Hänestä kyse oli siis sosiologisesta eikä poliittisesta ilmiöstä.⁴⁶⁹ Nordinin päätelmä kuitenkin perustui vain 0- ja 1-päätteisten *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* vuosikertojen otokseen. Näin mukana olivat *Posttidningarista* huippuvuodet 1750 ja 1751, jolloin ensin huomioitiin pitkin valtakuntaa prinssin syntymä, sitten kuninkaan hautajaiset ja vielä uuden kuninkaan kruunajaiset. Nordin näyttää olettaen tahdin jatkuneen tai jopa kasvaneen ja siksi selittää *Inrikes Tidningarin* ensi vuosien suhteellisen vähäisiä sanomia kuninkaallisista juhlista sisältöprofiilin hapuiluna.⁴⁷⁰ Todellisuudessa väliin jäävinä vuosina vähenivät oman maan sanomien kokonaismäärä, kaikkien juhlasanomien osuus ja kuninkaallisiin liittyvät juhlasanomat eli kyse ei ollut jatkuvasti lisääntyneestä julkisuudesta.⁴⁷¹

Käännös 1750-luvulla liittynee uuteen kuninkaaseen, tämän pyrkimykseen lisätä valtaansa ja näin kiristyneisiin suhteisiin muuhun valtakunnan hallintoon. Vähentyneitä sanomia voi myös selittää se, että hyvin merkityksellisten

⁴⁶¹ Sommerville 1996:69.

⁴⁶² Reuterswärd : 2001:122–124; Malmstedt 2003; Östlund 2007:135–143.

⁴⁶³ Hornborg 1872:95.

⁴⁶⁴ PT 1743:77:2; PT 1743:79:1; PT 1743:80:1; PT 1743:83:1.

⁴⁶⁵ PT 1743:81:4; PT 1743:82:2; PT 1743:85:1; PT 1743:101:4; Hornborg 1872:240.

⁴⁶⁶ PT 1743:80:2; PT 1743:81:4; PT 1743:85:1; PT 1743:89:1; PT 1743:93:3; PT 1743:96:1; PT 1743:100:4.

⁴⁶⁷ PT 1743:96:1; PT 1744:24:4.

⁴⁶⁸ Sylwan 1896: 93.

⁴⁶⁹ Nordin 2009:111–112.

⁴⁷⁰ Nordin 2009:114.

⁴⁷¹ Kuvio 2.

tapahtumien jälkeen mitään vastaavaa kirjoitustarvetta ei yksinkertaisesti ollut. Isojen juhlien puute osaltaan selittää myös kirjoittamattomuutta ennen hattujen sotaa. Juhla itsessään ehkä todisti siitä, että kyse oli jostain merkittävästä, ja hattujen sodan jälkeen tiheästi toistuneet kirjoitusmahdollisuudet tarjosivat mallin kirjoituksille ja kertoivat niiden hyväksyttävyydestä.⁴⁷² Selitysmallien testaamiseksi on tarkasteltava kiitosjumalanpalvelusten raportoinnin kehitystä kronologisesti.

Adolf Fredrikin noustua kruununperilliseksi huomioitiin *Posttidningarissa* ensin hänen morsiamensa saapuminen ja sitten avioliitto, mutta nämä tapaukset eivät herättäneet kovin suurta kertomisintoa.⁴⁷³ Sen sijaan kun Falunissa ja Avestassa saatiin postin mukana tieto perintöprinssin syntymästä tammikuussa 1746, ei jääty odottamaan virallista kiitospäivää vaan aloitettiin edeltä valmisteltu juhlinta, josta viivytyksettä kerrottiin *Posttidningarin* lukijoille.⁴⁷⁴ Varsinainen kiitosjumalanpalvelus pidettiin Falunissa seuraavana sunnuntaina ja tästä lähetettiin uusi sanoma.⁴⁷⁵ Lehden toimituksessa saapuneita sanomia ei karsittu vaan julkaistiin jopa samasta juhlinnasta kaksi sanomaa peräkkäin. Sanomien lähettämistä pienestäkään paikasta ei siis koordinoitu eikä niiden kirjoittaminen kuullut tietylle henkilölle.⁴⁷⁶

Kaikkiaan prinssin syntymän juhlinnasta kerrottiin 97 sanomassa ja lisäksi kahdeksan sanomaa kertoi äitinsä kirkotuksen huomioinnista. Sekä juhlinta- että kertomisintoa on todennäköisesti kasvattanut se, että edellisen perintöprinssin syntymisestä Ruotsissa oli kulunut useita vuosikymmeniä. Sanomien julkaisu venyi huhtikuun alkuun, mutta melkein jokainen niistä oli kirjoitettu tuoreeltaan ja näkemättä aiempia julkaisuja. Syntyy siis vaikutelma spontaanista ilosta, joka on haluttu kertoa eteenpäin. On kuitenkin muistettava, että prinssin syntymää oli odotettu, juhlintaan oli todennäköisesti saatu ohjeistusta ja siihen oli voitu valmistautua. Tyypillinen esimerkki sanomista on seuraava, Hämeenlinnasta lähetetty.

Hämeenlinna 4. Päivä Helmikuuta. Tämän kuun 2. Päivänä, kun täällä pidettiin kiitos Hänen Kuninkaallisen Korkeutensa KruununPrinsessan onnistuneen Perintö-Prinssin synnytyksen johdosta, ammuttiin linnoitukselta 16 tykinlaukausta neljänä sarjana. Ilalla täällä komentajana olevan Tykistökapteeni Pahlin luona, laulu ja instrumenttimusisoinnin ohella, juhla kaikilla mahdollisilla riemunosoituksilla, joihin olosuhteet antoivat mahdollisuuden, ja lisäksi Suuri Upseeriparakki oli juhlaivalaistu ja aluksi esitettiin pientä IloTulitusta.⁴⁷⁷

⁴⁷² Vrt. Pollmann 2016:240

⁴⁷³ PT 1744:58:1; PT 1744:66:2; PT 1744:68:4; PT 1745:34:3; PT 1745:72:4.

⁴⁷⁴ PT 1746:6:2; PT 1746:6:2.

⁴⁷⁵ PT 1746:7:1; Hornborg 1872:240.

⁴⁷⁶ PT 1746:9:2.

⁴⁷⁷ PT 1746:24:1 (Tavastehus den 4. Febr. Den 2. hujus, då härstädes tacksäjelsen giordes öfwer Hennes Kongl. Höghets CronPrintsessans lyckeliga förlossning med en Arf-Prints, läsades omkring Fästningen 16. Canoneskått uti 4. omgång. Om aftonen war hos här commenderande Artillerie Capitainen Pahl, jemte Vocale och instrumentale Musique, Bal med alla de frögde-betygelsor, som tilfälligheterne härstedes någonsin kunde medgifwa, hwarunder jemwål Stora Officers Baraquen war illuminerad och i början presenterades små LustFyrwärck.).

Kun varhaisia sanomapurskeita prinssien ja prinsessan syntymistä sekä vanhempiensa kruunajaisista tarkastellaan Suomen osalta, määriä selittää sekä kirjoituskulttuurin kehitys että tilaisuuden tärkeyden merkitys. Vaikka perintöprinssi Kustaan syntymä oli merkityksellisempi kuin pikkuveljensä Kaarlen, edellisen juhlinnasta kerrottiin kahdeksasta Suomen kaupungista⁴⁷⁸ ja jälkimmäisestä kahdestatoista⁴⁷⁹ eli seurattiin innokkaasti aiemmin nähtyä mallia. Kolmannen prinssin syntymää juhlittaessa kirjoittamiseen ei innostuttu missään uudessa paikassa ja aiemmin kirjoittaneista osa jätti tilaisuuden väliin, joten sanomia julkaistiin seitsemän.⁴⁸⁰ Prinsessa Sofia Albertinan syntymän juhlinnasta kirjoitettiin pääasiassa kaupungeista, joissa tähän oli totuttu. Lisäksi syntymää juhlittiin kahden komppaniakokouksen yhteydessä, saman everstin läsnä ollessa. Sanomia oli yhteensä yhdeksän.⁴⁸¹ Suomea vähäväkisemmässä Ylä-Norlannissa kehityskulku on epäselvempi, mutta tunnistettavissa. Sieltä kirjoitettiin perintöprinssin syntymän juhlinnasta kolmesta paikasta, Kaarlen syntymästä ei mistään, Fredrik Adolfin syntymästä yhdestä paikasta ja prinsessan syntymän huomiointista kahdesta paikasta. Ahkerimmin sanomia lähetettiin Uumajasta, joka oli maaherran residenssikaupunki.⁴⁸²

Osaan juhlinnasta liittyy nimetty säätyläinen, joka puhuu, järjestää tai tarjoaa tilan, ja osa tilaisuuksista on tarkoitettu tietyille ryhmälle, mutta yleisesti toiminta esitetään kollektiivisena eikä sillä ole yksittäistä alkuunpanijaa. Keskiössä on kuitenkin toiminta eikä sen seuraaminen. Vain Porissa kuvattiin yleisön suurta kiinnostusta, joka vaati ylimääräisiä vahteja. Samoin mainittiin, että juhlaavalaistus herätti huomion kauempanakin; kaupunkiin rynnättiin pelastamaan sitä tulipalolta. Molemmat yksityiskohdat korostavat juhlan vaikutusta, mikä lieinee ollut kirjoittajan tarkoituskin.⁴⁸³ Juhlavalaistus, ilotulitukset sekä koristeelliset illuminaatiot, joissa yhdistettiin kuvia, nimikirjaimia ja tekstiä, olivat yleisiä sanomissa kuvattuja elementtejä, jotka olivat tarkoitettuja suurelle yleisölle sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. Valaistus erotti juhlan konkreettisesti pimeämmästä arjesta.⁴⁸⁴

Vaikka juhlilla oli tarkoitus tehdä vaikutus, sen kuvaaminen esimerkein ei kuulunut sanomiin. Piispa saattoi kirjeitse kertoa kuninkaalle, että kansa ”kun näki Kunink. Majesteetin kuvan juhlaavalaistuksessa raastuvan luona, lankesi polvilleen ja kohotetuin käsin kiihkeästi kiitti ja ylisti Jumalaa”, mutta vastaavia havaintoja ei esitetty sanomalehdissä.⁴⁸⁵ Joko juhlan ja sen osien vaikutus yleisöön oli tavanomaisena tarpeetonta kerrottavaa, säätyläisille kirjoittajille merkityksetöntä tai retoriikkaa, jonka paikka ei ollut vertaisten välisessä viestinnässä.

⁴⁷⁸ PT 1746:15:1; PT 1746:18:1; PT 1746:24:1; PT 1746:25:1; PT 1746:26:1.

⁴⁷⁹ PT 1748:86:1; PT 1748:86:2; PT 1748:88:1; PT 1748:88:2; PT 1748:91:3; PT 1748:93:1; PT 1748:94:1; PT 1748:96:1.

⁴⁸⁰ PT 1750:62:1; PT 1750:65:1; PT 1750:66:1; PT 1750:67:1; PT 1750:68:1; PT 1750:77:4.

⁴⁸¹ PT 1753:81:3; PT 1753:84:2; PT 1753:84:3; PT 1753:91:3; PT 1753:91:4.

⁴⁸² Steckzén 1958:6–31.

⁴⁸³ PT 1748:91:3.

⁴⁸⁴ Garnert 1993:115–123; Schneider 1995:171–173; Garnert 2007:122–127; Garnert 2016:18–22; Savolainen 2017:276–280; Landstedt 2023:175. Erityisesti ilotulituksista, ks. Runefelt 2022:145–147.

⁴⁸⁵ Suolahti 1991(1925):482

Kolmannen prinssin ja prinsessan syntymien välissä järjestetyt kruunajaisjuhlinnat tuottivat Suomesta viisitoista sanomaa. Edellä annetun esimerkin tapaan ne paljastavat, ettei raportointi ollut aina paikallisesti koordinoitua: Porvoosta lähetettiin samasta juhlapäivästä kaksi kuvausta ja Degerbystä kahden eri ryhmän (porvaristo ja armeija) erillisistä juhlista erilliset sanomat.⁴⁸⁶ Myös Ylä-Norlannissa kruunajaiset herättivät suuremman kirjoitusinnon kuin kruununperillisten syntymät. Sanomia lähetettiin kaupunkien lisäksi Uumajan ja Luulajan Lapista, joissa juhlinta järjestettiin markkinoiden yhteydessä. Kirjoittamis- ja osallistumisintoa kuvaa parhaiten sanoma Ylikainuusta. Siellä kruunajaisia ei ollut juhlittu, mutta kun lehdestä oli luettu iloitsemisesta läheisissä ja kaukaisissa paikoissa (ifrån när och fjärran belägna svenska orter), katsottiin aiheelliseksi kertoa kruunajaispäivänä vietetyistä häistä, joissa oli tavanomaisesti nostettu maljat kuninkaallisille. Mukaan saatiin toinenkin *Posttidningarin* sivuilta tuttu teema mainitsemalla, että häiden tanssissa oli ollut mukana paikallinen talonpoika, jolla oli ikää 112 vuotta ja 6 kuukautta.⁴⁸⁷

Aiemmin kruunajaiset tai kruununperillisten syntymät olivat tuottaneet kansallista yhteyttä jumalanpalveluksessa saadulla yhtenäisellä viestinnällä. Nyt *Posttidningarin* lukijat näkivät konkreettisia todistuksia valtakunnallisesta juhlinnasta, joka oli sekä yhteistä toimintaa ja tunnetta että paikallinen saavutus. Tämän raportoinnista syntyi osa juhlintaa tai oma rituaalinsa.

Kun intoa juhlintaan ja sen raportointiin riitti jopa kiitosjumalanpalveluksille kuninkaan palaamisesta Suomen ja Länsipohjan kiertomatkaltaan kesällä 1752,⁴⁸⁸ muodostaa vallankaappausyrityksen paljastuminen kesäkuussa 1756 huomattavan poikkeuksen.

Pian paljastumisen jälkeen Tukholmassa vietettiin kiitospäivää jumalanpalveluksin.⁴⁸⁹ Kiitosjumalanpalvelukset määrättiin pidettäväksi myös valtakunnallisesti, mutta tähän syntyi luonnollisesti pidempi viive. Esimerkiksi Porvoon tuomiokapitulista lähti 12.7.1756 seurakunnille ohjeistus kiertokirjeenä, jossa kehoitettiin kiitosjumalanpalveluksen järjestämisen ohella vastustamaan huhuja. Tämän tueksi jokainen pappi sai oman kappaleensa valtiopäivien tiedotuslehti *Riksdagstidningaria*.⁴⁹⁰ Ei ole mitään syytä olettaa, että kesän kiitosjumalanpalvelukset olisivat jääneet pitämättä, mutta niiden viettämisestä kerrottiin *Posttidningariin* vain Vadstenasta.⁴⁹¹ Joulukuun rukouspäivään yhdistetty kiitospäivä synnytti valtakunnallisesti puoli tusinaa sanomaa, mutta esimerkiksi Vaasasta lähetetystä ei selviä, mistä erityisestä asiasta Jumala ansaitsi kiitokset.⁴⁹²

Raportointi-intoa eivät myöskään herättäneet tapahtuneen muistoksi määrättyt vuosittaiset juhannuspäivän kiitosjumalanpalvelukset.⁴⁹³ Niiden

⁴⁸⁶ PT 1751:98:6; PT 1751:100:3; PT 1751:101:5; PT 1751:101:5; PT 1751:101:7; PT 1751:101:8; PT 1752:1:3; PT 1752:2:4; PT 1752:3:4; PT 1752:4:3; PT 1752:4:4; PT 1752:6:3; PT 1752:18:4.

⁴⁸⁷ Steckzén 1958:16–20. Pitkikäisistä kertovia sanomia käsitellään luvussa 3.2.

⁴⁸⁸ PT 1752:68:1; PT 1752:74:3; PT 1752:76:3; PT 1752:78:1; Hornborg 1872:241.

⁴⁸⁹ Rutström 1756.

⁴⁹⁰ Hornborg 1872:242, 253.

⁴⁹¹ PT 1756:58:3.

⁴⁹² Leufvén 1926:14–15; PT 1756:99:4, 5; PT 1756:101:5; PT 1756:102:3; PT 1756:102:4; PT 1757:5:4.

⁴⁹³ Hornborg 1872:242; PT 1757:52:3.

järjestäminenkään ei sujunut vallanpitäjien mielen mukaisesti. Ainakin Porvoon tuomiokapituli sai tietää ja välittää eteenpäin ”kuninkaallisen majesteetin” harmistuksen siitä, ettei juhannuksen jumalanpalveluksen saarnassa ollut ohjeistuksen mukaisesti tuotu esiin kiitoksen aihetta.⁴⁹⁴ Innostus tuskin kasvoi toivotulla tavalla, sillä syksyllä 1765 kiitosjumalanpalvelukset juhannuksena määrättiin lopetettavaksi.⁴⁹⁵ Kesällä 1756 pysäytetty hanke oli sekä paikallisesti että sanomalehdessä vaikeasti viestittävä aihe, jonka juhlinta ei ollut yhtä itsestään selvää tai totuttua kuin esimerkiksi prinssien ja prinsessojen syntyminen.

Inrikes Tidningarin sisältölinjaus kannusti juhlinnasta kertomiseen, mutta ei maininnut kuninkaallisia tai kiitosjumalanpalveluksia erikseen.⁴⁹⁶ Sanomia kuninkaallisten vastaanotosta, kiitosjumalanpalveluksista ja syntymä- sekä nimipäivien huomioinnista lähetettiin lehteen kuitenkin suhteellisen innokkaasti, mutta ei kattavasti tai rutiininomaisesti.

Kruununprinssin häiden juhlinta vuonna 1766 innosti valtakunnallisesti 34 sanoman kirjoittamiseen. Suomesta sanomia lähetettiin kolme: Turusta, Helsingistä ja Naantalista.⁴⁹⁷ Juhlan aihe vaikutti kirjoittamiseen merkittävästi, sillä joulukuussa 1762 kiitosjumalanpalveluksella huomioidusta rauhanjuhlinnasta oli lähetetty valtakunnallisesti vain kahdeksan sanomaa.⁴⁹⁸ Vielä vähemmän kirjoittamiseen innosti uusi ja mahdollisesti mielipiteitä jakanut onnellisesti sujunut rokonistutus kuninkaallisten nuorimpaan polveen vuonna 1769. Kyseisestä valtakunnalliseksi määrätystä kiitosjumalanpalveluksesta lähetettiin *Inrikes Tidningariin* vain pari sanomaa.⁴⁹⁹ Tapahtuman vaikutus näkyi kuitenkin lehden sivuilla lisääntyneinä sanomina paikallisista rokonistutuksista. Rokonistutuksista oli kerrottu julkisesti alusta alkaen ilmeisenä tarkoituksena rohkaista muita esimerkillä. Mutta kuninkaallinen rokonistutus innosti selvästi enemmän – ainakin rokonistutuksista kertomiseen.⁵⁰⁰

Poikkeuksellista intoa juhlinnasta kertomiseen ja sanomien julkaisuun oli vuosina 1771–1773, jolloin koko valtakunta ensin osallistui kiitosjumalanpalvelukseen kuninkaan kuoleman johdosta, antoi sitten uudelle kuninkaalle uskollisuudenvalansa, kiitti Jumalaa ulkomailta turvallisesti palanneesta kuninkaasta, vietti edellisen kuninkaan surupäivää, juhli Kustaa III:n kruunajaisia, antoi kuninkaan vallankaappauksen jälkeen uudelleen uskollisuudenvaloja ja seuraavina vuosina osa juhli vielä vallankaappauksen vuosipäivääkin. Näistä vaiheista julkaistiin hyvin erilaisia määriä oman maan sanomia. Vain Västeråsista kerrottiin

⁴⁹⁴ Hornborg 1872:242.

⁴⁹⁵ Hornborg 1872:243.

⁴⁹⁶ IT 1760:1:1–2.

⁴⁹⁷ IT 1766:89:1–2; IT 1766:91:2; IT 1766:92:1; IT 1766:93:1–2; IT 1766:94:1–3; IT 1766:94:4; IT 1766:94:5; IT 1766:95:1; IT 1766:95:2; IT 1766:96:1; IT 1766:97:1; IT 1766:98:1; IT 1766:100:1; IT 1766:100:2; IT 1766:101:2; IT 1767:2:1; IT 1767:3:1; IT 1767:3:2; IT 1767:3:2; IT 1767:4:3; IT 1767:8:2; IT 1767:21:2; Nygård 2005:72–78.

⁴⁹⁸ IT 1762:95:1; IT 1762:96:1; IT 1762:97:1; IT 1762:97:1; IT 1762:97:2; IT 1762:98:1; IT 1762:99:1; IT 1762:100:3.

⁴⁹⁹ IT 1769:34:2; IT 1769:39:1.

⁵⁰⁰ PT 1755:39:3; PT 1756:24:3; PT 1756:83:5; PT 1756:99:5; PT 1757:7:3; *Inrikes Tidningarista* on tunnistettu 144 rokonistutusta käsittelevää oman maan sanomaa tutkimusajalta. Vuonna 1769 rokonistutuksiin liittyviä sanomia oli 42, vuonna 1770 17 ja vuonna 1771 13. Näinä vuosina julkaistiin siis 50 % kaikista kyseisistä sanomista.

kuninkaan kuoleman huomioineesta jumalanpalveluksesta ja surukellojen soiton aloituksesta.⁵⁰¹ Vastaavasti yleinen valituspäivä kuvattiin vain Turusta.⁵⁰² Enemmän raportteja kirjoitettiin uskollisuudenvalatilaisuuksista. Suomesta näitä sanomia lähetettiin Porista ja Helsingistä.⁵⁰³ Suomesta ei lähetetty yhtään kuvausta kuninkaan paluun huomioinnista eikä näitä sanomia ollut valtakunnallisesti-kaan kuin seitsemän.⁵⁰⁴ Adolf Fredrikin hautajaispäivästä kerrottiin 29 sanomassa, joista Suomesta lähetetyt olivat Kemistä ja Hollolasta.⁵⁰⁵

Aivan toisessa suuruusluokassa ovat Kustaa III:n kruunajaisten juhlinnasta kertovat sanomat, jotka saivat *Inrikes Tidningarissa* pian tilaa säästävän yhteisen otsikoinnin. Raportteja julkaistiin yhteensä 89 ja viimeiset julkaistiin vasta jouluaattona eli yli puoli vuotta myöhemmin. Julkaisuviivettä oli pahentanut Kustaa III:n vallankaappaus, jonka yhteydessä 22.8.1772 määrättyjen uskollisuudenvalojen annosta lähetettiin 79 sanomaa. Näitäkin yhdisteltiin lehdessä tiiviimmällä ladonnalla, mutta viimeiset saatiin julkaistua vasta maaliskuussa 1773. Puoli vuotta myöhemmin juhlittiin jo ensimmäistä vuosipäivää, josta kirjoitettiin sanoma 22 paikassa.

Kruunajaisten juhlinnasta Kristinehamnista lähetetty kuvaus ei eroa mitenkään muista.⁵⁰⁶ Sanoma ei siis paljasta sitä, että raastuvassa tunnelma juhlinnan järjestämisestä keskusteltaessa ei ollut ollut innostunut. Valtakunnallisestikin taloustilanne oli keho ja jokainen kunnialaukaus kulutti ruutia eli maksoi rahaa. Kun halukkuutta yhteisten varojen käyttöön ja järjestelytoimiin ei ollut, yritettiin huonolla menestyksellä kerätä kokoon vapaaehtoisia. Prosessi, jolla päätös juhlasta lopulta saatiin aikaiseksi, ei kirjautunut raastuvan pöytäkirjaan.⁵⁰⁷ Esimerkki muistuttaa siitä, että kustakin juhlinnasta piti kunnialaukausten tapaisen elementtien osalta tehdä ryhmäpäätös, jossa todellinen valinnanvapaus saattoi olla vähäistä. Tällainen taustoitus ei kuulunut juhlasta kertomiseen.

Kruunajaisten ja vallankaappauksen riemun ylitti vain kruununprinssin syntymä 1.11.1778, jonka juhlinnasta kirjoitettiin 184 sanomaa. Näiden julkaisu kesti yli vuoden, joten julkaisuviive oli merkittävä. Esimerkiksi kun kruununprinssin syntymästä oli Tammisaaressa saatu tieto, oli viivyttelemättä järjestetty monipuolinen ohjelma 29.11.1778, mutta kertomus tästä ilmestyi *Inrikes Tidningarissa* vasta syyskuussa 1779.⁵⁰⁸ Kyseinen sanoma luettiin huolellisesti ainakin Tammisaaressa, josta lähetettiin 18.11.1779 täydennys. Siinä tuotiin esiin porvarikaartin adjutanttin kotonaan järjestämä iltatilaisuus, jossa juotiin maljoja ja ammuttiin kiväärillä kunnialaukauksia.⁵⁰⁹ Jokainen kuvaus oli tietenkin osatotuus

⁵⁰¹ IT 1771:16:2.

⁵⁰² IT 1771:45:2; Nygård 2005:91–92.

⁵⁰³ IT 1771:16:1; IT 1771:18:2; IT 1771:19:1; IT 1771:20:1; IT 1771:24:1; IT 1771:26:1; IT 1771:26:2; IT 1771:27:1; IT 1771:27:2; IT 1771:28:1; IT 1771:28:2; IT 1771:29:1; IT 1771:34:1; IT 1771:35:2; IT 1771:36:1; Nygård 2005:89–90.

⁵⁰⁴ IT 1771:46:1; IT 1771:47:2; IT 1771:48:1–2; IT 1771:50:2.

⁵⁰⁵ IT 1771:61:1; IT 1771:64:1; IT 1771:64:2; IT 1771:65:2; IT 1771:66:1; IT 1771:66:2; IT 1771:67:1; IT 1771:68:1–2; IT 1771:69:1–3; IT 1771:70:1; IT 1771:71:2; IT 1771:73:1; IT 1771:74:1–2; IT 1771:75:1–2; IT 1771:77:2.

⁵⁰⁶ IT 1772:50:1.

⁵⁰⁷ Löf 1949:350–351.

⁵⁰⁸ IT 1779:68:1.

⁵⁰⁹ IT 1779:102:2.

ja valinta tapauksista. Esimerkiksi Helsingistä *Inrikes Tidningariin* kirjoittanut jätti mainitsematta alemman porvariston juhlan ja sen muistiinpanoihinsa kirjannut opettaja puolestaan jätti merkitsemättä toisen osan päivän tapahtumista.⁵¹⁰ Kuninkaallisten juhlinnan kuvauksissa potentiaalisille lukijoille kerrottiin ensisijaisesti toisten potentiaalisten lukijoiden toiminnasta. Kaikki suunnittelemattomat ja erityisesti tunnelmaa laskeneet hetket jäivät huomiotta.⁵¹¹ Juhlaraportoinnin satiiri, jossa on mukana väkivaltaa ja tarjolla olleita alkoholijuomia, vahvistaa sekä genren piirteen että sen tuntemisen.⁵¹²

Pikkutarkkuus Tammisaarella ei ollut täysin poikkeuksellista. Vaikka Västeråsista oli lähetetty pitkä kuvaus seitsemän päivää kestäneestä prinssin syntymän juhlinnasta, siitä oli puuttunut neljän yksityishenkilön järjestämän juhvalaistuksen kuvaus teksteineen, joten tieto tästä lähetettiin jälkikäteen täydennyksenä.⁵¹³ Vastaavasti oli kerrottu erikseen yksityiskohdat kahdesta juhvalaistuksesta vuonna 1772.⁵¹⁴ Nämä sanomat julkaistiin *Dagligt Allehandassa*, jonka tiheämpi julkaisu tarjosi teksteille enemmän tilaa. Sitä hyödynsi myös arbogalainen, joka kyllästyi neljässä kuukaudessa odottamaan juhlakertomuksensa ilmentymistä *Inrikes Tidningarissa*.⁵¹⁵

Huomattavaa on kuitenkin, että tämän tapaisten tekstien julkaisu *Dagligt Allehandassa* oli poikkeus.⁵¹⁶ Vaikka *Dagligt Allehandaakin* luettiin Tukholman ulkopuolella, juhlinnan kuvausten paikka oli *Inrikes Tidningarissa*. Vastaavia tekstejä julkaistiin pienemmissä lehdissä, mutta ei mainittavalla innolla. Esimerkiksi juuri ennen Kustaa III:n kruunajaisia julkaisunsa aloittaneessa turkulaislehdessä ilmestyi kuvaukset vain juhlinnasta Turussa, Uudessakaupungissa ja Pietarsaarella, kun taas *Inrikes Tidningar* julkaisi 17 kruunajaisjuhlintaa kuvaavaa sanomaa Suomesta.⁵¹⁷ Ensisijaisesti juhlien järjestämisestä haluttiin siten kertoa mahdollisimman laajalle yleisölle sekä maantieteellisesti että määrällisesti.

Valtakunnallinen juhlintakulttuuri irrottautui kiitosjumalanpalveluksista selvästi, kun keskellä Kustaa III:n sotaa ja siihen liittyneitä juhlatilaisuuksia⁵¹⁸ *Inrikes Tidningarissa* julkaistiin sanomia yhdistys- ja vakuuskirjan vuosipäivän muistamisesta. Juhlinnasta 3.4.1790 julkaistiin 15 kaupungista tuoreeltaan kirjoitetut sanomat.⁵¹⁹ Muuan nämä lukenut heräsi jälkikäteen kertomaan oman seutunsa juhlinnasta.⁵²⁰ Mutta vielä tämän jälkeen julkaistiin huhtikuussa päivättyjä

⁵¹⁰ IT 1772:90:1; Forsius 1906:23.

⁵¹¹ Vrt. Hurd 2011:443.

⁵¹² SP 1780:30: 119–120; Ehnmark 1930:120. Landstedt (2023:35, 70, 171, 173–174) huomauttaa, että sanomalehdistä on löydettävissä mainintoja juhlinnan ongelmistakin, mutta nämä esitetään toisenlaisissa teksteissä.

⁵¹³ DA 1779:76:2.

⁵¹⁴ DA 1772:221:1; DA 1772:255:1.

⁵¹⁵ DA 1779:95:1; DA 1779:98:2.

⁵¹⁶ Nordin 2009:127.

⁵¹⁷ *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo* 1772:23:182–184; *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo* 1772:25:200; *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo* 1772:29:230–231; IT 1772:46:1; IT 1772:46:9; IT 1772:57:2; IT 1772:66:1; IT 1772:69:1; IT 1772:87:1; IT 1772:90:1; IT 1772:91:1; IT 1772:99:2; IT 1772:100:1; IT 1772:100:2; IT 1772:101:1; Pietilä J 2008:280–284.

⁵¹⁸ Nygård 2005:205–211; Tandefelt 2008.

⁵¹⁹ IT 1790:28:2; IT 1790:32:1; IT 1790:34:1; IT 1790:35:1; IT 1790:37:1; IT 1790:39:1; IT 1790:40:2; IT 1790:42:1; IT 1790:42:2; IT 1790:43:1; IT 1790:44:1.

⁵²⁰ IT 1790:44:1.

sanomia, jotka olivat joko jääneet julkaisujonoon tai päivättiin valheellisesti.⁵²¹ Joistakin juhlasanomista päiväys on jätetty pois, joten edellinen selitys on todennäköisempi ja voi liittyä ylipostimestari Mathias Benzeltiernan heikentyneeseen terveyteen. Seuraavana vuonna toisen vuosipäivän vietosta lähetettiin *Inrikes Tidningariin* 18 sanomaa.⁵²²

Kronologinen tarkastelu tekee selväksi, ettei kirjoittaminen mistään kuninkaallisesta juhlinnasta ollut pakko eikä myöskään rutiini. Erot sanomien määrässä ovat selitettävissä paremmin juhlan aiheen koetulla merkittävyydellä ja selkeydellä kuin poliittisella ohjauksella. Toki sanomat ovat myös mahdollistaneet kaupunkien innokkuuden vertailun, mutta on vaikea kuvitella, että kirjoittamattomuudesta olisi ollut suoria ja selviä seuraamuksia.

Ilmiselvästi juhlista kertovien sanomien lukeminen koettiin mielekkääksi, vaikka yksityisessä kirjeessä oli mahdollista todeta sanomalehden kuvaus tarpeettoman perusteelliseksi.⁵²³ Yksi aikalainen rohkeni julkisestikin kehottaa mielenkiintoisempaan sisältöön.

Inrikes Tidningar täytetään usein monisanaisilla ja kuivilla kertomuksilla tavanomaisesta Valtakunnan Juhlallisuuksien huomioinnista Sotilasparaatein, Tykinlaukauksilla, Kestityksellä, Baaleilla ja muulla vastaavalla, mikä lähes aina on samanlaista ja muutumatonta, kerta toisensa jälkeen käytetään yhtä ja samaa; mutta kertomuksissa jää kaipaamaan toisinaan sellaista, joka Lukijaa eniten kiinnostaisi, eli ne toimeenpanot, jotka makunsa, kekseliäisyytensä tai aistikkeutensa puolesta ansaitsevat erityisesti Yleisön huomiota.⁵²⁴

On kuitenkin argumentoitavissa, että juhlasanomien samankaltaisuus oli tarkoituksenmukaista. Yhdysvaltojen varhaista poliittista kulttuuria tarkastellut David Waldstreicher totesi, että itsenäisyyspäiväjuhlinnan raportointi sanomalehdissä seurasi kaikkialta samaa kaavaa eikä sisältänyt paikallisia yksityiskohtia tai eroavaisuutta. Waldstreicherin tulkinta on, että tekstien yhtenäisyys heijastaa samaa halua kansalliseen yhteyteen kuin järjestetty juhlintakin.⁵²⁵ Toinen verrokki on 1800-luvun poliittisten kokousten raportointi ruotsalaisissa sanomalehdissä. Tätä tarkastellut Madeleine Hurd teki johtopäätöksen, että toistettu standardisoitu teksti, jossa kokouksista ei kerrottu mitään poikkeavaa tai erimielistä, vahvisti kokouksessa luodun paikallisen yhtenäisyyden kansalliseksi.⁵²⁶

Kuninkaallisten juhlinnassa ja kiitosjumalanpalveluksilla on myös samoja piirteitä kuin 1900-luvun televisiokeskeisillä mediatapahtumilla, kuten

⁵²¹ IT 1790:45:1; IT 1790:46:1; IT 1790:48:1; IT 1790:80:2. Julkaisuviive vuoden 1791 alussa oli ilmeinen, sitä kommentoi esim. Kellgren (1894:36).

⁵²² IT 1791:30:1; IT 1791:30:2; IT 1791:31:1; IT 1791:32:1; IT 1791:34:1; IT 1791:35:1; IT 1791:36:1; IT 1791:37:1; IT 1791:38:1; IT 1791:39:1; IT 1791:40:1; IT 1791:41:1; IT 1791:43:1; IT 1791:44:1; IT 1791:56:1.

⁵²³ Porthan 1912:52; Ikonen 1997:28.

⁵²⁴ DA 1772:238:2 (*Inrikes Tidningarne fyllas ofta med widlyftiga och torra berättelser, om de wanliga sätt at begå Rikets Högtidligare tilfällen, såsom igenom Militaire-Parader, Styckeskott, Gästabud, Baler och mera dylikt, hwilket nästan allestädes är af enahanda beskaffenhet, samt utan förändring, tid ifrån annan nyttjas et och det samma; men man saknar däremot i desse berättelser stundom sådant, som mäst kunde interessera en Läsare, nämligen de anstalter, hwilka i anseende til smak, upfinning eller sinrikhet, förtjäna i synnerhet at göras Allmänheten bekante.*)

⁵²⁵ Waldstreicher 1995:49–51; Waldstreicher 1997:35.

⁵²⁶ Hurd 2010.

valtiollisilla hautajaisilla ja presidentin itsenäisyyspäivän vastaanotolla. Televisiolähetysten tapaan juhlasanomat keskeyttivät normaalin julkaisurutiinin. Juhlasanomissa ei ole yllättävää sisältöä, eikä sellaista odoteta televisionkaan ääressä. Kokemus 1700-luvulla ei ollut samanaikaista, mutta teknisten rajoitteiden puitteissa verrannollista. Lisäksi raportoinnin minimalistinen, kritiikitön ja kunnioittava tyyli on yhdistettävissä moderniin mediakokemukseen.⁵²⁷

Mediatapahtuman käsitteen luoneet Daniel Dayan ja Elihu Katz argumentoivat, että esitys mediassa ei ole vain julkisen seremonian välitystä vaan muuttaa sen olennaisesti eri kokemukseksi.⁵²⁸ He tulkitsivat mediatapahtuman vaikutuksen Émile Durkheimia seuraten yhteisöä vahvistavaksi, mutta tämä seuraus suoraviivaisena on myöhemmässä mediarituaalien tutkimuksessa kyseenalaistettu.⁵²⁹ Tämä ei tarkoita, etteikö teksteillä olisi kuitenkin tähän pyritty – tietoisesti tai ei.

Juhlasanomien roolin ja tarkoituksen paremmaksi ymmärtämiseksi on syytä tarkastella toistakin sanomatyyppejä, joka kertoi kuninkaallisen isänmaallisen seuran palkinnonjaoista. Kiitosjumalanpalvelusten yhteydessä järjestetyt juhlallisuudet olivat pääasiassa kaupunkikulttuuria tai ainakin suurin osa sanomista lähetettiin kaupungeista. Palkinnonjaot puolestaan olivat julkisen juhlinnan muotoja maaseudulla.

3.1.2 Palkintoluovutukset

Rahvaan saamat palkinnot tulivat *Inrikes Tidningarin* sivuille valtiopäivillä 1762 luotujen kuninkaallisten uudisraivaajamitalien myötä.⁵³⁰ Yksi varhainen mitalin saaja oli Johan Hirvikoski, joka sanomassa Lohtajalta esiteltiin esikuvaksi järkevän ja ahkeran toiminnan hyödyistä. Hänen toimensa kuvataan tekstissä niin yksityiskohtaisesti, että herää epäily siitä, että samat muotoilut oli lähetetty anomuksena kamarikollegioon.⁵³¹ Kamarikollegio nimittäin pian vahvasti kirjeellään Hirvikosken tilalleen saaman perintöoikeuden, antoi 50 vuoden verovapauden ja ilmoitti Hirvikosken saaneen kuninkaan hopeisen maanviljelysmitalin. Kamarikollegion määräyksen mukaisesti maaherran tai tämän edustajan piti antaa palkinto Hirvikoskelle mahdollisimman suuren yleisön edessä. Päivän koittaessa tammikuussa 1766 Hirvikoski oli niin sairas, ettei päässyt Pyhäjoen käräjille, joten mitali ja perintökirja luovutettiin hänen pojalleen. Tilaisuudesta kertoneen sanoman muotoilu ”Landshöfdinge Ämbetet” viittaa siihen, että maaherran sijaan paikalla oli joku tämän alainen. Mutta yleisöä oli tavallisia käräjiä enemmän ja laajemmalta alueelta, sillä maaherran edustajan päätoimena oli hoitaa voutikunnan suostuntaveron määräys, jota varten paikalle oli tullut edustajia kärjäkunnan ulkopuoleltakin.⁵³²

⁵²⁷ Dayan & Katz 1992:1–14; Hurd 2011; Kyyrö 2015; Sumiala & Lounasmeri 2016. Wilke (2010) on vertaillut 1700-luvun katastrofin synnyttämää mediatapahtumaa moderniin mediaan.

⁵²⁸ Dayan & Katz 1992:94–95.

⁵²⁹ Couldry 2003:55–74.

⁵³⁰ Hildebrand 1875:119–120; Löfström 1933:11–12; Areen 1938:62–63; Högberg 1961:171.

⁵³¹ IT 1763:8:2.

⁵³² IT 1766:48:2.

Tieto tapahtuneesta levisi tietenkin suullisesti voutikunnassa ja sen ulkopuolellekin, mutta ei niin laajalle kuin *Inrikes Tidningariin* lähetetty sanoma. Sen kirjoittanut lopetti tekstinsä kappaleeseen, jossa koolla ollut rahvas iloitsi kansaveljensä huomioinnista ja täyttyi toiveella, että hekin voisivat työllä ansaita vastaavan kuninkaallisen armonosoituksen. Tällainen tulevaisuudennäkymä oli ilmeisesti esitetty mahdollisena ja ehkä todennäköisenäkin palkinnon luovuttajan pitämässä puheessa.⁵³³

Vähän ennen Hirvikosken ansioista kertovaa sanomaa, vuonna 1762, eräs *Inrikes Tidningarin* lukija totesi, että ajassa oli turhan yleistä moittiminen ja liian harvinaista ansioituneiden kehuminen. Hän toivoi tilanteeseen muutosta ja piti hyvän kansalaisen velvollisuutena nostaa esiin niitä, jotka ovat älyllään, työllään ja vaivannäöllään tehneet yhteiskunnalle jotain hyvää. Innostaakseen esimerkiksi kirjoittaja oli kääntänyt sanomansa osaksi ranskalaisesta kirjasta kuvauksen Ruotsin kuninkaan arkkiatrista Nils Rosénista.⁵³⁴ Yksilöjen esimerkillisyydestä oli kirjoitettu useita sanomia edellisinä vuosina, mutta kannustus ei lisännyt niiden määrää.⁵³⁵ Tällaiset kertomukset lähetettiin mieluummin palkintojen toivossa kuninkaalle tai kuninkaalliselle isänmaalliselle seuralle, eikä niitä merkittävissä määrin kierrätetty laajempaan julkisuuteen.

Näin sanomaparista, jossa palkitun ansiot pääsivät esille, ei muodostunut vallitsevaa mallia *Inrikes Tidningarissa*, mutta palkintoseremonioista tuli suosittu kirjoitusaihe. Valtaosa näistä sanomista kertoi Kuninkaallisen isänmaallisen seuran (Kungliga Patriotiska Sällskapet) palkinnoista. Todennäköisesti painotus juontuu myönnettyjen huomionosoitusten määrästä, mutta kuninkaallisten mitalien osalta luotettavat tiedotantomäärästä puuttuvat, joten vertailua ei voi tehdä.⁵³⁶

Kuninkaallisen isänmaallisen seuran alku oli ajalle tyypillisessä salaseurassa *Pro Patria*, jonka toiminnasta ei ole tietoja ennen vuotta 1766.⁵³⁷ Vuonna 1772 seura sai uuden aseman, nimen ja säännöt. Tuolloin se myös keskittyi maanviljelyksen edistämiseen ja perusti kannustuspalkinnot.⁵³⁸ Näiden jaon aloituksessa ei viivytelty, sillä esimerkiksi Uudeltamaalta huomioitiin vuonna 1773 pitäjänmakasiinin aikaansaaneet lukkarit ja vuonna 1774 *Inrikes Tidningarissa* alkoi ilmestyä sanomia seuran palkintojen luovutuksesta.⁵³⁹ Palkittujen listauksia julkaistiin *Inrikes Tidningarissa* vuoteen 1786 asti ja muutamia kertoja ne täyttivät myös *Dagligt Allehandan* palstoja. Seuran omassa lehdessä *Hushållnings Journal* listojen julkaisu alkoi viidennessä numerossa tammikuussa 1777, mutta ei

⁵³³ IT 1766:48:2.

⁵³⁴ IT 1762:53:3

⁵³⁵ IT 1761:23:1; IT 1761:26:1; IT 1761:31:2; IT 1761:39:2; IT 1761:41:2; IT 1761:51:1; IT 1762:8:1; IT 1761:82:1; IT 1761:100:2 (vrt. Berg 1931:176–177); IT 1762:35:2. Ainoa suoraan ehdotukseen viittaava lähetettiin Porvoosta koskien Henrik Wrightiä (IT 1766:42:2).

⁵³⁶ Varhaisten kuninkaallisten mitalien saajista ei ole tiedossa luetteloita. Kustaa III:n vuonna 1785 luoman *Illis quorum meruere labores* -mitalin saajista on matrikkeli (Löfström 1933), mutta siitä puuttuu ainakin Kustaa IV Adolfin Suomen matkallaan kyseisellä matkalla palkitsemat neljä miestä Haapaniemellä (Kyläkoski 2016:81).

⁵³⁷ Högberg 1961:21–22.

⁵³⁸ Högberg 1961:33, 172–173, 249.

⁵³⁹ Högberg 1961:174; IT 1774:26:1; IT 1774:36:2; IT 1774:38:1; IT 1774:45:2; IT 1774:80:2; IT 1774:99:1.

saavuttanut säännönmukaisuutta tutkimusajalla.⁵⁴⁰ Seuran lehdessä ei myöskään säännönmukaisesti tai edes usein julkaistu palkintohakemuksien kuvauksia ansiokkaasta toiminnasta. Seuran näkökulmasta valtakunnallista julkisuutta ja tämän antamia malleja sekä mahdollisesti synnyttämää kilpailuhenkeä tärkeämpää oli paikallinen julkisuus, joka syntyi luovutustilaisuudesta, ja fyysinen esine – mitali, kaulaketju, hattunauha tai pikari – joka ylläpiti paikallista muistoa.

Epäsäännöllisyydestä huolimatta voi sanoa, että ennen vuotta 1786 tieto lähes jokaisesta Kuninkaallisen isänmaallisen seuran palkintopäätöksestä saavutti *Inrikes Tidningarin* lukijat. Tästä huolimatta tai mahdollisesti tämän takia lehteen lähetettiin samojen palkintojen luovutustilaisuuksista sanomia, joiden määrään on aikaisemmassakin tutkimuksessa kiinnitetty huomiota.⁵⁴¹ Enimmillään (vuonna 1786) palkinnon annosta kertovia sanomia oli 14 % kaikista oman maan sanomista. Sanomien suuren määrän takia niiden lähempi tarkastelu rajataan tässä Suomeen.

Varhaisin Suomesta lähetetty sanoma seuran palkinnonjaosta päivättiin Oulussa 7.3.1778. Ajankohta ja paikka sopii siihen, että kirjoittajana on ollut joko maaherra itse tai apulaisensa. Kuvatussa tilanteessa nimittäin maaherra Carl Magnus Jägerhorn oli virkamatkallaan 15.2.1778 ojentanut jumalanpalveluksen jälkeen pappilassa rahvaan läsnä ollessa Utajärven kappalaiselle Gabriel Ståhlbergille Kuninkaallisen isänmaallisen seuran kultaisen kunniamitalin tämän koskenraivaustyöstä. Tekstissä ei tuoda mitenkään esiin palkinnon hakemista, vaan toimijoina ovat maaherra palkinnon välittäjä-antajana ja Kuninkaallinen isänmaallinen seura kaukaisena päättäjä-hyvän tekijänä. Ståhlbergin ansioita ei kuvata edes samassa laajuudessa kuin aiemmassa palkintolistauksessa.⁵⁴² Jägerhorn oli valittu isänmaallisen seuran jäseneksi lokakuussa 1776 eli todennäköisesti hän oli tehnyt palkintohakemuksen.⁵⁴³

Sanomien kirjoittaminen yleistyi ajan myötä ja 1780-luvun loppuessa lähes jokaisesta Suomen luovutustilaisuudesta kirjoitettiin *Inrikes Tidningariin*. Kaikkiaan aineistossa on Suomesta 39 sanomaa, jotka huomioivat vähän yli puolet

⁵⁴⁰ IT 1774:46:3; IT 1775:23:2; IT 1775:27:3; IT 1776:15:2-3; IT 1776:68:3; IT 1776:76:2; IT 1776:91:2-3; IT 1776:99:1; IT 1776:102:2-3; HJ 1777:1:50-53; HJ 1777:2:101-104; IT 1777:15:2; HJ 1777:3:155-159; HJ 1777:4:210-212; IT 1777:32:2; HJ 1777:5:262-263; IT 1777:34:2; HJ 1777:6:315-316; IT 1777:65:2; HJ 1777:9:479-480; IT 1777:76:3; HJ 1777:10:534-535; HJ 1777:11:590-591; IT 1778:3:2-3; IT 1778:4:2-3; IT 1778:6:1-2; HJ 1778:2:745-751; HJ 1778:3:807-811; DA 1778:98:1-2; HJ 1778:6:972-978; DA 1778:193:1-2; DA 1778:194:2; HJ 1778:12:37-44; DA 1779:47:1-2; HJ 1779:5:49-54; IT 1779:35:2; IT 1779:36:2; IT 1779:37:2; IT 1779:40:5; HJ 1779:7:34-45; IT 1779:70:3; IT 1779:71:4; IT 1779:72:2-4; HJ 1779:10:34-48; HJ 1780:1:48-58; IT 1780:2:2-4; IT 1780:23:2; HJ 1780:3:46-47; IT 1780:49:2-3; IT 1780:50:2; HJ 1780:8:41-47; HJ 1781:2:31-35; IT 1781:15:2; IT 1781:16:2; IT 1781:18:1-2; IT 1781:43:2; IT 1781:103:2; IT 1782:1:2-3; HJ 1782:2:290-293; IT 1782:35:2; IT 1782:36:2; IT 1782:41:3; HJ 1782:6:493-497; IT 1782:44:2; IT 1782:46:2; HJ 1783:1:237-243; IT 1783:3:2; IT 1783:5:2; HJ 1783:4:386-391; HJ 1783:6:515-517; HJ 1784:1:239-243; IT 1784:3:1; HJ 1785:11:138-147; IT 1785:86:2; IT 1785:87:2; IT 1785:88:1; IT 1785:89:2; IT 1786:39:2; HJ 1786:6:488-490; HJ 1787:1:244-247; HJ 1787:5:435-438; HJ 1787:6:495; HJ 1787:8:596-598; HJ 1787:10:81-83; HJ 1788:1:225-227; HJ 1788:8:596-599; HJ 1789:3:355-358; HJ 1789:5:462-463; NJH 1790:1:46-50; NJH 1790:5:254-256; NJH 1791:1:46-49; NJH 1791:3:148-149; NJH 1792:2:97-100.

⁵⁴¹ Sylwan 1896:104; Högberg 1961:188; Oscarsson 2005:203; Tandefelt 2007a:75-76.

⁵⁴² IT 1777:76:3; IT 1778:27:2; HJ 1777:534.

⁵⁴³ Leinberg 1904; Högberg & Danielsen 1961:19.

myönnytyistä palkinnoista.⁵⁴⁴ Näiden sanomien, samoin kuin toisaalta Ruotsista kirjoitettujen, sisältö vastaa sanomaa Oulusta eli luovutustilaisuudesta kertomisen uutisarvo on varsin vähäinen. Palkinnonsaajan henkilöllisyys ja palkinnon lyhyt perustelu oli jo palkintolistoissa eikä näitä laajenneta, vaikka tämän olisi voinut ajatella palvelevan hyväksi havaittujen käytäntöjen jakamista eli yleistä edistystä ja hyötyä. Jakoseremonian pääpiirteet oli määrätty palkinnonantajan toimesta ja toistuivat samankaltaisina: aikana ja paikkana oli väkijoukon takaava jumalanpalvelus, pitäjänkokous tai kärjäistunto ja palkinnonluovuttajana ulkopuolinen tai ulkopuolelta valtuutettu paikallinen auktoriteetti, jonka pitämä puhe oli useimmiten yksinkertaisesti ”sopiva” (lämplig).⁵⁴⁵ Sanomissa korostettiin samoja seikkoja.

Sanomissa palkinnon aikaansaaja on Kuninkaallinen isänmaallinen seura oletetussa kollektiivisessä viisauudessaan. Tarkoituksenmukaiseksi on nähty häivyttää palkintoon johtanut toiminta tekijöineen ja täysin poikkeuksellinen on Muhoksessa mukaan lipsahtanut maininta maaherran suosituksesta.⁵⁴⁶ Kuitenkin vain yhdessä sanomassa Suomesta on nähty tarpeelliseksi suoraan kehua seuran toimintaa ja sen kautta seuraa suojellutta kuningasta.⁵⁴⁷

Todellisuudessa jokaisen palkinnon takana oli aktiivinen toimija, jolla oli suhde joko seuraan, sen jäseniin tai sen toimintaan. Esimerkiksi Salomon Kreanderin opinnäytteellään ansaitsemia kahta hopeamitalia selittävät hänen läheiset suhteensa akatemian professoreihin, jotka olivat seuran jäseniä.⁵⁴⁸ Kreander oli kuninkaan vieraillessa Turussa kesällä 1775 esiintynyt väittelyssä yhdessä professori Gaddin kanssa ja hänen opinnäyteensä valmistui professori Kalmin ohjauksessa.⁵⁴⁹ Palkinnot rahoitettiin seuran varoista, joten ne olivat edullinen tapa palkita läheisiä.

Myöhemmin palkittiin Kalmin vaimon entinen kamarineiti, joka oli siirtynyt tyttären talouteen.⁵⁵⁰ Erityisesti pitkäaikaisesta palveluksen perusteella palkittujen palkollisten osalta on ilmeistä, että palkinnon hakeminen liittyi työntantajiin, jotka olivat paria poikkeusta lukuun ottamatta pappeja tai muita säätyläisiä.⁵⁵¹ Suhteellisen usein työnantaja oli myös kuninkaallisen isänmaallisen seuran jäsen, joka ei ollut lähtenyt kotiaan kauemmaksi hakemaan ansioituneita. Esimerkiksi Maskussa syksyllä 1788 pidetyssä tilaisuudessa palkittiin kahden

⁵⁴⁴ Oja 1962; IT 1778:27:2; IT 1779:86:1; IT 1780:8:1; IT 1780:11:1; IT 1780:87:2; IT 1781:48:2; IT 1781:65:2; IT 1781:69:2; IT 1781:89:1; IT 1781:94:2; IT 1782:81:2; IT 1782:15:2; IT 1782:48:1; IT 1782:80:2; IT 1782:81:2; IT 1782:82:2; IT 1783:20:2; IT 1783:55:1; IT 1783:60:1; IT 1784:29:2; IT 1784:78:2; IT 1786:52:1; IT 1786:54:2; IT 1786:74:1; IT 1786:100:1; IT 1787:48:1; IT 1787:54:1; IT 1787:63:1; IT 1788:42:1; IT 1789:14:1; IT 1789:86:2; IT 1790:90:1; IT 1791:20:2; IT 1791:38:1; IT 1791:56:1; IT 1791:58:1; IT 1791:59:1; IT 1791:88:1.

⁵⁴⁵ Käsiteltyjen kirjoitusten ohella Högberg 1961:188.

⁵⁴⁶ IT 1791:59:1.

⁵⁴⁷ IT 1781:89:1.

⁵⁴⁸ IT 1776:68:3; HJ 1777:51, 591; Oja 1962.

⁵⁴⁹ Teerijoki 2001/Kreander.

⁵⁵⁰ Mäkelä-Alitalo 2007/Smedberg.

⁵⁵¹ Oja 1962; Esim. Mäkelä-Alitalo 2001/Maria Abrahamintytär; Mäkelä-Alitalo 2001/Sveidel; Mäkelä-Alitalo 2005/Leena; Mäkelä-Alitalo 2005/Maria; Mäkelä-Alitalo 2006/Paajatar; Mäkelä-Alitalo 2007/Susanna; Mäkelä-Alitalo 2019/Maria.

kartanon rengit, joiden molempien isännät olivat seuran jäseniä.⁵⁵² Vastaavasti entinen maaherra huomioi piikansa.⁵⁵³ Johan Hisinger järjesti Fagervikiä palvelleille kolme palkintoa, joista ainakin kahta hän oli myös luovuttamassa.⁵⁵⁴ Ävikin lasitehtaan perustaja Jacob Reinhold de Pont haki palkintoa rengilleen, mutta myös paikalliselle jahtivoudille.⁵⁵⁵ Georg Ehrenmalm ei saanut hänelle ehdotettua palkintoa vaan seuran jäsenyyden, minkä jälkeen hän haki palkintoa piialleen.⁵⁵⁶

Aktiivinen osapuoli on voinut olla myös esimerkiksi maaherra, jonka tehtävänä käytäntöjen vakiinnuttua oli sekä välittää hakemukset seuralle että saadut palkinnot luovuttajalleen. Joidenkin maaherrojen aktiivisuus sekoittuu isänmaallisen seuran jäsenyyteen. Edelliseen palkittujen palkollisten listaan olisi voinut lisätä maaherra Adolf Tandefeltin sukukartanon palkitun rengin⁵⁵⁷ ja maaherra Anders de Bručen puutarhurin⁵⁵⁸.

Koska varsin nopeasti palkinnonhaku formalisoitui niin, että vaadittiin todistuksia ja näiden julkista paikallista käsittelyä, paikallisesti ei ole ollut epäselvää, kenen aktiivisuudesta on ollut kyse. Toisaalta hakuprosessi tuskin unohtui nopeasti, joten isänmaallisen seuran kielteinen päätös oli häpeäksi sekä palkinnon hakijalle että sen suunnitellulle kohteelle. Tällaisen tilanteen todennäköisestä peittelystä on esimerkki Porvoosta. Wenzel Rotkirch, joka ei ollut missään vaiheessa kuninkaallisen isänmaallisen seuran jäsen, vahvasti hakemusta varten kolmen esimerkillisen palkollisen ansiot käräjillä vuonna 1779.⁵⁵⁹ Sekä palkintolistauksien että Anneli Mäkelä-Alitalon arkistotutkimusten mukaan seura palkitsi ehdokkaista vain yhden. Kuitenkin *Inrikes Tidningariin* lähetetyn sanoman mukaan syyskäräjien aloittaneen jumalanpalveluksen jälkeen 19.11.1779 Rotkirch ojensi maaherran välittämät palkinnot kaikille kolmelle.⁵⁶⁰

Vaikka palkinnonhakijan näkymättömyys on sanomissa säännönmukaista, varsinaisessa tilaisuudessa toiminta kuitenkin voitiin tehdä selväksi. Kun Limingasta 25.3.1791 kerrottiin *Inrikes Tidningariin* samana päivänä Henrik Johaneksenpoika Kaiteran jumalanpalveluksen yhteydessä saaneen kuninkaallisen mitalin ja Kuninkaallisen isänmaallisen seuran hopealusikan maaherra Johan Fredrik

⁵⁵² HJ 1788:8:597–599; IT 1789:14:1; Leinberg 1904; Högberg & Danielsen 1961:23, 33; Kääpä 1999:8–10; Teerijoki 2014.

⁵⁵³ HJ 1780:8:41–47; IT 1780:50:2; IT 1781:69:2; Leinberg 1904; Högberg & Danielsen 1961:22; Haggrén 2001.

⁵⁵⁴ HJ 1781:2:31–35; IT 1781:18:1–2; IT 1781:48:2; Mäkelä-Alitalo 2003/Dickman; HJ 1787:1:244–247; IT 1787:54:1; Leinberg 1904; Högberg & Danielsen 1961:15; Haggrén 2008.

⁵⁵⁵ IT 1781:43:2; IT 1781:65:2; IT 1785:89:2; IT 1786:52:1; HJ 1785:11:138–147; Mäkelä-Alitalo 2015/Haka; Leinberg 1904; Högberg & Danielsen 1961:28; Haggrén 2003.

⁵⁵⁶ Mäkelä-Alitalo & Häyrynen 2003; Leinberg 1904; Högberg & Danielsen 1961:23; IT 1783:5:2; HJ 1783:I:237–243.

⁵⁵⁷ IT 1781:16:2; HJ 1781:2:31–35; Leinberg 1904; Högberg & Danielsen 1961:24; Kalleinen 2008.

⁵⁵⁸ DA 1778:193:1–2; HJ 1778:12:39.

⁵⁵⁹ Leinberg 1904; Högberg & Danielsen 1961; Mäkelä-Alitalo 2001/Maria Andersintytär; Mäkelä-Alitalo 2004/Henrik.

⁵⁶⁰ IT 1779:72:2–3; HJ 1779:X:42–43; IT 1780:8:1; Oja 1962; Mäkelä-Alitalo 2001/Maria Andersintytär; Mäkelä-Alitalo 2004/Henrik.

Carpelanin kädestä, tämän rooli näyttää rajoittuvan puheen pitoon ja palkintojen välittämiseen.⁵⁶¹ Pitämässään puheessa Carpelan kuitenkin esiintyy toimijana:

Nyt on muutamia vuosia kulunut, sitte kuin minä katselin perintö talon isännän, kunniallisen ja hyvin toimellisen Henrik Johanneksen pojan työntekoa Kaiteran maalla, n:o 15 tässä Limingan kylässä ja pitäjäässä. Minä löysin silloin hänen taloutensa tiedon ja perustetun taidon maanviljelyksessä niin oudoksi, etten matkustaissani tässä laviassa Oulun läänissä ole ketään tavannut häntä etuisempaa eli hänen veroista. Tämä herätti minussa arvon antavaisuuden hänelle, ja tunsin itseni velvoitetuksi, että niin hyvin Kuninkaallisen Maj:tin, kuin myös Kuninkaallisen isänmaallisen-seuran tykönä ilmoittaa häntä saamaan armo- ja kunniapalkkoja.⁵⁶²

Kaiteran vastaus puheeseen oli huomattavasti lyhyempi, mutta se noteerattiin sanomassa.⁵⁶³ Toisaalla järjestetyssä tilaisuudessa luovuttajan puheeseen vastasi palkitun lisäksi ”pitäjäläinen”, joka sitten harmistui, kun kumpaakaan vastauspuheenvuoroa ei mainittu *Inrikes Tidningariin* lähetetyssä kuvauksessa. Harmistuksensa hän (tai toinen ”pitäjäläinen”) purki *Dagligt Allehandaan* lähettämäänsä reklamaatioon. Siihen vastattiin jo seuraavana päivänä, että puheen pitäjän tai kuulleen sopii itse lähettää sanansa lehteen.⁵⁶⁴ Reklamaatioon liittynee vakavampi konflikti, joka ei käy ilmi lehtiteksteistä. Mutta viestit kertovat myös ristiriitaisista odotuksista. Reklamoija pettyi, kun jotenkin tavanomaisesta poikenneesta palkinnonjaosta kirjoitettiin normaalisti. Vastaaja puolestaan oletti, että normia noudatetaan tilaisuudesta kerrottaessa ja kukin ajaa tarvittaessa omaa asiaansa.

Sanomat luovutustilaisuuksista voi siis nähdä seuran toiminnan aikakirjan omaisena kirjanpitona, jonka yleisönä ovat ensisijaisesti muut seuran jäsenet. Jäsenyys ei vaatinut osallistumista seuran kokouksiin eli keskeistä asuinpaikkaa, joten kirjallinen viestintä oli välttämättömyys.⁵⁶⁵ Aivan kuten Madeleine Hurdin tarkastelemissa 1800-luvun kokouskuvauksissa, olennaista oli kertoa, että oli toimittu kuten piti. Kyseessä ei siis ole tiedonvälitys ”merkityksellisen eron”⁵⁶⁶ paikasta toiseen välittämisen merkityksessä, jota James Carey kutsui siirtomalliksi. Juhlasanomat sopivat paremmin Careyn rituaalimalliin eli viestinnän tulkitsemiseen yhteisten uskomusten esittämiseksi ja yhteisen kulttuurisen maailman ylläpitämiseksi.⁵⁶⁷

Koettujen juhlamenojen tai niiden raportoinnin synnyttämiin ajatuksiin ja niiden todennäköiseen moninaisuuteen ei ole pääsyä. Raportoinnin runsaus kuitenkin todistaa siitä, että juhlat olivat tärkeitä tai ne haluttiin sellaisina esittää. Kollektiivisesti kirjoittava lukijayhteisö loi ja otti käyttöönsä sanomalajin, jota hyödynnettiin, kun paikallisyhteisössä oli juhlittu joko valtakuntaa koskevaa tapahtumaa tai paikallista saavutusta. Olennaista oli seurata yleisiä normeja niin juhlinnassa kuin siitä kirjoittamisessa. Normien noudattaminen kertoo sekä

⁵⁶¹ IT 1791:88:1 (Palkinto oli myönnetty pari vuotta aiemmin (HJ 1788:8:597–599) ja luovutus viivästyi ehkä sodan vuoksi.)

⁵⁶² Tietoja Limingan pitäjäästä 1859.

⁵⁶³ IT 1791:88:1; Tietoja Limingan pitäjäästä 1859.

⁵⁶⁴ IT 1778:3:2; DA 1778:63:2; DA 1778:64:2.

⁵⁶⁵ Leinberg 1904; Högberg 1961:68; Högberg & Danielsen 1961:4.

⁵⁶⁶ Informaation määrittely ”A difference that makes a difference” attribuoidaan yleensä antropologi Gregory Batesonille; ks. esim Kodish 2012

⁵⁶⁷ Carey 1994(1975):82–88.

kuulumisesta juhliwaan yhteisöön että *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* kirjoittajien diskurssi yhteisöön.

3.2 Iäkkäinä kuolleet

Yksi varhaisimmista oman maan sanomista *Posttidningarissa* kertoi 118-vuotiaana kuolleesta miehestä, joka oli tullut viimeisen kerran isäksi 97-vuotiaana.⁵⁶⁸ Kyseessä ei ollut yksittäistapaus, vaan aihe, johon palattiin toistuvasti ja vakiintuneella muodolla. Kuten kuviosta 2 näkyy, nämä sanomat muodostivat merkittävän osan *Posttidningarissa* julkaistuista sanomista. Osuus *Inrikes Tidningarin* sanomamäärässä on pienempi, mutta ”vanhojen ihmisten kuolemat ja iät” kuuluivat lehteen toivottuun sisältöön. Aihetta ei ehdotuslistalla ryhmitelty säätyläisten ja kauppiaiden kuolemista kertomiseen eikä onnellisiin ja onnettomiin sattumuksiin, vaan iäkkäinä kuolleista kertominen oli loppukaneetti luettelon kohdassa, jossa sanomia pyydettiin ylhäisten tai muuten yleisesti tunnettujen parien häistä ja ylhäisten neitojen kuolemasta.⁵⁶⁹ Toisessa ajan lehdessä, joka käytti väliotsikkoja, sanomat sekä vanhoina kuolleista että onnettomuuksista ladottiin palstalle ”merkittävät tapaukset” (märkvärdiga händelser).⁵⁷⁰ Iäkkään ihmisen kuolema oli siis ymmärrettävissä sekä erityisenä kuolemana että yleisemmin erikoisena tapauksena.

Samoihin aikoihin kuin oman maan sanomien julkaisu alkoi Ruotsissa, Englannissa sanomalehti kertoi esimerkiksi naisesta, joka synnytti jäniksiä.⁵⁷¹ Myös osa sanomista *Posttidningarissa* kertoi uskottavuuden rajalla olleesta: käärmeestä kananmunassa, 57-vuotiaana synnyttäneestä, näkökyvyn saaneesta sokeasta, erikoisesta valoilmioista taivaalla, kaksipäisestä lapsesta ja kolmesta monikkosynnytyksestä, joista yhdessä lapsia oli viisi.⁵⁷² *Inrikes Tidningarissa* monikkosynnytyksistä oli edelleen merkittävä tapaus samoin kuin epämuodostuneena syntynyt lapsi.⁵⁷³ Esiin voitiin ottaa myös 6-vuotias viulunsoittaja, marraskuussa kukkineet kasvit, kivi kananmunassa, orvoiksi jääneitä koiranpentuja hoivannut kana tai näkönsä saanut sokea.⁵⁷⁴

Kummassakaan lehdessä tämän tapaiset kuriositeetit eivät kuitenkaan olleet yleisiä kirjoitusaiheita. Kyse ei ollut siitä, etteikö erikoisia asioita olisi tapahtunut.⁵⁷⁵ Näiden esiin tuomista sanomalehdessä ei kuitenkaan nähty tarpeelliseksi tai sopivaksi. Esimerkiksi kun *Posttidningarin* sanoman aiheena oli Falunin kaivoksesta löytyneen ruumiin haudaus 30 vuoden esilläpidon jälkeen, se

⁵⁶⁸ PT 1729:4:1.

⁵⁶⁹ IT 1760:1:1.

⁵⁷⁰ *Den Nya Svenska Mercurius* esim. 1761:Dec:460–464 & 1762:Jun:378–383.

⁵⁷¹ Harvey 2020.

⁵⁷² PT 1729:16:1; PT 1731:40:3; PT 1732:1:3; PT 1733:1:3; PT 1733:7:3; PT 1736:13:3; PT 1737:91:4; PT 1737:91:4.

⁵⁷³ Esim. IT 1760:1:3; IT 1761:10:3; IT 1761:15:1; IT 1761:18:3; IT 1761:23:1.

⁵⁷⁴ IT 1761:28:1; IT 1767:97:1; IT 1769:85:1; IT 1770:98:2; IT 1771:11:1.

⁵⁷⁵ Esimerkiksi yhteen liittyneitä kaksosia syntyi huomattavasti enemmän kuin heistä kirjoitettiin sanomia, ks. Kyläkoski 2022d.

esitettiin kuin ilmoitusasiana. Kirkonkellojen soitto ja hautajaisten maksaja olivat olennaisempia tietoja kuin kerrata tai kertoa esimerkiksi myöhemmissä esityksissä dramaattisesti korostettu entisen morsiamen suorittama ruumiin tunnistus.⁵⁷⁶ Se, ettei Falunissa hautajaisista kirjoittanut nähnyt taustoitusta tarpeelliseksi, selittyy osaltaan *Posttidningarille* tyypillisellä kontekstin puutteella, mutta liittyy myös siihen, ettei lehdessä kaivattu sensaatioita. Sama linjaus jatkui *Inrikes Tidningarissa*. Kun Turusta kirjoitettiin kaksipäisestä vasikasta, kuvaus pyrki tieteellisyyteen ja paikalle rynnännyttä väkeä paheksuttiin.⁵⁷⁷

Se, mikä osa erikoisuuksista kuului tieteen piiriin, oli oma tulkintakysymyksensä. Falunin kaivosruumiista oli lähetetty tanskalaiseen lehteen vuonna 1720 yksityiskohtainen kuvaus ja sellainen oli myös ruotsalaisessa sarjajulkaisussa *Acta Literaria Sveciæ*.⁵⁷⁸ Kuninkaallinen tiedeakatemia pyysi ja vastaanotti tiedonantoja perustamisestaan eli vuodesta 1739 alkaen. Näitä varten oli julkaisusarja, jonka sivuille sopi epämuodostuneena syntynyt lapsi, mutta eivät ikiliikkuajat tai Porvoon tuomiokapitulin konsistorin kuvaus 10-vuotiaasta tytöstä, jota pahat henget olivat heitelleet ilmassa.⁵⁷⁹

Varhainen esimerkki iäkkäänä kuolleesta *Posttidningarissa* ja *Inrikes Tidningarissa* kerrottaessa käytetystä muodosta löytyy ranskalaisesta tieteellisestä lehdessä, johon vuonna 1666 kopioitiin vuotta aiemmin julkaistu Leuvenin yliopiston lääketieteen professorin kuvaus Newcastlella 113-vuotiaana kuolleesta miehestä, joka viimeisinä vuosinaan oli saanut nauttia uusista hampaista, uudelleen kasvaneista hiuksista ja palautuneista voimista.⁵⁸⁰ Myös Royal Societyn *Philosophical transactions* julkaisi vastaavia tiedonantoja Lontoossa.⁵⁸¹ Eurooppalaisessa luonnontieteessä 1700-luvun alkaessa myös ranskalaisen 104-vuotiaan naisen uudelleen alkaneet kuukautiset, saksalaisen miehen uudet hampaat ja muut esimerkit vanhentumisen tavanomaisen prosessin kääntymisestä olivat kiinnostavia tapauksia, jotka otettiin tosissaan, merkittiin muistiin ja kierrätettiin julkaisusta toiseen.⁵⁸²

Historioitsija Peter Laslett on kutsunut 1660-luvulla alkanutta tai ainakin merkittävästi kasvanutta kiinnostusta ikää kohtaan satavuotiuuden kultiksi, jonka hän tunnisti ensisijaisesti pitkäikäisiä listaavasta kirjallisuudesta.⁵⁸³ Iäkkäiden kuoleman kerronnan muodosta tuli kuitenkin vielä näkyvämpi sanomalehdissä.⁵⁸⁴ Pariisissa ilmestynyt *Gazette de France* julkaisi sanomia iäkkäistä

⁵⁷⁶ PT 1749:101:4; Dunér 2008:222–224.

⁵⁷⁷ IT 1763:36:2; Bondestam 2022:181.

⁵⁷⁸ Jansson 2010:24–43; Ellegren 2019:132–135.

⁵⁷⁹ Lindroth 1967a:115–116, 611–613; Bondestam 2022:172–173.

⁵⁸⁰ Le journal des sçavans 1666:5:64.

⁵⁸¹ Philosophical transactions 1684:160:597; Philosophical transactions 1696:221:265–268.

⁵⁸² Troyansky 1989:112–113; luonnontieteen suhtautumisesta erikoistapauksiin Ruotsissa ks. Berger 2016; Bondestam 2022; yleisemmin Daston & Park 1998. Teemaa sivutaan vielä luvussa 4.1.1.

⁵⁸³ Laslett 1999.

⁵⁸⁴ Käsitys näkyvyydestä on muodostettu fraasihaulla ”ilman silmälaseja” Alankomaiden (www.delpher.nl), Ranskan (gallica.bnf.fr), Tanskan (mediestream.dk/), Norjan (<https://www.nb.no/search?mediatype=aviser>) ja Saksan (<https://www.deutsche-digital-bibliothek.de/>) digitoituihin 1700-luvun sanomalehtiin.

kuolleista vuodesta 1668 alkaen.⁵⁸⁵ Näitä ja muissa maissa kirjoitettuja sanomia näkyi *Posttidningarissa* viimeistään vuonna 1702. Esimerkiksi Wienissä, Brysselissä ja Pariisissa nähtiin mielekkääksi osana muuta uutisointia kertoa yli 100-vuotiaista vainajista ja Tukholmassa kuvaukset koettiin kääntämisen ja julkaisemisen arvoisiksi.⁵⁸⁶

Ulkomaista esimerkkiä seuraten poikkeuksellisen vanhoina kuolleista kertovia sanomia julkaistiin tarkastelujaksolla *Posttidningarissa* 240 kappaletta, joista 17 oli Ruotsiin kuuluneesta Suomesta, ja *Inrikes Tidningarissa* 210, joista 25 oli lähetetty Suomesta.⁵⁸⁷ Olennaisinta sanomissa oli korkea ikä. Yleensä kerrottiin vainajan eläneen terveenä lähes koko elämänsä ja kuoleman tulleen suhteellisen nopeasti ilman erityistä sairautta. Siinä missä nuoremman äkillinen kuolema olisi ollut ikävä asia, pitkää sairautta ja vaivaisuutta vanhuuden vuosina ei toivottu.⁵⁸⁸

Tyypillinen esimerkki on Raahesta lokakuussa 1752 lähetetty teksti.

Eilen haudattiin täällä porvarin leski, syntynyt 1650, ja täten 102-vuotias. Ei ole tuntenut muuta sairautta kuin vanhuuden väsymystä. Pystyi jokin aika ennen kuolemaansa lukemaan kirjaa ilman silmälaseja. Hänen elossa olevia lapsiaan, lapsenlapsiaan ja lapsenlapsenlapsiaan on lähes 30 henkeä.⁵⁸⁹

Useissa sanomissa korostettiin lähes kuolemaan asti jatkunutta terveyttä ja sekä henkisiä että fyysisiä kykyjä, jotka usein vanhuuden myötä menetetään. Jos vainajalla oli pitkä avioliitto tai runsaasti elossa olevia jälkeläisiä, nämä mainittiin. Kuvattiin siis ihmiselämässä yleisesti arvostettuja asioita eli paljastettiin suoraan yhteisön arvoja ja pyrkimyksiä, mikä on muistikirjoituksille tyypillistä.⁵⁹⁰

Muistikirjoitukset eivät olleet 1700-luvun Ruotsin lehdistössä vakiintunut tekstityyppi, johon iäkkäinä kuolleista kertovia sanomia voisi suoraan verrata. Varhaisimmat *Posttidningarin* oman maan sanomat merkittävien henkilöiden kuolemasta kertovat, aivan kuten edellä mainitun Falunin kaivosvainajan

⁵⁸⁵ Almanach 1761:1–113; Almanach 1762:1–76; Almanach 1764:1–120; Almanach 1765:26–74; Almanach 1766:25–68; Almanach 1767:5–72; Almanach 1768:1–78; Almanach 1769:1–52; Almanach 1770:1–34; Almanach 1771:1–28; Almanach 1772:1–48; Almanach 1773:61–120; Gazette [de France] 1668:130:1181; Troyansky 1989:186. Varhaisin ranskalaisen almanakan esimerkki, jossa on myöhemmin toistuvat piirteet, on italialaisesta matkakirjeestä vuonna 1626 (Almanach 1761:96; Valle 1663:507). Englantilaisessa kokoelmassa piirteet löytyvät ensimmäisenä vuonna 1635 kuolleen miehen kuvauksesta (Easton 1799:6). Molemmista kokoelmista näkyy, että muodon käyttö julkaisuissa on yleistynyt 1660-luvulla. Esimerkiksi pitkäikäisiä listannut Francis Bacon (1638:73–110) ei käytä tätä muotoa vaan kuvailee ihmisten luonnetta ja elämäntapaa.

⁵⁸⁶ Esim. PT 1702:16:1; PT 1722:20:1; PT 1727:4:1–2; PT 1728:13:3; PT 1728:20:2; PT 1729:8:3; PT 1736:19:3.

⁵⁸⁷ Lukuihin on laskettu sanomat, joissa ikä on selvästi olennaisin syy kirjoittamiseen. Poisjääneisiin rajatapauksiin kuuluu esimerkiksi 98-vuotiaana kuollut luutnantti, josta todetaan uratietojen jälkeen, että hänellä oli koko ikänsä hyvä terveys ja että hän oli vielä 72-vuotiaana juossut 20-vuotiaan tapaan sekä oli kaksi viikkoa ennen kuolemaansa nähnyt lukea kirjaa ilman silmälaseja (IT 1762:7:2).

⁵⁸⁸ Vilkuna 2010:44.

⁵⁸⁹ PT 1752:84:3 (I går begrofs här en Borgare Enka, född 1650, och således af 102 års ålder. Har ei wetat af någon annan siukdom än matthet allenast, af ålderdom. Har någon kort tid för sin död kunnat läsa i bok utan tilhielp af Glas. Hennes än i lifwet warande barn, barnabarn och barnabarnsbarn, äro några och 30 personer).

⁵⁹⁰ Tremain 2014:175; vrt. Vilkuna 2010:40, 43–44, 57.

kohdalla, hautajaisista eivätkä vainajan elämästä.⁵⁹¹ Tämä oli myöhemminkin vallitseva käytäntö eli kyseiset sanomat kuuluvat edellisessä alaluvussa käsitellyn seremoniallisen juhlinnan joukkoon.

Vasta *Inrikes Tidningarissa* on vainajista elämäkerrallisia tekstejä, jotka muistuttavat myöhempien sanomalehtien muistokirjoituksia.⁵⁹² Lehdessä oli myös maaliskuusta 1761 alkaen erillinen kuolintietojen palsta, jonka pääasiallinen niukkasanaisuus vastaa ajan surukortteja ja myöhempien vuosisatojen kuolinilmoituksia.⁵⁹³ Palstasta tuli niin merkityksellinen, että kun Carl von Linné vuonna 1776 odotti halvauskohtauksen jälkeen kuolemaa, kuolinilmoituksen lähettäminen lehtiin oli yksi hänen pyynnöistään jälkeensä jääville. Ehdottamaansa fraasia ”Hän oli yksi aikamme nimekkäimmistä oppineista” ei aikanaan *Inrikes Tidningarissa* käytetty, mutta vain hieman pidempi teksti julkaistiin kuolintietojen palstalla.⁵⁹⁴ Vastaavassa paikassa kerrottiin valtioneuvoksetar ja kreivitär Eva De la Gardien kuolemasta todeten hänen olleen Kuninkaallisen tiedeakatemian jäsen.⁵⁹⁵ Tätä tietosisältöä ei hänen kotiseudullaan nähty riittäväksi, mutta *Inrikes Tidningariin* paikkaukseksi lähetetty teksti ei ole myöhempien muistokirjoitusten tapainen.⁵⁹⁶ Muistokirjoituskäytännöt olivat siis vakiintumattomia, mikä ei ole eurooppalaisittain erikoista.⁵⁹⁷

Iäkkäinä kuolleista kirjoitettuja sanomia yhdistää muistokirjoituksiin konkreettisesti se, että molempia julkaistiin *Inrikes Tidningarissa* toisinaan kuolintietojen palstalla.⁵⁹⁸ Mutta muistokirjoituksissa korostetaan yhteiskunnallista asemaa ja toimintaa eli niitä kirjoitettiin juuri von Linnén ja De la Gardien tapaisista yksilöistä. Sen sijaan sanomien lähettämistä iäkkäistä ei merkittävästi ohjannut tai rajannut vainajien sosiaalinen asema.⁵⁹⁹

Sukupuolijakauma on iäkkäiden kuolinsanomissa huomattavan tasainen: naisia on vainajista 47 %.⁶⁰⁰ Sukupuolen ilmaiseminen on kuitenkin säännönmukaista ja tieto puuttuu vain yhdeltä vainajalta, joka mainitaan niin lyhyessä sanomassa, ettei siinä käytetä ruotsin sukupuolittuneita persoonapronominejakaan. Sukupuolten merkittävänä erona on myös tittelit, jotka naisten osalta kertovat ajalle tavalliseen tapaan useimmiten vain siviilisäädystä, johon on toisinaan

⁵⁹¹ PT 1730:22:1; PT 1730:39:1; PT 1733:8:3; PT 1743:67:1.

⁵⁹² Esim. IT 1762:31:1; IT 1762:101:2; IT 1763:53:3; IT 1763:72:2; IT 1766:92:2–3; IT 1767:35:1; IT 1768:73:2; IT 1769:18:1; IT 1772:7:1. Samaan aikaan lisääntyneestä biografisesta kirjallisuudesta ks. Sylwan 1935:90; Delblanc 1965:111–112; Hildebrand 1939–1940; Hættner Aurelius 2007:279–280, 289.

⁵⁹³ IT 1761:24:4; Arvidsson 2007:170–171, 173; Björkbom 1939: 335–341; Tavallista pidempiä tekstejä kuolintietojen joukossa esim. IT 1774:12:3; IT 1774:88:3. Kuolintietojen palstalta puuttuivat yksityiskirjeissä kuolintapauksesta kerrottaessa käytetyt korusanaiset ilmaisut (Suolahti 1991(1925):158–161).

⁵⁹⁴ Dahl & Bjurman 1941 (”Notificeras i dageligt allehanda eller avisorne [:] Cal Linne död d. – – på sitt 70 år. Han war en af en af de namnkunnigaste lärde på vår tid.”); IT 1778:6:3.

⁵⁹⁵ IT 1786:40:2.

⁵⁹⁶ Götheborgs Allehanda 1786:47:2; IT 1786:46:1.

⁵⁹⁷ Barry 2008; Tremain 2014; Mercier-Faivre 2018; Starck 2018.

⁵⁹⁸ Esim. IT 1767:50:3.

⁵⁹⁹ Vrt. Vilkanan (2010:45, 59) huomio siitä, että vanhuuden käsite ei riippunut säätyasemasta.

⁶⁰⁰ Jeune (2023:34) toteaa, että julkaistuissa listauksissa suokupuolijakauma oli huomattavasti vinoutuneempi eli suurin osa iäkkäistä vainajista oli miehiä.

liitetty tieto aviomiehen tai veljen asemasta. Sosiaalisen aseman jakauman määrällinen analyysi oli siksi yksiselitteisempää kohdistaa miehiin, jotka voitiin jakaa ryhmiin tittelin perusteella. Vain 35 % oli nimetty talollisiksi tai torppareiksi, mikä on pienempi määrä kuin elinkeinojen osuus väestössä. Yksi mahdollinen selitys on se, että maanviljelijät muuttivat harvoin, eivätkä kauas, eli käsitys heidän iästään oli todennäköisesti lähempänä totuutta. Ensisijaisesti armeijauralla määritellyjä miehistä oli 15 %. Porvareiden, käsityöläisten ja maaseudun ammattilaisten eli ruukkilaisten ja puutarhureiden osuus on 11 %. Ryhmään muut kuuluu 10 % miehistä ja joukossa on muutamia säätyläisiäkin.⁶⁰¹ Tasa-arvoisuutta kuoleman edessä kuvaa myös se, että sanoman saivat myös venäläiseksi ja ”lappalaiseksi” määritellyt iäkkäät, jotka on mielletty jossain määrin ulkopuoliseksi paikallisyhteisössä.⁶⁰²

Useimmiten alkuperäisenä tiedonantajana tai varsinaisena kirjoittajana on todennäköisesti ollut hautauksen toimittanut pappi. Tämä ei ole kuitenkaan tuonut itseään esille, sillä valtaosassa iäkkäiden sanomia hautajaisista mainitaan korkeintaan ajoitus ja hautauksen toimittajan nimi on mukana hyvin harvoin.⁶⁰³ Muidenkin paikallisten toimijoiden mainitseminen on harvinaista. Oman maan sanomissa muuten yleisesti mainitut säätyläiset esiintyvät sanomissa toimijoina vain kahdesti, molemmissa tapauksissa köyhien vanhusten elättäjinä.⁶⁰⁴ Vaikka sanomia on kirjoitettu useista köyhäinhoidon varassa olleista, vain yhdessä tapauksessa mainittiin paikallisen seurakunnan elättäneen vanhusta useita vuosia ja maksaneen hautauksen.⁶⁰⁵ Paikallinen yhteisö on iäkkäinä kuolleista kertovissa sanomissa siis näkymätön eikä teksteissä ole paikallisylypeyden piirteitä, vaikka vainajan kotiseurakunta on aina kerrottu.

Paikallisylypeyden tilaa vähentää se, että lähes puolet sanomista kertoo vainajasta jossain muualla. Tämä käy ilmi joko päiväyspaikan ja kuolinpaikan erosta tai ilmaisuista täällä (här) ja siellä (uti).⁶⁰⁶ Sanomissa on kaksi hiippakunnan pääkaupungeissa päivättyä, jotka alkavat viittauksella kirkkoherran lähettämään tietoon (genom skrifwelse, ankommen berättelse).⁶⁰⁷ Hiippakuntien pääkaupungeista (Visbytä, Turkua ja Porvoota lukuun ottamatta) on lähetetty useita sanomia, joten on todennäköistä, että ainakin osa näistä on kiertänyt tuomiokapitulin kautta.⁶⁰⁸ Määrät ovat kuitenkin niin pieniä, että säännönmukaisesta toiminnasta ei ole kyse. Nykyisen Suomen puolelta selvän välikäden kautta kulkeneita sanomia on vain *Posttidningarissa*. Näissä tapauksissa sanoma on lähetetty tai merkitty lähetetyksi merenrantakaupungista, jossa oli postikonttori ja tiiviit

⁶⁰¹ Suhteelliset osuudet koskevat edellä mainittuja 450 sanomaa.

⁶⁰² PT 1746:17:3; IT 1762:2:1.

⁶⁰³ PT 1732:39:3; PT 1746:22:3; PT 1748:97:3; PT 1749:5:4; PT 1751:25:4; PT 1759:90:3; IT 1764:39:1.

⁶⁰⁴ IT 1778:24:1; IT 1786:50:1.

⁶⁰⁵ PT 1759:90:3.

⁶⁰⁶ Suhteellinen osuus laskettu edellä mainituista 450 sanomasta.

⁶⁰⁷ PT 1749:5:4; PT 1749:34:3.

⁶⁰⁸ Uppsala (7), Linköping (7), Skara (7), Strängnäs (1), Västerås (3), Växjö (16), Lund (6), Göteborg (5), Karlstad (13), Härnösand (16).

yhteydet Tukholmaan.⁶⁰⁹ Tekstit ovat niin lyhyitä ja kaavamaisia, että tieto on voinut tulla kaupunkiin suullisesti.

Iäkkäiden kuolemasta kertovat sanomat ovat siis olennaisesti erilaisia tekstejä kuin muistokirjoitukset ja muut sanomat paikallisista aiheista. Näiden lisäksi sanomia on syytä verrata seurakuntien toiminnassa syntyneisiin teksteihin eli aikakirjoihin sekä taulustolaitokselle lähetettyihin tietoihin, hautajaiskirjauksiin ja ruumissaarnejen elämäkertoihin.

Vuoden 1686 kirkkolaki vaati, että kirkonkirjoihin tuli merkitä ”Mitä ihmelist Pitäjäs tapahtunut on / yhden eli toisen eriomaisist hywist eli pahoista töistä / eli myös sitä / cuin wastoin luonon yhteistä meno / Elementeis / eli Eläwäs taicka Henggettömäs / itzens näyttä ja osotta / cuin mahdollinen on ylöskirjoitetta”.⁶¹⁰ Kyse ei ollut tuolloin uudesta toimintatavasta, sillä seurakunnissa pidettyjä aikakirjoja tunnetaan jo 1500-luvun lopulta.⁶¹¹ Porvoon hiippakunnasta kerätystä tiedosta näkyy, että seurakuntien asiakirjoihin kerääntyi 1700-luvulla paimenmuistojen ohella satunnaisesti kirjauksia raesateista, nelossynnytyksistä, epämuodostuneista lapsista, tulipaloista, kadoista ja sadoista eli merkittäviksi koetuista tapahtumista, joista kirjoitettiin myös sanomalehtiin. Kyseissä kokoelmassa ei kuitenkaan ole yhtään merkintää erityisen iäkkäänä kuolleesta.⁶¹² Vastaavia tietoja kirjattiin taulustolaitoksen lomakkeisiin vapaana tekstinä vuodesta 1750 alkaen.⁶¹³

Yleisen ihmeellisyyden kirjaamisen ohella kirkkolaki vaati, että hautauksista merkittiin muistiin ”Cuoluitten Nimet / jotca Kirckoon eli Kirckoaitaan haudatut owat / lyhykäisen ilmoituxen cansa heidän Hautasioistans / Sädyistäns / Tiloistans / Elämäkerrastans ja Ijästäns”. Ohje ”Elämäkerran kirjoituxesta” annettiin kirkkolaissa myös hautajaisten yhteydessä, sillä teksti luettiin ruumissaarnan tai hautapuheen yhteydessä. Se piti ”coconpandaman ja sowitettaman itzecungin Elämäkerran jälken / ilman pitkätä puheta / ja turha ylistystä ylitzen ansion”.⁶¹⁴ Todellisuudessa hautauskirjauksien tiedot seurakunnissa eivät olleet aina täydellisiä ja käytännöt vaihtelivat seurakunnittain.⁶¹⁵ Nykyisen Suomen

⁶⁰⁹ PT 1740:23:3; PT 1753:38:3; PT 1753:92:4; PT 1755:59:3.

⁶¹⁰ Kircko=laki ja ordningi 1688:115.

⁶¹¹ Gustafsson 2018:88–90; Den svenska Mercurius 1758:1195–1197.

⁶¹² Neovius 1891:416, 436, 448, 477, 504.

⁶¹³ Sidenbladh 1908.

⁶¹⁴ Kircko=laki ja ordningi 1688:77, 115.

⁶¹⁵ Lext 1984:156; Odén 2012:54–56; Suomesta ei ole tiedossa seurakuntia, joissa elämäkerralliset tiedot olisivat olleet säännönmukaisia lyhyttäkään aikaa. Laajemmat kirjaukset hautauslistoissa liittyvät aina poikkeuksellisuuteen, kuten esimerkiksi lapsen epämuodostumaan (ks. Kyläkoski 2022d). Varhainen esimerkki on Asikkalassa 17.12.1692 haudattu kerjäläisnainen, jonka iäksi oli päätelty 140 vuotta, sillä hänen tiedettiin palvelleen lapsenpiikana taloudessa, jonka perheenisä kuoli nuijasodassa Niustälän pelloilla (KA. Asikkalan seurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1688–1749 (I C:1); kiitokset tiedonannosta Mikko Kuitulalle). Loimaalla hautauslistaan on vuosina 1729–35 kirjattu onnettomuustapauksia ja teloituksia, mutta huomioitu myös 117-vuotiaana 6.9.1729 kuollut talonpoika tekstillä, jossa korostetaan elämää ilman sairauksia ja pitkään jatkuneita voimia. (KA. Loimaan seurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1704–1735 (I Ca:2), 306; kiitokset tiedonannosta Kirsi Laineelle). Iisalmen hautauslistassa 1730-luvulla on erillinen valmis sarake huomioille. Harvakseltaan tehtyihin kirjauksiin kuuluu 100-vuotiaana 21.4.1736 kuolleen yhteyteen tehdyt huomiot näkökyvyn ja järjen pitkästä säilyttämisestä.

alueelta lähetettyjen sanomien iäkkäiden vainajien hautauskirjauksissa elämäkerrat ovat harvinaisia eli niitä on neljä. Näistä varhaisimmassa vainajan elämästä ei kerrota juuri mitään, mutta mainitaan sanoman tapaan kuolemaa edeltänyt sairaudeen kuuden vuoden sänkylepo. Samalla aukeamalla muilla vainajilla tiedot olivat vähäisiä ja kaikille ei ole merkitty edes kuolinsyytä.⁶¹⁶ Toisessa seurakunnassa on useiden iäkkäiden hautauskirjauksiin merkitty isonvihan aikaisia kohtaloita, mutta sanomille ominaisia seikkoja on vain vanhimmilla vainajilla.⁶¹⁷ Kahdessa myöhemmässä tapauksessa iäkkäiden hautauskirjaukset sisälsivät vain sanomille ominaisia seikkoja, mutta nämä oli lähetetty sanomalehteen toisin sanoin ilmaistuna.⁶¹⁸ Iäkkäinä kuolleista kertovissa sanomissa ei siis ole kyse hautauskirjauksikäytännön osan suorasta tai säännönmukaisesta kierrätyksestä isommalle yleisölle sanomalehdessä. Enemmänkin siitä, että sanomia motivoivat tekijät ovat innostaneet samantapaiseen tekstiin seurakunnan kirjanpidossa.

Kolmas seurakuntatyössä syntynyt teksti oli ruumissaarna.⁶¹⁹ Painettuina säilyneissä ruumissaarnejien elämäkertoissa on hyvin vakiintunut muoto ja tyyli. Näissä oli 1600-luvulla tyypillisesti yksityiskohtainen kuvaus kuolemaan johtaneesta sairaudesta, minkä tekstejä tutkinut Göran Stenberg on tulkinnut kuoleman selitykseksi ja koko tekstin olemassaolon syyksi. Keskeistä oli myös kuvata kristillinen hyvä kuolema eli valmistautuminen ehtoolliseen, syntien tunnustus, uskontunnustus ja itse ehtoollinen. Usein kerrottiin myös vainajan viimeiset sanat, varsinkin jos nämä olivat uskontoon viittaavia.⁶²⁰ Kristinuskon osuus elämäkertoissa väheni 1700-luvulla huomattavasti, mutta jäljelle jäi sairauden kuvaus.⁶²¹ Tutkimustietoa vastaavat Ilmajoella ruumissaarnat, joissa 75- ja 80-vuotiaiksi eläneiden viimeisiä vuosia ei esitetty ihmeellisinä vaan niihin liittyivät ”tavalliset vaivat” ja ”monenlaiset murheet”. Ruumissaarnoissa kuolema tietenkin saapui aina oikeaan aikaan eli vauvan kuoleman yhteydessä todettiin ”Ei pitkäs elämäs mitänä ole toiwottavata, ei myös warhaises cuolemas mitässä ole peljättäwätä” ja 80-vuotias ”luonnollisen ikänsä puolest ennätti yli sen määrän, cuin yhteisesti Mosexen arwion jälken Ihmisen ijällä oleman piti”.⁶²² Kun sanomissa uskontoa ei mainita juuri ollenkaan ja iäkkäänä kuolleet korostetusti eivät sairastaneet lainkaan, tekstien yhteys ruumissaarnejien elämäkertoihin vaikuttaa vähäiseltä.

(KA. Iisalmen maaseurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1732-1749 (I Ca:1); kiitokset tiedonannosta Mikko Kuitulalle).

⁶¹⁶ PT 1740:23:3; KA. Ilmajoen seurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1737-1771 (IC:3), 463.

⁶¹⁷ PT 1752:47:3; PT 1759:98:3; KA. Pyhäjoen seurakunnan arkisto. Syntyneiden luettelot 1734-1762, 292, 322.

⁶¹⁸ IT 1768:71:2; IT 1769:79:2; KA. Porin kaupunki- ja maaseurakunnan arkisto. Syntyneiden ja kastettujen luettelot 1732-1777 (I C1:3), heinäkuu 1768; KA. Teerijärven seurakunnan arkisto. Kuolleiden ja haudattujen luettelot 1760-1789, heinäkuu 1769.

⁶¹⁹ Vilkuna (2005:13-22) on tulkinnut elämäkerran haudattujen luettelossa hautauspuheen eli ruumissaarnan ytimen muistiinpanoksi.

⁶²⁰ Stenberg 1998:111, 114, 121, 144-155; Ks. myös Odén 2012:56-57; Rimpiläinen 1973:100, 106-107, 126-127.

⁶²¹ Stenberg 1998:159-161, 165; ks. esim. Wallinheimo 1908:200-201; Hannelius 2004:96, 99.

⁶²² Hannelius 2004.

Tekstien suhteiden selventämiseen on käytettävissä yhdestä iäkkäästä hautapuheeksi otsikoitu runo, hautauskirjaus ja sanoma Linköpingin naapuruston Näsbyistä, jonka kirkkoherra Hans Hederström (1710–1792) oli aktiivinen toimija.⁶²³ Seurakunnassa kuoli tammikuussa 1754 mies, jonka tiedettiin olleen 108-vuotias. Hederströmin runossa vainajan kerrottiin muun muassa nähneen kuningatari Kristiinan, soittaneen Kaarle X:n surukelloja ja eläneen 7 hallitsijan ja 11 piispan aikana aina terveenä syöden yksinkertaista ruokaa ja välttämällä viinaa ja tupakkaa.⁶²⁴ Hautauskirjauksessa elämäkerta on huomattavasti lyhyempi.⁶²⁵ *Posttidningarin* sanomassa, joka on ilmeisen virheellisesti päivätty hautajaisia edeltäväksi, on mukana monet hautapuheen yksityiskohdat kuten avioliitot ja lapset. Lisäksi siinä kerrotaan vainajan kantaneen yli 90-vuotiaana yksin tukin metsästä. Tämä voimannäyte ei ollut sopinut runoon, mutta molemmissa teksteissä vakuutettiin vainajan voimien, aistien ja henkisten kykyjen jatkuneen kuolemaan asti. Sanomassa ei kuitenkaan ole runon mainintaa läpi elämän kestäneestä uskosta tai viitteitä Raamatun miesten saavuttamiin ikävuosiin. Myös tieto kaikin tavoin kohtuullisesta elämisestä on jätetty pois.⁶²⁶ Runo tuskin on ollut varsinainen hautapuhe, jossa on ehkä kuitenkin käytetty samoja yksityiskohtia. Kolme tekstiä syntyivät samassa tilanteessa, mutta niillä oli eri tarkoitukset. Esimerkiksi seurakuntalaisille korostettua uskoa ei tarvinnut mainita hautauskirjauksessa eikä sanomassa.

Toista tukinkantajaa sanomissa ei ole, mutta neljänneksessä iäkkäiden kuolinsanomista sairaudettomaan kuolemaan yhdistettiin kuolemaa tai kuolinvuoteelle laskeutumista edeltänyt voimien tai kykyjen osoitus, kuten konkreettisella esimerkillä kuvattu työnteko, jumalanpalvelukseen kävely tai avutta pärjääminen.⁶²⁷ Erikoisempaan esimerkkinä porilaisen miehen sanottiin avutta nousseen satuloimattoman hevosen selkään vielä satavuotiaana.⁶²⁸ Samantapaista vanhuuden seurauksien välttämistä ovat maininnat säilyneestä muistista, selkeästä ajattelusta, kuulosta ja näkökyvystä.⁶²⁹ Jälkimmäistä korostetaan parissa kymmenessä kuolinsanomassa todeten, että vanhus oli pystynyt lukemaan pientäkin tekstiä ilman silmälasia.⁶³⁰ Suurempiakin ihmeitä oli kerrottavana. Kaksi vainajista oli saanut täysin irronneiden hampaiden tilalle uudet.⁶³¹ Tarkka näkökin oli

⁶²³ Westerlund, Setterdahl & Meurling 1919:25–28; Lindroth 1967a:450. Näsbyistä lähetetyt sanomat karjataudista voivat olla Hederströmin kirjoittamia (IT 1764:78:2; IT 1764:83:1; IT 1764:98:1).

⁶²⁴ Linköpings Wecko-Tidningar 1794:24:1. Teksti on julkaistu myös erillisenä painatteenä Hederströmin kuolinvuonna eli ehkä perillistensä toimesta (Libris #10278584). Kyse on siis erityisestä eikä tavanomaisesta hautapuheesta. Muita vastaavia tekstejä ei ole paikannettu, mutta on hyvin mahdollista, että niitä oli seurakuntien arkistoissa. Huittisten seurakunnan arkistoon on sisällytetty Raimo Viikin (1973:31–32, 323) käyttämä karoliiniupseerin elämäkerta, jonka sisältö vastaa sanomaa (IT 1777:12:1). Valitettavasti kyseistä asiakirjaa ei ole uudelleen järjestetystä arkistosta enää löytynyt.

⁶²⁵ Riksarkivet, Vadstena landsarkiv. Näsby (E) C:3 (1743–1782), 143.

⁶²⁶ PT 1754:11:3.

⁶²⁷ Esim. PT 1746:88:4; PT 1750:11:3; PT 1753:92:4; PT 1755:36:3; IT 1761:36:2; IT 1780:92:1.

⁶²⁸ PT 1740:38:3.

⁶²⁹ Esim. PT 1735:18:3; PT 1737:18:3; PT 1756:66:3; IT 1771:42:1; IT 1779:100:1.

⁶³⁰ Esim. PT 1739:40:3; PT 1752:24:4; PT 1752:84:3; IT 1761:36:2.

⁶³¹ PT 1753:19:3; PT 1754:34:3; vrt. PT 1746:25:4.

aiemman menetyksen jälkeen mahdollista saada takaisin.⁶³² Nämä yksityiskohdat yhdistävät kuolinsanomien Euroopassa 1400-luvun lopulla kirjapainotaidon vahvistamaan kiinnostukseen erikoisuuksiin, kuten komeetat ja yhteen liittyneet kaksoset, joille pitkään annettiin tulkinta ennusmerkkeinä. Tapauksia kierrätettiin ja käännettiin käsikirjoituksiin ja julkaisukokoelmiin.⁶³³ Tässä kontekstissa kuolinsanomien mainitsemat nimet ja paikat voisi ymmärtää tiedon luotettavuutta vahvistavina.⁶³⁴ Ihmeinä esitellyt asiat olivat kuitenkin aidosti epätavallisia havaintoja ja usein jotenkin mystisiä, selittämättömiä tai pelottavia.

Äkkäänä kuoleminen oli harvinaista, mutta ei varsinaisesti outoa eikä tavatonta. Tutkituissa sanomissa vainajia oli yhteensä 502, sillä toisinaan yhdessä sanomassa mainittiin useampia kuolleita. Vaikka aivan kaikkia kuolleita ei ilmoiteta yli 100-vuotiaiksi, kokonaismäärä vaikuttaa suurelta. Se voisi kuitenkin olla huomattavasti isompi, sillä vuosina 1727–1791 Ruotsiin kuuluneen Suomen seurakuntien haudattujen listoihin kirjattiin ainakin 777 vainajaa, joiden kuolinikä oli välillä 100–150.⁶³⁵ Nykyisen Ruotsin alueella varhaisia kirkonkirjoja on säilynyt enemmän, joten valmiudet luotettavaan kuolintietoon arvioitiin saattoivat olla paremmat. Mutta ottaen huomioon, että *Posttidningariin* kerrottiin jopa 140-vuotiaana kuolleesta,⁶³⁶ tiedon laatu lienee vastannut Suomessa tehtyjä kirjauksia. Väestölukuihin suhteutettuna nykyisen Ruotsin puolella olisi siis ollut ilmoituspotentiaalia yli 3 300 vainajan verran.⁶³⁷

Käsitystä ikätietojen epätarkkuudesta 1700-luvun alkaessa tukee tieto, että taulustolaitoksen toiminnan alettua vuonna 1750 seurakunnissa nykyisen Ruotsin puolella oli 1 661 yli 89-vuotiasta. Vuosisadan lopussa ikäluokkaan kuului enää 479 henkeä.⁶³⁸ Elintason romahtamista uskottavampi selitys muutokselle on ikätietojen tarkentuminen vuosisadan aikana. Tarkentuvaan ikäkäsitykseen sopii myös se, että kuolinsanomissa mainintoja kirkonkirjojen alkamisajasta tai niiden säilymisestä ikätiedon epävarmuuden selittäjänä alkaa esiintyä vasta *Inrikes Tidningarissa*.⁶³⁹ Näiden yhteydessä ja joissakin muissakin sanomissa ikätietoa on vahvistettu muistitiedolla tapahtumista, joiden avulla ikä on laskettu. Valtaosa näistä liittyy kuninkaallisiin eli joko kruunajaisiin, kuninkaallisten näkemiseen, kuninkaallisen ruumiin kuljettamiseen tai sanomakellojen soittoon.⁶⁴⁰ Yhdessä kuolinsanomassa sanotaan rahvaan yleisenä tapana olleen laskea ikänsä

⁶³² IT 1770:60:2, IT 1773:96:2.

⁶³³ Andersson 2007:95–99; Geritz 2021:1–2.

⁶³⁴ Daston & Park 1998:65. Nimien maininta kuuluu myös myöhempään uutiskäsitykseen: "True stories and life-histories, published anonymously or under assumed names, may be human documents but they are not news." (Park 1968(1940):xv).

⁶³⁵ Hautauslistat on käyty läpi Suomen sukututkimusseuran Hiski-tietokannasta, joka ei kata kaikkia seurakuntia eikä kaikista seurakunnista ole kirjanpitoa tallella. Luku on siis suuntaa antava. Tekstissä mainitussa haudattujen määrässä on käytännön syistä itärajan jakamat seurakunnat laskettu mukaan kokonaisina.

⁶³⁶ PT 1739:19:3.

⁶³⁷ Vrt. Djurberg 1801:654–658.

⁶³⁸ Befolkningsutvecklingen 1999:13–14; ks. myös Lundström 1995.

⁶³⁹ Esim. IT 1765:90:1; IT 1766:38:1; IT 1767:100:1; IT 1769:79:2

⁶⁴⁰ PT 1751:20:4; PT 1753:32:3; PT 1758:94:3; PT 1759:14:4; PT 1753:26:3; PT 1754:11:3; PT 1757:40:4; PT 1758:94:3; PT 1734:5:3; PT 1753:42:4; PT 1754:11:3; PT 1758:45:3; IT 1761:36:2; IT 1765:90:1; IT 1766:38:1; IT 1766:64:1; IT 1770:86:1; IT 1772:22:1; IT 1783:41:1.

hallitsijoiden mukaan eli esimerkiksi muistaa oma ikänsä ensimmäisen koetun hallitsijavaihdon aikaan.⁶⁴¹

Iäksi kirjattu sata vuotta saattoi olla ilmaus, joka yksinkertaisesti tarkoitti erityisen iäkstä.⁶⁴² Viimeistään 1600-luvulla Ruotsiin oli rantautunut porrasmalli, jossa elämä jaettiin 10 vuoden jaksoihin. Visualisoinnissa elämän huippukohta saavutettiin 50-vuotiaana ja satavuotiaille ei jäänyt askelmaa ollenkaan.⁶⁴³ Pyöreään lukuun yhdistettiin täydellisyys, johon pääsemistä ei välttämättä pidetty ihmiselle sopivana tai se voitiin nähdä erityisenä Jumalan armona.⁶⁴⁴ Jumalan armoksi voitiin helposti ymmärtää myös pitkään jatkunut terveys, monet jälkeläiset ja erityisesti iäkkään saamat lapset, sillä kerrotinhan 1. Mooseksen kirjan 5. luvussa, että Aatami ”oli sadan ja kolmenkymmenen ajastajan vanha, ja siitti pojan, joka hänen kuwansa kaltainen oli, ja kutsui hänen nimensä Seth. Ja eli sitte kahdexasataa ajastaikaa, ja siitti poikia ja tyttäritä. Ja koko hänen ikänsä oli yhdeksänsataa ja kolmekymmendä ajastaikaa, ja kuoli”.⁶⁴⁵ Käytettävissä oleva hautapuheeruno Näsbystä sisälsi viitteen tällaiseen ikätietoon ja vastaavaa vertailua on todennäköisesti tehty muuallakin.⁶⁴⁶

Seurakunnista ilmoitettiin vuodesta 1749 alkaen edellisen vuoden väestötiedot taulustolaitokselle lomakkeella, jossa oli erityinen kohta yli 90-vuotiaana kuolleille. Näin ryhmä sekä pysyi erityisenä että oli osa kokonaisuutta. Taulustolaitokselle kerätyt tiedot eivät näkyneet *Posttidningarissa*, mutta *Inrikes Tidningarissa* julkaistiin alusta alkaen seurakunnista lähetettyjä lukuja syntyneistä ja kuolleista. Julkaisu ei kuitenkaan muodostunut säännönmukaiseksi rytmiltään eikä muodoltaan, johon saattoi liittyä muutakin paikallista kerrottavaa. Eniten katsauksia lähetettiin Göteborgista, Norrköpingistä ja Karlskronasta, joissa vastaavia tietoja oli julkaistu viikoittain omissa lehdissä. Muiden seurakuntien katsauksien yhteys taulustolaitokseen on selvempi ja taulustolaitokselle lähetettyyn tietoon voidaan myös suoraan viitata.⁶⁴⁷ Läänitasolla esitetyt tiedot perustuvat selvästi seurakuntien taulukoista tehtyihin koosteisiin.⁶⁴⁸ Näissä sanomissa oli toisinaan mukana yksityiskohtia kuten tiedot iäkkäinä kuolleiden määrästä ja iästä, mutta ei kuolinsanomille ominaisia lisätietoja.⁶⁴⁹

Uusi tilastollinen sanomatyyppi ei korvannut iäkkäiden kuolinsanomiam, eikä näiden määrä vähentynyt, vaikka yli 100-vuotiaiksi ymmärrettyjä kuoli tarkastelujakson lopulla vähemmän. Kertomisen arvoiseksi muuttuivat yli 90-vuotiaatkin, mikä ehkä heijastaa osaltaan taulustolaitoksen asettamaa rajaa. Sivistyneistö ei myöskään vuosisadan loppuun mennessä lakannut uskomasta erikoisen pitkäikäisyyden mahdollisuuteen, sillä maantieteilijä Daniel Djurberg esitteli

⁶⁴¹ IT 1772:22:1; vrt. IT 1783:41:1.

⁶⁴² Vilkuna 2010:57.

⁶⁴³ Vilkuna 2010:14–22; Bondestam 2020:91–92, 177–188; Cole 1992:3–11.

⁶⁴⁴ Haycock 2008:8.

⁶⁴⁵ Biblia 1777:1Moos:5.

⁶⁴⁶ Linköpings Wecko-Tidningar 1794:24:1.

⁶⁴⁷ Esim. IT 1761:11:1; IT 1761:19:1; IT 1761:23:1.

⁶⁴⁸ Esim. IT 1767:23:1; IT 1769:79:1.

⁶⁴⁹ Esim. IT 1761:20:3; IT 1765:44:2; IT 1767:29:1.

tuolloin totena 200-vuotiaitakin.⁶⁵⁰ Sama päti koko Euroopassa. Lisääntynyt tieto pitkäikäisinä kuolleista näyttäytyi Raamatun tarinoiden pohjatiedolla todisteena pitkäikäisyyden mahdollisuudesta eikä aineistona, jolla sen todellisuus kyseenalaistettaisiin. Halua kyseenalaistamiseen oli ymmärrettävästi vähän, sillä pitkäikäisyyttä toivottiin itselle ja muille.⁶⁵¹

Toivomisesta kehittyi 1600-luvun lopulta alkaen ja erityisesti 1700-luvulla elämän pidentämisen keinojen kartoitus.⁶⁵² Tähän yksityiskohdat 1700-luvun alkupuolen iäkkäiden kuolinsanomissa antoivat hyvin vähän ainesta, sillä niissä kuvataan harvoin vanhuksen tekemisiä tai elintapoja. Lähimpänä ovat muutama maininnat elämisestä raittiina, mikä on ymmärrettävissä sekä erikoisuutena että tapana, jota haluttiin muutenkin edistää.⁶⁵³ Jälkimmäistä tulkintaa tukee Näsbyn kohtuullisia elämäntapoja korostanut hautapuheeruno, jota vastaavasta sanomasta kyseinen osuus jätettiin pois.⁶⁵⁴

Varsin poikkeuksellinen on kuolinsanoma, johon sisältyy vanhuksen omaa näkemystä. Kaksi viikkoa ennen kuolemaansa närpiöläinen mies oli sielunhoitajalleen uskontunnustuksen ohessa kertonut, ettei ollut ollut elämänsä aikana humalassa kuin kerran ja silloinkin muiden houkutuksesta. ”Tämän raittiin elämänsä uskoi hän edistäneen terveyttään ja korkeaa ikäänsä ja siksi hän valitti nykyisestä nuorisosta, joka juomisella lyhentää elämäänsä.”⁶⁵⁵ Samana vuonna Kalajoelta kuolinsanomassa mainittiin ruokavalio ”olki- ja pettuleipää piimän kera”, jota ei kuitenkaan tarjottu pitkäikäisyyden selitykseksi.⁶⁵⁶ Tämä ei tarkoittanut, etteikö kysymyksestä olisi oltu kiinnostuneita. Kun Kalajoen kirkkoherran poika toisti kuolinsanomien lähes sellaisenaan pari vuotta myöhemmin akateemisessa opinnäytteessään, hän totesi vapaina hetkinään yrittäneensä selvittää vanhoiksi eläneiden elintapoja. Tiedusteluissaan hän oli huomannut pitkäikäisten ruokavalion olleen samanlainen kuin muillakin.⁶⁵⁷ Kysymys pitkään ikään vaikuttavista asioista oli siis kiinnostava, mutta se ei istunut kuolinsanomien.

Tämä käy ilmi myöhemmin. Kuolinsanomiin huomiota kiinnittänyt kirjoittaja Uppsalasta tulkitsi ne vuonna 1762 hyödyllisenä tietona, jonka hyödyllisyyttä pitäisi lisätä. Tähän asti niistä oli hänestä selvinnyt suunnilleen se, milloin ja missä maakunnissa pitkäikäisyyttä eniten esiintyy. Mutta kirjoittaja kaipasi lisätietoa siitä, miten ja minkälaisella elintavalla vainajat ovat, Jumalan avulla,

⁶⁵⁰ Djurberg (1801:654–665) on käyttänyt lähteenään taulustolaitoksen tietojen ohella ulkomaisessa kirjallisuudessa esitettyjä esimerkkejä, mutta ei toistanut vastaavan sisältöisiä kotimaisten sanomalehtien kuolinsanomia. Todennäköisenä lähteenä esimerkeille on ainakin Hufeland (1798:I:IV:35), josta Djurberg tulkitsi ruotsalaiseksi miehen, joka kuolemansa jälkeen oli Ruotsissakin esitelty norjalaiseksi (PT 1770:61:2; Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1772:136&137:6).

⁶⁵¹ Troyansky 1989:119–120; Laslett 1999; Joutsivuo 2003b; Haycock 2008:7–16; Haycock 2011:405–406, 412–416; Jeune 2023:27–44.

⁶⁵² Odén 2012:162–169; Troyansky 1989:111–114; Cole 1992:xxiv; Haycock 2008:21–41, 79–110; Andersson 2007:66–68.

⁶⁵³ PT 1746:31:4; PT 1751:15:3.

⁶⁵⁴ Linköpings Wecko-Tidningar 1794:24:1; PT 1754:11:3.

⁶⁵⁵ PT 1753:38:3 (Detta sit nyktra lefwerne trodde han mycket bidragit til sin hälsa och höga ålder; hwarföre han med suckan beklagade denna tidsens ungdom, som igenom fylleri och dryckenskap förkortar sin lifstid).

⁶⁵⁶ PT 1753:19:3 (stamp och barck bröd samt surmiölck).

⁶⁵⁷ Salmenius 1754:18–19.

päässeet korkeaan ikään. Tarkemmin sanottuna pitäisi jatkossa kertoa, onko vainaja syntynyt nuorille vai vanhoille vanhemmille, onko hänet kasvattanut oma äiti vai imettävä, minkälainen on ollut hänen ravintonsa, liikuntansa, leponsa, unensa ja viinin, paloviinan, tupakan, kahvin ja teen käytön määrä, missä iässä on mennyt naimisiin sekä aviopuolisoiden ja lasten määrä. Lisäksi pitäisi kuvata asuinseutu eli kertoa oliko se ylä- vai alamaata, metsää vai peltolakeutta, lähellä vai kauempana merestä ja suurista järvistä. Oleellista oli myös tietää vainajan terveydentilasta läpi elämän, lääkkeiden käytöstä, mielenlaadusta ja temperamentista, siitä kuinka helposti tunnetilansa vaihtelivat ja mikä tunne oli vallitsevin. Oliko vainajalla ollut suuria suruja ja oliko ottanut nämä sydämeensä, oliko elämänsä ollut vaikeaa vaiko mukavaa ja niin edelleen.⁶⁵⁸

Kirjoittaja visioi, että jos nämä tiedot lyhyesti, kehuskelematta ja puolueetomasti ilmoitettaisiin, voitaisiin tehdä hyödyllisiä johtopäätöksiä ja antaa elämää pidentäviä ruokavalio-ohjeita.⁶⁵⁹ Hän siis edusti osana valistusta syntyneitä optimismia, jossa ihmiselämän pidentäminenkin oli mahdollista.⁶⁶⁰ Tämä usko näkyi esimerkiksi Vaasassa 1786 painetussa oppaassa *Konsti Elää kauwwan eli Tarpeellisia ja hyödyllisiä neuvoja ja Ojennus-nuoria Terweyden warjelemisexi ja saada elää isohon ikähän*.⁶⁶¹ Saksalaisen C. W. Hufelandin laajempi opas samasta aiheesta julkaistiin vuonna 1796 ja käännettiin ruotsiksi vain vuoden viiveellä. Hufeland ja myöhemmät kirjoittajat kierrättivät tietoja eurooppalaisista iäkkäinä kuolleista, ja mukaan oli liitetty tietoja esimerkiksi alkoholin käytön välttämisestä. Tässä kontekstissa myös sotilaiden suhteellisen suuri osuus iäkkäissä vainajissa voitiin tulkita sotilaselämän ikää pidentäväksi tekijäksi.⁶⁶² Myöhempi käyttö ei kuitenkaan todista tekstien alkuperäisestä merkityksestä.

Vaikka yleistä kiinnostusta ikää pidentäviin tekemisiin oli, Uppsalasta lähetetty kehotus ei synnyttänyt merkittävää muutosta iäkkäiden kuolinsanomiiin *Inrikes Tidningarissa*. Seuraavina vuosina yhdistettiin joitakin kertoja ruokavalion tai asuinpaikan maininta pitkäikäisyyteen, mutta kuvaukset ovat kaukana pyydetystä perusteellisuudesta.⁶⁶³ Täysin poikkeuksellinen on Mäntyharjulta marraskuussa 1769 lähetetty sanoma, joka alkaa tarkalla viitteellä seitsemän vuotta aikaisemmin julkaistuun kirjoitukseen ja referoi sitten siinä pyydetty tiedot muutamia viikkoja aiemmin 105-vuotiaana kuolleesta rusthollarista. Tietoja mäntyharjulainen piti kiistatta hyödyllisinä ja pahoitteli, että niitä oli harvoin annettu täydellisinä. Kun tähän nyt oli omassa seurakunnassa mahdollisuus, hän halusi niitä yleisön huvitukseksi kertoa. Vainajasta oli tiedossa lähes tarkka syntymäaika, asema sisarussarjassa ja monet elämänvaiheet. Mukana olivat myös elämän loppuun asti jatkunut terveys ja voimat, joilla mies hoiti itsensä eikä ollut lapsilleen vaivaksi.⁶⁶⁴

⁶⁵⁸ IT 1762:65:1.

⁶⁵⁹ IT 1762:65:1.

⁶⁶⁰ Joutsivuo 2003a.

⁶⁶¹ Piela (2017:96) arvelee, että kyseessä on suomennos eurooppalaisesta tekstistä, jota ei ole tunnistettu.

⁶⁶² Hufeland 1798:I:IV:35; Andersson 2007:84–87.

⁶⁶³ IT 1764:24:2; IT 1764:49:2; IT 1766:16:2; IT 1766:17:2; IT 1768:71:2.

⁶⁶⁴ IT 1770:13:2.

Kaksi vuotta myöhemmin julkaistussa kirjeotteessa viiden 82–90-vuotiaana kuolleen mainintaa perustellaan sillä, että neljä heistä ei elänyt kohtuullista ja raitista elämää. Lisäesimerkkinä on yli 90-vuotias tukholmalaismies, jonka renki talutti harva se päivä kellariin eli anniskelupaikkaan nauttimaan seurasta ja viinilasillista. Kirjoittaja tulkitsi tapaukset todisteiksi siitä, että erityinen elämänvoima kestää kohtuuttomatkin tavat. Mutta hän arveli, että kaikki nämä olisivat eläneet pidempään noudattamalla parempia elintapoja.⁶⁶⁵

Esimerkitkään eivät kannustaneet kuolinsanomien muutokseen satunnaista ruokavaliomainintaa enempää. Mahdollisuudet muokata sanomatyyppiä pitkäikäisyyttä kuvaavin tiedoin olivat rajallisia. Kaikkea mahdollista tietoa ei ollut käytettävissä ja useimmiten iäkkään vainajan elämäntavoista ja tavat eivät merkittävästi eronneet nuorempina kuolleista. Lisäys- ja muutosyritysten vähäisyys on vahva viite siihen, että sanomat täyttivät tarkoituksensa kertoessaan, että säädyistä, asemasta, varakkuudesta, sukupuolesta ja elämäntavoista riippumatta kanssaeläjää tai mahdollisesti lukijaa itseään voi kohdata armo pitkän, sairaudetoman, vaivattoman ja hedelmällisen elämän muodossa.

Tämä on yksi Laslettin tunnistama syy satavuotisuuden kultin kestolle. Hän näkee selittävinä tekijöinä myös kristinuskon, joka ei sallinut Raamatun ikätietojen kyseenalaistamista, yleisen ihmeellisyyden kaipuun, numeromagian sekä ikätietojen tarkistamisen hankaluuden tai mahdottomuuden. Kriittisesti ilmiöön suhtautuvalle Laslettille on selvää, että ihmiset tiesivät oman ikänsä, ja näin ollen pitkäikäisistä kertoneet olivat tarkoituksellisesti petollisia ja tietoa toistaneet herkkäuskoisia.⁶⁶⁶ Aivan näin suoraviivaisesti ilmiötä ei kuitenkaan pidä ymmärtää.

Tietoista valehtelua on voinut esiintyä, sillä korkea ikä oli arvostettu. Mutta ikätieto saattoi korruptoitua tarkoituksellisesti tai vahingossa erityisesti muutossa seurakunnasta toiseen. Vaikka vanhus olisi asunut samalla seudulla koko ikänsä, jäljellä ei enää ollut ikätovereita vahvistamassa tai kyseenalaistamassa muistitietoa.⁶⁶⁷ Kanssakirjoittajien halu uskoa ja kertoa voidaan herkkäuskoisuuden sijaan nähdä haluna pitää kiinni yhteisestä unelmasta suuremmin miettimättä tai murehtimatta sen saavuttamiseen vaikuttavia tekijöitä. Sanomien jakaminen toimi ikään kuin yhteisenä aikakirjana, johon toistuva ja lyhytsanainen muoto oli sopiva. Mitä enemmän esimerkkejä oli, sitä todennäköisemmältä tuntui mahdollisuus pitkään ja hyvään elämään.

3.3 Onnettomuudet

Sanomat onnettomuuksista eli yllättävistä henkilö- tai omaisuusvahingoista tai tilanteista, joissa sellaisilta on onnekaasti vältytty, ovat lähellä nykyaikaista

⁶⁶⁵ IT 1772:28:1.

⁶⁶⁶ Laslett 1999.

⁶⁶⁷ Vrt. Satakunta 1887:95:3

uutiskäsitetä. Teksteillä oli kuitenkin muitakin funktioita kuin tapahtuneesta tiedottaminen.

Onnettomuussanomien ovat tutkimuksen aineistossa suhteellisen varhaisia ja yleisiä. *Posttidningarissa* kerrottiin 57 sanomassa tulipaloista ja 16 sanomassa salamaniskujen seurauksista. Lisäksi kirjoitettiin kirkontornin sortumisesta jumalanpalveluksen aikana, jäälautalla päiviä olleista hylkeenmetsästäjistä, jään alta pelastetusta postinkuljettajasta ja kahdesta hukkumisonnettomuudesta.⁶⁶⁸ *Posttidningarissa* oli myös 31 oman maan sanomaa rantautuneista tai haaksirikon kokeneista aluksista. *Inrikes Tidningarissa* onnettomuuksista kerrottiin 780 sanomassa. Kun tulipalot jätetään laskuista, yleisimmät aiheet ovat salamaniskut (82 sanomaa) ja hukkuminen (82 sanomaa). Muita onnettomuuksia moninaisuudessaan on vaikea luokitella, mutta toistuvia elementtejä ovat kaivot ja kaivokset (16 sanomaa), aseet (11 sanomaa) ja petoeläimet (16 sanomaa).

Enemmänkin kerrottavaa olisi ollut. Kuolemaan johtaneista tapaturmista on tilastotietoa vuodesta 1749, josta taulustolaitoksen tiedonkeräys seurakunnista käynnistyi. Täytettävässä lomakkeessa oli kuolinsyiden joukossa imettäjien tai äitien makaamalla kuoliaaksi tukehduttaminen, hukkuminen, menehtyminen jään alle, paleltuminen kuoliaaksi, häkämyrkytys ja muut tapaturmat. Tapaturmista voitiin myös tallentaa lisätietoa lomakkeelle vapaana tekstinä. Vuodesta 1774 alkaen lomakkeessa oli kuolemaan johtaneille onnettomuuksille erillinen taulukko aiempaa tarkemmalla jaottelulla.⁶⁶⁹ Kirkkoherroilla oli siis syytä kiinnittää näihin tapahtumiin huomiota, mutta vain harvat heistä tai muista seurakuntalaisista ovat nähneet tarpeen kertoa tapahtumista sanomalehteen – mikä ei tarkoita sitä, etteikö onnettomuuksista olisi puhuttu sekä tuoreeltaan että myöhemmin.

Posttidningarin aikana muista kuin tulipaloista kertovia onnettomuussanomia oli niin vähän, että taulustolaitoksen vaikutusta kirjoittamiseen on vaikea arvioida. *Inrikes Tidningarin* sivuilla virallinen raportointi näkyi selvästi katsauksissa taulustolaitokselle lähetetyistä tiedoista. Onnettomuudet olivat näissä lähes näkymättömiä, sillä suurin osa sanomista oli yksittäisistä seurakunnista ilmoitettuja kastettujen, vihittyjen ja haudattujen määriä. Jos kuolinsyitä kommentoitiin, tuotiin tavallisesti esiin ajanjakson tautitilanne.⁶⁷⁰ Ylhäältä ohjatulta vaikuttaa vuosien 1769–1771 purske sanomia, joissa esitettiin läänin tai muun isomman alueen taulukkoaste. Koska onnettomuuksia on vaikea ryhmitellä, näissä on pitkiä listoja erilaisia ikäviä kuolintapoja hyvin lyhyesti kuvattuina.⁶⁷¹

Kun vahingoiltaan ensisijaisesti materiaaliset tulipalot jätetään huomiotta, onnettomuussanomien määrä oli 4–6 % *Inrikes Tidningarin* kaikista julkaistuista oman maan sanomista vuosina 1761–1768, mutta tämän jälkeen osuus on alle 4 %. Alkuinto lähetykseen selittynee *Inrikes Tidningarin* ohjelmajulistuksella, joka pyysi kertomaan ”Onnelliset tai onnettomat sattumukset, jotka ovat joko koskeneet yksittäisiä ihmisiä tai käsittelevät epätavallista säätä”.⁶⁷² Vähiten

⁶⁶⁸ PT 1744:100:4; PT 1745:26:4; PT 1756:16:3; PT 1750:79:4; PT 1750:83:4.

⁶⁶⁹ Sidenbladh 1908:1; Vuorinen 2002:282–284.

⁶⁷⁰ Esim. IT 1763:11:1; IT 1765:44:2; IT 1767:20:1.

⁶⁷¹ Esim. IT 1769:70:2; IT 1770:61:2; IT 1771:7:1.

⁶⁷² IT 1760:1:1.

onnettomuuksista kerrottiin vuosina 1772–1773, jolloin lehden sivut täyttyivät uuden kuninkaan ja tämän vallankaappauksen juhlinnasta, eikä tilanteessa ehkä surullisia asioita olisikaan haluttu tuoda esille. Juhlinnan päättyminen selittää pientä nousua vuonna 1774 paremmin kuin samana vuonna käyttöön otettu yksityiskohtaisempi taulustolaitoksen kuolinsyiden lomake. Kun muista onnettomuuksista lähes lakattiin kertomasta, tulipaloista kerrottiin edelleen. Tätä selittää tutkimuskauden lopussa kehittynyt avunpyyntökäytäntö, jota tarkastellaan luvussa 5.2 tulipalojen osalta. Tämän erityisyyden sekä ensisijaisesti materiaalien menetysten takia tulipaloja ei käsitellä tässä luvussa.

Sanomien määrän absoluuttinen ja suhteellinen väheneminen tuskin selittyy sillä, että onnettomuudet olisivat harvinaistuneet tai niiden erityisyys vähentynyt. Todennäköisemmin lukijat eli potentiaaliset kirjoittajat eivät suuremmin kaivanneet tietoja yksittäisistä tapahtumista toisaalla Ruotsissa. Nykyaikaisin termein ilmaistuna tapahtumilla ei ollut uutisarvoa eli voidaan syystä kysyä, oliko tämä alun perinkään kirjoittajien lähtökohtana.

Modernissa mediassa uutinen hahmottuu tietyssä kerronnan muotona ja genren historiaa on jäljitetty etsimällä samoja tunnusmerkkejä menneisyyden teksteistä.⁶⁷³ Näin on päädytty tulkitsemaan uutismediaksi myös 1700-luvulla yleistyneet arkkiveisut, joissa toisinaan kerrottiin onnettomuuksistakin.⁶⁷⁴ Suoraviivaisesti uutistulkinnan on tehnyt Östen Hedin, joka olettaa tai tekee tarkemmin perustelemattoman johtopäätöksen, että onnettomuuksia käsittelevien arkkiveisujen jakelu on ollut alueellisesti rajattua, sillä yksilön kokemus ei voinut kiinnostaa kauempana. Tulipalot hän kuitenkin näkee mahdollisesti laajemmin kiinnostavana aiheena. Hedin myös esittää veisujen tulleen painetuksi pian tapahtuman jälkeen ja myynnin olleen lyhytaikaista.⁶⁷⁵ Ottaen huomioon arkkiveisujen olemattomat levikkitiedot ja usein puutteelliset painotiedot Hedinin esitys on kyseenalaistettavissa.⁶⁷⁶ Hän ei viittaa kansainväliseen tutkimukseen, jota lukeut Pirkko-Liisa Niinimäki huomauttaa arkkiveisujen uutisluonteesta esitetyn toisistaan eriäviä mielipiteitä.⁶⁷⁷ Suomenkielisistä arkkiveisuista Hedinin väitteitä vastaan puhuu esimerkiksi vuoden 1734 Uskelan raekuurosta tehty veisu, josta otettiin painoksia lähes sadan vuoden ajan.⁶⁷⁸ Suomen 1700-luvun arkkiveisujen tapahtuma-aiheet läpikäynyt Niinimäki on kuitenkin valmis näkemään arkkiveisuilla merkitystä uutisvälineenä, jos uutisen käsite ymmärretään hyvin laajasti.⁶⁷⁹ Esimerkiksi kattaen ajatuksen, että tarkoitus ei ollut kertoa uudesta asiasta vaan pitää merkittävänä koettu tapahtuma muistissa aikakirjojen tapaan. Arkkiveisut olivat 1700-luvulla lauluja, joita harvemmin esitettiin vain kertaalleen.

⁶⁷³ Pietilä J 2008:42–52, 98–244.

⁶⁷⁴ Heikkinen 1987:124; Niinimäki 2007:32; Nilsson 2012:33; Brandtzæg 2018; Brandtzæg & Strand 2019:154–158.

⁶⁷⁵ Hedin 2004:19, 21.

⁶⁷⁶ Nilsson 2012:35; Hedin (2004:22) itse mainitsee uudelleen painetun tekstin, jossa tapahtumapaikkaa ei edes mainita.

⁶⁷⁷ Niinimäki 1998:37–38.

⁶⁷⁸ Niinimäki 1998:42–43.

⁶⁷⁹ Niinimäki 1996; Niinimäki 1998; Niinimäki 2007:73–77.

Sekä Niinimäki että Hedin tunnustavat, että arkkiveisujen runoissa oli enemmän moraalista opetusta ja uskonnollista julistusta kuin varsinaista uutis-sisältöä.⁶⁸⁰ Tapahtunut on käännetty opetukseksi ja ohjaukseksi. Vastaavalla tavalla Niinimäen mukaan kalevalainen kertomarunous oli ”aikaisempina vuosisatoina siirtänyt sukupolvelta toiselle tarinoita, moraalisia ohjeita ja maailman-kuvan rakennusaineita”.⁶⁸¹

Myös Euroopan kirjallisessa kulttuurissa anekdootin omaisia kertomuksia onnettomuuksista on käytetty opettamaan ja välittämään arvoja. Kristiina Savin tulkitsee väitöskirjassaan yhdeksi ja samaksi jatkumoksi ajanlaskumme ensimmäisen vuosisadan roomalaisen exemplum-kokoelman, Johannes Schefferuksen kirjan *Memorabilium Sueticae gentis exemplorum liber singularis* (1671) ja Carl von Linnén pojalleen jättämän käsikirjoituksen *Nemesis divina*.⁶⁸² Esimerkiksi Schefferuksen enimmäkseen Ruotsin kuninkaista kertomat tapahtumat eivät olleet tarkoitettuja välittämään historiallista tietoa vaan herättämään ajatuksia. Sama pätee kirjan viimeisiin lukuihin, joissa annetaan esimerkkejä onnekaista tapahtumista, vaarojen välttämistä ja epätavallisista kuolintavoista.⁶⁸³ Tarkoitettua opetusta tai vaikutusta ei aina kuitenkaan kirjoitettu näkyviin eli lukijalle jätettiin tulkinnanvara.⁶⁸⁴ Tulkintaan voitiin saada tukea, sillä yksittäinen esimerkki 1600-luvun Ruotsista kertoo, että exemplum-tekstien pohjalta käytiin professorin johdolla opetuskeskusteluja.⁶⁸⁵ Exemplum-kokoelmia käytettiin myös saarnojen aineksina, vaikka Ruotsin luterilainen kirkko suosi pitäytymistä Raamatun teksteissä.⁶⁸⁶

Kun saksalainen Kaspar Stieler listasi 1600-luvun lopussa sanomalehden mahdollisia hyötyjä, hän näki lehtien sanomien muun muassa tarjoavan papeille saarnoja parantavaa ainesta Jumalan vaikutuksesta maailmassa.⁶⁸⁷ Ottaen huomioon edellä esitetyt huomiot arkkiveisuista ja exemplum-kokoelmista Stielerin ajattelu tuskin oli innovatiivista tai erikoista. Myös sanomalehtiä edeltäneissä saksalaisissa onnettomuuksista kertovissa ajankohtaispainatteissa oli säännön-mukaisesti mukana syymoraalisen opetuksen tarjoava lopetus.⁶⁸⁸

Sanomilla oli siis muutakin kuin ”uutisarvo”, joka näyttäytyy merkittävänä ”uutisen” genren määrittäjä kun tarkastelukulmana on nykyisyys ja genre ymmärretään muotona ja sisältönä. Jos taas 1700-luvun sanomia ajatellaan genreinä, joita määrittää kirjoittajan tavoittelema vaikutus tai mahdollistama lukijoiden toiminta, on selvää, että onnettomuuksien kerrontaan kuului opettavaisuus riippumatta siitä, oliko se kirjoitettu eksplisiittisesti auki itse tekstiin.⁶⁸⁹

⁶⁸⁰ Hedin 2004:21; Niinimäki 2007:74.

⁶⁸¹ Niinimäki 2007:82.

⁶⁸² Savin 2011:52, 103, 108, 129; ks. myös Persson 2009:148–154; Savin 2018:82–84.

⁶⁸³ Savin 2011:56.

⁶⁸⁴ Savin 2011:107.

⁶⁸⁵ Savin 2011:107.

⁶⁸⁶ Savin 2011:153–154.

⁶⁸⁷ Popkin 1991:206.

⁶⁸⁸ Bogucka 1999.

⁶⁸⁹ Esim. Ikonen 1997:30; Rantanen 1997:118–119.

Jos ”varoituksen sanoja” lausutaan, kyseessä ei ole kirjoittajan poikkeaminen ”uutiskerronnan kaidalta polulta” vaan tarkoituksenmukainen selvennys.⁶⁹⁰

Useista onnettomuuksista kertovista sanomista tulkinta kuitenkin puuttuu eli se jää lukijan tehtäväksi. Ainoa tapa yrittää tavoittaa menneisyyden ajattelua on vertailla sanomien kirjoitustapoja aiheittain.

Salamaniskujen kuvaukset eivät seuraa yhtä ja samaa rakennetta. Esimerkiksi kesällä 1756 Helsingistä raportoitiin varsin lakonisesti ja lyhyesti useita salamaniskuun kuolleita ihmisiä.⁶⁹¹ Samana kesänä Nousiaisista puolestaan kerrottiin salamaan kuolleesta yksityiskohtaisesti, jatkettiin kuvaamalla varsin elävästi raekuuron aiheuttamaa tuhoa ja lopuksi mainittiin taivaalla nähty valoilmiö, jonka esiintymisestä myös Tyrvällä oli saatu tietoa ohi kulkeneelta markkinaväeltä.⁶⁹²

Yhdessäkään ukkoskuvauksessa ei ole perusteluja kirjoittamiseen eikä minäänlaisia kehotuksia toimenpiteisiin. Jälkimmäinen on ymmärrettävää, sillä sähkön ja salamaniskujen luonnontieteellinen ymmärrys oli vasta kehittymässä eikä tuorein tieto ollut kaikilla käytössä. Benjamin Franklinin vuonna 1752 keksimä ukkosenjohdattimen periaate ei ollut tiedossa, kun onnettomuussanomassa selitettiin Turun tuomiokirkon tornista teräslankaa pitkin urkuihin kulkeutunutta iskua kesällä 1765.⁶⁹³ Tiedeakatemiassa oli tosin jo edellisenä vuonna keskusteltu mahdollisuudesta suojautua salamaniskuilta, mutta Ruotsin ensimmäisen ukkosenjohdattimen sai Strängnäsän tuomiokirkko vuonna 1773.⁶⁹⁴ Turussa ukkosenjohdattajien tarpeellisuudesta alettiin puhua vasta vuonna 1783.⁶⁹⁵ Lisääntyvä tieto ei tämänkään jälkeen näy missään salamaniskuista kertovassa sanomassa, vaikka nykyajan ihmiselle tulee helposti mieleen opastus, että puiden alle hakeutuminen ei ole suositeltavaa.

Hyödyllisen tiedon puutteesta huolimatta tai juuri puutteen vuoksi salamaniskuihin seurauksineen kiinnitettiin huomiota. Linköpingin tuomiorovasti (myöhemmin piispa) Andreas Rhyzelius kokosi vuonna 1721 painettuun kirjaansa kronologian kaikista tuntemistaan kohtalokkaista salamista ja tulipaloista Ruotsissa alkaen vuodesta 1000. Kristiina Savinin tulkinnan mukaan Rhyzelius ymmärsi ukkosen luonnontieteellisen luonteen silloisen tiedon puitteissa, mutta näki tämän taustalla Jumalan, joka käytti ukkosta viestintään ihmisille. Jyrinä ja salamaniskut kehottivat jumalanpelkoon, katumukseen ja parannukseen. Salamaniskuun kuolleet olivat joko syntisiä, jotka saivat rangaistuksen synneistään, tai hurskaita, joiden kautta Jumala koetteli muiden uskoa. Arvaamaton ja vaarallinen ukkonen koettuna tai luettuna herätti tunteita ja oli tilaisuus hengelliseen kokemukseen.⁶⁹⁶ Nämä jumalalliset ajatukset eivät näy suoraan onnettomuuskuvauksissa, vaan tulkinta jätettiin lukijalle.

⁶⁹⁰ Vrt. Pietilä J 2008:104; Suova 1952:96.

⁶⁹¹ PT 1756:63:3.

⁶⁹² PT 1756:60:3.

⁶⁹³ IT 1765:51:1.

⁶⁹⁴ Lindroth 1978:361.

⁶⁹⁵ Mennander et al. 1942:485; Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo 1783:22:175.

⁶⁹⁶ Rhyzelius 1721; Hedin 2004:21; Savin 2011:56, 167, 170–207.

Posttidningarin ja *Inrikes Tidningarin* sanomat salamaniskuista eivät tyylillisesti merkittävästi eroa Rhyzeliuksen kronikasta. Ajatukseen salamaniskusta Jumalan rangaistuksena viittaa selkeimmin varhainen sanoma salaman uhreista, joiden elämän moitteettomuudesta on tarpeen huomauttaa, eli implikoitiin, että he eivät olleet syypäitä kohtaloonsa.⁶⁹⁷ Useissa sanomissa kuvataan yksityiskohdaisesti uhrien vammoja, minkä voi ymmärtää sekä kiinnostuksena erikoisuuteen ja tietoon että Jumalan tuottamana ihmeellisyytenä.⁶⁹⁸ Kun kirjoittajat eivät tue kumpaakaan tulkintaa selvästi, on lukijoille jäänyt mahdollisuus ymmärtää viesti haluamallaan tavalla ja kertoa se sellaisena eteenpäin.⁶⁹⁹

Edellä mainittu kolmen erikoisen tapahtuman sanoma Nousiaisista vuonna 1756 saattoi olla kirkkoherra Abraham Achreniuksen kirjoittama, sillä Lissabonin maanjäristyksen merkitystä vahventaakseen hän keräsi samana vuonna ilmestyneeseen virsipainatteeseensa sanomalehdistä ja kuulopuheista pitkän listan tapahtumia, jotka todistivat kollektiivisen katumuksen tarpeesta.⁷⁰⁰ Esimerkiksi Växjöstä *Posttidningariin* tosiasioidin pitäytyen raportoitu meteoriitin oloinen valoilmiö on runossa Jumalan käden jälki.⁷⁰¹ Loppuvuodesta julkaistuissa Achreniuksen lisävirssissä on mukana Helsingistä *Posttidningariin* lähetetty sanoma salaman aiheuttamista kuolemista lähes sellaisenaan, mutta osana parannukseen kehotusta.⁷⁰² Pääosan kyseisessä virressä saa Sysmässä salamaniskuun kuollut nainen, joka oli ollut heinäkorjuussa pyhäpäivänä eli ”ansaitsi” kuolemansa.⁷⁰³ Muutamia vuosia myöhemmin painetuissa tulipaloista kertovissa arkkiveisuissa tapahtunut yhdistettiin myös Jumalan ohjaukseen ja rangaistukseen, mikä oli siis edelleen yleistä 1700-luvun puolivälissä.⁷⁰⁴ Vuosisadan loppupuolella arkkiveisujen jumalallisuus väheni.⁷⁰⁵

Onnettomuuksien tulkinta Jumalan rangaistuksiksi tuli esiin monenlaisissa teksteissä eli se on todennäköisesti ollut yleinen ajatuskulku.⁷⁰⁶ Se ei kuitenkaan ollut kaikkeen sopiva selitys, vaan onnettomuuksia myös selvitettiin tarkoin ihmisten tekojen seurauksena.⁷⁰⁷ Arkkiveisuissakin vältettävissä olleet onnettomuudet ovat ymmärrettävissä arkisina varoituksina eivätkä jumalallisena viestintänä.⁷⁰⁸ Esitetyt tulkinnat saattoivat olla siis monitasoisia ja nykysilmin sisäisesti ristiriitaisia.⁷⁰⁹ Käytännöllisten varoitusten rinnalla on kiitetty Jumalaa tai kirjaimellisesti Kaitselmusta siitä, että pahimmilta seurauksilta vältyttiin ja ettei

⁶⁹⁷ PT 1744:58:4; Savin 2011:144–145.

⁶⁹⁸ PT 1744:58:4; PT 1747:44:3; PT 1748:44:3; PT 1750:64:4; PT 1756:60:3; IT 1761:55:1; IT 1761:76:2; IT 1762:51:1; IT 1763:42:1; IT 1765:61:1; IT 1765:63:2; IT 1766:53:1; IT 1767:74:1; IT 1772:61:1; IT 1773:47:2; IT 1778:64:1; IT 1779:67:2; IT 1779:71:3; IT 1782:56:1; Savin 2011:173.

⁶⁹⁹ Vastaavasti maanjäristyksistä, ks. esim. Gil 2017; Koopmans 2023:266.

⁷⁰⁰ Achrenius 1756a, 4. virsi; Niinimäki 1996:45–46; vrt. norjalainen arkkiveisu komeetasta ja samojen tapahtumien käsittely sanomalehdessä (Brandtzæg 2018:27–28; Brandtzæg & Strand 2019:139–140, 155–156).

⁷⁰¹ PT 1755:98:3; Achrenius 1756a, 4. Virsi, 8.–11. säkeistöt.

⁷⁰² PT 1756:63:3; Achrenius 1756b, 5. Virsi, 6. säkeistö.

⁷⁰³ Achrenius 1756b, 5. Virsi, 11.–16. säkeistö; Niinimäki 1996:47.

⁷⁰⁴ Broberg 2005:43–46; Savin 2011:177.

⁷⁰⁵ Savin 2011:281.

⁷⁰⁶ Savin 2011:131, 203.

⁷⁰⁷ Savin 2011:15–16.

⁷⁰⁸ Savin 2011:260–263.

⁷⁰⁹ Savin 2011:17; vrt. Dekker 2023.

vastaavaa tapahdu useammin.⁷¹⁰ Jumala otettiin esiin tarkoituksenmukaisesti eli ennen kaikkea kun pyrittiin uskonnolliseen kasvatukseen.⁷¹¹

Sanomissa esiintyy Jumalan ja yksilöiden ohella muitakin tahoja, joiden toivotaan toimivan onnettomuuksien vähentämiseksi. Vapun ja juhannuksen juhlintaan kuuluneesta ammuskelusta huolestunut ei osannut suunnata vastuuta muutoksen aikaansaamiseksi, mutta toivoi ”totisten askelten ottoa”.⁷¹² Onnettomuuksia aiheuttaneesta keinusta ei annettu varoitusta käyttäjille vaan toivottiin keinujen yleistä ja tiukkaa kieltämistä.⁷¹³ Hiekanotossa tapahtunut onnettomuus herätti toiveen jonkun viranomaisen (någon Kronobetjent) puuttumisesta vastaaviin tilanteisiin.⁷¹⁴ Aseonnettomuuden yhteydessä huomautettiin, että laki ladattujen aseiden säilytyksestä oli voimassa.⁷¹⁵ Jäihin pudonneista luistelijoista kirjoittanut ihmetteli, miksi lainsäätäjät, jotka ovat muuten huolehtineet ihmiselämän säilytyksestä, eivät ole kieltäneet sen selvää vaarantamista.⁷¹⁶ Ilmauksissa on luvussa 4.2 käsiteltävän yhteiskunnallisen keskustelun piirteitä.

Onnettomuuksien välttäminen ei siis ollut ainoastaan lähimpien vastuulla. Näin ajateltiin myös lehden toimituksessa, jossa sanomaa perheen kuolemasta ilmeiseen mutta tunnistamattomaan häikämyrkytykseen selvennettiin huomattavan pitkällä alaviitteellä. Siinä esitettiin, että ”jokaisen ajattelevan kanssa-asuvaisen” (hvarje tänkande Medborgare) pitäisi ”palvella yleistä etua” (göra sig af det Allmänna förtjent) puuttumalla tilanteisiin, joissa oli vaarana ennenaikainen väkimäärän pieneminen.⁷¹⁷ Ihmistragedioiden kääntäminen väestöpolitiikaksi ei kuitenkaan ollut yleistä. Selväsanaisesti se tulee esiin vain yhdessä sanomassa, jossa kahden lapsen kuolema on kirjoittajalle todiste yleisemmästä osaamattomuudesta ja varomattomuudesta, joista seuraa merkittävä väen menetys.⁷¹⁸ Lyhyt ilmaisu viestii siitä, että osaamattomat ovat ”muita” kuin lehden lukijoita. Toinen kirjoittaja näki rahvaan, jonka varassa valtakunnan hyvinvointi paljolti oli, opastuksen tarpeessa.⁷¹⁹

Sanomia ei lähetetty lasten tukehtumisesta yhteisnukkumisessa, vaikka kuolinsyy oli niin merkittävä, että sillä oli oma rivinsä taulustolaitoksen lomakkeessa.⁷²⁰ Tyypillisesti tapauksissa lapsen vieressä nukkui äiti tai imettäjä ja ne saattoivat herättää kysymyksen mahdollisesta tahallisuudesta, vaikka epäilysten oikeudellinen käsittely oli kuitenkin suhteellisen harvinaista.⁷²¹ Ainoa sanoman saanut tapaus ei ole tavanomainen vaan kertoo vahdiksi jätetyn 7-vuotiaan nukahtamisesta vauvan viereen tämän kehtoon. Raportoija esitti tapahtuneen takia kaksiosaisen ohjeen. Ensinnäkin vanhempien ja erityisesti äitien ei pitäisi jättää

⁷¹⁰ IT 1761:76:1; IT 1761:78:1; IT 1765:33:1; IT 1768:26:1; IT 1769:2:3; IT 1770:102:2; IT 1771:74:1; IT 1774:89:2; IT 1779:97:1; IT 1783:90:1; IT 1785:50:1.

⁷¹¹ Savin 2011:21–23.

⁷¹² IT 1763:54:2.

⁷¹³ IT 1764:35:1.

⁷¹⁴ IT 1774:20:2.

⁷¹⁵ IT 1775:2:2.

⁷¹⁶ IT 1766:101:1.

⁷¹⁷ IT 1762:19:1.

⁷¹⁸ IT 1761:22:3.

⁷¹⁹ IT 1775:60:1.

⁷²⁰ Sidenblad 1908:1; Vuorinen 2002:282–284.

⁷²¹ Söderberg 1993:149–153; Persson 1996; Bergenlöv 2004; Daun 2013.

imeväisikäisiä ilman luotettavaa hoitajaa. Toiseksi heidän pitäisi estää nuorten lasten asettuminen vauvojen kehtoihin ja nukkumapaikkoihin.⁷²² Esimerkissä tapahtuman on siis tarkoitus toimia opetuksena lukijoille, jotka puolestaan voisivat kertoa molempia eteenpäin. Poikkeuksellisuus toimii mielenkiinnon herättäjänä, joka vahvistaa valistavaa viestiä.⁷²³

Useimmissa onnettomuuskuvauksissa on selvää, että tapahtunut olisi ollut vältettävissä varovaisuudella tai valvonnalla. Ei ole mitään syytä olettaa, että tämä olisi ollut epäselvää myöskään alkuperäisille lukijoille. On siis ymmärrettävää, että kirjoittajat eivät pääsääntöisesti ole nähneet tarpeen huomauttaa, miten tapahtunutta olisi tulkittava tai voisi tulkita. Tulkitsemattomuus voidaan ymmärtää sekä puhtaana uutisointina että *exemplum-traditiona*. Tämä tekee poikkeuksien tarkastelusta merkittävää.

Yleisin varoituksen tai muistutuksen aihe oli jo mainittu lasten vahtiminen.⁷²⁴ Selkeän esimerkin tarjoaa pietarsaarelainen, joka aloittaa kirjoituksensa sanoin ”Seuraavat lapsille tapahtuneet onnettomuudet, joissa Kaitselmuksen ansiosta pahin vältettiin, käyvät varoituksesta”. Tätä seurannut ajoittamaton ja yksityiskohtaisesti kuvattu lapsen onnettomuus vaunun kanssa ja edellisen vuoden lapsen jokeen putoaminen eivät itsessään ole erikoisia.⁷²⁵ Varoituksen esitys tuli toisaallakin mieleen, kun paikkakunnalla oli hukkunut kuukauden sisään kaksi lasta.⁷²⁶ Myös kolmessa muussa sanomassa lapsen veteen joutuminen on herättänyt halun huomauttaa vahtimisen tarpeesta.⁷²⁷ Lapsen eksyminen metsään tuskin oli harvinaista, mutta tapahtuneena herätti kirjoittajissa halun kertoa varoittavasta esimerkistä ja kehottaa sekä valvontaan että huolelliseen etsimiseen.⁷²⁸ Kun puolitoistavuotiaan lapsen kohtalo oli joutua kotkan kynsiin, kirjoittaja perusteli kertomustaan sekä tapahtuneen erikoisuudella että tilaisuudella muistuttaa, ettei lapsia saa jättää ulos yksinään.⁷²⁹ Yhdessä näistä sanomista mainitaan kirkkoherran muistuttaneen tapahtuneen vuoksi seurakuntalaisia yleisestä vastuusta lasten kaitsemiseen.⁷³⁰ Sanomat olivat vastaavia muistutuksia laajemmalle yleisölle.

Valvontaa tarkempia neuvoja sisältyi joihinkin lasten onnettomuuksista kertoneisiin sanomiin. Rankkiastiaan pudonneen lapsen tapauksen yhteydessä todettiin, että kansilla vastaava voitaisiin välttää.⁷³¹ Lapsen toiselle syöttämä myrkyllinen kasvi olisi syytä kitkeä pihoilta.⁷³² Kissan tukahduttamasta kapalo-lapsesta kirjoittanut ymmärsi, että lapsen jättäminen yksin voi olla tarpeen äidin tai hoitajan lähtiessä toiseen rakennukseen taloustöissään, mutta totesi, ettei kissoja tuolloin saisi olla kehdon kanssa samassa huoneessa.⁷³³ Myös veitsen kanssa

⁷²² IT 1788:53:1.

⁷²³ Vastaava tulkinta ks. Suova 1952:85–86.

⁷²⁴ Yleisistä asenteista lasten valvomiseen ks. Vilkuva 2010:26–30.

⁷²⁵ IT 1779:97:1.

⁷²⁶ IT 1763:48:2.

⁷²⁷ IT 1769:67:3; IT 1785:50:1; IT 1785:73:1.

⁷²⁸ IT 1763:46:1; IT 1765:33:1; IT 1771:74:1.

⁷²⁹ IT 1781:77:1.

⁷³⁰ IT 1769:67:3.

⁷³¹ IT 1766:79:2.

⁷³² IT 1765:38:1.

⁷³³ IT 1784:27:1.

tapahtuneesta vahingosta kirjoittanut tunnustaa, ettei lapsien jatkuva valvonta ole mahdollista, mutta kehottaa kuitenkin yrittämään heidän erottamistaan vaarallisista esineistä.⁷³⁴ Lukijoiden oletetaan olevan joko vastuussa lapsista tai pappien tapaan auktoriteettiasemassa, jossa voivat välittää muistutuksia ja varoituksia eteenpäin.

Vaarallisin esine niin lapsen kuin aikuisenkin kädessä oli ampuma-ase. Lasten osalta vastuu vieritettiin vanhemmille: taloudessa ei olisi pitänyt olla ladattua asetta.⁷³⁵ Ladattua kivääriä ei olisi sopinut antaa edes 15-vuotiaalle.⁷³⁶ Kun aikuinen laukaisi aseensa seinään ja tappoi sen takana olleen lapsensa, ei kirjoittaja jätä viestiään epäselväksi vaan antaa ”ankaran varoituksen”, ettei milloinkaan saa ampua kohti asuin- eikä talousrakennusta.⁷³⁷

Aikuisten onnettomuuksista kertoessa on melko harvoin syntynyt tarvetta selventää kirjoituksen viestiä. Poikkeukset liittyvät asioihin, joihin oli selvä mahdollisuus vaikuttaa. Jäihin pudonnut herätti ajatuksen jakaa kokemuksesta kertynyttä tietoa selviämiskeinoista,⁷³⁸ sivustakatsojan loukkaantuminen räjäytyspaikalla kehotukseen uskoa varoituksia ja pysyä poissa vaarallisista paikoista,⁷³⁹ kuolemaan johtanut itselääkitys apteekkien ja ohjeiden tarpeellisuudesta,⁷⁴⁰ kaksi kuolemaa välttämään kulkemista lumimyrskyssä tai heikoilla jäillä⁷⁴¹ ja maanvyörymä maaperän tarkastamiseen lastauspaikoilla⁷⁴². Vimmerbyssä neljän miehen hukkumisen käsittely raastuvassa nähtiin tarpeen jakaa eteenpäin kehotuksena varovaisuuteen veden äärellä.⁷⁴³ Mutta ruutipussin räjähdyksestä kirjoittanut toteaa valitettavaksi, etteivät monet ja tunnetut samankaltaiset onnettomuudet ole saaneet aikaiseksi ymmärrystä tarpeesta varovaisuuteen eli esimerkin voima ei ollut täydellinen.⁷⁴⁴

Näiden esimerkkien perusteella onnettomuussanomien voitaisiin laajemminkin ymmärtää lähimmäisille suunnatuiksi muistutuksiksi varovaisuudesta ja muuten järkevistä toiminnasta, vaikka nämä piirteet puuttuivat salamista kirjoittaessa.

Salaman tapaisia vaikeasti vältettäviä riskejä olivat petoeläimet. Susi saattoi jopa tallustella tupaan ja hyökätä päälle.⁷⁴⁵ On siis ymmärrettävää, että sanomissa, joissa kerrotaan ihmisten kohtaamista susista ja karhuista, ei esitetä kehoituksia varovaisuuteen. Kahdessa sanomassa mainitaan karhun hyökkäyksen alla uhrin muistaneen kuoliaaksi tekeytymisen, mutta tämä esitetään selviytymisen selityksenä eikä ohjauksena.⁷⁴⁶ Toisessa näistä tapauksista lähiomainen ja naapurit lähtivät karhun ajoon, mutta muista ihmiskohtaloista kirjoittaneet eivät liitä

⁷³⁴ IT 1761:76:1.

⁷³⁵ IT 1764:47:1.

⁷³⁶ IT 1782:26:1.

⁷³⁷ IT 1767:22:1.

⁷³⁸ IT 1764:36:1.

⁷³⁹ IT 1763:96:2.

⁷⁴⁰ IT 1775:60:1.

⁷⁴¹ IT 1768:37:1.

⁷⁴² IT 1778:46:1.

⁷⁴³ IT 1767:57:1.

⁷⁴⁴ IT 1767:29:2.

⁷⁴⁵ IT 1780:18:1.

⁷⁴⁶ IT 1762:84:2; IT 1770:60:2.

kuvaukseen mainintaa seuranneesta metsästyksestä eivätkä kommentoi tarvetta petoeläimien harventamiseen. Tämä on huomattavaa siksi, että vuosisadalla käynnissä ollut susikannan tuhoamiseen tähdännyt metsästys on jopa tulkittu kansakuntaa luovaksi sodaksi.⁷⁴⁷ Joitakin merkkejä tästä on *Inrikes Tidningarissa*, jossa esimerkiksi kaksi susien hävittämiseen neuvoa pyytävää vetoaa patriotismiin.⁷⁴⁸ Mutta metsästyksen tarve yhdistyy ihmisvaaran sijaan karjavahinkoihin, joista kertovissa sanomissa saatetaan mainita tapahtumasta käynnistynyt metsästys.⁷⁴⁹ Ihmistä vastaan karhu tai susi oli luonnonvoima, jota vastaan saattoi hyökätä, mutta jolta ei suojauduttu yksilöinä eikä yhteisönä. Karin Dirken mukaan ruotsalaisissa lehdissä oli 1700- ja 1800-luvulla tendenssinä esittää susi tuntemattomana uhkana.⁷⁵⁰ Näin saattoi olla 1800-luvulla, jonne Dirken otos painotuu, mutta 1700-luvun teksteistä näkemys ei välity.

Vaikka kirjoittavat lukijat asettuvat asioita paremmin tietäväksi, lehden sivuilla oli mahdollista tuoda esiin myös tietämättömyys. Ihmisten kimppuun hyökänneen suden tapaisen eläimen kohdannut kysyi ”oppineilta miehiltä” lajitunnistusta ja ohjetta kuolemaan johtaneiden puremien hoitoon.⁷⁵¹ Kylmydessä kuolleesta piiasta kirjoittanut toivoi, että kerrottaisiin, miten vastaavissa tilanteissa pitäisi toimia.⁷⁵² Marjametsässä käärmeenpuremaan kuollut lapsi sai kaipaamaan tietoa varmasta parannuskeinosta, jota voisi maaseudulla nopeasti käyttää.⁷⁵³ Neuvojen kysymistä ja tarjoamista käsitellään laajemmin luvussa 4.1.2, mutta onnettomuuksien valistavan tulkinnan vahvistamiseksi tässä on vielä syytä tarkastella sanomia hukkumisista, joihin liittyy jo mainitun varoittamisen ohella uuden tiedon etsimistä ja jakamista.

Hukkumiset muodostivat ison osuuden sanomien onnettomuuksista. Niihin kiinnitettiin huomiota myös toisaalla Euroopassa, jossa monet mieltivät erilaisia elvytyskeinoja.⁷⁵⁴ Tällaisia tunnettiin Turussakin, jossa opiskellut lääketieteen lisensiaatti Isaac Uddman onnistui Kristiinankaupungissa lokakuussa 1761 tarkemmin määrittelemättömällä tavalla (myckna använde möda) elvyttämään rantavedestä kuolleen oloisena nostetun 9-vuotiaan pojan.⁷⁵⁵ Yksi mahdollinen tiedonlähde elvytyskeinolle oli *Posttidningar*, jossa vuonna 1759 oli kerrottu Ranskassa hukkuneeseen tehonneesta kuivan tuhkan levityksestä.⁷⁵⁶ Tämä yksityiskohtainen kuvaus jäi mieleen ainakin apupapille, joka käytti kuvattua keinoa neljä vuotta myöhemmin, mistä kerrottiin *Inrikes Tidningariin*. Sanoman perusteellisuus viittaa siihen, että apupappi kirjoitti tapauksesta itse ja halusi mahdollistaa saman keinon käytön toisaalla. Viittaus *Posttidningarin* aiempaan tekstiin toi viestiin uskottavuutta.⁷⁵⁷

⁷⁴⁷ Nyrén 2012:371–376; Bergström, Dirke & Danell 2015.

⁷⁴⁸ IT 1781:3:2; IT 1783:5:1.

⁷⁴⁹ Esim. IT 1763:75:1; IT 1764:90:2; IT 1764:100:2.

⁷⁵⁰ Dirke 2015:105.

⁷⁵¹ IT 1770:27:2 (*Inrikes Tidningarin* toimittaja arveli alaviitteessä kyseessä olleen vesikauhujen koira).

⁷⁵² IT 1771:31:2.

⁷⁵³ IT 1777:82:1.

⁷⁵⁴ Trubuhovich 2005.

⁷⁵⁵ IT 1761:87:3.

⁷⁵⁶ PT 1759:85:3.

⁷⁵⁷ IT 1763:62:1.

Yleisestä halukkuudesta hengenpelastukseen ja perusasioiden tiedon heikosta tasosta kertoo vuoden 1765 sanoma Pietarsaaresta, jossa veneellinen hukkuneita kalastettiin mereltä ja läpi yön yritettiin elvytystä.⁷⁵⁸ Loppuvuodesta 1766 hukkumisonnettomuudesta kirjoittanut valitti vuonna 1760 ilmestyneeseen Johan Anders Darellin kirjaan *Socken-Apothek Och någre Hus-Curer* viitaten, ettei ”Pitäjän apteekissa tai vastaavissa teksteissä” (Sokn Apotheke eller dylika skrifter) ole tarpeeksi tietoa siitä, miten pitäisi toimia. *Inrikes Tidningarin* toimituksessa sanoman alaviitteeksi kuitenkin merkittiin, että arkkiaatri Rosén v. Rosensteinin kirjan *Hus- och Rese-Apoteque* ensimmäisen painoksen sivulla 29 oli tarvittavat ohjeet.⁷⁵⁹ Neuvon antaminen viitteenä kirjallisuuteen, jota läheskään kailkilla ei ollut käytettävissä, ei ollut epätavallista *Inrikes Tidningarin* sivuilla. Eksplisiittiset viittaukset aiemmin julkaistuun tietoon olivat osa eurooppalaista 1700-luvun loppupuolen lehtikirjoituskäytäntöä. Lähes neljänneksessä ranskalaisiin lehtiin lähetetyistä kirjoituksista mainitaan joku kirja ja yhtä yleistä oli viitata joko samassa lehdessä tai toisaalla julkaistuun artikkeliin. Käytäntö vahvisti mielikuvaa, että kirjoittavat lukijat keskustelivat, joko lehden tai toisten lukijoiden kanssa.⁷⁶⁰

Vaikka kotimaisen auktoriteetin jakamaa tietoa hukkuneiden pelastamisesta siis oli olemassa, mikään ei estänyt jakamasta *Inrikes Tidningarin* sivuilla Hampurissa vuonna 1767 perustetun hengenpelastusyhdistyksen neuvoja. Otsikko ”Seuraava on jätetty” (Följande är inlämnadt) kertoo, että teksti on tullut toimitukseen sen ulkopuolelta. Sanomassa ei ole mitään erityisesti *Inrikes Tidningarin* lukijoille suunnattua kehystystä, vaan teksti lienee käännetty suoraan jostain ulkomaisesta lehdestä.⁷⁶¹ Osa samoista ohjeista julkaistiin *Inrikes Tidningaris* uudelleen vuotta myöhemmin eri sanoin ja otsikoituna Amsterdamissa perustetun hengenpelastusseuran antamiksi ohjeiksi.⁷⁶² Kotimaisia esimerkkejä ohjeiden soveltamisesta ei julkaistu, mutta Ranskasta raportoidun tapauksen keinoissa on vastaavuutta. Kyseinen raportti julkaistiin *Inrikes Tidningaris* eli tarkoitus oli hengenpelastustiedon jakaminen eikä uutisointi, jonka paikka ulkomaiden osalta olisi ollut *Posttidningaris*.⁷⁶³

Saksalaisesta Philip Gabriel Henslerin kirjasta ruotsiksi käännetty *Anvisning til de förnämsta hjelpemedel för dem, som genom oförmodeliga olyckshändelser blifwit liflösa, eller råkat i stor lifsfara* julkaistiin vuonna 1771.⁷⁶⁴ Kun neljä vuotta myöhemmin säätyläissisarukset ruuhen kaatuessa hukkuivat, sanottiin kaikkia Henslerin traktaatin suosituksia käytetyn.⁷⁶⁵ Tapaukseen viitaten arkkiaatri Bäck antoi *Inrikes Tidningariin* julkaistavaksi oman hengenpelastusohjeensa, joka perustui Henslerin kirjaan ja pari vuotta aiemmin Pariisissa painettuihin ohjeisiin. Hänen käsityksensä mukaan ruotsalaiselle kansalle ei ole ollut tarjolla lyhyttä ja

⁷⁵⁸ IT 1765:51:2.

⁷⁵⁹ IT 1766:101:1; Boström, Ohlson & Soukka 2014:1700-tal. (Rosén von Rosensteinin (1765:27) elvytysohje perustui hajusuolaan ja tupakansavuun.)

⁷⁶⁰ Bond 2021:61.

⁷⁶¹ IT 1769:64:2; IT 1769:65:2; IT 1769:66:2; Trubuhovich 2006:180.

⁷⁶² IT 1770:43:2.

⁷⁶³ IT 1770:73:2.

⁷⁶⁴ Hjelt 1892:248.

⁷⁶⁵ IT 1775:43:1.

ymmärrettävää ohjetta hukkuneiden elvytykseen. Henslerin kirja ei ollut tarpeeksi yleinen ja laajalle levinnyt, kun taas *Inrikes Tidningarin* Bäck uskoi päätyvän ”useimpiin käsiin”. Kirjoitus kuitenkin julkaistiin myös göteborgilaisessa lehdessä.⁷⁶⁶ Bäckin tekstikään ei saanut lopullista auktoriteettiasemaa vaan samana syksynä *Inrikes Tidningarissa* jaettiin jälleen tietoa hengenpelastustoimista Amsterdamissa.⁷⁶⁷ Vuoden 1776 lopulla jäihin pudonneita ei yritetty elvyttää millään edellä mainitulla ohjeella vaan Rosén v. Rosensteinin kotiapteekin vuoden 1772 painoksen neuvoilla, joiden tiedettiin tehonneen muualla.⁷⁶⁸ Ottaen huomioon neuvojen moninaisuuden raportointi siitä, mitä oli yritetty ja mikä oli tehonnut, oli merkittävä selkeytysyritys.

Neuvojiin oli jo vuonna 1775 liittynyt Kuninkaallinen isänmaallinen seura, joka julkaisi oman painatteensa, joka oli käänös ranskalaisesta ohjeesta, joka vaati erityisen laitteiston.⁷⁶⁹ *Inrikes Tidningarissa* keuhuttiin keväällä 1777 isänmaallisen seuran ohjeen aikaan saaneen paljon hyötyä ja tulleen käytetyksi monissa paikoissa. Varsinaisena asiana kirjoittajalla oli kuitenkin saada tietoa siitä, mitä tarvittavat instrumentit Tukholmassa maksavat, sekä lyhyttä kuvausta niiden käytöstä.⁷⁷⁰ Ainakaan oman maan sanomissa hänelle ei vastattu ja isänmaallisen seuran omassa lehdessä julkaistiin aiheesta vain käänöksiä Ranskasta.⁷⁷¹ Keväällä 1782 *Inrikes Tidningariin* lähetetyssä sanomassa on edistyksen puutteen harmistunut henki. Kirjoittaja toteaa isänmaallisen seuran 3–4 vuotta aikaisemmin levittäneen Ranskasta Hollannissa keksittyjä hengenpelastustapoja, joita on menestyksellisesti käytetty monissa maissa. Mutta kukaan Ruotsissa ei ollut pystynyt lunastamaan 10 dukaatin kultamitalia, jonka isänmaallinen seura oli luvannut ensimmäiselle onnistujalle. Kotimaisen esimerkin puuttuessa kirjoittaja oli kääntänyt uutisen Ranskasta.⁷⁷²

Missään *Inrikes Tidningarin* oman maan sanomassa ei mainita sitä, että kaiken edellä mainitun ohella vuodelle 1780 julkaistussa almanakassa oli Lääkintäkolegion antamat ohjeet elvytykseen sekä hukkumistapauksissa että häämyrkytyksissä.⁷⁷³ Nämä lukenut käsityöläisen vaimo Ingeborg Norell onnistui huhtikuussa kaivon pudonneen lapsen elvytyksessä Tenholassa.⁷⁷⁴ Hän sai tästä isänmaallisen seuran tavanomaisen palkinnon, jonka luovutuksesta luvussa 3.1.2 esitettyyn tapaan kerrottaessa ei käytetty mahdollisuutta toistaa tuloksellisia ohjeita.⁷⁷⁵ Vaikuttaa todennäköiseltä, että monet muutkin onnistumiset ja epäonnistumiset jäivät näkymättömiin. Oli vaikeaa muodostaa näkemystä siitä, mitkä monista neuvoista olivat käyttökelpoisia. On myös selvää, että lukijoilla on käytävissään hyvin erilaista tietoa, mutta he olettavat muiden tuntevan samat käsitteet. Tämä käy esille lähes jokaisesta edellä mainitusta onnettomuuskuvauksesta,

⁷⁶⁶ IT 1775:48:1; IT 1775:49:2; Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1775:145&146.

⁷⁶⁷ IT 1775:76:2.

⁷⁶⁸ IT 1777:5:2.

⁷⁶⁹ Om sätet, at återställa dem til lifs som drunknadt. 1775; Hjelt 1892:248.

⁷⁷⁰ IT 1777:33:1.

⁷⁷¹ HJ 1777:10:531–533; HJ 1777:11:587.

⁷⁷² IT 1782:18:1.

⁷⁷³ Eneström 1879:8.

⁷⁷⁴ Mäkelä-Alitalo 2001/Norell.

⁷⁷⁵ IT 1783:55:1; Hirn 1957:225–226.

joissa noudatettuihin ohjeisiin viitataan kuin ne olisivat yleisesti tunnettuja. Sama koskee myös professori Tissotin ohjetta, jota noudatettiin hukkumisonnettomuudessa kesällä 1783.⁷⁷⁶ Todennäköisesti on viitattu joko vuonna 1763 tai 1768 julkaistuun kirjaan⁷⁷⁷ eikä tuorempi tieto ollut pelastusta yrittänyttä joko tavoittanut tai vakuuttanut.

Esitetyt kysymykset ja kokemukset ovat keskustelua, jota käsitellään laajemmin seuraavassa luvussa. Onnettomuussanomien yhteydessä ne vahvistavat käsitystä siitä, että onnettomuuksista kerrottiin, jotta niistä voitaisiin oppia. Varhaisempien sanomien taustalla todennäköisesti oli auki kirjoittamaton ajatus Jumalan toiminnasta ja tahdosta. Suuresta osasta sanomia on kuitenkin selvää, että kirjoittajat halusivat kertoa joukolle tuntemattomia siitä, miten ihmishenkiä voitaisiin säästää ja kärsimystä välttää.

3.4 Kanssaoleminen

Kanssaoleminen on rinnakkaiseloja ja yhteiselämää.⁷⁷⁸ Kirjoittaminen juhlinnasta ja pitkän elämän mahdollisuudesta sekä ohjeistus ja valistus onnettomuuksien välttämiseen heijastavat arvomaailmaa, jossa ylläpidetään olemassaolevaa ja toimitaan yhteisten normien mukaisesti.⁷⁷⁹ Samaa viestii se, että *Posttidningariin* ja *Inrikes Tidningariin* syntyi näin yhtenäinen kirjoituskulttuuri.⁷⁸⁰

Luvun valtavirtaan keskittynyttä analyysiä voidaan vielä vahvistaa kontrafaktuaalisessa hengessä tarkastelemalla normien ja konventioiden rikkomisesta kertovia sanomia. Myöhempään joukkoviestintään verrattuna rikollisuutta käsitteleviä sanomia oli *Posttidningarissa* ja *Inrikes Tidningarissa* vähän eli koko aineistossa yhteensä vain 140 sanomaa. Eniten rikoksista kirjoitettiin *Inrikes Tidningarin* alkuvuosina, jolloin aiheissa oli muutenkin eniten vaihtelua. Tuolloin olisi voinut syntyä genre rikosuutiselle tai sanomalehteen olisivat voineet siirtyä kirkoissa luetut rikoksista epäiltyjen etsintäkuulutukset. Aihe ei kuitenkaan kiinnostanut tai tuntunut kanssakirjoittajista sopivalta julkisuuteen.

Useimmin eli neljänneksessä sanomista kirjoittaminen liittyi mestaukseen eli julkiseen seremoniaan.⁷⁸¹ Sanomien määrä on vähäinen suhteessa teloitusten kokonaisuuteen.⁷⁸² Osuutta arvioidessa pitää kuitenkin muistaa, ettei

⁷⁷⁶ IT 1783:55:1.

⁷⁷⁷ Boström, Ohlson & Soukka 2014:1600-tal, 1700-tal.

⁷⁷⁸ VKS: kanssaoleminen, kanssaolento

⁷⁷⁹ Lundell (2002:79–81) teki vastaavan johtopäätöksen omasta aineistostaan. Vrt. Pollmann 2016.

⁷⁸⁰ Näin ei ollut koko 1700-luvun lehdistössä Ruotsissa. Lundell (2002:84) toteaa, ettei tutkimissaan Itä-Götanmaan lehdissä ollut toistuvia kirjoitusmalleja eli genrejä.

⁷⁸¹ IT 1761:33:1; IT 1761:52:1; IT 1761:62:3; IT 1761:68:1; IT 1761:72:2; IT 1762:16:2; IT 1762:28:2; IT 1762:29:1; IT 1762:58:2; IT 1762:68:1; IT 1762:72:1; IT 1762:93:1; IT 1763:19:2; IT 1763:54:2; IT 1764:22:3; IT 1764:39:1; IT 1764:49:2; IT 1764:86:2; IT 1765:4:2; IT 1765:29:1; IT 1765:54:2; IT 1766:98:1; IT 1769:58:2; IT 1769:67:2; IT 1769:71:2; IT 1769:76:2; IT 1770:8:2; IT 1770:41:2; IT 1772:47:2; IT 1772:73:2; IT 1772:77:3; IT 1773:48:1; IT 1774:54:2; IT 1774:61:3; IT 1776:9:2; IT 1777:82:2; IT 1786:48:1.

⁷⁸² Olivecrona 1891:110–153.

kuninkaallisten juhlinnastakaan kerrottu joka kerralla jokaisesta kaupungista ja monet mestauksista pantiin toimeen maaseudulla, jossa sanomien kirjoittaminen oli epätavallisempaa. Juhlasanomien tapaan mestauksista kertominen oli paikallisen kokemuksen laajentamista ja vallan viestin vahvistamista. Vaikka teloituseremonian kuvaaminen jää sanomissa minimaaliseksi, viesteissä on mukana ajatus oikein toimimisesta ja yhteisten normien seuraamisesta rikollisuuden tahduttua.

Aivan kuten moniin muihinkin ajan seremonioihin mestauksiin liittyi painotuotteita. Toisinaan julkaistiin papin paikalla pitämä puhe, joka todennäköisesti kiinnosti sanomalehtiä lukevaa yleisöä. Laajempaa kansanosaa puolestaan tavoiteltiin mestausta kuvaavalla arkkiveisulla, jota todennäköisesti myytiin muistoksi itse tilaisuudessa. Nämä painatteet muodostivat vain muutaman prosentin osuuden kaikista arkkiveisuista, joissa ei muuten käsitelty rikoksia 1700-luvulla ollenkaan. Mestauksiin liittyvät runot olivat minämuotoisia ja korostivat katumusta eivätkä välttämättä kuvanneet tai edes nimenneet tehtyä rikosta.⁷⁸³ Ne siis muistuttivat palkintoseremonioista kirjoitettuja sanomia, joissa huomio kiinnitettiin yksilöön kertomatta laajemmin syytä. Vastaavasti teloitustilaisuudesta kertovissa sanomissa yksilön tekoa kuvataan niukasti ja vain harvoissa tapauksissa mestauksesta kertomista edeltää sanoma, jossa on selostettu tehty rikos.⁷⁸⁴

Vaikka yli puolet rikollisuutta käsittelevistä sanomista kertoo tapahtuneesta normien rikkomisesta, määrä on vähäinen suhteessa mahdollisiin kirjoitushetkiin. Tässä mielessä rikokset rinnastuvat erikoisuuksiin, joista kerrottiin mieluiten, jos niihin liittyi yleisesti toivottuja seikkoja. Rikokset eivät tietenkään olleet toivottuja ja niiden julkisuutta oli myös yritetty tietoisesti vähentää. Vuonna 1749 ainakin Tukholman kirjanpainajia kiellettiin julkaisemasta ja myymästä ”vankiviisuja” eli teloituksissa myytyjä painatteita, joissa oli alkanut esiintymään sensaatiomaisempia rikoksia kuten insestiä.⁷⁸⁵ Vuoden 1766 painopausasetuksen kuudennessa pykälässä puolestaan todettiin, ettei oikeusasiakirjoja julkaistaessa saa esittää tietoja raaimmista teoista. Vaikka kumpikaan määräys ei koskenut kirjoittamista sanomalehtiin, ne kuvastavat kulttuuria, jossa rikoksien kuvaaminen ei ollut sopivaa.

Mestaustilaisuuksilla, joissa yhdistettiin kansaa samalla kuin yksi joukostaan erotettiin yhteisöstä lopullisesti, pyrittiin pelotusvaikutukseen. *Inrikes Tidningaria* lukeville voitiin sanoa suoraan, ettei tehoa ollut ollut vaan aiemmassa teloituksessa läsnä ollut sotilas oli myöhemmin itse mestattavana.⁷⁸⁶ Rikoksien estämiseen ei siis ollut tunnettuja ja tehoavia keinoja. Yksittäisen tapauksen kuvauksen saattoi jopa ajatella innoittavan uusiin tekoihin, joten ei ollut mitään syytä kirjoittaa sanomia. Rikoksien muistaminen ei ollut merkityksellistä.

⁷⁸³ Andersson H 2006:7-12, 14; Niinimäki 2007:76; Strand 2016:117-129; Strand 2019:22-36, 46-48, 76-149; Brandtzæg & Strand 2019:159-164; samat piirteet on havaittu Norjassa (Brandtzæg 2018:17-19, 34-36).

⁷⁸⁴ Esim. IT 1761:46:2; IT 1761:62:3; IT 1785:101:1; IT 1786:48:1.

⁷⁸⁵ Andersson H 2006:10; Strand 2019:24-24.

⁷⁸⁶ IT 1764:4:2.

Muita sattumuksia oli aiemmin kirjattu kirkonkirjoihin tai yksityiskirjeisiin ja 1700-luvun mittaan osalle kansakirjoittajista tuli mieleen jakaa niitä sanomalehdessä ikään kuin ne olisivat merkityksellisiä myös tuntemattomille lukijoille toisaalla Ruotsissa. Kertomatta jäi se, mitä ei koettu yhteiseksi tai haluttu sellaisena kokea. Yhtenäisyydessään sanomat loivat lukijoilleen aikaisemmin tavoittamattoman näkymän maahan, jossa tavat ja arvot eivät eronneet merkittävästi paikasta toiseen. Useimmille kirjoittajille ja lukijoille tuskin tuli mieleen, että kansainvälisiä malleja seuraavien tekstien käyttö myös yhdisti heidät laajempaan kulttuuripiiriin.

4 KESKUSTELU

Posttidningarissa ei julkaistu oman maan sanomia, jotka olisivat yksiselitteisesti viitanneet aiempiin teksteihin. *Inrikes Tidningarissa* puolestaan muodostui tavaksi viitata sekä oman maan sanomiin että toisaalla julkaistuihin teksteihin. Tästä syntyi aiempaa selvempi mielikuva käynnissä olevasta keskustelusta.

Aikalaiset saattoivat sanoa minkä tahansa painotuotteen olevan osa julkista keskustelua,⁷⁸⁷ mutta tässä luvussa keskusteluksi on tulkittu oman maan sanomat, jotka ovat ilmestyneet lyhyehkössä ajassa käsitellen samaa erityisempää aiheetta, ja mielellään myös viitanneet avoimesti toisiinsa. Tällainen keskustelu saattoi syntyä sanomista, jossa kunnioittavalla sävyllä kerrottiin jotain, tai kantaaottavasta ehdotuksesta uuteen tapaan toimia tai ajatella. Vastauksien pyrkimys yhteistoimintaan ja -ymmärrykseen oli vaihtelevaa.⁷⁸⁸

Keskustelun henki 1700-luvun lehdissä oli toimituksen ohjattavissa ja riipuvainen ajan arvostuksista.⁷⁸⁹ Norrköpingissä lehden julkaisija näki vuonna 1759 sopivaksi painaa kaiken lähetetyn, kunhan kirjoitus ei ollut jumalanpelon, maallisen lainsäädännön tai hyvien tapojen vastainen.⁷⁹⁰ Turkulaisen lehden perustajat taas totesivat vuonna 1770, ettei lehteen kaivattu huonotuulisia tai kiihkeitä kirjoituksia ärsyttämään lukijoita.⁷⁹¹ Karlstadissa kirjanpainaja kertoi myös etukäteen, että mitään kunniaa loukkaavia kritiikkejä ei julkaistaisi.⁷⁹² Mitään vastaavaa linjausta tai ohjeistusta ei annettu *Inrikes Tidningariin* kirjoittaneille. Heitä ei myöskään kehoitettu käyttämään lehteä keskustelualustana, mutta sellaiseksi se jossain määrin muodostui.

Kun *Inrikes Tidningaria* perustettiin syksyllä 1760, Ruotsissa oli eletty lähes 40 vuotta ilman itsevaltiasta kuningasta. Oli syntynyt poliittinen kulttuuri, jossa suhteellisen laaja joukko ihmisiä näki mahdolliseksi osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon tai vähintäänkin kommentoida yhteisten asioiden hoitoa. Sekä sensuurikäytännöt että vuoden 1766 painovapausasetus asettivat julkiselle

⁷⁸⁷ Esim. Bergklint 1837:167.

⁷⁸⁸ Vrt. Baudry 2018.

⁷⁸⁹ Vrt. Sorvali 2023; Lundell 2002:93.

⁷⁹⁰ Lundell 2002:21.

⁷⁹¹ Ruuth 1929:227; Suova 1952:10.

⁷⁹² Carlstads Wecko-Tidningar 1774:1:2; Nordmark 2017a:116, 122–123.

yhteiskunnalliselle keskustelulle rajoja, mutta näiden ylittämistäkin yritettiin.⁷⁹³ Tämä keskustelu menetti merkittävän osan mielekkyyttään Kustaa III:n vallankaappauksen jälkeen. Suorien vaikutusmahdollisuuksien menetys ja painovapauden rajoitukset vaikuttivat olennaisesti julkiseen kirjoittamiseen.⁷⁹⁴ Jo 1760-luvun lopulta alkaen hiipunut yleinen kiinnostus luonnontieteeseen menetti aiemman asemansa, sillä kuninkaan huomion saivat kirjallisuus ja teatteri.⁷⁹⁵

Seuraavassa tarkastellaan keskustelukulttuuria *Inrikes Tidningarissa*. Ensimmäisessä alaluvussa keskustelut liittyvät tietoon ja jakautuvat edelleen keskusteluihin havainnoista, toimintatavoista sekä molempia yhdistäneestä mehiläishoidosta. Toisessa alaluvussa keskustellaan yhteisistä asioista eli myös valtakunnallisesta päätöksenteosta. Mahdollisuudet yhteiskunnallisiin keskusteluihin oletusarvoisesti riippuvat painovapaustilanteesta, joten jälkimmäisen alaluvun rakenne on kronologinen. Kaikkien keskustelujen ominaisuudet ja kehitys käsitellään lopuksi otsikolla Kanssapuhuminen.

4.1 Tieto

4.1.1 Havainnot

Pitkäikäisistä kertovien sanomien yhteydessä (luku 3.2) todettiin, että ero erikoisuuksista kertomisen ja luonnontieteen havaintojen välillä oli toisinaan tulkintakysymys. Luonnontieteen piiriin on lentäviä tyttöjä helpommin laskettavissa erilaiset mittaukset ja niiden kirjanpito sekä toistuvat ilmiöt, joilla oli useampia havainnoijia. Erilaiseen havainnointiin innostuneita ”kotilinnanesteja” kuten *Inrikes Tidningarinkin* kirjoittanut kirkkoherra Clas Bjerkander ei ollut joka pitäjässä, joten julkaisut ja kirjeet olivat heille erittäin tärkeitä yhteydenpitovälineitä.⁷⁹⁶

Vastaavasti pitkin Eurooppaa oli tieteentekijöitä, jotka tuskin koskaan tapasivat toisiaan, mutta he muodostivat yhteisön kirjeenvaihdolla ja siitä 1600-luvulta alkaen kootuilla tieteellisillä kausijulkaisuilla.⁷⁹⁷ Mukaan pääsyyn ei vaadittu institutionaalista asemaa, vaan olennaista oli osallistuminen viestintään ja tiedontuottamiseen.⁷⁹⁸ Yhteisön ihanteellisiin arvoihin ja normeihin kuuluivat tasa-arvoisuus, meritokratia, vastavuoroisuus ja uskollisuus totuudelle.⁷⁹⁹ Olof Dalin tiivistä ihanteen puheessaan vuonna 1749: ”koko oppinut maailma oli nyt kuin yksi tasavalta, jossa kaikki olivat maanmiehiä”.⁸⁰⁰ Tasavalta yksikössä on kuitenkin osin harhaanjohtava nimitys, sillä verkostanalyysi on osoittanut, että

⁷⁹³ Skuncke 2004; Sennefelt 2006.

⁷⁹⁴ Tandefelt 2007b.

⁷⁹⁵ Lindroth 1981:25–26.

⁷⁹⁶ Hasselberg 1961; Sandblad 1974; Christensson 1999:13–21.

⁷⁹⁷ Goodman 1994:18–19; Ogilvie 2016:359–360, 363; Madison 2021:156, 158, 160.

⁷⁹⁸ Goodman 1994:37; Madison 2021:156, 158–159.

⁷⁹⁹ Sörlin 1994:188–190; Goodman 1994:1, 3, 18, 37; Goldgar 1995:12–34; Ogilvie 2016:360–363; Brockliss 2002, 94; Madison 2021:155–156, 166.

⁸⁰⁰ Dalin 1749:3.

yhden yhtenäisen yhteisön sijaan tasavaltaan kuului useita pienempiä yhteisöjä, joiden välillä yhteydet olivat heikompia tai olemattomia.⁸⁰¹

Kirjeiden merkitys ja osallistumisen olettaminen sekä odottaminen näkyy mainiosti Andreas Rhyzeliuksen tulipaloja ja salamaniskuja dokumentoineen kirjan esipuheesta, jossa hän kuvaa suuren Pohjan sodan aikana tekemäänsä kirjoitustyötä.

...siksi olen vaivoja ja kustannuksia säästämättä ahkerasti viestinyt kaikille niille / jotka Isänmaassamme ovat jossain määrin tunnettuja ja kiinnostusta herättäviä. Osa on osoittautunut suostuvaisiksi ja ovat armollisesti jakaneet minulle sen tiedon, mitä itsellään oli tai mitä ovat pystyneet keräämään... Mutta monet sen sijaan / vaikka usein olen heille nöyrästi ja kohteliaasti kirjoittanut / eivät ole minulle kertaakaan vastanneet; Onko tämä tapahtunut kopeudesta / vai nurjamielisyydestä/ vai ymmärtämättömyydestä / sen he voivat omatunnollaan arvioida. – – Tämä on toisinaan niin minut murttanut ja minua harmittanut/ että olen ajatellut jättää koko työn ja heittää keräelmäni joko penkin alle tai tuleen.⁸⁰²

Rhyzeliuksen tiedusteluihin vastaamattomuus on voinut toki johtua myös käytännön syistä, jotka saattoivat muutenkin estää liittymisen oppineiden tasavaltaan. Kirjeiden lähettäminen oli kallista ja toisinaan yksinkertaisesti vaikeaa. Oppineiden tasavallan tunnettu laajuus on kuitenkin rajoitteet huomioiden suuri sekä määrällisesti että maantieteellisesti. Ruotsalaisista tutkijoista tunnetuin ja aktiivisin oli Carl von Linné, jonka säilyneessä kirjeenvaihdossa on vastaanotettuja kirjeitä 660 henkilöltä. Näistä pari sataa oli Ruotsista ja muut enimmäkseen muualta Euroopasta, mutta myös Aasiasta ja Afrikasta.⁸⁰³ Tiedonantajien suuri määrä ei kuitenkaan ollut poikkeuksellista. Aivan toisessa asemassa ollut Abraham Hülphers sai 1700-luvun puolivaiheilla kirjeitse apua käsikirjoituksensa tietojen keräykseen ja tarkistukseen 93 tiedonantajalta.⁸⁰⁴

Eräiden tutkijoiden mielestä varsinainen oppineiden tasavallan aika päättyi valistuksen alkuun, sillä tuolloin tieteentekoon luotiin kansallisia tutkimusinstituutioita.⁸⁰⁵ Mutta samaan aikaan usko tieteen mahdollisuuksista levisi Euroopassa ja tavoitti yhä useampia ihmisiä laajentuneen kirjallisen julkisuuden kautta. Keskustelu uudesta tiedosta ei enää rajoittunut kirjeisiin ja tieteellisiin julkaisuihin, vaan levisi yleisempiin lehtiin eri puolilla Eurooppaa.⁸⁰⁶

⁸⁰¹ Brockliss 2002, 79, 390–391; Ogilvie 2016: 358, 361–362.

⁸⁰² Rhyzelius 1721:företal §1–2 ("...therföre hafwer jag både med mödo och bekostnad flitigt corresponderat med alla them / som i vårt Fädernesland hafwa något namn och curiosité. Somlige hafwa funnets willige och benägne til at dela med mig hwad the sielfwe haft eller kunnat sammansöka... Men monge hafwa theremot / ehuru offta jag them ödmuikt och höfligen tilskrefwit / icke mig en gång med swar bewerdigat; Om thet skedt af högfärd / eller afwoghet / eller oförstånd / thet måga the med sitt egit samwete öfwerrekna... Thetta hafwer understundom så brytt och förtretat mig / at jag tenkt lemna altsamman och kasta min samling antingen under bencken eller på elden...").

⁸⁰³ van Miert 2014:277–278.

⁸⁰⁴ Legnér 2004:158, 160, 161, 167; Légner 2010:57–59.

⁸⁰⁵ Madison 2021:168.

⁸⁰⁶ Bond 2021:87–88.

Jo *Posttidningarin* sivuilla jaettiin Uppsalasta tiedonantoja astronomisista havainnoista⁸⁰⁷ ja erikoisista eläimistä⁸⁰⁸ ja jäänlähtöä voitiin taustoittaa 60 vuoden tilastolla.⁸⁰⁹ Näistä ei kuitenkaan syntynyt keskustelua eikä *Posttidningarin* suinkaan ollut kaikille ensisijainen, merkityksellinen tai mahdollinen julkaisualusta luonnosta tehdyistä havainnoista kertomiseen.

Sanomat kotimaisista maanjäristyksistä ja Lissabonin maanjäristyksen vaikutuksista ovat selkeä esimerkki *Posttidningarin* asemasta tiedonvälityksessä. Vuosina 1727–1760 maanjäristyksistä julkaistiin 13 oman maan sanomaa.⁸¹⁰ Suomen osalta näissä ei ole mukana esimerkiksi kuutta maanjäristystä Kuusamossa, maanjäristystä Kalajoella tai Kemissä eikä kahta maanjäristystä Iissä, joista kaikista jaettiin tieto toisissa painotuotteissa.⁸¹¹ Pyhtäällä koetuista maanjäristyksistä on maininta kahdessa *Posttidningarin* sanomassa, joista jälkimmäinen ensisijaisesti käsitteli prinssin nimipäivän juhlintaa.⁸¹² Mutta Pyhtään kappalainen lähetti omat täydellisemmät huomionsa kuninkaalliselle tiedeakatemialle, jonka julkaisusarjaan niistä painettiin selvitys.⁸¹³

Lissabonin tuhoisa maanjäristys tapahtui pyhäinpäivän aamuna 1.11.1755 paikallista aikaa 9.40, jolloin Ruotsissa oli keskipäivä ja jumalanpalvelukset olivat päättymässä.⁸¹⁴ Järistysaalto maankuoressa ei tuntunut Ruotsissa, mutta näkyi selvästi meren ja erityisesti jokien pinnan äkillisenä nousuna ja laskuna, mikä kirkosta palaamassa olleilla oli useilla paikoilla mahdollisuus havaita. Kesti yli kaksi viikkoa ennen kuin yksi näkijöistä päätti kertoa kokemuksesta *Posttidningariin*.⁸¹⁵ Mahdollisesti kirjoittamiseen innostivat *Posttidningarissa* jo julkaistut sanomat Pohjois-Euroopasta, jossa vesistö oli liikkunut samaan tapaan, mutta kirjoittaja ei yhteyteen viittaa.⁸¹⁶ Vastaavasti myöhemmissä oman maan sanomissa ei ole viitettä aiempiin sanomiin.⁸¹⁷ Poikkeuksen tekee Turussa joulukuun lopussa kirjoittanut, joka aloittaa viittaamalla niin kotimaisiin kuin ulkomaisiinkin havaintoihin.⁸¹⁸ Havaintojen maantieteellisestä jakaumasta on selvää, että

⁸⁰⁷ PT 1738:62:3; PT 1739:63:1; PT 1740:100:1; PT 1742:16:1; PT 1742:21:1; PT 1742:29:1; PT 1743:38:1; PT 1743:96:1; PT 1744:4:3; PT 1744:6:1; PT 1744:13:2; PT 1744:17:1; PT 1744:26:3; PT 1748:56:1.

⁸⁰⁸ PT 1741:11:4; PT 1744:15:2; PT 1744:24:4; PT 1748:90:4; PT 1749:91:3; PT 1750:57:4; PT 1757:66:4; PT 1758:23:3; PT 1758:100:3.

⁸⁰⁹ PT 1752:44:3.

⁸¹⁰ PT 1729:11:1; PT 1730:14:3; PT 1736:13:3; PT 1740:28:4; PT 1744:23:4; PT 1748:25:4; PT 1750:92:4; PT 1751:101:5; PT 1752:19:4; PT 1752:16:4; PT 1753:7:3; PT 1755:31:4; PT 1760:8:3.

⁸¹¹ Lagus 1772:28; Salmenius 1754:54; Bäck 1747:12–14; Wegelius 1759; Kotivuori 2005 #5425, #5496, #5750, #6345, #7495, #7957; Vallinkoski 1962–1966 #1875, #2388; Noponen 1966:39; Mäntyniemi 2013:133–134; Walta 2019:377.

⁸¹² PT 1751:101:5; PT 1752:19:4.

⁸¹³ Berättelse 1752; Noponen 1966:39; Kotivuori 2005 #6621; Scandinavian Earthquake Archive; Mäntyniemi 2013:135; Mäntyniemi 2017:31.

⁸¹⁴ Kullakin paikkakunnalla oli oma aurinkoaikansa.

⁸¹⁵ PT 1755:92:3; Broberg (2000; 2005:33–36) on tehnyt laajemman katsauksen sanomalehtikirjoituksiin.

⁸¹⁶ PT 1755:90:2; PT 1755:91:2; PT 1755:93:1.

⁸¹⁷ PT 1755:94:3; PT 1755:99:3; PT 1755:100:4.

⁸¹⁸ PT 1756:3:3 (Den owanliga rörelsen uti wattnet som den 1:sta sidstledne November eller Alla Helgona-Dag är worden rönt, så inom som utom Riket, har man äfwenwäl märckt här i Åbo.)

niitä olisi voinut olla *Posttidningarissa* enemmänkin kuin neljä.⁸¹⁹ Useille *Posttidningaria* lukeneille olikin palannut mieleen, että vastaavaa tapahtui lähiseldulla, mutta nämä muistelut lähetettiin sanomalehden sijaan tiedeakatemialle.⁸²⁰ Kymijoella koettu pidettiin omana tietona vielä seitsemän vuotta.⁸²¹ Verrattuna Hollantiin, jossa lehtiä julkaistiin useissa kaupungeissa, innokkuus raportointiin oli läpi Ruotsin huomattavasti vähäisempää ja hitaampaa.⁸²²

Osa tiedeakatemialle lähetetystä tiedosta jäi akatemian arkistoon, mutta osa julkaistiin vuonna 1739 aloitetussa julkaisusarjassa. Se oli ruotsinkielinen ja tarkoitettu tiedeyhteisöä laajemmalle yleisölle. Artikkelien aiheet olivat usein enemmänkin hyödyllistä tietoa kuin tiukkaa tiedettä.⁸²³ Julkaisulla ei 1750-luvulla ollut kuitenkaan monopoliasemaa tiedonjulkaisijana. Esimerkiksi teoria viljalajin muuntumisesta toiseksi julkaistiin alkuvuodesta 1757 pienpainatteena. Siitä syntyi Ruotsin varhaisin laaja ja aktiivinen lehdistökeskustelu.⁸²⁴ Kirjoitusta kommentoitiin rajoitetummalle yleisölle *Lärda Tidningarissa* ja Carl von Linnén ohjauksessa tehdyssä opinnäytteessä.⁸²⁵ Mutta intensiivisintä kirjoittaminen oli *Stockholms Weckobladissa*, jonka sivuilla puheenvuoroja ilmestyi usean vuoden ajan. Kyseessä oli valtakunnallinen keskustelu, johon osallistuttiin niin Suomesta kuin Uudesta Ruotsista eli Pohjois-Amerikastakin.⁸²⁶ Vielä vähälukuisessa lehdistössä keskustelu viljan muunnoksesta näkyi myös yhdessä kuukausittain ilmestyvässä lehdessä ja runomuotoisena Norrköpingin viikkolehdessä.⁸²⁷

Posttidningarissa ei julkaistu yhtään viljanmuunnokseen liittyvää sanomaa eikä sen sanomissa ole *Stockholms Weckobladissa* käytettyjä selviä viitteitä aiempiin kirjoituksiin. Mitään vastineita tai keskustelua muistuttavaa lehdessä ei siis

⁸¹⁹ Edellä mainittujen *Posttidningarin* sanomien lisäksi Broberg 2005:31–32.

⁸²⁰ Sammandrag 1755.

⁸²¹ IT 1762:83:2; Mäntyniemi 2013:135; Mäntyniemi 2017:34.

⁸²² Koopmans 2018:245–254

⁸²³ Lindroth 1967a:111–118; Kärnfelt 2000:71–92; Bergström 2000.

⁸²⁴ SW 1757:11:4; Keskustelusta Sylwan 1892:79–80; Sylwan 1896:126–128; Cederberg 1922; Hebbe 2014(1939):#824–#826; Lindroth 1958:185–187; Lindroth 1967a:284–285. *Stockholms Weckoblad* julkaisi enimmäkseen maatalouteen liittyviä lukijakirjeitä vuosina 1756–1763 (Lundstedt 1895:#47; Sylwan 1896:125–128; Lindroth 1978:85; Oscarsson 2000:124–127; Bodensten 2021:7; *Stockholms Weckobladin vuosikerrat 1758–1766*).

⁸²⁵ Fries 1912:210.

⁸²⁶ SW 1757:30:55–56; SW 1757:34:67–68; SW 1757:37:73–74; SW 1757:40:79–80; SW 1757:48:95–96; SW 1757:49:97–98; SW 1758:18:35–36; SW 1758:24:47–48; SW 1758:26:52; SW 1758:27:53–54; SW 1758:28:55–56; SW 1758:29:57–58; SW 1758:30:59–60; SW 1758:31:61–62; SW 1758:32:63–64; SW 1758:34:67–68; SW 1758:37:73–74; SW 1758:38:75–76; SW 1758:39:77–78; SW 1758:42:83–84; SW 1758:43:85–86; SW 1758:44:87–88; SW 1758:45:89–90; SW 1758:46:91–92; SW 1758:48:96; SW 1758:50:100; SW 1759:1:1–2; SW 1759:4:8; SW 1759:6:11–12; SW 1759:12:23–24; SW 1759:13:26; SW 1759:16:31–32; SW 1759:17:34; SW 1759:18:35–36; SW 1759:19:37–38; SW 1759:20:39–40; SW 1759:22:44; SW 1759:23:45–46; SW 1759:25:49–50; SW 1759:32:64; SW 1759:33:65–66; SW 1759:44:88; SW 1759:46:91; SW 1759:50:100; SW 1760:2:3–4; SW 1760:3:6; SW 1760:7:13–14; SW 1760:8:16; SW 1760:9:17–18; SW 1760:10:19; SW 1760:14:27–28; SW 1760:30:59–60; SW 1760:32:63–64; SW 1761:9:17–18.

⁸²⁷ Den Swenska Mercurius 1757:Maj:727–730; Den Swenska Mercurius 1757:Jul:45–50; Den Swenska Mercurius 1757:Oct:444–445; Den Swenska Mercurius 1757:Nov:592–594; Den Swenska Mercurius 1758:Jan:839–840; Den Swenska Mercurius 1758:Mar:1073–1075; Den Swenska Mercurius 1758:Apr:1218–1220; Loos 1958:21; Lundell 2002:21–23; Norrköpings Weckotidningar 1759:17:3–4; Norrköpings Weckotidningar 1759:18:3; Norrköpings Weckotidningar 1759:41:3–4; Norrköpings Weckotidningar 1759:42:3–4. Aihe ja keskustelu eivät unohtuneet tänäkään jälkeen (IT 1772:80:2; DA 1779:168:1–2; DA 1779:214:1).

ole havaittavissa. Julkaistuissa sanomissa ja tutkimuskirjallisuudessa ei kuitenkaan ole merkkejä siitä, että keskustelua olisi erityisesti pyritty estämään. Se ei vain ollut osa lehteen muodostunutta kirjoituskulttuuria.

Toisin oli *Inrikes Tidningarissa*, jossa ei arkailtu tuoda esiin omia mielipiteitä tai korjaavia tietoja riippumatta siitä, minkälainen auktoriteetti oli kommentoitavana. Esimerkiksi asessori Eric Tuneld sai Ruotsin maantiedettä esittelevään teokseensa julkisesti *Inrikes Tidningarin* sivuilla Suomen osalta ojennuksia Leppävirroilta ja Uudestakaarlepyystä.⁸²⁸ Toisen miehen kirjoittama Malmöhusin läänin kuvaus kommentoitiin sivu sivulta.⁸²⁹ Julkisesti sopi myös suvun päämiehen valittaa julkaistusta virheellisestä sukuselvityksestä.⁸³⁰ Ortografian eli oikeinkirjoituksen säännöstö sai aiheeseen sopivasti pikkutarkkoja korjauksia, joihin puolestaan vastattiin.⁸³¹ Aatelismatrikkelissa harmitti yhtä sanoman kirjoittajaa virheiden lisäksi se, ettei *Inrikes Tidningarissa* julkaistuja tietoja ollut huomioitu matrikkelin sisällössä.⁸³² Lehteen siirtyi oppineiden tasavallan arvoista tasavertaisuus ja pyrkimys totuuteen, mutta anonymiteetin suojasta ei sanomissa aina noudatettu kirjeissä välttämätöntä kohteliaisuutta. Ilmeisen yleisesti lukijat 1760-luvulla käsittivät, että ajatusten ilmaisu toisten kirjoituksista oli ”yleinen ihmisoikeus eikä vallan väärinkäyttöä”.⁸³³

Inrikes Tidningarin sivuilla tieteistä päähuomion sai muutenkin muodikas luonnontiede. Esimerkiksi historialliset aiheet herättivät huomattavasti vähemmän keskustelua. Muinaismuistoista lähetettiin joitakin sanomia, mutta nämä eivät herättäneet mitään kysymyksiä tai kommentteja.⁸³⁴ Esitys suomalaisten muuttamisesta Ruotsiin sai vain yhden kommentin ja tämä vastineen.⁸³⁵ Norrköpingin satamaraporttiin lisätty kontekstoivaksi tarkoitettu hintatieto vuodelta 1313 herätti kysymyksen tiedon lähteestä ja rahan arvon vertailtavuudesta. Alkuperäinen kirjoittaja vastasi antamalla sivutarkan viitteen von Dalinin Ruotsin historiateokseen.⁸³⁶ Historiaa ja luonnontieteitä yhdistäviä paikalliskuvauksia *Inrikes Tidningarissa* oli vain muutamia. Tämä selittyy yksinkertaisesti tekstien pituudella. Leppävirran kuvausta riitti kolmeen numeroon ja Elimäkeä kuuteen.⁸³⁷ Hämeenlinnasta sanomansa lähettänyt aloitti toteamalla paikalliskuvaukset yleisesti hyödyllisiksi ja toimitus onnistui leikkaamaan olennaisen Padasjoesta kerrotun yhteen numeroon.⁸³⁸ Muut kirjoittajat löysivät teksteilleen parempia paikkoja tai ne jäivät pöytälaatikkoon. Tilaa paikalliskuvauksille olisi

⁸²⁸ IT 1762:73:2; IT 1766:53:1; IT 1766:72:3; tunnetummat Porthanille attribuoidut Tuneld-korjaukset ilmestyivät syksystä 1783 alken (Suova 1952:54; *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo* 1783:44:1; SP 1783:266:1).

⁸²⁹ IT 1766:51:1.

⁸³⁰ IT 1769:59:2.

⁸³¹ IT 1789:35:1, IT 1789:64:1.

⁸³² IT 1789:97:1.

⁸³³ Bergklint 1837(1768):166.

⁸³⁴ IT 1762:29:1; IT 1765:59:1; IT 1765:62:2; IT 1766:64:1; IT 1767:18:2; IT 1769:29:1; IT 1770:88:2; IT 1771:78:1; IT 1771:99:1; IT 1776:52:1.

⁸³⁵ IT 1767:22:2; IT 1767:50:2; IT 1767:94:2.

⁸³⁶ IT 1763:27:2; IT 1763:36:2; IT 1763:45:2; *Norrköpings Weckotidningar* 1763:22:2.

⁸³⁷ IT 1762:19:2; IT 1762:20:2; IT 1762:21:2; IT 1762:77:3; IT 1762:79:2; IT 1762:80:2; IT 1762:81:2; IT 1762:82:1; IT 1762:83:2; Boldt 1900; Tommila 1982b; Adolfsson 2000:47–66; Legnér 2004:84–127; Runefelt 2011:206; Louekari 2013:75–78.

⁸³⁸ IT 1762:15:2.

kuitenkin todennäköisesti löytynyt, sillä lehteen mahdutettiin myös kymmeneen osaan jaettu Trondheimin kuvaus, joka oli lähetetty Norjan rajan läheisyydestä.⁸³⁹

Historia vaati erityisiä tiedonlähteitä ja paikalliskuvauksen keruu aikaa ja vaivaa. Luonnontieteellisistä aiheista käytyyn keskusteluun osallistuminen onnistui toisinaan pelkästään tarkkaavaisuuden ja muistin varassa. Kalannin Kylähiiden kylän Uusikartanossa havaittiin syksyllä 1763 pihlajan kukkivan toistamiseen, samaan aikaan kun puussa oli jo marjoja. Tästä kirjoitettiin sanoma, jossa huolellisesti kerrottiin sijainnin lisäksi puun ikä (13 vuotta) ja kukkimisen ajoitukset sekä pahoiteltiin hallan vieneen toisen kukinnan, ennen kuin sitä voitiin kunnolla havainnoida. Kirjoittaja lopetti todeten, että olisi suotavaa saada luonnontieteen osajan lausunto siitä, onko vastaavaa tapahtunut ja mikä voisi olla sen syynä.⁸⁴⁰ Ensimmäinen vastaaja ilmoitti, ettei ollut eikä väittänyt olevansa luonnontieteen osaja, mutta hän referoi pitkähkössä tekstissään kahta arkkiatri von Linnén ohjauksessa tehtyä väitöskirjaa, joissa oli relevanttia tietoa.⁸⁴¹ Seuraava kirjoittaja viittasi sekä kysymykseen että ensimmäiseen vastaukseen. Hän totesi pihlajan toisen kukkimisen kuulostavan erikoiselta, mutta, ilmeisesti ajatellen osan lukijoita epäilevän kalantilaisen sanoman totuudellisuutta halusi vahvistaa uskottavuutta kertomalla yksityiskohtaisesti omasta omenapuustaan, joka oli myös kukkinut kahdesti.⁸⁴² Kolmas vastaaja kertoi kaksi kertaa kukkineesta pappilan pihlajasta, joka oli samaa ikäluokkaa kuin puu Kalannissa. Loppulauseen perusteella kirjoittamisen motivaationa oli tarjota tietoa luonnontieteen kehitykseen.⁸⁴³

Pihlajan toista kukkimista ei siis esitetty uutisena erikoisuudesta vaan havaintona, joka kaipasi kontekstia tai lisäsi yhteistä tietoa. Vastaavassa hengessä kirjoitettiin myös tuuman mittaisista mustista madoista, joita parin vuoden välein kahdella eri seudulla poimittiin lumen päältä talteen ja säilöttiin alkoholiin.⁸⁴⁴ Ilmeisesti näihin kirjoituksiin viittasi useita vuosia myöhemmin kolmas kirjoittaja, joka oli lähettänyt omat näytteensä Uppsalaan tutkittaviksi.⁸⁴⁵ Linné nuoremman lausunto (*Cantharis Fusca*) toimitettiin lehteen tiedoksi myöhemmin samana vuonna.⁸⁴⁶ *Inrikes Tidningar* pystyi siis osallistamaan tieteen tekoon ja jakamaan lukijoille syntynyttä tietoa. Tai toisin sanoen kirjoittavat lukijat olivat valmiita käyttämään lehteä näin.

Havainnoista kertominen ei rajoittunut erikoisuuksiin. Kun yhdeltä seudulta kerrottiin säästä ja luontohavainnoista keväästä alkusyksyyn, lukija Jämtlannin Brunflosta innostui jakamaan oman kirjanpitonsa ja kolmas kirjoittaja

⁸³⁹ IT 1765:21:2; IT 1765:22:2; IT 1765:23:2; IT 1765:24:2; IT 1765:25:2; IT 1765:29:2; IT 1765:31:2; IT 1765:32:2; IT 1765:38:1; IT 1765:40:2.

⁸⁴⁰ IT 1764:3:3 (Det wore artigt at se Naturkunnogas utlåtande om sådan händelse tilförene sig tildragit, och hwad som kunde anses förorsak härtil.).

⁸⁴¹ IT 1764:14:1–2.

⁸⁴² IT 1764:21:2.

⁸⁴³ IT 1764:29:2.

⁸⁴⁴ IT 1761:29:1; IT 1763:15:1.

⁸⁴⁵ IT 1770:23:2.

⁸⁴⁶ IT 1770:66:2.

täydensi sarjaa satotiedoilla.⁸⁴⁷ Useimmat sanomat säästä olivat vapaamuotoisempia eivätkä herättäneet halua kommentointiin.⁸⁴⁸ Lehdestä luettujen raporttien lukeminen on toki voinut innostaa kirjoittamiseen, vaikka tämä ei tekstissä suoraan näy. Vuorovaikutuksen puute ei häirinnyt ainakaan Brunflossa, josta lähetettiin katsauksia vuodesta toiseen.⁸⁴⁹ Lähettäjä oli kruununvouti Olof Granbom (1727–1797), jonka sääkirjauksia on myös arkistoitu.⁸⁵⁰

Lämpötilojen mittaaminen ei 1700-luvulla ollut yleistä ja tavanomaista vaan uutuus, jonka yritykset aloitettiin Uppsalassa vasta vuonna 1722. Mittaus vaati instrumentin ja sen kalibroinnin yhteiseen asteikkoon. Kaikilla ei siis ollut mahdollisuutta reagoida tietojen keräämisestä annettuihin kehotuksiin kuninkaallisen tiedeakatemian julkaisussa vuosina 1740 ja 1751 sekä *Lärda Tidningarissa* vuonna 1749. Lämpötiloille vaihtoehtoiset tai niitä täydentävät kasvillisuusajoituksetkin vaativat kasvien tunnistamista ja niiden nimien valtakunnallista yhtenäistämistä.⁸⁵¹ Näiden luonnonkalentereiden kokoaminen ja vertailu oli suosittua *Inrikes Tidningarissa* parin vuoden ajan.⁸⁵²

Yhdestä kalenterista syntyi vuoden kestänyt keskustelu. Skarasta lähettämässään luontokalenterissa Clas Bjerkander totesi nähneensä käen syömässä matoja kaalimaalla heinä- ja elokuussa, mikä hänestä kumosi käsityksen, että käki olisi toisen linnun elättämä.⁸⁵³ Tämä herätti vastalauseen Norrtäljen lähistöltä, jossa omien havaintojensa lisäksi kirjoittaja tunsu naapuristostaan eli Roslagenista pappismiehen, joka oli muutamia vuosia aiemmin lahjoittanut kuningattarelle sekä käen että tämän ruokkijalinnun.⁸⁵⁴ Tähän Bjerkander vastasi käkeen keskittyvällä kirjoituksella, jossa hän vakuutti pyrkineensä kaikella mahdollisella tarkkaavaisuudella ottamaan selvää käen ”taloudenhoidosta” (hushållning), mutta oli edelleen epävarma sen yhteydestä västäräkkeihin.⁸⁵⁵ Tämän kirjeen luettuaan joku Norrköpingissä keräsi kokoon käen ja västäräkin näkymisestä ajoitustietoja lehtien lisäksi Kalmin matkakertomuksesta Länsi-

⁸⁴⁷ IT 1763:68:2; IT 1763:90:1; IT 1763:101:2.

⁸⁴⁸ Poikkeuksena esim. sanoma Göteborgista, jonka kirjoittaja oli lukenut *Inrikes Tidningarista* Tukholman ja pohjoisempien alueiden kylmyydestä ja halusi jakaa jo göteborgilaisessa lehdessä julkaistua sää tietoa (IT 1782:17:1).

⁸⁴⁹ Lindrothin (1967a:451) tulkinta on, että Granbomin sää tiedot välitti *Inrikes Tidningariin* Pehr Wargentin. IT 1763:68:2; IT 1763:90:1; IT 1764:6:1; IT 1764:83:2; IT 1765:18:3; IT 1765:61:2; IT 1766:11:2; IT 1766:35:2; IT 1766:70:2; IT 1767:11:3; IT 1767:76:2; IT 1768:14:2; IT 1768:95:2; IT 1769:49:2; IT 1769:69:1; IT 1769:97:1; IT 1770:49:2; IT 1770:76:2; IT 1771:42:1; IT 1771:76:2; IT 1772:4:1; IT 1772:23:2; IT 1773:76:2; IT 1773:97:1; IT 1774:11:2; IT 1774:75:2; IT 1783:69:2.

⁸⁵⁰ Svensk slägt-kalender 1887:117; NAD: Vetenskapsakademien, Kungl Meteorologiska observationer 1690–1923; Lindroth 1967a:451.

⁸⁵¹ Celsius 1740; Utdrag 1751; Ståhl 1831:395–398; Moberg 1857:95–100; Johansson 1913; Johansson 1946:3–4; Lindroth 1967a:445–455; Holmberg & Stén 2020:247–262.

⁸⁵² IT 1768:32:1; IT 1768:40:1; IT 1768:49:1; IT 1768:60:2; IT 1768:95:1; IT 1769:37:1; IT 1769:39:1; IT 1769:73:1; IT 1769:80:2; IT 1769:93:1; IT 1770:16:1; IT 1770:39:1; IT 1771:70:1; IT 1775:45:1. Esimerkiksi professori Johan Lechen (1889) keräämä vastaava kalenteri Turusta vuosilta 1750–1751 toimitettiin Kuninkaalliseen tiedeakatemiaan, jossa se jäi julkaisemattomana arkistoon.

⁸⁵³ IT 1769:93:1; Ödmann 1798.

⁸⁵⁴ IT 1769:99:2.

⁸⁵⁵ IT 1770:41:1 (Ödmann 1798 ei yhdistä kirjoitusta Bjerkanderiin).

Göötanmaalle ja Bohusin lääniin sekä norjalaisesta luonnonhistoriateoksesta.⁸⁵⁶ Toinen kirjoittaja oli omin silmin nähnyt käenpoikasen västäräkin pesässä. Valittavasti havaintoja täysikasvuisesta linnusta ei ollut, sillä käki oli tapettu pian lentokyvyn saatuansa.⁸⁵⁷ Seuraavaksi todisti Jönköpingin lähistöllä asuva nähneensä omin silmin ja noin 40 askeleen päästä västäräkin juhannuksen aikaan ruokkineen piha-aidalla istunutta käkeä.⁸⁵⁸ Myös toinen kirjoittaja oli juhannuksen aikaan nähnyt lentokykyisen käen saaneen ruokaa toiselta linnulta. Havaintojensa perusteella hän esitti johtopäätöksensä, että käkiemo jättää muniaan eri lintujen pesiin.⁸⁵⁹

Kirjoittaja Roslagenista kommentoi asiaa uudelleen kyseenalaistaen muuttoaikataulujen todistusarvon ruokinnan suhteen, varsinkin kun ei ollut todistettu käen ja västäräkin olevan muuttolintuja. Hänestä oli todennäköisempää, että linnut talvehtivat puunkoloissa, kivien alla tai vedessä.⁸⁶⁰ Bjerkander teki kesällä entistä tarkempia havaintoja ja jopa kokeita, joissa linnunpoikanen suljettiin häkkiin, jonne västäräkki toi ruokaa. Näiden ja muiden jakamien tietojen perusteella hänen käsityksensä oli, että käkeä ruokkivat poikasena muut linnut ja myöhemmin se selviää itsenäisesti. Muuttoihin hän ei halunnut ottaa kantaa.⁸⁶¹

Vasta kun aiheesta oli näin kirjoitettu vuosi, joku Uppsalasta totesi ranskalaiseen kirjallisuuteen viitaten selväksi asiaksi kaikille vähänkään luonnonhistoriaa tunteville, että käki munii vieraisiin pesiin, sillä se ei fyysisesti pysty hautoamaan muniaan. Käenpoikaset nauttivat toisen lajin emolta saamiaan hyönteisiä mätäkuuhun asti, jolloin tarvitsevat vahvempaa ravintoa ja syövät ruokkijansa aivot.⁸⁶² Tähän lähetettiin vastalause pohjoisen Ruotsin Arjeplogista, jossa useat olivat todistaneet käkipariskuntien hautoneen pesällisen muniaan.⁸⁶³ Kun keskustelu edelleen jatkui, Bjerkander näki sopivaksi kertoa omat uusimmat havaintonsa. Edellisenä kesänä västäräkin pesässä ruokittu käenpoikanen oli ammuttu, täytetty ja lähetetty professori Linnelle (Carl von Linnén pojalle), joka vahvisti, että kyseessä oli käki.⁸⁶⁴ Toisaalla lähes lentokykyinen käenpoikanen oli saatu häkkiin ja nähty västäräkin ruokkivan sitä.⁸⁶⁵ Arjeplogista kokeiden havaintoja ei haluttu kiistää, mutta niiden todistusarvoa kylläkin.⁸⁶⁶

Kahteen kertaan kukkineita puita ei kyseenalaistettu ja madot lumessa saivat lajitunnistuksen, mutta käkien suhteen kollektiivista näkemystä ei saatu muodostettua. Mikään auktoriteetti ei voittanut todisteita, kuten eräs kommentoija muussa yhteydessä toteaa:

⁸⁵⁶ IT 1770:48:1.

⁸⁵⁷ IT 1770:50:2.

⁸⁵⁸ IT 1770:60:1.

⁸⁵⁹ IT 1770:82:1.

⁸⁶⁰ IT 1770:51:2.

⁸⁶¹ IT 1770:86:1; Ödmann 1798.

⁸⁶² IT 1770:97:1.

⁸⁶³ IT 1771:73:2.

⁸⁶⁴ IT 1771:90:1.

⁸⁶⁵ IT 1772:3:1.

⁸⁶⁶ IT 1772:39:1.

...koska ne Tieteen ja Oppineisuuden tehtävät, jotka kuuluvat Järjen Tuomiovallan alle, eivät nojaa Auktoriteettiin, ei Yhteisön Päätöstä voida tehdä tunnustamatta, että Totuuden paljastaa vain vastaansanomattomien todisteiden Tuomarointi...⁸⁶⁷

Edellä olevat keskusteluesimerkit eivät ole ainoita kaltaisiaan *Inrikes Tidningars* rissa, mutta esiintymät ovat satunnaisia, joten todennäköisesti luonnon havainnointi ja siitä kertominen kiinnosti vain pientä osaa lukijoista.⁸⁶⁸ Vaikka lehtivuosisikertoja säilytettiin, tieto ei siirtynyt kaikille tai ei säilynyt muistissa. Esimerkiksi käkikeskustelun lomassa otettiin esiin pääskysten talvehtiminen vesistöjen pohjassa mainitsematta muutamaa vuotta aiemmin Turun akatemian opinnäytteestä virinnyttä keskustelua toisessa lehdessä.⁸⁶⁹ Tämä piirre tulee esiin myös keskustelussa hyvistä toimintatavoista.

4.1.2 Toimintatavat

Valtaosa kysymyksistä ja keskusteluista *Inrikes Tidningarin* sivuilla käsitteli luonnontieteellisten havaintojen sijaan hyödyllisiä asioita kuten ylenmääräisten pihlajanmarjojen polttoa viinaksi,⁸⁷⁰ hauennahkojen käyttöä veren sijaan sokeriruu-kin tuotantoprosessissa,⁸⁷¹ luteiden poistoa kanoista ja kalkkunoista⁸⁷² sekä lasten ja nuorten matkapahoinvoinnin estämistä.⁸⁷³ Neuvojen jakaminen ei ollut osa alkuperäistä sisältösuunnitelmaa vaan kirjoittavien lukijoiden kollektiivista ja hyödylliseksi koettua toimintaa.⁸⁷⁴ Sanoman lähettämisen vaihtoehtona olisi ollut erillisten painatteiden julkaisu, mutta tämä vaati sekä vaivaa että rahaa, kuten yksi *Inrikes Tidningariin* kirjoittanut totesi.⁸⁷⁵ Lehteä voitiin käyttää myös, kun kysymyksiin vastaaminen olisi vaatinut monia erillisiä kirjeitä.⁸⁷⁶ Tiedon arvo ja

⁸⁶⁷ IT 1769:37:2 (...at som de Wettenskaper och Lärdoms wärf, hwilka stå under Förnuftets Domstol, ingalunda stödja sig på Auctorite, följakteligen ej eller genom något Samfunds Beslut kunna afgöras, utan ärkänna Sanningen allena stäld i full dag genom owedersägeliga bewis, såsom Domare...).

⁸⁶⁸ Muut hyödylliseen toimintaan suoranaisesti liittymättömät keskusteluaiheet: metsälinnun tunnistus (IT 1762:30:3; IT 1762:39:2; IT 1762:50:1); kalan tunnistus (IT 1766:68:2; IT 1766:74:3; IT 1766:81:1); hirvien ravinto (IT 1771:86:1; IT 1771:101:1); valas Bohusin läänin rannikolla (IT 1772:25:1; IT 1772:26:1; IT 1772:32:1; IT 1772:35:1; IT 1774:92:2; IT 1774:93:1); linnuista (IT 1774:5:2; IT 1774:14:1); sopuleista (IT 1789:90:1; IT 1789:96:2; IT 1790:3:1).

⁸⁶⁹ IT 1770:97:1; IT 1771:3:2; Hjelt 1896:126–127.

⁸⁷⁰ IT 1761:5:3; IT 1761:14:1.

⁸⁷¹ IT 1768:43:2.

⁸⁷² IT 1778:62:2; IT 1778:64:2.

⁸⁷³ IT 1770:90:2.

⁸⁷⁴ Vastaava käytäntö syntyi myös Lundellin (2002:87) tutkimiin lehtiin.

⁸⁷⁵ IT 1763:44:2 (När jag med så mycket nöje ur wåre Inrikes-Tidningar inhämtar de mångfaldige underrättelser til hwilkas kringspRIDande i Landet denne nyttiga inrättning öpnat oss wägen, anser jag för en god Medborgares skyldighet, at nyttja denna berömwärde anledning, til at tjena det Allmänna genom sådane små Skrifter, som icke beqwämligen eller utan stor kostnad kunna säskilt upläggas, men innehålla dock wigtige ämnen, och som wärkeligen förtjena at blifwa Allmänhetens omdöme omkastade.).

⁸⁷⁶ IT 1775:23:1 (Och som det faller beswärligt och kostsamt, at til så många och på så åtskilliga orter härom correspondera; så har jag, til vidare uplysning, trodt mig böra lämna följande Underrättelse...).

luotettavuus kasvoi, kun se nähtiin *Inrikes Tidningarin* sivuilla.⁸⁷⁷ Useat lukijoista ja kirjoittajista selvästi arvostivat mahdollisuutta tiedon jakamiseen.

Erityisellä tyydytyksellä on usein huomannut, kuinka monet hyväätarchoittavat Kansalaiset, Inrikes Tidningarissa, jakavat yleisölle hyödyllisiä tiedonantoja useista koti- ja maatalouteen liittyvistä aiheista, eivätkä pidä itsellään sitä, mitä ovat oppineet ja kokeneet, mitä voi ja pitää kunnioittaa.⁸⁷⁸

Kotimaista mallia käytännölle oli saatu tiedeakatemiaan julkaisuista ja *Stockholms Weckobladin* lukijakirjeistä. Lisäksi erilaista neuvovaa kirjallisuutta ilmestyi yhä enemmän. Ruotsin lääketieteellisen kirjallisuuden bibliografiassa ruotsinkielistä eli vähemmän koulutetuille lukijoille suunnattua kirjallisuutta on jo 1600-luvulla, mutta sen määrä kasvoi merkittävästi 1700-luvulla.⁸⁷⁹ Vastaavasti maataloudellisiin toimiin neuvova kirjallisuus ja kotitaloudellinen ohjeistus syntyivät Ruotsissa varsinaisesti vasta suuren Pohjan sodan jälkeen.⁸⁸⁰ Vuosisadan lopussa julkaistussa suosituksessa pitäjänkirjaston sisällöksi on useita teoksia otsikkojen lastenhoito, kotilääkintä, peltoviljely, puutarhanhoito, eläinten hoito sekä muun kotitalouden hoidon alla.⁸⁸¹ Samoja aiheita kattoi myös samana vuonna esitetty tiiviimpi ehdotus kirjakokoelmaksi, jota lukkarien sopisi välittää eteenpäin.⁸⁸²

Tietokirjallisuudesta laajimman levikin saavuttivat almanakat, joiden säännöllisempi julkaisu alkoi Ruotsissa 1600-luvulla. Kyse oli monipuolisesta julkaisusta, johon kuului vaihtelevasti tietoa niin lääketieteestä, taloudesta kuin historiastakin ja jopa ilmoituksia. Kalendaarisen tiedon oheen kuuluivat olennaisesti merkityksellisiksi koetut astronomiset vaiheet. Osa almanakan tekijöistä esitti näistä myös pitkälle vietyjä tulkintoja, jotka muistuttavat myöhempää astrologiaa eli olivat tarkoitettuja toimintaa ohjaaviksi neuvoiksi. Näitä ei esiinny ruotsinkielisissä almanakoissa vuoden 1700 jälkeen, mutta suomenkielisessä almanakassa oli vielä ennustukset vuoden 1705 tautitilanteesta.⁸⁸³ Suuren Pohjan sodan jälkeen almanakkoja julkaisivat useat yrittäjät, jotka laskivat kalenteritiedot tietylle leveyspiirille ja lisäsivät mukaan vaihtelevasti muuta tietosisältöä. Esimerkiksi vuodelle 1727 informatiivisimman sisällön tarjosi Nicolaus Hasselbom, joka sekä suomeksi (Turku) että ruotsiksi (Tukholma) antoi neuvoja peltoviljelyyn ja suomeksi kertasi myös vuoden 1725 merkittävimmät tapahtumat.⁸⁸⁴

Tietosisältö almanakoissa vahvistui, kun niiden julkaisun yksinoikeus annettiin Ruotsin tiedeakatemialle vuoden 1747 lopulla eli vuoden 1749

⁸⁷⁷ IT 1771:11:2 (Det är mig ganska kärt, at se, huru nyttiga saker esomoftast införes i Tidningarne; härigenom winna de et förtroende, som de utom dem skulle sakna, och Allmänheten meddelas sådane hälsosamme underrättelser, som på flera sätt kunna uphjelpa privata hushållningen.).

⁸⁷⁸ IT 1768:96:2 (Icke utan särdeles nöje har man ofta funnit, huru som åtskilliga wälmenta Medborgare, uti Inrikes-Tidningarne, behaga meddela Allmänheten nyttiga underrättelser i flerehanda ämnen af wår Hushållning, utan at wara männe om at för sig allena behålla hwad de lärt och ärfarit, som icke annat kan eller bör, än med heder anses.).

⁸⁷⁹ Boström, Ohlson & Soukka 2014:1600-tal, 1700-tal.

⁸⁸⁰ Hebbe 2014(1939); Ilmakunnas & Norrback 2020:23–25.

⁸⁸¹ Warne 1938:248–249.

⁸⁸² Wiberg 1950:9–10.

⁸⁸³ Klemming & Eneström 1878:vij–xv; Viinamäki 2005; Ennustukset: Arffman 2018:222–223.

⁸⁸⁴ Klemming & Eneström 1878:35; Vallinkoski 1957:314; Arffman 2018:227.

almanakoista alkaen.⁸⁸⁵ Yhtenäinen julkaisija ei kuitenkaan tarkoittanut tiedon yhtenäisyyttä. Tukholman, Lundin ja Göteborgin leveysasteille tehdyissä perusalmanakoissa oli keskenään erilaiset artikkelit, eikä suomenkielisen almanakan sisältö vastaa niitä. Yleisesti artikkelit käsittelivät joko terveyden tai maatalouden edistämistä.⁸⁸⁶ Perusmallin lisäksi tarjolla oli vuodesta 1749 lisätiedoton konttorialmanakka, historiallista tietoa tarjoava almanakka, hovikalenteri, astronominen kalenteri ja merikalenteri. Valtiokalenterin julkaisu alkoi vuonna 1763 ja tarjonta laajeni tästä edelleen.⁸⁸⁷ Kaikki almanakkaa käyttäneet eivät siis nähneet samaa tietosisältöä.

Jotta tietoa oli levitettäväksi, sitä piti kerätä ja luoda. Vuonna 1739 perustetun Ruotsin kuninkaallisen tiedeakatemian alkuajan tavoitteena oli selvittää, mitä yrityksiä talouden hyväksi oli kotimaassa tehty ja mitä oli ulkomailta opittavissa, joten *Handlingar*-julkaisusarjan kirjoittajia motivoitiin palkinnoin ja kysymyksin.⁸⁸⁸ Pidempiaikaiseksi muodostuneesta palkintokirjoituskäytännöstä päätettiin marraskuun alussa 1760 eli juuri ennen *Inrikes Tidningarin* ensimmäisten numeroiden ilmestymistä. Vuosittain esitettiin kysymys tai useampia, joihin sai kuka tahansa lähettää vastauksen, jonka nimettömyydestä huolehdittiin arvioinnin ajan tarkasti.⁸⁸⁹ Samankaltaisuus *Inrikes Tidningarissa* muodostuneisiin käytäntöihin on ilmeinen ja on syytä muistaa, että lehden ideologia oli tiedeakatemian pitkäaikainen sihteeri Pehr Wargentin. *Inrikes Tidningaria* käytettiin sekä tiedeakatemian kysymysten tiedotukseen että palkittujen julkistukseen.⁸⁹⁰ Vain palkittujen vastaajien henkilöllisyys tunnetaan. He olivat enimmäkseen säätyläisiä, mutta edustivat monia eri aloja. Vastausinto tietenkin riippui esitetyistä kysymyksistä. Suosituja aiheita olivat sammaleen esto niityillä, haitallisten matojen hävitys hedelmäpuista ja selitykset ruotsalaisten oletettuun maastamuuttohaluun. Innokkaimmin vastauksia lähetettiin ensimmäisinä vuosina. Itse akateмиassakin kiinnostus hiipui 1780-luvulla, jolloin kysymyksiä asetettiin vain kahdena vuonna.⁸⁹¹ Kehityskulku on siis samantapainen kuin *Inrikes Tidningarin* sanomien määrässä.

Kilpailu tiedolla on traditio, jonka juuria on tunnistettavissa jo antiikista. Tiedeakatemian käyttämä versio lienee kuitenkin perustunut samanaikaiseen eurooppalaiseen esimerkkiin.⁸⁹² Ruotsissa käytännön omaksuivat muutamat muutkin tahot. Kuninkaallinen isänmaallinen seura asetti kilpakysymyksiä sekä omalle jäsenistölleen että yleisesti. Jälkimmäisten vastauksia julkaistiin seuran *Handlingar*-sarjassa 1770-luvulla, mutta vastaavaa sisältöä ei ole ainakaan yhtä

⁸⁸⁵ Eneström 1879:v; Soininen 1957:97–99; Alanen 1957:109–117; Lindroth 1967a:823–867; Lindroth 1967b:539–570; Eriksson 1989:72–75; Arffman 2018:226–228; Wiklund 2021:24–29.

⁸⁸⁶ Eneström 1879:1–10; Vallinkoski 1957:319–327.

⁸⁸⁷ Eneström 1879:26–29.

⁸⁸⁸ Ståhl 1831:esim. 467, 477; Nordin-Pettersson 1959:435; Lindroth 1967a:141–144; Persson 2021.

⁸⁸⁹ Nordin-Pettersson 1959:441–442; Lindroth 1967a:144–145.

⁸⁹⁰ Nordin-Pettersson 1959:441–442; Lindroth 1967a:144; esim. IT 1761:20:3; IT 1761:46:3; IT 1762:18:2.

⁸⁹¹ Nordin-Pettersson 1959:443, 450–465; Wiklund 2021:23–24.

⁸⁹² Caradonna 2012:14–16; Lindroth 1967a:140–141.

selvästi merkittynä vuonna 1776 aloittaneessa *Hushållnings Journalissa*.⁸⁹³ Teologinen seura (Theologico-homiletiska sällskapet) järjesti 1780-luvulla kilpailuja uskonnollisista teksteistä. Vuosikymmenen loppuessa huomautettiin vastauksia tulleen enää vähän.⁸⁹⁴

Inrikes Tidningarin keskustelut hyödyllisistä toimista kuuluvat tähän kontekstiin. Niiden moninaisuudesta käsiteltäväksi on valittu sanomat rakentamisesta ja rakennusten ylläpidosta, joka ei ollut yhtä riippuvaista maantieteestä kuin maanviljely. Rakennuksiin ei myöskään liittynyt yhtä ilmeisiä auktoriteettihahmoja kuin keskusteluihin eläin- ja ihmistaudeista.

Ensimmäiset rakentamiseen liittyvät oman maan sanomat julkaistiin *Inrikes Tidningarin* ensimmäisessä vuosikerrassa. Skövdestä lähetettiin kuvaus paikallisista kiviaidoista ja perusteltiin niiden vaatimaa kustannusta hyödyllä tuleville sukupolville.⁸⁹⁵ Varbergista selostettiin yksityiskohtaisesti Skoonessa käytettyjä tiilikaton rakenteita.⁸⁹⁶ Kumpaankaan kirjoitukseen ei sisältynyt kysymyksiä, eivätkä ne herättäneet kommentteja. Pari vuotta myöhemmin Grännasta lähetetty ohjeen omainen kuvaus kirkon katon tervauksesta luettiin satojen kilometrien päässä, koettiin hyödylliseksi, mutta hieman epäselväksi. Syntyneet tarkentavat kysymykset lähetettiin joulukuun alussa *Inrikes Tidningariin* ja niihin saatiin vastaus vielä saman vuoden aikana.⁸⁹⁷

Nämä kolme esimerkkiä ovat kuvaavia myöhempien vuosien sanomille. Puun loppumisen pelossa kivirakentamiseen kannustettiin monelta taholta ja parissa sanomassa yritettiin tuoda esiin rohkaisevia esimerkkejä.⁸⁹⁸ Kokemusta ja tarvetta kivirakentamiseen oli kuitenkin niin harvalla, että aiheesta esitettiin vain yksi kysymys, joka ei saanut vastausta.⁸⁹⁹ Maaseudulla puun säästöä edistävänä nähtiin tiilituotanto, mutta siihen liittyvät kysymykset jäivät vastaamattomiksi.⁹⁰⁰ Katonrakennukseen kului vallitsevassa käytännössä olkia, tuohta ja lautoja, joilla olisi ollut muutakin käyttöä, ja siksi vaihtoehtoja etsittiin ja tarjottiin.⁹⁰¹ Tiedolle ymmärretty tarve motivoi jakamaan toisista julkaisuista sekä vuosikymmeniä vanhoja että tuoreita ohjeita, sillä ymmärrettiin, etteivät ne olleet kaikkien tiedossa eivätkä käytettävissä.⁹⁰² Nämä kuitenkin jäivät yksittäisiksi sanomiksi, jotka eivät herättäneet intoa kommentoida tai kysyä tarkennusta. Ongelma nähtiin myös mahdollisuutena ja sanomilla markkinoitiin katonkatteeksi liuskekiiveä,⁹⁰³ tervapaperia⁹⁰⁴ ja kivipaperia⁹⁰⁵. Materiaalin kuljetuksella oli selvät

⁸⁹³ Högberg 1961:107–108; Svenska Patriotiska Sällskapetets handlingar 1770–1771; Kongl. Svenska Patriotiska Sällskapetets handlingar 1774–1782; HJ 1776–1789; NJH 1790–1793.

⁸⁹⁴ IT 1781:39:1; IT 1782:56:1; IT 1782:79:1; IT 1784:91:1; IT 1786:1:1; IT 1787:18:1; IT 1787:68:1; IT 1788:70:1; IT 1790:29:1; IT 1791:79:1.

⁸⁹⁵ IT 1761:40:1.

⁸⁹⁶ IT 1761:73:1.

⁸⁹⁷ IT 1763:88:2; IT 1763:97:2; IT 1763:102:1.

⁸⁹⁸ IT 1765:87:1; IT 1766:10:1.

⁸⁹⁹ IT 1780:87:2.

⁹⁰⁰ IT 1765:78:2; IT 1775:27:2; IT 1788:44:1.

⁹⁰¹ IT 1764:53:2; IT 1768:81:1; IT 1768:98:1; IT 1771:10:2; IT 1775:36:1; IT 1781:61:2.

⁹⁰² IT 1775:99:1; IT 1783:78:3.

⁹⁰³ IT 1775:37:1; IT 1775:76:1.

⁹⁰⁴ IT 1778:82:1.

⁹⁰⁵ IT 1785:63:1; IT 1785:77:1; IT 1786:49:1.

käytännön rajoitteet ja kustannukset, joten ratkaisuiden leviämismahdollisuudet olivat rajalliset. Kiinnostuneilla ostajillakin oli vaikeuksia löytää tietoa. Aikanaan virkamiehen luona hartsista tehdyn kattotiilen nähnyt ei saanut vastausta myöhempään hintatiedusteluunsa.⁹⁰⁶

Grännasta *Inrikes Tidningariin* lähetetyt opit eivät jääneet pysyvään muistiin ainakaan Vänersborgissa, josta esitettiin seitsemän vuotta myöhemmin kirkon katon huollosta usean kysymyksen sarja.⁹⁰⁷ Parin sadan kilometrin päästä näihin vastattiin lähes vuoden viiveellä. Kirjoittaja nojasi oman kokemuksensa ohella aiempiin kirjoituksiin, mutta ei maininnut Grännasta kerrottua.⁹⁰⁸

Kirjoittajan tuoreempi viite liittyy kirjoitussarjaan, joka käynnistyi, kun Vadstenasta vuoden 1770 alussa kysyttiin keinoja tiiviin hirsiseinän rakentamiseen.⁹⁰⁹ Jo paria viikkoa myöhemmin tähän oli kirjoitettu pitkä vastaus, jonka teksti piti jakaa seitsemään lehteen. Lopuksi tämä kirjoittaja kääntyi lukijoiden puoleen pahoitellen kirjoituksensa pituutta, jota oli kertynyt yrityksessä vakuuttaa ”toimeksiantaja” (auktor) vastauksen oikeellisuudesta ja saada yleinen hyväksyntä (med Allmänhetens approbation).⁹¹⁰ Tämän jälkeen julkaistussa toisessa vastauksessa kohteliaasti todetaan pitkän kirjoituksen sisältäneen ”kaiken tiedon, mitä koskaan voisi tarvita”, mutta huomautetaan, että lisätiedon tarpeessa olevat voisivat Kuninkaallisen tiedeakatemian *Handlingar*-sarjan hakemiston kautta saada esiin sen ”mitä useat suurimmat ja parhaimmat arkkitehtimme” ovat aiheesta sanoneet. Tästä huolimatta kirjoittaja kertoi myös omasta kokemuksestaan oppimaansa.⁹¹¹ Vadstenalainen sai vielä kaksi muutakin vastausta, joista toisen kirjoittaja toteaa kokemuksen luotettavimmaksi opettajaksi.⁹¹² Kirjoitukset on julkaistu ilman lähetyspäiviä, joten on mahdotonta sanoa, mitä oli ennen kirjoittamista julkaistu eli mahdollisesti myös luettu.

Tämä keskustelu toimintatavoista ei ollut *Inrikes Tidningarissa* epätavallinen. Kysymyksiä esitettiin monista aiheista, niihin saatiin vastauksia, joita myös odotettiin. Kokonaisuus osoittaa *Inrikes Tidningarin* lukijoiden selvää valmiutta jakaa omaa kokemustaan ja tietoaan, kun apua on pyydetty.

Kysymyksiä tohdittiin esittää, vaikka olisi tiedetty, että kyseistä asiaa oli aiemmin käsitelty julkisesti. Suoraan tämän ilmaisi vuonna 1766 kirjoittaja, joka kaipasi eristettä, jolla välttäisi lattiasienien asuinrakennuksessa.⁹¹³ Lattiasienestä oli tosiaan julkaistu useita kirjoituksia esimerkiksi *Stockholms weckobladin* sivuilla joitakin vuosia aiemmin.⁹¹⁴ Kirjoitukset eivät toistaneet yhtä ja samaa, sillä yleiseen ja todennäköisesti maanlaajuiseen ongelmaan oli ehditty keksiä ja kehitellä useita ajatuksia ja ratkaisuja, joista ei helposti luovuttu. Toistuvasti oli kuitenkin niitä, joiden naapuristossa ei asunut luotettavia tiedonlähteitä ja kysymys

⁹⁰⁶ IT 1781:45:2.

⁹⁰⁷ IT 1770:96:1.

⁹⁰⁸ IT 1771:89:1.

⁹⁰⁹ IT 1770:10:2.

⁹¹⁰ IT 1770:14:2; IT 1770:15:2; IT 1770:16:2; IT 1770:17:2; IT 1770:18:2; IT 1770:19:1; IT 1770:20:1.

⁹¹¹ IT 1770:26:1.

⁹¹² IT 1770:30:2; IT 1770:33:1.

⁹¹³ IT 1766:99:3.

⁹¹⁴ SW 1760:7:14; SW 1760:11:21–22; SW 1760:12:23–24; SW 1760:13:25; SW 1760:19:37–38

sienistä taloissa esitettiin *Inrikes Tidningarissa* tutkimuskaudella kaikkiaan kolme kertaa. Toinen kysyjä sai vain yhden vastauksen, mutta kolmas viisi eli aiheeseen ei väsyttynyt.⁹¹⁵ Aiheesta käytyyn akateemiseen keskusteluun ei viitattu.⁹¹⁶ Into keskusteluun muurahaisten häätämistä laantui nopeammin. Tästä ensimmäisen kysymyksen esittänyt oli jo nähnyt muurahaisten syöneen paksut kuusihirret niin, että uudelleen rakentaminen oli välttämätöntä. Uusia seiniä oli yritetty suojata monenlaisin nestein, mutta mikään ei auttanut.⁹¹⁷ Hän sai neljä perusteellista vastausta, joissa sekä kirjallisuuteen että kokemukseen perustuen ehdotettiin muun muassa lipstikkaa hirsien väliin ja rapuhakkeen käyttöä. Viimeiseksi jääneen vastauksen kirjoittaja totesi kokeilleensa kaikki keinot, joita oli kirjallisuudesta löytänyt ja muualta kuullut.⁹¹⁸ Ongelma oli siis aito eikä todella toimivia keinoja ollut. Näin ollen on ymmärrettävää, etteivät pari vuotta myöhemmin esitetyt kysymykset saaneet yhtään vastausta.⁹¹⁹

Ensimmäisen lattiasienestä kysyjän saamiksi vastauksiksi on tunnistettavissa 12 sanomaa. Suurimmassa osassa on selvä viite kysymykseen ja ajallisen yhteyden perusteella viitteettömätkin on varmasti tarkoitettu vastauksiksi.⁹²⁰ Yhden perusteellisimmista neuvoista oli allekirjoittanut M. Månsson Fellingsbrosta.⁹²¹ Vaikuttaa todennäköiseltä, että kyseessä on maanviljelijäksi toisinaan esittäytynyt Måns Månsson Västmanlandista, joka oli aktiivinen jo viljanmuunnoskeskustelussa *Lärda Tidningarissa* vuonna 1758, kirjoitti useista aiheista *Stockholms Weckobladiin* ja allekirjoitti samalla nimellä *Inrikes Tidningariin* Fellingsbrosta lähetettyjä sanomia.⁹²² Se, että yksittäinen kirjoittaja on tuottanut useita sanomia, ei ole kovin yllättävää. Valitettavasti allekirjoitusten käyttö on harvinaista ja monista neuvovista teksteistä puuttuu päiväysrivi, joten aktiivisten kirjoittajien kokonaismäärää on vaikea arvioida yksinkertaisin keinoin.

Mahdollisesti juuri siksi, että Måns Månsson oli lehtien lukijoille tuttu nimi, hänen vastauksensa lattiasieniin sai suhteellisen ilkeän kommentin. Allekirjoitusta Johan Johansson käyttänyt jakoi oman 20 vuoden aikana kertyneen kokemuksensa, mutta näki tarpeelliseksi tätä ennen neuvoa lukijoita jättämään Månssonin esitys ”omaan arvoonsa”.⁹²³ Molempiin teksteihin viittaava nimetön kirjoittaja ehti asettumaan Måns Månssonin puolelle, ennen kuin tämä vastasi

⁹¹⁵ IT 1777:101:1; IT 1778:14:1; IT 1781:101:1; IT 1782:6:2; IT 1782:13:2; IT 1782:15:2; IT 1782:19:2; IT 1782:29:2.

⁹¹⁶ Broberg 1975:98.

⁹¹⁷ IT 1775:60:2.

⁹¹⁸ IT 1775:65:5; IT 1775:66:2; IT 1775:68:1; IT 1775:77:1.

⁹¹⁹ IT 1778:57:2; IT 1779:22:2.

⁹²⁰ IT 1767:6:2; IT 1767:10:1; IT 1767:21:1; IT 1767:21:2; IT 1767:26:2; IT 1767:34:1; IT 1767:36:2; IT 1767:48:1; IT 1767:64:2; IT 1767:72:2; IT 1767:76:1; IT 1767:83:1.

⁹²¹ IT 1767:34:1.

⁹²² SW 1759:13:26; SW 1759:18:35–36; SW 1759:19:37–38; SW 1759:23:45–46; SW 1759:32:64; SW 1759:33:65–66; SW 1761:5:9–10; IT 1767:37:1; IT 1767:76:1; IT 1767:89:1; IT 1767:100:1; IT 1768:27:2; IT 1768:33:2; IT 1768:47:1; IT 1768:68:1; IT 1768:92:1; IT 1769:19:1; IT 1769:30:2; IT 1769:42:1; Hebbe 2014(1939):#696, #824, #1160, #1317, #1645, #1783. Kuten jo luvun 2.3.2 kohdalla on todettu, allekirjoitusta Måns Månsson todennäköisesti käytti Magnus Magnusson Norberg (1710–1773).

⁹²³ IT 1767:36:2.

samaansa kritiikkiin itse.⁹²⁴ Kiista ei päättänyt osallistumisintoa ja myöhemmissä vastauksissa edeltäviin sanomiin ei oteta kantaa.

Toinen tapaus, jossa selväsanaisesti kritisoihin esitettyä tietoa, liittyy myös allekirjoitettuun sanomaan. Jääkellareista marraskuussa 1783 esitettyyn kysymykseen julkaistiin vastauksena jo seuraavassa numerossa rovasti Carl Nyrénin (1726–1789) kirjoitus. Tämä oli tarttunut mahdollisuuteen markkinoida ennakkoon oluenpanoon neuvovaa painovalmista kirjaansa, jossa tulisi olemaan parannuksia Faggotin viljavarastomalliin. Yhteys jääkellareihin löytyi säilytyksestä, johon Nyrén suositteli jää- ja maakellarien sijaan kalkkia.⁹²⁵ Pari kuukautta myöhemmin julkaistiin toisen kirkkoherra Pehr Hedbergin (1723–1797) allekirjoittama kirjoitus, jossa Nyrénin tekstiin viitaten ja kokemukseen vedoten nähtiin mahdollisena kalkin hyödyllisyys. Mutta tämä rajattiin kellarien kuivatukseen ja alkuperäiselle kysyjälle tarjottiin pyydettyjä jääkellariin liittyviä neuvoja.⁹²⁶ Rivien välistä voi tunnistaa epäuskon virkaveljen esitykselle. Selkeämpi on huhtikuussa 1784 julkaistu lyhyt teksti. Sen kirjoittaja ei halua ”valittaa” Nyrénin neuvoista, sillä sellainen voisi säilyttää järkeviä ihmisiä ja nämä eivät enää uskaltaisi jakaa hyödyllisiä tietoja. Hän kuitenkin näkee tarpeelliseksi kertoa, että edellisen Laurinmessun aikaan (eli ennen Nyrénin tekstin julkaisua) kaksi tuntemaansa taloustaitoista naista oli käyttänyt kalkkia säilöäkseen lihaa, joka näytti pilaantumisen merkkejä jo 10 päivän jälkeen. Kun seuraukset olivat samat kahdessa paikassa, kirjoittaja näki tarpeen kysyä, oliko joku muu kokeillut keinoa tai oliko rovasti Nyrénillä jotain lisättävää aiempaan kuvaukseen.⁹²⁷ Kenenkään vastausta ei julkaistu *Inrikes Tidningarissa*, mistä lukijat saattoivat tehdä omat johtopäätöksensä. Kaksi keinoa myöhemmin kokeillutta lähetti kritiikkinsä *Stockholms Posteniin*.⁹²⁸

Nyrénin tunnettujen julkaisujen joukossa ei ole opasta oluenpanoon. Hänen elokuussa 1784 päiväämästään ja *Hushållnings Journalissa* kesällä 1786 julkaisusta pitäjänmakasiinikirjoituksesta käy ilmi, että Nyrén ei ollut koskaan nähnyt Faggotin mallin mukaan rakennettua viljavarastoa. Tästä huolimatta hän esitti siihen kalkkiin perustuvaa kohennusta.⁹²⁹ Faggotin rakennusmalli oli julkaistu vuonna 1758 tiedeakatemian julkaisussa. Kyseessä ei ole yhden maatilan käyttöön tarkoitettu puuaitta vaan mittava kivirakenne.⁹³⁰ Tämä selittää sen, että *Inrikes Tidningarissa* kysyttiin kahdesti mallista saatuja kokemuksia vastauksia saamatta.⁹³¹

Tiedeakatemian julkaisussa oli mahdollisuus käyttää kuvallista, toisin kuin *Inrikes Tidningarissa*. Mutta vaikka rakennusohjeiden anto tekstinä on haastavaa, sitä kuitenkin yritettiin. Vuoden 1767 alussa kysyttiin lyhyesti helppoa ohjeistusta tuulimyllyn rakentamiseen. Kysyjä ei tuonut esiin henkilökohtaista

⁹²⁴ IT 1767:48:1; IT 1767:64:2.

⁹²⁵ IT 1783:87:2; IT 1783:88:1; Lundström 1990–1991.

⁹²⁶ IT 1784:14:1.

⁹²⁷ IT 1784:28:2.

⁹²⁸ SP 1784:141:3; SP 1784:156:2.

⁹²⁹ Lundström 1990–1991; HJ 1786:6:443–482.

⁹³⁰ Faggot 1758.

⁹³¹ IT 1771:31:2; IT 1776:64:2.

tarvetta vaan vetosi helpotuksen tarjoamiseen vedenpuutteessa pysähtyneistä vesimyllyistä kärsiville.⁹³² Hänen saamansa vastaus kuvaa luhdin päällä pyörivää myllyä hyvin lyhyesti ja keskittyy kertomaan jauhetun viljan määrästä ja myllyn taloudellisesta edusta. Rakentamisen yksityiskohdat jätettiin osaavan rakennusmestarin huoleksi.⁹³³ Lyhyenäkin kuvaus herätti mielenkiintoa ja kaksi vuotta myöhemmin maanviljelijäksi esittäytyvä kysyy tietoja kyseisen myllyn kivien ja hammasrattaan koosta.⁹³⁴ Myllyä käyttänyt, joka ei liene sen rakennuttaja eikä aiempi kirjoittaja, kertoi kaivattuja tietoja usean kuukauden viiveellä kysymyksen palattua mieleensä kesän ja syksyn kuivan sään myötä.⁹³⁵

Vain viikko jälkimmäisen kirjoituksen julkaisun jälkeen pantiin paperille tiedustelu toisesta rakennuksen päällä olleesta tuulimyllystä, joka tunnettiin pitäjän ja kirkkoherraomistajan tarkkuudella. Sen sijaan, että olisi kirjoitettu kyseiselle kirkkoherralle, kysyttiin julkisesti niin tarkkoja tietoja, että maaseudun rakennusmestari ne ymmärtäisi. Selvyyden vuoksi toivottiin myös piirustuksia, joista näkyisivät katon rakenteet. Vastaus olisi maanmiehille palvelukseksi, minkä kunniallinen kansalainen voisi käsittää apunsa korvaukseksi.⁹³⁶ Vastaus viipyi lähes puoli vuotta, mutta täytti sitten tavallista tiheämmin ladottuna lähes kaksi sivua. Alkuperäiselle kysyjälle oli tarjolla myös piirustus, jonka hän sai lähettämällä nimensä ja osoitteensa postikonttoriin, josta vastaus oli *Inrikes Tidningariin* lähtenyt.⁹³⁷

Keskustelu käytännön keinoista heijastaa Ruotsissa vallinnutta hyödyn aikaa, jolle oli ominaista optimismi ja usko talouden, tekniikan, tieteen ja luonnonvarojen mahdollisuuksiin.⁹³⁸ Esimerkiksi pihlajanmarjojen käyttökelvottomuutta *Inrikes Tidningarissa* valittanut sai vuotta myöhemmin lukea, että niistä voi keittää viinaa.⁹³⁹ Into ja usko erilaisiin korvikkeisiin jatkui oman maan sanomissa 1770-luvun puoliväliin, jolloin käsiteltiin kotimaisia kasveja tupakankorvikkeena, aivan kuten kymmenen vuotta aiemmin.⁹⁴⁰ Kotimaista silkintuotantoa tuotiin esille vielä 1780-luvun alkaessa ja tämänkin jälkeen haaveiltiin kotimaaisesta suolasta.⁹⁴¹ Vähitellen optimismi kuitenkin hiipui, mikä voi olla osaselitys sanomien määrän ja keskusteluinnon vähenemiselle *Inrikes Tidningarissa*.

Keskustelu käytännön ongelmista ja niiden ratkaisusta oli kuitenkin edelleen mahdollista 1780-luvun lopulla. Lutikoista kärsinyt oli menestyksettömästi kokeillut terpentiniöljyä ja kamferispriitä ennen kuin kysyi apua julkisesti.⁹⁴²

⁹³² IT 1767:3:3.

⁹³³ IT 1767:26:1.

⁹³⁴ IT 1769:51:2.

⁹³⁵ IT 1769:96:1.

⁹³⁶ IT 1769:101:2 (Den tjenst som Landsmän härmed bewises, torde af en hederlig Medborgare, anses för någorlunda ärsättning, emot den möda honom härmed förorsakas.).

⁹³⁷ IT 1770:46:1.

⁹³⁸ Liedman 1989:40–41; Niemelä 1998:60, 65–72; Runefelt 2011:206–207; Louekari 2013:9, 48, 49, 51.

⁹³⁹ IT 1760:5:3; IT 1761:14:1.

⁹⁴⁰ IT 1762:64:2; IT 1775:64:2.

⁹⁴¹ IT 1775:96:1; IT 1779:49:1; IT 1780:11:1; IT 1784:41:1.

⁹⁴² IT 1788:29:2.

Hän sai neljä vastausta, joiden keinot erosivat täysin toisistaan.⁹⁴³ Into auttami-
seen oli siis lähes yhtä suurta kuin aiemminkin.

Keskustelu rakennuksista osoittaa, että *Inrikes Tidningar* toimi tiedonvälit-
täjänä. Kirjoittavat lukijat hakivat käytännössä testattua tietoa vertaisiltaan ei-
vätkä pelänneet kyseenalaistaa auktoriteettejakaan. Kysymykset ovat todennä-
köisesti heränneet omista tarpeista, vaikka niitä esittäessä usein vedottiin yleis-
sempään etuun. Nimettömyyden suojasta vastauksia olisi voinut lähettää run-
saamminkin, mutta kuten Nyrénin yhteydessä tuli ilmi, kritiikkiä saatettiin pe-
lätä. Kriittinen sävy liittyi erityisesti tunnettuihin kirjoittajiin tai pieniin piireihin,
kuten seuraavaksi käsiteltävä mehiläistenhoitokeskustelu osoittaa.

4.1.3 Erityisesti mehiläistenhoito

Käyty keskustelu mehiläistenhoidosta yhdistää tieteellisen omaisen havainnoin
käytännön toimintaan. Mehiläistenhoidosta julkaistiin *Inrikes Tidningarissa* vuo-
teen 1782 mennessä 102 sanomaa, minkä jälkeen aiheesta ei kirjoitettu. Lähetet-
tyjä kirjoituksia oli vähemmän eli 87 kappaletta, sillä tyypillisesti tekstit olivat
pitkiä ja ne jouduttiin jakamaan useaan osaan. Tekstien aiheena oli mehiläisten-
hoidon käytäntö, josta tuolloin oli ratkaisematta mehiläisten talvisäilytys, hunajaa
ja mehiläisvahaa tuottavat kasvit ja paras pesämuoto. Kirjoittajat jakoivat lu-
kemaansa tietoa ja kertoivat sekä havaintojaan että näistä tekemiään tulkintoja
suositeltavista toimintatavoista.⁹⁴⁴ Erityisen ryhmän sanomista tekee se, että me-
hiläistenhoitoa harrastaneet ja siitä kirjoittaneet olivat pieni, mutta asialleen erit-
tään omistautunut ryhmä.

Sanomat lähetettiin tavanomaista pienemmältä alueelta, sillä kyseisenä ai-
kana mehiläistenhoitoa harrastettiin vain Mälarenin ja Vänernin eteläpuolella.
Tästä on varsin luotettava ja yksityiskohtainen tieto, sillä kuninkaallisella käs-
kyllä maaherrat määrättiin vuonna 1751 keräämään tiedot läänien pesien mää-
rystä pitäjiä ja yksittäisten henkilöiden tarkkuudella. Pohjoisimmat ilmoitukset
saatiin Uppsalan läänistä, jossa pesiä vuonna 1751 oli vain kuusi.⁹⁴⁵ Helsingistä
maaherra Carpelan totesi, etteivät lääninsä asukkaat olleet koskaan mehiläisten-
hoitoa harrastaneet. Ilmastollisista syistä sama koski hänen käsityksensä mukaan
koko Suomea.⁹⁴⁶ Carpelanin tiedonantoa ei ole syytä kyseenalaistaa, ja vuosisa-
dan toisellakin puoliskolla yritykset Suomessa olivat hyvin pienimuotoisia ja
usein epäonnistuneita. Fagervikiin 1750-luvun alussa tuotujen pesien kohtalosta
on vain Pehr Kalmin puheen tietoisena positiivinen maininta. Kalm itse epäonnis-
tui Turkuun syksyllä 1760 tuodun mehiläisyhdyskunnan elossa pidossa. Vasta
kesällä 1777 Turussa oli tarkoituksellisesti mettä kerääviä mehiläisiä.⁹⁴⁷ Koska

⁹⁴³ IT 1788:33:1; IT 1788:40:1; IT 1788:51:1; IT 1789:29:1.

⁹⁴⁴ Lähes kaikki *Inrikes Tidningarin* mehiläistenhoitoa käsittelevät sanomat on mainittu He-
ben 2014(1939) bibliografiassa. Se ei ollut Sandklefin (1937) käytössä mehiläistenhoidon his-
toriasta kirjoittaessaan ja hän on ohittanut kyseiset sanomat.

⁹⁴⁵ Sandklef 1937:5, 42–71.

⁹⁴⁶ Sandklef 1937:71.

⁹⁴⁷ Huotari 1994:20–26.

mehiläistenhoitoa käsittelevissä sanomissa kuvataan aktiivista harrastamista, ne on lähetetty eteläisestä Ruotsista.

Mehiläisiä hoitavat säätyläiset muodostivat suhteellisen pienen piirin, joka ilmeisesti hyödyllisen tiedon toivossa pyrki tuntemaan ja tutustumaan toisiinsa, minkä pienempi maantieteellinen alue ja pitkäaikainen harrastus teki jossain määrin helpommaksi ja mahdolliseksi. Lisäksi oppineiden tasavallan tavoin tunnetuilta asiantuntijoilta voitiin kysyä neuvoa kirjeitse ja yhden sanoman ilmaisun perusteella kirjeenvaihtosuhteesta saattoi syntyä pysyvä.⁹⁴⁸ Tämä aiempi viestintä ja tiedon jakaminen tuki siirtymistä julkiseen keskusteluun, jonka aluksi voi laskea Erich Lundgreenin ja Nils Kochin julkaisut mehiläistenhoidosta 1750-luvulla. Seuraavina vuosikymmeninä *Inrikes Tidningar* ohella mehiläistenhoidosta kirjoitettiin kuninkaallisen tiedeakatemian julkaisusarjassa ja kuninkaallisen isänmaallisen seuran lehdessä. Näissä kausijulkaisuissa kirjoituksia on kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin *Inrikes Tidningarissa* ja niistä puuttuu intertekstuaalisuus. Artikkeleissa ei viitata toisiinsa eikä *Inrikes Tidningarin* teksteihin.⁹⁴⁹ *Inrikes Tidningarin* kirjoittaneet viittaavat kirjallisuuteen ja toistensa teksteihin, mutta eivät kommentoi muiden kausijulkaisuiden tekstejä samalla innolla kuin omiaan.

Käydyn keskustelun luonne ja yksittäisten henkilöiden suhde julkisuuteen tai tarkemmin sanottuna *Inrikes Tidningarin* mehiläishoidolliseen piiriin on parhaiten tavoitettavissa keskittymällä neljään omalla nimellään kirjoittaneeseen mieheen ja heidän kirjoitustensa herättämiin reaktioihin. Kyseiset henkilöt ovat Erich Lundgreen (1699–1771), Johan Otto Hagström (1716–1792), Samuel Linnaeus (1718–1797) ja Johan Gustaf Bergius (1722–1805).

Lundgreen oli Norrköpingissä kauppias ja raatimies.⁹⁵⁰ Hänen kirjoituksensa paikallisessa lehdessä käsitelivät Motala-joen virran pysähtymishavainnot ja 1700-luvun väestötilastoja eli hänen kiinnostuksensa luonnontieteeseen ja mittaamiseen ei rajoittunut mehiläisiin.⁹⁵¹ Lundgreenin 36-sivuinen selostus mehiläistenhoidosta painettiin vuonna 1751 ja sitä täydensivät kaksi painatetta vuonna 1756, joten kymmenen vuotta myöhemmin mehiläistenhoitajien keskuudessa hänen nimensä oli varmasti tunnettu. *Inrikes Tidningarin* sivuille Lundgreen ilmaantuu Norrköpingistä lähetetyn kirjeen otteessa. Kirjoittaja oli kutsutuna käynyt Lundgreenin luona ja välitti ilmeisesti tältä saamansa kattavan listan Ruotsissa siihen mennessä ilmestyneestä mehiläishoitokirjallisuudesta. Samassa tekstissä kommentoidaan tiedon jakamatta jättämistä tavalla, joka tuntuu viittaavan tiettyyn nimeämättömään henkilöön. Todennäköisesti on tarkoitettu Samuel Linnaeusta.

Jotkut sanovat tiedollaan edistävänsä Mehiläistenhoitoa Valtakunnassa, mutta kuitenkin tästä vaikenevat, ehkä ajatellen saavansa jonkun palkinnon sellaisen tuntemattoman tiedon jakamisesta; ymmärtämättä, että pysyvän kunnian saisi sellainen, joka yleiseksi eduksi keksii jotain käyttökelpoista, ja näin pysyvimmän korvauksen. Voi

⁹⁴⁸ IT 1771:49:2.

⁹⁴⁹ Hebbe 2014(1939) ja siinä mainitut KVAH & HJ -kirjoitukset.

⁹⁵⁰ Sandklef 1937: 75, 90, 91, 123; IT 1771:70:4.

⁹⁵¹ Loos 1958:20, 25; Norrköpings Weckotidningar 1759:18:4; Norrköpings Weckotidningar 1761:13:3.

olla, että joku kertoo hyödyllisen seikan, joka sitten omien ja muiden kokeiluun voi parantua; siitä ei tiedon jakajan pitäisi loukkaantua.⁹⁵²

Ote vastaa täysin oppineiden tasavallan arvomaailmaa kannustaessaan tiedon jakamiseen sekä sen jalostamiseksi että yhteisön hyväksynnän saamiseksi.

Kuukautta myöhemmin *Inrikes Tidningarissa* julkaistiin Lundgreenin kirjoittaman kirjeen ote, jossa hän avoimesti toteaa jälkikäteen havainneensa omissa julkaisuissaan parantamisen varaa.⁹⁵³ Koska Kuninkaallinen tiedeakatemia oli juuri esittänyt julkisen kilpakysymyksen kokemukseen perustuvista mehiläistenhoidon tiedoista, Lundgreen näki hyväksi esittää edellistä listausta täydellisemmän, lehtikirjoitukset kattavan bibliografian, joka kertoo hänen innostaan seurata uutta tietoa. Tämän jälkeen hän kertoo omia havaintojaan säästämättä niitä palkintokirjoitukseen. Kertomuksesta käy ilmi, että nyt 68-vuotias mies oli tehnyt matkoja maaseudulle tutustuakseen toisten mehiläistenhoitajien käytäntöihin ja kokemuksiin.⁹⁵⁴

Yksi Lundgreenin tapaamista henkilöistä oli piirilääkäri Johan Otto Hagström.⁹⁵⁵ Tämä julkaisi tiedeakatemialle antamansa vastauksen mehiläistenhoidolle hyödyllisimmistä kasveista vuonna 1768.⁹⁵⁶ Eräs *Inrikes Tidningariin* kirjoittanut oli kirjaseen useaan kertaan lukenut eikä nähnyt siinä mitään puutteita, mutta toivoi kasvitietouden edelleen kasvavan.⁹⁵⁷ Vuotta myöhemmin joku Norrköpingistä kiitti Hagströmiä työstään, mutta rohkeni pyytää, että latinankielisillä nimillä mainitut kasvit nimettäisiin myös ruotsiksi ja julkaistaisiin aakkosjärjestyksessä liitesivuna.⁹⁵⁸ Kirjoitus julkaistiin *Inrikes Tidningarissa* 9.11.1769 ja jo 21.11.1789 Hagström muotoili vastauksensa, jossa hän totesi oppineiden ymmärtävän latinankieliset nimet. Ruotsiksi samalla kasvilla saattoi olla eri nimi jokaisessa maakunnassa ja toisaalta samalla sanalla voitiin tarkoittaa paikasta riippuen eri kasvia.⁹⁵⁹ Hagström siis odotti lukijoiltaan tiettyä oppineisuutta.

Maaliskuun alussa 1770 *Inrikes Tidningar* julkaisi Linköpingistä lähetetyn kirjeen otteen, jossa referoitiin saksalaista mehiläishoitojulkaisua.⁹⁶⁰ Kirjoituksen yhteydessä ei mainita Hagströmin nimeä, mutta kritiikki lähetettiin hänelle aikailematta. Näihin useisiin yksityiskirjeisiin (åtskilligas skriftel. inkast til mig) Hagström muotoili vastauksen 22.3.1770 referoiden edelleen saksalaista kirjaa,

⁹⁵² IT 1764:23:2 (En del säga sig äga wettenskap at uphjelpa Bi-skötsel i Riket, och dock sådant förtiga, förmodeligen i tanka, at ärhålla någon belöning för en sådan obekant kundskaps meddelande; ej ihog kommandes at det blifwer dens ewärdeliga heder, som til allmän förmån uptäcker något gagneligit och följakteligen den mäst waraktiga belöning. Det händer at en kan gifwa nyttig anledning, som sedan igenom egna och fleras försök kan bättras; därför bör sådant ej misstycas af den som gifwit första anledning.).

⁹⁵³ IT 1764:32:2.

⁹⁵⁴ IT 1767:55:1; IT 1767:56:1.

⁹⁵⁵ Hofberg et al. 1906:441–442; Hasselberg 1961.

⁹⁵⁶ Lindroth 1967a:294.

⁹⁵⁷ IT 1768:90:2.

⁹⁵⁸ IT 1769:87:1. (Kirjoittaja toteaa olleensa mehiläisen hoidosta kiinnostunut yli 70 vuotta, joten kyseessä saattoi olla vastaavan ikäinen Erich Lundgreen. Tähän viittaa myös Hagströmin vastaus.)

⁹⁵⁹ IT 1769:93:1.

⁹⁶⁰ IT 1770:19:1. (Fries (1912:283) on todennut nämä ja numerossa 1770:42 ilmestyneen sanoman Hagströmin kirjoittamaksi.)

jota kaikilla ei ollut mahdollisuus lukea.⁹⁶¹ *Inrikes Tidningarin* sivuilla saksalaista metodia kritisoi sitten Samuel Linnaeus ja tähän Linköpingistä lähetetty nimetön vastine on varmasti myös Hagströmin. Kirjoituksessa vakuutetaan, että tarkoituksena ei ollut ollut saksalaisen tiedon esittäminen parempana kuin ”rakkaan pastorimme” kirjoitukset tai asettaa esteitä tämän suosimien olkipesien käyttönotolle. On ilmeistä, että Hagström kokee loukanneensa Linnaeuksen tunteita ja näkee hyvittelyn tarpeelliseksi. Kuitenkin hän jatkaa kysymällä, että eikö ole luvallista uskoa ja ihailla ulkomaisia oppineita.⁹⁶² (Samaan aikaan hän kritisoi Linnaeusta ja muitakin mehiläistenhoidon harrastajia yksityiskirjeissään Pehr Wargentinille.⁹⁶³)

Seuraavan vuoden aikana Hagströmin sanomia julkaistiin vielä kolme. Ensimmäinen käsitteli mehiläispesiiin ilmaantuneita matoja, joiden olemusta hän oli selvittänyt omin kokein sekä lähettämällä eläviä näytteitä arkkiaatri Carl von Linnelle. Kirjoitus loppuu kysymykseen mahdollisista syistä Linköpingin ympäristön mehiläisyhdyskuntien kuolemiin.⁹⁶⁴ Tähän ei tullut vastausta *Inrikes Tidningarin* sivuilla. Toisessa kirjoituksessa Hagström palasi kasvitietouteen ja toivoi voivansa korjata julkaisuaan muiden havaintojen avulla.⁹⁶⁵ Näitäkään vastauksia ei näy lehdessä, mutta Hagström lähetti tiedeakatemialle kirjoituksen, jonka otsikko viittaa parannettuun versioon hänen julkaisustaan.⁹⁶⁶ Nimetön kirjoitus Linköpingistä välitti tietoa ulkomailla käytetyistä hupuista, joita ruotsalaiset kirjoittajat eivät olleet maininneet.⁹⁶⁷ Lähetyspaikan ja aiheen perusteella kyseessä on melko varmasti Hagströmin teksti. Linköpingistä ei tämän jälkeen lähetetty sanomia mehiläistenhoidosta, joten vaikuttaa siltä, että Hagströmin kiinnostus on lopahtanut tai hän ei ole enää halunnut osallistua julkiseen keskusteluun. Kasvikirjasta julkaistiin toinen painos vuonna 1774.

Maineestaan tarkka Samuel Linnaeus oli vuonna 1757 aateloidun Carl von Linnén pikkuveli, joka oli seurannut isäänsä Stenbrohultin kirkkoherrana vuonna 1749.⁹⁶⁸ Hänen harrastuksensa mehiläistenhoidon parissa oli alkanut viimeistään tuolloin ja mahdollisesti jo kymmenen vuotta aiemmin.⁹⁶⁹

Linnaeus oli tullut esille *Inrikes Tidningarissa* jo professori Eric Gustaf Lidbeckille lähettämänsä kirjeen otteessa helmikuussa 1762. Kyseessä on selvästi yksityinen kirje, jossa viitataan Lidbeckin lähettämiin tietoihin Skoonen hunajapuuotteesta todeten, että valtakunnan mehiläistenhoidon tila kaipaava kohennusta. Linnaeus pystyisi omasta mielestään asiaa tiedoillaan auttamaan ja niiden jakamiseen olivat kannustaneet sekä omaiset että ystävät. Hän oli kuitenkin jäänyt odottamaan jotain tukea säädyiltä eikä, anteeksi pyytäen, nähnyt voivansa mitään kirjeessäkään kertoa.⁹⁷⁰ Kirjeeseen sisältyi kyllä kuvausta Linnaeuksen

⁹⁶¹ IT 1770:28:1.

⁹⁶² IT 1770:36:1; IT 1770:37:1; IT 1770:42:1.

⁹⁶³ Lindroth 1967a:294.

⁹⁶⁴ IT 1770:56:2.

⁹⁶⁵ IT 1771:27:2.

⁹⁶⁶ Hebbe 2014(1939):#1681.

⁹⁶⁷ IT 1772:29:2.

⁹⁶⁸ Gillingstam 1980–81.

⁹⁶⁹ Linnaeuksen kirjan arviossa (IT 1769:7:1) mainitaan 30 vuoden kokemus.

⁹⁷⁰ IT 1762:14:1.

omasta mehiläistenhoidosta, mikä lienee syynä sen julkaisuun. Samalla syntyy vaikutelma tiedon panttauksesta, johon saattoi pari vuotta myöhemmin viitata edellä lainattu kirjoitus Norrköpingistä. Sitä ennen *Inrikes Tidningarissa* oli kylläkin julkaistu nimettömänä Stenbrohultista lähetetty selostus mehiläistenhoidosta.⁹⁷¹

Maaliskuussa 1766 Linnaeus vastasi kolmeen *Inrikes Tidningarissa* esitettyyn kysymykseen. Hän ei oleta asiantuntemustaan tunnetuksi vaan kertoo luke-neensa ”melko monta” (tämmligen många) Ruotsissa julkaistua ja tunnettua kuvausta ja tehneensä kokeiluja.⁹⁷² Annettu tieto ei tyydyttänyt tarpeita Särestadissa, jossa vuoden lopussa todettiin usean yrittäneen noudattaa *Inrikes Tidningarissa* annettuja neuvoja olkipesien tekoon, mutta kohdanneen ongelmia. Lisäksi kirjoittaja on saanut käsityksen, että Linnaeuksella on ratkaisu toiseen merkittävään mehiläistenhoidon ongelmaan ja työn alla perusteellinen mehiläistenhoidon opas. Ilmeisesti oli myös tiedossa, että kirjoitustyö kaipasi motivointia, sillä huomautetaan, että kirjoittajan nimi tulisi näin kunniakkaasti säilymään jälki-maailmalle.⁹⁷³ Tähän kirjoitukseen Linnaeus vastasi nopeasti pitkäköllä selvi-tyksellä.⁹⁷⁴ Varmaankin sama kirjoittaja Särestadista kiitti ja jälleen tulevan jul-kaisun mainiten esitti sitä odottaessa lisäkysymyksiä vastattavaksi *Inrikes Tidningarissa*.⁹⁷⁵ Näihin hän ei lehden palstoilla saanut vastausta eli Linnaeus ei nou-dattanut yleistä kohteliaisuusnormia eikä oppineiden tasavallan tapoja.

Linnaeuksen kirja painettiin vuonna 1768. Ensimmäinen erittäin kiittävä ar-vio lähetettiin Linköpingistä tammikuussa 1769 ja se saattoi olla Hagströmin ky-nästä. Arvioija näki tarpeelliseksi todeta, että ”kun oppinut valistaa maanmiehi-ään hyödyllisestä tieteestä, saa hän samalla sekä nykyajan että tulevien aikojen rakkauden ja arvostuksen”, minkä voi nähdä viittavan koettuun tiedon jakamat-tomuuteen.⁹⁷⁶ Linnaeus seurasi näihin aikoihin kirjoittelua *Inrikes Tidningarissa* ja vastasi edellä mainitusti Hagströmin esittelemään saksalaiseen tietoon sekä muutamaan muuhun kirjoitukseen keväällä 1770.⁹⁷⁷

Linnaeus oli kirjassaan luvannut vastata kysymyksiin, jos lukijalle jäi jotain epäselväksi. Vasta vuoden 1771 alussa eräs ”mehiläisten rakastaja” tarttui julki-sesti tähän mahdollisuuteen esittäytyen ”vanhaksi tuttavaksi”, mutta jääden sekä nimettömäksi että paikattomaksi.⁹⁷⁸ Linnaeus päiväsi vastauksensa kaksi kuukautta myöhemmin ja näki tarpeelliseksi selittää viivettä toteamalla, ettei enää lukenut *Inrikes Tidningaria* (håller jag nu ej mera *Inrikes Tidningarne*).⁹⁷⁹ Kun se oli lehti, jossa käytiin ahkerimmin keskustelua mehiläistenhoidosta, Linnaeus ilmoitti näin myös irrottautuneensa osin asiantuntijoiden yhteisöstä.

”Mehiläisten rakastaja” reagoi saamaansa vastaukseen hyvin piikikkäästi:

⁹⁷¹ IT 1763:88:1.

⁹⁷² IT 1766:23:1; IT 1766:24:1.

⁹⁷³ IT 1767:5:2.

⁹⁷⁴ IT 1767:19:1.

⁹⁷⁵ IT 1767:33:1.

⁹⁷⁶ IT 1769:7:1.

⁹⁷⁷ IT 1770:36:1; IT 1770:37:1.

⁹⁷⁸ IT 1771:15:2.

⁹⁷⁹ IT 1771:32:1; IT 1771:33:1.

Kirkkoherra Linnaeuksen vastauksista kysymyksiini näen ymmärtäneeni väärin tämän antaman luvan kysyä valaistusta siihen, mikä oli traktaatissaan jäänyt pimeyteen: Sillä suurin osa vastauksista on annettu kuin traktaatti olisi ollut aivan selvä, mitä en voi nähdä. Kyseessä on ollut vain merkityksetön Kohteliaisuus Yleisölle.⁹⁸⁰

Myöhemmin kirjoituksessa todetaan arkkiaatri von Linnén väsymättömästi ja ilolla tehneen muiden palvelusta huvinsa eli ei jää epäselväksi, ettei hänen veljensä nähty toimineen samassa hengessä. Lopuksi ”mehiläisten rakastaja” toteaa kuuluneensa kirkkoherran vaivalloisiin kirjeenvaihtokumppaneihin, mutta lopettavansa nyt, sillä viestit ovat ilmeisesti yhtä vähän huvittaneet kirkkoherraa kuin ne ovat hyödyttäneet nimettömäksi jättäytyvää kirjoittajaa.⁹⁸¹ Ymmärrettävästi Linnaeus ei tähän puhtaan hyökkävään viestiin vastannut. Hän ei myöskään reagoinut myöhempään ilmeisen viattomaan kysymykseen, jossa vedottiin kirjassa annettuun lupaukseen vastauksista *Inrikes Tidningarissa*.⁹⁸²

Kaikki nämä mehiläisten hoitoon perehtyneet kirjoittajat jättivät *Inrikes Tidningarin* vuoteen 1774 mennessä. Muutkin mehiläistenhoitoon liittyvät sanomat olivat seuraavina vuosina harvinaisia, osin ehkä siksi, että Kustaa III:n valtaannousuun liittyneen juhlinnan raportointi täytti lehden palstat eikä jättänyt tilaa tyypillisesti pitkille kirjoituksille mehiläisistä.

Viimeiseksi jäänyt purske sanomia syntyi vuonna 1778 Björkvikin kirkkoherra Johan Gustaf Bergiuksen esittelemästä helposta ja vähemmän konstikkaasta tavasta hoitaa mehiläisiä, jonka tämä halusi mahdollisimman nopeasti saattaa yleiseen tietoon, joten hän lähetti sanoman *Inrikes Tidningariin*.⁹⁸³ Jälkimaailmeltaan Bergiusta ei tunneta mehiläistenhoitajana, mutta hän oli julkaissut uskonnollisia teoksia eli hänen nimensä oli useille lehden lukijoille ennestään tuttu.⁹⁸⁴

Bergiuksen kirjoitus sai yhden ystävällismielisen vastauksen, jossa pyydettiin lisätietoa.⁹⁸⁵ Vastaus tähän julkaistiin nimettömästi, mutta Bergiuksen kirjoittamana vuoden 1778 lopussa.⁹⁸⁶ Tätä puheenvuoroa kritisoitiin vasta kuukausia myöhemmin.⁹⁸⁷

Samassa *Inrikes Tidningarin* numerossa kuin ystävällismielinen vastaus julkaistiin nimimerkin ”Mehiläistenrakastaja” (Bi-älskare) pidempi kirjoitus, jossa väitettiin, että kaikki Bergiuksen ongelmiksi kokemat seikat ovat ratkaistavissa vanhoihin keinoihin ja Linnaeuksen kirjaan tukeutumalla.⁹⁸⁸ ”Mehiläistenrakastajan” näkemyksiä tuki kirjoittaja Strängnäsistä, mutta tämä näki tarpeelliseksi näpäyttää ”Mehiläistenrakastajaa” siitä, että tämä oli puhunut ristiin Linnaeuksen

⁹⁸⁰ IT 1771:49:2 (Af Kyrkoherden Linnaei Swar på mine Frågor, ser jag mig orätt förstått dess gifne tilstånd, at medelst förfrågning ärnå Uplysning, på hwad som i Tractaten om Bi kunde synas mörkt; Ty större delen af Swaren äro så gifne, som om Tractaten warit i alt hel tydelig, hwilket ja dock utber mig at ej kunna finna. Det har då bara warit en Compliment til Allmänheten, ser jag, utan mening.).

⁹⁸¹ IT 1771:49:2.

⁹⁸² IT 1774:66:1.

⁹⁸³ IT 1778:71:1.

⁹⁸⁴ Lizéll 1922.

⁹⁸⁵ IT 1778:79:1.

⁹⁸⁶ IT 1778:100:4.

⁹⁸⁷ IT 1779:42:1.

⁹⁸⁸ IT 1778:79:2-3.

kirjan kanssa.⁹⁸⁹ Jälkimmäisessä kirjoituksessa esitettyihin seikkoihin puuttuva vastine julkaistiin kolme kuukautta myöhemmin Bergiuksen nimikirjaimilla allekirjoitettuna.⁹⁹⁰ Bergiukselle vastattiin ripeästi ja varsin aggressiivisesti, mutta kertomatta kirjoituspaikkaa ja käyttämättä nimimerkkiä. Kirjoittaja tekee selväksi, että hän pitää Bergiuksen kokemusta mehiläistenhoidossa vähäisenä ja lyhyenä.⁹⁹¹ Vuoden 1779 alussa keskustelu hyppäsi göteborgilaiseen lehteen yhdellä kirjoituksella, jossa viitattiin *Inrikes Tidningarin* kolmeen sanomaan.⁹⁹²

Saatuaan kritiikin jälkeen yhdestä sanomasta tukea ajatuksilleen Bergius totesi *Inrikes Tidningariin* vuoden 1779 lopulla, ettei hän ollut halunnut vastata kritiikkiin, jonka oli kokenut monisanaiseksi ja erikoiseksi.⁹⁹³ Kuitenkin hän on todennäköisin kirjoittaja puoli vuotta aikaisemmin *Stockholms Postenissa* ilmestyneelle mehiläistenhoitoa käsittelevälle lyhyelle kirjoitukselle, joka oli otsikoitu lisävastaukseksi "Herra Kirjoittajan" viimeisimpiin huomautuksiin, joita pidettiin sapekkaina.⁹⁹⁴ Edellisen vuoden lopussa aloittaneessa lehdessä ei hakemistojensa perusteella ollut muita mehiläistenhoitoon liittyviä tekstejä eli todennäköisemmin viitattiin *Inrikes Tidningarin* teksteihin.⁹⁹⁵ Mahdollinen selitys lehden valintaan on se, että Bergius vastasi *Stockholms Postenissa* kirjaansa koskevaan kysymykseen.⁹⁹⁶

Inrikes Tidningarissa julkaistuun Bergiuksen tekstiin vastattiin nopeasti, pitkästi ja piikikkäästi Södermanlannista. Kirjoittaja viittasi omaan aiempaan kirjoitukseensa, johon Bergius on vastannut, mutta kun kaikki kritiikki oli lähetetty Södermanlannista tai ilman paikkatietoa, on vaikea sanoa mikä aiemmista teksteistä on samalta kirjoittajalta.⁹⁹⁷ Hän sai tukea toiselta yhtä monisanaiselta kirjoittajalta, joka viittaa myös Bergiuksen *Stockholms Postenissa* julkaistuun kirjoitukseen.⁹⁹⁸ Tukijan tekstiä kommentoitiin lyhyesti Södermanlannista.⁹⁹⁹ Omien sanojensa mukaan Bergius ei halunnut osallistua kiistelyyn mehiläisten hoidosta, mutta lähetti kuitenkin vielä *Inrikes Tidningariin* vastaukset piikikkäässä kirjoituksessa esitettyihin kysymyksiin.¹⁰⁰⁰ Nämä eivät tyydyttäneet muita osallistujia.¹⁰⁰¹ Keskustelu vihdoin päättyi, kun Bergius syytti kritikkoaan perusteettomista arvauksista ja totesi, ettei enää kritiikkiin vastaisi.¹⁰⁰² Pappi Hallannista, joka kolme vuotta myöhemmin toivoi saavansa opastusta Bergiusta kritisoineelta kirjoittajalta, lähetti anomuksensa göteborgilaislehteen.¹⁰⁰³

⁹⁸⁹ IT 1778:98:6.

⁹⁹⁰ IT 1779:26:1.

⁹⁹¹ IT 1779:32:1.

⁹⁹² Hwad Nytt? 1779:43&44:1-3; Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1779:45&46:3-4 (sama myös Lunds Weckoblad 1779:19:147-151).

⁹⁹³ IT 1779:82:1; IT 1779:93:1.

⁹⁹⁴ SP 1779:100:399.

⁹⁹⁵ SP 1778:21:99-100; SP 1779:66:263-265; SP 1779:138 (p.o.137?):549-552.

⁹⁹⁶ SP 1779:24:93.

⁹⁹⁷ IT 1779:95:1.

⁹⁹⁸ IT 1779:101:1.

⁹⁹⁹ IT 1780:2:1.

¹⁰⁰⁰ IT 1780:12:1.

¹⁰⁰¹ IT 1780:20:1; IT 1780:21:1; IT 1780:22:1.

¹⁰⁰² IT 1780:30:1.

¹⁰⁰³ Götheborgs Allehanda 1783:75:2-3

Tieteen ja toimintatapojen ohella viestintä mehiläistenhoidosta osoittaa omalta osaltaan, että *Inrikes Tidningar* pystyi toimimaan keskustelualustana. Todennäköisesti sanomien asiasisältö vastaa sitä, mikä tätä ennen ja myös lehtikirjoittelun aikana kulki kirjeitse. Mutta vaikka sanomista *Inrikes Tidningarissa* on tunnistettavissa oppineiden tasavallan arvoja ja tapoja, anonymiteetti antoi tasa-arvon lisäksi mahdollisuuden ilkeyteen, jota tuskin olisi suhteita katkomatta esitetty henkilökohtaisessa kirjeessä. Lehden toimituksessa keskustelun sävyä ei kommentoitu eikä se ilmeisesti myöskään johtanut yhdenkään kirjoituksen julkaisemattomuuteen. Vaikka mehiläisenhoito oli pienen piirin kiinnostuksen kohde ja siitä kirjoitettiin pitkiä tekstejä, *Inrikes Tidningar* nähtiin sopivana paikana mahdollisesti yleisesti hyödyllisen tiedon muodostukselle.

4.2 Julkiset ja poliittiset asiat

4.2.1 Ennakkosensuurin aika

Valtiopäivillä joulukuussa 1766 annettu painovapausasetus on merkittävä käänne Ruotsin historiassa, mutta sen korostus synnyttää helposti virheellisen oletuksen, että kaikki julkinen keskustelu yhteiskunnallisista teemoista oli aikaisemmin mahdotonta valtiopäivien ulkopuolella. Kuitenkin jo ennen vuoden 1766 lopussa säädettyä painovapautta oli painotuotteita, joiden sisältö oli poliittista.¹⁰⁰⁴

Hinnakkaissa eli vain yhteiskunnan yläkerroksien tavoittamissa 1730-luvun moraalisisissä viikkolehdistä oli julkaistu toimituksen ulkopuolelta lähetettyjä tai sellaisia esittäviä kirjoituksia, joissa käsiteltiin niinkin arkoja asioita kuin viljan hintaa ja kauppapolitiikkaa. Koska lehdet ilmestyivät viikoittain, kirjoituksilla voitiin vastata aikaisempiin ja vuorovaikutusta suorastaan odotettiin.¹⁰⁰⁵ Saman vuosikymmenen pamfletit muodostivat keskusteluja, joissa vastattiin ja kommentoitiin aiempiin puheenvuoroihin. Yleistä oli aloittaa otsikko sanalla vastaus (svar) tai huomautus (anmärkning) ja toisinaan yksilöiden aiempi kirjoitus, johon reagoitiin.¹⁰⁰⁶ Myös runoin käytiin vuoropuhelua.¹⁰⁰⁷ Pamflettien julkaisusta ja sisällöstä tiedetään kuitenkin enemmän kuin niiden jakelusta, vastaanotosta ja vaikutuksesta.¹⁰⁰⁸ Siitä, että tarkoitus oli vaikuttaa poliittisten päätöksentekijöiden mielipiteisiin, kertoo painatteiden sisällön lisäksi se, että pamflettien julkaisu keskittyi valtiopäivien yhteyteen.¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁴ Vegesack 1995:28, 39; Melkersson 1997:119–125; Magnusson 2001:20–22, 54–55, 84–85, 104–105; Winton 2006:43.

¹⁰⁰⁵ Öhrberg 2014:56–107; Forselius 2015:11, 13–14, 40, 132–138, 140–168; Funck 2008:129–157.

¹⁰⁰⁶ Esim. Jörgensen 1936:98, 104, 129, 134–144. Ks. Carlsson 1966:42. Myös sana keskustelu (samtal) esiintyi usein otsikoissa (Lundell 2002:32–33). Vrt. King 2018a:8–9.

¹⁰⁰⁷ Wrangel 1894; Helmius 1993.

¹⁰⁰⁸ Gustafsson 2009; Nordin 2020:91–96.

¹⁰⁰⁹ Vegesack 1995:27–28; Magnusson 2001:22.

Vuonna 1744 sensorina aloittanut Niklas von Oelreich näki itsensä debatin tukijana eikä sen estäjänä. Vuosina 1755–1756 toimittamassaan, Ruotsin varhaisimmaksi poliittiseksi kausijulkaisuksi lasketussa lehdessä *En ärlig svensk* oli tavanomaiseen tapaan lukijoille kutsu lähettää kirjoituksia moninaisista aiheista. Todellisuudessa lehti oli kuitenkin hallituksen propagandaväline samoin kuin *Riksdagstidningar* eli valtiopäivien tiedotuslehti, jonka julkaisu alkoi samaan aikaan.¹⁰¹⁰ Muutenkin painotuotteiden kirjo kasvoi ja julkinen keskustelu jossain määrin moniäänistyi.¹⁰¹¹ Alkuvuodesta 1758 yksittäinen runo sai parissa kuu-kaudessa yhdeksän painatteen vastineet, jotka viittasivat toisiinsakin.¹⁰¹²

Keskustelumahdollisuuksilla yhteiskunnallisista aiheista oli silti rajansa *Inrikes Tidningarin* aloittaessa. Tätä kuvaa se, että alkuvuodesta 1761 kirjanpainaja Norrköpingissä ei suostunut painamaan ehdotusta apostolipäivistä luopumisesta, sillä kyseessä oli julkinen ja poliittinen asia, joka kuului valtiopäiville (de röra et Publiskt ock Politiskt ämne, som egenteligen hörer til Riksdagen), ja täten julkaisu vaati sensorin luvan.¹⁰¹³

Varhaisin yhteiskunnallinen keskustelu *Inrikes Tidningarissa* käynnistyi Lundista vuoden 1761 loppuun lähetyksestä viljelyskatsauksesta, joka saattoi olla Skoonen istutuspäällikkö Eric Gustaf Lidbeckin kirjoittama.¹⁰¹⁴ Katsauksen lukuisten aiheiden joukosta lukija Kristianstadissa kiinnitti huomionsa mainintaan polttopuun kalliista hinnasta ja ehdotukseen metsänistutuksesta. Tämä herätti halun kertoa muille lukijoille, että vuorikollegion ohjauksella istutusta oli jo yhdellä seudulla kokeiltu. Aiheesta olisi lisätietoa pöytäkirjoissa ja paikan päälläkin voisi käydä tarkistamassa tuloksia. Kirjoittaja näki istutustyön menestykselle merkittävänä esteenä metsissä paimennetut ja taimia syövät vuohet. Toimituksessa oli tähän aiheeseen lisätty pitkähäkö alaviite, jossa vuohien tarpeellisuutta perusteltiin muun muassa säämiskänahalla.¹⁰¹⁵

Toinen kirjoittaja Kristianstadista esitti sitten omia asiantuntevan oloisia huomautuksiaan metsänistutuksen käytännöistä.¹⁰¹⁶ Saman lehden viimeiseltä sivulta käy ilmi, että polttopuun säästöstä oli esitys myös käynnissä olleilla valtiopäivillä eli aihe oli ajankohtainen, julkinen ja poliittinen.¹⁰¹⁷ Keskustelu *Inrikes Tidningarissa* jatkui Malmöstä lähetetyllä sanomalla, jossa kannatettiin metsän istutusta, mutta ehdotettiin akuuttiin polttoainepulaan englantilaisen kivihiilen tuontia ja sen tukemista tullivapaudella.¹⁰¹⁸ Ehdotus sai kriittisen vastineen jo seuraavaan numeroon eli kirjoittajan on täytynyt olla Tukholmassa. Sanomassa huomautettiin, että kivihiltä on Skoonessakin. Lisäksi jos polttoaineesta oli Malmössä niin kova pula, pitikö siellä olla polttoainetta vaativaa tuotantoa?¹⁰¹⁹ Tukija Taalainmaalta huomautti, että Malmöstä esitetyt kulutusluvut osoittivat, että

¹⁰¹⁰ Vegesack 1995:16, 18–19; Melkersson 1997:121–123; *En Ärlig Svensk* 1755, 6–8.

¹⁰¹¹ Helmius 2022:107–144.

¹⁰¹² Helmius 2022:27, 145–150.

¹⁰¹³ Norrköpings Weckotidningar 1767:17:1; Burius 1984:209.

¹⁰¹⁴ IT 1762:3:1–2; Kyläkoski 2021.

¹⁰¹⁵ IT 1762:12:1.

¹⁰¹⁶ IT 1762:36:1.

¹⁰¹⁷ IT 1762:36:4.

¹⁰¹⁸ IT 1762:55:1.

¹⁰¹⁹ IT 1762:56:2.

polttoaineen käytössä oli tehostamisen varaa.¹⁰²⁰ Tähän kirjoitukseen vastasi kansantaloudellisena ajattelijana tunnettu malmöläinen kauppias Haqvin Bager (1711–1782) tekstillä, jonka hän lähetti *Stockholms Weckobladiin*. Tekstistä käy ilmi, että Bager oli kirjoittanut ja lähettänyt vastineen myös aiempaan kirjoitukseen, jossa kannustettiin kotimaisen kivihiilen käyttöön.¹⁰²¹ Bagerin mainitsema päivämäärä ei täsmää sittemmin *Inrikes Tidningarissa* Malmöstä ilmestyneeseen sanomaan, mutta ulkomaisen kivihiilen ja Malmössä mallastamisen puolustus vastaa Bagerin kantaa.¹⁰²² On siis mahdollista, että joku Bagerin teksti jätettiin *Inrikes Tidningarissa* julkaisematta. Keskustelun *Inrikes Tidningarissa* päätti sanoma, joka vastasi Bagerin kirjoitukseen *Stockholms Weckobladissa*.¹⁰²³ Varsinaiseen lopputulokseen ei päästy, mutta kolmelta tai neljältä paikkakunnalta oli voitu esittää näkemyksiä aiheesta, joka oli osa valtakunnan politiikkaa ja ongelma muuallakin kuin Skoonessa.

Seuraava *Inrikes Tidningarin* yhteiskunnallinen keskustelu käynnistyi keväällä 1763. Tuolloin eräs kirjoittaja oli saanut käsiinsä väitöskirjan, jossa käsiteltiin kaupunkien etäisyyttä toisistaan ja nähtiin taloudelle hyödylliseksi, että talonpojilla olisi korkeintaan kahdeksan peninkulman matka lähimpään kaupunkiin. Tämä synnytti kirjoittajan mieleen kysymyksen siitä, olisiko läntisessä Värmlannissa tarvetta yhdelle tai useammalle kaupungille. Sardinian kuningaskunnan kokoiseksi kuvatun maakunnan kaikki kolme kaupunkia (Karlstad, Kristinehamn ja Filipstad) olivat itäosassa. Kirjoittaja itse asui länsipuolella, jossa hänen omasta kihlakunnastaan lähimpään kaupunkiin oli matkaa yli 10 peninkulmaa. Lyhyempi, mutta kaupankäyntiin laiton tie vei Norjan puolelle Fredrikshaldiin. Vaikka kirjoittajan käytettävissä ei ollut Värmlannin karttaa eikä paikalliskuvaus ollut valmistunut, pitkäkö kirjoitus loppui tarkkaan ja perusteltuun ehdotukseen uuden kaupungin paikaksi.¹⁰²⁴ Kaupunkien perustaminen oli vuosisadalla hyvin harvinaista, sillä edellinen ja ainoa 1700-luvulla tähän mennessä perustettu kaupunki oli Loviisa (alkup. Degerby). Myös vuosisadan loppupuolella kaupunkioikeuksia annettiin säästeliäästi. Suomen puolelle perustettiin Tampere (1779), Kuopio (1782), Heinola (1785) ja Kaskinen (1785). Värmlannin sijaan uuden kaupungin sai Ruotsin puolella Jämtlanti, jonne perustettiin vuonna 1786 Östersund. Lisäksi jo keskiaikana kauppapaikkana ollut Ängelholm sai kaupunkioikeudet vuonna 1767.¹⁰²⁵ Uutta kaupunkia ehdottanut ei kuitenkaan voinut nähdä tulevaisuuteen eikä siis ymmärtänyt, kuinka epätodennäköistä ajatustensa toteutuminen olisi.

Selvään ja perusteltuun ehdotukseen oli luonnollista vastata. Saman väitöskirjan ilmeisesti tuntenut kirjoittaja Uppsalasta totesi värmlantilaisen perustelut kaupungin tarpeesta päteviksi ja ehdotetun paikan hyväksi. Mutta hänen mielestään kaupungin perusteeksi ei riitä paikka, vaan ympäröivän maaseudun pitää tuottaa riittävästi. Tällä kirjoittajalla oli varsin tarkat tiedot Värmlannin tilojen

¹⁰²⁰ IT 1762:60:1.

¹⁰²¹ SW 1762:38:75–76.

¹⁰²² IT 1762:64:1.

¹⁰²³ IT 1762:78:1.

¹⁰²⁴ IT 1763:24:1.

¹⁰²⁵ Lilja 2000:98–99.

määrästä ja hän esitti yksityiskohtaiset oletuksiinsa perustuneet laskelmat siitä, että seudun ylijäämä ei riittänyt uudelle kaupungille. Ensisijaista oli siis kohentaa maataloutta ja lisätä väkimäärää.¹⁰²⁶

Ainakin yksi lukija Värmlannissa luki mielenkiinnolla molemmat kirjoitukset. Vastineessaan hän epäili, ettei uppsalalainen ollut koskaan Värmlannissa käynyt. Esitettyjä perusteluja vastaan puhui kirjoittajan mielestä se, että Kaarle IX ja Kustaa Adolf olivat perustaneet Upplantiin kaupunkeja, joihin asutettiin niin ruotsalaisia, tanskalaisia, saksalaisia, hollantilaisia, ranskalaisia kuin muitakin silloin kun alueen rikkaus ei ollut sen kummoisempi kuin Värmlannissa nyt. Värmlantiin riittäisi kaupunki, jonka pienen koon kirjoittaja määrittelee listamalla tarvittavat käsityöläiset ja kauppiat, joista palvelusväkineen kertyisi 168 henkeä. Tähän perustuva viljantarve ei olisi Värmlannille ylivoimainen. Perusteellinen ja pitkälinen argumentaatio pettää selvimmin, kun Värmlannin kaupunkimäärää verrataan Upplantiin (7), Länsi-Götanmaahan (11), Skooneen (8), Smoolantiin (7) ja Pohjanmaahan (8), sillä mainitsematta jää itäisiä ja pohjoisia seutuja, joissa talonpojilla oli vielä pidempi matka kaupunkiin kuin Värmlannissa.¹⁰²⁷ Argumentoinnin heikkouteen ei kukaan tarttunut, joten asiallisessa ja perustelevassa hengessä käyty keskustelu päättyi yhtä tuloksettomana kuin edeltäjänsä.

Kaupungin perustamisen vaihtoehto oli maakaupan salliminen, joten ikään kuin jatkeena edelliselle, Kristianstadissa vapaaherra Carl Leuhusenin kirja *Tankar om de rätta och sanskyldiga medel til Sweriges wälmåga* (1761–1763) lukenut näki tarpeelliseksi kommentoida julkisesti sen ehdotusta maakaupan vapauttamiseksi. Kirjoittaja oli matkallaan Itä-Göötanmaan, Smoolannin ja Skooneen läpi kuullut, että paikallisten valittama elintarvikkeiden korkea hinta johtui varakkaimpien talonpoikien laittomasta kaupasta, joka tarpeettomana väliportaana kerrytti hintaa. Tämän käytännöllisen seikan ohella hän näki maakaupan vapauttamisen vaativan merkittäviä muutoksia verotukseen. Kirjoittaja selvensi perustelujaan esimerkillä, jossa esimerkkihenkilöt A, B, C, D ja E toimivat eri tavoin.¹⁰²⁸ Kirjoitukseen vastasi monisanaisesti itse vapaaherra Leuhusen (1724–1795), joka tyrmäsi esitetyt perustelut vedoten muun muassa tilanteeseen muissa Euroopan maissa.¹⁰²⁹ Joko hän tai tukijansa toimitti *Inrikes Tidningariin* lisäargumentiksi käännökseen ”valistuneen kansan” eli Ranskan uudehkosta viljakauppaa koskevasta määräyksestä.¹⁰³⁰

Leuhusen oli selittänyt hintojen ensisijaisesti riippuvan tarjonnasta, mutta ensimmäisen kirjoituksen ajatus välikäsien vaikutuksesta sai kannattajan Härnösandista. Tämä kirjoittaja kommentoi samalla omalle seudulle suunniteltuja kauppapaikkoja.¹⁰³¹ Rinnan näiden kanssa kirjoitettiin pikkutulleista ja

¹⁰²⁶ IT 1763:30:1–2; IT 1763:31:2.

¹⁰²⁷ IT 1763:49:1.

¹⁰²⁸ IT 1763:95:1; IT 1763:96:1 (mainitusta kirjasta annetut tiedot - nimikkeen alku, kaksiosaisuus ja kirjapaino - riittävät yksiselitteiseen tunnistukseen).

¹⁰²⁹ IT 1764:10:3; IT 1764:11:2; IT 1764:13:2 (Kirjoitusta, jossa viitataan ”minun kirjaani”, ei ole allekirjoitettu.).

¹⁰³⁰ IT 1764:16:2.

¹⁰³¹ IT 1764:24:2.

keskustelut yhdistyivät toukokuun lopussa julkaistussa kirjoituksessa.¹⁰³² Pian tämän jälkeen aiheiden käsittely *Inrikes Tidningarissa* päättyi ilman varsinaista lopputulosta. Viimeiseksi jääneen sanoman päättivätkin sanat ”Mutta tarkoitukseni on saavutettu, vahvistuipa tai muuttuipa *Allmänhetenin usko*”.¹⁰³³ Kryptinen ilmaus ei varsinaisesti selitä kirjoittajan tarkoitusta, mutta tuo esiin mahdollisuuden vaikuttaa sanomilla yleiseen mielipiteeseen.

Osin samanaikainen, mutta erillinen yhteiskunnalliseen aiheeseen tarttunut sanomien vaihto *Inrikes Tidningarissa* käsitteli kyytivelvollisuutta ja kesti huhtikuusta lokakuuhun 1764. Edelliset valtiopäivät olivat päättyneet kesäkuussa 1762 eikä niillä talonpoikaissäädyn asialistalla ollut kyytjärjestyksen laajempi muutos.¹⁰³⁴ Tämä ei tietenkään tarkoita, että säädyn edustajat olisivat olleet tyytyväisiä yksin heihin kohdistuvaan rasitukseen, ja aiheesta oli julkaistu yksi kirjoitus *Stockholms Weckobladdissa* syksyllä 1763.¹⁰³⁵ Nimenomaan talollisiin kohdistuva rasitus oli myös *Inrikes Tidningariin* Skarasta lähetetyn sanoman kärkenä, vaikka tekstistä käy ilmi, että kirjoittaja oli rälssitilallinen, jolla oli asemansa perusteella oikeus ja mahdollisuus käyttää kyytejä. Melko yksityiskohtaisella kustannusanalyysillä kirjoittaja perustelee kyytivelvollisuuden korvaamista verolla. Loppusanoillaan hän toivoi antaneensa ajateltavaa *Allmänhetenille*, millä hän lie nee tarkoittanut kaiken kansan sijaan lehden lukijoita. Kirjoituksen alussa hän oli kuitenkin toivonut apua suoraan hallitukselta tai säädyltä.¹⁰³⁶ Kirjoitus ei tarjonnut selvää ehdotusta asian edistämiseksi eikä kysynyt muiden mielipiteitä.

Parin sadan kilometrin päästä Halmstadista löytyi ajatukselle kyytivelvollisuudesta luopumisesta tukija, joka kuitenkin totesi lasketun verotuoton riittämättömäksi tarkoitukseen ja kaipasi toimivampaa vaihtoehtoa.¹⁰³⁷ Karlstadista kyseenalaistettiin sekä skaralaisen kannattavuuslaskelma että talonpoikien yleinen mielipide rasituksesta. Kirjoittaja päätti sanomansa muistuttaen kyytivelvollisuuden pitkästä kehityshistoriasta. Muutoksia ei pitäisi tehdä äkkinäisesti eikä harkitsematta.¹⁰³⁸ Skänningestä kommentoitiin sekä alkuperäistä että Halmstadista lähetettyä sanomaa kestikievarioiden edun näkökulmasta.¹⁰³⁹ Lidköpingissä luetut sanomat herättivät tarpeen esittää oma mielipide (hafwa gifwit anledning, at äfwen min mening härwid ytra) siitä, että useat ongelmat johtuivat kestikievarioiden oman edun tavoittelusta.¹⁰⁴⁰ Kyytivelvollisuuskeskustelun viimeiseksi jäänyttä Skänningestä lähetettyä perusteellista kannanottoa riitti julkaistavaksi viiteen numeroon. Kirjoittaja aloitti toteamalla, että ehdotettujen muutosten pitää

¹⁰³² IT 1763:92:2; IT 1764:17:1; IT 1764:18:1; IT 1764:20:2; IT 1764:26:2; IT 1764:27:1; IT 1764:34:1; IT 1764:35:2; IT 1764:43:2.

¹⁰³³ IT 1764:51:1 (Men mitt ändamål är wunnit, antingen Allmänheten blir stadfästad eller ändrad i sin tro.).

¹⁰³⁴ Landahl 1967a & 1967b, hakemiston viitteet sanoilla Hällskjuts, Kronoskjuts, Skjuts; Garnert 1978:105.

¹⁰³⁵ SW 1763:32:63–64.

¹⁰³⁶ IT 1764:31:1.

¹⁰³⁷ IT 1764:41:1.

¹⁰³⁸ IT 1764:49:1.

¹⁰³⁹ IT 1764:49:1.

¹⁰⁴⁰ IT 1764:70:2.

oletettujen ryhmäetujen sijaan perustua arvioon yleisestä eli valtakunnalle yhteisestä hyödyistä ja haitasta.¹⁰⁴¹

Aivan valtakunnalliseksi käytyä keskustelua ei voi kutsua, mutta maantieteelliset etäisyydet ovat niin suuria, että kirjoittajat tuskin olisivat päässeet vuorovaikutukseen muualla kuin lehden sivuilla. Keskustelussa tuotiin esiin koettu muutostarve, erilaisten toimijoiden näkökulmat ja mahdollinen ratkaisu, jota arvioitiin.¹⁰⁴² Yhteistä mielipidettä ei muodostettu eikä ollut selvää, kuka olisi voinut toimia ja miten. Todennäköisesti se, että talonpoikaissäätö ajoi seuraavilla valtiopäivillä kyytijärjestyksen muuttamista,¹⁰⁴³ ei ole seuraus näistä sanomista vaan samasta taustalla olevasta keskustelusta, jota on käyty muuallakin kuin painetussa sanassa. Kyseisten valtiopäivien yhteydessä annettiin joulukuussa 1766 kuninkaallinen julistus liittyen kestiekivareiden kyydityksiin.¹⁰⁴⁴

4.2.2 Painovapauden aika

Joulukuussa 1766 annettiin myös painovapausasetus, joka näkyi jo seuraavan vuoden julkaisujen lukumäärissä, mutta kausijulkaisujen osalta voimakkaammin vasta parin vuoden viiveellä.¹⁰⁴⁵ Alussa noudatettiin yleistä varovaisuutta, josta Thomas von Vegesack pitää hyvänä esimerkkinä kirjoituksia valtiopäivillä 1766 annetusta ylellisyysmääräyksestä. Pamflettikirjoittelu siitä alkoi jo ennen painovapausasetusta ja sen jälkeenkin pääasiassa tuki määräystä, vaikka se oli epäsuosittu.¹⁰⁴⁶ *Inrikes Tidningarissa* ei osallistuttu tähän debattiin, mutta siinä julkaistiin samaan aikaan ylellisyyteen liittyvä kirjoitusrypäs, joka osoittaa, että osa lukijakunnasta halusi käyttää vaikutusmahdollisuuttaan hallituksen päätösten tukemiseen.

Kirjoitusten taustalla oli vuoden 1765 lopun viljapula ja valtaneuvostosta 20.12.1765 annettu kuninkaallinen julistus, joka painettiin sekä ruotsiksi että suomeksi. Jälkimmäisellä kielellä otsikko oli *Julistus, tarpellisudesta wisusti ja wigsasti menettämän itziäns wiljan kansa*. Samaan aikaan lähetettiin tuomiokapituleille kiertokirje, joka ohjeisti kirkonkuulutuksissa kehottamaan viljansäästöön eli viinan poltosta luopumiseen. Muustakin ylellisyydestä oli syytä pidättäytyä.¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴¹ IT 1764:77:1 (De olägenheter eller förmåner, hwilka en författning uti sig sielf äger ige-nom den del, som Rikets Hushållning däruti teger, böra förnämligast utmärka, om hon är gagnelig eller skadelig för det allmänna, det är, för Riket i gemen.); IT 1764:78:1; IT 1764:79:1; IT 1764:80:1; IT 1764:81:1.

¹⁰⁴² Burius (1984:206) pitää kyytivelvollisuudesta julkaistua kritiikkiä poikkeuksellisenä ja epäilee, että se on erityisesti ja erikseen sallittu.

¹⁰⁴³ Landahl 1973:220, 239–240, 292, 336, 339, 507, 562, 583, 637, 709–710, 773–774, 915.

¹⁰⁴⁴ Garnert 1978:104–105.

¹⁰⁴⁵ Nordin 2020:93–95; Landgrén 2002.

¹⁰⁴⁶ Peterson 1984; Runefelt 2004; Vegesack 1995:41–42; Sylwan (1896:445) on tunnistanut painovapausasetuksen jälkeisiksi keskusteluaiheiksi ylellisyyden ohella rahanvaihtokurs-sin ja pappien oikeuden kymmenyksiin sätereistä. Kumpikaan jälkimäisistä ei näy *Inrikes Tidningarissa*. Sylwan (1896:107) väittää, että kahvin kiellon jälkeen *Inrikes Tidningarissa* olisi ahkerasti keskusteltu korvikkeiden laillisuudesta. Pääasiallinen sisältö sanomissa (IT 1767:5:2; IT 1767:14:1; IT 1767:31:2; IT 1769:99:1) kuitenkin on korvikkeiden esittely.

¹⁰⁴⁷ Mäntylä 1985:133 (ruotsiksi: Kongl. maj. ts nådige Kundgiörelse, Om Angelägenheten at wahrsamt och försigtigt hushålla med Spannemålen.).

Sekä tuomiokapitulin edelleen lähettämän kiertokirjeen että kuninkaallisen määräyksen johdosta pidettiin Alingsåsin maaseurakunnassa pitäjänkokous 6.4.1766. Kirkkoherra aloitti tilaisuuden puheella, jossa hän varoitti Jumalan lahjojen väärinkäytöstä eli erityisesti viljan polttamisesta viinaksi. Viinan kulutus häissä oli kolmessakymmenessä vuodessa viisinkertaistunut ja tarjoilu oli ylenmääräistä myös hauta- ja kasteoluilla. Pitäjän tasolla näihin kuului huomattava määrä viljaa. Sitten puututtiin muuhun ylellisyyteen. Tämän jälkeen päästiin sopimukseen, jossa yksityiskohtaisin määräyksin rajoitettiin viinantarjoilua ja rahvaan naisten pukeutumista. Puheen referaatti ja sopimusteksti kokonaisuudessaan julkaistiin *Inrikes Tidningarissa* heinäkuun alussa. Sanoman lopuksi todettiin, että vastaavaan sopimukseen oli päästy kolmessa muussa saman pastoraatin pitäjässä. Tämän mahdollisti pastoraatin rahvaan kuuliaisuus ja siivous.¹⁰⁴⁸ Voi pitää lähes varmana, että sanoman on kirjoittanut edellisenä vuonna rovastiksi nimitetty ja puheen pitänyt Anders Bredmark (1707–1783).¹⁰⁴⁹

Ainakin julkisesti väitettiin, että Alingsåsin seudun sopimukset tulivat juuri *Inrikes Tidningarin* sanoman kautta hallitsijan tietoon. Tässä heräsi halu käytännön levittämisestä, ja tuomiokapituleille lähetettiin 28.7.1766 uusi kiertokirje, jossa Alingsåsin sopimus mainittiin seurattavana esimerkkinä. Tuomiokapitulit eivät keskellä kesää hätäilleet vaan lähettivät omat kiertokirjeensä useita kuuksia myöhemmin seurakunnille, jonne ne saapuivat aikanaan. Joissakin hiipakunnissa kirjeessä oli mukana Alingsåsin sopimus malliksi.¹⁰⁵⁰

Näyttää siis siltä, että alkuperäisen sanoman sellaisenaan ei uskottu toimivan mallina vastaaviin sopimuksiin, eikä näin myöskään näytä tapahtuneen, sillä varhaisimmat tunnetut uudet sopimukset tehtiin vasta marraskuun alussa. Kummastakaan ei kiirehditty kertomaan *Inrikes Tidningariin*, mutta seuraavaan kesään mennessä lehdestä oli voitu lukea 18 sopimuksesta, joista osa koski useampia lähekkäin olevia seurakuntia.¹⁰⁵¹ Mahdollisesti kirjoittamiseen innoitti alkuperäisen sanoman hallitsijalta saama huomio, joka kävi ilmi Alingsåsista lähetetystä sanomasta¹⁰⁵² ja varmaankin myös tuomiokapituleista lähetetyssä viestissä. Useissa sanomissa mainittiin toive esimerkillisyydestä¹⁰⁵³ eli korostettiin itse kirjoittajana todennäköisesti toimineen papin aikaansaavuutta sekä paikallisen väestön ymmärtäväisyyttä ja kuuliaisuutta. Kilpailuhenki näkyy selvimmin sanomassa, jossa naapuriseurakunnasta lähetettyä viestiä täydennetään kertomalla, että ”meillä” sopimus tehtiin samoihin aikoihin ja sitä oli jo sovellettu kolmessa häätjuhlassa.¹⁰⁵⁴ Sanomat siis korostavat paikallista toimintaa ja paikallista paremmuutta voitiin osoittaa kertomalla, että malliksi annettu sopimus oli lähtökohta, jota oli merkittävästi tiukennettu.¹⁰⁵⁵ Kirkkoherrojen moninaiset

¹⁰⁴⁸ IT 1766:54:1–3.

¹⁰⁴⁹ Mäntylä 1985:133.

¹⁰⁵⁰ IT 1766:100:2; IT 1767:2:1; IT 1767:5:3; Mäntylä 1985:133; Westling 1912:74–75.

¹⁰⁵¹ IT 1766:96:2; IT 1767:1:1; IT 1767:2:1; IT 1767:3:2; IT 1767:5:3; IT 1767:6:1; IT 1767:11:3; IT 1767:15:2; IT 1767:17:1; IT 1767:20:2; IT 1767:22:1; IT 1767:23:1; IT 1767:28:2; IT 1767:38:2; IT 1767:42:1; IT 1767:43:1; IT 1767:48:1; IT 1767:49:1.

¹⁰⁵² IT 1766:100:2.

¹⁰⁵³ IT 1767:15:2; IT 1767:22:1.

¹⁰⁵⁴ IT 1767:1:2.

¹⁰⁵⁵ IT 1767:11:3.

motivaatiot kokoaa yksi kirjoittaja, todeten tavoitteeksi ”...elää tästedes Alingsåsissa ja muissa seurakunnissa päätetyin säännöin, kuten Isänmaan yleinen hyöty, yksityinen Taloudenhoito, Tapojen parannus sellaista totisesti vaatii, ja samalla suuren Jumalan kunnian ja korkean Esivallan mielihyvän edistämiseksi”.¹⁰⁵⁶

Sanomien teksteistä ei käy ilmi se, missä määrin julkisuus vaikutti pappien aloitteellisuuteen, jonka varassa sopimuksien syntyminen käytännössä oli. Yhdestä seurakunnasta väitettiin, että *Inrikes Tidningarissa* Alingsåsista kerrotun tultua tiedoksi oli harkintaa omaan sopimukseen ollut, mutta ennen sen päättämistä oli saatu tuomiokapitulin konsistorin kiertokirje.¹⁰⁵⁷ Ottaen huomioon, että kirjeet lähetettiin useissa (ellei kaikissa) hiippakunnissa vasta syksyllä, sopimuksien todellisena kimmokkeena on ollut tuomiokapitulin eli esimiesten tahto. Suomessa tehtyjä sopimuksia läpi käynyt Ilkka Mäntylä tulkitsi ne ”rahvaalle usein ankaralla ylhäältäpäin tulleeella painostuksella” työnnettyiksi normijärjestelmiksi¹⁰⁵⁸ ja joidenkin sanomien sanakäänteistä on tunnistettavissa kokouksessa todennäköisesti vallinnut sanelukulttuuri. Yhteen sanomaan on ilmeisesti dokumentoitu käytetyt retoriset kysymykset, joihin oli vain yksi oikea vastaus.¹⁰⁵⁹ Kuitenkin Suomesta tunnetaan yksi seurakunta, jossa ehdotettuun sopimukseen ei suostuttu.¹⁰⁶⁰ Tästä tai muusta vastahakoisuudesta ei kerrottu julkisesti mitään.

Useimmissa sanomissa kuvattiin jollain tavoin sopimuksen sisältöä. Vain rivien välistä voi arvata, että mainitsematta jätetyistä tarjoilujen rajoituksista ei mahdollisesti ole päästy sopuun.¹⁰⁶¹ Tavallisin elementti on toki voitu olettaa itsestäänselvyydeksi, jota ei tarvinnut mainita. Sopimuksen sisältöä kokonaisuudessaan ei kuitenkaan otettu annettuna eli varsin harvinaista on se, että olisi seurattu täysin Alingsåsian mallia,¹⁰⁶² joka useilla oli luettavissa. Yhdestä seurakunnasta huomautetaan, että oli noudatettu mallia, mutta vaihdettu sopimuskohtien järjestystä.¹⁰⁶³ Toisaalla sopimusta käytettiin pohjana.¹⁰⁶⁴ Alingsåsian sopimuksessa ei mainittu morsiamen hääpukeutumista, johon päätettiin monin paikoin puuttua.¹⁰⁶⁵ Paikalliset tavat on pitänyt huomioida ja yhtäällä mainitaan kotiinpaluuolut, jota Alingsåsissa ei juotu, ja toisessa seurakunnassa jätettiin pois Alingsåsian kasteolut, jota paikallisesti ei tunnettu.¹⁰⁶⁶ Sanomat tuovat siis konkreettisesti esiin paikallisten käytäntöjen eroja.

Samalla ajanjaksolla *Inrikes Tidningarissa* julkaistiin hyvin vähän sanomia muista yhteiskunnallisista aiheista, eikä mitään keskustelua syntynyt ennen

¹⁰⁵⁶ IT 1767:23:1 (at lefwa hädanefter enligt de Reglor, som i Alingsås och flera Församlingar widtage blifwit, som Fäderneslandets allmänna förmån, enskilta Hushållningen, Sedernas förbättring sådant alfwarligen kräf[?]a, samt den store Gudens ära och höga Öfwerhetens behag dymedelst befrämjas).

¹⁰⁵⁷ IT 1767:3:2.

¹⁰⁵⁸ Mäntylä 1985:135.

¹⁰⁵⁹ IT 1767:28:2.

¹⁰⁶⁰ Mäntylä 1985:136.

¹⁰⁶¹ IT 1767:15:2.

¹⁰⁶² IT 1766:96:2.

¹⁰⁶³ IT 1767:3:2.

¹⁰⁶⁴ IT 1767:5:3; IT 1767:48:1.

¹⁰⁶⁵ IT 1767:1:1; IT 1767:15:2; IT 1767:17:1.

¹⁰⁶⁶ IT 1767:1:1; IT 1767:3:2.

kevättä 1768. Tuolloin Linköpingissä päätettiin rokko-, sää- ja polttopuutilanteen ajankohtaiskatsaus ajatukseen siitä, että salpietarituotanto sopisi alamaille. Kirjoittaja ei kuitenkaan ollut erityisen varma ehdotuksestaan ja lopetti sanoihin

Jos olen erehtynyt tässä kysymyksessä, pitää jonkun, joka on valistuneempi, minua oikaista. Meidän pitää ystävällisesti toisiamme valistaa, erityisesti asioissa, jotka koskevat monien hyvinvointia ja kalliiden metsiemme hoitoa.¹⁰⁶⁷

Kirjoittaja sai Jönköpingistä vastauksen, jota voi kutsua pitkäksi, mutta ei välttämättä ystävälliseksi. Vaikka alussa kiitetään metsiin kohdistuneesta huolesta, kirjoituksessa viitataan alkuperäiseen kirjoittajaan (Auctor) toistuvasti tavalla, joka ei vaikuta arvostavalta. Lopuksi todetaan, että jos alkuperäinen kirjoittaja ei ole tähän vastaukseen tyytyväinen, täytyy tämän hakea lisävalistusta edellisen salaisen valiokunnan, puolustusvaliokunnan ja Kuninkaallisen sotakollegion asiakirjoista, joissa luulisi olevan laskelmia ja mietintöjä tarpeeksi kirjoittajan ajatusten selvittämiseen.¹⁰⁶⁸ Vastauksen kirjoittanut siis tunsu salpietarituotannosta käydyt keskustelut valtiopäivillä 1765–66 ja samalla viittaa painovapausasetuksen osaan, joka antoi oikeuden tutustua virallisiin asiakirjoihin.¹⁰⁶⁹

Tyylin ja aiheen perusteella kesällä 1769 Jönköpingistä kirjoitettu sanoma voisi olla samasta kynästä.¹⁰⁷⁰ Valtiopäivät olivat alkaneet muutamaa kuukautta aikaisemmin, ja kyseiseen kirjoitukseen reagoitiin *Inrikes Tidningarin* sijaan *Dagligt Allehandan* palstalla ”Valtiopäivämiesten kysymyksiä”.¹⁰⁷¹ Vastaus tähän lähetettiin Jönköpingistä *Inrikes Tidningariin*.¹⁰⁷² Keskustelun seuraava sanoma aloitettiin todeten, että ”joissakin artikkeleissa Jönköpingistä, *Inrikes Tidningareissa*, on joku luullut itsensä tarpeeksi tietäväksi salpietarin valmistuksessa”.¹⁰⁷³ Keskustelu oli kiistatta siirtynyt kunnioittavan kielenkäytön ulkopuolelle ja Jönköpingistä vastattiin samalla tyyllillä.¹⁰⁷⁴

Valtiopäiville 1769–70 toimitettiin useita ehdotuksia salpietarituotannosta.¹⁰⁷⁵ Valtiopäivien päätyttyä ruukinpatruuna Eric Kiellberg, viitaten sekä keskusteluun *Inrikes Tidningarissa* että valtiopäivillä, lähetti kaksi kirjoitustaan

¹⁰⁶⁷ IT 1768:36:1 (Om jag skulle fara wilse uti denna frågan, behagar någon, som mera upplysning äger, härutinnan rätta mig. Wi böre med wänlighet upplysa hwarannan, i synnerhet i de saker, som angå mångas wälfärd och Hushållningen med wåre dyrbara Skogar.).

¹⁰⁶⁸ IT 1768:43:1 (Är Auctor med detta swar icke nögd: så måste han wäl af förra Secreta Utskotters, Defensions-Deputationers, och Höglöfl. Kongl. Krigs-Collegii Handlingar, söka vidare upplysning, hwarest torde finnas uträkningar, calculationer och betänkander nog, för at kunna tilfyllest göra Auctors Sceptiske hemställande.).

¹⁰⁶⁹ Kaiserfeld 2009:111–112, 153, 165, 174–175.

¹⁰⁷⁰ IT 1769:61:1.

¹⁰⁷¹ DA 1769:195:2. Palsta oli ensimmäisellä kerralla otsikoitu ”Auctorn til Weckoskriften Riksdagsmanna Frågor, wil uti Weko-Skriften Dagligt Allehanda upgifwa, (sedan nu med 24 Numor Pränumeranterne äro betalte), Frågor uti Rikets Hushåldning, at upwäcka hos en Fri Nation tankar, om dess egit wäl, rättelser uti Hushålds-Lagarna, och Hypotheses eller wilkorliga satsar wid förbättringarna”. (DA 1769:178:1; DA 1769:181:1; DA 1769:182:1; DA 1769:194:2; Lundstedt 1895 #136).

¹⁰⁷² IT 1769:78:1.

¹⁰⁷³ IT 1770:7:1 (I några Artiklar ifrån Jönköping, i Inrikes-Tidningarna, har någon trodt sig tilräckel. bewist Saltpelter tilwerkningens fördelaktighet).

¹⁰⁷⁴ IT 1770:21:1; IT 1770:22:1; IT 1770:23:1.

¹⁰⁷⁵ Kaiserfeld 2009:173, 180–181.

Dagligt Allehandaan.¹⁰⁷⁶ Siellä keskustelu jatkui *Inrikes Tidningarille* vierasta ironiaakin käyttäen.¹⁰⁷⁷ Mutta vaikka Jönköpingistä kirjoittaneen monisanainen tyyli olisi sopinut paremmin *Dagligt Allehandaan*, hän lähetti vastineensa lokakuussa 1771 jälleen *Inrikes Tidningariin*.¹⁰⁷⁸ Vastaava siirtymä tapahtui Linköpingin pormestari Carl Fredrik Lundin (1716–1776) salpietarijulkaisusta käydyssä keskustelussa, jota käytiin *Dagligt Allehandassa*, kunnes Lund lähetti allekirjoitetun sanoman *Inrikes Tidningariin*.¹⁰⁷⁹ Eri yleisön tavoittelun lisäksi lehtivalinnan taustalla saattoi olla käsitys lehtien arvoerosta eli *Inrikes Tidningar* antoi viestille erilaista painokkuutta. Toisaalta poliittisesti arimpia asioita kuten rahapolitiikkaa tai vuosien 1769–70 valtiopäivien yhteydessä käytyä keskustelua ulkomailta saadusta raha-avusta ja Pommerin sodan kustannuksista ei tuotu *Inrikes Tidningarin* oman maan sanomiin ollenkaan. Näitä aiheita käsiteltiin erillispainatteissa ja lyhytaikaisemmissa eli pienemmän piirin periodisissa julkaisuissa.¹⁰⁸⁰

Salpietarista keskustelu vaati asiantuntemusta, mutta mielipiteen muodostus ja esitys kolmannessa valtiopäiviin 1769–70 liittyneessä julkisessa keskustelussa oli mahdollista käytännöllisesti katsoen kaikille. Porvarissäätö toi nimittäin valtiopäiville ehdotuksen pyhäpäivien vähentämisestä, jolla olisi toteutuessaan vaikutusta kaikkien elämään. Ennen painovapausasetusta uskontoa sivuva julkinen keskustelu oli ainakin Norrköpingissä nähty arveluttavaksi, mutta nyt se ei ollut mahdotonta.

Hovi-intendentti Pehr Tham (1737–1820) ehdotti muistiossaan valtiopäiväesitystä vielä suurempaa vähennystä ja painatti tekstin yleisesti luettavaksi syksyllä 1769.¹⁰⁸¹ Joulukuussa oli ostettavissa pamflettimuodossa nimettömän maa-seudun asukkaan vastahuomautukset vähennysehdotuksiin, joihin Tham vastasi omalla painatteellaan.¹⁰⁸² Samaan aikaan ja pitkin seuraavaa vuotta *Posttidningarin* ulkomaisesta aineistosta voitiin lukea pyhäpäivien vähentämisestä saksankielisillä hallintoalueilla ja Tanskassa.¹⁰⁸³ Ruotsissa kysymys pyhäpäivistä oli ollut toistuva aihe vapaudenajan valtiopäivillä. Helmikuussa 1770 keskustelu pyhäpäivien vähentämisestä päättyi päätöksettä ja yleisen erimielisyyden vallitessa keskustelu luonnollisesti jatkui.¹⁰⁸⁴

Inrikes Tidningarissa ensimmäinen kannanotto pyhäpäivistä julkaistiin joulukuussa 1770 eli huomattavalla viiveellä, jota voi selittää nimenomaan erimielisyys ja aiheen liittyminen uskontoon. Skarasta kerrattiin valtiopäivillä tapahtunut mainiten, että pyhäpäivien vähentämistä ajanut painate oli jäänyt valtiopäivien alkaessa Norrköpingissä paikallisen sensuurin eli tuomiokapitulin käsiin ja julkaisu myöhästynyt kuukausia. Kirjoittaja viittaa suoraan seuraaviin valtiopäiviin ja ulkomailta lehtien kautta saatuihin esimerkkeihin. Hän tarjoaa erityisesti Tanskaa esimerkiksi siitä, miten pyhäpäiviä vähentämällä totisen Jumalan

¹⁰⁷⁶ DA 1770:44:3–4; DA 1770:246:2–3; Kaiserfeld 2009:179.

¹⁰⁷⁷ DA 1770:267:2–3; DA 1770:273:1–2; Kaiserfeld 2009:182–183.

¹⁰⁷⁸ IT 1771:81:1; IT 1771:82:1; IT 1771:83:1; IT 1771:84:1; Kaiserfeld 2009:183.

¹⁰⁷⁹ DA 1771:75:1–2; DA 1771:93:1–2; DA 1771:117:1–2; IT 1771:101:2; Kaiserfeld 2009:184.

¹⁰⁸⁰ Herlitz 2003; Bodensten 2018.

¹⁰⁸¹ Malmstedt 1994:136–137; DA 1769:242:2.

¹⁰⁸² DA 1769:279:1; Libris #2435809, #2399983.

¹⁰⁸³ PT 1769:81:2; PT 1770:10:2; PT 1770:34:2; PT 1770:62:3; PT 1770:91:2.

¹⁰⁸⁴ Malmstedt 1994:115–140.

palvonta voidaan yhdistää valtakunnan etuun.¹⁰⁸⁵ Kirjoitus sai pian vastineen jouluaattona ilmestyneissä *Inrikes Tidningarissa* ja *Dagligt Allehandassa*. Edelliseen nimimerkillä "Phosphilus" kirjoittanut suhtautuu varauksella skaralaisen näkemykseen, että aihe tulisi seuraaville valtiopäiville, mutta näkee hyödyllisenä, että "Isänmaalliset ymmärtäväiset miehet" (Patriotiske Förståndige Män) ilmaisivat ajatuksensa. Itse hän huomauttaa, että kolmen ulkovallan esimerkki on jokseenkin merkityksetön, kun useimmat ovat jättäneet pyhäpäivät ennalleen. Tanskan esimerkkiä kannattaa seurata yhtä vähän kuin silloin kuin maassa kiellettiin komediat ja huvitukset, jotka ovat sittemmin palanneet ohjelmaan. "Phosphilus" ehdottaa, että pyhäpäivät jätetään ennalleen, mutta annettaisiin ihmisille vapaus jättää jumalanpalvelus väliin, jos heillä on hyödyllisempää tekemistä.¹⁰⁸⁶ *Dagligt Allehandassa* nimimerkki "Opartisk" ei jäänyt odottamaan kehotusta mielipiteensä kertomiseen vaan ilmoitti olevansa valmis luopumaan paavillisina pitämistään apostolien päivistä, mutta haluavansa säilyttää Marian ilmestyspäivän, pitkäperjantain, Kristuksen taivaaseenastumisen päivän eli helatorstain sekä juhannuksen.¹⁰⁸⁷

"Phosphiluksen" logiikka perustui enemmistön oikeassa olemiseen, mihin tarttui nimimerkki "Junius Faustus": "Jos enemmistö olisi muhametinuskoisia olisiko se silloin oikea usko?" "Junius Faustus" vetoaa Raamatun sapattimääräykseen ja on valmis luopumaan 17 pyhäpäivästä. Kompromissin omaisesti hän kehottaa sääytyä antamaan päätöksen, jossa entisinä pyhäpäivinä saisivat mennä kirkkoon ne, jotka välttämättä haluavat.¹⁰⁸⁸ "Junius Faustukselle" vastasi *Dagligt Allehandassa* kirjoittaja, joka näki kaikki pyhäpäivät tarpeellisina Jumalan kunnioittamiseksi ja valtakunnan saavuttavan menestyksen vain Jumalan kunnioituksella.¹⁰⁸⁹ Argumentointi ei kestänyt vastineen kirjoittajan käsittelyssä.¹⁰⁹⁰

Keskustelu jatkui myös *Inrikes Tidningarissa*, jossa "Junius Faustus" sai vastauksen "Phosphilukselta", joka arveli, että "Junius Faustus" oli keskustelun aloittanut kirjoittaja Skarasta.¹⁰⁹¹ Tämä kuitenkin kiistettiin toisaalta.¹⁰⁹² Seuraava *Inrikes Tidningariin* kirjoittanut vastasi sekä *Inrikes Tidningarista* että *Dagligt Allehandasta* luettuun todeten, ettei jokaisen päivän pyhittäminen maan taloutta paranna.¹⁰⁹³ "Phosphilus" vastasi toivoen loppulauseessaan, ettei kirjoittajan ironia loukkaisi itseään enempää kuin häntä.¹⁰⁹⁴ Viimeinen kirjoitus aiheesta julkaistiin *Inrikes Tidningarissa*, kun uudet valtiopäivät olivat jo käynnissä. Nimimerkki "Carl Landtbrukare" ei viitannut mihinkään edellä mainituista kirjoituksista. Hän kertoi, että helluntaipyhien huomioiminen oli Länsi-Götanmaan savi- mailla aiheuttanut kadon, sillä sopivat kylvöpäivät menetettiin, kun pelot pääsivät kuivumaan. Tätä ei olisi tapahtunut, jos edellisillä valtiopäivillä olisi

¹⁰⁸⁵ IT 1770:97:1.

¹⁰⁸⁶ IT 1770:101:1.

¹⁰⁸⁷ DA 1770:292:2.

¹⁰⁸⁸ IT 1771:11:2.

¹⁰⁸⁹ DA 1770:64:1.

¹⁰⁹⁰ DA 1771:78:1.

¹⁰⁹¹ IT 1771:20:2.

¹⁰⁹² IT 1771:28:1.

¹⁰⁹³ IT 1771:34:2.

¹⁰⁹⁴ IT 1771:36:2.

pyhäpäivät poistettu kuten ulkomailla. Totista kristinuskoa oli lähimmäisenrakkaus ja pyhäpäivistä sopisi siirtää sunnuntaihin jopa joulupäivä.¹⁰⁹⁵ Kesällä 1771 alkaneilla valtiopäivillä ei yksimielisyyttä saavutettu pyhäpäivistä, joiden vähentämisestä teki päätöksen Kustaa III vallankaappauksensa jälkeen.¹⁰⁹⁶

Pyhäpäivistä käydyssä keskustelussa sekä nimimerkkien käyttö että kirjoitusten tyyli laji poikkeavat *Inrikes Tidningarin* tavanomaisesta sisällöstä. Sekä *Dagligt Allehandassa* että Englannin ja Ranskan lehdistössä nimimerkkien käyttö oli tavanomaisempaa ja siihen liittyi usein ironinen kielen käyttö.¹⁰⁹⁷ Näiden hetkellinen esiintyminen *Inrikes Tidningari*ssa viittaa siihen, ettei toimituksessa ollut linjausta niitä vastaan, vaan kyse oli kirjoittajien valinnasta.

Valtiopäivillä 1771–72 käyty keskustelu aatelin erioikeuksista kosketti monia. Aiheesta ei lähetetty kuitenkaan yhtään oman maan sanomaa *Inrikes Tidningari*in, vaikka kirjoituksia julkaistiin lähes jokaisessa *Dagligt Allehandan* numerossa.¹⁰⁹⁸ Lehden valinnassa voi olla mukana poliittisia tarkoituksia, mutta todennäköisempää on, että kirjoittajat halusivat osallistua nopeasti etenevään keskusteluun Tukholmassa ja päivittäin ilmestynyt sanomalehti oli tähän sopivin paikka. Sinne tosin sopi kirjoittaa kommentteja myös viiveellä. *Inrikes Tidningari*ssa julkaistu ehdotus hyödyllisten laitteiden pienoismallikamareista jokaisen läänin pääkaupungissa sai yli vuotta myöhemmin *Dagligt Allehandassa* kitkerän vastineen valtiolta palkkaa nostaneelta.¹⁰⁹⁹

Pyhäpäivistä keskustellessa näkynyt uudenlainen tyyli ei ollut kaikkien mieleen. Kritiikki painovapaudesta oli kuitenkin jälleen aihe, joka ei päätynyt *Inrikes Tidningarin* sivuille. Toisaalla eli jälleen *Dagligt Allehandassa* Suomesta lähetetyn kirjeen otteessa (tai sellaisena esitettynä) todettiin: ”Meidän kotona olevien ruotsalaisten miesten mieliä ei voi kuin pahoittaa, kun kuulemme ja luemme herrainpäiviä viettäviltä seuduilta asioita, joita leimaa erimielisyys, katkeruus ja sappi kirjoituksissa ja painotöissä, joissa niiden luulisi olevan kiellettyjä valistuneena aikana”.¹¹⁰⁰

Kirjoittajan kritisoima kulttuuri näkyi joissakin *Inrikes Tidningarin* keskusteluissa, mutta painovapauden vuodet eivät erotu oman maan sanomissa erityisen aktiivisuuden tai keskusteluhalukkuuden aikana. Into mielipiteiden ilmaisuun purkautui uusiin ja usein lyhytaikaisiin periodisiin julkaisuihin ja pamfletteihin.

¹⁰⁹⁵ IT 1771:63:2.

¹⁰⁹⁶ Malmstedt 1994:140–141.

¹⁰⁹⁷ Baudry 2018; Kristiansen 2019a; Bond 2021:52–54.

¹⁰⁹⁸ Skuncke 1999; Skuncke 2003:278–284; Skuncke 2004:97–101; Skuncke 2011:138–141; Nordin 2000:402–418; Nurmiainen 2009:180–192.

¹⁰⁹⁹ IT 1771:27:2; DA 1772:169:2.

¹¹⁰⁰ DA 1771:221:2 (Det kan ej annat än gå oss hemmawarande Swenske Män til finnes, at ifrån Herrdags-orten höres och läses saker, som utmärka oenighet, bitterhet och en galla i Skrifter och Tryck, som man tror borde wara bannlyst utne et uplyst tidewarf.), suomennos Knif (2018:208) Sitaatin nosti esiin Landgrén (2002:522) ja sen toisti Knif (2018:208), joka esitti mahdollisuuden, että otsikointi ei välttämättä vastaa todellista kirjoituspaikkaa. Vähintäänkin nimellisesti Suomesta oli osallistuttu keskusteluun painovapaudesta *Dagligt Allehandassa* ainakin kaksi kertaa aiemmin (DA 1770:286:1–2; DA 1771:15:2).

4.2.3 Yksinvaltiuden aika

Kustaa III:n vallankaappaus syksyllä 1772 jätti painovapauden tulkinnan epäselväksi pariaksi vuodeksi, mutta sekä pamflettien että kirjojen julkaisu väheni nopeasti ja huomattavasti jo ennen vuonna 1774 uusittua painovapautta.¹¹⁰¹

Kun *Inrikes Tidningarissa* alkuvuodesta 1774 julkaistussa sanomassa ehdotettiin opetussuunnitelmiin lisää luonnonhistoriaa kreikan ja heprean kustannuksella, kommentit lähetettiin *Dagligt Allehandaan*.¹¹⁰² Kirjoitukset saattoivat liittyä vuonna 1770 asetettuun kasvatuskomissioon, joka teki esityksensä uudeksi koulujärjestykseksi vasta vuonna 1778.¹¹⁰³ Hyödyn aikaa heijastavaa keskustelua muutoksista koulujärjestykseen oli kuitenkin käyty jo vuosikymmeniä eli asia ei ollut uusi.¹¹⁰⁴ Utta ei myöskään ollut julkinen keskustelu aiheesta, sillä latinan asema oli ollut esillä jo vuonna 1755 *Lärda Tidningarissa*.¹¹⁰⁵ Jälleen vaikuttaa siltä, että poliittisuus ei ollut syy keskustelemattomuuteen *Inrikes Tidningarissa*, vaan *Dagligt Allehandaan* siirryttiin käytännöllisistä syistä. Kun keskustelut kirjoitukset oli sitten totuttu lähettämään toisaalle ja lukemaan muista lehdistä, niiden esiintyminen *Inrikes Tidningarissa* kävi harvinaisemmaksi jo ennen kuin poliittisen kulttuurin muutos alkoi hävittää keskustelevuutta muista lehdistä.

Esimerkiksi palkolliskysymyksestä vaihdettiin sekä *Dagligt Allehandassa* että *Stockholms Postenissa* ajatuksia kahden vuoden ajan 1770-luvun lopulla, mutta aihe ei näkynyt *Inrikes Tidningarin* oman maan sanomissa.¹¹⁰⁶ Vastaavasti keskustelu juutalaisten asemasta ja laajemmasta uskonnonvapaudesta käytiin toisaalla.¹¹⁰⁷ Jopa poliittisesti erittäin arasta paloviinanpoltosta käytiin keskustelua lehdistössä.¹¹⁰⁸ Samaan aikaan sanomat aiheesta *Inrikes Tidningarissa* keskittyivät kiittämään kuninkaan viisautta ja kuvasivat päätösten täytäntöönpanoa.¹¹⁰⁹ Uuden päätöksen jälkeen voitiin kuitenkin tuoda esiin se, että polttokielto ei ollut toiminut täydellisesti.¹¹¹⁰

Inrikes Tidningarissa voitiin myös edelleen ilmaista erimielisyyttä. Yhden kihlakunnan luvattomista käsityöläisistä valittanut kirjoittaja sai vastineen, joka

¹¹⁰¹ Heckscher 1949:814, 824–825; Boberg 1951:79, 81; Nordin 2009:93; Nordin 2020:93–95.

¹¹⁰² IT 1774:21:2; DA 1774:120:1–2; DA 1774:147:1–2.

¹¹⁰³ Joutsivuo 2010:145. Keskustelu ei päättynyt tähän, vaan kannanottoja oli esim. *Stockholms Postenissa* vuosina 1779 ja 1781 (Ljunggren 1873:122–124).

¹¹⁰⁴ Ahokas 2013; Joutsivuo 2010:136–145.

¹¹⁰⁵ Nilsson 1973:203–204.

¹¹⁰⁶ Vegesack 1995:80–86; Harnesk 1990:56–62; Virrankoski 1986:316–325; Forsgård 2014:198–210; Lindberg 2017; Knif 2018:210–215. Hecksher (1949:825) pitää kyseistä keskustelua lähes ainutlaatuisena kyseisenä aikana. Knutsson (2023:32–38, 40–41) on kuitenkin tunnistanut salakuljetukseen liittyvää keskustelua painovapauden jälkeiseltä ajalta ja Virrankoski (1986:288–297), käsittelee *Dagligt Allehandan* käyttöä poliittiseen vaikuttamiseen vuosina 1774–1775. Esimerkkejä *Dagligt Allehandassa* vuosina 1769–1776 käsitellyistä aiheista ks. Alvin 1914:243–245. Myös esimerkiksi vuonna 1784 *Dagligt Allehandassa* käytiin yhteiskunnallista keskustelua (Nyman 1988:154–157).

¹¹⁰⁷ Nyman 1988:132–157.

¹¹⁰⁸ Boberg 1951: 87–93, 111–138.

¹¹⁰⁹ IT 1772:80:2; IT 1773:7:1; IT 1773:47:3; IT 1774:4:2.

¹¹¹⁰ IT 1776:33:1 (Salapoltto mainittiin myöhemminkin: IT 1776:63:1; IT 1780:29:1).

puolestaan sai oman vastineensa.¹¹¹¹ Hieman pidempään *Inrikes Tidningarin* sivuilla pysyi keskustelu Kokemäenjoen virtauksesta. Porista kerrottiin epätavallisen pahoista tulvista vuonna 1780 ja aihe palasi *Inrikes Tidningariin* Huittisista syksyllä 1783 lähetetyssä kirkkopalokuvauksessa, jonka oheen liitettiin kirkonkirjoihin merkittävät tapahtumia, joissa tulvat mainittiin useita kertoja. Kuvauksen lopuksi annettiin ymmärtää ongelmien ratkaisuksi koskien raivaus ja listattiin jo tehty työ.¹¹¹² Tähän sanomaan reagoitiin lähes vuoden viiveellä toisaalta Porin läänistä. Kirjoittaja näki kommentoinnin tarpeelliseksi, sillä Huittisissa oli kritisoitu julkisten varojen käyttöä koskenraivauksiin. Tällainen arvostelu, joka väistämättä kohdistui raivaustyön tilaajiin ja valvojiin, oli kirjoittajan mielestä sopimatonta julkisissa kirjoituksissa.¹¹¹³ Edelleen oli kuitenkin niitä, joiden mielestä lehdistöllä oli rooli viranhaltijoiden toimien valvonnassa.¹¹¹⁴

Ehkä syytös sopimattomuudesta sai Isaac Carénin (1750–1816) allekirjoittamaan Huittisista lähettämänsä vastauksen.¹¹¹⁵ Vastaus Carénin kirjoitukseen lähetettiin *Inrikes Tidningarin* sijaan *Dagligt Allehandaan*.¹¹¹⁶ Carén osallistui keskusteluun vielä yhdellä *Stockholms Postenissa* julkaistulla pitkällä kirjoituksella, joka tuskin olisi mahtunut *Inrikes Tidningariin*.¹¹¹⁷ Turussa ei keskustelun aikana ilmestynyt lehteä, joten ainoa paikka lehtikeskustelulle oli Tukholmassa, jossa olisi myös tehty päätökset koskenraivauksesta.

Saman ajan valtakunnallisempi aihe oli vuosien 1780–1783 kadoista syntynyt nälänhätä, johon muun kirjoittamisen ja avunannon näkökulmasta palataan luvussa 5.1. Alustalaistensa selviämisestä huolestunut ja jatkuvaa kerjäläisten kulkemista Upplannissa todistanut Germund Adam Cederhielm (1740–1808) näki osaratkaisuna hevosenlihan syönnin. Hän oli itse kokeillut sitä jo joitakin vuosia aiemmin havaitsematta terveydellisiä haittoja. Nälkätalven lopulla Cederhielm kokosi 25.3.1784 rahvasta kolmesta kirkkopitäjästä todistamaan hevosenteurastusta. Vuotta myöhemmin hän julkaisi painatteen, jossa kannusti muitakin ja viittasi oman kokemuksensa ohella käytäntöön ulkomailla.¹¹¹⁸ Painatteen teksti julkaistiin Karlstadin lehdessä kesäkuussa ja samalla kerrottiin, että Cederhielm oli valittu kuninkaallisen isänmaallisen seuran jäseneksi. Seura oli samassa yhteydessä myöntänyt muistorahan teurastuksessa mukana olleille 14 miehelle ja 4 naiselle.¹¹¹⁹

¹¹¹¹ IT 1775:74:1; IT 1775:89:1; IT 1776:66:2.

¹¹¹² IT 1780:63:1; IT 1783:85:1; IT 1783:91:1.

¹¹¹³ IT 1785:2:1; vrt. Nordmark 2017a:121.

¹¹¹⁴ Lundell 2002:89–90.

¹¹¹⁵ IT 1785:68:1; IT 1785:69:1; Kotivuori 2005 #8740.

¹¹¹⁶ DA 1786:218:1–2; DA 1786:219:1–2; DA 1786:220:1.

¹¹¹⁷ SP 1787:61:2–3; SP 1787:62:2–3; SP 1787:63:2.

¹¹¹⁸ Cederhielm 1784. (Teurastuksen vuosi ei käy ilmi tästä huhtikuuhun mennessä [Nyköpings Weckotidningar 1784:16:4] julkaistusta painatteesta. Kuninkaallisen isänmaallisen seuran asiakirjoihin perustuen Högberg [1961:154, 296] ilmoittaa vuoden 1783, vaikka julkisuus alkaa vasta seuraavana vuonna. Egardt [1962:44–46] pitää selvänä, että teurastus tapahtui maaliskuussa 1784 ja tietoiseen näytökseen sopii heti seurannut julkisuus. Levertin (1919:208–209) ajoittaa aatelin keskuudessa syntyneen muodin ja kirjeenvaihdon talveen 1784 tarkoittaen ilmeisesti alkuvuotta 1784.) Cederhielmin toiminnasta laajemmin, ks. Wiklund 2021:40–56.

¹¹¹⁹ Carlstads Weckotidningar 1784:24:2–8; Carlstads Weckotidningar 1784:26:2–3; Högberg 1961:154; Egardt 1962:51.

Kuninkaallinen isänmaallinen seura tiedotti *Inrikes Tidningarissa* suhteellisen säännöllisesti. Huhti-, touko- ja kesäkuun kokouksissa hyväksytyt jäseniä luettiin kesäkuun alussa, mutta Cederhielm puuttuu listasta. Kyseessä voi olla silkka erehdys, sillä listasta puuttuu kaksi muutakin nimeä.¹¹²⁰ Vaihtoehtoinen selitys on se, että seuraan tai lehden toimitukseen oli tullut tiedoksi kuninkaan vastenmielisyys hevosenlihan syöntiin.¹¹²¹ Tämä ei kuitenkaan estänyt kuninkaallista isänmaallista seuraa edistämästä asiaa edelleen esimerkiksi palkitsemalla hevosenensa syöneen torpparin.¹¹²² Tämän uutisoinnin ohella *Inrikes Tidningarin* sivuilla julkaistiin vuonna 1784 aiheesta vain ote Skaran hiippakunnan kiertokirjeestä, jossa pappeja kehoitettiin edistämään hevosten käyttöä ravintona ja hankkimaan Cederhielmin painate, josta oli näytekappaleita kiertokirjeen mukana.¹¹²³ Sama kiertokirjeen ote oli julkaistu *Dagligt Allehandassa* kuukautta aikaisemmin, mutta sen ja muidenkaan lehtien sivuilla kommentointi ei ollut erityisen vilkasta eivätkä kirjoitukset viitanneet toisiinsa. Kiinnostus aiheeseen vaikuttaa päättyneen jo alkuvuodesta 1785.¹¹²⁴

Keskustelun näkymättömyys tekee erikoiseksi *Inrikes Tidningarissa* lokakuussa 1785 julkaistun sanoman, jossa satiirisesti kehoitettiin rottien syöntiin merenrantakaupungeissa.¹¹²⁵ Sen lisäksi, että tyyllilaji erosi kaikesta muusta lehdessä julkaistusta, kommentoinnin kohde ei ollut ilmiselvästi ajankohtainen. Tavanomaisempi ja hevosenlihan syöntiä puolustava ruukinomistaja Johan Yngströmin kirjoitus julkaistiin vuotta myöhemmin.¹¹²⁶ Tätä seurasi pian pitkäköö kriittinen vastine, johon puolestaan vastattiin lyhyellä anekdootilla.¹¹²⁷ Käytännön kokemuksia jaettiin vielä alkuvuodesta 1788.¹¹²⁸

Viimeiseksi tutkimusajan keskusteluksi on hahmotettavissa edellä käsitellyt ylellisyys sopimuksia muistuttava puolustusintoilmoittelu. Se ei käynnistynyt heti Venäjää vastaan aloitetun sodan jälkeen vaan siihen liittyneestä niin sanotusta teatterisodasta Tanskan kanssa. Kun kyseisen sodan uhka oli ilmeinen, kuningas Kustaa III jätti Suomen rintaman ja aloitti 11.9.1788 Taalainmaan kiertoksen nostattaakseen Kustaa I:n tapaan vapaaehtoisia sotavoimia Tanskaa vastaan.¹¹²⁹ Kuninkaan luottomies Gustaf Mauritz Armfelt aloitti vastaavan matkan pari päivää myöhemmin.¹¹³⁰

Kuninkaan matkan alkuosasta ei ilmestynyt *Inrikes Tidningarissa* tavanomaisia vastaanottojuhllaisuuskuvauksia totutulla nopeudella. Tällainen sanoma Falunista julkaistiin vasta marraskuun alussa eli reilusti yli kuukauden viiveellä ja sitä ennen oli ehditty lukea ajallisesti myöhemmästä Filipstadin

¹¹²⁰ IT 1784:44:2; Högberg & Danielsen 1961:37–38.

¹¹²¹ Levertin 1919:172; Högberg 1961:154–155; Egardt 1962:47–48.

¹¹²² IT 1784:76:1; Högberg 1961:155.

¹¹²³ IT 1784:56:2–3; DA 1784:147:1.

¹¹²⁴ SP 1784:113:1–2, 1784:129:3, 1784:152:2–3, 1785:33:3; DA 1784:193:1; DA 1784:196:1.

¹¹²⁵ IT 1785:79:1; IT 1785:80:1 (vrt. SP 1785:298:2–3 (uudelleenjulkaisu Götheborgska Nyheter 1786:10:79–80); DA 1786:278:1).

¹¹²⁶ IT 1787:53:1.

¹¹²⁷ IT 1787:98:1, 1787:102:2.

¹¹²⁸ IT 1788:20:1.

¹¹²⁹ Tegnér 1881:213–217; Lönnroth 1986:185–191; Tandefelt 2007a: 319–335; Berlova 2013:135–141.

¹¹³⁰ Tegnér 1881:219–220.

vierailusta. Falunin raportit olivat kuitenkin ennen *Inrikes Tidningaria* esillä sekä kaupungin omassa sanomalehdessä että *Stockholms Postenissa*.¹¹³¹ Stig Bobergin mukaan kuningas toimitti itse kierroksen kuvauksen *Hamburger-Correspondenteniin*, jossa se julkaistiin 21.10.1788 eli lähes kuukausi sen jälkeen, kun Tanskan joukot olivat kävelleet Norjan rajan yli ja miehittäneet osia eteläisestä Ruotsista. Ruotsiksi sama teksti ilmestyi *Allmänna Tidningarissa* 12.11.1788. Sen kuvaus rahvaan innokkuudesta on kyseenalaistettavissa ja sama piirre pätee hyvin todennäköisesti *Inrikes Tidningarissa* julkaistuihin sanomiin, joissa kerrottiin paikallisista toimista puolustuksen hyväksi.¹¹³²

Varhaisimmat näistä edeltävät tanskalaisten joukkojen rajanylitystä 23.–24.9.1788 ja kuninkaan 29.9.1788 antamaa julistusta, joka innosti vapaajoukkojen perustamiseen,¹¹³³ eivätkä sanomat seuraa myöhemmin syntynyttä mallia isänmaallisuuden korostuksesta. Elokuun lopulla Norrköpingistä mainittiin lyhyesti aiottu suunnittelukokous ja sen tulos 17.9.1788 kerrottiin mainitsematta isänmaanrakkautta ja korostaen kuninkaalta maaherran kautta saatua käskytystä. Koska hyökkäystä ei tarvinnut tässä vaiheessa pelätä, oli sovittu, että saaristoon jaetut kiväärit kerättäisiin pois ja lähetettäisiin Jönköpingiin. Jo aloitetut sotaharjoitukset kaupungissa ja ympäröivällä maaseudulla lopetettaisiin, sillä kaikilla oli parempaakin tekemistä.¹¹³⁴ Oma aktiivisuus olisi ollut ymmärrettävää venäläisten suuren Pohjan sodan aikana polttamassa kaupungissa, mutta sitä ei kannatettu. Uhka oli suurempi Gotlannissa, josta kerrottiin elokuun lopulla käytännön toimista ilman koristefraaseja.¹¹³⁵

Malmöstä 3.10.1788 lähetetyssä sanomassa viitattiin suoraan Tanskan liittoutumiseen Venäjän kanssa. Entisessä Tanskan osassa oli nyt tarpeen sanoin todistaa ruotsalaisesta ajatusmaailmasta sekä kuninkaan ja isänmaan puolesta sykkivistä sydämistä. Kaikki kykenevät miehet olivat vapaaehtoisesti ottaneet kiväärin kantaakseen.¹¹³⁶ Kauempana vihollisen miehittämästä alueesta ja riskialttiista rannikosta puolustusinto oli olennaisesti laimeampi. Sanomassa Örebrosta todettiin suoraan, että sodan uhka koettiin vähäiseksi. Tästä huolimatta kuninkaan 29.9. antamaa käskyä oli noudatettu ja porvariskaartia vahvistettu 25 miehellä. Mukana oli myös vakuutus rakkaudesta kuningasta sekä isänmaata kohtaan ja loppuun oli lisätty viittaus kansan rakkaudesta ja uskollisuudesta hallitsijaan, jonka valtikan kiilto kaksinkertaistuneella loistolla tunkeutuu oikeamielisen kansalaisen sydämen ytimeen.¹¹³⁷ Hieno ilmaus ei riittänyt peittämään puutteita ja Örebrosta lähetettiin kuukautta myöhemmin sanoma, jossa edellisen kanssa ristiriitaisesti vakuutettiin koko läänin ryhtyneen puolustustoimiin jo ennen kuninkaan päätöstä ja pelkästään vastaavista toimista toisaalla kertovien huhujen perusteella.¹¹³⁸

¹¹³¹ IT 1788:78:1; IT 1788:87:1; IT 1788:88:2; Tandefelt 2007a:328–329.

¹¹³² Boberg 1967:27–31; Tandefelt 2007a:329.

¹¹³³ Tegnér 1881:220–221; Suolahti 1991(1925):489–490.

¹¹³⁴ IT 1788:69:1; IT 1788:74:1.

¹¹³⁵ IT 1788:72:2.

¹¹³⁶ IT 1788:83:1.

¹¹³⁷ IT 1788:85:1.

¹¹³⁸ IT 1788:97:1.

Oikea malli kirjoittamiselle oli saatu viimeistään Falunista, jossa oli loka-kuun lopulla hyvin sotaisia tunnelmia kuninkaan vierailun jälkeen. Vapaajoukkojen rivit oli täytetty ja tykeillä ammuttiin aamuin ja illoin. Intoa selitettiin Ruotsin aarrekkammion eli kaivoksen suojelemisella. Jokaisen miehen vakuutettiin olevan kutsun saatuaan valmis taisteluun vihollista vastaan.¹¹³⁹ Propaganda vaikutti varmasti myös Pohjanlahden rannikolla, mutta siellä riski oli todellisempi ja kokemuksia venäläisistä muistettiin. Tukholman pohjoispuolella Öregrundissa ensimmäinen huhu sodasta oli palauttanut mieleen venäläisten rannikkohyökkäykset vuosina 1719–21 ja herättänyt huolen puolustautumisesta, sillä kaupungissa oli vain 50–60 lintujen metsästyksen käytettyä pyssyä. Apua saatiin läheltä ruukilta, joka lahjoitti kaupungille neljä tykkiä, ruutia ja kuulia.¹¹⁴⁰ Uumajassa oli kuultu huhu vihollisesta läänin rajalla ja kaupungissa järjestettiin porvariston kokous puolustusvalmiuden selvittämiseksi.¹¹⁴¹ Gävlestä lähetettiin vielä pidempi selostus. Koska kaupunki oli ollut ensimmäisenä Kustaa I:n ja taalainmaalaisten tukena, se halusi nyt kilpailla naapuriensa kanssa kunniaa taistella urheasti isänmaan puolesta.¹¹⁴²

Vastaavan sisältöisiä sanomia lähetettiin vuoden 1788 lopulla myös Vimmerbystä, Västervikistä, jossa muisteltiin mereltä tehtyjä hyökkäyksiä vuosina 1452, 1517 ja 1677, sekä Kristinehamnista.¹¹⁴³ Medelplanissa oli tyytyväisenä luettu, miten valtion eteläosissa keskenään kisattiin palavassa rakkaudessa kuninkaaseen ja isänmaahan. Tietenkin myös seudun ainoassa kaupungissa Sundsvallissa oli osallistuttu yhteiseen projektiin muistelematta sitä alkuun pannutta kuninkaan määräystä.¹¹⁴⁴ Sitä ei myöskään mainittu vastaavissa sanomissa Nyköpingistä, Öölannin saarelta, Uppsalasta, Karlskronasta, Eksjön seudulta, Piitimestä, Växjöstä, Norrlannista, Uppsalasta (uudelleen), jossa aseistuksen lisäksi oli alettu lahjoittaa viljaa armeijalle, ja Rånen seurakunnasta.¹¹⁴⁵ Isänmaan rakkautta vakuutettiin, mutta puolustusinto kohdistui omaan kaupunkiin tai lääniin.

Samaan tapaan kuin kuninkaallisia juhlista, sanomien julkaisuun syntyi viivettä ja vaikka tanskalaiset joukot olivat siirtyneet omalle puolelleen rajaa jo marraskuussa 1788, sanomia puolustusinnosta julkaistiin vielä maaliskuussa 1789. Tuolloin julkaistiin myös päiväämättömänä ensimmäinen sanoma Suomen puolelta, Heinolasta. Siinä viitattiin aiempiin tiedonantoihin ja kerrottiin Hollolan emäseurakunnan ja kappelien, Sysmän, Hartolan, Mäntyharjun, Ristiinan ja muidenkin seurakuntien pitäjänkokouksissa päätetyn olla valmiita tarttumaan aseisiin, kunhan niitä ja ammuksia saataisiin Hämeenlinnasta. Kirjoittaja arveli, että joukkoon kuuluisi 20 000–30 000 miestä.¹¹⁴⁶ Varhaisin kyseisistä pitäjänkokouksista oli järjestetty Hollolassa 2.11.1788, mutta Hartolassa asiasta oli keskusteltu vasta 20.1.1789 ja suurin osa hämäläisistä sopimuksista tehtiin tammi- ja

¹¹³⁹ IT 1788:85:1.

¹¹⁴⁰ IT 1788:87:2.

¹¹⁴¹ IT 1788:90:1.

¹¹⁴² IT 1788:90:2.

¹¹⁴³ IT 1788:91:1; IT 1788:91:2.

¹¹⁴⁴ IT 1788:93:1.

¹¹⁴⁵ IT 1788:94:1; IT 1788:96:1–2; IT 1788:97:1; IT 1788:99:1; IT 1788:100:1; IT 1789:1:1; IT 1789:19:2; IT 1789:21:1.

¹¹⁴⁶ IT 1789:20:1.

helmikuussa.¹¹⁴⁷ Seuraavana kesänä huhu Värälässä rajan ylittäneistä kasakoista sai Hollolan miehet liikkeelle, mutta he eivät ehtineet kirkollekaan asti, kun eräs upseeri sai joukon vakuutettua huhun paikkaansa pitämättömyydestä. Tapahtunut kuitenkin esitettiin *Inrikes Tidningariin* lähetetyssä sanomassa todistuksena siitä, ettei Suomen kansaa (Finska Nation) voisi suurin lupauksin, painostuksella tai uhkauksin saattaa turmioon.¹¹⁴⁸ Oman maan sanomissa suomalaisuuden maininta on niin harvinaista, että ilmaisu tässä yhteydessä vaikuttaa viittaukselta Anjalan liittoon.

Vaikka nykyisen Ruotsin puolelta julkaistiin vuonna 1789 vielä pari edellisten kaltaista sanomaa isänmaallisesta ja kuningasta kunnioittavista puolustustoimista,¹¹⁴⁹ läheskään joka paikasta ei nähty tarpeelliseksi tällaista viestintää *Inrikes Tidningarissa* tai muissa lehdissä.¹¹⁵⁰ Yksi mahdollinen selitys esitettiin Turusta, jossa julkaistiin paikallisessa lehdessä kuvaus kuninkaan kiitoksista Hångonniemen puolustuksen hyväksi tehdystä työstä. Samassa tilaisuudessa porvarit lahjoittivat rahaa laivastolle, mutta kun everstiluutnantti Victor von Stedingk halusi kertoa tästä *Inrikes Tidningariin*, kauppias J. J. Pipping totesi, että porvaristo oli tehnyt vain velvollisuutensa eikä odottanut siitä kiitosta.¹¹⁵¹ Vuotta myöhemmin Pippingiltä ja hengenheimolaisiltaan ei ehkä enää kysytty ja Tukholmaan lähetettiin sanoma viidestä laivastolle rakennetusta aluksesta ja näiden valmistuttua pidetyistä juhlista.¹¹⁵² Mitään yhtenäistä käsitystä sopivasta julkisuuden käytöstä ei siis ollut, vaikka puolustusintoa huokuvat sanomat vaikuttavat orkestroituilta.

Kustaa III:n vallankaappauksen jälkeen *Inrikes Tidningarin* sisältö yksipuolistui huomattavasti, kun sekä isänmaallisen seuran palkinnonjakoraportointi ja hyväntekeväisyyteen liittyvät sanomat yleistyivät. Harvalukuisetkin yhteiskunnalliset sanomat kuitenkin todistavat, että lehti olisi edelleen voinut toimia keskustelualustana. Olemassaolevan tutkimuksen varassa ilmeinen selitys keskustelun vähäisyydelle on muuttunut poliittinen tilanne ja kulttuuri. Edelleen on kuitenkin kartoittamatta *Dagligt Allehandan* sisältö ja sen muutokset. Jos siellä haluttiin jatkaa julkista keskustelua, sen päättymiseen *Inrikes Tidningarissa* on löydettävä muitakin syytä kuin ajan henki.

4.3 Kanssapuhuminen

Säätyväen kokoontuessa 1700-luvulla juhlimaan esimerkiksi kirkon vihkimistä he söivät pitoruokaa ja viettivät ”Ehton suotusilla kanssapuheilla”.¹¹⁵³ Tilaisuuksia tavata ihmisiä lähiympäristöä kauempaa ei ollut usein ja siksi kirjeet olivat

¹¹⁴⁷ Suolahti 1991(1925):496–498, 504–520.

¹¹⁴⁸ IT 1789:66:1.

¹¹⁴⁹ IT 1789:74:1; IT 1789:84:1.

¹¹⁵⁰ Boberg 1967:29–30.

¹¹⁵¹ Åbo Nya Tidningar 1789:22:177–179; Åbo Nya Tidningar 1789:26:215.

¹¹⁵² IT 1790:40:2.

¹¹⁵³ VKS: kanssapuhe, kanssapuhuja.

merkittävä tapa ylläpitää ihmissuhteita. Osa kirjeiden muodostamasta kirjoitustusta keskustelusta sai uuden ja julkisen muodon lehdistössä. Keskustelussa oli myös piirteitä pamflettidebateista.

Keskustelu *Inrikes Tidningar*in sivuilla ei muodostunut runsaaksi tai jatkuvaksi. Tätä selittää osaltaan luvussa 3 havaittu kirjoittavien lukijoiden taipumus kanssaolemiseen eli yksimielisyyden esittämiseen ja mallien seuraamiseen.¹¹⁵⁴ Vain pieni osa kirjoittavista lukijoista oli valmis kommentointiin ja arviointiin tai kertomaan uutta tai poikkeavaa tietoa. Osuus oli varmasti pieni myös Ranskassa, mutta siellä väestö oli suurempi ja kirjoittavia lukijoita oli tavallisemmissakin ihmisissä. Isompi joukko synnytti Elizabeth Andrews Bondin kuvauksen perusteella sanomalehdissä olennaisesti aktiivisemmän luonnontieteellisen keskustelun kuin mihin oli mahdollisuutta samaan aikaan Ruotsissa.¹¹⁵⁵

Tieteellisen tiedon jakaminen vaati erityistä perehtyneisyyttä, jota oli vain joillakin lukijoista. Mitä enemmän tietoa lukijalla oli, sitä todennäköisemmin hänellä oli myös jo olemassa olevia tapoja tiedon saantiin ja jakamiseen eli tuttavien ja kirjeenvaihtoverkosto. Monien tiedossa oli myös se, että Kuninkaallinen tiedeakatemia oli avoin postilaatikko tiedolle ja tarjosi arvostetun julkaisukanavan. *Inrikes Tidningarille* jäi ylijäämä eli lyhyemmät tiedonannot. Lehti kuitenkin mahdollisti keskustelun, jossa oli tilaa erimielisyydelle myös luonnontieteestä.

Innokkaimmin *Inrikes Tidningarissa* keskusteltiin käytännön pulmista ja ratkaisuksista. Samoja ongelmia oli monilla ja keinoja tunnetusti monenlaisia, joten omien kokemusten jakamiseen ei ollut merkittäviä sosiaalisia esteitä. Tieteellisten aiheiden tapaan tiedeakatemian julkaisu ja erityisesti Kuninkaallisen isänmaallisen seuran *Hushållnings journal* olivat vaihtoehtoisia paikkoja tiedonjakamiselle, mutta ne eivät tarjonneet yhtä helppoa ja suhteellisen nopeaa mahdollisuutta neuvon kysymiselle suurelta lukijajoukolta. Vaikka nämä käytännön seikoihin liittyneet keskustelutkin vähenivät *Inrikes Tidningarissa* tutkimuskauden lopulla sisällön yksipuolistuessa, vielä vuonna 1793 aloittanut paikallislehti sai julkaistavakseen runsaasti vastaavaa sisältöä.¹¹⁵⁶

Yhteiskunnalliselle keskustelulle lehdistö tarjosi uudenlaisen ympäristön verrattuna aiempiin käsin kirjoitettuihin teksteihin ja pamfletteihin, jotka tavoittivat pienemmän ja todennäköisesti maantieteellisesti rajatumman ryhmän lukijoita. *Inrikes Tidningarissa* keskustelu aiheista, joihin ei liittynyt erityistä arkuutta tai arvostelua, vaikuttaa mahdolliselta koko ajan, mutta siitä ei syntynyt yleistä käytäntöä. Luonnontieteen tapaan yhteiskunnalliset asiat ja niistä kirjoittaminen todennäköisesti kiinnostivat vain pientä osaa lukijoista.¹¹⁵⁷ Kyseessä oli myös muita sanomia vapaamuotoisempi esitys, joka vaati vakuuttamista ja perusteluja eikä voinut seurata valmista mallia, eli kirjoittaminen vaati enemmän omia valintoja ja ajattelua.

Kansalaislehdistöä ja erityisesti sen keskustelua tarkastellut Patrik Lundell tunnistaa näiden ominaisuuksille ja kehitykselle useita syitä, joista hän korostaa

¹¹⁵⁴ Myös Lundell 2002:79.

¹¹⁵⁵ Bond 2021.

¹¹⁵⁶ Mral 1996:171–191.

¹¹⁵⁷ Vrt. Black 1987:303–304.

näkemyksiä painovapaudesta ja yksimielisyyden arvostusta.¹¹⁵⁸ Aatehistorian rinnalla pitää kuitenkin muistaa konkretia eli kunkin lehden oma keskusteluhenki sekä kirjoittajien kyvyt ja mahdollisuudet kanssakirjoittamiseen.

Osa käytäntöä ja sen haasteita on keskustelujen liikkuminen lehtien välillä. Kyseessä ei ole erikoisuus eikä ainoastaan Ruotsissa havaittu ilmiö, sillä brittiläistä 1700-luvun lopun lehtikirjoittamista tutkineet ovat todenneet vastaavaa. Lehden valintaa ohjasi mahdollisuus saada kirjoituksensa julkaistua. Siihen vaikutti lehden julkaisulinjauksien lisäksi käytettävissä oleva tila ja julkaisu tiheys.¹¹⁵⁹ Sekä *Stockholms Posten* että *Dagligt Allehanda* ilmestyivät tiheämmin kuin *Inrikes Tidningar* ja niiden lukijoista suurempi osa oli Tukhomassa eli he saivat lehdet luettavakseen tuoreeltaan ja pystyivät toimittamaan omia tekstejään toimitukselle sekä nopeasti että vaivattomasti. Nopeatahtinen yhteiskunnallinen keskustelu – erityisesti valtiopäivien aikana – sopi siis paremmin näihin lehtiin.

Osa kirjoittajista näyttää olettaen, että sama *Allmänheten* oli tavoitettavissa kaikilla lehdillä. Näin ei kuitenkaan ollut, sillä esimerkiksi Samuel Linnaeus totesi mehiläiskeskustelun yhteydessä lopettaneensa *Inrikes Tidningarin* lukemisen. Eräs sijoitusneuvoja kaivannut puolestaan kysyi kysymyksensä *Dagligt Allehandassa*, johon se oli helpompi ja nopeampi saada esille, mutta pyysi vastauksia *Inrikes Tidningariin*, jota varmaankin luki säännöllisemmin.¹¹⁶⁰ Vastaavasti selvennysten ja neuvojen kysyjät saattoivat pyytää vastauksia joko *Dagligt Allehandaan* tai *Inrikes Tidningariin* eli indikoivat seuraavansa molempia lehtiä ja ymmärsivät, että vastaajille lehdillä saattoi olla eroa.¹¹⁶¹ Kun Anders Chydenius vastasi *Stockholms Postenissa* julkaistuun kirjoitukseen *Dagligt Allehandassa*, hän perusteli valintaansa sillä, että jälkimmäinen oli yleisemmin luettu lehti.¹¹⁶² Chydenius siis sekä halusi saavuttaa suuremman yleisön että yritti siirtää keskustelun lehteen, jonka seuraaminen oli hänelle itselleen helpompaa.

Oman maan sanomien julkaisu *Inrikes Tidningarissa* ja todennäköisesti myös niiden lähetys vähenivät vuodesta toiseen ja painovapauden kiristykset viestivät siitä, ettei julkista keskustelua suuremmin toivottu. Yleinen kiinnostus hyötyyn hiipui ja aiheet siirtyivät tieteen piiriin.¹¹⁶³ Tästä huolimatta keskustelu käytännön seikoista jatkui *Inrikes Tidningarissa* tarkastelukauden loppuun.

¹¹⁵⁸ Lundell 2002:93

¹¹⁵⁹ Kristiansen 2019a:191–194; Baudry 2018; ks. myös Nyman 1988:133.

¹¹⁶⁰ DA 1791:61:2. Vastaavasti DA 1776:219:2.

¹¹⁶¹ DA 1770:230:1; DA 1777:72:4; DA 1790:98:4.

¹¹⁶² DA 1779:117:1.

¹¹⁶³ Kärnfelt 2000:93–114.

5 AVUSTUS

Lukijat saattoivat reagoida nälästä, kaupunkien tulipaloista ja muusta surkeudesta kertoviin oman maan sanomiin lähettämällä rahalahjoituksia postitse avun tarpeessa olleille. Lähetykset olivat usein nimettömiä, joten saajapuoli käytti 1760-luvulta alkaen sanomalehtiä kiittääkseen ja kuitatakseen etäältä saamansa avun.

Rahalahjoitukset toisaalla asuvien eli tuntemattomien hyväksi¹¹⁶⁴ eivät olleet Ruotsissa aivan uusi asia, sillä viimeistään 1620-luvulla kirkkojen rakennuksen ja korjauksen rahoitukseen hankittiin rahaa keräyskirjoilla. Näiden kierrättäminen oli avunsaajan edustajien tehtävä, jonka kustannukset veivät osan keräytystä rahasta. Siksi kuningas saattoi antaa myös luvan alueellisille tai valtakunnallisille kolehdeille, joilla voitiin rahoittaa esimerkiksi Välimerellä vangiksi jääneiden lunnaita, kouluja ja sairaaloita.¹¹⁶⁵ Sairaalat saivat osansa myös uhrituokeista, joita sijoitettiin kirkkojen lisäksi kulkuväylien varrelle eli niihin rahaa puodottaneilla ei ollut suoraa suhdetta avunsaajiin.¹¹⁶⁶

Lakien ja määräysten mukaan vastuu lähimmäisistä rajoittui omaan seurakuntaan, jonka vaivaishoito joko järjestettiin ruoduittain tai rahoitettiin vapaaehtoisin lahjoituksin eli kolehdeilla, uhritukkien tuotolla ja keräyksillä yleisissä tapamisissa kuten häissä ja hautajaisissa.¹¹⁶⁷ Kaupungeissa huoltovastuuta

¹¹⁶⁴ Suomeksi puhutaan armeliaisuudesta tai hyväntekeväisyydestä. Hyväntekeväisyydestä voidaan motiivien, kohteiden ja aatehistorian perusteella voidaan erottaa käsitteellisesti filantropia ja humanitarismi (esim. Loukola 2001; Drotbohm 2020; Rozakou 2020). Tähän luokitteluun ei oteta kantaa tässä luvussa.

¹¹⁶⁵ Dahlström 1916; Olsson 1974:231, 233, 321; Pulma 1985:107, 121; Villstrand & Villstrand 2023; Hornborg 1872:100–126; Kock 1952:31–35; Östlund 2014:143–149. Keräyskirja (stambok) oli 1700-luvun suomen kielessä almukirja, kokouskirja tai kollektikirja (VKS; Tiedonanto Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tutkijalta Elina Heikkilältä 26.3.2021). Käytäntö oli eurooppalainen ja periytyi keskiajalta. Ainakin Englannissa se laajeni kirkonrakennuksesta hätäapuun jo 1600-luvulla (Walford 1882; Mulcahy 2006:143–144). Ruotsista tunnetaan vastaavasti 1600-luvulta kolehdit orjiksi päätyneiden merimiesten lunnaiden rahoittamiseksi (Östlund 2014:145–149)

¹¹⁶⁶ Kyläkoski 2022c.

¹¹⁶⁷ Alaja 2013: 172–189, 203–241; Helgesson 1999:62–63; Liewendahl 1968; Arner 1923:3–17; Halila 1943:243; Pulma 1982:134–135; Johanson 1983:280–286; Pulma 1985:39, 154–173, 191,

kantoivat myös killat ja ammattikunnat, joiden perinteisten sisäisten avustuskasojen malli siirtyi 1740-luvulla entistä laajempaan toisille ryhmille, kun Ruotsiin perustettiin kolme valtakunnallista vakuutuskassaa virkamiesten leskille ja lapsille.¹¹⁶⁸ Tämän voi nähdä ensimmäisenä merkinä hyväntekeväisyyden muutokselle ja laajentumiselle, jonka selvempi alku on ajoitettavissa 1750-luvulle.¹¹⁶⁹ Tuolloin ja seuraavina vuosikymmeninä syntyi erilaisia hyväntekeväisyyttä harjoittaneita yhteenliittymiä, kuten eurooppalaisen mallin mukaan toimineet vapaamuurarit.¹¹⁷⁰ Lahjoituksia voitiin myös kerätä uusissa seurallisuuden tilaisuuksissa kuten konserteissa.¹¹⁷¹ Saarnoissa uusi tapa opettaa lähimmäisenrakautta velvollisuutena näkyi viimeistään 1760-luvulla.¹¹⁷²

Samaan aikaan vieraiden ihmisten auttaminen muuttui ja lisääntyi myös Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Joidenkin mielestä vuoden 1755 Lissabonin maanjäristys seurauksineen on käännekohta, jossa eurooppalaiseen kulttuuriin ja valistusajatteluun syntyi uudenlainen ajattelutapa läheisten ja kaukaisten hädänalaisten auttamisesta.¹¹⁷³ Toisaalta on argumentoitu, että vallankumouksellisen käänteeseen sijaan kyse oli pitkäaikaisesta kehityksestä, johon vaikuttivat monet seikat, kuten laajentunut painettu julkisuus.¹¹⁷⁴ Painotuotteilla oli mahdollista tavoittaa laajempi ja tuntematon yleisö pyynnöille, jotka oli aiemmin esitetty kuninkaalle, viranomaisille tai yksityisille henkilöille.¹¹⁷⁵

Hyväntekeväisyyden erilaisia muotoja kopioitiin tiedonvälityksen kehityksen myötä entistä helpommin ja nopeammin paikallisyhteisöstä toiseen sekä maasta toiseen. Ulkomaisista sanomalehdistä luettuja esimerkkejä voitiin käyttää jopa perusteluna uusia toimintatapoja ehdottaessa.¹¹⁷⁶ Ulkomaisissa sanomalehdissä oli myös vastineita tässä luvussa käsiteltäville sanomille eli

211, 219–221, 224; Finnsson 1935:50; Bringéus 2005:241–242, 249; Kyläkoski 2022c; Villstrand & Villstrand 2023; vrt. Hansen 2017.

¹¹⁶⁸ Söderberg 1935: 78–87, 451–488; Widén 1990; Pulma 1994:43–45.

¹¹⁶⁹ Höjer 1952:17; Jägerskiöld 1955:251–257; Staf 1959:25–26; Pulma 1982:43; Pulma 1983:379; Pulma 1985:74–75; Johanson 1983:243–244; Johanson 1984:121; Edgren 2001:138–144.

¹¹⁷⁰ Ahtokari 2000:48; Önnersfors 2006:57–62; Johanson 1984:98–99; Pulma 1982:204–215; Pulma 1983:381–383; Pulma 1985:139–145; Bellender 1946:619–622; Båtefalk 2000:19–21; Karlsson Sjögren 2014:155–158. Vapaamuurareista myös IT 1761:63:1; IT 1762:47:1; IT 1762:56:1; IT 1763:54:1; IT 1764:34:1; IT 1765:28:1; IT 1765:99:1; IT 1767:28:1; IT 1774:28:1; IT 1776:47:1.

¹¹⁷¹ Palkisto 2020:69–71; Palkisto 2021:60–63.

¹¹⁷² Leufvén 1926:96–99. Aatehistoriallinen näkökulma koskien 1700-luvun Ruotsia, ks. Qvarsell 1991:149–163.

¹¹⁷³ Barnett 2011:49–50; Kotilainen N 2016:42–52; Murteira 2017; McCulloch 2020:170–171, 193–200. Broberg (2005:62–65) näkee Lissabonin maanjäristyksen ja muiden 1700-luvun katastrofien seurauksena ruotsalaisen ajattelun globalisoitumisen, mutta ei ota kantaa jatkuvuuksiin.

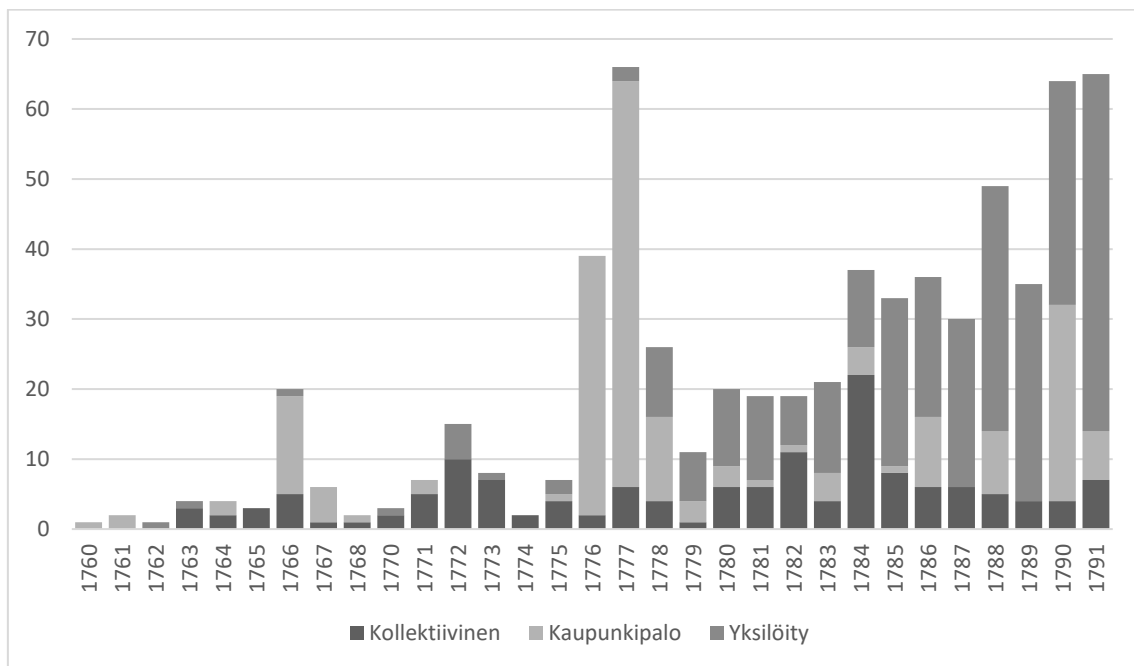
¹¹⁷⁴ Haskell 1985; Andrew 1989; Bremner 1994:57–92; Cunningham 1998; Innes 1998; Roberts 1998; Robbins 2006:25–27; Mulcahy 2002:111–119; Mulcahy 2006:141–164; Laqua 2014:175–179; Orgad 2012:21–22, 117–127; Orgad & Seu 2014; Overhoff 2015; Cunningham 2015; Salvatici 2019:6–9, 15–18; Götz et al. 2020:24–27; Klose 2022:39–45.

¹¹⁷⁵ Nygård 2005:95; Tandefelt 2007a:20, 27, 33; Burman 2004:14; Hansson 1991:107; Löf 1949:352; Halila 1943:245; Helgesson 1999:42, 44, 46–47, 51; Almbjär 2016; Israelsson 2016:3, 16–22; Forselius 2015:194; Israelsson 2019; Oja 2020; Nilsson & Norrhem 2022:495–496; vrt. Andrew 1995.

¹¹⁷⁶ Wellingk 1771:8.

sanomalehdissä julkaistiin tietoa avun tarpeesta ja kiitoksia sen saamisesta ainakin Tanskassa, Saksassa, Alankomaissa, Ranskassa ja Englannissa.¹¹⁷⁷ Selviä yhteyksiä ja vaikutusketjuja ei kuitenkaan voi osoittaa ja käytännöt piti aina muokata paikallisiin olosuhteisiin.¹¹⁷⁸

Ruotsalaisessa yhteiskunnassa *Inrikes Tidningarin* hyödyntäminen avunantoon kasvoi niin, että käytännöstä tuli lehteä hallitseva, kuten kuviot 3 ja 5 osoittavat. Kehitystä ja siihen vaikuttaneita seikkoja kuvataan seuraavissa alaluvuissa erikseen koskien apua nälkää näkeville, palaneille kaupungeille ja onnettomille yksilöille. Johtopäätökset esitetään lopuksi otsikon Kanssajakaminen alla.

KUVIO 5 Kiitossanomien vuosittainen määrä *Inrikes Tidningarissa*, jaettuna apuun tietyllä paikkakunnalle (N=146), tiettyyn kaupunkipaloon (N=206) tai muuhun yksilöityyn tarpeeseen (N=302).

5.1 Nälkää näkevät

Turun akatemian kemian professori Pehr Adrian Gadd arvioi 1780-luvulla, että puolet vuosista Suomen puolella olivat sadoltaan niukkoja tai jopa katovuosia.¹¹⁷⁹ Koko Ruotsista vuosina 1748–1791 kerätystä tiedosta muodostetuissa

¹¹⁷⁷ Hansen 2012; Hansen 2013; Hansen 2017; Collet 2018:331–336; Duiveman 2019:552; Michelland 2007:44–47; Bond 2021:135, 138–139, 141–143; Andrew 1998; Chisick 2005:85; Eamon 2020; Mulcahy 2002; Mulcahy 2006:141–142, 147–148, 154–155, 157. Ruotsalaisessa lehdistöhistoriassa käytäntö ohitettu lyhyin maininnoin (esim. Lundell 2002:71) ja analysoidessaan avustustekstejä Karlsson Sjögren (2016) pitäytyy yhdessä lehdessä.

¹¹⁷⁸ Cunningham 1998:9–10; Barnett 2011:50–53.

¹¹⁷⁹ Gadd 1785; Tornberg (1989:78) arvelee Gaddin ajatelleen lähinnä edeltäviä 10 vuotta, joihin luvut sopivat. Seuraavia kymmentä vuotta ne eivät kuvaa. Ks. myös Rein 1864:134–136.

yleisarvioissa sato oli heikko tai olematon 16 vuotena (36 %).¹¹⁸⁰ Tavanomaisempien ja alueellisten huonojen satojen lisäksi tutkimusajalta tunnetaan lähes valtakunnalliset katovuosien sarjat 1771–1773 ja 1781–1783.¹¹⁸¹ Vaikka viljanpuute ei ollut harvinaista, käytettiin hätäravinnosta sanaa luonnoton (onaturlig)¹¹⁸² eli tilanteet koettiin epätavallisiksi ja – tietenkin – epätoivotuiksi. Kussakin puutteessa tehtiin paikallisesti ja valtakunnallisesti se, mitä voitiin. Päätöksiin tarvittiin tietoa lähiympäristöä kauempaa, joten sanomalehdellä oli mahdollista vaikuttaa auttamiseen.

Kaikki katovuodet eivät johtaneet nälänhätään, jonka määrittely historian tutkimuksessa perustuu tavallista suurempaan kuolleisuuteen ja korkeampiin viljanhintoihin.¹¹⁸³ Tässä yhteydessä rajanveto ei ole olennaista, vaan tarkastelun kohteena on julkinen nälän riskin ja toteutumisen kuvaus sekä näihin reagointi. Samalla on tietenkin muistettava, että näkymättömyys sanomalehdissä ei tarkoittanut nälättömyyttä, eikä myöskään toimimattomuutta. Apua oli kautta aikojen saatu paikallisyhteisöltä ja lähistöltä. Tarvittaessa tilanteesta viestittiin maaherralle ja tämä oli puolestaan välittänyt tietoa valtionhallintoon. Molemmat tahot tekivät voitavansa.¹¹⁸⁴ Lakiin perustuvaa velvoitetta apuun ei ollut, vaan argumentoinnin tukena oli esimerkiksi Jesajan kirjan jae ”Taita isowalle leipäs, wie radolliset kulkiat huoneses: koskas näet alastoman, niin waateta händä, ja älä käännä itziäs pois lihas tyköä”, joka painettiin vuonna 1777 ilmestyneeseen Raamatun suomennokseen vahvennettuin kirjaimin.¹¹⁸⁵

Posttidningarissa maataloutta käsiteltiin harvoin oman maan sanomissa ja nälkää Ruotsissa ei mainittu ollenkaan. Satoraportteja lehdessä julkaistiin vain syksyllä 1746, kun sekä Sundsvallista että Härnosandista haluttiin kertoa poikkeuksellisen onnistuneesta sadosta.¹¹⁸⁶ Tämä oli ehkä tavanomaista merkittävämpää, sillä vuosikymmenen alkupuolella oli huonoja satoja.¹¹⁸⁷ Elintarvikkeiden saatavuus liittyy sekä valtionalouteen että poliittisiin päätöksiin, joiden julkinen käsittely saattoi johtaa konfliktiin kansliakollegion tai valtaneuvoston kanssa, joten aiheen välttely *Posttidningarissa* on ymmärrettävää. Toisaalta ero *Inrikes Tidningariin* muodostuu isoksi, sillä vuonna 1760 aloittaneeseen lehteen nimenomaan pyydettiin satotietoja. Mahdollisesti muutokseen liittyi ajatus, että kadot ja sadot olivat maallisen vallan ulottumattomissa, eikä niiden seurauksiin voitu puuttua ilman tiedonvälitystä.¹¹⁸⁸

Tietoa sadoista tuli Tukholmaan jo ennen *Inrikes Tidningarin* perustamista kahta virallista reittiä. Keväällä 1747 maaherrat oli määrätty tuottamaan joka lokakuussa raportti sadon onnistumisesta ja viljan saatavuudesta. Tiedot piti koota

¹¹⁸⁰ Hellstenius 1871:81–85.

¹¹⁸¹ Ekman 1783:138–141, 164–174; Odhner 1885:210–212; Odhner 1896:308–312; Malmström 1901:329–340; Johanson 1924:74; Kovero 1944; Larsson 2006:61–128; Berg 2007:33–48; Edvinsson 2009; Dribe et al. 2015:11, 19–21; Hallberg et al. 2016.

¹¹⁸² Esim. IT 1771:45:2; DA 1773:34:2; DA 1773:41:2; DA 1784:80:1.

¹¹⁸³ Voutilainen 2016:50–57.

¹¹⁸⁴ Hirn 1957:279–329; Ericsson 1985:145; Mäntylä 1988:27–59.

¹¹⁸⁵ Broberg 2005:65; Biblia 1777:Jesaia:58:7.

¹¹⁸⁶ PT 1746:63:4; PT 1746:68:3.

¹¹⁸⁷ Hellstenius 1871:119; Kovero 1944:407–408; Larsson 2006:65.

¹¹⁸⁸ Burius 1984:206.

kruununvoudeilta, jotka puolestaan tunnollisimmillaan keräsivät ne nimismiehiltä.¹¹⁸⁹ Vaatimus tiettyyn aikaan lähetettävästä raportista yhdistettynä tiedon kumuloituvaa siirtoon tarkoitti, ettei sadonkorjuu välttämättä ollut täysin valmis, kun tietoa piti jo lähettää eteenpäin. Ainakin kerran kävi niin, että maaherra välitti tietoa Tukholmaan ennen kuin lääninsä sato-ongelmat olivat tiedossa.¹¹⁹⁰ Maaherrojen raportointia myöhemmin eli vasta seuraavan vuoden puolella lääninhallinto sai käsiinsä seurakunnissa vuoden päättyessä pappien täyttämät taulukot, joihin muun tiedon ohessa piti kuvata seurakunnan materiaalista tilannetta.¹¹⁹¹ Nämäkin tiedot lähetettiin Tukholmaan koonteina, joten satosanomilla *Inrikes Tidningarissa* oli mahdollista välittää sekä paikallisempaa että tuoreempaa tietoa, jota ei aiemmin ollut valtakunnallisesti saatavilla.

Jo *Inrikes Tidningarin* toisessa numerossa on maininta kaalisadon ongelmista.¹¹⁹² Tottumusta sadosta kertomiseen kirjallisesti oli ollut edellä kuvatun raportoinnin myötä maaherran lisäksi kruununvoudeilla, nimismiehillä ja kirkkoherroilla. Lisäksi elintärkeytensä takia aihe esiintyi varmasti monissa yksityiskirjeissä.¹¹⁹³ Raportoinnista *Inrikes Tidningarissa* ei kuitenkaan tullut säännönmukaista eli satoraportointia lähetettiin eri vuosina eri paikoista. Muutamat maaherrojen residenssikaupungeista lähetetyt kertomukset perustuivat viralliseen eli voudeilta saatuun tietoon¹¹⁹⁴, mutta monet sanomat ovat luonteeltaan epämuodollisempia eikä kirjoituksille syntynyt yhteistä rakennetta. Koska tässä luvussa kiinnostuksen kohteena on auttaminen, jatkossa keskitytään yleisten satoraporttien sijaan sanomiin, joissa kerrotaan ongelmista ja niistä selviytymisestä. Näistä monet kertoivat tilanteista Suomessa.

Kajaanista lähetettiin 8.12.1760 satokertomus, jonka mukaan viljankasvu ei ollut huonompi kuin edellisenä vuonna. Paltamon ja Sotkamon viljelijöillä oli riittänyt viljaa sekä omaan tarpeeseen että naapuripitäjien auttamiseen. Näin pettu- ja olkileipään tottunut väki oli muiden avulla selvinnyt.¹¹⁹⁵ Nälkä oli kirjoituksessa normaaliolotila ja apua odotettiin ensisijaisesti lähietäisyydeltä, kun kauempaa elintarvikkeiden tuonti olikin vaikeaa.

Seuraavan sadon epäonnistumisesta Suomessa annettiin ensimmäiset merkit jo kesällä 1761. Kokkolassa talviruis mätäni ja Anianpellossa tiedettiin heinäkuun alussa ruissadon jäävän huonoksi.¹¹⁹⁶ Pohjanmaan sekä Turun ja Porin läänneissä sato oli kuitenkin niin tavanomainen, ettei sen raportoinnissa viitattu nälkään tai hätäruokaan.¹¹⁹⁷ Kajaanista kerrottiin heikosta viljasadosta ja turvautumisesta maitoon ja kalaan sekä pettu- ja olkileipään, mutta tilanne esitettiin kuin normaalina.¹¹⁹⁸ Anianpellon innokas kirjoittaja, joka kirjoitustyyliinsä ja sijaintinsa perusteella ei ollut lääninhallituksen virkamies, mutta saattoi olla

¹¹⁸⁹ Tornberg 1989:73–74; maaherrojen raportoinnista yleisesti Utterström 1955:69–75.

¹¹⁹⁰ SP 1783:203:32; SP 1784:10:3; SP 1784:11:1.

¹¹⁹¹ Tornberg 1989:74; Sidenblad 1908:5.

¹¹⁹² IT 1760:2:1.

¹¹⁹³ Esim. Jonsson 2005:150.

¹¹⁹⁴ Esim. IT 1761:9:3; IT 1761:11:1.

¹¹⁹⁵ IT 1761:10:3.

¹¹⁹⁶ IT 1761:48:2; IT 1761:61:3; Kovero 1944:415.

¹¹⁹⁷ IT 1761:97:2; IT 1761:100:2; Kovero 1944:415.

¹¹⁹⁸ IT 1762:1:3; Kovero 1944:415.

postimestari, kertoi huhtikuun alussa 1762 seudulla eletyn läpi talven keitetyllä kaalilla ja että petun keruuta valmisteltiin. Viljaa ei saanut ostettua rahalla-kaan.¹¹⁹⁹ Samaan aikaan ”Ruotsin Karjalassa” köyhimmät söivät olkileipää ja sekä jyvistä että suolasta oli pula.¹²⁰⁰ Jos nämä sanomat herättivät Tukholman keskushallinnossa tai yksittäisissä ihmisissä halun auttaa, sen tulokset eivät näkyneet *Inrikes tidningarin* oman maan sanomissa. Sato syksyllä 1761 oli ollut heikko ilmeisesti myös paikoin Ruotsissa, sillä Tukholmassa kiellettiin marraskuussa 1761 viljan osto torilta varastoon.¹²⁰¹ Suomen maaseudulla, tai ainakin Anianpellossa, selvittiin seuraavana keväänä eteenpäin päästämällä karja ulos heti kun mahdollista ja samaan aikaan köyhimmät olivat etsimässä mitä tahansa kasveja ravinnokseen.¹²⁰²

Huonot sadot seurasivat toisiaan 1760-luvulla ja 1770-luvun alussa.¹²⁰³ Vuoden 1766 lopulta alkaen tehtiin viljansäästöä paikallisia sopimuksia eri puolilla valtakuntaa.¹²⁰⁴ Kesällä 1767 mahdollisesti edelleen sama kirjoittaja Anianpellostä kertoi Hämeessä vallitsevasta viljapulasta, joka oli pahempi kuin aikoihin. Vielä edellisenä vuonna oli voitu varastojen avulla auttaa toinen toistaan (man någorlunda jämmt kunde hjelpa hwarannan). Talvella oli leipä tehty oljesta ja petusta eikä parempaa ruokaa ollut nyt, kun rankin työaika oli edessä. Kadosta olivat kärsineet myös papit, jotka eivät saaneet saataviaan, ja säätyläiset, joiden omat pellot olivat yhtä lailla tuottamattomia. Nämä olivat siis olleet yleensä lähitahoja, joilta apua oli voitu odottaa. Nyt ainoana kiitettävänä seikkana oli se, että kaupungeista ei ollut viety viljaa eteenpäin, joten rahalla viljaa oli ostettavissa. Kirjoittaja ei yhdistä päätöstä viljan viemättömyydestä mihinkään tahoon tai viralliseen päätökseen eikä näytä odottavan, että Hämeen ulkopuoliset auttaisivat nälkäisiä.¹²⁰⁵

Vuonna 1770 *Inrikes Tidningarissa* julkaistiin vain neljä satoa kommentoivaa sanomaa, joista kahdessa mainittiin epäonnistuminen ja kahdessa onnistuminen.¹²⁰⁶ Lehden lukijat olisivat siis voineet ajatella sadon tavanomaiseksi, kunnes *Inrikes Tidningarissa* vuodenvaihteessa 1770–1771 kerrottiin useista paikoista vapaaehtoisista viljan säästösopimuksista.¹²⁰⁷ Ne ja samaan aikaan lehdessä lisääntyneet kiitokset lähetetystä yleisestä avusta köyhille kertoivat tarkalle lukijalle ongelmien laajuudesta.¹²⁰⁸ Kun vallassa olleet kielsivät vuoden 1770 lopulla viljan viennin, toimenpidettä ei julkisesti perusteltu kotimaan kadoilla vaan ulkomaiden ongelmilla, jotka haittaisivat viljan tuontia.¹²⁰⁹ Tilanne oli ainakin

¹¹⁹⁹ IT 1762:36:2; Kovero 1944:415.

¹²⁰⁰ IT 1762:42:2; Kovero 1944:415.

¹²⁰¹ Johanson 1924: 73; Kovero 1944:415–416.

¹²⁰² IT 1762:44:2.

¹²⁰³ Kovero 1944: 414–422.

¹²⁰⁴ Näistä raportoivia sanomia käsiteltiin keskusteluna luvussa 4.2.2.

¹²⁰⁵ IT 1767:49:2.

¹²⁰⁶ IT 1770:67:2; IT 1770:76:2; IT 1770:85:1; IT 1770:86:1.

¹²⁰⁷ IT 1770:96:2; IT 1770:100:1; IT 1770:100:1; IT 1771:1:1; IT 1771:6:1; IT 1771:6:2; IT 1771:7:2; IT 1771:8:1; IT 1771:8:2; IT 1771:13:1; IT 1771:13:1; IT 1771:14:1; IT 1771:16:1; IT 1771:17:1; IT 1771:18:1; IT 1771:21:1; IT 1771:23:1; IT 1771:25:1; IT 1771:25:2; IT 1771:28:1; IT 1771:56:2.

¹²⁰⁸ Kuvio 5, vuodet 1770 & 1771.

¹²⁰⁹ Evers 1931:80–81; Kovero 1944:420; Fritz 2023:179–180.

paikoin erittäin huono. Huhtikuussa 1771 Kokkolasta lähetetyssä sanomassa pu-
huttiin hätäruuan käytöstä ja mainittiin nälkään kuolleita lapsia.¹²¹⁰

Syksyn 1771 sadon laaja epäonnistuminen näytti todennäköiseltä jo keski-
kesällä, jolloin Tukholmassa avattiin valtiopäivät. Kaikki päätöksentekijät olivat
koolla, mutta uhkaavan nälän torjumiseksi ei saatu aikaiseksi juuri mitään, sillä
viinanpolttokieltoon ja viljakauppaan liittyvät ehdotukset torppasi yksi tai use-
ampi sääty. Viljansäästöön kehotetut maaherrat vahvistivat sitten syksyn rapor-
teissaan aavistetun kadon.¹²¹¹ *Inrikes Tidningarissa* tilanteesta kuitenkin kerrottiin
vain kahdessa sanomassa. Kuusamossa tilanne näytti lupaavalta vielä elokuun
alussa, mutta Itä-Götanmaalla myöhään kypsnyttä viljaa oli jäänyt lokakuun
alussa ensilumen alle.¹²¹² Lisäksi sääkatsauksien osana saatiin lukea Skaraborgin
läänin kadosta ja Jämtlannin heikosta sadosta.¹²¹³ Huonosta tilanteesta kirjoitta-
minen julkisesti oli siis mahdollista, mutta useimmissa paikoissa sitä ei nähty tar-
peelliseksi tai sopivaksi. Alkusyksystä lehden sivuilla oli sanomapurske kunin-
kaan hautajaisten huomioinnista, mutta tilaa jäi samaan aikaan ja myöhemmin
monille muille aiheille. Katosanomien määrä syksyllä 1771 oli siis huomattavan
vähäinen verrattuna esimerkiksi seuraavan talven kolmeenkymmeneen ilmoit-
ukseen epätavallisen kylmästä säästä ja runsaasta lumesta. Näistä useisiin liittyi
maininta vaikutuksesta postin kulkuun eli todennäköisesti sanomia oli pyydetty
postimestareilta tai näiden muuten Tukholmaan lähettämät tiedot painettiin leh-
teen poikkeuksellisella innolla.¹²¹⁴

Vähäisten katoraporttien ohella ongelmista kertoivat sanomat, joissa neu-
vottiin leivän leipomista märkänä korjatusta viljasta ja toistettiin tiedeakatemian
vuonna 1740 antama sammaleensyöntiohje.¹²¹⁵ Tiedolla auttamisen lisäksi lähe-
tettiin rahaa ja vuonna 1772 julkaistiin edelleen aiempaa enemmän kiitossanomia
tarvitseville lähetetystä avusta, johon ei liittynyt selvää pyyntöä.¹²¹⁶ *Inrikes Tid-
ningarin* toimituksessa mahdollisesti odotettiin sanomien määrän kasvua, sillä
niitä yhdistettiin muutamia kertoja otsikon ”Christel. Kärleks-Werk” eli Kristilli-
siä rakkaudentekoja alle.¹²¹⁷ Otsikolla on toki voitu pyrkiä myös korostamaan sa-
nomia.

Syksyllä 1772 Kustaa III:n vallankaappauksesta ja uudesta valtiomuodosta
syntyneestä sanomamäärästä ja painovapausepävarmuudesta huolimatta *Inrikes
Tidningarissa* julkaistiin Karlstadista sanoma toisesta peräkkäisestä katovuoo-
desta.¹²¹⁸ Nälästä ei ollut puhetta tässä eikä ainoassa toisessa satoa kuvaavassa

¹²¹⁰ IT 1771:45:2.

¹²¹¹ Malmström 1901:329–338; Evers 1931:81–96; Kovero 1944:420; Båtefalk 2000:105–110;
Gustafsson 2020:20–30; Fritz 2023:180–198.

¹²¹² IT 1771:82:2.

¹²¹³ IT 1771:95:2; IT 1772:4:1.

¹²¹⁴ IT 1772:6:1; IT 1772:8:1; IT 1772:9:1; IT 1772:11:1; IT 1772:12:1; IT 1772:14:2; IT 1772:15:2;
IT 1772:16:1; IT 1772:17:1; IT 1772:18:1; IT 1772:18:2; IT 1772:19:1; IT 1772:21:1; IT 1772:22:1;
IT 1772:23:1; IT 1772:23:2; IT 1772:25:1; IT 1772:30:1; IT 1772:30:2; IT 1772:35:1.

¹²¹⁵ IT 1772:34:2; IT 1772:34:2.

¹²¹⁶ Kuvio 5, vuosi 1772.

¹²¹⁷ IT 1772:61:2; IT 1772:76:1; IT 1772:87:3; IT 1773:43:2; IT 1773:56:3; IT 1773:62:2; IT
1773:73:3.

¹²¹⁸ IT 1772:79:2.

sanomassa.¹²¹⁹ Säätyjen menetettyä valtansa kaikki viinanpoltto kiellettiin marraskuussa 1772.¹²²⁰

Vähäisillä katoraporteilla *Inrikes Tidningarissa* ei siis ollut havaittavaa vaikutusta päätöksiin tai toimintaan. Kääntein nälän julkisuudessa teki *Dagligt Allehandassa* marraskuun lopussa 1772 julkaistu kirjoitus. Kyseessä ei ollut ensimmäinen nälkäkuvaus *Dagligt Allehandassa*, vaan esimerkiksi Lappajärveltä oli toukokuussa 1772 kerrottu lyhyesti petun syönnistä ja päätetty kuvaus vetoomukseen lähimmäisenrakkauteen avun saamiseksi (*Ack at alle de, som utaf GUD fått förmögenhet kunde igenom de fattigas nöd til barmhertighet bewekas!*).¹²²¹ Vastaavia ilmauksia ei käytetty *Inrikes Tidningarin* sanomissa.

Lappajärven tilanteen herättämästä auttamisen innosta ei ole tietoa, mutta Malungin pitäjässä Taalainmaan länsiosassa eli lähellä Norjan rajaa kirjoitettu kirje synnytti toimintaa ilmestyttyään *Dagligt Allehandassa*. Kyseessä oli yksityiskirjeen muotoinen teksti, jossa tunteikkaasti ja yksityiskohtaisesti kerrottiin autoituneista tiloista, joilta oli kolmannes pitäjän väestä lähtenyt toisaalle. Jäljellä olevat ihmiset kulkivat varjonomaisina ja työkyvyttöminä ja kuolivat nälkään tai punatautiin tielle ja metsiin.¹²²² Lehdessä ei julkaistu mitään vastausta tai kommenttia kirjeeseen, mutta parissa viikossa kirjeen seurauksena kuitenkin päätettiin Pro Patrian nimissä tehtävästä rahankeräyksestä.¹²²³ Pro Patrialla, josta Kuningaallinen isänmaallinen seura oli aiemmin samana vuonna irtautunut, ei tässä vaiheessa ollut selvää julkista profiilia eli sille sopi uusi toimintamuoto.¹²²⁴

Inrikes Tidningarin lukijoille pikaisesti suunniteltu rahankeräys esiteltiin joulukuun alussa viitaten jo ”painetussa lehdessä” (uti tryckte Papper) julkaistuun kirjeeseen. Tiedotteessa ei kerrattu Malungin kärsimyskuvausta vaan keskityttiin perustelemaan sitä, miksi apua varten kerättiin rahaa eikä käytetty valtion varoja. Englantiin vedottiin esimerkkinä hyväntekeväisyydestä ja todettiin, etteivät valtion rahat riitä kaikkeen. Toisaalta kyse ei ollut tavallisten kansalaisten hankkeesta. Pro Patrian suurmestarina oli kuninkaan veli Kaarle-herttua, joten nimellisesti kyseessä ei ollut kuningashuoneesta erillään oleva kansalaishanke. Todellisista järjestäjistäkin useat olivat valtaneuvoksia.¹²²⁵

Käytännön toteutuksessa Pro Patrian toimijoiden nimillään vahvistamat keräyslistat lähtivät kiertämään ja ne koottiin Tukholmassa viikoittain tietyssä osoitteessa tilaisuudessa, johon saattoi halutessaan viedä erillisiä lahjoituksia nimettömästäkin.¹²²⁶ Näistä kokouksista raportoitiin säännöllisesti *Inrikes Tidningariin* kerätyt summat ja Malungiin lähetetty vilja, jota vastaan saajien odotettiin tekävän työtä. Tukholman ulkopuolella keräyslista kiersi kertaalleen ainakin

¹²¹⁹ IT 1772:100:4.

¹²²⁰ Evers 1931:103; Kovero 1944:420–421; Fritz 2023:221–226.

¹²²¹ DA 1772:133:1; Evers 1931:100.

¹²²² DA 1772:265:2.

¹²²³ IT 1772:96:3; Lindquist 2016:192–193.

¹²²⁴ Marjanen 2016:35.

¹²²⁵ IT 1772:96:3; Keräyslistat olivat merkittävä osa englantilaista, erityisesti 1700-luvun alkupuolella kehittyntä, hyväntekeväisyyttä (Owen 1964:9–96).

¹²²⁶ IT 1772:96:3.

Uppsalassa.¹²²⁷ Lehdissä kirjoitetun valossa näytti siltä, että Tukholmassa olisi tiedetty ainoastaan Malungin tilanteesta ja siitäkin vain *Dagligt Allehandassa* julkaistun kirjeen perusteella.

Todellisuudessa viranomaisilla oli laajemmin tietoa ja nälkää nähtiin muuallakin. Tammikuun lopussa kirjoitettu allekirjoittamaton katsaus nälästä Älvdalenissa ja Taalainmaan itäosissa toimitettiin jälleen *Dagligt Allehandaan*. Siinä kerrottiin, että ihmiset olivat lähteneet kerjuulle ja kuolivat eikä kruunun myöntämää viljaa saatu haettua Västeråsista tai Falunista.¹²²⁸ Jo pari päivää myöhemmin julkaistiin samassa lehdessä kirjoitukseen viittaava vetoamus, jossa valitsevassa viljapulassa nähtiin käytännöllisimmäksi ratkaisuksi, että auttajat sitoutuisivat ottamaan hädänalaisia koteihinsa ja lähettäisivät tarvittavat matkarahat Säterin kirkkoherralle Älvdalenissa.¹²²⁹ Ehdotettu konsepti ei innostanut, mutta parissa päivässä *Dagligt Allehandan* toimitukseen oli lähetetty jo 494 taaleriala, jotka toimitettiin postitse kirkkoherralle.¹²³⁰ Rahankeräys siirtyi näin eliitin seurasta kaupalliseen lehteen ilman julkisia perusteluja tai päätöksiä.

Julkisuuden mahdollisuuksiin herättiin Malungin lähistöllä vielä Flodassa, josta lähetettiin kuvaus läntisen Taalainmaan yleisestä hädästä *Dagligt Allehandaan*.¹²³¹ Pro Patrian keräystoimikunnan seuraavassa kokouksessa ei julkisuuteen tuodun tiedon mukaan luettu *Dagligt Allehandan* tekstejä vaan ranskankielinen kirje, jonka kirjoittajan poika oli lukenut lehdestä Älvdalenin kärsimyksistä. Tämä sai seururan jäsenet ajattelemaan, että apua voitaisiin jakaa sinnekin.¹²³² Kuitenkin kun toimikunta sai lahjoituksen, jolla ei ollut selvää kohdetta, se näki parhaaksi jakaa rahan tusinalle köyhälle Tukholmassa.¹²³³ Tilanne Tukholmassakin oli huono, mutta siellä oli myös enemmän auttajia. Kustaa III oli luopunut tavanomaisista juhlallisuuksista palatessaan kiertomatkaltaan Tukholmaan vuoden 1773 alkaessa ja lahjoittanut kustannuksiin varatun summan kaupungin köyhille. Samalla hän oli kehottanut porvaristoa keräämään rahaa.¹²³⁴

Pro Patrian kokousraportteja julkaistiin *Inrikes Tidningarissa*, kunnes keräys päätettiin marraskuun 1773 alussa. Loppukirjanpidossa kerrattiin suurimmat yksityisten lahjoitukset ja eniten lähettäneet seudut sekä rahan ja viljan jako pitäjittäin nälänhätäalueella.¹²³⁵ Rinnan tämän näkyvyyden kanssa *Dagligt Allehandan* julkaisija Johan Pfeiffer oli luetellut lehdessään huhtikuun 1773 alkuun asti saamansa lahjoitukset, joista osa oli pyydettyjä matkarahoja, ja ilmoittanut lähettäneensä ne edelleen Säterin kirkkoherralle.¹²³⁶ Kirkkoherran kiitoksesta selvisi,

¹²²⁷ IT 1772:100:6; IT 1772:102:3; IT 1773:5:2; IT 1772:8:2; IT 1773:10:2; Lindquist 2016:192–193.

¹²²⁸ DA 1773:32:2.

¹²²⁹ DA 1773:34:1–2.

¹²³⁰ DA 1773:35:2.

¹²³¹ DA 1773:41:2.

¹²³² IT 1773:14:2.

¹²³³ IT 1773:15:3.

¹²³⁴ Johanson 1984:120–121.

¹²³⁵ Esim. IT 1773:16:2; IT 1773:19:3; IT 1773:20:2; IT 1773:22:2; IT 1773:24:3; IT 1773:26:3; IT 1773:28:3; IT 1773:29:2; IT 1773:31:2; IT 1773:37:2; IT 1773:40:1; IT 1773:41:2; IT 1773:44:3; IT 1773:46:3; IT 1773:58:2–3; IT 1773:60:3; IT 1773:87:1.

¹²³⁶ DA 1773:38:3; DA 1773:46:2; DA 1773:47:2; DA 1773:58:2; DA 1773:68:2; DA 1773:70:3; DA 1773:75:2; DA 1773:96:2.

että hänen poikapuolensa oli saanut rahoilla ostettua viljaa Falunista. Pitäjään oli myös saatu Pro Patrian apua ja kruununviljaa.¹²³⁷ Mitään vastaavaa kiitosta tai avun vaikutuksesta kertovaa sanomaa ei julkaistu *Inrikes Tidningarissa*. Näin, vaikka jo vuosia tätä ennen *Inrikes Tidningarissa* oli kerrottu ja kiitetty avusta kaupunkipalojen yhteydessä. Osa selitystä on Pfeifferin aktivisuus ja lehtensä tarjoama tila sekä julkaisunopeus. Kyse oli kuitenkin myös käsityksistä oikeista ja sopivista toimintatavoista.

Seuraava yleisempi katovuosien sarja käynnistyi myöhään alkaneesta keväästä 1780, jonka ongelmista kerrottiin *Inrikes Tidningarin* sivuilla ensimmäisenä Värmlannista.¹²³⁸ Uudenmaan Karjaalla tilanne oli myös huono ja rehupulassa eläinten ruuaksi purettiin vanhoja olkikattoja.¹²³⁹ Vuoden 1780 syksy puolestaan alkoi liian aikaisin. Läntisellä Taalainmaalla lumi peitti syyskuun lopussa alleen keräämättömät juurekset, kaalit, perunat ja rukiin.¹²⁴⁰ Luulajassa viljasadon oli vienyt jo kesän halla.¹²⁴¹ Porista kerrottiin viljasadon epäonnistumisesta läntisessä Suomessa.¹²⁴² Jämtlannissa yksi uskoi syyskuun lopussa Jumalan siunauksella pelastuvaan satoon, mutta toinen päivitti ja oikaisi kuvausta verraten vuotta 1600- ja 1700-luvun tunnettuihin katovuosiin.¹²⁴³ Mikkelistä kerrottiin, että Savossa usean huonon vuoden jälkeen ei ollut köyhillä omaa leipää edes jouluksi 1780.¹²⁴⁴ Mahdollisesti tämän kirjoituksen perusteella Arbogasta lähetettiin postitse nimimerkillä ”Kärsivien ystävä” (Nödlidandes Wän) kymmenen riikintaa-leria Porvoon kautta Mikkeliin. Ainakin Porvoossa lahjoitus tulkittiin liittyväksi nälänhätään.¹²⁴⁵ Vuosina 1781–82 julkaistiin useita sanomia, joissa kiitettiin jonkun pitäjän köyhille ja kärsiville tehdyistä lahjoituksista, mutta Mikkeliä lukuun ottamatta niillä ei ole yhteyttä ongelmien julkiseen esittelyyn *Inrikes Tidningarissa* eli tieto puutteesta on siirtynyt muita teitä lahjoittajille. Kiitossanomissa ei mainita nälkää, mutta ruuan ja viljan puutteesta on puhe.¹²⁴⁶

Satoraportointi väheni seuraavina vuosina. Kesällä 1781 Helsingissä todettiin ruissadon näyttävän heikolta ja kaupunkeihin Uudellamaalla tulleen maa-seudulta kerjäläisiä.¹²⁴⁷ Samaan aikaan Heinolasta kerrottiin Savon nälän levinneen Itä-Hämeeseen.¹²⁴⁸ Heikosta sadosta saatiin tieto myös Kalmarista ja Mariefredistä, mutta muualta ei aiheesta kirjoitettu *Inrikes Tidningariin*.¹²⁴⁹ Esimerkiksi Turun nälästä ja hädästä julkaistiin kuitenkin kuvaus *Dagligt Allehandassa*.¹²⁵⁰

¹²³⁷ DA 1773:80:2.

¹²³⁸ IT 1780:44:2; Kovero 1944:426–434.

¹²³⁹ IT 1780:49:1.

¹²⁴⁰ IT 1780:81:1.

¹²⁴¹ IT 1780:85:1.

¹²⁴² IT 1780:90:2.

¹²⁴³ IT 1781:13:1; IT 1780:84:1.

¹²⁴⁴ IT 1781:18:1.

¹²⁴⁵ IT 1781:34:1; IT 1781:42:2.

¹²⁴⁶ Kuvio 5, vuodet 1781 & 1782.

¹²⁴⁷ IT 1781:53:1.

¹²⁴⁸ IT 1781:57:1.

¹²⁴⁹ IT 1781:77:1; IT 1781:85:1.

¹²⁵⁰ DA 1781:158:2.

Tukholmaan tuli muutakin tietoa ja siellä kiersi huhuja täydellisestä kadosta Suomen puolella sekä lapsien myymisestä naapureille ja rykmenteille. Huhuja vastaan *Dagligt Allehandaan* lähetetty kirjoitus paljastaa ajatusmaailman, joka selittää suurelta osin nälän näkymättömyyttä ja valittamattomuutta *Inrikes Tidningarissa*. Kirjoittajan mukaan pienelle ja merkityksettömälle osalle kansasta oli tullut tavaksi valittaa esivallasta ja hallituksesta, yleisistä säädöksistä ja yksittäisistä henkilöistä, sillä he eivät olleet ehtineet unohtaa entisiä oikeuksiaan, millä viitattaneen joko säätyvallan tai painovapauden vuosiin. Pienen joukon valitus riitti tekemään kiittämättömyydestä ja tyytymättömyydestä ajalle ominaista, vaikka yleinen kansa kuitenkin pelkäsi Jumalaa ja kunnioitti kuningasta. Kirjoittajan mielestä valtaistuimella oli "isä", jonka sydäntä ei pitäisi vaivata valituksilla, sillä hän ei unohda kaukaisimpiakaan osia valtakunnastaan, vaan ulottaa viisautensa ja armonsa kaikkialle. Suomalainen talonpoika ei ollut kirjoittajan mukaan vielä edes ehtinyt pelätä nälkää, kun kuningas antoi maaherroille luvan aputoimiin. Eikä kuningas luottanut lääneistä lähetettyihin raportteihin, vaan lähetti Oulun läänin maaherran Carl Magnus Jägerhornin tarkastusmatkalle ympäri Suomea. Erilliselle valittamiselle ei siis ollut tarvetta, mutta oli toki sopivaa auttaa lähimmäisiään. Kirjoittaja nosti esiin Loviisasta kauppias Unoniuksen, joka myi ruista hintaa korottamatta, vapaaherra Robert Wilhelm De Geerin, joka päivittäin ruokki köyhiä lapsia, everstiluutnantti von Konowin, joka oli lahjoittanut pöytähopeansa köyhimmille naapureilleen käytettäväksi viljalainojen pantteina, ja vuorineuvos Hisingerin, joka oli tuonut Liivinmaalta ruista, josta suurimman osan hän oli lainannut köyhemmille.¹²⁵¹

Viesti sopivista kirjoitusaiheista meni perille Heinolassa, josta kehuttiin *Inrikes Tidningariin* Jumalan siunauksella syksyn 1781 sadon olleen – kolmen huonon vuoden jälkeen – hyvä koko läänissä ja Kuopionkin läänissä.¹²⁵² Syksyllä 1782 *Inrikes Tidningariin* satotietoja jaettiin vain Turusta, jossa mikään kasvi ei näyttänyt menestymisen merkkejä.¹²⁵³ Samaan aikaan lehdessä julkaistiin jälleen tavanomaista enemmän sanomia, joissa kiitettiin saadusta avusta köyhille tai kärsiville.¹²⁵⁴ Edelleen oli siis mahdollista kertoa ongelmista, mutta *Inrikes Tidningariin* sopi paremmin kiitollisuus.

Tämä ja edellisten nälkävuosien kokemus selittävät sen, että lokakuun alussa 1782 kirjoitettu katsaus Taalainmaan Liman seurakuntaa kohdanneesta kadosta seurauksineen julkaistiin *Dagligt Allehandassa*.¹²⁵⁵ Kirjoituksella olikin vastaavat seuraukset kuin Malungista aikanaan lähetetyllä valituksella. Yksi lukija ehdotti rahankeräystä ja koko joulukuun Pfeiffer vastaanotti, listasi ja lähetti Kuninkaallisen isänmaallisen seuran kautta lahjoituksia tarvitseville.¹²⁵⁶ *Inrikes Tidningarin* sivuilla kyseinen avustus näkyi Strängnäsissä prinssin syntymän

¹²⁵¹ DA 1781:178:1-2.

¹²⁵² IT 1781:87:2.

¹²⁵³ IT 1782:70:1.

¹²⁵⁴ Kuvio 5, vuosi 1782.

¹²⁵⁵ DA 1782:275:1-2.

¹²⁵⁶ DA 1782:282:1-2; DA 1782:283:2; DA 1782:284:2; DA 1782:285:2; DA 1782:286:2; DA 1782:287:2; DA 1782:288:2; DA 1782:289:2; DA 1782:290:1; DA 1782:291:2; DA 1782:292:2; DA 1782:293:2; DA 1782:294:3; DA 1782:295:2; DA 1782:296:2; DA 1782:297:2; DA 1782:298:3; DA 1782:299:2.

juhlinnan yhteydessä tehtynä keräyksenä, Falunista kerrottuna lahjoituksena ja saajatahon omana kiitoksena.¹²⁵⁷ *Inrikes Tidningarissa* myös kiitettiin Älvdaleniin Pro Patrian kautta kiertäneestä yksittäisestä lahjoituksesta alkuvuodesta 1783.¹²⁵⁸ Näkyvyys sekä nälkään että sen herättämään haluun auttaa jäi *Inrikes Tidningarin* lukijoille hyvin puutteelliseksi.

Kato syksyllä 1783 oli laajempi ja pahempi kuin edellisinä vuosina.¹²⁵⁹ *Inrikes Tidningarissa* julkaistiin viisi raporttia sadoista, joista suurin osa oli heikkoja, mutta sanomat eivät sisältäneet hädän kuvausta.¹²⁶⁰ Ongelmat Hallannissa tuotiin elokuun alussa *Inrikes Tidningarin* sijaan julkisuuteen *Stockholms Postenissa* Eldsbergin pastoraatista lähetetyllä kirjeellä.¹²⁶¹ Huono tilanne tuli yllätyksenä maaherralle, joka oli ehtinyt ilmoittaa keskushallintoon, ettei apua tarvittaisi ennen kevättä. Päivitysviestien jälkeen lupauksia ylimääräisestä kruununviljasta annettiin marraskuun alussa ja tammikuussa 1784.¹²⁶² Hallannin lähellä Göteborgissa aloitettiin paikallisessa lehdessä rahankeräys tammikuun lopussa.¹²⁶³ Vasta maaliskuun alussa keräys käynnistyi Tukholmassa, jossa *Stockholms Posten* ensin lähetti saamansa summat Hallantiin ja myöhemmin Kuninkaalliselle isänmaalliselle seuralle, jolle myös Pfeiffer ohjasi *Dagligt Allehandassa* huhtikuussa alkaneen keräyksen tulot. Jälkimmäinen keruu kohdistui lähes alusta alkaen kaikkiin tarvitsijoihin Tukholman ulkopuolella. Yhteistyökumppanina toimineen Kuninkaallisen isänmaallisen seuran raportoinnin perusteella varoja välitettiin esimerkiksi Suomen puolella Uudenmaan ja Hämeen lääniin (100 taaleria), Kymenkartanon lääniin (15), yksittäiselle Turun läänin taloudelle (8), Mikkelin ja Juvan pitäjille (30) ja Rantasalmen pitäjälle (20). Kaikkiaan rahaa kertyi alle 2 000 taaleria eli ei kovin merkittävää summaa.¹²⁶⁴ Lahjoitukset on ohjattu osin lahjoittajien toiveiden perusteella ja osin varmaankin enemmän tai vähemmän virallisina hakuksin. Ainakaan kohteilla ei ole selvää yhteyttä julkiseen keskusteluun. Uudenmaan ja Hämeen läänin osalta kyse on ollut maaherra Anders de Bruceen aktiivisuudesta, sillä Siuntiosta ja Vihdistä lähetetyt kiitokset viittaavat häneen.¹²⁶⁵

¹²⁵⁷ IT 1783:3:1; IT 1783:10:1.

¹²⁵⁸ IT 1783:26:1.

¹²⁵⁹ Odhner 1896:308.

¹²⁶⁰ IT 1783:69:2; IT 1783:70:1; IT 1783:89:1; IT 1783:90:1; IT 1783:95:1.

¹²⁶¹ SP 1783:203:32.

¹²⁶² SP 1784:10:3; SP 1784:11:1.

¹²⁶³ Götheborgs Allehanda 1783:102–103:2; Götheborgs Allehanda 1784:6:2; Götheborgs Allehanda 1784:7:5; Götheborgs Allehanda 1784:9:3–4; SP 1784:2:4.

¹²⁶⁴ SP 1784:57:3–4 (vrt. SP 1784:77:2); SP 1784:59:4; SP 1784:60:4; SP 1784:61:3; ; SP 1784:62:3; SP 1784:64:4; SP 1784:65:4; SP 1784:67:3; SP 1784:69:4; SP 1784:71:2–3, 4; SP 1784:74:3; SP 1784:75:3; IT 1784:21:2–3; IT 1784:66:2; DA 1784:74:1–2; DA 1784:79:2; DA 1784:80:2; DA 1784:81:2; DA 1784:82:2; DA 1784:83:2; DA 1784:84:2; DA 1784:85:1; DA 1784:86:2; DA 1784:87:2; DA 1784:88:2; DA 1784:89:2; DA 1784:90:2; DA 1784:91:2; DA 1784:92:2; DA 1784:93:2; DA 1784:94:2; DA 1784:95:2; DA 1784:96:2; DA 1784:97:2; DA 1784:98:2; DA 1784:99:2; DA 1784:100:2; DA 1784:101:2; DA 1784:102:2; DA 1784:103:3; DA 1784:105:1–2; DA 1784:106:2; DA 1784:108:2; DA 1784:110:2; DA 1784:112:2; DA 1784:113:2; DA 1784:114:1–2; DA 1784:116:2; DA 1784:117:1; DA 1784:118:2; DA 1784:119:1; DA 1784:119:2; DA 1784:121:2; DA 1784:122:2; DA 1784:123:2; DA 1784:126:2; DA 1784:127:2; DA 1784:128:2; DA 1784:129:2; DA 1784:130:2; DA 1784:135:2; DA 1784:136:2; DA 1784:138:2; DA 1784:139:2; DA 1784:140:2; DA 1784:142:2; DA 1784:147:2; DA 1784:156:2; DA 1784:163:2; DA 1784:177:2; DA 1784:183:1; Odhner 1896:311.

¹²⁶⁵ DA 1784:133:1–2; Hirn 1957:305–306.

Rantasalmelta kiitossanoma saadusta avusta lähetettiin *Inrikes Tidningariin* ja siinä huomioitiin Kuninkaallisen isänmaallisen seuran ja maaherran ohella oma kirkkoherra, joka oli konkreettisesti jakanut varat.¹²⁶⁶

Keväällä ja kesällä 1784 *Inrikes Tidningarissa* julkaistiin Norlannista ohje petun valmistukseen, vuonna 1772 Turun akatemiassa hyväksytyn opinnäytteen valmistusohje suomalaiselle hätäleivälle ja Jämtlannista yksityiskohtaisemmat ohjeet petun tekoon. Viimeksi mainitun kanssa etusivulla oli Pariisista lähetetty raportti Haagan kreivin eli Kustaa III:n oopperakäynneistä, illallisista ja promenaadeista.¹²⁶⁷

Vaikka keväällä 1784 nälänhätä oli lähes valtakunnallinen,¹²⁶⁸ harvat pyysivät apua julkisesti. Ei siis ole erikoista, että Suomen puolelta vain Orimattilan nälkä tuotiin esille lehdistössä. Maaliskuun lopulla 1784 kirjoitetun kirjeen ote julkaistiin *Dagligt Allehandassa* vapunpäivänä.¹²⁶⁹ Samainen kirje oli toimitettu jo pian kirjoittamisensa jälkeen vilja-avustuskomitealle, joka teki päätöksiä Kustaa III:n matkaillessa. Komitean jäsenet pelästyivät lapsen kuolemasta kertovaa kuvausta ja kirjoittivat Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherralle Anders de Brucele huhtikuun puolivälissä kehottaen tätä ripeään apuun. Viestin saatuaan De Bruce tiedotti jo kuun lopulla kirkkoherralle, että Orimattilaan lähetettäisiin hädänalaisille jaettavaksi se vilja, mitä vielä oli Hämeenlinnan kruununmakasiinissa.¹²⁷⁰

Koska kirje Orimattilasta oli viranomaisilla ennen julkaisua lehdessä, he olivat todennäköisesti alkuperäinen ja aiottu vastaanottajataho. Ehkä viestin Tukholmaan vienyt ei ollut nähnyt merkkejä päätöksenteosta ja oli päättänyt julkaisulla vahvistaa viestintää. Julkisena teksti herätti myötätuntoa yhteen 16 riikintaalerin ja 32 killingin lahjoitukseen, jonka Pfeiffer lähetti eteenpäin.¹²⁷¹ Raha saapui postitse Orimattilaan 14. toukokuuta ja lisäksi tuntematon Turusta lahjoitti 10 riikintaaleria ja 32 killinkiä, jotka saapuivat 1. kesäkuuta. Näistä Orimattilan kirkkoherra Henrik Strömborg kiitti *Inrikes Tidningarissa* samoin kuin vielä kesäkuussa saapuneesta 17 riikintaalerista ja kesän loppuun mennessä saadusta 4 riikintaalerista.¹²⁷² Strömborg siis ajatteli saavuttavansa *Inrikes Tidningarissa* saman tai laajemman yleisön kuin *Dagligt Allehandassa*. On myös mahdollista, että kiitosviesti oli helpompaa lähettää *Inrikes Tidningariin*, joka ei myöskään vaatinut julkaisusta maksua.

Pyytämistä yleisempää oli edelleen saadusta avusta kiittäminen. Aiemmasta poiketen sanomissa kiitettiin nyt yksityisten lahjoittajien ohella kuningasta ja hyvin toiminutta maaherraa.¹²⁷³ Vuoden 1784 lopulla Hollolasta, Heinolasta ja jostain tarkemmin määrittelemättömästä paikasta Savon ja Kymenkartanon läänin maaseudulta lähetetyt sanomat kiittävät kadosta ja nälästä selviämisestä

¹²⁶⁶ IT 1784:76:1.

¹²⁶⁷ IT 1784:42:1; IT 1784:43:1; IT 1784:55:1.

¹²⁶⁸ Odhner 1896:309-310.

¹²⁶⁹ DA 1784:99:2.

¹²⁷⁰ Hirn 1957:304.

¹²⁷¹ DA 1784:111:1-2.

¹²⁷² IT 1784:61:1; IT 1784:67:1; IT 1784:78:2.

¹²⁷³ Kuvio 5, vuosi 1784; IT 1784:60:1; IT 1784:79:1; IT 1784:82:1.

ensisijaisesti kuningasta ja tämän nimittämää maaherraa. Hollolasta kerrottiin kiitosjumalanpalveluksesta, joten kiitokset aloitettiin Jumalasta. ”Autioittavassa nälänhädässä” läänien johtajat olivat väsymättömästi kilpailleet huolenpidossa ja rakkaudenteissa. Myös muita valtakunnan ja läänin asukkaita, jotka kristillisestä rakkaudesta ja lempeydestä olivat osallistuneet puutetta kärsivien pelastamiseen, muistettiin ilon kyynelin ja siunauksin.¹²⁷⁴ Heinolasta mainittiin mennyt nälkä ja punatauti, mutta enemmän sanoja sai koko talven pitkin lääniä kulkenut läänin johto, joka otettiin joka paikassa vastaan rakkaudella ja kunnioituksella.¹²⁷⁵ Kolmas kirjoittaja viittaa julkisten lehtien päivittäiseen valitukseen nälänhädestä (Af en daglig klagan i våre publike Tidningar, är nog kunnigt, det hungersnöd varit för handen öfwer hela vårt kära Fädernesland). Koska kuvaus on liioitteleva, se sisältää kritiikkiä nälästä kirjoittamisesta. Kirjoittaja kehuu monisanaisesti lääninsä maaherraa ja erityisesti mainitsee tämän auttaneen hädänalaisia omista varoistaan tuomatta tätä yleiseen tietoon (dock utan at låta det komma til allmän kunskap).¹²⁷⁶

Missään vaiheessa ei näytä siltä, että kadoista ja nälästä kertovien sanomien julkaisua olisi aktiivisesti estetty *Inrikes Tidningarissa*. Kirjoitusten määrää on rajoittanut kuitenkin kolme seikkaa. Ensinnäkin vähänkään laajemmat kuvaukset huonon sadon seurauksista voitiin ymmärtää viranomaisien suoraksi arvosteluksi.¹²⁷⁷ Toiseksi tunteikkaat kuvaukset hädestä sopivat tyyllisesti paremmin *Dagligt Allehandan* tapaisiin lehtiin, joissa aiheet ja kirjoitustavat vaihtelivat päivästä toiseen. Vastaaviin lehtiin sopi myös paremmin nälkää näkevien epävirallinen auttaminen, kun taas *Inrikes Tidningariin* kirjoittaneet luottivat tai esittivät luottavansa julkisuuden ja lukijakollektiivin sijaan paikalliseen lähimmäisenrakkauteen, virkakoneistoon, kuninkaaseen ja Jumalaan. Kolmanneksi on huomattavaa, että nälkä on hitaasti kehittyvä ja laaja ongelma. Kertominen ja auttaminen on helpompaa ja luontevampaa, kun kohteena on yksittäinen, suppeahko ja äkillinen ongelma tai siihen löydetty ratkaisu.¹²⁷⁸

5.2 Palaneet kaupungit

Kaupunkitulipalot eroavat edellä käsitellyistä katojen aiheuttamasta nälästä äkillisyydellään sekä huomattavasti pienemmällä alueellaan. Pienemmässä mittakaavassa samaa on se, että mitä lähempänä lähimmäinen on, sitä todennäköisemmin hän on itse samassa hädässä ja kyvytön auttamaan. Yhteistä nälänhätiin on myös se, että kukaan ei ole velvoitettu auttamaan. Toisin kuin maaseudulla, kaupungeissa ei ollut laissa määrättyä paloapua.¹²⁷⁹ Palanut kaupunki saattoi saada

¹²⁷⁴ IT 1784:80:2.

¹²⁷⁵ IT 1784:94:2.

¹²⁷⁶ IT 1784:98:2.

¹²⁷⁷ Vrt. kirjoitussarja DA 1782:219:1; DA 1783:11:1; DA 1783:26:1; Götheborgs Allehanda 1783:13:4; SP 1783:79:2.

¹²⁷⁸ Vrt. Koopmans 2018:209.

¹²⁷⁹ Åmark 1932:50–51; Söderberg 1935:72–77.

pyynnöstä tukea kruunulta, mutta kukin avustuspäätös tehtiin erikseen ja erilaisena.

Tulipalouutisointi oli merkittävä osa hattujen sodan jälkeen *Posttidningars* lisääntyneitä oman maan sanomia. Vuonna 1744 kerrottiin neljästä tulipalosta, joista pahin koettiin Öregrundissa.¹²⁸⁰ Seuraavan vuoden paloista vakavin oli Göteborgin joulukuinen tulipalo, josta sanoma ehti lehteen vasta vuoden 1746 puolella. Tekstissä kerrottiin palon alkuhetki tunnin tarkkuudella ja alkupisteessä yritetyt sammutustoimet, joista huolimatta palo levisi kaupungin pohjoisosiin ja poltti saksalaisen kirkon sekä muita lueteltuja arvorakennuksia. Joko neljä tai viisi ihmistä kuoli ja materiaaliset häviöt olivat suuria.¹²⁸¹ Vastaavia elementtejä on muissakin sanomissa, jotka ovat yksinkertaisuudessaankin herättäneet tunteita lukijoissa, jotka joko asuivat enimmäkseen puusta rakennetuissa kaupungeissa tai olivat sellaisessa ainakin koulua käyneet tai muuten vierailleet. Suurin osa tulipalouutisoinnista käsitteli nimenomaan kaupungeja, joista kerrottiin sekä lähes heti sammutetuista että levinneistä paloista. Seuraavina parina vuosikymmenenä suurpaloista jäi sanomatta ainoastaan 11.9.1759 merkittävän osan Skövdeä polttanut.¹²⁸²

Posttidningars tulipalouutinen kaupungista oli säännöllisesti yksittäinen sanoma ilman päivityksiä ja kertomusta saadusta avusta. Esimerkiksi Porvoo paloi kokonaan 11.6.1760 ja tästä lähti pian tieto Tukholmaankin.¹²⁸³ Nopeimmin kaupunkiin saatiin ”kristillisestä säälistä” Loviisasta 12 tynnyriä jauhoja.¹²⁸⁴ Aikanaan saatiin kolehtioikeus, jonka tuottoa jouduttiin odottamaan kauan.¹²⁸⁵ Jos sanomalehtiutuinen tuotti suoraa rahallista apua, siitä ei kiitetty julkisesti. Puolitoista vuotta palon jälkeen Oulusta kerrottiin, että kaupungin porvarit olivat kilpailleet keskenään pääsystä korkeampaan taksoitusluokkaan ja jotkut olivat kaksinkertaistaneet maksunsa, jotta Porvoo voitaisiin rakentaa kivistä ja asukkaat saisivat tukea.¹²⁸⁶ Suoran avun sijaan tukemisen tehokkaimmaksi keinoksi ymmärrettiin verotus.

Vain yhden kaupunkipalon osalta *Posttidningarin* sanomissa tuotiin esiin paloa seurannut apu. Keväällä 1760 Skänningin tulipalosanomaa seurasi toinen, jossa kerrottiin lahjoituksesta, joka oli kerätty Norrköpingin kirkoissa palmusununtain kolehdilla.¹²⁸⁷ Muu avunsaanti oli hitaampaa eli Skänninge sai vasta syyskuussa 1762 kuninkaallisen luvan keräyskirjaan. Tämän avulla muista kaupungeista saapuneista rahoista pormestari ja raati päättivät vuoden 1764 lopulla kiittää julkisesti lähettämällä näiden kuukausikohtaisen kirjanpidon *Inrikes*

¹²⁸⁰ PT 1744:36:4; PT 1744:56:4; PT 1744:74:4; PT 1744:102:4; Värmlands Brandhistoriska Klubb 2021. Lilja (1999:273–275) listaa vuodelle 1744 vain kaksi tulipaloa (Sigtuna, Öregrund) ja eroavaisuudet sanomiin ovat myöhemminkin niin suuria, että päälähteenä Ruotsin puolen tulipaloihin on palontorjunnan historianharrastajien työ.

¹²⁸¹ PT 1745:3:4; PT 1745:42:4; PT 1746:6:4; Värmlands Brandhistoriska Klubb 2021.

¹²⁸² Suikkari 2007:79–88; Jutikkala 1997:494–495; Jutikkala 1999:244; Värmlands Brandhistoriska Klubb 2021; Skövden tulipalon jälkeen käytiin kaupungin siirrosta julkista keskustelua (SW 1759:45:89).

¹²⁸³ PT 1760:48:3.

¹²⁸⁴ Mäntylä 1994:319–321.

¹²⁸⁵ Mäntylä 1994:321.

¹²⁸⁶ IT 1761:102:2.

¹²⁸⁷ PT 1760:23:5; PT 1760:30:4.

Tidningariin. Sen perusteella vuoden 1763 puolella rahaa ei ollut ehtinyt Skänningeen mistään ja julkisuudella ehkä pyrittiinkin keräyksen tehostamiseen.¹²⁸⁸ Edelleen saman tulipalon takia kaupunki sai luvan toiseen keräyskirjaan marraskuussa 1766 ja tämän tuottoja luettiin *Inrikes Tidningarissa* keväällä 1771. Julkaistusta kirjanpidosta näkyy, että vuonna 1767 keräysvaroja oli lähetetty Ängelholmista, Kristiinankaupungista, Uudestakaupungista, Karlstadista, Alingsåsista, Kalmarista, Loviisasta ja Raahesta. Seuraavana vuonna saapui rahaa 19 kaupungista ja vuonna 1769 eli 9 vuotta palon jälkeen vielä kuudesta.¹²⁸⁹ Keräyskirja tehosi siis kauempanakin, mutta oli hidas tapa saada rahaa akuuttiin hätään ja jälleenrakennukseen. Julkisuus oli mahdollisesti aktivoinut viivyttelyä kaupunkia, mutta muistutusten julkaisusta ei syntynyt käytäntöä *Inrikes Tidningariin*.

Skänningeen esimerkkiä avun raportoinnista seurasi *Inrikes Tidningarissa* Falun, jossa kaksi tulipaloa kesällä 1761 tuhosivat monia julkisia rakennuksia ja ison osan kaupunkia.¹²⁹⁰ Seuraavina kuukausina sieltä kerrottiin julkisuuteen muuttamista isoista rahalahjoituksista ja valtiopäivien myöntämästä avusta.¹²⁹¹ Mallia avusta kertomisesta ei kuitenkaan seurattu Torniossa, josta paloi kolmannes toukokuun lopussa 1762.¹²⁹² Seuraavan vuoden lopulla Karlshamnissa paloi parikymmentä taloa ja tästä kerrottaessa huomautettiin joukossa olevien köyhien vaimoista ja lapsista tulleen kodittomia.¹²⁹³ Heikoimmassa asemassa olleiden esiin noston tarkoituksena oli mahdollisesti herättää lahjoituksia tuottavaa myötätuntoa. Ainakin kaupunkiin saatiin Tukholman postissa 1 000 kuparitaalerin seteli, jonka mukana ei ollut tietoa lahjoittajan henkilöllisyydestä. Setelistä kertovan sanoman lähetys *Inrikes Tidningariin* perusteltiin sillä, että nimetön lahjoittaja saisi näin tietää lähetyksensä perillepääsystä ja vakuutuksen sen tarkoituksen mukaisesta käytöstä.¹²⁹⁴

Lokakuussa 1765 tulipalo Kalmarin kaupungissa kesti pari päivää ja tuhosi kolme neljäsosaa kaupungista sekä merkittävän osan talvea varten varatusta ruuasta.¹²⁹⁵ Joulun edellä maistraatilla oli Karlshamnin tapaan käsissään Tukholman postissa tullut nimetön seteli, jonka käytöstä päätettäessä nähtiin asialliseksi lähettää pöytäkirjan ote *Inrikes Tidningariin* kiitoksena tuntemattomalle antajalle.¹²⁹⁶ Kun näin oli tehty kerran, oli samoin toimittava myös myöhempien lahjoitusten jälkeen. Pöytäkirjoihin vakiintui julkaisua perustelevaksi sanankänteeksi ”hyväntekijän kunnia”.¹²⁹⁷

Jo ennen kuin viimeinen Kalmarin sanomista oli julkaistu, Uppsalassa paloi lähes sadan tontin rakennukset 30.4.1766.¹²⁹⁸ Kaupunkiin tuli postitse useita

¹²⁸⁸ IT 1764:92:1.

¹²⁸⁹ IT 1771:22:1–2.

¹²⁹⁰ IT 1761:55:2; IT 1761:58:3; Sahlström 1961:48–49.

¹²⁹¹ IT 1761:65:3.

¹²⁹² IT 1762:47:2; IT 1762:51:1; Mäntylä 1971:322, 326–327.

¹²⁹³ IT 1763:94:1.

¹²⁹⁴ IT 1764:13:1.

¹²⁹⁵ IT 1765:84:1; IT 1765:92:1.

¹²⁹⁶ IT 1766:2:1.

¹²⁹⁷ IT 1766:13:1; IT 1766:16:1; IT 1766:17:1; IT 1766:23:1; IT 1766:26:2; IT 1766:43:1.

¹²⁹⁸ IT 1766:35:2; Petré 1958:111–113.

nimettömiä rahalähetyksiä, jotka huomioitiin *Inrikes Tidningariin* kirjoitetuilla sanomilla. Kunnian sijaan lahjoittajat saivat vastalahjana useimmissa sanomissa Jumalan siunausta.¹²⁹⁹ Tulipalon aikaan kaupungin edustaja oli valtiopäivillä ja pääsi viiveettä anomaan apua säädyiltä eli päätökset tehtiin vain kaksi kuukautta tulipalon jälkeen. Kahden vuoden verovapauden ohella myönnettiin valtakunnallinen keräyskirja ja kaksi kolehtia. Hitaasti kertyneet varat kattoivat lopulta neljänneksen palaneiden talojen arvosta.¹³⁰⁰ Keräyksen tehostamiseksi Uppsalasta lähetettiin keväällä 1768 *Inrikes Tidningariin* muistutus seuduille ja kaupungeille, joiden hyväntekeväisyyttä edelleen odotettiin.¹³⁰¹

Keräysluvat eli keräyskirjat ja kolehdit olivat voimassa tietyn ajan ja ne saattoivat valtakunnallisuuden sijaan olla maantieteellisesti rajattuja. Lisäksi keräyksen tuotto voitiin ohjata kaupungin harkinnanvaraisen käytön sijaan koskemaan esimerkiksi julkisten rakennusten uudelleen rakentamista.¹³⁰² Keräyslupia ja niihin usein liittyviä määräyksiä valtakunnallisista kolehdeista annettiin muutenkin kirkkojen rakentamiseen ja ne toimivat silloinkin hitaana rahanlähteenä.¹³⁰³ Rakennushankkeita voitiin rahoittaa myös raha-arvonnoilla.¹³⁰⁴ Esimerkiksi Uppsala sai keväällä 1766 palaneen raatihuoneensa rakentamisen hyväksi vuonna 1770 oikeuden raha-arvonnan järjestämiseen kuudeksi vuodeksi.¹³⁰⁵

Kiitossanomien julkaisu Uppsalasta oli vielä käynnissä, kun Varbergissä paloi 18.5.1767 puolella tunnissa kirkko, koulu, hospitaali, pappilat, pakkahuone ja tullihuone sekä kuutisenkymmentä yksityiskotia.¹³⁰⁶ Nopeimmin apua ruuan ja rahan muodossa saatiin läheisistä kaupungeista eli Göteborgista ja Kungsbäckasta. Saadusta avusta *Inrikes Tidningariin* kerrottaessa mainitaan myös nimen ja nimellinen rahalähetys, jotka ovat ehkä innoittaneet sanomaan.¹³⁰⁷ Myöhempiä vastaavia lahjoituksia Varbergistä raportoitiin vielä kaksi: yksi postissa tullut ja toinen muuten välitettynä.¹³⁰⁸

¹²⁹⁹ IT 1766:37:1; IT 1766:44:2; IT 1766:47:2; IT 1766:50:1; IT 1768:31:1; IT 1766:55:2; IT 1766:60:2; IT 1766:72:2; IT 1767:8:2; IT 1767:101:2.

¹³⁰⁰ Petré 1958:113–114.

¹³⁰¹ IT 1768:31:1.

¹³⁰² Esim. IT 1771:27:1.

¹³⁰³ Esim. Mäntylä 1994:321.

¹³⁰⁴ Tukholmassa järjestettiin köyhien hyväksi raha-arvonta jo vuonna 1699 (PT 1699:31:8). Ensimmäinen arpajaisia rajoittava laki annettiin vuonna 1730, mutta seuraavalla vuosikymmenellä sekä laillisten että laittomien arpajaisten järjestäminen oli yleistä ja näkyi usein Posttidningarin ilmoituksissa (Charlier 1922:30; Husz 2004:174; PT:n vuosikerrat, sana-haku 'lotteri'). Vuonna 1739 laki rajoitti raha-arpajaiset yleishyödyllisiin tarkoituksiin, joita löytyi monta. Ruotsin valtiopäiville tuotetun mietinnön (Andra kammarens 1906:7–8) arpajaisien listassa rakennustöihin todennäköisesti liittyy ainakin Turun tuomiokirkko 1745, Linköpingin tuomiokirkon torni 1747, Jönköpingin kaupunginkirkko 1754, Gävlen julkiset rakennukset 1756, Ulricehamn'n kirkko 1759, Karlskronan kirkko 1762, Tukholman julkiset rakennukset 1763 ja Uppsalan julkiset rakennukset 1770. Merkittävimmäksi tulivat vuonna 1762 alkaneet Trollhättanin sulkujen rakentamisen rahoittamiseen käytetyt arpajaiset, jotka näkyivät *Inrikes Tidningarissa* toistuvasti (Husz 2004:174; IT:n vuosikerrat). Vielä enemmän palstatilaa sai vuonna 1772 valtiontalouden hyväksi perustettu "Kuning:nen Numero Lotteria eli Numeroilla tapahtuva Arwan heittäminen", kuten sitä asetuksen suomennoksessa kutsuttiin (Husz 2004:174–175; VKS: numerolotteria).

¹³⁰⁵ Petré 1958:114.

¹³⁰⁶ IT 1767:42:2.

¹³⁰⁷ IT 1767:49:1.

¹³⁰⁸ IT 1767:57:1; IT 1767:63:1.

Parin vuoden sisään näyttää syntyneen malli, jossa kaupunkipalon uutisointia seuraa postitse lähetettyjä rahalahjoituksia, joista puolestaan kiitetään julkisesti. Mutta Varbergin jälkeen lahjoituksista kertomiseen tulee usean vuoden tauko, jota ei selitä tulipalojen tai niistä raportoinnin puute. *Inrikes Tidningarista* voitiin lukea, että Falköpingistä paloi iso osa heinäkuussa 1769, Oulu koki kaksi pahaa paloa kesällä 1773 ja toukokuussa 1775 Filipstadissa kaupungin eteläosa muuttui tuhkaksi.¹³⁰⁹ Mistään näistä kaupungeista ei kerrottu saadusta avusta.

Avun raportoinnin voi nähdä alkavan uudelleen Turusta, jossa viidennes kaupungin taloista paloi pohjoispuolen tulipalossa 10.8.1775.¹³¹⁰ Tukholmasta saatiin nimettömänä 1 000 kuparitaaleria, joista kiitettiin julkisella sanomalla ja toivotettiin lahjoittajalle onnea ja siunausta.¹³¹¹ Tämä olisi kuitenkin voinut jäädä yksittäistapaukseksi, ja samana vuonna jäi uutisoimatta koko Ängelholmin (kirkkoa lukuun ottamatta) tuhonnut palo.¹³¹² Olennaiseksi käänteeksi sanomalehden välittämässä avussa tulivat vuoden 1776 kaupunkipalot.

Askersundin suurpalosta 8.6.1776 jäljelle jäi vain kymmenen laitakaupungin vaatimatonta rakennusta. Yhtä pahoja tilanteita oli raportoitu ennenkin, mutta mahdollisesti merkittävää oli se, että jo palosta kerrottaessa mainittiin lähistöllä asuneen kreivi Dohnan tarjonnan hätämajoitusta.¹³¹³ Ensimmäisenä raportoitu 9 000 kuparitaalerin lahjoitussumma tuli sitten Dohnan kreivittären kautta kuningattarelta. Kreivitär itse oli lisäksi kerännyt 1 154 kuparitaaleria.¹³¹⁴ Kaupunkilaisille kerrottiin myös Tukholmasta lähetetyssä kirjeessä saadusta kuninkaan tarkemmin määrittelemättömästä aputarjouksesta. Eräässä kaupunkilaisessa tämä herätti ajatuksen, että uudelleen rakennettava kaupunki aikanaan kantaisi kuninkaan tai kuningattaren nimeä. Ajatus jatkui niin, että kuninkaan kunnioittamisen mahdollistamiseksi tulisi alamaisten seurata ylempien esimerkkiä ja auttaa askersundilaisia. Kaupunkilaisen ääneenajattelun kuuli eskilstunalainen, joka oli paikan päällä näkemässä kaupungin rauniot. Hän välitti viestin laajemmalle yleisölle *Dagligt Allehandassa*. Mediavalintaa ohjasi muisto lehden omistajan aiemmin Taalainmaan nälänhädän hyväksi keräämistä varoista.¹³¹⁵ Eksplisiittisen toiveensa mukaisesti asessori Johan Pfeiffer käynnisti Askersundin hyväksi keräyksen, joka näkyi lähes jokaisessa *Dagligt Allehandan* numerossa heinäkuun puolivälistä syyskuun loppuun.¹³¹⁶ Nämä Tukholmassa kerätyt rahat

¹³⁰⁹ IT 1769:55:2; IT 1773:51:2; IT 1773:71:2; IT 1775:39:1. Myös Öregrund paloi pahasti heinäkuussa 1774 (Värmlands Brandhistoriska Klubb 2021), mutta tästä ei ollut sanomaa *Inrikes Tidningarissa*.

¹³¹⁰ IT 1775:65:5.

¹³¹¹ IT 1775:78:1.

¹³¹² Värmlands Brandhistoriska Klubb 2021. Kustaa III (1779:32) ei laske Ängelholmia apua saaneeksi palaneeksi kaupungiksi.

¹³¹³ IT 1776:46:2; Haugard 1940:69–78.

¹³¹⁴ IT 1776:50:1.

¹³¹⁵ DA 1776:158:1–2.

¹³¹⁶ DA 1776:160:2; DA 1776:161:2; DA 1776:162:2; DA 1776:163:2; DA 1776:164:2; DA 1776:165:2; DA 1776:166:3; DA 1776:167:2; DA 1776:168:2; DA 1776:169:2; DA 1776:171:2; DA 1776:172:2; DA 1776:173:2; DA 1776:174:2; DA 1776:175:2; DA 1776:177:2; DA 1776:179:3; DA 1776:180:2; DA 1776:185:2; DA 1776:186:2; DA 1776:191:2; DA 1776:194:3; DA 1776:195:3; DA 1776:197:2; DA 1776:198:2; DA 1776:202:2; DA 1776:205:3; DA 1776:206:2; DA 1776:207:2; DA 1776:209:2; DA 1776:210:3; DA 1776:213:2; DA 1776:215:2; DA 1776:218:2; DA 1776:220:2; DA 1776:221:3.

olivat puolestaan yksi osa *Inrikes Tidningarissa* raportoituja lahjoituksia,¹³¹⁷ joiden joukossa kreivitär Dohna esiintyi vielä uuden lahjoituksen yhteydessä ja järjestyttään sisarensa kanssa raha-arpajaiset Medevin terveyslähteellä.¹³¹⁸

Esillä oli yhteiskunnan ylimmän kerroksen esimerkki suorasta auttamisesta ja taustalla aiempi kokemus valtakunnallisesta keräysaktiviteetista. Syntyi aiempaa isompi ja näkyvämpi keräysinto, jossa yksilöiden lisäksi toimijoina olivat pienyhteisöt. Kastejuhlan kummit innostuivat lahjoitukseen ja Vaasan hovioikeuden jumalanpalveluksen kolehdista kerrottiin julkisuuteen.¹³¹⁹ Sundsvallissa keräystä oli tehty kuninkaan syntymäpäivän juhlinnan yhteydessä ja todettu etteivät he kuninkaan alamaisina voisi arvokkaammin syntymäpäivää viettää kuin yrittäen hyvää tehden muistuttaa suurta kuningasta.¹³²⁰ Toisessa sanomassa yleinen hyväntekeväisyys yhdistettiin kuninkaan valtakauteen.¹³²¹ Ajatus kuninkaan kunnioittamisesta lahjoitusmotivaationa ei välttämättä ollut yleistä, mutta se oli osaltaan kasvattamassa halua hyväntekeväisyyteen ja siitä kertomiseen.

Viestit Askersundiin lähetetystä avusta eivät olleet ehtineet loppua, kun 20.9.1776 tulipalo Gävlessä tuhosi varakkaimpien osassa kaupungista 106 asuintaloa ja raatihuoneen.¹³²² Vaikka tuho oli vähäisempi kuin Askersundissa eikä kuninkaan kunnioittamisesta puhuttu jälleenrakennusta suunniteltaessa, sekä lahjoittajien että saajien oli luontevaa toimia samalla tavalla kuin edellisessä kaupunkipalossa. Ensimmäinen rahalahjoitus tuli postitse Gävleen jo 24. syyskuuta ja se kuitattiin *Inrikes Tidningarissa* aivan kuten myöhemmätkin, oli kyse sitten suuremmasta summasta tai 24 kuparitaalerista.¹³²³ Lokakuun lopusta alkaen *Dagligt Allehandassa* kerättiin varoja Gävleen ja keräys hiipui vasta helmikuussa 1777, jolloin lahjoittajien mieliin palasi Askersundkin.¹³²⁴ Kuningas oli tehnyt

¹³¹⁷ IT 1776:53:1; IT 1776:56:1; IT 1776:60:2; IT 1776:61:1; IT 1776:62:1; IT 1776:63:1; IT 1776:68:1; IT 1776:70:1; IT 1776:77:1; IT 1776:92:1; IT 1776:95:1; IT 1776:97:1; IT 1776:101:1; IT 1777:1:1; IT 1777:2:1; IT 1777:7:1; IT 1777:13:2; IT 1777:19:1; IT 1777:32:2; IT 1777:42:1; IT 1777:44:1; IT 1777:60:1; IT 1777:62:1; IT 1777:74:2; IT 1777:84:2; IT 1778:1:2; IT 1778:34:2; IT 1779:79:3.

¹³¹⁸ IT 1776:61:1; IT 1776:62:1; IT 1776:97:1.

¹³¹⁹ IT 1776:62:1; IT 1776:77:1.

¹³²⁰ IT 1777:44:1 (Männe Gustafs Undersätare kunna wärdigare fira Dess höga Födelsedag, än då de söka genom wälgerningar likna sin Store och oförliknelige Konung?).

¹³²¹ IT 1777:1:1 (som Wår Store Konung Gustafs Tidehwarf redan gjordt sig utmärkt af Wälgerningar emot nödlidande).

¹³²² IT 1776:76:1.

¹³²³ IT 1776:79:2; IT 1776:82:1; IT 1776:85:1; IT 1776:88:1; IT 1776:90:2; IT 1776:91:1; IT 1776:92:2; IT 1776:94:2; IT 1776:95:1, 2; IT 1776:96:1; IT 1776:97:1; IT 1776:98:1; IT 1776:100:1; IT 1776:101:1; IT 1776:102:1; IT 1777:1:1; IT 1777:4:1; IT 1777:5:2; IT 1777:6:1-2; IT 1777:7:1; IT 1777:13:2; IT 1777:17:2; IT 1777:18:1; IT 1777:20:1; IT 1777:23:1; IT 1777:25:1; IT 1777:26:1; IT 1777:31:1; IT 1777:32:2; IT 1777:35:1; IT 1777:38:1; IT 1777:39:1; IT 1777:42:2; IT 1777:46:2; IT 1777:54:2; IT 1777:67:2; IT 1779:30:2.

¹³²⁴ DA 1776:249:2; DA 1776:251:3; DA 1776:253:3; DA 1776:254:3; DA 1776:257:2; DA 1776:259:2; DA 1776:261:3; DA 1776:262:2; DA 1776:263:3; DA 1776:164:2; DA 1776:266:3; DA 1776:268:2; DA 1776:269:2; DA 1776:270:2; DA 1776:271:2; DA 1776:272:2; DA 1776:273:3; DA 1776:274:2; DA 1776:275:2; DA 1776:276:3; DA 1776:279:3; DA 1776:281:2; DA 1776:282:2; DA 1776:283:2; DA 1776:285:3; DA 1776:286:3; DA 1776:287:3; DA 1776:290:2; DA 1776:291:2; DA 1776:292:2; DA 1777:4:2; DA 1777:6:2; DA 1777:32:3; DA 1777:37:2.

päätöksen keräyskirjoista Gävlen hyväksi vasta marraskuun lopulla 1776 eli kesti kauan ennen kuin kaupunki sai apua virallisempia reittejä.¹³²⁵

Sanomia Gävlen saamasta avusta ilmestyi *Inrikes Tidningarissa* edelleen, kun kuultiin Kristinehamnissa 25.5.1777 tapahtuneesta tulipalosta, jossa kirkko, postitalo, koulu ja köyhäintalo onneksaasti säästyivät.¹³²⁶ Tieto palosta oli tuskin lähtenyt liikkeelle, kun ensimmäisistä vilja- ja rahalahjoituksista voitiin kertoa.¹³²⁷ Paikalle oli rientänyt myös maaherra, joka lähetti viipymättä raportin kuninkaalle, mutta tämä teki vasta joulukuussa päätöksensä rakennusmateriaalien verovapaudesta ja keräyskirjoista neljäksi vuodeksi.¹³²⁸ Kristinehamnin tulipalo ei synnyttänyt keräystä *Dagligt Allehandassa*, mutta saatu apu näkyi *Inrikes Tidningarissa* pitkään.¹³²⁹ Verrattuna jo ensimmäisessä kiitossanomassa mainittuun 80 riikintaaleriin virallisten keräyskirjojen tuotto oli pieni suhteessa vaivaan. Kristinehamnista keräyskirjojen kanssa vuonna 1778 lähteneet kaksi miestä saivat Göteborgista 170 taaleria, joista vähennettiin matkakuluina 45 taaleria. Fastingenin markkinoilta vuonna 1779 listoilla kertyi 136 taaleria.¹³³⁰ Tukholmassa tulos oli parempi, vaikka samaan aikaan kaupungissa olivat liikkeellä keräyskirjat jollekin Suomen kirkolle sekä palaneille Vänersborgille ja Filipstadille. Uddevallaan keräyskirjaa ei lähetetty, kun tiedettiin siellä olevan liikkeellä Vänersborgin ja Åmålin vastaavat listat.¹³³¹

Kristinehamniin saapuneista lahjoituksista kiittäminen ei keskeytynyt *Inrikes Tidningarissa* pienemmästä Åmålistä kolmanneksen tuhonneeseen paloon 23.8.1777.¹³³² Åmåliin joko lähetettiin vähemmän lahjoituksia tai kaikesta ei sanomissa kiitetty.¹³³³ Sama koskee Vänersborgin itäosan ja kirkon paloa 24.9.1777.¹³³⁴ Vuotta myöhemmin valtiopäiville annetun kuninkaallisen tiedonannon mukaan kaupungeille Filipstad, Turku, Askersund, Gävle, Kristinehamn, Åmål ja Vänersborg oli annettu valtakunnan vähien varojen rajoittamana jälleenrakennusapua verovapautuksilla, tullihelpotuksilla, keräyskirjoilla ja arvontaoikeuksilla.¹³³⁵ Kutakin kaupunkia koskevat yksityiskohtaiset päätökset jäivät oman maan sanomissa tyypillisesti yhtä epämääräisiksi ilmaisuiksi.

Seuraavien vuosien tulipalot kaupungeissa eivät olleet erityisen vakavia, eikä niiden keräämistä lahjoituksista kerrottu.¹³³⁶ Tulipalojen taloudellisten

¹³²⁵ Karlström 1974:87; IT 1780:92:1.

¹³²⁶ IT 1777:41:1; Löf 1949:144.

¹³²⁷ IT 1777:43:1.

¹³²⁸ Löf 1949:146.

¹³²⁹ IT 1777:45:1; IT 1777:46:1; IT 1777:47:2; IT 1777:48:1; IT 1777:49:1; IT 1777:50:1; IT 1777:57:1; IT 1777:61:1; IT 1777:63:1; IT 1777:65:1; IT 1777:67:1; IT 1777:68:2; IT 1777:73:1; IT 1777:74:2; IT 1777:78:1; IT 1777:84:2; IT 1777:94:1; IT 1777:99:1; IT 1778:27:1; IT 1778:41:1; IT 1779:42:2; IT 1781:12:2.

¹³³⁰ Löf 1949:147.

¹³³¹ Löf 1949:147-148.

¹³³² IT 1777:68:2; IT 1777:69:1.

¹³³³ IT 1777:79:1; IT 1777:84:2; IT 1778:28:1; IT 1778:46:1; IT 1778:84:1.

¹³³⁴ IT 1777:77:1; IT 1777:82:1; IT 1777:94:1; IT 1778:1:2; IT 1778:16:1; IT 1778:21:1; IT 1778:31:1; IT 1778:57:1.

¹³³⁵ Kustaa III 1779:32.

¹³³⁶ IT 1777:83:1; IT 1777:91:1; IT 1778:26:1; IT 1778:47:1; IT 1779:87:1; IT 1781:3:2; IT 1783:2:1; IT 1783:31:1; Suikkari 2007:79-88; Jutikkala 1997:494-495; Jutikkala 1999:244; Värmlands Brandhistoriska Klubb 2021.

menetyksen korvaukseen tuli oleellinen muutos vuonna 1782, kun Ruotsiin perustettiin valtakunnallinen palovakuutusrahasto.¹³³⁷ Sen alkua tuettiin julkaisemalla otettujen palovakuutusten listoja *Inrikes Tidningarissa*.¹³³⁸

Kun Laholmissa 13.5.1783 paloi yli 70 taloa, yleisen palovakuutusrahaston takia maaherra ei antanut tukeaan valtakunnallisen kolehdin ja keräyskirjojen hakemukselle.¹³³⁹ Laholm sai kuitenkin avukseen nopeasti sekä elintarvikkeita että rahaa, mutta paikallinen tästä kertoessaan myös toivoi Jumalan herättävän useammassa auttamishalua.¹³⁴⁰ Saaduista lahjoituksista lähetettiin *Inrikes Tidningariin* tietoja useaan otteeseen.¹³⁴¹ Myös Jönköpingissä 23.11.1785 palaneet nelisenkymmentä ”kauneinta” taloa ja raatihuone sekä maaherran residenssi herättivät auttamisen halun esimerkiksi Helsingin vapaamuurarien keskuudessa.¹³⁴² Tämä oli Gävlen jälkeen ensimmäinen kaupunkipalo, jonka avuksi käynnistyi keräys *Dagligt Allehandassa*.¹³⁴³ Jönköpingissä oli ollut oma palokassa 1730-luvulta alkaen, mutta sen varat eivät riittäneet korvaamaan tuhoa. Varsinkaan siksi, että osa pääomasta oli ollut lainattuna palaneiden talojen omistajille. Oman palokassan takia kaupunkilaiset eivät olleet ottaneet yleisiä palovakuutuksia, mutta kuningas perusteli silti kielteisen avustuspäätöksensä vakuuttamattomuudella.¹³⁴⁴ Keräyksiin lahjoittaneet olivat kuningasta armollisempia.

Ulricehamnissa koettiin tulipalo yöllä 8.–9.2.1788.¹³⁴⁵ Paloaluetta oli vain 12 tonttia, mutta niillä oli sijainnut uusi raatihuone, koulu, apteekki, posti, tupakkatehdas, kestikievari ja 80 hengen kodit.¹³⁴⁶ Rahalahjoituksista ilmoitettiin *Inrikes Tidningariin*¹³⁴⁷ ja *Dagligt Allehandassa* suoritettiin keräys.¹³⁴⁸

Tutkimusajan kaksi viimeistä kaupunkipaloa olivat vakavia ja isoissa kaupungeissa. Vain viisi vuotta kaupungin edellisen tulipalon jälkeen noin 6 000 asukkaan Jönköpingistä paloi 6.2.1790 kirkko ja kolme tai neljä tuhatta kaupunkilaista jäi kodittomiksi. Ensimmäinen palosta *Inrikes Tidningariin* kirjoittanut vetosi monisanaisesti hyväntekijöihin ja sanoi suoraan kirjoittaneensa kuvauksen heitä ajatellen.¹³⁴⁹ Myöhempi kirjoittaja ilmoitti suoraan, että rahaa voisi lähettää

¹³³⁷ Åmark 1932:50–65; Söderberg 1935:352–362; Savolainen 2014.

¹³³⁸ Savolainen 2014; Esim. IT 1783:4:2–3; IT 1783:31:2; IT 1783:58:2; IT 1783:89:1–2. Käytännöstä tuli pitkäaikainen ja se esiintyy myös suomalaisissa 1800-luvun sanomalehdissä.

¹³³⁹ IT 1783:40:1; IT 1783:69:1.

¹³⁴⁰ IT 1783:42:1.

¹³⁴¹ IT 1783:50:1; IT 1783:69:1; IT 1783:82:1; IT 1783:92:1; IT 1784:9:1; IT 1784:21:1; IT 1784:26:1; IT 1784:51:1.

¹³⁴² IT 1785:93:1; IT 1785:95:1; IT 1785:96:1; IT 1786:2:1–2.

¹³⁴³ DA 1785:280:2; DA 1785:281:2; DA 1785:282:2; DA 1785:283:2; DA 1785:284:2; DA 1785:285:2; DA 1785:286:2; DA 1785:287:2; DA 1785:288:1; DA 1785:288:2; DA 1785:289:2; DA 1785:290:1; DA 1785:291:1; DA 1785:292:2; DA 1785:293:2; DA 1785:295:2; DA 1785:296:2; DA 1785:297:2; DA 1785:299:2; DA 1785:300:2; DA 1785:301:2; DA 1785:303:2; DA 1785:304:2.

¹³⁴⁴ Sallnäs 1965:411.

¹³⁴⁵ IT 1788:14:2.

¹³⁴⁶ IT 1788:16:1.

¹³⁴⁷ IT 1788:20:1; IT 1788:22:1; IT 1788:24:1; IT 1788:25:1; IT 1788:29:1; IT 1788:31:1; IT 1788:36:1; IT 1788:44:1.

¹³⁴⁸ DA 1788:46:1–2; DA 1788:47:2; DA 1788:48:2; DA 1788:49:2; DA 1788:50:1; DA 1788:51:1–2; DA 1788:52:1–3; DA 1788:53:2; DA 1788:54:1; DA 1788:55:2; DA 1788:56:2; DA 1788:57:2; DA 1788:58:2; DA 1788:64:2.

¹³⁴⁹ IT 1790:12:1; Sallnäs 1965:412.

joko pastorille tai pormestarille. Se käytettäisiin saatesanojen mukaisesti ja tuotaisiin tiedoksi lehtiin.¹³⁵⁰ Kolmenkymmenen vuoden aikana muotoutunut käytäntö ilmaistiin nyt aiempaa selkeämmin, sillä näin oli edeltävinä vuosina totuttu tekemään pienemmissäkin avunpyynnöissä. Jönköpingin lahjoituslistat täyttivät sitten useita kertoja kokonaisia sivuja *Inrikes Tidningarista*.¹³⁵¹ Osa lahjoituksista kiersi jälleen Johan Pfeifferin ja *Dagligt Allehandan* sivujen kautta.¹³⁵² Pfeiffer lopetti keräyksensä huhtikuun lopussa, mutta Jönköpingiin lähetettyjä lahjoituksia raportoitiin *Inrikes Tidningarissa* vielä tammikuussa 1791. Kun marraskuussa 1791 suomalainen läpikulkija teki kaupunkilaisille lahjoituksen kestiekievarissa, tästäkin kiitettiin johdonmukaisesti *Inrikes Tidningarissa*.¹³⁵³

Kesken Jönköpingin lahjoitusvirran suurin osa Karlskronasta ja yksi sen kirkoista paloi 17.6.1790.¹³⁵⁴ Tämänkin palon *Inrikes Tidningariin* lähetetyssä kuvauksessa pyydettiin suoraan apua, joka neuvottiin lähettämään maaherra Raabille. Tämän luvattiin huolehtivan rahojen jaosta tarkasti ja kertovan siitä yleisissä lehdissä (genast derom i allmänna Tidningarne underrättar Allmänheten).¹³⁵⁵ Näitä raportteja ei kuitenkaan julkaistu *Inrikes Tidningarissa* vaan *Dagligt Allehandassa*.¹³⁵⁶ Valintaa on voinut ohjata käytännöllisyys, sillä Jönköpingin lahjoituslistat täyttivät jo *Inrikes Tidningarin* sivut. *Dagligt Allehandan* ilmestyi useammin ja jousti helpommin sivumäärältään, joten siellä oli tilaa myös omalle keräykselleen Karlskronan palosta kärsineille.¹³⁵⁷ Erillistä keruuta tehtiin myös ainakin Norrköpingin lehdessä.¹³⁵⁸ Reaktio Karlskronan paloon näytti näin *Inrikes*

¹³⁵⁰ IT 1790:15:1.

¹³⁵¹ IT 1790:18:1; IT 1790:22:1; IT 1790:28:1; IT 1790:34:4; IT 1790:42:2; IT 1790:50:2; IT 1790:52:1; IT 1790:58:1; IT 1790:74:1; IT 1790:76:2; IT 1790:77:1; IT 1790:84:1; IT 1790:88:2; IT 1791:6:2.

¹³⁵² DA 1790:39:2; DA 1790:40:2; DA 1790:41:2; DA 1790:42:2; DA 1790:43:2; DA 1790:44:2; DA 1790:45:2; DA 1790:46:2; DA 1790:47:2; DA 1790:48:2; DA 1790:49:2; DA 1790:50:1; DA 1790:51:2; DA 1790:52:2; DA 1790:53:2; DA 1790:54:2; DA 1790:55:2; DA 1790:56:2; DA 1790:57:2; DA 1790:58:2; DA 1790:59:2; DA 1790:60:2; DA 1790:61:2; DA 1790:62:2; DA 1790:63:2; DA 1790:65:2; DA 1790:66:2; DA 1790:67:2; DA 1790:68:2; DA 1790:70:2; DA 1790:72:2; DA 1790:73:2; DA 1790:74:2; DA 1790:76:2; DA 1790:78:2; DA 1790:81:2; DA 1790:82:2; DA 1790:83:2; DA 1790:84:2; DA 1790:87:3; DA 1790:88:4; DA 1790:89:3; DA 1790:90:2; DA 1790:92:2; DA 1790:93:2; DA 1790:96:2; DA 1790:97:2; DA 1790:98:2; DA 1790:99:3.

¹³⁵³ IT 1791:89:1.

¹³⁵⁴ Bromé 1934:1–5.

¹³⁵⁵ IT 1790:49:1.

¹³⁵⁶ DA 1790:153:2; DA 1790:157:2; DA 1790:164:2; DA 1790:172:1; DA 1790:178:2; DA 1790:179:2; DA 1790:182:1; DA 1790:185:1; DA 1790:194:1; DA 1790:218:1–2; DA 1790:225:1; DA 1790:236:1–2; DA 1790:244:1; DA 1790:249:1; DA 1790:273:1; DA 1790:293:1; DA 1791:2:1; DA 1791:21:2; DA 1791:62:1; DA 1791:81:1–2; DA 1791:96:1; DA 1791:131:1–2; DA 1791:132:1; DA 1791:169:2; DA 1791:186:1; DA 1791:202:1; DA 1791:290:1.

¹³⁵⁷ DA 1790:142:2; DA 1790:143:2; DA 1790:144:2; DA 1790:145:2; DA 1790:146:2; DA 1790:147:2; DA 1790:148:2; DA 1790:149:2; DA 1790:150:2; DA 1790:151:3; DA 1790:152:2; DA 1790:153:2; DA 1790:154:2; DA 1790:155:2; DA 1790:156:2; DA 1790:157:2; DA 1790:158:2; DA 1790:159:2; DA 1790:160:2; DA 1790:161:2; DA 1790:162:3; DA 1790:164:2; DA 1790:165:6; DA 1790:166:2; DA 1790:168:2; DA 1790:170:3; DA 1790:171:2; DA 1790:172:2; DA 1790:173:2; DA 1790:175:2; DA 1790:176:2; DA 1790:177:2; DA 1790:179:2; DA 1790:180:3; DA 1790:181:2; DA 1790:183:2; DA 1790:184:2; DA 1790:186:2; DA 1790:187:2; DA 1790:190:2; DA 1790:191:2; DA 1790:192:2; DA 1790:193:2; DA 1790:194:2; DA 1790:195:2; DA 1790:197:2; DA 1790:200:2; DA 1790:205:2; DA 1790:206:2; DA 1790:207:2; DA 1790:248:2; DA 1790:249:2; DA 1790:250:2; DA 1790:253:2.

¹³⁵⁸ Norrköpings Tidningar 1790:52:3; Norrköpings Tidningar 1790:53:3.

Tidningarissa poikkeuksellisen vähäiseltä, sillä siellä saivat kiitoskuittauksen vain paikallisille toimijoille lähetetyt lahjoitukset.¹³⁵⁹ Ehkä tästä syystä muutamilta paikoilta lähetettiin sanoma tehdystä lahjoituksesta, jotta lukijoille kävi heidän anteliaisuutensa selväksi.¹³⁶⁰ Vuoden 1792 loppuun mennessä lahjoituksista keriyi lähes 44 000 taaleria, mutta tämä oli vain 6 % koettujen menetysten arvosta.¹³⁶¹

Kaupunkipalojen uhrien auttaminen välillisesti ja sanomalehdessä kiitosta odottaen vakiintui 1790-luvun alkuun mennessä tavaksi. Nälkään verrattuna kaupunkipalot olivat äkillisiä ja selkeästi rajattuja avustuskohteita. Omasta häädystä kerrottaessa ei tarvinnut miettiä lähiseudun tai valtakunnan tilannetta. Tulipalosta ja sen aiheuttamasta akuutista ahdingosta kertominen ei ollut kenenkään kritisoimista eikä poliittisesti arkaluonteista.

Valtiollisen avun saannin mahdollisuus oli yleistä tietoa ja päätöksistäkin saatettiin jotain kautta kuulla, mutta apua kuitenkin annettiin toistuvasti suoraan. Vaikka kirjoitettu laki oli jättänyt kaupungit omilleen, yhteisvastuu tulipalovahingoissa oli Ruotsissa vuosisatoja vanhaa tapaoikeutta.¹³⁶² Auttamista ei kritisoitu nälänhätienkään yhteydessä ja se oli kehystettävissä kuninkaan kunnioittamiseksi ja kansan erinomaisuudeksi.

Kaupunkipalon synnyttämään avuntarpeeseen oli helppo eläytyä lihapatojenkin ääressä istuessa. Vaikka palaneen kaupungin kokonaismenetys oli suuri, antaja saattoi ajatella pienelläkin summalla olevan merkitystä esimerkiksi köyhimmille asukkaille erityisesti heti palon jälkeen, kun virallisten keräysten tuotteita oli odotettavissa vasta vuosien päästä.

Nämä tekijät tukivat kaupunkipalojen yhteydessä aiemman vertaistuen siirtymistä tai laajentumista sanomalehdissä näkyväksi ilmiöksi. Edes palovaikutusten käyttöönotto ei vaikuttanut lahjoitushaluun merkittävästi. Kyseessä oli kuitenkin kullakin kerralla uniikki tapahtuma, jossa sopivat mediat viestin tehokkaaseen välitykseen valittiin sen hetkisen tilanteen mukaan. Koska *Inrikes Tidningar* oli hidaskäyttöinen ja pieni eikä sillä ollut Johan Pfeifferin kaltaista hyväntekeväisyyspromootoria, kaupunkien tulipalokeräykset näkyivät myös toisissa lehdissä.

5.3 Onnettomat yksilöt

Kaupunkipalojen uhrien auttamisen ohella oman maan sanomissa raportoitiin lopulta innokkaasti myös lahjoituksia, joita motivoivat *Inrikes Tidningarissa* julkaistut kuvaukset yksittäisten ihmisten tai pienten ihmisryhmien pitkäaikaisista tai äkillisistä ongelmista. Tapauksista tuskin on kerrottu tapahtumapaikkaa kauempana virallisina kuulutuksina, joten laajempi lahjoitusinto perustui lehdestä luettuun.

¹³⁵⁹ IT 1790:55:1; IT 1790:58:1; IT 1790:58:1; IT 1790:64:1; IT 1790:72:2; IT 1790:79:2; IT 1790:83:2; IT 1790:96:2; IT 1790:97:2; IT 1790:101:1; IT 1791:5:1; IT 1791:15:2; IT 1791:18:2

¹³⁶⁰ IT 1790:81:2; IT 1790:93:1; IT 1790:96:2; IT 1791:5:1; IT 1791:20:1.

¹³⁶¹ Bromé 1934:22–25.

¹³⁶² Söderberg 1935:21–71.

Samoihin aikoihin kuin Kalmar paloi, joutui viljakauppatkalla Tukholmaan ollut seurue lokakuisessa myrskyssä 1765 veden varaan. Yksi hädästä pelastunut mahdollisesti *Inrikes Tidningariin* lähetetyn yksityiskohtaisen kuvauksen, jonka lopussa mainittiin onnettomuuden seurauksena omaisuuden jääminen mereen ja kolmen nuoren naisen leskeytyminen ja kahdeksan lapsen jääminen isättömiksi.¹³⁶³ Uhrien omaisille lähetettiin Tukholmasta rahalahjoitus nimettömänä tuomiokapitulin konsistoriin, josta se toimitettiin seurakuntaan. Tästä lähetettiin kiitos *Inrikes Tidningariin*.¹³⁶⁴ Sekä lahjoitusta että siitä kiittämistä todennäköisesti motivoi käynnissä ollut avunanto Kalmariin.

Vaikka onnettomuuksista oli jatkuvasti sanomia, tämä yksilöity julkisuu-teen tuotu apu jäi pitkäksi ajaksi ainokaistapaukseksi. Vuoden 1770 reaktio maa-seudun tulipaloon, jossa 27 taloutta ja 163 henkeä menetti kotinsa ja omaisuutensa, rinnastuu paremmin kaupunkipaloihin kuin onnettomiin yksilöihin.¹³⁶⁵ Kuten kuviosta 5 näkyy, kiitossanomien lähettäminen yksilöidysti saadusta avusta yleistyi *Inrikes Tidningarissa* vasta vuodesta 1777 alkaen eli Askersundin ja Gävlen kaupunkipalojen synnyttämän lahjoituspurskeen jälkeen. Vuoden 1791 loppuun mennessä kertyi kaikkiaan 110 kaupunkipaloja pienempää tapausta, joiden saamista avustuksista kiitettiin julkisesti.

Periaatteessa kaikissa näissä tapauksissa ja erityisesti jatkuvassa ahdinkotilanteessa apua olisi ensisijaisesti pitänyt tulla omaisilta ja paikallisyhteisöltä. Työkyvyttömillä, joilla ei ollut perheen tukea, oli oikeus köyhänapuun.¹³⁶⁶ Siihen kerättiin varoja kolehdeilla ja perhejuhlien yhteydessä sekä keräyslippailla, joita oli 1770-luvulla kulkureittien varrella huomattavan paljon, ainakin islantilaisen matkailijan mielestä.¹³⁶⁷ Kassoista riitti kuitenkin apua vain pienelle osalle tarvitsijoista, vaikka nämä rajattiin yhä tarkemmin omassa seurakunnassa kirjoilla olijoihin.¹³⁶⁸ Muualta tulleet kerjäläiset nähtiin ongelmana eikä mahdollisuutena lähimmäisenrakkauden osoittamiseen.¹³⁶⁹ Juuri tämä rajausta tekee sanomalehdessä näkyvästä kaukaa annetusta avusta erityistä.

Usean ihmisen yhtäaikainen hukkuminen ja kylän tulipalo ovat edellisissä luvussa kuvattujen nälänhätien ja kaupunkipalojen tapaan äkillisiä resurssitarpeita, joihin paikallisyhteisön oli vaikea vastata. Olennaisesti eri asiasta oli kyse, kun Uppsalan lähistöltä kirkkoherra lähetti vuoden 1772 aluksi *Inrikes Tidningariin* kuvauksen köyhyudessa elävästä perheestä, jonka nimeämätön isä ei korkean syntyperänsä tähden ”kyennyt” kerjäämään. Uutuutena kirjoitus sijoitettiin ilmoitusten joukkoon.¹³⁷⁰ Seurakuntaan tuli postitse yksi lahjoitus, josta esitetty kiittävä kuittaus ladottiin oman maan sanomien joukkoon.¹³⁷¹

¹³⁶³ IT 1765:96:1.

¹³⁶⁴ IT 1766:13:1.

¹³⁶⁵ IT 1770:21:2; IT 1770:43:1.

¹³⁶⁶ Pulma 1985:55–58; Miettinen 2018.

¹³⁶⁷ Alaja 2013: 172–189, 203–241; Helgesson 1999:62–63; Liewendahl 1968; Halila 1943:243; Pulma 1982:134–135; Johanson 1983:280–286; Pulma 1985:39, 166, 171, 191, 211, 219–221, 224; Finnsson 1935:50; Bringéus 2005:241–242, 249; Kyläkoski 2022c; Villstrand & Villstrand 2023; vrt. Hansen 2017.

¹³⁶⁸ Pulma 1982:99; Pulma 1985:55–58.

¹³⁶⁹ Johanson 1983:245–250; Johanson 1984:156–160; Pulma 1985:39–40; Pulma 1994:45.

¹³⁷⁰ IT 1772:5:4, vastaavasti esim. IT 1769:28:4; IT 1772:25:4; DA 1772:95:2.

¹³⁷¹ IT 1772:12:1.

Säätyläiset olivat periaatteellisella tasolla oikeutettuja seurakunnan apuun, mutta siihen tarttuminen tarkoitti työvelvollisuutta ja aseman menetystä. Mahdollisimman kauan pyrittiin pysymään "parempisäätyisinä köyhinä", joille ohjattiin rahaa esimerkiksi hyväntekeväisyyskonserteista tai tarkoitukseen perustetuista rahastoista.¹³⁷² Avun pyyntö sanomalehdessä olisi voinut rinnastua tällaiseen aktiviteettiin ja muodostua yleisemmäksikin tavaksi. Huomionarvoista onkin, että säätyläisten yleisen ahdingon osuus avunpyynnöissä ei ole toteutunutta suurempi.

Tavaksi tuli, että oman maan sanomissa avustukset pyydettiin lähettämään papille, ja useimmissa tapauksissa sekä ongelmaa esittelevä sanoma että lahjoituksesta kiittävät sanomat ovat hyvin todennäköisesti saman papin kirjoittamia ja toisinaan myös selvästi allekirjoittamia. Näin pyyntöihin ja rahan jakamiseen liittyi paikallinen auktoriteetti, johon lahjoittaja pystyi luottamaan enemmän kuin itselleen pyytäjään.

Ensimmäinen varsinaisen antoinnon herättänyt tapaus oli öölantilainen Ingrid Svendsdotter. Hänen auttamisensa olisi kuulunut paikallisyhteisölle, mutta akuutti ja erikoinen tilanne käytettiin hyväksi ulkopuolisen avun saantiin. Ingrid Svendsdotter oli jäänyt leskeksi huhtikuussa ja synnytti elokuussa 1777 kolmoset. Kaikki kolme lasta vietiin elävinä kasteelle, mikä harvinaisuudessaan jo sinällään olisi ollut perinteinen sanoman aihe. Tässä tapauksessa lisäksi huomautettiin, ettei pursimiehen leski pystynyt työntekoon ja elätettävänä oli kolmosten lisäksi neljä vanhempaa lasta. Niitä, joiden kristillinen sydän koki kanssakärsimystä, pyydettiin lähettämään lahjoja, joiden perilletulo ilmoitettaisiin lehdessä.¹³⁷³ Saaduista lahjoituksista julkaistiin viisi sanomaa.¹³⁷⁴ Pyyntö oli julkaistu 27.10.1777 ja ensimmäiset rahalähetykset tulivat perille marraskuun 1. päivän postissa. Helmikuun alkuun mennessä rahaa oli vastaanotettu 462 riikintaaleria, 31 killinkä ja 4 runstykyä postitse ja lisäksi Tukholmasta oli saatu erikseen 9 riikintaaleria ja 32 killinkä. Jokainen lahjoitus on kirjattu sanomaan erikseen, jotta lähettäjät pystyivät tunnistamaan omansa. Muutamat olivat kertoneet koko nimensä, mutta useimmin tunnisteena oli lahjoitussumman ohella lähetyspaikkakunta ja mahdolliset saatesanat. Lähetyspaikoissa ei korostunut Öölantia lähinnä oleva manner vaan sanoma ahdingosta oli vaikuttanut Filipstadin kaivosalueella, Nyköpingissä ja Turussa asti.

Saatesanoista on tavoitettavissa antajien motiiveja, joissa lapsilla oli iso rooli. Tukholmasta lähetti 16 killinkä "Suomessa syntynyt köyhä työmies, jolla on huollettavanaan vaimo ja pieniä lapsia".¹³⁷⁵ Omakohtaista ymmärrystä oli usean pienen lapsen kanssa leskeksi jääneillä naisilla ja monen lapsen äidillä.¹³⁷⁶ Yksi antaja kantoi huolta väkiluvusta, toinen näki lesket lapsineen asiakseen,

¹³⁷² Pulma 1985:57; Karlsson Sjögren 2016:334; esim. Åbo Tidningar 1795:17:3.

¹³⁷³ IT 1777:84:2.

¹³⁷⁴ IT 1777:99:1; IT 1778:18:1; IT 1778:27:1; IT 1778:37:1; IT 1778:72:1.

¹³⁷⁵ "Ifrån Stockholm af en fattig arbetare, född i Finland, som sjelf har hustru och små Barn at försörja".

¹³⁷⁶ "Af en hederlig Mans Enka, som för flere år sedan blef Enka med många små Barn", "Af en Enke-Fru C. S. N., som sjelf haft många Barn", "Af en ömsint Mor för många Barn".

vaikka nämä olisivat tuntemattomia, ja kolmas yksinkertaisesti rakasti lapsia.¹³⁷⁷ Omakohtainen kokemus avuntarpeestakin riitti.¹³⁷⁸

Vastaavaa lahjoitusmäärää ei kuitenkaan syntynyt, kun Messukylästä vähän myöhemmin kerrottiin teiskolaisen torpparin vaimon nelosista, vaikka perheen köyhyyttä korostettiin.¹³⁷⁹ Postitse saatu vähäinen apu tuli Turusta, Helsingistä ja Hämeenlinnasta.¹³⁸⁰ Myöskään vuoden ja neljänneksen sisään viisi lasta synnyttänyt ei herättänyt erityistä auttamisintoa.¹³⁸¹

Enemmän myötätuntoa sai Mälarenin länsipäässä sijaitsevassa Svedvin seurakunnassa 30-vuotias leski, jolla oli kaksi pientä lasta ja vanha äiti. Hän oli onnettoman synnytyksen seurauksena ollut 8 vuotta sängyssään kivuissaan ja äitinsä avun varassa niin kääntymisessä kuin syömisessä. Kuvaus oli nimenomaisesti lähetetty joulukuussa 1778 *Inrikes Tidningariin* lahjoituksia varten ja paikallisen kirkkoherran osoitteen lisäksi avustuksia ilmoitettiin otettavan vastaan eräässä Tukholman puodissa. Lisäksi malliksi annettiin saadut 7 lahjoitusta, joista oli kertynyt 11 riikintaaleria ja 24 killinkiä. Sanomassa ei ollut allekirjoitusta, mutta se oli päivätty pappilassa, joten lukijat todennäköisesti olettivat kirjoittajan kirkkoherraksi.¹³⁸² Nimettömäksi ja säädyltään epäselväksi jätetty leski sai seuraavan vuoden aikana enimmäkseen nimikirjaimin eriteltyjä lahjoituksia, joiden lähetys päättyi pian.¹³⁸³ Yksi tuntematon kuitenkin ryhtyi lähettämään rahaa säännöllisesti joka toinen kuukausi. Tätä ja siitä raportointia jatkui lähes kymmenen vuotta, mutta esimerkki ei innoittanut muita avustukseen, joka olisi ansainnut julkisen kiitoksen.¹³⁸⁴

Vastaavasti jo saadun lahjoituksen kera julkisuuteen tuotiin vanha sotilas, joka makasi sängyssään heikkonäköisenä ja -kuuloisena, mutta muisti olleensa 22-vuotias Kaarle XII:n johtamassa maihinnousussa Tanskaan kesällä 1700 eli oli nyt 101-vuotias.¹³⁸⁵ Vaikka mitään erityistä rahantarvetta ei esitetty, seurakuntaan tuli kahdeksassa kuukaudessa 6 lahjoitusta ja tämänkin jälkeen muutamia, kunnes sotilas kuoli.¹³⁸⁶

Malli auttamisesta oli 1780-luvun alkaessa niin selvä, että palaneelle ruukille lähetettiin erikseen pyytämättä rahalahjoituksia.¹³⁸⁷ Samoin maalaiskylän viiden talon tulipalon yhteydessä korostettu seudun köyhyys tuotti lahjoituksia.¹³⁸⁸ Lahjoituksia saatiin myös, kun Raumalta kerrottiin monisanaisesti

¹³⁷⁷ "Af en nära wid Jönköping, tryckt af Folkbrist, och mohn om Barna Upfostran", "Af en, hwars pligt det är, at åtaga sig Enkonens och Enkonens Barns sak, fastän okänd", "Af en obekant, men öm älskarinna af små menlösa Barn".

¹³⁷⁸ "Af et åldrigt Fruntimmer, som sjelf lärt at icke kallsinnigt afhöra sina Medmänniskors nöd", "Af den, som Sjelf warit i mycken torftighet stadd".

¹³⁷⁹ IT 1778:53:2.

¹³⁸⁰ IT 1778:76:2.

¹³⁸¹ IT 1779:57:1.

¹³⁸² IT 1778:100:3.

¹³⁸³ IT 1779:30:2; IT 1779:35:1; DA 1779:13:2.

¹³⁸⁴ IT 1780:11:1; IT 1781:17:1; IT 1782:23:1; IT 1783:28:1; IT 1783:99:1; IT 1786:40:1; IT 1787:17:2; IT 1788:14:2; IT 1789:85:1.

¹³⁸⁵ IT 1779:94:1.

¹³⁸⁶ IT 1780:3:1; IT 1780:19:2; IT 1780:44:1; IT 1780:81:1; IT 1781:18:1; IT 1781:58:1; IT 1781:83:1; IT 1781:103:1.

¹³⁸⁷ IT 1780:63:1; IT 1780:76:2; IT 1780:85:1.

¹³⁸⁸ IT 1780:81:2; IT 1780:100:1; IT 1781:79:2.

mielenhäiriössä jalkansa kylmettäneestä ja menettäneestä miehestä suoranaisesti mitään pyytämättä. Uudessa tilanteessa Raumalta lahjoituksista kiitettiin kahteen kertaan. Rahaa kertyi vajaat 10 taaleria.¹³⁸⁹ Pelkästään varattomaksi esitelty koulumestarikin sai neljä lahjoitusta.¹³⁹⁰

Paljon tuhoa tuottaneesta rantapenkan sortumasta kerrottaessa ohjeet avustamiseen sijoitettiin toimituksessa alaviitteeksi.¹³⁹¹ Selvistä ohjeistuksesta huolimatta joku lukijoista lähetti lahjoituksensa *Dagligt Allehandan* Pfeifferille, joka käynnisti omassa lehdessään keräyksen.¹³⁹² Kiitos lahjoituksista toimitettiin *Inrikes Tidningariin* vasta keräyksen päätyttyä.¹³⁹³ Pfeifferista oli Tukholmassa tullut monimuotoinen hyväntekeväisyyden koordinoija, jonka kautta raha löysi tarvitsijansa.¹³⁹⁴ Hänen lehdessään oli kuitenkin tyypillisesti käynnissä vain yksi keräys, joten kaikki avunjako ei mahtunut muuten joustaville sivuille.¹³⁹⁵

Enimmäkseen *Inrikes Tidningarissa* pysytteli esimerkiksi leskieverstinnan ja laamanninrouvatyttärensä auttaminen, joka käynnistyi Söderhamnin kaupungista lähetetyistä sanomasta. Naisten kotitalo oli syttynyt kesän ukkosmyrskyssä ja palanut täysin. Pitkään vuoteenomana ollut leskieverstinna oli kannettu liekkien keskeltä turvaan, mutta jo ennestään vähissä varoissa olleet naiset olivat menettäneet kaiken omaisuutensa. Sammutusyrityksiä korostanut sanoma päättyi varsin selvään pyyntöön naisten hyväksi.¹³⁹⁶ Tekstissä mainittiin tittelien lisäksi naisten sukunimet, mutta ei sanallakaan omaisia, joita oli olemassa. Laamanni ei ollut enää virassaan, mutta oli kuitenkin elossa.¹³⁹⁷ Myös laamanninrouvan veli eli leskieverstinnan poika oli elossa.¹³⁹⁸ Mahdollisesti sanomalla onnettomuudesta oli tarkoitus herättää miesten tai muiden sukulaisten huomio, mutta kiitossanomat lähetetyistä lahjoituksista eivät viittaa tilanteen merkittävään muutokseen.¹³⁹⁹ Vaikka lahjoituksia ei tullut montaa, Söderhamnissa kokeiltiin sanomalehtien tehoa pian uudelleen kuvaten sairaalloisen apupapin kärsimystä.¹⁴⁰⁰

Söderhamnin naisia muistuttaa Falunissa elänyt luutnantin leski. Tämä viidettä vuotta halvaantuneena eli vuoteenomana ollut nainen esiteltiin *Inrikes Tidningarin* lukijoille loppuvuodesta 1783 sanomalla, jossa mainittiin sekä hänen tyttönimensä että aviomiehensä sukunimi.¹⁴⁰¹ Nainen oli aatelissukua ja useita sisarusia ja muita sukulaisia oli elossa ja säätynsä mukaisissa asemissa.¹⁴⁰² He eivät julkisesti reagoineet pyyntöön eivätkä lukuisiin kiitossanomiihin lahjoituksista,

¹³⁸⁹ IT 1780:93:1; IT 1781:1:1; IT 1781:19:2; IT 1781:95:2.

¹³⁹⁰ IT 1782:84:1; IT 1783:7:1; IT 1783:44:1; IT 1783:82:1.

¹³⁹¹ IT 1782:44:1.

¹³⁹² DA 1782:134:2; DA 1782:135:2; DA 1782:136:2; DA 1782:137:2; DA 1782:138:2; DA 1782:139:2; DA 1782:147:2; DA 1782:163:2.

¹³⁹³ IT 1782:83:1.

¹³⁹⁴ Esim. DA 1779:1:3; DA 1779:10:2; DA 1779:15:2.

¹³⁹⁵ Näkemys perustuu keräyksiin liittyviin sanojen perusteella läpikäytyihin 527 numeroon *Dagligt Allehandan* vuosikerroista 1773–1791.

¹³⁹⁶ IT 1783:62:2 (Herren böje alla rättfinnades hjertan til medlidande öfwer dessa Fruars olycka, så at de måtte få röna wedermälen af med-människors ömhet och behjärtande.).

¹³⁹⁷ Låstbom 1843:119; Elgenstierna 1998(1925–1936):I:719.

¹³⁹⁸ Elgenstierna 1998(1925–1936):II:762.

¹³⁹⁹ IT 1783:89:1; IT 1784:10:2; IT 1785:1:1; IT 1785:44:1; SP 1784:89:3; DA 1784:152:2.

¹⁴⁰⁰ IT 1783:96:1; IT 1784:2:1; IT 1784:8:1; IT 1784:18:1.

¹⁴⁰¹ IT 1783:99:1.

¹⁴⁰² Elgenstierna 1998(1925–1936):VIII:392, 594.

joita leski sai elämänsä loppuun asti.¹⁴⁰³ Lesken kuoltua 48-vuotiaana ja vähävaraisena sukulaisille ilmoitettiin lehti-ilmoituksella, että kuolinpesän varat jaettaisiin paikallisille hoitajille.¹⁴⁰⁴ Vastaava myöhempi tapaus oli Arbogassa elänyt sokea nainen, joka hoiti ja valvoi mielenvikaisena pidettyä veljeään.¹⁴⁰⁵ Vaikka alkuperäisessä kuvauksessa ei ollut mukana sukunimeä, toisaalla asuvat sisarukset olivat asemassa, joissa lehden lukeminen oli todennäköistä (pormestari, amiraliteetin virkamies ja raatimiehen vaimo) eli voi olettaa, että he tiesivät, kenestä oli kyse.¹⁴⁰⁶ Näin oli viimeistään pari vuotta myöhemmin, jolloin kiitossanomien allekirjoitettiin sokean naisen koko nimellä.

Arbogaan lahjoituksia lähetettiin useita vuosia eli lehdistön luoma yhteisö pystyi joiltain osin korvaamaan lähimaiset, joiden reaktio ei näkynyt julkisuudessa. Sukulaisten ja tuttavien herättelyä ei kuitenkaan voi pitää pääsääntöisenä syynä ahdingosta kertomiseen, sillä osa avuntarvitsijoista jää nimettömiksi, kuten edellä mainittu kerjäämään kykenemätön mies ja Köpingissä asunut papin leski.¹⁴⁰⁷ Nimen maininta kylläkin vaikutti lahjoitusintoon, sillä huomattavasti enemmän lahjoituksia sai öölantilainen kahden rovastin leski, joka esiteltiin sekä tyttönimellä että molempien aviomiestensä nimillä. Sympatiaa herätettiin myös mainitsemalla 30-vuotinen leskeys, kahden lapsen kuolema ja painostava köyhyys.¹⁴⁰⁸ Säätyläisten leskistä pappien rouvat olivat erityisasemassa, sillä heille kuului armovuosi ja leskenapu sekä apu pappissäädyn leskille ja orvoille vuonna 1748 perustetusta kassasta.¹⁴⁰⁹ Silti monet heistä jäivät köyhyyteen. Öölantilainen rovastinna oli kuitenkin ainoa, jolle varsinaisesti pyydettiin apua julkisesti. Muutamien muiden pappien leskien tilanne oli tullut nimettömäksi jääneiden auttajien tietoon toisia teitä.¹⁴¹⁰

Falunin lesken tapauksen yhteydessä käy ilmi se, kuinka olennaisina kiitokuitauksia pidettiin. Alkuvuodesta 1784 Falunista oli lähetetty useita lisälahjoituksista kiittäviä sanomia, jotka julkaistiin *Inrikes Tidningarissa* parin viikon sisään.¹⁴¹¹ Yksi sanomista oli kuitenkin joko hukkunut postissa tai toimituksessa. Koska siinä kerrotuista lahjoituksista oli nimenomaisesti pyydetty kuittaus lehteen, kolmen kuukauden odotuksen jälkeen tieto lähetettiin *Dagligt Allehandaan*.¹⁴¹² Mahdollisesti kuittaus oli viipynyt muistakin lahjoituksista, sillä kesällä 1784 Tukholmassa käyneeltä falunilaiselta kyseltiin rahan perilletulosta.¹⁴¹³ Tarve rahalahjoitusten kuittaussanomille oli siis selvä ja niiden julkaisu puolestaan herätti intoa pyyntöihin.

¹⁴⁰³ IT 1785:54:2; IT 1785:78:1; IT 1785:101:1; IT 1786:28:2; IT 1786:45:1; IT 1786:76:1; IT 1786:90:1; IT 1787:31:2; IT 1787:54:1; IT 1787:55:1; IT 1787:84:1; IT 1788:10:2.

¹⁴⁰⁴ IT 1788:44:4.

¹⁴⁰⁵ IT 1789:86:1; IT 1789:95:1; IT 1790:1:1; IT 1790:3:2; IT 1790:20:2; IT 1790:48:2; IT 1790:52:2; IT 1790:64:2; IT 1791:25:2; IT 1791:59:1; IT 1791:77:1; IT 1791:81:1; IT 1791:95:2.

¹⁴⁰⁶ Muncktell 1845:440.

¹⁴⁰⁷ IT 1782:97:2; IT 1783:100:1; IT 1785:21:1.

¹⁴⁰⁸ IT 1778:16:1; IT 1778:38:1; IT 1778:70:1; IT 1779:31:1; IT 1779:62:2; IT 1780:19:2; IT 1780:53:1; IT 1781:46:1; Karlberg 1909:109.

¹⁴⁰⁹ Widén 1988; Widén 1990; Norrman 1993:37–177, 210–229; Arvidsson 2007:201–225.

¹⁴¹⁰ IT 1781:81:1; IT 1781:90:1; IT 1783:25:1; IT 1790:89:2.

¹⁴¹¹ IT 1784:4:2; IT 1784:6:2; IT 1784:10:2; IT 1784:16:1; IT 1784:102:1; IT 1785:33:1.

¹⁴¹² DA 1784:90:1.

¹⁴¹³ DA 1784:203:2.

Sanomissa onnettomuuksista ja onnettomista yksilöistä oli 1780-luvun puolivälistä alkaen yhä useammin mukana selvä avunpyyntö. Kuvausten yksityiskohtaisuuskin lienee tähdännyt avunannon saantiin ja apua se myös tuotti. Kun Tenstassa paloi sotilastorppa, kerrottiin kodittomaksi jääneestä naisesta, joka oli pari vuotta sitten leskeydyttyään yksinään hoitanut 70-vuotiasta äitiä (tai anoppia) ja neljää lastaan, joista nuorin oli 3-vuotias. Tilannetta vaikeuttivat lisäksi 1780-luvun alun katovuodet, mutta omalla ahkeruudellaan, seurakunnan hoidolla ja kristillisten ihmisten avulla nainen oli pärjännyt ennen tulipaloa. Lopuksi kuvauksessa palattiin dramaattiseen paloon, jossa nuorin lapsista oli kuollut. Nyt puuttui kaikki: koti, elintarvikkeet, vaatteet ja taloustarpeet. Tilanne oli niin koskettava, että keräys käynnistyi myös *Dagligt Allehandassa*.¹⁴¹⁴ Laajempaa sympatiaa herättivät myös yksityiskohtaisesti kuvatut Älvsdalenin kaksi vammaista, jotka olivat vanhempiensa hoidossa, mutta näille ja seurakunnalle merkittävä rasite. Epileptikkoina, rampoina ja puhekyvyttöminä esiteltyt eivät olleet pieniä lapsia, mutta vanhemmuuden korostus todennäköisesti oli merkityksellistä ja ehkä tietoistakin.¹⁴¹⁵ Erityisesti lapset herättivät avustushalua, joten talonpoikaistalon tulipalon yhteydessä kannatti nostaa esiin kolme orvoksi jäänyttä lasta, joista vanhinkaan ei kyennyt ymmärtämään tilannetta. Yhdistelmä tuotti lahjoituksia sekä *Inrikes Tidningarin* että *Dagligt Allehandan* kautta.¹⁴¹⁶

Selvien pyyntöjen määrä nelinkertaistui 1780-luvun lopulla. Tuolloin esimerkiksi Jämsästä kerrottiin tulipalosta juuri siksi, että lehdestä oli nähty mahdollisuus saada lahjoituksia, joita kuitenkin jouduttiin ilmeisesti turhaan odottamaan tai ainakaan yhtään kiitosta ei julkaistu sanomalehdessä.¹⁴¹⁷ Toisaalla todettiin, että tulipalo jätettiin nimenomaisesti sanomatta, ettei yleinen lahjoitusinto sammuisi.¹⁴¹⁸ Onnettomuuksista voitiin myös edelleen kirjoittaa vanhaan kiireettömään sekä opettavaiseen tapaan ja jopa lopettaen teksti Jobin kirjan säkeisiin, joissa Jumalan kuritus esitetään siunauksena.¹⁴¹⁹ Mutta tämä oli tarkastelukauden lopulla harvinaista.

Avunkohteita ei *Inrikes Tidningarin* sivuilla rinnastettu eikä vertailtu. Leski Falunissa sai apua, vaikka tiedossa oli samanaikainen nälänhätä. Arbogaan ja moneen muuhun paikkaan pyydettiin apua, kun valtakunta kävi Kustaa III:n sotaa Venäjää vastaan. Harvinainen poikkeus on Pohjanmaalta keväällä 1791 lähetetty kommentti, jossa ehdotettiin tulipalon kokeneen Karlskronan jatkuvan auttamisen sijaan lahjoitettavan rahaa sodassa kärsineille alueille.¹⁴²⁰

Sodassa kärsineitäkään ei autettu tasapuolisesti, mikä selittyy osin sillä, että avuntarve liittyi tilanteisiin, joissa sotaonni ei suosinut Ruotsia. Sodan

¹⁴¹⁴ IT 1785:37:1; IT 1785:45:1; IT 1785:56:1; IT 1785:78:1; IT 1786:44:1; DA 1785:112:2; DA 1785:113:2; DA 1785:114:2; DA 1785:115:2; DA 1785:116:2.

¹⁴¹⁵ IT 1785:35:1; IT 1785:47:2; IT 1785:48:1; IT 1785:51:1; IT 1785:53:2; IT 1785:73:1; IT 1787:41:1; IT 1787:71:1; IT 1788:31:1; IT 1788:66:2; IT 1788:75:2; IT 1789:12:1; IT 1789:84:1; IT 1789:84:2.

¹⁴¹⁶ IT 1785:51:1; IT 1785:63:1; IT 1785:74:1; IT 1785:80:1; IT 1786:25:2; DA 1785:152:2; DA 1785:154:2; DA 1785:156:2; DA 1785:157:2; DA 1785:158:2.

¹⁴¹⁷ IT 1788:68:2.

¹⁴¹⁸ IT 1790:13:2.

¹⁴¹⁹ IT 1790:70:1.

¹⁴²⁰ IT 1791:24:1.

alkuvaiheessa yöllä 9.–10. elokuuta 1788 venäläiset hyökkäsivät Helsingborgin eteläpuolella kalastajakylään ja polttivat sen alukset ja parikymmentä torppaa. Tästä kerrottiin *Inrikes Tidningariin* viiveettä Helsingborgista käsin ja todettiin köyhän kalastajaväen ansaitsevan myötätuntoa.¹⁴²¹ Lahjoituksia saatiinkin parin kuukauden ajan ja niitä kerättiin myös *Dagligt Allehandassa*.¹⁴²² Uutisoinnille ei ollut esteitä, sillä venäläisten tarkoituksena ei ollut pysyvämpi maihinnousu ja he olivat lähteneet paikalta pian. Lisäksi tapahtumalla rakennettiin viholliskuvaa sanomalehtien lukijoille.¹⁴²³ Tapahtuneesta ei kuitenkaan kerrottu kirkonkuuluksin eli suuremmalle yleisölle.¹⁴²⁴

Elokuun lopulla venäläiset polttivat Suomenlahden pohjoisrannalla Hangon ja Täktomin kylät osana pidempää ja strategisesti merkittävää Hangonniemen miehitystä. Tilanne ja kylien palaminen oli upseeriston tiedossa kuun vaihteessa, mutta sotaonnen käännyttyä asiaa ei mainittu *Inrikes Tidningarissa*, jossa Suomesta lähetettyjen tekstien julkaisu päättyi vuodelta 1788 Suursaaren taistelun voiton juhlintaan.¹⁴²⁵ *Stockholms Posten* ei kuitenkaan nähnyt estettä Tenholan kirkkoherran Johan Avellanin 11.9.1788 kirjoittaman ja lahjoituspyyntöön päättyneen kuvauksen julkaisuun. Julkaisuviivettä kertyi vain pari viikkoa.¹⁴²⁶ Lehden toimitukseen tullut lahjoitus lähetettiin kirkkoherralle jo lokakuun alussa.¹⁴²⁷ Vastaavasta vuoden lopussa lähetetystä rahasta Avellan pääsi kiittämään vasta maaliskuun lopussa 1789.¹⁴²⁸ Lähes samanaikaisesti *Inrikes Tidningar* julkaisi Avellanin marraskuun alussa päiväämään kiitoksen venäläisessä palossa kärsineiden avuksi Tukholmasta ja Tammisaaresta tulleista lahjoituksista. Tukholmasta rahaa oli lähetetty jo 26.9.1788 eli pari päivää *Stockholms Postenissa* ilmestyneen kuvauksen jälkeen.¹⁴²⁹ Talven hankaloittama postinkulku selittää vain osan eroista reaktioissa rannikkokyliä kohtaloihin. On mahdotonta sanoa, miksi Avellan lähetti kuvauksensa juuri *Stockholms Posteniin*. Lehtivalinnan takia useat *Inrikes Tidningarin* lukijat saivat Hangonniemen kylien tilanteesta vain lyhyen tiedon ja senkin varsin myöhään, mikä selittää sitä, ettei Tenholasta ollut tarpeen lähettää uusia kiitoksia lahjoituksista.

Kalastajakylän jälkeen *Dagligt Allehandassa* kerättiin lahjoituksia Tanskassa maihinnousun tehneille ja sitten sotaan liittymättömiin kohteisiin, kunnes loka-kuussa 1789 alkoi keräys 160 sotilaille, jotka olivat vallanneet venäläisen patteriston. Marraskuussa keräys muuntui kattamaan yleisesti haavoittuneet sotilaat

¹⁴²¹ IT 1788:64:1.

¹⁴²² IT 1788:67:1; IT 1788:68:1; IT 1788:70:1; IT 1788:73:2; IT 1788:85:1; DA 1788:201:1; DA 1788:203:2; DA 1788:205:2; DA 1788:207:2; DA 1788:208:2; DA 1788:209:2; DA 1788:211:2; DA 1788:212:2; DA 1788:214:2; DA 1788:216:2; DA 1788:217:2; DA 1788:225:2; DA 1788:228:2; DA 1788:229:2. Keräystä tehtiin todennäköisesti myös läheisen Göteborgin lehdistä.

¹⁴²³ Vrt. Boberg 1967:72–75.

¹⁴²⁴ Reuterswärd 2001:249.

¹⁴²⁵ Anckarsvärd 1892:41, 49; Ekman 1900:75; Schartau 1821: 88, 92, 106; Cederberg 1931:201. Sotauutisoinnista yleisesti ks. Boberg 1967:85–93.

¹⁴²⁶ SP 1788:224:3.

¹⁴²⁷ SP 1788:229:3.

¹⁴²⁸ SP 1788:79:4.

¹⁴²⁹ IT 1789:23:2.

ja kaatuneiden omaiset ja jatkui helmikuuhun 1790.¹⁴³⁰ *Inrikes Tidningarissa* ilmestyi vuosina 1790–91 sanomia rykmenteille, leskille ja orvoille annetuista lahjoituksista pääasiassa ilman selvää yhteyttä lehdessä julkaistuihin tietoihin sodasta.¹⁴³¹

Sota-alueella kärsineet siviilit saivat vain yhden julkisen lahjoituksen ja siitä ilmestyi *Inrikes Tidningarissa* useampi sanoma. Ensin elokuussa 1790 kerrottiin Heinolasta, että kenraalimajuri Pauli oli muiden upseerien kanssa kerännyt 235 riikintaaleria niille vihollisen polttamille kylille Elimäellä ja Iitissä, jotka he olivat itse nähneet.¹⁴³² Elimäen osuus tuli tammikuussa 1791 Loviisaan, jonne oli saatu lahjoitus myös Hämeenlinnasta.¹⁴³³ Kiitos Iitissä päivättiin maaliskuun alkaessa.¹⁴³⁴ Näiden sanomien välillä julkaistiin Pohjanmaalta lähetetty ja edellä mainittu nimimerkin ”Israel Hannibal Wälment” kirjoitus, jossa yritettiin innostaa Karlskronan sijaan auttamaan Kymenlaakson kyliä, mutta tällä ei ollut ilmeistä tehoa.¹⁴³⁵

Lahjoituksia olisi mahdollisesti saatu enemmän esittämällä koskettavia yksityiskohtia. Sodan päätyttyä kappalainen Arvid Paulin toi esiin Halikosta korpuraalin, joka ei ollut kuollut sodassa, jossa oli toki palvellut, vaan kaksi viikkoa kotiinpaluun jälkeen. Lesken huollettavaksi jäi kolme pientä lasta, joten apua kaitvattiin. Sitä myös saatiin.¹⁴³⁶ Keräystä tehostettiin viemällä se (ensimmäisenä kaltaisenaan) myös Turussa ilmestyneeseen lehteen ja lähettämällä lesken allekirjoittamia kiitoksia *Dagligt Allehandaan*.¹⁴³⁷

Vuonna 1791 pyynnöt ja kiitossanomien kaikenlaisiin kohteisiin muodostivat kolmanneksen *Inrikes Tidningarin* sanomista. Ilmiötä ei *Inrikes Tidningarissa* kommentoitu, mutta kun vuoden päättyessä lehti siirtyi kuninkaallisen tiedeakatemian hallintaan, suunnitelmiana oli vähentää ”kerjuuohjelmaa” (Tiggarr-Programmata).¹⁴³⁸ Kyseinen sisältö oli kuitenkin suosittua tai tarkoituksenmukaista, sillä sen julkaisu jatkui vielä vuosia ja Ingemar Oscarsson ajoittaa sen huipun 1790-luvun loppupuolelle.¹⁴³⁹ Vuonna 1799 todettiin, että ilmoituksia köyhiltä oli luettavana jokaisena postipäivänä.¹⁴⁴⁰

¹⁴³⁰ Kuten edellä, perustuu *Dagligt Allehandasta* sanahauin muodostettuun korpukseen.

¹⁴³¹ IT 1789:48:1; IT 1790:9:1; IT 1790:23:1; IT 1790:39:1; IT 1790:64:1; IT 1790:65:1; IT 1790:78:2; IT 1790:94:1; IT 1791:6:2; IT 1791:15:2; IT 1791:17:1; IT 1791:31:2; IT 1791:41:1; IT 1791:47:2. Sotilaille ja leskilleen oli avustusmuotoja, mutta nämä eivät olleet yhtenäisiä eivätkä runsaita (Ericson Wolke 2020:101–108).

¹⁴³² IT 1790:77:1.

¹⁴³³ IT 1791:14:2.

¹⁴³⁴ IT 1791:47:2.

¹⁴³⁵ IT 1791:24:1.

¹⁴³⁶ IT 1791:46:1; IT 1791:55:1; IT 1791:56:2; IT 1791:61:2; IT 1791:70:2; IT 1791:74:2; IT 1791:77:2.

¹⁴³⁷ Åbo Tidningar 1791:3:3; Åbo Tidningar 1791:29:4; Åbo Tidningar 1791:35:3; Åbo Tidningar 1791:52:4; DA 1791:189:2; DA 1791:218:2; DA 1792:57:3.

¹⁴³⁸ Kjellén 1938:139.

¹⁴³⁹ Oscarsson 2005:226. Oscarsson toteaa, että pyyntöjä oli ollut aiemminkin, mutta ei ajoita niiden alkua.

¹⁴⁴⁰ IT 1799:10:1; Erityisesti kaupunkien tulipalojen yhteydessä avunpyyntöjä sanomalehdissä käytettiin pitkään (esim. Nilsson 1999). Hjertman (2022:270–283) käsittelee tulipalojen jälkeen pyydettyä ja saatua apua Göteborgin 1800-luvun lehdissä.

5.4 Kanssajakaminen

"Mutta älkät hywin tekemistä ja jakamista unhottako; sillä senkaltaiset uhrin kel-pavat Jumalalle", kuului säe vuonna 1777 painetussa Uudessa testamentissa.¹⁴⁴¹ Agricola oli suomennokseensa kirjoittanut jakamisen sijaan kanssajakamisen, joka yhteisöllisyydessään kuvaa paremmin tässä luvussa käsiteltyä toimintaa.¹⁴⁴²

Inrikes Tidningariin ja muihin ruotsalaisiin sanomalehtiin 1700-luvun lo-pulla syntynyt hyväntekeväisyyden harjoitus juontuu muodoltaan katolisen kir-kon keräyskirjeisiin, joita suomeksi on kutsuttu anekirjeiksi tai -kirjoiksi.¹⁴⁴³ Sa-tojen vuosien ajan oli totuttu kristikunnan nimissä reagoimaan esitettyihin tar-peisiin kaukana lähiympäristöstä. Kolehden ja keräyskirjojen kehityksestä 1600- ja 1700-luvulla on kuitenkin valitettavan vähän tietoa.

Vähäisen tiedon perusteella kolehdeilla oli totuttu auttamaan sekä oman seurakunnan tarvitsijoita että kaukaisia rakennusprojekteja. Oman maan sano-missa esiintyy myös kaupunkipalojen jälkeisiä kolehdeja, joista on tehty paikalli-nen päätös. Sen sijaan sanomissa ja kirjallisuudessa ei ole yhtään esimerkkiä ko-lehdista nälkää näkevien hyväksi. Tämän perinteen puuttuminen selittää omalta osaltaan sitä, miksi nälkää näkevien auttaminen erottuu muista tässä luvussa kä-sitellyistä hädistä. Auttaminen nälänhädässä kuului hallinnolle. Siksi piti ensim-mäistä keräystä käynnistäessä erikseen perustella se, miksi valtion rahojen käyt-täminen ei riittänyt. Ajatukseen sopii myös se, että seuraavassa nälänhädässä Kustaa III:n kykyä ja halua suojella alamaisiaan ei ollut sopivaa kyseenalaistaa.

Tuoreessa tutkimuksessa on tarkasteltu yhden 1700-luvun vuosikymmenen valtakunnallisia ja alueellisia kolehdeja ja esitetty näkemys, että kerätyt kolehdit kaukaisille kohteille ovat luoneet mielikuvaa kansalaisista vastuuta kantavasta valtiosta sekä kokemuksen kuulumisesta ensisijaisesti valtakunnalliseen yhteis-öön laajemman kristikunnan sijaan.¹⁴⁴⁴ Sanomalehtikeräykset puolestaan jakoi-vat vastuun lukevalle yleisölle, jonka jäsenille syntyi mahdollisuus ottaa yksityi-sesti kantaa avun ansaitsemiseen riittäviin kriteereihin. Humanitaarisen ajattelun yleistyessä osa lukijoista ehkä jo koki kuuluvansa kristikunnan sijaan ihmiskun-taan, jonka kaikki jäsenet olivat yhtäläisesti avun arvoisia. Monet yhdistivät kui-tenkin hyväntekeväisyyteen kansallisen tai kuninkaan kunnian ja Ruotsin näh-tiin kilpailevan anteliaisuudessa muiden Euroopan valtioiden kanssa. Yksittäistä lahjoitusta saattoi motivoida myös vanhempi ajattelumalli uhrista, jolla pyrittiin jumalan suosioon tai taikauskoisesti varmisteltiin vastavuoroista apua mahdol-lisessa myöhemmässä omassa hädässä.

Lahjoituskohteiden esittely ja lahjoituksista kiittävät sanomat loivat hyvän-tekeväisyydelle ja sen tarpeelle tai mahdollisuudelle näkyvyyttä, joka ei olisi ol-lut mahdollista ilman lehdistöä. Kaupungissa asuvat olivat ehkä tottuneet toisi-naan tai lähes jatkuvasti kiertäviin keräyslistoihin ja kaikissa seurakunnissa

¹⁴⁴¹ Biblia 1777: Heb 13:16

¹⁴⁴² VKS:kanssajakaminen

¹⁴⁴³ Mulcahy 2006:143–144; Walford 1882:5–13; VKS:anekirja.

¹⁴⁴⁴ Östlund 2014:148–149; Villstrand & Villstrand 2023:217–218, 230–232

kerättiin silloin tällöin kolehti kaukaiselle kohteelle. Tarpeiden julkisuus oli kuitenkin merkittävästi laajentunut, kun tutkimuskauden lopulla apua kaipaavia esiteltiin melkein jokaisessa *Inrikes Tidningarin* numerossa ja usein myös muussa lehdistössä. Mahdollisuus auttamiseen lahjoittamalla ei voinut unohtua.

Huomiota herättävää on se, että useimmat lahjoitukset tehtiin nimettöminä. Tämä oli laajempi käytäntö, jota arkkipiispa Mennander perustelee kirjeessä pojalleen viittaamalla Vuorisaarnan säkeisiin.¹⁴⁴⁵

Kavahtakat ettet te anna almuistanne ihmisten edesä, että te heildä nähtäisin: niin et te saa palkkaa teidän Isäldänne, joka on taivasa. Koskas siis almua annat, niin älä edelläs torwella soita, niinkuin ulkokullat Synagogisa ja kujilla tekevät, että he ihmisildä kunnioitetaisin. Totisesti sanon minä teille: he ovat saanet palkkansa. Mutta koska sinä almua annat, niin älkön sinun vasen kätes teitkö, mitä oikia kätes teke. Että sinun almus olis salaisudesa, ja sinun Isäs, joka salaisudesa näke, maxais sinulle julki-
sesti.¹⁴⁴⁶

Lahjoittamiseen suoraan liittyvän kuittaustarpeen ohella kiitossanomille on tunnistettavissa kaksi muutakin merkitystä. Kun turkulaisessa lehdessä esiteltiin Helsinkiin suunniteltuun lastenkotiin rahaa antaneiden tahot, listan julkaisua perusteltiin todeten, että ”tämä todiste kansamme halukkuudesta auttaa hyödyllisten laitosten edistämistä ei saa joutua unohtuksiin”.¹⁴⁴⁷ Sanomalehti toimi siis aikakirjan omaisesti säilyttäen tietoa. Sanomilla ja niiden paljoudella luotiin historian ohella uutta kollektiivista identiteettiä hyvää tekevistä kansasta. Kuten kaupunkipalojen yhteydessä kävi ilmi, hyväntekeväisyys yhdistettiin Kustaa III:n hallintoon ja nähtiin kunniaksi sille. Kyseessä oli aikalaisille ainakin jossain mielessä ja määrin uutuus ja oman aikansa ilmiö, joka ei enää ollut (pelkästään) seurausta kristillisestä rakkaudesta vaan porvarillinen hyve.¹⁴⁴⁸

Toinen ajan ilmiö oli lisääntynyt ja kaivattu näkyvyys rahan hallintaan ja käyttöön. Vuodesta 1767 alkaen kehittynyt konkurssilainsäädäntö vaati yhä suurempaa näkyvyyttä velkariskeihin, eli lehdistä totuttiin lukemaan ilmoituksia konkurssipesien selvittelystä.¹⁴⁴⁹ Kannettu huoli yhteisten rahojen hyödyllisestä käytöstä näkyi virallisten ilmoitusten ohella esimerkiksi *Inrikes Tidningariin* lähetettyinä listoina sairaaloissa hoidetuista potilaista.¹⁴⁵⁰ Julkisuuteen tottuminen johti sen arvostamiseen ja kun välikäsien rahankeruusta tarjoamat tiedot olivat epätäydellisiä, saattoi epävarmuuteen jäänyt mieltä suoraan auttamisen tapoja ja jopa uhata jättää onnettomat lähimmäiset tuetta.¹⁴⁵¹ Lahjoitusten julkistaminen viesti avoimuudesta ja rehellisyydestä.

¹⁴⁴⁵ Mennander et al. 1939:176.

¹⁴⁴⁶ Biblia 1777:Matt:6:1–4.

¹⁴⁴⁷ Ikonen 1997:24; *Tidningar utgifne af et sällskap i Åbo* 1784:7:51–53.

¹⁴⁴⁸ Karlsson Sjögren 2016:337; *Weckoblad för Gefleborgs län* 1787:15:3; *Weckoblad för Gefleborgs län* 1787:12:1.

¹⁴⁴⁹ Ågren 2006a:81–82.

¹⁴⁵⁰ IT 1761:46:1; IT 1761:47:2; IT 1761:49:2; IT 1763:18:2; IT 1763:19:2; IT 1763:20:2; IT 1764:10:1; IT 1764:24:2; IT 1764:28:2; IT 1765:45:2; IT 1765:52:2; IT 1765:53:1; IT 1766:21:1; IT 1766:22:2; IT 1766:49:2; IT 1767:24:2; IT 1767:35:2; IT 1767:47:1; IT 1768:22:1; IT 1768:100:1; IT 1768:101:1; IT 1769:3:2; IT 1769:4:1; IT 1769:15:1; IT 1769:33:1; IT 1769:76:1; IT 1770:49:2; IT 1770:61:1; IT 1771:77:1; IT 1773:1:1; IT 1773:65:1; IT 1774:65:1; IT 1775:41:2; IT 1775:60:1; IT 1777:19:1; IT 1777:32:1; IT 1778:4:1; IT 1778:21:1; IT 1779:20:1; IT 1779:29:1; IT 1779:29:1; IT 1784:9:1; IT 1785:10:1; IT 1789:94:2; vrt. Sunde 2017.

¹⁴⁵¹ *Åbo Tidning* 1803:78:2.

Aiemminkin lahjoituksista oli toki varmasti useimmiten pidetty asiallisesti huolta ja tätä oli varmennettu kirjanpidolla. Esimerkiksi ruotsalaisissa uhrikirjoissa merkittiin jo 1600-luvun lopulla huolellisesti muistiin jokainen lahjoitus, oli se sitten nimetyltä tai tarkoituksellisesti nimettömäksi jätetyltä henkilöltä.¹⁴⁵² Sanomalehteen lähetetyt kiitoskuittaukset ovat siis yksinkertaisimmillaan ymmärrettävissä tällaisen olemassa olleen kirjanpidon siirtymiseksi uuteen muotoon.

Pian kuitenkin monet huomasivat, että lahjoituksista kertominen tarjosi lisää mahdollisuuksia saada niitä. Lisääntynyt julkisuus arkipäiväistä avun pyytämisen ja mahdollisesti myös sen antamisen.

¹⁴⁵² Weikert 2004:132–138.

6 KANSSAKÄYMINEN JA KANSSAVAIKUTUS

Kanssakirjoittaminen *Posttidningarissa* (1729–1760) oli kertomista ja laajeni *Inrikes Tidningarissa* (1760–1791) keskusteluksi ja hyväntekeväisyydeksi. Tämän lukijoiden vuorovaikutuksen kautta aiemmin erilliset kotitaloudet, joissa lehtiä luettiin, kasvoivat ”cocouxixi, ja sen kautta ihmisten cansakäymiset keskenäs tulit uloslewitetyxi, ymbäri mailman”, aikalaistekstiä toisesta kontekstista lainaten.¹⁴⁵³

Kertomista voidaan molemmissa lehdissä luonnehtia kanssaolemiseksi, sillä siinä oli pääosassa yhteisöllinen toiminta ja normien noudattaminen. Juhlinta oman maan sanomien suosituimpana aiheena konkretisoi lehdistön aseman osana 1700-luvun seurallisuutta. Toistuvasti ja erilaisiin tilaisuuksiin laajentuen kirjoittajat välittivät tietoa tapahtuneesta, mutta tavalla, joka välitti hyvin vähän eroavaisuuksia. Olennaista oli kertoa, että oli toimittu juuri niin kuin piti.

Juhlakerronnan muoto oli sama sanomalehdissä muuallakin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Ruotsin ulkopuolelta omaksuttiin myös tapa kertoa iäkkinä kuolleista, jotka olivat eläneet terveinä ja voimakkaina elämänsä loppuun asti. Sanomista muodostui jatkuvasti kasvava kokonaisuus, joka todisti, että kuka tahansa ja missä tahansa saattoi saada pitkän ja hyvän elämän. Tekstien yksityiskohdilla kuten nimillä ja paikoilla oli merkitystä vain luotettavuuden lisääjinä.

Onnettomuuksista kertominen on lähimpänä myöhempää ymmärrystä uutisesta, sillä sanomien sisältö oli yllättävää ja ainutkertaista. Kyseessä ei kuitenkaan aina ollut äskettäin tapahtunut, eikä tämä ollutkaan merkityksellistä. Sanomien tarkoituksena oli antaa opettavaisia esimerkkejä, joiden tulkinta useimmiten jätettiin lukijoille. Satunnaisesti käytetyt selvät ilmaisut todistavat siitä, että usein kirjoittajat olivat miettineet sitä, miten tapahtuneen olisi voinut estää, ja he toivoivat muidenkin sekä ajattelevan että toimivan vahinkojen välttämiseksi. Salamaniskun tapaisten luonnonvoimien vaikutus ei ollut estettävissä, mikä jätti mahdollisuuden ajatella niitä Jumalan rangaistuksena, mutta tähän ei sanomissa

¹⁴⁵³ VKS: kanssakäyminen, kanssakäymisyys, kanssakäymys, kanssakäynti, kanssakäyntö, kanssakäypäinen

suoraan viitattu. Vaaratilanteissa vahingoitta selviämisestä voitiin kuitenkin kiittää Jumalan huolenpitoa, josta haluttiin muutamissa sanomissa lukijoita muistuttaa. Monet lukijat varmasti myös tulkitsivat pitkäikäisyyden Jumalan armoksi, vaikka ajatusta ei iäkkäistä kertovissa sanomissa tuotu esille.

Kaikkiin luonnosta tehtyihin havaintoihin ei liittynyt vahinko tai vaara. Sanomissa jaettiin sekä pitkäaikaisen tarkkailun että erityisyyden kohtaamisesta syntyneitä tietoja. Tällaisista sanomista saattoi syntyä keskusteluja, joissa kerrottiin vastaavia havaintoja, kommentoitiin tai viitattiin lisätietoon toisaalla. Toteutuneet keskustelut todistavat, että lehteä osattiin ja haluttiin käyttää tieteelliseen keskusteluun, jolle ei ollut vastaavaa tilaa muissa julkaisuissa.

Innokkaimmin keskustelumahdollisuutta käytettiin kuitenkin yleisten ja käytännöllisten ongelmien ratkomiseen. Aiemmin ehkä tuttaville kirjeessä esitetty kysymys esimerkiksi muurahaisten hävittämisestä oli luontevaa jakaa isomalle yleisölle, jossa puolestaan monilla oli annettavanaan kokemuksia ja näkemyksiä toimivista ratkaisuista. Keskustelua voitiin käydä myös yhteiskunnallisista kysymyksistä, mutta tästä ei tullut erityisen suosittua.

Inrikes Tidningarista siis muodostui yksi keskustelun paikka ja näin osa 1700-luvulle tyypillistä seurallisuutta, jossa säätyläiset toimivat keskenään. Samaa mallia noudatti myös hädänalaisten auttaminen. Nimettömät lahjoitukset muodostivat hetkellisiä yhdessä toimivia ryhmiä, joihin kuka tahansa sanomalehteä lukenut saattoi liittyä. Sanomat, joilla kiitettiin hädässä saadusta avusta, tulivat hyvin suosituiksi ja niiden myötä monet sanomat onnettomuuksista muuttuivat avunpyynnöiksi, joita voitiin esittää myös pitkäaikaisemmassa tarpeessa olevien hyväksi. Yhdessä sanomatyyppit muodostivat merkittävän osan tarkastelukauden loppuvuosien oman maan sanomista.

Näissä kanssakirjoittamisen käytännöissä tapahtui tarkastelukaudella kolme selvää käännettä: kuninkaallisten juhlinnan raportoinnin alku vuonna 1743, *Inrikes Tidningarin* perustamisen myötä vuoden 1760 lopusta alkaen aiheiden lisääntyminen ja keskustelun alku sekä erityisesti vuonna 1776 yleistynyt avustuksesta kiittäminen. Muutokset osoittavat, että kanssakirjoittamiseen vaikuttivat useat seikat, eikä ainoastaan esimerkiksi sensuurilainsäädäntö.

Kuninkaallisten esiintuonti *Posttidningarissa* seurasi eurooppalaista mallia ja aiempia esitystapoja, mutta nopea julkaisun aloitus ei selity yksinomaan kirjoittajien toiminnalla vaan siihen on liittynyt päätöksiä valtionhallinnossa. Kun kuninkaallisten juhlinnasta kertomiselle oli syntynyt kotimainen malli, aiheesta tuli suosittu, mutta ei säännönmukainen eli sitä ei suoraan tai ainakaan tehokkaasti ohjattu. Sekä *Posttidningarissa* että *Inrikes Tidningarissa* lukuisat paikalliset juhlat sekä kiitosjumalanpalvelusten että kuninkaallisten nimi- ja syntymäpäivien yhteydessä jäivät näkymättömiin. Kirjoittajat käyttivät siis omaa harkintaansa tai kirjoittaminen ei yksinkertaisesti aina tullut mieleen. Julkisuuden tarve oli voimakkain, kun juhlan syy oli yleisesti ymmärretty merkittäväksi. Merkittävyyden kokemusta synnyttivät virallisen viestinnän ohella aiemmat kokemukset ja tuore julkisuus eli käytäntö oli osittain itseänsä ohjaava.

Posttidningarissa oman maan sanomien välillä ei ole viittauksia ja niiden sisällön kontekstointi on vähäistä. Tämä käytäntö ei selity sanomalehden fyysisellä

muodolla tai postinkulun haasteilla eikä myöskään toimittajan ymmärtämättömyydellä tai kiireellä eikä sensuurimääräyksilläkään. Kyseessä on yleinen ajan eurooppalaisten sanomalehtien konventio, joka juontuu sanomalehtien historiasta. Käytäntö oli elinvoimainen, vaikka se teki sanomalehtien lukemisesta vaikeampaa. Ainakin osittain lukemisen vaikeus oli tarkoituksenmukaista, sillä se rajoitti lukijakuntaa, joka puolestaan sai sanomalehdestä tavan erottautua ihmisistä, joilla ei ollut varaa eikä kykyä lukemiseen.

Inrikes Tidningaria tuottivat samat ihmiset kuin *Posttidningaria* ja sanomalehdillä oli samat käytännön mahdollisuudet ja rajoitteet. *Inrikes Tidningarista* tuli erilainen kuin edeltäjänsä siksi, että sanomalehteä perustettaessa vuoden 1760 lopulla oman maan sanomille ideoitui aiheita, mutta lukijoille jätettiin selväsanaisesti mahdollisuus kirjoittaa muustakin. Tästä avoimuudesta syntyi esimerkiksi havaintoja, kysymyksiä ja mielipiteitä sisältäviä sanomia, jotka herättivät lukijoissaan tarpeen kanssapuhumiseen eli vastaamiseen ja kommentointiin. Kaikki lukijat olivat tottuneet viestimään kirjeitse, ja julkisuus lehdessä oli monille luonteva laajennus tiedon jakamiseen. Tiedonkulun hitaus ei haitannut, sillä vaikka annetut neuvot olisivat tulleet myöhässä alkuperäiselle kysyjälle, niistä voitiin ymmärtää olevan hyötyä muille.

Tällainen tiedonjako ei sivunnut poliittisia päätöksiä, joten kenelläkään ei ollut syytä rajoittaa tai kieltää keskustelua. Tietoa muodostaneessa keskustelussa voitiin kuitenkin vahingossa tai tarkoituksella haastaa jonkun lukijan auktoriteettiasema, jolloin keskustelun sävy ei enää välttämättä pysynyt ystävällismielisenä. Lähes riitaa haastaneet sanomat tuskin houkuttelivat osallistumaan kansakirjoittamiseen luonnontieteestä, josta kirjoittaminen vaati myös erityistä tietoa ja perehtymistä. Nämä tekijät yhdessä luonnontieteen muodikkuuden hiipumisen ja yleisen keskustelukulttuurin muutoksen ohella selittävät tiedekeskustelujen vähäisyyttä ja lopulta häviämistä *Inrikes Tidningarissa*.

Tiedonkulun hitaus haittasi eniten keskustelua yhteiskunnallisista aiheista. Aktiivisen päätöksenteon eli valtiopäivien aikana Tukholman ulkopuolelta oli käytännössä mahdotonta seurata kehittyvää kannanmuodostusta tai osallistua siihen. Yhteen kootut keskustelut kuitenkin osoittavat, että ennen Kustaa III:n vallankaappausta vuonna 1772 *Inrikes Tidningarin* sivuilla esitettiin ja vaihdettiin mielipiteitä. Tällainen keskustelu oli kuitenkin satunnaista ja suhteellisen lyhyttä eli vain harvat osasivat tai halusivat osallistua. Kynnys kirjoittamiseen oli kertonut sanomaa korkeampi, sillä tekstit eivät voineet seurata aiempaa mallia. Jos esimerkkejä keskusteluista olisi ollut hieman enemmän, niiden syntyminenkin olisi voinut olla todennäköisempää.

Jo ennen painovapausasetusta lehdessä julkaistiin sanomia asioista, joista tehtiin valtiopäivillä päätöksiä. Painovapausasetuksen vaikutus yhteiskunnalliseen keskusteluun *Inrikes Tidningarissa* ei ollut merkittävä, mutta keskusteluilma-
piirin erilaisuus vallankaappauksen jälkeen on ilmeistä, sillä keskusteluja on entistä vähemmän. Tämä on linjassa kuninkaalle keskittyneen vallan, virallisesti tiukentuneen painovapauden sekä kansliakollegiossa esitettyjen näkemysten kanssa. Päätökset ja sanomat eivät kuitenkaan paljasta sitä, millä mekanismilla muutos tapahtui. Joko kirjoittajille välittyi ymmärrys uusista sopivuuden rajoista,

tai niitä sovellettiin toimituksessa jättämällä osa lähetetyistä kirjoituksista julkaisematta.

Uusi vaihe näkyi selvästi myös 1780-luvun alkuvuosien nälänhädän aikana. Useilla sanomilla viestittiin, että nälästä kertominen ymmärrettiin viranomaisten ja hallinnon arvosteluksi. Yksittäiset poikkeamat uudesta ihanteesta viittaavat siihen, että rajoja ei asetettu toimituksessa, vaan kirjoittavat lukijat omaksuivat ne itseksensä.

Useammin esiintyvissä hätätilanteissa, kuten tulipaloissa, käytäntö avusta kiittämisestä, avun tarpeen ilmaisusta ja lopulta selvästä avun pyytämisestä ei yleisyydessään jättänyt epäselväksi luvallisuuttaan. Nämä sanomat muodostivat selkeät mallit, joita oli yksinkertaista tilaisuuden tullen seurata. Tarkkaavaiset lukijat saattoivat tehdä johtopäätöksiä siitä, minkälaiseen hätään apua useimmiten annettiin, ja siitä, minkälaisia seikkoja kannatti tuoda esille. Avun julkinen pyytäminen oli joidenkin mielestä sopimatonta, mutta jatkuvat lahjoitukset ja niistä kiittäminen todistavat monien nähneen käytännön kannatettavana. Ei ole mitään syytä olettaa, että sitä olisi ohjattu esimerkiksi toimituksesta käsin, vaikka on toki mahdollista, että joku tuomiokapituli huomautti käytännön olemassaolosta kiertokirjeissään. Kokonaisuutena ilmiö kuitenkin on ohjannut itseään eli kanssakirjoittajat ovat luoneet tavan keskenään.

Sekä avun pyytäminen akuutissa hätätilanteissa että saadusta avusta kiittäminen vaativat aikaisempia ja muita sanomia nopeampaa ja luotettavampaa julkaisua. Näitä *Inrikes Tidningar* ei pystynyt aina tarjoamaan, sillä se ilmestyi vain kaksi kertaa viikossa ja pienessä koossa. Siksi erityisesti kiitossanomina lähetettiin *Dagligt Allehandaan*. Kaikki avunantoon liittyneet sanomat eivät kuitenkaan hävinneet *Inrikes Tidningarista*, mitä selittää *Dagligt Allehandan* käytäntö, jossa avustus keskitettiin yhteen kohteeseen kerrallaan sekä lehden julkaisumaksu ja Tukholmaan painottunut lukijakunta. Käytännön ongelmista huolimatta *Inrikes Tidningar* jäi näin kelvoksi paikaksi avunpyynnöille, joilla haluttiin tavoittaa ihmisiä Tukholman ulkopuolella ja laajalta alueelta.

Kanssakirjoittamisen aiheisiin, luonteeseen ja käytäntöihin vaikuttivat siis lehden materiaalisuus, toimitusperiaatteet, lainsäädäntö, poliittinen kulttuuri, muut tiedonvälitystavat sekä itse kirjoittaminen. Mutta miten kanssakirjoittaminen vaikutti kirjoittajiin ja lukijoihin?

Avunannon osalta tutkittujen sanomalehtien vaikutukset lukijoiden elämään ovat selvimpiä ja on perusteltua kutsua ilmiötä varhaiseksi esimerkiksi medioitumisesta. Vastaavaa johtopäätöstä ei voi vetää muista tutkituista oman maan sanomista, vaikka on mahdollista, että juhlinnasta kirjoittaminen teki osaltaan juhlinnasta tavallisempaa. Selvempiä esimerkkejä sanomalehtien ja yhteiskunnan tiivistyneestä suhteesta 1700-luvulla olisi löydettävissä ilmoitusmateriaalista, joka tässä tutkimuksessa ohitettiin.

Kanssakirjoittamisen vaikutukset yhteiskuntaan eivät olleet hetkellisiä eli oman maan sanomat eivät aiheuttaneet yksittäisiä tapahtumia eivätkä pysty niitä selittämään. Saman voi sanoa mediasta myöhemmin ja yleisemmin, mikä selittää sen tyypillistä näkymättömyyttä historiankirjoituksessa, jossa yhdistellään syitä

ja seurauksia. Median vaikutus yhteiskunnassa on vähittäistä ja vaikeasti havaittavaa, mutta ei silti olematonta.¹⁴⁵⁴

Ensisijainen *Posttidningarin* ja *Inrikes Tidningarin* oman maan sanomien kanssavaikutus¹⁴⁵⁵ oli aiemmin tavoittamattoman näkymän tarjoaminen kotimaahan, jossa juhlittiin eri paikoissa samoin tavoin ja kohdattiin samoja ongelmia viikosta toiseen. Kuvan saaneiden lukijoiden osuus koko maan väestöstä oli marginaalinen, mutta he olivat todennäköisesti pappien kaltaisia vaikuttajia omissa paikallisyhteisöissään, joten lehtien vaikutus saattoi levitä laajemmalle joukolle. Tämän viestinnän merkitystä on vaikea konkretisoida tai mitata, mutta olisi virhe ymmärtää 1700-luvun Ruotsissa paikallisyhteisöt yksinomaan viranomaisviestinnän sekä suku- ja tuttavaverkostojen yhdistäminä.

Kanssakirjoittamisen yhdistävä vaikutus perustuu sekä tiedon siirtoon (James Careyn siirtomalli) että jo tuttujen asioiden toistoon (rituaalimalli). Tiedon välittäminen mahdollisti yhteistä toimintaa, kuten juhlinnan muotojen omaksusta, luonnon tarkkailua tai avunantoa. Toisto puolestaan loi käsitystä pysyvyydestä ja yhteisyydestä. Muodostui Benedict Andersonin käsitteellä kuviteltu yhteisö, jonka jäsenet eivät tunteneet toisiaan eivätkä kohdanneet samassa fyysisessä tilassa, mutta tunsivat yhteisyyttä. Kanssakirjoitukseen perustunut sanomalehti ei kuitenkaan luonut yhteisöä Andersonin visiolla eli lukijoiden ajatuksesta muiden yhtäaikaista lukemisesta,¹⁴⁵⁶ vaan medioidulla vuorovaikutuksella ja toiminnalla. *Posttidningarin* lukijat saattoivat tuntea kuuluvansa salaseuran tapaiseen rituaaliyhteisöön, jonka merkityksellisyys piti erikseen oppia. *Inrikes Tidningar* puolestaan muistutti edistystä kannattavaa yhdistystä, jolla oli lukuisia toimintamuotoja. Erityisesti avunanto mahdollisti lukijoille uuden yhteisen identiteetin kanssajakajina. Sanomien teksteissä hyväntekeväisyydellä kohotettiin Jumalan sijaan maallisen kuninkaan kunniaa ja haluttiin kilpailla muiden kansakuntien kanssa anteliaisuudessa.

Posttidningarin ja *Inrikes Tidningarin* lukijat ja kirjoittajat eivät ainoastaan liittyneet omiksi yhteisöikseen vaan myös osaksi eurooppalaista viestintäkulttuuria, vaikka he kaikki eivät välttämättä olleet tästä tietoisia. Yhteys jää tutkijaltakin huomaamatta, ellei hän luovu kansallisesta katseesta ja tarkoituksellisesti lähde hakemaan tutkimusta sekä verrokkeja toisista maista. Vain tällaisella asenteella voi havaita, että kaikki edellä kuvatut kanssakirjoittamisen piirteet ovat löydettävissä muiden maiden lehdistöistä.

Tätä yhteisyyttä osaltaan selittää se, että sanomien esiasteet tai juuret ovat kauempana menneisyydessä. Vallan luomat ja vaatimat seremoniat, yhteiset unelmat tai myytit, opettavaiset esimerkit, keskustelu ja kollektiivinen auttaminen eivät olleet uusia asioita. Ne olivat jo aiemmin medioituneet aikakirjoissa, tarinoissa, kirjeissä sekä anekirjeissä ja saivat sanomalehdissä uuden muodon ja uusia toteutusmahdollisuuksia. Varhaisten sanomalehtitekstien merkitys avautuu helpommin, kun lähtökohtana on tämä historia eikä median myöhemmät käytännöt tai ajatus uutisarvosta.

¹⁴⁵⁴ Schudson 1995: 38–56; Snickars 2020.

¹⁴⁵⁵ VKS: kanssavaikuttaa, kanssavaikuttava, kanssavaikutus

¹⁴⁵⁶ Anderson 2017(1983):73–74.

Kanssakirjoittamisen tarkastelu vaatii ymmärrystä sekä menneisyyden että kyseisen ajankohdan kulttuurista ja julkaisukäytännöistä. Tällaisella kontekstoinnilla on tässä tutkimuksessa saavutettu aiempaa rikkaampi kuva sanomalehtien käytöstä ja merkityksestä 1700-luvulla. Kuva jää kuitenkin edelleen osittaiseksi, sillä tämä tutkimus keskittyi kahteen sanomalehteen ja vain osaan niihin lähetetyistä teksteistä. Tekstityypit, keskustelut ja ajan henki liikkuvat lehdestä toiseen ja näkyivät niissä eri tavoin. Niin kauan kuin muista sanomalehdistä tehty vastaava tutkimus on vähäistä, ymmärrys siitä, mikä on ajalle yleistä ja mikä taas kullekin lehdelle erityistä, jää puutteelliseksi. Lisätutkimus sanomalehtien yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista antaisi mahdollisuuksia myös ymmärtää paremmin niiden roolia yhteiskunnassa ja vaikutusta lukijoilleen.

Tässä tutkimuksessa sanomalehtiä lähestyttiin hakematta niistä tiettyä taroitusta tai vaikutusta. Tutkimuskysymys kohdistui kanssakirjoittamiseen eikä sen mahdolliseen yhteiskunnalliseen tärkeyteen. Näin nostettiin esiin tekstityyppejä, jotka aikaisemmassa tutkimuksessa on nähty korkeintaan maininnan arvoiseksi. Kyseiset tekstit olivat kuitenkin merkityksellisiä kirjoittajilleen, toimittajilleen ja lukijoilleen, kuten 1700-luvun lopussa vielä yksi aikalainen totesi.

Mikä merkitys onkaan hyvällä sanomalehdellä maan valistukselle? Sen vähäinen hinta; sen kyky tavoittaa kaikki kansanluokat; nopeus, jolla se leviää; sen lyhyys, joka ei jätä kiireiselle laiskurille tekosyitä: aiheiden selkeys ja hymyävä muoto, joka ei uhkaa mietiskelyn vaivalla, ja joka herättää jopa uneliaimman kylmämielisyyden; ja on välttämättömyys jokaiselle yhteiskunnan pienelle ihmiselle, joka haluaa näkyä ja kuulua ko-reissa piireissämme, tuntea päivän uutiset ja osoittaa lukeneensa päivän lehti: yhdistettynä kaikki nämä seikat tekevät sanomalehdestä helpoimman valistuksen edistäjän ja julistavat sen vahvaa ja tunnettua vaikutusta yleiseen ajattelutapaan, jota sen tulee yhtä aikaa ilmaista ja johtaa. Onko kansalaisella jaettavana hyödyllinen havainto, pohdintansa ja kokemuksensa hedelmä; kaipaako epätietoinen selitystä, neuvoja, välttämätöntä tiedonantoa: Täällä tämä ääni tuodaan esiin, nämä keksinnöt tiedotetaan, nämä ohjeet annetaan.¹⁴⁵⁷

¹⁴⁵⁷ Stenhammar 1802(1798):117–118 (Af hvad vigt för ett lands upplysning är icke ett godt dagblad? Dess ringa pris; dess lätthet att framtränga till alla folk-klasser; den hastighet, hvarmed det kringsprides; dess korthet, som betager den beställsamma lättingen all ursäkt: ämnenas tydlighet eller leende utseende, som ej hotar att möda eftertankan, och som väcker äfven den mest slumrande kallsinnighet; nödvändigheten ändteligen för hvar och en liten person i samhället, som har några anspråk på att visa sig och höras i våra vackra kretsar, att känna dagens nyheter och hafva läst dagens papper: alla dessa omständigheter förenade, göra ett dagblad till det lättaste vehikel för upplysningen, och förklara dess kraftiga och erkända verkan på det allmänna tänkesättet, hvilket det på en gång bör uttrycka och leda. Äger medborgaren en nyttig upptäckt att meddela, frukten af hans eftertänka och erfarenhet; begär den villrådigare en förklaring, ett råd, en nödig underrättelse: det är här som denna röst frambares, dessa upptäckter kungöras, dessa underrättelser lemnas.)

SUMMARY

This doctoral dissertation examines content written by readers in two Swedish 18th-century newspapers (*Posttidningar* and *Inrikes Tidningar*) and the transformation of these texts and their genres during the period 1729–1791. The research makes an original contribution to knowledge by providing a detailed case study of mediatization in the early modern period by describing how a newspaper could be used for narration, discussion, and philanthropy.

The primary interest in this dissertation is the act of writing as social interaction and collective activity. The specific questions addressed are:

- How was the possibility to communicate with unknown individuals used?
- Which factors influenced the acts of writing? Why did the practice of writing evolve into the form it did?
- What did collective writing to newspapers mean to readers and writers?

Since writing is viewed as social interaction, it is contextualised as a part of the growing and changing sociability of the 18th century. Over the course of the century, it became possible and desirable in Sweden and in other European countries to meet people in new places: clubs, theatres, coffee houses and spas. Writing to newspapers was one of the new ways to turn towards others.

To assess the practice of collective writing as independently of other social interactions as possible, the research concentrates on two newspapers that were read widely in Sweden. *Posttidningar* was a semi-official newspaper that had been established already in 1645. The newspaper that was initially published weekly and from 1736 onward twice a week began to print domestic content from outside of Stockholm in 1729 and continued this until the end of 1760, when publishing of *Inrikes Tidningar* began. With its two weekly issues, *Inrikes Tidningar* was dedicated to domestic matters. Since both newspapers were edited in Stockholm, only the texts whose date line was outside the capital are considered as written by readers.

For analysis, the reader contributions were compiled into a corpus which consists of 2,071 texts from *Posttidningar* and 13,349 texts from *Inrikes Tidningar*. As the research focuses on collective action, the first phase of the research was to identify the most common writing styles. With the theoretical support of rhetorical genre analysis, the task could also be understood as identifying the situations where writing was conventional and used similar forms. The result of this preliminary analysis was the identification of three groups of texts that were examined in more detail in the following chapters.

- Narration. Texts about something that had happened (planned or unplanned) which was perceived as significant by the writer. Other readers could react to these texts by writing similar texts when they recognised a similar situation.
- Discussion. Texts that shared observations, advice, or suggestions. Others could comment or criticize the original points or provide additional information.

- Philanthropy. Texts that thanked for monetary contributions which had been inspired by a published report of an individual or a group need. Giving thanks could function as a reminder, and awaken additional readers to donate, which then required new expressions of gratitude.

Before analysing these groups of texts, it was necessary to understand the context of writing and publishing. **Chapter 2** presents the relevant law and its application, the editorial practises of the two newspapers and the background of their reader-writers.

At the beginning of the studied time period, all printing in Sweden was under censorship. However, it is unclear how strictly and systematically this was applied to periodicals which were still few in number. Both *Posttidningar* and *Inrikes Tidningar* were closely tied to the state administration. According to previous research, they were not examined by the official censor, whose position was eliminated by the Freedom of the Press Act issued in December 1766. The position of censor was never re-established, but after the coup d'état of King Gustav III in 1772, several acts were passed to limit the freedom of the press. Additionally, the political culture changed as power was transferred from the estates to the monarch.

The chief postmaster was responsible for *Posttidningar* and *Inrikes Tidningar*, and he benefited financially from their subscriptions. It is unclear if the previous officeholders took actively part in the editing of *Posttidningar*. However, Matthias Benzelstierna (1713–1791), who established *Inrikes Tidningar*, apparently made editorial decisions. Both newspapers also had an editor, who was simultaneously employed in the state administration.

Posttidningar belonged to the tradition of the European 17th-century newspapers. It was compiled without noticeable concern for understandability and the individual texts rarely contained contextualisation. The earliest domestic texts in the 18th century were reports of accidents and death notices of individuals who had lived over 100 years. The royals of Sweden were barely visible in the newspaper before the autumn of 1743, when the new heir to the crown arrived in Sweden. Then, and during the subsequent decade, it became very popular to write about royal visits and local festivities related to royal celebrations, however small or large. These contributions reduced significantly around 1756, when king Adolf Frederick, together with his queen, attempted a coup d'état. The development phases are presented in Chart 2, where the bars represent the number of yearly domestic texts, the dashed line is the share of reports of people reaching extreme old age and the continuous line indicates the share of texts about celebrations relating to royalty.

Inrikes Tidningar was established in the autumn of 1760 and its first issues were published at the end of the year. Readers were actively invited to send texts and influence the newspaper content to address their needs and desires. The structure of the newspaper was modelled on the German intelligencers (*Intelligenzblätter*). As was the case in the intelligencers, many of the reader contributions to the Swedish paper can be classified as “practical enlightenment” since they emphasised utility. However, the readers also wrote about the topics they were accustomed to: achieving old age, accidents and celebrating royal

festivities. Chart 3 shows the development of the number of texts. The continuous line represents again the share of texts describing celebrations and the dashed line presents the share of texts that thank for philanthropic donations.

Since the reader contributions were published with date lines that identified the location of writing, it is possible to map the texts (Chart 4) and verify the distinct correlation to population density and transport connections. Although towns are overrepresented, many of the writers were from the countryside.

As most of the texts were published without the writer's name, it is not possible to gain direct information of their social status. Surviving subscription lists of other newspapers show that the likeliest readers were priests, merchants, military officers, and civil servants. The same groups have also been identified as book owners. Additionally, they had the required literacy skills for writing to the newspapers. Content in the reader contributions of *Posttidningar* and *Inrikes Tidningar* supports the conclusion that most of the writers belonged to these groups.

Chapter 3 consists of the analysis of the most common narrative texts: reports of festivities, death notices of centenarians and descriptions of accidents. These were published in both *Posttidningar* and *Inrikes Tidningar*.

Readers wrote about many different local festivities. Detailed attention is given to celebrations adjacent to nationally decreed Te Deum services and award ceremonies of the Royal Patriotic Society (Kungliga Patriotiska Sällskapet). The former were common in the towns and the latter in the countryside. Both connect the local to the national.

Te Deum services were decreed in Sweden already in the 17th century. However, outside of Stockholm distinct examples of additional festive elements like illuminations date to early 18th century. Reports of these celebrations does not begin in *Posttidningar* before 1743. The chronological study of the subsequent Te Deum festivities shows that the number of reports correlated strongly with the reason of the Te Deum service. Writing was most common when the celebration related to something clearly important like the birth of the royal heir. There are no indications that reporting was required or mandated by someone, nor did it form a routine.

However, the writing style was very uniform and constitutes a distinct genre. It was more important to list the elements of the celebration than to describe the details or their effects on the audience. It was considered most important to relate a celebration that had occurred as it was planned and as was customary.

Same applies to the award ceremonies, which were always reported in a standard form. These texts were not used to praise the recipients of the award or their actions, but instead to communicate that the award was given in the way that the society had decided was proper. The newspaper functioned as a public chronicle of the society.

Reporting and documenting festivities did not begin in newspapers and were not a Swedish phenomenon. The writers of reader contributions had probably seen similar texts from various European cities. They had also been able

to read about many foreign people who were over 100 years old when they died. Writing these notices began in the 1660s and became quickly very formulaic and popular across Europe. The Swedish writers followed the same form which emphasised the astonishing capabilities people retained to old age and a death that was not related to any illness.

One of the writers suggested that it would be useful to receive information about the environment and habits that possibly contributed to the longevity of these people's lives. As very few writers attempted this, the function of the notices was not to provide advice or ways for lengthening lives. The multitude of these texts provided the readers with evidence that the blessing of old age could be obtained by any one of them.

The third narrative text type analysed in Chapter 3 is the descriptions of accidents. These texts have seldom elements that directly reveal the intention or motivation of the writer. This leaves them open to the reader's interpretation. Some of them could still view accidents as messages from God, as indications of either His displeasure or His love, depending on the impact of the accident. Others could read the descriptions as warnings or advice and could, for example, be motivated to learn the newest methods of resuscitation.

Chapter 4 examines discussions which are defined as reader contributions published within a short period, addressing the same topic, and preferably explicitly referring to earlier texts. No discussions were identified within the domestic texts in *Posttidningar*, but they appeared in *Inrikes Tidningar*, even though the original content declaration did not mention questions, replies or opinions.

Some of these discussions began from an observation of a natural phenomenon and can be viewed as part of natural sciences. As participation in these discussions required knowledge and interest, they were not very common. It was more popular to address questions relating to practical activities and problems. For example, a question about exterminating ants could have several answers that are effective, which means there was no pressure to provide the right answer.

Discussion about beekeeping had features of both natural science and practice. As beekeeping was rare, this discussion in *Inrikes Tidningar* was special. Readers interested in the subject could probably guess the identity of the writers based on the location and expressed opinions. Some of the texts were also published with signatures. This led to a very different tone in the discussion.

The newspaper seldom had discussions about issues relating to political decisions that were first made by the estates and after the coup d'état of 1772 by King Gustaf III. It is notable, however, that discussions took place already before the Freedom of the Press Act of 1766. The act did not significantly affect discussions in *Inrikes Tidningar* even though it led to a multitude of opinionated views in pamphlets and new periodicals. *Inrikes Tidningar* had less flexibility and did not have space for longer texts. After 1772, the few discussions about political issues became even less common. This shows the evident connection to political culture.

Chapter 5 focuses on philanthropic activity that consists of texts that explain an acute issue, such as a significant fire in a town or an ongoing plight of an individual, and texts that thank for anonymous aid received by mail. Earliest examples of this practice are from 1761. However, it became truly popular after two devastating fires in 1776. Although newspapers were used in similar ways in other countries, there is no clear evidence of modelling after or copying from a specific one. The practice is related to the medieval sale of indulgences and later fund-raising campaigns sanctioned by the monarch and conducted with collection lists and church offerings.

The previous fund-raising model had not been used during famines. Those effected by the famine received aid either from nearby areas or in more severe and wide-spread cases through state administration. This tradition was broken during the famine of 1771. A letter from a parish published in a Stockholm newspaper first started a fund-raising campaign by an elite association and later by a newspaper. This activity was noted in *Inrikes Tidningar*, but the paper was not directly involved.

Before the next serious famine in the beginning of 1780s, philanthropic practice was becoming popular in *Inrikes Tidningar*. However, the paper published few reader contributions about the new famine, they did not emphasise hunger and they were not followed with messages of gratitude. Gratitude in reader contributions was instead directed at governors and King Gustaf III, who, according to the writers, had taken appropriate measures. The effect of the political culture after the coup d'état of 1772 is evident. Consequences of a famine were a problem that the state was responsible for, and descriptions of hunger could be interpreted as criticism of the king. Nevertheless, it was still possible to publish at least some texts describing problems.

Reports of town fires were common already in *Posttidningar*. However, the first examples of additional messages about the aid received are from 1760. Many other towns followed this example, but the number of donations was small for all cases before the year 1776 and the two devastating fires. They gathered more sympathy, possibly inspired by initial donations by the local elite and the royalty. In one of the towns, providing aid was explicitly given the additional dimension of honouring the king and the nation.

Additionally, there were 110 cases of various smaller groups or individuals requesting and receiving aid from the readers of *Inrikes Tidningar*. The initial requests, that became explicit by the end of the period, had a date line including a parsonage or a signature by a priest to ensure that the request was vouched for locally. Especially detailed descriptions and cases that involved children prompted readers to give donations.

Conclusions in **Chapter 6** address the original three questions by summarising the content described in the previous chapters, the factors that influenced it and the recognised effects in readers.

The content was not only influenced by the laws either forbidding or allowing print production. Indeed, there is no clear evidence of such relationship in the examined newspapers. Although the increasing number of domestic texts

in *Posttidningar* after 1743 had to be based on a political decision, it was not related to legislation. Similarly, the change after 1772 is a result of a changing political culture rather than imposed limitations. Political discussion and the famine reports reveal that *Inrikes Tidningar* published texts which were not regarded as appropriate by everyone. However, the small number of texts indicate that the reader-writers understood the cultural restrictions and the changes in them.

Writers followed the conventions of the newspapers. Additionally, a large share of the texts form distinct genres. Since the content of the texts also communicated a primary tone of harmonious coexistence it was difficult and rare to write in a diverging tone. Writing was also impacted by the materiality of the newspapers and their transport, as there could be weeks between the acts of writing and reading.

Domestic texts in *Posttidningar* and *Inrikes Tidningar* offered a previously unattainable view of the readers' homeland, where people celebrated in the same way and faced similar practical issues week after week. Although the number of readers who received this image was marginal compared to the entire country's population, they were influential individuals in their own local communities. The effect of this new form of communication is difficult to concretise or measure. However, it would be a mistake to believe that connections between the local communities of the 18th-century Sweden were based solely on official communication and networks of relatives and acquaintances. Many communities had access to the newspapers examined in this dissertation.

It is reasonable to assume that the readers felt that they belonged to a community corresponding to the concept of imagined community defined by Benedict Anderson. However, the newspapers did not create a community through Anderson's vision of simultaneous reading, but through mediated interaction and action. On the one hand, readers of *Posttidningar* could feel that they belonged to a secret society that required initiation in order to understand its rituals and their significance. *Inrikes Tidningar*, on the other hand, was like a society promoting progress with numerous forms of activity. In particular, the philanthropic donations made it possible for the readers to have a new common identity as benefactors.

Philanthropy is the most obvious example of media's effect to the early modern society, and it is justified to call this an example of mediatization. A similar conclusion cannot be drawn from the other forms of writing, although it is possible that writing about celebrations made them more common. More pertinent examples of the changing relationship between newspapers and society in the 18th century could be found in the advertisements and notices, which were not examined in this study.

Although not all of them were necessarily aware of it, the readers and writers of *Posttidningar* and *Inrikes Tidningar* did not only form their own communities but also joined the European communication culture. The connection goes unnoticed even by researchers, unless they abandon the national perspective and deliberately look for research from other countries. Without such

an action it would not have been possible to observe that all the features of the Swedish collective writing described above can also be found in the press of other European countries.

This commonality is partly explained by the fact that the precursors or roots of the texts are further back in the past. Ceremonies created and required by power, shared dreams or myths, instructive examples, discussion and collective helping were not new phenomena. They had already been mediated in chronicles, private letters and letters of indulgence and received a new form and new implementation possibilities in newspapers. The meaning of early newspaper texts is understood more easily when the starting point is this history and not the later practices of the media.

Examining collective writing requires an understanding of both the historical period and its publishing culture. Since this study focused on two newspapers and only a part of their content, the obtained view of collective writing in the 18th century as a phenomenon remains partial. Text types, conversations and the spirit of the times moved from one periodical to another and appear in them in different ways. Since there is little similar research done on other newspapers, the understanding of what is common for the period and what is specific to each newspaper is incomplete. Further research on the similarities and differences of newspapers could also allow for a better understanding of their purpose for and impact on their readers.

In this study, newspapers were approached without looking for a specific purpose or impact. The research question focused on collective writing and not on its potential social importance. In this way, text types that have barely been seen as worth mentioning in previous research were brought into focus. They were texts that were meaningful to their authors, editors and readers.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Asikkalan seurakunnan arkisto; Hollolan seurakunnan arkisto; Iisalmen maaseurakunnan arkisto; Ilmajoen seurakunnan arkisto; Loimaan seurakunnan arkisto; Porin kaupunki- ja maaseurakunnan arkisto; Pyhäjoen seurakunnan arkisto; Someron seurakunnan arkisto; Teerijärven seurakunnan arkisto

Turun arkkhiippakunnan tuomiokapitulin arkisto. E Saapuneet asiakirjat. I Kuninkaalliset, keisarilliset, senaatin ja valtioneuvoston kirjeet

Kansalliskirjasto, käsikirjoituskokoelmat

Coll. 8. E. ö. III.36 Per Johan Alopaeuksen käsikirjoitukset

Riksarkivet

Per Sondéns register över Kungl. kansliets tjänstemän

Riksarkivet, Vadstena

Näsby (E) kyrkoarkiv

Riksarkivet, Göteborg

Steneby (P) kyrkoarkiv

Tukholman kaupunginarkisto (SSA)

Mantalsuppgifter 1760

Stockholms rådhusrätt 1:a avdelning

Periodiset julkaisut¹⁴⁵⁸

*Almanach des centénaires; ou Durée de la Vie Humaine au-delà de Cent Ans, démontrée par des Exemples sans nombre, tant anciens que modernes*¹⁴⁵⁹ 1761–1773

Carlskronas Weckoblad 1754

Carlstads Weckotidningar 1774, 1780, 1784

Dagligt Allehanda (DA) 1768–1792

Den Swenska Mercurius 1757, 1758

Den Nya Swenska Mercurius 1761

En Ärlig Svensk 1755

Extra Posten 1792

Gazette [de France] 1668

Göteborgs Allehanda 1777, 1782, 1784, 1786, 1789–1791

Göteborgska magasinet 1759

¹⁴⁵⁸ Pääosin on hyödynnetty Kungliga Biblioteketin ja Kansalliskirjaston kokoelmistaan digitoimia julkaisuja. Periodisiin julkaisuihin viitattaessa on alaviitteissä lehden nimen lisäksi vuosiluku, lehden numero ja joko laskettu tai lehteen painettu sivunumero. Listattujen lehtien lisäksi eroja ja samankaltaisuuksia on etsitty Alankomaiden (www.delpher.nl), Ranskan (gallica.bnf.fr), Tanskan (mediestream.dk/), Norjan (<https://www.nb.no/search?mediatype=aviser>) ja Saksan (<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>) digitoiduista 1700-luvun sanomalehdistä.

¹⁴⁵⁹ Kahden ensimmäisen osan nimike on *L'almanach de la vieillesse, ou notice de tous ceux qui ont vécu cent and et plus* (1761&1762).

Götheborgska Nyheter 1766, 1782, 1786
 Handels Tidning från Gefle 1765
 Hushållnings journal (HJ) 1777–1789
 Hwad Nytt? Hwad Nytt? 1772, 1775, 1779, 1784
 Inrikes Tidningar (IT) 1760–1791, 1799
 Kanawa 1845–1847
 Kiøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoirs Efterretninger 1766
 Kungliga Vetenskaps Academiens Handlingar (KVAH) 1739–1791
 Kongl. Svenska Patriotiska Sällskapets handlingar¹⁴⁶⁰ 1770–1782
 Le journal des sçavans 1666
 Linköpings Wecko-Tidningar 1794
 Lunds Weckoblad 1777, 1779
 Norrköpings Tidningar 1790
 Norrköpings Weckotidningar 1759, 1761, 1763, 1767
 Nyköpings Weckotidningar 1784
 Ny journal uti hushållningen (NJH) 1790–1793
 Philosophical Transactions 1684, 1696
 Posttidningar (PT) 1680, 1685, 1686, 1688, 1689, 1699, 1702, 1722, 1727–1760, 1769,
 1770
 Satakunta 1887
 Stockholms Posten (SP) 1778–1785, 1787, 1788, 1790, 1798
 Stockholms Stads Priscourant 1701–1773
 Stockholms Weckoblad (SW) 1753–1766
 Suomalaiset Tieto-Sanommat 1775, Suomenkieliset Tieto-Sanommat 1776
 Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo 1772, 1783, 1784
 Weckoblad för Gefleborgs Län 1787
 Åbo Nya Tidningar 1789
 Åbo Tidning 1800, 1803
 Åbo Tidningar 1791, 1795
 Örebro Weckoblad 1784

Muut painetut lähteet

Achrenius, Abraham. *Sijtä hirmuisesta ja surkiasta maanjäristyxeestä, Lisabonin suuresa pääcaupungisa Portugalin waldacunnasa: iosä, maanjäristyksen/walkian/ ja weden cautta, nijn äkistä caupungi huckuis, että cuudenes osas hetkee, muurit ja tornit maahan langeisit, ja wijsi kymmendä tuhatta ihmistä, sangen surkiasti cuoletettin [et]c. Wijmeis pyhäin miesten päiwänä eli 1. p. marras cuusa 1755. Ynnä muitten ajan merckein cansa/ cuin samoina aicoina tapahdui monesa waldacunnasa [et]c. Sen syndisen mailman waroituxexi, ja herätyxen ylös kehoituxexi, cocon pandu, ja cahdexasa wirresä präntijn annettu wuonna 1756 (a).* (<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2017-00014699>)

Achrenius, Abraham. *Lisabonin maanjäristyksen ajanmerkeist caxi wastudest syyscuusa lisättyä wirttä wuonna 1756 (b).* (<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2017-00014722>)

¹⁴⁶⁰ Kahden ensimmäisen osan nimike on *Svenska Patriotiska Sällskapets handlingar* (1770&1771).

- Allmänna magazin, eller nyttiga och nöjsamma ämnen; samlade til större delen utur kände snillets arbeten. Första delen. 1790* (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2020-00026267>)
- Almanach eli ajan tieto, : meidän Wapahtajam Christuxen syndymän jälkeen. Carcaus wuonna 1752. Turun horizontin jälken, joca on 59 grad. 40 min. pohjan puolella aeqvatoria, ja 19 ajan min. idän puolella Upsalan observatoriumiia: ulosannettu, Hänen Cuning:sen Maj:tins armollisen asettamisen jälkeen. Hänen Tieto-academialdans. [1751]* (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2020-00023308>)
- Almanach eli ajan-tjeto, : meidän Wapahtajam Christuxen syndymän jälkeen wuonna 1791. Turun horizontin jälken, joca on 60 gr. 27 m. pohjan puolella equatoria, ja 17 ajan-min. idän puolella Stockholmin observatoriumia; ulosannettu, Hänen Kuning:sen Maj:tins armollisen asettamisen jälkeen hänen Tieto-academialdans. [1790]* (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2020-00023381>)
- [Bacon, Francis]. *The historie of life and death With observations naturall and experimentall for the prolonging of life. Written by the Right Honorable Francis Lord Verulam, Viscount S. Alban. 1638* (Käytetty transkriptiota, <http://name.umdl.umich.edu/A01446.0001.001>)
- Bælter, Sven. *Historiska anmärkningar om kyrckoceremonierna, så wäl wid den offentliga gudstjensten, som andra tilfällen hos de första christna, och i Swea rike; i synnerhet efter reformationen til närwarande tid. Peter Hesselberg 1762* (<http://hdl.handle.net/2077/66924>)
- Berättelse om några sällsamma smällar i luften, som hörts åtskilliga gånger om vintren 1751 i Svenskeby, belägen i Pyttis socken och Kymmenegårds Län uti Finland. *Kungliga Vetenskaps Academiens Handlingar* 13. 1752, 319–321
- Biblia, se on: koko Pyhä Raamattu, suomexi alku-raamattu in ebrean ja grekan jälkeen wastauudesta ojettu: esipuhetten, lukuin sisällepito in, yhtäpitäwäisten Raamatun paikkain osotuxen, ja lisätty in registerein kanssa. 1777* (<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201708298247>)
- Bäck, Caspar. 1747. *De Terræ motu. 1747* (<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2014-00004491>)
- Cederhielm, Germund Adam. *Til swenska allmänheten. 1784* (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2404983>)
- Celsius, Anders. Tankar om wäderskiftens i acht tagande; eller Meteorologiske observationer, hållne i Upsala år 1739. *Swenska Vetenskaps Academiens Handlingar. Jan-Mart 1740, 260–266*
- Dalin, Olof. *Tal vid praesidii afläggande om Sverige i sit ämne och Sverige i sin upodling, hållit i Kongl. svenska vetenskaps academi en den 29. apr. 1749. [1749]*
- Djurberg, Daniel. *Cosmografie Samt Beskrifning Om Jorden i Allmänhet. 1801* (<http://hdl.handle.net/2027/nyp.33433005463629>)
- Easton, James. *Human Longevity: Recording the Name, Age, Place of Residence, and Year, of the Decease of 1712 Persons, who attained a century & upwards, from 66 to 1799, Compirising a period of 1733 years. With Anecdotes of the most remarkable. 1799*
- Faggot, Jacob. *Förbättring på kornhus-byggnad uti kopparstycken förestäld. 1758* (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-81786>)

- Förteckning på de böcker och skrifter samt kartor, porträtter och kopparstick som finnas uti Läse-bibliotheket i Wasa.* 1813 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2015-00008033>)
- Gadd, Pehr Adrian. *Afhandling, om medel til allmogens bärgning under säd- och foderbrist: Jämte upgift af enskilta och allmänna anstalter, som därtil fordras.* 1785
- Geijer, Erik Gustaf. *Minnen. Utdrag ur bref och dagböcker. Första delen. Andra upplagan.* Palmblad & c. 1834
(<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb1810573-etext>)
- Hufeland, Christoph Wilhelm. *Konsten att lefwä länge.* Henrik And. Nordström 1798 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:eod-142>)
- Kircko=laki ja ordningi/ jonga suuriwaldias cuningas ja herra/ herr Carl yxitoistakymmenes/ Ruotzin Göthein ja Wändein cuningas/ [et]c. wuonna 1686 on andanut coconpanna/ ja wuonna 1687 prändistä uloskäydä ja cuulutta/ ynnä tähän soweliain asetusten canssa. Wuonna 1688 suomexi kääty. [1688]*
(<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2016-00010354>)
- Kustaa III. *Punktit Joista Hänen Kuning:nen Maj:tins Armosa on tahtonut anda teidon Waldakunnan Säädylle.* 1779 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2020-00025376>)
- Lagus, Elias. *Utdrag af en Beskrifning öfver Kusamo socken i Kimi Lappmark. Kungliga Vetenskaps Academiens Handlingar 33.* 1772, 17–28
- Linnæi, Carl. *Wästgöta-Resa, På Riksens Högloflige Ständers Befallning Förrättad år 1746. Med Anmärkningar uti Oeconomien, Naturkunnogheten, Antiquiteter, Inwånarnes Seder och Lefnads-Sätt, Med Tilhörige Figurer.* Lars Salvius 1747
(<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2413686>)
- Om sättet, at återställa dem til lifs som drunknadt.* 1775
(<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:rara-281>)
- [Rhyzelius, Andreas Olavi]. *Brontologia theologico-historica, Thet är Enfaldig Lära Och sanferdig Berettelse, Om Åske-Dunder, Blixt och Skott; Bestående af Fyra Delar. [...] Vti enfaldighet sammanskrifwen, och på mongas begiäran, til at aftryckas, framgifwen Af Andrea Olav Rhyzelio.* 1721
(<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-8231034>)
- [Rosén von Rosenstein, Nils]. *Hus- och rese-apoteque, på hennes kongl. maj:ts nådigste befallning upsatt af archiatern och riddaren Rosén von Rosenstein, med kongl. maj:ts allernådigste privilegio.* 1765
(<http://hdl.handle.net/2077/34923>)
- Rüdling, Johann Georg. *Supplement til Thet i flor stående Stockholm, eller: grundelig tilökning på then vnder förestående titul, af thetta wärckets auctore, anno 1731. vtgifne historiska beskrifning öfwer thenna widt berömda kongl. swenska residence- och hufwud : staden Stockholm, vtur tro-wärdiga vnderrättelser och gamla monumenter, med flit och mycken mödo sammandragen, och them, som älskare äro af historien och antiqoiteter, til tienst vtgifwen af Johann Georg Rüdling.* 1740
- Rutström, Anders Carl. *Wälment tal uppå tacksäjelse dagen i Stockholm den 27 junii 1756, eller andra söndagen trinitatis. Öfwer det farliga upror, som af illa sinnade människor, några dagar förut, härstädes war tilämnadt; men blef, igenom Guds*

- nåd, i tid upptäckt. : Hållit för kongl. artillerie församlingen, af Anders Carl Rutström. Stockholm, tryckt hos Lars Salvius, 1756*
(<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2424242>)
- Salmenius, Christiern. *Historisk och oeconomisk beskrifning öfwer Calajoki sockn uti Österbotn. 1754* (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fv-12707>)
- Sammandrag, Af några inkomna berättelser, om de ovanliga rörelser i vatnen, som på åtskilliga ställen här i Riket blifvit märkte, den 1 November, innevarande år. *Kongl. svenska vetenskaps akademiens handlingar XVI(4). 1755, 314–321*
- Stenhammar, Johan. Inträdestal hållit i Svenska Akademien Den 14 Mars 1798. *Svenska Akademiens handlingar ifrån år 1796. Andra delen. 1802, 83–154*
- Sundelin, Jonathan / Kalm, Pehr. *Anmärkningar, syftande på handelens förbättrande i sjö-staden Nystad. 1771* (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2009-00000806>)
- [Tillman, Johan / Ekerman, Petrus]. *Dissertatio historica, de supplicationibus Sviogothorum sub Lutheranismo, quam, consent. ampliss. facult. philosoph. in regia academia Upsaliensi, præside ... Petro Ekerman ... pro gradu, bonorum examini subjicit alumnus regius, Johannes Tillman, Ostro-Gothus. In auditorio Gustaviano minori die XVIII. Junii, anni MDCCXLIII. Horis, post meridiem, solitis. 1743* (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-351886>)
- Utdrag utur Kongl. Vetenskaps Akademiens Dagbok, samt inkomna bref och Handlingar, för månaderna Julius, Aug. och Sept. år 1751. *Kongl. Svenska Vetenskaps Akademiens Handlingar Jul-Sept 1751, 236–239*
- [Valle, Pietro della]. *De'viaggi di Pietro della Valle il pellegrino Descritti de la lui medesimo in Lettere familiari All'Erudito suo Amico Mario Schipano. Parte terza. 1663*
- Wegelius, Henric. Berättelse om en Jordbäfning, i Kimi Lappmark, natten emot Nyårs-dagen, innevarande år, jämte Utdrag af Meteorologiska Observationer hållne år 1758 i Utsjoki. *Kungliga Vetenskaps Akademiens Handlingar 20. 1759, 229–237*
- [Wellingk, Eric Adolph]. *Den svenska soldatens förbättrade öde. 1771*
(<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2017-00012706>)
- Ödmann, Samuel. *Åminnelse-tal öfver kongl. vetensk. academ. framlidne ledamot, probsten och kyrkoherden i Grefbäck, herr Clas Bjerkander, hållit inför kongl. vetenskaps akademien, den 13 sept. 1797, af dess ledamot. 1798*
(<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:eod-2441000>)

Lähdejulkaisut

- [Aminoff, Carl Johan]. *Vardagsslit och sjuårskrig. Upplevt och beskrivet av den nyländske dragonen Carl Johan Aminoff. Toimittanut Patrick Bruun. Skrifter utgivna av svenska litteratursällskapet i Finland 586. SLS 1994*
(<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022602>)
- [Anckarsvärd, Mikael]. *Öfverste Mikael Anckarsvärds minnen från åren 1788–1790. Skrifter utgivna av Svenska historiska föreningen 1. 1892*
(<http://runeberg.org/manckars/>)

- Andra Kammarens Tillfälliga Utskotts (N:o 1) Utlåtande N:o 9. Bihang till riksdagens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm år 1906. Samling 8. Afd. 2. Bd 2. 1906* (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:riks-19566927>)
- [Bergklint, Olof]. *Vittra arbeten af Olof Bergklint. Utmärkta och klassiska arbeten af svenska författare. Sjätte delen. 1837* (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb493447-faksimil>)
- Ekman, Carl Christopher. *Dagbok förd under kriget i Finland 1788–1790. Skrifter utgifna af svenska literatursällskapet i Finland 44. 1900* (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022326>)
- Finnsson, Hannes. *Stockholms-rella. (Ruotsinnos Arvid Hj. Ugglan). Samfundet Sverige-Island 1935*
- [Forsius, Henric]. Probsten Henric Forsii lefnads-lopp af honom sjelf författadt – P. Nordmann (toim.). *Bidrag till Helsingfors stads historia II:1. Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland 72. SKS 1906* (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022011>)
- [Franzén, Frans Michael]. Erään tukholmalaisen matkakuvaus Suomesta. Suomennos Joel Lehtonen. Teoksessa E. N. Setälä, V. Tarkiainen & Vihtori Laurila (toim.). *Suomen kansalliskirjallisuus VI. Suomennoksia kansanrunoudesta sekä eri kirjailijain tuotteista 1600-luvulta noin vuoteen 1809. Otava 1931, 263–316*¹⁴⁶¹
- [Franzén, Frans Michael]. Franzénin omaelämäkerralliset muistelmat. Suomennos Kai Kaila & Eva Vaahtera. Teoksessa Atte Kalajoki. *Franzénin matkassa. Kotona ja maailmalla. Oulu-seura r.y. 1990, 126–152*
- Fries, Th. M. (toim.). *Bref och skrivoelser af och till Carl von Linné. Första afdelningen. Del VI bref till och från svenska enskilda personer: E-Hallman. Upsala universitet 1912* (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-214327>)
- [Hannelius, Salomon]. *Salomon Hanneliuksen pitämiä muistopuheita. Toimittanut Tapio Piirto. Juuret-toimikunnan vanhojen weroluetteloiden selvitystyöryhmä 2004*
- [Schartau, Ivar Eilert (toim.)] *Hemliga handlingar, hörande till Sveriges historia efter Konung Gustaf III:s Anträde till Regeringen. 1821* (<https://hdl.handle.net/2027/nyp.33433082505425>)
- Hornborg, A. J. (toim.). *Sammandrag af Domkapitlets i Borgå härförinnan otryckta Cirkulärbref (1725–1829) i alfabetisk och kronologisk följd. 1872*
- [Kellgren, Johan Henrik]. *Johan Henrik Kellgrens bref till Abraham Niclas Clewberg. Utgivna af Henrik Schück. Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland 27. 1894* (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022268>)
- Landahl, Sten (toim.). *Bondeståndets riksdagsprotokoll 8 1760–1762 1 16 oktober 1760 - 29 oktober 1761. 1967(a)*
- Landahl, Sten (toim.). *Bondeståndets riksdagsprotokoll 9 1760–1762 2 2 november 1761 - 23 juni 1762. 1967(b)*
- Landahl, Sven (toim.). *Bondeståndets riksdagsprotokoll 10 1765–1766. 1973*

¹⁴⁶¹ Attribuutio Franzénille, ks. Hultin 1917:167.

- [Leche, Johan]. *Förteckning på tiden, då de Allmaennaste trae och buskar kring Åbo utslagit blad och blommor åhren 1750, 51 och 52*. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. Fyrariondeåttonde häftet. Finska Vetenskaps-Societeten 1889, 471–482
- [Lille, Metta Magdalena]. *Metta Magdalena Lillies dagbok 1737–1750. En västgötsk släktrönikä*. Toim. Jessica Eriksson. Handlingar 30. Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. 2008
- [Mennander, K. F. et al.] *K. F. Mennanderin lähettämiä ja saamia kirjeitä I*. Toimittanut Kaarlo Österbladh. Suomen historian lähteitä IV, 1. Suomen historiallinen seura 1939
- [Mennander, K. F. et al.] *K. F. Mennanderin lähettämiä ja saamia kirjeitä II*. Toimittanut Kaarlo Österbladh. Suomen historian lähteitä IV, 2. Suomen historiallinen seura 1940
- [Mennander, K. F. et al.] *K. F. Mennanderin lähettämiä ja saamia kirjeitä III*. Toimittanut Kaarlo Österbladh. Suomen historian lähteitä IV, 3. Suomen historiallinen seura 1942
- [Munsterhjelm, Jacobina Charlotta]. *Jacobina Charlotta Musterhjelm's Dagbocker 1799–1801*. Toim. Bo Lönnqvist. Folklivstudier VII. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 440. SLS 1970 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022075>)
- Neovius, Ad (toim.). *Ur Finlands historia II. Publikationer ur de Alopaeiska pappren*. Söderström & C:o 1891
- [Porthan, Henrik Gabriel]. *Brev från Henrik Gabriel Porthan till samtida. Del 2*. Toim. Ernst Lagus. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 52. SLS 1912 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022271>)
- Sidenbladh, Elis. *Sällsamma händelser i Sverige med Finland åren 1749–1801 och i Sverige åren 1821–1859 ur uppgifter af prästerskapet*. P. A. Nordstedt & söner 1908
- Steckzén, Bertil (toim.). *Övre Norrland i tidningarna åren 1740–1810*. Föreningen Norrbottens Främjande 1958
- [Stenberg, Pehr]. *Pehr Stenbergs levernesbeskrivning: av honom själv författad på dess lediga stunder. D.1, 1758–1784*. Toim. Fredrik Elgh, Göran Stenberg & Ola Wennstedt. Forskningsarkivet vid Umeå universitet 2014
- [Stenberg, Pehr]. *Pehr Stenbergs levernesbeskrivning: av honom själv författad på dess lediga stunder. D.3, 1789–1796*. Toim. Fredrik Elgh, Göran Stenberg & Ola Wennstedt. Forskningsarkivet vid Umeå universitet 2015
- [Stenberg, Pehr]. *Pehr Stenbergs levernesbeskrivning: av honom själv författad på dess lediga stunder. D.4, 1796–1807*. Toim. Fredrik Elgh, Göran Stenberg & Ola Wennstedt. Forskningsarkivet vid Umeå universitet 2016
- Tietoja Limingan pitäjäästä*. Oulun Wiikko-Sanomia 1859:17:1–2

Sanakirjat

- Ganander, Christfrid. *Nytt finskt lexicon*. Toimittanut Liisa Nuutinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 676. SKS 1997
- Kielitoimiston sanakirja* (<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>)

[Rapola, Martti], Rapolan 1800-luvun sanasto. Toimittanut Petri Lauerma. Kielipankki 2019 (https://sanat.csc.fi/wiki/Rapolan_1800-sanasto)
[Sahlstedt, Abraham]. *Swensk ord-bok, efter det nu för tiden i tal och skrifter brukliga sättet inrättad*. 1757
Svenska akademien ordbok a-å (SAOB, <https://www.saob.se/>)
Vanhan kirjasuomen sanakirja a-poisotto (VKS) <http://kaino.kotus.fi/vks/>

Luettelot, tietokannat, bibliografiat ja matriikkelit

[Aurivillius, Pehr Fabian]. *Catalogus librorum bibliothecae academiae upsaliensis. Sectio posterior*. [1814]
Boldt, R. Ortbeskrifningen i Finland på 16- och 1700-talen. Anteckningar. *Meddelanden af Geografiska föreningen i Finland V*. 1899–1900. 1900
Boström, Per, Ohlson, Bo & Soukka, Aarika. *Svensk farmacihistorisk bibliografi*. 2014 (<http://pharmhist.ownit.nu/Bibliografi/index.html>)
Bring, Samuel. *Svenskt boklexikon 1700–1829. Rättegångshandlingar*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet 32:1. Svenska litteratursällskapet 1958
Elgenstierna, Gustaf. *Den introducerade svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser*. P. A. Norstedt & Söners förlag 1925–1936. Näköispainos Sveriges släktforskarförbund 1998
Eneström, Gustaf (toim.), *Sveriges kalendariska litteratur 2 Svenska almanachor och kalendarier 1749–1879*. P. A. Norstedt & s. 1879
Ennes, Barthold Anders. *Biografiska Minnen af Konung Carl XII:s Krigare. Andra Bandet. Flygtige i Turkiet. Dödsjutne i Fält*. 1819
Grape, Ernst. *Postkontor och postmästare*. 1961
Grönroos, Henrik & Nyman, Ann-Charlotte. *Boken i Finland. Bokbeståndet hos borgerskap, hantverkare och lägre sociala grupper i Finlands städer enligt städernas bouppteckningar 1656–1809*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 596. SLS 1996 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022219>)
Hebbe, P. M. *Den svenska lantbrukslitteraturen I. Från äldsta tid t.o.m. 1800. Bibliografisk förteckning*. 1939. Teoksessa Olof Kåhrström (toim.). *Den svenska lantbrukslitteraturen från äldsta tid t.o.m. år 1850 bibliografisk förteckning uppgjord av Per Magnus Hebbe. Faksimilutgåva med korrigeringar, kompletteringar och tillägg*. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden 62. Kungl. skogs- och lantbruksakademien 2014, 53–402
Henrik-tietokanta, SKS (<http://dbgw.finlit.fi/henrik/>)
Hiski-tietokanta, Suomen sukututkimusseura (<https://hiski.genealogia.fi/hiski>)
Hofberg, Herman, Heurlin, Fritiof, Millqvist, Viktor & Rubenson, Olof. *Svenskt biografiskt handlexikon. alfabetiskt ordnade lefnadsteckningar af Sveriges namnkunniga män och kvinnor från reformationen till nuvarande tid. Ny upplaga. Förra delen*. Albert Bonniers förlag 1906
Högberg, Staffan & Danielsen, Helene. *Matrikel över ledamöter av Kungl. Patriotiska Sällskapet 1766–1815*. Skrifter utgivna av personhistoriska samfundet 13. 1961

- Jørgensen, Arne. *Calonius-Naumannska samlingen i Helsingfors universitetsbibliotek. Redogörelse för samlingen även som katalog över en del av densamma*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja XVII. 1936
- Kaarna, Väinö & Winter, Kaarina. *Suomen sanomalehdistön bibliografia 1771–1963*. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 31. Helsingin yliopiston kirjasto 1965
- Karlberg, Gustaf. *Kalmar stifts herdaminne från äldsta till närvarande tid. Hufvudsakligen efter tryckta källor i kort sammandrag*. 1909 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb1614722-faksimil>)
- Klemming, Gustaf Edvard & Eneström, Gustaf (toim.). *Sveriges kalendariska litteratur 1 Svenska almanachor, kalendrar och kalendariska skrifter intill 1749*. P. A. Norstedt & s. 1878 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:rara-849>)
- Kotivuori, Yrjö. *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. Verkkojulkaisu 2005 (<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi>)
- Lagus, Wilhelm. *Förteckning öfver anonyma författare i äldre årgångar af Åbo Tidningar. Bidrag till Kännedom af Finlands Natur och Folk, utgifna af Finska Vetenskaps-Societeten* 17. 1871, 45-103
- Larsson, Bo. *Svenska bondedagböcker. Ett nationalregister*. Nordiska museet 1992
- Leinberg, K. G. *Finska medlemmar af Svenska Patriotiska Sällskapet. Teoksessa Förhandlingar och uppsatser* 18. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 68. SLS 1904, 77–80
- LIBRIS – Nationella bibliotekssystem*. Kungliga biblioteket (libris.kb.se)
- Lundstedt, Bernhard. *Sveriges periodiska litteratur. Bibliografi. I. 1645–1812*. Idun tryckeri aktiebolag 1895 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb30210-faksimil>)
- Låstbom, Aug. Th. *Swea och Götha Hfdinga-Minne sedan 1720. Sednare delen*. Wahlström & Låstbom 1843
- Löfström, Karl. *Kungl. Medaljen Illis Quorum Meruere Labores*. 1933
- Muncktell, Joh. Fr. *Westerås Stifts Herdaminne. Första delen*. 1845
Nationella Arkivdatabasen (NAD, <https://sok.riksarkivet.se/>)
- Neovius, Ad. *Suomalainen ajantieto-kokoelma. Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aineista* 4:11:I. SKS 1911
- Oja, Aulis: *Suomeen saadut Isänmaallisen seuran kunniapalkinnot 1776–1800*. Teoksessa *Juhlajulkaisu Einar W. Juwan kunniaksi hänen täyttäessään 70 vuotta* 7.1.1962. Historiallinen arkisto 58. 1962, 317–325
- Renvall, Robert A., *Finlands periodiska litteratur 1771–1871. Bibliografisk öfersigt*. 1871
- Routavaara, Akseli. *Suomen sanomalehdistö 1771–1932. Bibliografinen esitys*. (Eripainos Suomi V, 18:sta). SKS 1935
- Rydén, Per. *Anteckningar till en svensk presshistorisk bibliografi*. Avd. för pressforskning, Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet 1971

- Scandinavian Earthquake Archive
(https://www.geo.uib.no/seismo/REPORTS/Scandinavian_earthquake_archive/)
- Ståhl, A. J. *Register öfver Kongl. Vetenskaps-academiens handlingar, ifrån deras början år 1739 till och med 1825*. 1831
- Sundin, Staffan. *Ytterligare anteckningar till en svensk presshistorisk bibliografi. En inventering av litteratur ungiven 1760–1994*. Nordicom-Sverige 1995
- Svensk släkt-kalender för år 1888*. Fjärde årgången. 1887
- [Tholander, Per Wilhelm] Kronologisk förteckning öfver svenska periodiska skrifter ifrån deras upphof till närvarande tider. *Journal för litteraturen och theatern* 1811 37:148–149, 45:181–182, 49:197–180, 55:219–221, 63:253–254, 74:297, 122:487–488, 147:590, 150:601–602, 151:603–605, 152:609, 157:629–630, 161:645–646, 183:732–734, 229:915–916, 230:918–920, 244:975–976, 253:1012, 258:1031–1032, 259:1033–1034
- Uino, Ari. *Sanomalehdistöhistoriallinen bibliografia*. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja 11. 1978
- UK RED, *the Reading Experience Database*
(<http://www.open.ac.uk/Arts/reading/UK/>)
- Vallinkoski, Jorma. *Turun akatemian väitöskirjat 1642–1828*. 1962–1966
- Westerlund, Johan Alfred, Setterdahl Johan Axel & Meurling Erik. *Linköpings stifts herdaminne*. Tredje delen. 1919
- Wirilander, Kaarlo. *Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo 1718–1810*. *Virkatalonhaltijain luettelot*. Suomen historiallinen seura, käsikirjoja III. SHS 1953
- Värmlands Brandhistoriska Klubb. *Register över ca 960 stora bränder och andra olyckor före 1950*. 2021 (<https://brandhistoriska.org/wp-content/uploads/2021/07/storabr-juli21.pdf>)

Tutkimuskirjallisuus

- Adolfsson, Maria. *Fäderneslandets kännedom. Om svenska Ortsbeskrivningsprojekt och ämbetsmäns folklivsskildringar under 1700- och 1800-talet*. Stockholms universitet, Etnologiska institutionen 2000
- af Forselles, Cecilia. Oral Tradition and the Press: Interaction between Periphery and Academic Centre in 18th-Century Finland. Teoksessa Pertti Anttonen, Cecilia af Forselles and Kirsti Salmi-Niklander (toim.). *Oral Tradition and Book Culture*. Studia Fennica Folkloristica 24. SKS 2018, 50–73
(<https://doi.org/10.21435/sff.24>)
- Ahlund, Mikael. Att se och bli sedd på 1700-talets svenska konstscen. Nedslag i konstbetraktandets kulturhistoria. *Historisk tidskrift för Finland* 100(4). 2015, 377–419
- Ahokas, Minna. Valistusfilosofien teokset suomalaisissa kaupungeissa 1700-luvulla. Teoksessa Cecilia af Forselles & Tuija Laine (toim.). *Kirjakulttuuri kaupungeissa 1700-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja 20. SKS 2008, 83–114

- Ahokas, Minna. *Valistus suomalaisessa kirjakulttuurissa 1700-luvulla*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 188. Suomen tiedeseura 2011, 19–37
- Ahokas, Minna. Pro Fide et Christianismo -seuran papisto ja 1700-luvun ruotsalainen koulu-uudistuskeskustelu. *Kasvatus & Aika* 7(1). 2013 (<https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68364>)
- Ahokas, Minna. Pro Fide et Christianismen kristillinen valistustoiminta 1770-luvulta 1800-luvun alkuun. Teoksessa Esko M. Laine & Minna Ahokas (toim.). *Hyödyllisen tiedon piirit. Tutkimuksia papistosta, rahvaasta ja tiedon rakentumisesta 1700-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia 277. 2018, 84–139
- Ahokas, Minna & Räisänen-Schröder, Päivi. Papisto ja hyödyllinen tieto 1700-luvun Ruotsissa. Teoksessa Esko M. Laine & Minna Ahokas (toim.). *Hyödyllisen tiedon piirit. Tutkimuksia papistosta, rahvaasta ja tiedon rakentumisesta 1700-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia 277. SKS 2018, 7–44
- Ahtokari, Reijo. *Salat ja valat. Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996*. Bibliotheca Historica 54. SKS 2000
- Ahvonnen, Linnea. *Åbo Tidningar lehdessä 1700-luvulla esiintyvä käsitys pappisvoirasta*. Kirkkohistorian pro gradu. Helsingin yliopisto 1938
- Ajagán-Lester, Luis. Bilden av "de andra". Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 25–42
- Alaja, Paavo. *Suomen maalaisseurakuntien köyhäinhoito luterilaisen ortodoksian aikana (1571–1686)*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 225. Suomen kirkkohistoriallinen seura 2013
- Alanen, Aulis J. Almanakka talouden ja sivistyksen opettajana. Teoksessa Kustaa Vilkuna et al. (toim.) *Suomen almanakan juhlakirja*. 1957, 107–130
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik. Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Risto Alapuro, Iikka Liikkanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.). *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä 1989, 7–52
- Albrecht, Clemens. Sociability. Teoksessa Graeme Dunphy & Andrew Gow (toim.). *Encyclopedia of Early Modern History Online*, Brill 2015 (http://dx.doi.org/10.1163/2352-0272_emho_COM_021483)
- Alexandersson, Erland. *Bondeståndet i riksdagen 1760–1772*. Bibliotheca historica Lundensis 36. CWK Gleerup 1975
- Alm, Mikael. *Kungsord i elfte timmen. Språk och självbild i det gustavianska enväldets legitimitetskamp 1772–1809*. Atlantis 2002
- Almbjär, Martin. *The Voice of the People? Supplications Submitted to the Swedish Diet in the Age of Liberty, 1719–1772*. Historiska studier: skrifter från Umeå universitet 13. Umeå University, Department of Historical, Philosophical and Religious Studies 2016
- Altheide, David L. Reflections. Ethnographic content analysis. *Qualitative Sociology* 10(1). 1987, 65–77 (<https://doi.org/10.1007/BF00988269>)
- Altheide, David L. *Qualitative media analysis*. Qualitative research methods 38. Sage Publications 1996
- Alvin, Ragnar. *Abraham Sahlstedt. En litterär mångfrestare*. 1914

- Ampuja, Marko, Koivisto, Juha & Väliverronen, Esa. Medioituminen: iskusana, analyyttinen työkalu vai uusi paradigma? (Suomennos artikkelista Ampuja, Koivisto & Väliverronen 2014b vähäisin muokkauksin) *Media & viestintä* 37(2). 2014(a), 22–37 (<https://doi.org/10.23983/mv.62864>)
- Ampuja, Marko, Koivisto, Juha & Väliverronen, Esa. Strong and Weak Forms of Mediatization Theory. A Critical Review. *Nordicom Review* 35. 2014(b), 111–123 (<https://doi.org/10.2478/nor-2014-0107>)
- Anderson, Benedict. *Kuivitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suomentanut Joel Kuortti. Vastapaino (2. painos) 2017
- Andersson, Greger. Musikens miljöer. Teoksessa Jakob Christensson (toim.). *Signums svenska kulturhistoria. Frihetstiden*. Signum 2006, 345–373
- Andersson, Gudrun. *Stadens dignitärer. Den lokala elitens status- & maktmanifestation i Arboga 1650–1770*. Atlantis 2009
- Andersson, Hans. *Aldrig kommer duvungar blå utav korpäggen vita. Skillingstryck om brott och straff 1708–1937*. Svenska visor utgivna av Kungl Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur 2. Kungl Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur 2006
- Andersson, Janicke. *Konsten att leva länge. Föreställningar om livets förlängning i handböcker 1700–1930*. Carlsson 2007
- Andersson, Per-Olof. *Svensk presshistorisk forskning igår - idag - i morgon: en översikt och kritisk granskning*. Scripta minora 25. Högskolan i Växjö 1995
- Andrae, Carl Göran. Om lärda sammanslutningar. *Historisk Tidskrift* 100(1–2). 1980, 29–61
- Andrew, Donna. *Philanthropy and Police: London Charity in the Eighteenth Century*. Princeton University Press, 1989
- Andrew, Donna T. Noblesse oblige. Female charity in an age of sentiment. Teoksessa John Brewer & Susan Staves (toim.). *Early Modern Conceptions of Property. Consumption and Culture in the 17th and 18th Centuries*. Routledge 1995, 275–300
- Andrew, Donna. "To the charitable and humane": appeals for assistance in the eighteenth-century London press. Teoksessa Hugh Cunningham & Joanna Innes (toim.). *Charity, Philanthropy and Reform: From the 1690s to 1850*. Macmillan 1998, 87–107
- Anér, Kerstin. *Läsning i blandade ämnen. Studier i 1700-talets svenska press- och litteraturhistoria*. Rundqvist 1948
- Annerstedt, Claes. *Uppsala universitets historia. Tredje delen 1719–1792. Senare afdelningen Universitetes organisation och verksamhet*. 1914
- [Anon]. Öfversigt af Finlands Tidnings-Literatur. *Borgå Tidning* 5. & 10.1.1838.
- [Anon]. Öfversigt af Finlands Tidnings-Litteratur. *Mimer. Månadskrift för vitterhet, historia, filosofi och statskunskap*. 1839, 113–122
- [Anon]. Klinckowström. De mest bekante af denna slägt. Teoksessa *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män. Sjunde bandet*. Wahlström & Låstbom 1841, 74–77
- [Anon]. Postmästare - notisjägare. *Postarkiv - postiarkisto. Liite Suomen postihallituksen kiertokirjeisiin*. 8(2). 1902, 49–50

- [Anon]. Ur gulnade papper. *Postitoroi. Suomen postiyhdistyksen äänenkannattaja* 11(11). 1928, 133–134
- Appel, Charlotte & Fink-Jensen, Morten. Books, Literacy and Religious Reading in the Lutheran North. Teoksessa Charlotte Appel & Morten Fink-Jensen. *Religious Reading in the Lutheran North. Studies in Early Modern Scandinavian Book Culture*. Cambridge Scholars Publishing 2011, 1–14
- Appelgren, Stig. Dikter i Åbo Tidningar 1771–1789. Teoksessa *Historiska och litteraturhistoriska studier* 31–32. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 357. 1956, 265–352
(<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022506>)
- Arblaster, Paul. *From Ghent to Aix. How They Brought the News in the Habsburg, 1550–1700*. Library of the written word 36. The Handpress World 27. Brill 2014
- Arblaster, Paul, Belo, André, Espejo, Carmen, Haffemayer, Stéphane, Infelise, Mario, Moxham, Noah, Raymond, Joad & Schobesberger, Nikolaus. The lexicons of Early Modern News. Teoksessa Joad Raymond & Noah Moxham (toim.). *News Networks in Early Modern Europe*. Library of the Written Word 47. The Handpress World 35. Brill 2016, 64–101
(https://doi.org/10.1163/9789004277199_004)
- Areen, Ernst E. *De nordiska ländernas officiella belöningsmedaljer, heders- och minnestecken från 1500-talet till våra dagar*. 1938.
- Arffman, Kaarlo. Almanakat hyödyllisen tiedon kohtauspaikkoina 1700-luvulla. Teoksessa Esko M. Laine & Minna Ahokas (toim.). *Hyödyllisen tiedon piirit. Tutkimuksia papistosta, rahvaasta ja tiedon rakentumisesta 1700-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia 277. 2018, 220–253
- Arner, Anders. *Studier öfver svenska kyrkans ställning till frågan om de fattigas vård under 1800-talet*. 1923
- Artéus, Gunnar. *Anna Maria Lenngren. Ett kvinnoliv*. Carlsson Bokförlag 2018
- Artukka, Topi. Konstruktionen av ett urbant sällskapsliv. Åbo Societetshus som centrum för societeten i början av 1800-talet. *Historisk tidskrift för Finland* 103(3). 2018, 395–427
- Artukka, Topi. Informationsförmedlingens knutpunkter - den muntliga kommunikationens rum i det tidiga 1800-talets Åbo. *Historisk tidskrift för Finland* 104(1). 2019, 74–106
- Artukka, Topi. *Tanssioa kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 217. 2021
- Arvidsson, Ann-Sofie. *Makten och döden. Stat och kyrka möter svenska efterlevande under ett långt 1700-tal*. Makadam 2007
- Asker, Björn. Hovet. Historien om ett kunglit maskineri. *Historiska media* 2022
- Atterbom, Per Daniel Amadeus. *Den kelligrenska Stockholms-Posten*. 1846
- Atterbom, Per Daniel Amadeus. *Svenska siare och skalder eller grunddragen af svenska vitterhetens häfder. Intill och med Gustaf III:s tidevarf. Fjerde delen*. Bokhandlaren N. W. Lundequist 1847
- Averbeck-Lietz, Stefanie. Understanding mediatization in “first modernity”: sociological classics and their perspectives on mediated and mediatized

- societies. Teoksessa Knut Lundby (toim.). *Mediatization of Communication*. De Gruyter Mouton 2014, 109–130
- Barker, Hannah & Simon Burrows. Introduction. Teoksessa Hannah Barker & Simon Burrows (toim.). *Press, Politics and the Public Sphere in Europe and North America, 1760–1820*. Cambridge University Press 2002, 1–22
- Barnett, Michael N. *The Empire of Humanity: A History of Humanitarianism*. Cornell University Press 2011
- Barnhurst, Kevin G. & Nerone, John. *The form of news. A history*. The Guildford Press. 2001
- Barry, Elizabeth. From epitaph to obituary: Death and celebrity in eighteenth-century British culture. *International Journal of Cultural Studies* 11(3). 2008, 259–275
- Baudry, Samuel. 'Everything conducive to the public good' : Les premières lettres de lecteurs dans la presse britannique au début du xviiiè siècle. *Études Épistémè* 26. 2014 (<https://doi.org/10.4000/episteme.302>)
- Baudry, Samuel. Naissance du genre du courrier des lecteurs dans la presse britannique. Teoksessa Samuel Baudry & Denis Reynaud (toim.). *Nouvelles formes du discours journalistique au xviiiè siècle: Lettres au rédacteur, nécrologies, querelles médiatiques*. Presses universitaires de Lyon 2018, 13–42 (<https://doi.org/10.4000/books.pul.31613>)
- Bawarshi, Anis S. & Reiff, Mary Jo. *Genre. An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*. Parlor Press 2010
- Befolkningsutvecklingen under 250 år. Historisk statistik för Sverige. Demografiska rapporter 1999:2. Statistiska centralbyrån, 1999*
- Bellender, Erik. Donationer och humanitära inrättningar. Teoksessa Philibert Humbla (toim.). *Ur Gävle stads historia. Utgiven till femhundraårs jubileet*. 1946, 612–656
- Bennich-Björkman, Bo. *Författaren i ämbetet. Studier i funktion och organisation av författarämbeten vid svenska hovet och kansliet 1550–1850*. Studia litterarum Upsaliensia 5. Svenska Bokförlaget 1970
- Berg, Anne. *Kampen om befolkningen. Den svenska nationsformeringens utveckling och sociopolitiska förutsättningar ca 1780–1860*. Studia Historica Upsaliensia 241. 2011
- Berg, Bengt Åke. *Volatility, Integration and Grain Banks. Studies in Harvests, Rye Prices and Institutional Development of the Parish Magasins in Sweden in the 18th and 19th Centuries*. Handelshögskolan i Stockholm 2007
- Berg, Gösta. Den svenska tröskvagnen. Teoksessa Västerbotten. *Västerbottens läns hembygdsföreningens årsbok 1931*. 1931, 169–192
- Berg, Lars Otto. Skärgårdsflottans fartyg: Typer och utveckling under 1700- och 1800-talet. Teoksessa Hans Norman (toim.). *Skärgårdsflottan. Uppbyggnad, militär användning och förankring i det svenska samhället 1700–1824*. Historiska media, 2000, 50–76
- Berg, Wilhelm. *Anteckningar om Göteborgs äldre teatrar. Första bandet 1690–1794*. 1896 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb8203629-faksimil>)

- Bergenlöv, Eva. *Barnamord och narnkoävnning i rättslig diskurs och praxis omkring 1680–1800*. *Studia Historica Lundensia* 13. Historiska institutionen vid Lunds universitet 2004
- Berger, Ingela Pehrson. Mirakel och vetenskap i Carl von Linnés dissertation *Miracula insectorum* (1752). *Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria* 2016. 2016, 81–103 (<https://tidskriftenlychnos.se/article/view/20420>)
- Berger, Margareta. *Äntligen ord från Qwinnohopen! Om kvinnopress under 1700-talet*. Förlaget akademilitteratur AB 1984
- Bergman, Eva. *Nationella dräkten. En studie kring Gustaf III:s dräktreform 1778*. Nordiska Museets Handlingar 8. 1938
- Bergström, Martin. Publika karaktärer: Om etableringen av ett publikt medium i Sverige vid 1700-talets mitt. Teoksessa Martin Bergström, Anders Ekström, Anders & Frans Lundgren (toim.). *Publika kulturer. Att tilltala allmänheten, 1700–1900. En inledning*. Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala Universitet, Skrifter 23. 2000, 19–60
- Bergström, Martin, Ekström, Anders & Lundgren, Frans. Publika kulturer: Utgångspunkter för kulturhistoriska analyser av den medierade kommunikationens teknik och pedagogik. Teoksessa Martin Bergström, Anders Ekström & Frans Lundgren (toim.). *Publika kulturer. Att tilltala allmänheten, 1700–1900. En inledning*. Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala Universitet, Skrifter 23. 2000, 5–18
- Bergström, Roger, Dirke, Karin & Danell, Kjell. The Wolf War in Sweden during the Eighteenth Century – Strategies, Measures and Leaders. Teoksessa Patrick Masius & Jana Sprenger (toim.). *A Fairytale in Question: Historical Interactions between Humans and Wolves*. The White Horse Press 2015, 57–78
- Berkowitz, Daniel A & Liu, Zhengjia. The Social-Cultural Construction of News. From Doing Work to Making Meanings. Teoksessa Robert S. Fortner & P. Mark Fackler (toim.). *The Handbook of Media and Mass Communication Theory*. John Wiley & Sons 2014, 301–313 (<https://doi.org/10.1002/9781118591178.ch17>)
- Berlova, Maria. *Performing Power. The Political Masks of Gustav III (1771–1792)*. Stockholm university 2013
- Bird, S. Elisabeth & Robert W. Dardenne: Myth, Chronicle and Story. Exploring the Narrative Qualities of News. Teoksessa Berkowitz, Dan (toim.). *Social Meanings of News. A Text-Reader*. Sage 1997, 333–350
- Bjerkås, Trond. Houses divided? Local churches as spaces of contention in 18th- and early 19th-century Norway. Teoksessa Knut Dørum, Mats Hallenberg, & Kimmo Katajala (toim.). *Bringing the People Back In : State Building From Below in the Nordic Countries Ca. 1500–1800*. Routledge 2021, 252–273
- Björck, Henrik & Kaiserfeld, Thomas. Del I: Akademiens historia. Teoksessa Johan Kärnfelt, Karl Grandin & Solveig Jülich (toim.). *Kunskap i rörelse. Kungl. Vetenskapsakademien och skapandet av det moderna samhället*. Bidrag till Kungl. Vetenskapsakademiens historia 47. Makadam förlag 2018, 25–373

- Björkbom, Carl. Familjetryck och familjgrafik i Sverige. En översikt på grundval av Kungliga bibliotekets samlingar. *Grafiskt forum* 44. 1939, 211–216, 335–341, 371–376
- Björkman, Margareta. *Läsarnas nöje. Kommersiella lånbibliotek I Stockholm 1783–1809*. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen 29. Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen 1992
- Björkman, Margareta. *Catharina Ahlgren. Ett skrivande fruntimmer i 1700-talets Sverige*. Atlantis 2006
- Black, Jeremy. *The English Press in the Eighteenth Century*. Croom Helm 1987
- Bladh, Christine. Gendered by Nature, or...? The Debate on Female and Male Qualities in Stockholm Newspapers, 1770–1830. Teoksessa Arne Jarrick (toim.). *Only Human. Studies in the History of Conceptions of Man*. Almqvist & Wiksell International 2000, 191–217
- Blomstedt, Yrjö. *Johan Albrecht Ehrenström. Kustavilainen ja kaupunginrakentaja*. 1963
- Blomstedt, Yrjö. Lantadministrationen i Finland på 1700-talet. Teoksessa *Administrasjon i Norden på 1700-talet*. Det nordiska forskningsprojektet Centralmakt och lokalsamhälle – beslutsprocess på 1700-talet, publikation 4. Universitetsforlaget 1985, 287–306
- Boberg, Stig. *Gustav III och tryckfriheten 1774–1787*. Natur och kultur 1951
- Boberg, Stig. *Kunglig krigspropaganda*. *Studia historica gothoburgensia* VIII. Akademi-förlaget 1967
- Bodensten, Erik. Political knowledge in public circulation. The case of subsidies in eighteenth-century Sweden. Teoksessa Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar, Kari Hernæs Nordberg (toim.). *Circulation of Knowledge. Explorations in the History of Knowledge*. Nordic academic press 2018, 82–104
- Bodensten, Erik. A societal history of potato knowledge in Sweden c. 1650–1800, *Scandinavian Journal of History* 46(1). 2021, 42–62 (<https://doi.org/10.1080/03468755.2020.1752301>)
- Bogucka, Maria. The Destruction of Towns by Natural Disaster, as reported in Early Modern Newspapers. Teoksessa Martin Körner (toim.). *Destruction and Reconstruction of Towns. Destruction by Earthquakes, Fire and Water. Volume 1*. Verlag Paul Haupt 1999, 309–319
- Bond, Elizabeth Andrews. *Letters to the Editor in Eighteenth-Century France: An Enlightenment Information Network, 1770–1791*. UC Irvine Electronic Theses and Dissertations 2014 (<https://escholarship.org/uc/item/6m48f5zq>)
- Bond, Elizabeth Andrews. Diffusion du courrier des lecteurs dans la presse régionale française : l'exemple des «affiches». Teoksessa Samuel Baudry & Denis Reynaud (toim.). *Nouvelles formes du discours journalistique au xviiiè siècle: Lettres au rédacteur, nécrologies, querelles médiatiques*. Presses universitaires de Lyon 2018, 77–96 (<https://doi.org/10.4000/books.pul.31613>)

- Bond, Elizabeth Andrews. *The Writing Public. Participatory Knowledge Production in Enlightenment and Revolutionary France*. Cornell University Press 2021 (<https://doi.org/10.7298/4wdz-2926>)
- Bondebjerg, Ib. Scandinavian Media Histories. A Comparative Study. *Nordicom Review* 23(1-2). 2002, 61-79 (<https://doi.org/10.1515/nor-2017-0320>)
- Bondestam, Maja. *Människans metamorfos. Ålder och den mognande kroppens politik, 1580–1850*. Nya Doxa 2020
- Bondestam, Maja. *De utomordentliga. Normaliseringen av monster och naturens utkant 1600–1830*. Makadam 2022
- Bonsdorff, Carl v. Svenska kungabesök i Helsingfors och på Sveaborg. *Finskt tidskrift* 104. 1928, 337–360
- Bonsdorff, Carl v. Huru man firade slaget vid Svensksund och freden i Värälä. *Piirteitä Suomenlinnan historiasta – Bidrag till Sveaborgs historia III*. Samfundet Ehrensverd 1936, 17–38
- Boström, H. J. Anders Hellant. *Kaksisataavuotismuisto 1717 30/XI 1917*. P[eräpohjolan ja] L[apin] K[otiseutuyhdistykse]n julkaisuja 3. 1918
- Botein, Stephen, Censer, Jack R. & Ritvo, Harriet. The periodical press in eighteenth-century English and French society: a cross-cultural approach, *Comparative studies in society and history* 23(3). 1981, 464–490 (<https://doi.org/10.1017/S0010417500013451>)
- Bourdon, Jérôme. Detextualizing: How to write a history of audiences. *European Journal of Communication* 30(1). 2015, 7–21 (<https://doi.org/10.1177/0267323114555823>)
- Brandtzæg, Siv Gøril. Singing the News in the Eighteenth Century. A Media Perspective on Norwegian Skilling Ballads. *ARV Nordic Yearbook of Folklore* 74. 2018, 17–44
- Brandtzæg, Siv Gøril & Strand, Karin. The Scandinavian Skilling Ballad: A Transnational Cultural Heritage. Teoksessa David Atkinson & Steve Roud (toim.) *Cheap Print and the People: European Perspectives on Popular Literature*. 2019, 139–169
- Bredbacka-Grahn, Malin. *Polemik och pennfäktari. 1860-talets Helsingfors Dagblad och Wasabladet som forum för läsaropinioner*. Helsingin yliopisto, pro gradu 2006
- Bregnsbo, Michael. Public staging, visualization and performance of eighteenth-century Danish absolutism: Queen Caroline Mathilde's journey across Funen as ritual. Teoksessa Anna Kalinowska, Jonathan Spangler & Pawel Tyszka (toim.). *Power and Ceremony in European History. Rituals, Practices and Representative Bodies since the Late Medieval Age*. Cultures of Early Modern Europe. Bloomsbury Academic 2021, 213–228
- Bremner, Robert H. *Giving. Charity and Philanthropy in History*. Transaction Publishers 1994
- Bringéus, Nils-Arvid. *Klockringningsleden i Sverige*. Nordiska museets handlingar 50. 1958
- Bringéus, Nils-Arvid. *Den kyrkliga seden*. Carlssons 2005

- Broberg, Gunnar. *Homo Sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära*. 1975
- Broberg, Gunnar. Den mediala katastrofen: Lissabon 1755. Teoksessa Gunnar Broberg & Svante Nordin (toim.). *Risk och Historia. Sex uppsatser om katastrofer och livets vanskligheter*. Ugglan, Lund Studies in the History of Science and Ideas 14. Lunds universitet, avdelningen för Idé- och lärdomshistoria 2000, 9–65
- Broberg, Gunnar. *Tsunamin i Lissabon. Jordbävningen den 1 november 1755, i epicentrum och svensk periferi*. Atlantis 2005
- Brockliss, L. W. B. *Calvet's Web. Enlightenment and the Republic of Letters in Eighteenth-Century France*. Oxford University Press 2002
- Bromé, Janrik. *Karlskrona stads historia. Del II, 1790–1862*. 1934
- Burius, Anders. *Ömhet om friheten. Studier i frihetstidens censurpolitik*. Institutionen för idé- och lärdomshistoria i Uppsala universitet, skrifter nr. 5. 1984
- Burman, Carina. *Den finländska Sapho. Catharina Charlotta Swedenmarcks liv och verk*. Lunne böcker 2004
- Burman, Carina. Joitakin historiallisia painovapausoikeudenkäyntejä. Teoksessa Kristina Örtenhed & Bertil Wennberg (toim.). *Sananvapaus 250 vuotta. Painovapaus ja julkisuus Ruotsissa ja Suomessa – elävä perintö vuodelta 1766*. Sveriges riksdag. 2018, 381–409
- Bygdén, Leonard. Inledning. Några anteckningar rörande Censurväsendet i Sverige. Teoksessa L. Bygdén & E. Lewenhaupt (toim.). *G. Benzelstjernas censorsjournal*. Svenska litteratursällskapet 1884–1885, i–xxvi
- Byrman, Gunilla. *Tidningsnotisen i förändring 1746–1997*. Svensk sakprosa 15. Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk 1998 (a)
- Byrman, Gunilla. Notisen i dagspressen. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Ständigt dessa landsortstidningar*. Sylwan 3. Nordicom-Sverige 1998 (b), 139–168
- Byrman, Gunilla. Municipalstämma hölls i går i Tomelilla... Svenskt notisspråk 1746–1997. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 443–483
- Byström, Tryggve. Svenska komedien 1737–1754. Norstedts 1981
- Båtefalk, Lars. *Staten, samhället och superiet. Samhällsorganisatoriska principer och organisatorisk praktik kring dryckenskapsproblemet och nykterhetssträvandena i stat, borgerlig offentlighet och associationsväsende c:a 1770–1900*. Studia historica Upsaliensia 195. Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet 2000
- Böning, Holger. Pressewesen und Aufklärung. Intelligenzblätter und Volksaufklärer. Teoksessa Sabine Doering-Manteuffel, Joseph Mančal & Wolfgang Wüst (toim.). *Pressewesen der Aufklärung. Periodische Schriften im Alten Reich*. Colloquia Augustana 15. Akademie Verlag 2001, 69–119
- Böttiger, C. W. *Minne af Johan Henrik Kellgren*. Svenska Akademiens Handlingar 45. 1870, 107–248

- Böök, Fredrik. Prosabidrag af Fru Lenngren i Stockholms-Posten. *Samlaren* 31. 1910, 161–202 (<http://runeberg.org/samlaren/1910/0169.html>)
- Caine, Barbara & Sluga, Glenda. *Gendering European History*. Leicester University Press 2000
- Caradonna, Jeremy L. *The Enlightenment in Practice. Academic Prize Contests and Intellectual Culture in France, 1670–1794*. Cornell University Press. 2012
- Carey, James W. The Problem of Journalism History. *Journalism History* 1(1). 1974, 3–5, 27 (<https://doi.org/10.1080/00947679.1974.12066714>)
- Carey, James W. Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta. Suomen Veikko Pietilä ja Risto Suikkanen (Alkuperäinen: A Cultural approach to Communication. *Communication* vol 2. 1975, 1–22). *Tiedotustutkimus* 17(2). 1994, 81–97 (<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/63401>)
- Carlsson, Ingemar. *Olof Dalin och den politiska propagandan inför "lilla ofreden". Sagan om hästen och Wår-Wisa i samtidshistorisk belysning*. CWK Gleerup 1966
- Castrén, Gunnar. Sällskapet Aurora. *Förhandlingar och uppsatser* 14. 1900. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 47. 1901, 143–195 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022426>)
- Castrén, Gunnar. Sällskapet Aurora. Ett tillägg. *Förhandlingar och uppsatser* 15. 1901. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 51. 1902, 214–216 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022335>)
- Castrén, Liisa. *Adolf Ivar Arwidsson isänmaallisena herättäjänä*. Historiallisia tutkimuksia 35. Suomen historiallinen seura 1951
- Cavanagh, Allison. Letters to the Editor as a Tool of Citizenship. Teoksessa Allison Cavanagh & John Steel (toim.). *Letters to the Editor. Comparative and Historical Perspectives*. Palgrave Macmillan 2019, 89–108
- Cederberg, A. R. *Vanhaa ja uutta*. WSOY 1916
- Cederberg, A. R. Lisätietoja Pietari Forskålin elämäkertaan. *Aika* 16(11–12). 1922, 288–294
- Cederberg, A. R. *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*. K. J. Gummerus 1924
- Cederberg, A. R. *Anjalan liiton historialliset lähteet. Lähdekriittinen tutkielma*. Historiallisia tutkimuksia 13. Suomen historiallinen seura 1931
- Censer, Jack. Recent Approaches to the Eighteenth Century Press. A Review Article. *Comparative Studies in Society and History* 31(4). 1989, 775–783 (<https://doi.org/10.1017/S0010417500016194>)
- Chapin, Carole. *"Le journal est un théâtre ouvert" : les débats sur le théâtre dans la presse russe des Lumières et leur contexte européen*. Université Sorbonne Paris Cité 2015 (<https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01511171>)
- Charlier, C.V.L. *Utredning angående inrättandet av ett svenskt statslotteri*. 1922
- Chisick, Harvey. *Historical Dictionary of the Enlightenment*. Historical Dictionaries of Ancient Civilizations and Historical Eras, No. 16. The Scarecrow Press 2005
- Christensson, Jakob. *Lyckoriket. Studier i svensk upplysning*. Atlantis 1996
- Christensson, Jakob. Upplysningen och kvinnan. Den gustavianska tiden. *RIG - Kulturhistorisk tidskrift* 80(1–2). 1997, 33–50

- Christensson, Jakob. *Vetenskapen i provinsen. Om baronerna Gyllenstierna på Krapperup och amatörernas tidevarv*. Atlantis 1999
- Christensson, Jakob. Ryktet går. Om skvallrets plats i 1700-talets informationssamhälle. *Historisk Tidskrift för Finland* 88(2). 2003, 132–153
- Claridge, Claudia. Pamphlets and Early Newspapers. Political Interaction vs News Reporting. Teoksessa Friedrich Ungerer (toim.). *English media texts past and present*. Language and structure. Pragmatics and Beyond, New Series 80. John Benjamins Publishing Company 2000, 25–43
- Clark, Charles E. *The public prints. The newspaper in Anglo-American culture, 1665–1740*. Oxford University Press 1994
- Cole, Thomas R. *The Journey of Life. A Cultural History of Aging in America*. Cambridge University Press 1992
- Collet, Dominik. *Die doppelte Katastrophe. Klima und Kultur in der europäischen Hungerkrise 1770–1772*. Umwelt und Gesellschaft 18. Vandenhoeck & Ruprecht 2018.
- Corin, Carl-Fredrik. *Vänersborgs historia I. Tiden till 1834*. 1944
- Corner, John. 'Mediatization': Media Theory's Word of the Decade. *Media Theory* 2(2). 2018, 79–90
(<https://journalcontent.mediatheoryjournal.org/index.php/mt/article/view/58>)
- Couldry, Nick. *Media Rituals. A critical approach*. Routledge 2003
- Couldry, Nick. *Media, Society, World : Social Theory and Digital Media Practice*. Polity Press 2012
- Couldry, Nick & Hepp, Andreas. Conceptualizing mediatization: Contexts, traditions, arguments. *Communication Theory* 23(3). 2013, 191–202
(<https://doi.org/10.1111/comt.12019>)
- Cronqvist, Marie, Jarlbrink, Johan & Patrik Lundell. Inledning. Teoksessa Marie Cronqvist, Johan Jarlbrink & Patrik Lundell (toim.), *Mediehistoriska vändningar*. Mediehistoriskt arkiv 25. Lunds universitet 2014, 5–18
(<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/mediehistoriska-vandningar/>)
- Cronqvist, Marie, Lundell, Patrik & Snickars, Pelle, "Inledning". Teoksessa Marie Cronqvist, Patrik Lundell & Pelle Snickars (toim.). *Återkopplingar*. Mediehistoriskt arkiv 28. Mediehistoria, Lunds universitet 2014, 9–28
(<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/aterkopplingar/>)
- Cunningham, Hugh. Introduction. Teoksessa Hugh Cunningham & Joanna Innes (toim.). *Charity, Philanthropy and Reform: From the 1690s to 1850*. Macmillan 1998, 1–14
- Cunningham, Hugh. The multi-layered history of Western philanthropy. Teoksessa Tobias Jung, Susan D. Phillips & Jenny Harrow (toim.). *The Routledge Companion to Philanthropy* Routledge. Routledge 2015, 42–55
- Dahl, Folke & Bjurman, Gunnar. Pressens uppkomst och utveckling. Teoksessa Anders Billow & Bror Zachrisson (toim.). *Det Tryckta Ordet 500 år: Skansen 1941*. 1941
- Dahl, Hans Fredrik. The Pursuit of Media History. *Media, Culture and Society* 16(4). 1994, 551–563 (<https://doi.org/10.1177/016344379401600402>)

- Dahl, Hans Fredrik. The Challenges of Media History. *Nordicom Review* 23(1–2). 2002, 81–84 (<https://doi.org/10.1515/nor-2017-0321>)
- Dahlberg, Gunilla & Delblanc, Sven. Teaterlivet ca 1720–1800. Teoksessa Lars Lönnroth & Sven Delblanc (toim.). *Den svenska litteraturen. Upplysning och romantik 1718–1830*. Bonniers 1988, 137–156
- Dahlbäck, Elisabet. *Gustav III:s eriksgata i Finland 1775*. Pro gradu. Helsingin yliopisto 1988.
- Dahlström, Fabian. Musikkivet i Finland. Teoksessa Leif Jonsson & Anna Ivarsdotter-Johnson (toim.). *Musiken i Sverige II. Frihetstid och gustaviansk tid 1720–1810*. Fischer & Co 1993, 421–428
- Dahlström, Svante. Åbo domkyrkas stamböcker i Sverige 1681–82. Teoksessa *Förhandlingar och uppsatser* 29. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 129. 1916, 236–278 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022689>)
- Darnton, Robert. Writing News and Telling Stories. *Daedalus* 104(2). 1975, 175–194 (<https://www.jstor.org/stable/20024337>)
- Daston, Lorraine & Park, Katharine. *Wonders and the Order of Nature, 1150–1750*. Zone Books 1998
- Daun, Johannes. "Förkvävd av modern": Regionala skillnader i 1700-talets dödorsaker. *Gusum* 4(4). 2013, 163–176
- Dayan, Daniel & Katz, Elihu. *Media Events. The Live Broadcasting of History*. Harvard University Press 1992
- Deacon, David & Stanyer, James. Mediatization: key concept or conceptual bandwagon. *Media, Culture & Society* 36(7). 2014, 1032–1044 (<https://doi.org/10.1177/0163443714542218>)
- Deacon, David & Stanyer, James. 'Mediatization and' or 'Mediatization of'? A response to Hepp et al. *Media, Culture & Society* 37(3). 2015, 655–657 (<https://doi.org/10.1177/0163443715580761>)
- Dekker, Theo. Coping with Epidemics in Early Modern Chronicles, The Low Countries, 1500–1850. Teoksessa Hanneke van Asperen and Lotte Jensen (toim.). *Dealing with Disasters from Early Modern to Modern Times. Cultural Responses to Catastrophes*. Amsterdam University Press 2023, 229–247 (https://doi.org/10.5117/9789463725798_CH10)
- Delblanc, Sven: *Ära och minne. Studier kring ett motivkomplex i 1700-talets litteratur*. Albert Bonniers förlag 1965
- Devitt, Amy J. *Writing Genres. Rhetorical Philosophy and Theory*. Southern Illinois University Press 2004
- Dirke, Karin. Where is the Big Bad Wolf? Notes and Narratives on Wolves in Swedish Newspapers during the Eighteenth and Nineteenth Centuries. Teoksessa Patrick Masius & Jana Sprenger (toim.). *A Fairytale in Question: Historical Interactions between Humans and Wolves*. The White Horse Press 2015, 101–118
- Djerf-Pierre, Monika. The Logic and Practice of Writing Journalism History. Some Thoughts on the Future of Research on Media History. *Nordicom Review* 23(1–2). 2002, 85–94 (<https://doi.org/10.1515/nor-2017-0322>)

- Dover, Paul M. *The Information Revolution in Early Modern Europe*. New Approaches to European History. Cambridge University Press 2021
- Dovring, Karin. *Striden kring Sions sånger och närstående sångsamlingar. En idé- och lärdomshistorisk studie*. 1951
- Dovring, Karin. Quantitative Semantics in 18th Century Sweden. *Public Opinion Quarterly* 18(4). 1954, 389–394 (<https://doi.org/10.1086/266531>)
- Dribe, Martin, Olsson, Mats & Svensson, Patrick. *Famines in the Nordic countries, AD 536 - 1875*. Lund Papers in Economic History, General Issues 138. Department of Economic History, Lund University 2015
- Droste, Heiko. How Public Was the News in Early Modern Times? Teoksessa Heiko Droste & Kirsti Salmi-Niklander (toim.). *Handwritten Newspapers. An Alternative Medium during the Early Modern and Modern Periods*. *Studia Fennica Historica* 26. SKS 2019, 29–44 (<https://doi.org/10.21435/sfh.26>)
- Droste, Heiko & Salmi-Niklander, Kirsti. Handwritten Newspapers. Interdisciplinary Perspectives on a Social Practice. Teoksessa Heiko Droste & Kirsti Salmi-Niklander (toim.). *Handwritten Newspapers. An Alternative Medium during the Early Modern and Modern Periods*. *Studia Fennica Historica* 26. SKS 2019, 7–26 (<https://doi.org/10.21435/sfh.26>)
- Drotbohm, Heike. Charity. Teoksessa Antonio De Lauri (toim.). *Humanitarianism: Keywords*. Brill 2020, 23–25 (https://doi.org/10.1163/9789004431140_012)
- Duiveman, Adriaan. Praying for (the) Community: Disasters, Ritual and Solidarity in the Eighteenth-Century Dutch Republic. *Cultural and Social History* 16(5). 2019, 543–560 (<https://doi.org/10.1080/14780038.2019.1674619>)
- Dunér, David. Helvetet på jorden. Resor till Stora Kopparbergs gruva. Teoksessa Marie Lindstedt Cronberg & Catharina Stenqvist (toim.). *Förmoderna livshållningar. Dygder, värden och kunskapsvägar från antiken till upplysningen*. Nordic Academic Press 2008, 209–233
- Eamon, Michael. *Imprinting Britain. Newspapers, Sociability, and the Shaping of British North America*. McGill-Queen's Studies in the History of Ideas 65. McGill-Queen's University Press 2015
- Eamon, Michael. British Philanthropists and the Imperial Imagination or The Case of the Canadians Distressed by Fire at Montreal. *The Canadian Historical Review* 101(4). 2020, 522–551 (<https://doi.org/10.3138/chr-2019-0027>)
- Edgren, Monika. *Från rike till nation. Arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i Sverige under 1700-talet*. Lagerbringbiblioteket. Historiska media 2001
- Edoff, Erik & Lundell, Patrik. Alla/inga medier är sociala. Historiska perspektiv. Teoksessa Tobias Olsson (toim.). *Sociala medier. Vetenskapliga perspektiv*. Gleerups 2017, 127–138
- Edvinsson, Rodney. Swedish Harvests, 1665–1820: Early Modern Growth in the Periphery of European Economy. *Scandinavian Economic History Review* 57(1). 2009, 2–25 (<https://doi.org/10.1080/03585520802631592>)

- Eek, Hilding. *Om tryckfriheten*. Gebers 1942
- Eek, Hilding. 1776 års tryckfrihetsförordning, dess tillkomst och betydelse i rättsutvecklingen. *Statsvetenskaplig tidskrift för politik, statistik, ekonomi*. Ny följd 46(3). 1943, 185–222
- Egardt, Brita. *Hästslakt och rackarskam. En etnologisk undersökning av folkliga fördomar*. Nordiska museets handlingar 57. Nordiska museet 1962.
- Ehnmark, Elof. *Studier i svensk realism. 1700-talstraditionen och Fredrik Cederborgh*. Appelbergs boktryckeri 1930
- Ek, Sverker. Bidrag till kännedomen om Kellgrens kritiska verksamhet i Stockholms-Posten från och men år 1790. *Samlaren* 28. 1907, 174–205 (<http://runeberg.org/samlaren/1907/0182.html>)
- Ek, Sverker. *Prosabidrag i Stockholms Postens första årgångar av Carl Peter Lenngren och Anna Maria Malmstedt*. Göteborgs högskolas årskrift 47(9). Wettergren & Kerbers 1941
- Ek, Sverker. *Skämtare och allvarsmän i Stockholms Postens första årgångar. Studier i tidningens prosainlägg och Kellgrens utveckling 1778–81*. 1952
- [Ekman, Carl / Bilmark, Johannes]. *Dissertatio academica de secretis societatis litterariis: quam consensu ampliss. senatus philos. in Reg. Acad. Aboënsi, praeside mag. Johanne Bilmark, histor. ac phil. pract. professore ordin. publico examini subjicit Carolus Ekman, Medelpadus, in auditorio majori die III. Junii anni MDCCLXXII* (<http://www.urn.fi/urn:nbn:fi:fv-01557>)
- Ekman, Emanuel. Undersökning om årsväxtens förhållande, och i synnerhet missväxt-åren i Sverige, från år 1523 til år 1781. Teoksessa *Samling af rön och afhandlingar, rörande landtbruket, som til kongl. wetenskaps academiën blifwit ingifne*. Tom. IV. 1783, 123–182
- Ekman, Kerstin. *Då var allt levande och lustigt. Om Clas Bjerkander. Linnélärjunge, präst och naturforskare i Västergötland*. Albert Bonniers Förlag 2015
- Ekman, Stefan. *"I skuggan af Din Graf, jag på min Lyra slår"*. *Carl Michael Bellmans dikter över döda i relation till dikttypens svenska tradition och funktion i nyhetspressen under senare delen av 1700-talet*. Proprius förlag 2004
- Ekman, Stefan. Sentimental Tears and Rhetorical Teachings in Late Eighteenth-Century Swedish Funeral poetry. Teoksessa Pernille Harsting & Jon Viklund (toim.). *Rhetoric and Literature in Finland and Sweden, 1600–1900*. Nordic Studies in the History of Rhetoric 2. Nordisk Netvaerk for Retorikkens Historie 2008, 1–21
- Ekman, Stefan. Tillfällesdikt och politik i Dagligt Allehanda 1770. *Tidskrift för litteraturvetenskap* 42(2–3). 2012, 87–98
- Ekström, Anders. Kulturhistorisk medieforskning: Fyra spår. Teoksessa Solveig Jülich, Patrik Lundell & Pelle Snickars (toim.). *Mediernas kulturhistoria*. Mediehistoriskt arkiv 8. Statens ljud- och bildarkiv 2008, 31–45 (<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/mediernas-kulturhistoria/>)
- Ekström, Anders, Jülich, Solveig & Snickars, Pelle, "Inledning. I mediearkivet". Teoksessa Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars (toim.). 1897. *Mediehistorier kring Stockholmsutställningen*. Mediehistorist arkiv 1. Statens ljud- och bildarkiv 2006, 7–43

- (<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/1897-mediehistorier-kring-stockholmsutställningen/>)
- Ekström, Mats, Fornäs, Johan, Jansson, André, & Jerslev, Anne. Three tasks for mediatization research: contributions to an open agenda. *Media, Culture & Society* 38(7). 2016, 1090–1108
(<https://doi.org/10.1177/0163443716664857>)
- [Elfgren, Ericus / Wallenius, Johan Fredrik]. *Dissertatio academica de ephemeridum popularium usu [et] cautionibus, quam venia ampliss. facult. philos. Aboëns. praeside Joh. Fredr. Wallenio, eloqu. prof. reg. [et] ord. regg. Societ. Patriot. Holm. Oecon. Fenn. [et] Oecon. Wermel. membro, pro gradu publice ventilandam sistit Ericus Elfgren stip. Arcenh. Ostrob. In auditorio majori die XXV Junii MDCCCXV, h. p. m. c.*
(<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2014-00005311>)
- Ellegren, Hans. *Hvad nytt och nyttigt. Tillkomsten av landets första lärda sällskap: Kungl. Vetenskaps-Societeten i Uppsala. Acta universitatis upsaliensis. Nova Acta Regiae Societatis Scientiarum Upsaliensis Ser. V: Vol. 3. Kungl. Vetenskaps-Societeten* 2019
- Englund, Boel & Ledin, Per. Inledning. Teoksessa Boel Englund & Per Ledin (toim.). *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Studentlitteratur 2003, 13–31
- Englund, Boel & Svensson, Jan. Sakprosa och samhälle. Teoksessa Boel Englund & Per Ledin (toim.). *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Studentlitteratur 2003, 61–89
- Engman, Max & Samuelson, Jan: Valtakunnan hajoaminen ja muuttoliike. Maantieteellinen liikkuvuus Suomesta ja Suomeen ennen vuotta 1809 ja sen jälkeen. Teoksessa Gabriel Bladh & Christer Kuvaja (toim.). *Kahden puolen Pohjanlahtea I. Ihmisiä, yhteisöjä ja aatteita Ruotsissa ja Suomessa 1500-luvulta 1900-luvulle*. Historiallinen arkisto 123:1. SKS 2006, 259–325
- Ericson, Lars. En banquet med magnificens och Pracht. Fredsfestandet i Nürnberg 1649. Teoksessa Jan-Öjvind Swahn (toim.). *Tidernas fester*. Historiska media 2001, 65–74.
- Ericson Wolke, Lars. *Stridens verklighet. Döden på slagfält i svensk historia 1563–1814*. Historiska media 2020
- Ericsson, Birgitta. Fora och former för meningsutbytet mellan kronoadministrationen och allmogen under 1700-talet. Teoksessa Ulf Teleman (toim.). *Det offentliga språkbruket och dess villkor i Sverige under 1700-talet*. Nordlund 7. Lunds universitet, institutionen för nordiska språk 1985, 139–151
- Eriksson, Gunnar. The Academy in the Daily Life of Sweden. Teoksessa Tove Frängsmyr (toim.). *Science in Sweden. The Royal Swedish Academy of Sciences 1739–1989*. Science history publications, U. S. A. 1989, 72–95
- Evers, Artur. *Den svenska brännvinslagstiftningens historia II. Brännvinsfrågan under frihetstidens sista skede (1765–1772)*. 1931
- Fishman, Mark. News and Nonevents. Making the Visible Invisible. Teoksessa Dan Berkowitz (toim.). *Social meanings of news. A text-reader*. Sage Publications 1997, 210–229

- Fitzmaurice, Susan. Mr Spectator, Identity and Social Roles in an Early Eighteenth-Century Community of Practice and the Periodical Discourse Community. Teoksessa Päivi Pahta, Minna Nevala, Arja Nurmi, and Minna Palander-Collin (toim.). *Social Roles and Language Practices in Early Modern England*. Pragmatics & Beyond New Series 195. Benjamins 2010(a), 29–53
- Fitzmaurice, Susan. Coalitions, networks, and discourse communities in Augustan England: The Spectator and the early eighteenth-century essay. Teoksessa Raymond Hickey (toim.). *Eighteenth-Century English: Ideology and Change*. Cambridge University Press 2010(b), 106–132
- Flodmark, Johan. *Stenborgska skådebanorna. Bidrag till Stockholms teaterhistoria*. P. A. Nordstedt & Söner 1893
- Follin, Marcus: *Annonser i tidningar under 1700-talet: Marknadsföring av kaffe och kafferelaterade föremål i svenska tidningar under det sena 1700-talet*. Studentuppsats, Uppsala universitet 2016 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-303150>)
- Forselius, Tilda Maria. *God dag, min läsare! Bland berättare, brevskrivare, boktryckare och andra bidragsgivare i tidig svensk veckopress 1730–1773*. Eureka - Ellerströms akademiska nr. 42. Ellerström 2015 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb14799600-faksimil>)
- Forsgård, Nils-Erik. *Ingens herre, ingens träl. Radikalen Anders Chydenius i 1700-talets Sverige och Finland*. Schildts & Söderströms 2014
- Forslid, Torbjörn, Lundell, Patrik, Ohlsson, Anders & Olsson, Tobias. En inledning. Teoksessa Torbjörn Forslid, Patrik Lundell, Anders Ohlsson & Tobias Olsson (toim.). *Celebritetsskapande från Strindberg till Asllani*. Mediehistorisk arkiv 35. Mediehistoria, Lunds universitet 2017, 9–28 (<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/celebritetsskapande-fran-strindberg-till-asllani/>)
- Forsman, Juho Rudolf. *Kaarle Fredrik Mennander ja hänen aikansa*. *Kirkkohistoriallinen tutkimus*. 1900
- Forsberg, Anna Maria. *Att hålla folket på gott humör. Informations spridning, krigspropaganda och mobilisering i Sverige 1655–1680*. Stockholm Studies in History 80. Stockholms universitet 2005
- Forsberg, Anna Maria. Manifestation och kommunikation. Tacksägelsedagar som offentlighet i Sverige och Frankrike under 1600-talet. Teoksessa Leif Runefelt & Oskar Sjöström (toim.). *Förmoderna offentligheter. Arenor och uttryck för politisk debatt 1550–1830*. Nordic Academic Press 2014, 89–108
- Forsberg, Anna Maria. *The Story of War. Church and Propaganda in France and Sweden 1610–1710*. Nordic Academic Press 2016
- Forssell, Arne. Kansliet 1720–1789. Teoksessa Oscar Wieselgren et. al. *Kungl. Maj:ts kanslis historia. Del I Kansliets uppkomst, organisation och utveckling intill 1840*. 1935, 187–286
- Forssell, Nils. *Svenska Postverkets historia. Band I*. Kungl. Generalpoststyrelsen 1936 (a)

- Forssell, Nils. *Svenska Postverkets historia. Band II*. Kungl. Generalpoststyrelsen 1936 (b)
- Fries, Udo. Newspapers from 1665 to 1765. Teoksessa Roberta Facchinetti, Nicholas Brownlees, Birte Bös & Udo Fries (toim.) *News as Changing Texts: Corpora, Methodologies and Analysis*. Second Edition. Cambridge Scholars Publishing 2015, 49–90
- Fritz, Gerd. Text types in a new medium. The first newspapers (1609). *Journal of Historical Pragmatics* 2(1). 2001, 69–83
- Fritz, Sven. *Johan Liljencrants. Den fredsälskande reformivraren som blev Gustaf III:s och Sveriges förste finansminister*. 2023 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-216568>)
- Frohnert, Pär. Administration i Sverige under frihetstiden. Teoksessa *Administrasjon i Norden på 1700-talet*. Det nordiska forskningsprojektet Centralmakt och lokalsamhälle – beslutsprocess på 1700-talet, publikation 4. Universitetsforlaget 1985, 185–286
- Frosterus, G. Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo, Finlands äldsta periodiska skrift. Teoksessa *Förhandlingar och uppsatser* 5. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 18. 1891, 1–23 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022319>)
- Fryxell, And. *Berättelser ur svenska historien. Trettiondeandra delen. Fredriks regering. Andra häftet. Arvid Bernhard Horn och hans samtida*. L. J. Hierta 1863
- Fryxell, And. *Berättelser ur svenska historien. Trettiondetredje delen. Fredriks regering. Tredje häftet. Sverges inre tillstånd åren 1720–1738*. L. J. Hierta 1864
- Fryxell, And. *Berättelser ur svenska historien. Trettiondeåttonde delen. Fredriks regering. Åttonde häftet. Konung Fredrik och hans sednare samtida, rikets inre styrelse 1743–1750 och konungens död*. L. J. Hierta 1868
- Fryxell, And. *Berättelser ur svenska historien. Trettiondenionde delen. Adolf Fredriks regering. Första häftet. Striden mellan hofvet och frihetspartiet 1751–1758*. L. J. Hierta 1869
- Fryxell, And. *Berättelser ur svenska historien. Fyrtionde delen. Adolf Fredriks regering. Andra häftet. Pommerska kriget 1757–1762 och riksdagen 1760–1762*. L. J. Hierta 1871
- Fryxell, And. *Berättelser ur svenska historien. Fyrtiondeförsta delen. Adolf Fredriks regering. Tredje häftet. Reduktions-riksdagen 1765–1766, kronprinsen Gustafs ungdom och förmälning och reaktions-riksdagen 1769–1770*. L. J. Hierta 1872
- Fryxell, And. *Berättelser ur svenska historien. Fyrtiondefjerde delen. Adolf Fredriks regering. Sjette häftet. Adolf Fredriks samtida vetenskaps- och Riksdagsmän*. L. J. Hierta 1878
- Fryxell, And. *Berättelser ur svenska historien. Fyrtiondesjette och sista delen. Adolf Fredriks regering. Åttonde häftet. Öfversigt af Sverges inre tillstånd och samhälls-utveckling under frihets-tiden*. L. J. Hierta 1879
- Funck, Esbjörn. *Några idéer och tänkesätt på Carl Carlesons väg genom den tidiga frihetstiden*. MonitorFörlaget 2008
- Garnert, Jan. *Ur skjutsväsandets historia. Fataburen* 1978. 1978, 91–124
- Garnert, Jan. *Anden i lampan. Etnologisk perspektiv på ljus och mörker*. Carlssons 1993

- Garnert, Jan. Ljus och mörker på 1700-talet. Teoksessa Jakob Christensson (toim.). *Signums svenska kulturhistoria. Gustavianska tiden*. 2007, 102–131
- Garnert, Jan. *Ut ur mörkret. Ljusets och belysningens kulturhistoria*. Historiska media 2016
- Geritz, Anita. *Wonders in Translation. English translations of Latin wonder books, 1577–1581*. Pro gradu, Helsingin yliopisto 2021 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202106163014>)
- Gershon, Ilana & Manning, Paul. Language and media. Teoksessa N. J. Enfield, Paul Kockelman & Jack Sidnell (toim.). *The Cambridge Handbook of Linguistic Anthropology*. 2014, 559–576
- Gil, Magdalena. God or Nature? Catastrophes and Modernity from Lisbon to Valparaíso. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters* 35(3). 2017, 115–136 (<https://doi.org/10.1177/028072701703500301>)
- Gillingstam, Hans. Linné, von; Linnæus, släkt. *Svenskt biografiskt lexikon* 23. 1980–81, 699
- Goldgar, Anne. *Impolite Learning. Conduct and Community in the Republic of Letters 1680–1750*. Yale University Press 1995
- Goldgar, Bertrand A. Fact, fiction, and letters to the editor in Fielding's essay-journals. *Studies in Newspaper and Periodical History* 1(1–2). 1993, 19–26
- Goodman, Dena. *The Republic of Letters. A Cultural History of the French Enlightenment*. Corenell University Press 1994
- Gordon, Daniel. *Citizens without sovereignty. Equality and sociability in French thought, 1670–1789*. Princeton University Press 1994
- Goring, Paul. A Network of Networks: Spreading the News in an Expanding World of Information. Teoksessa Siv Gøril Brandtzæg, Paul Goring & Christine Watson (toim.). *Travelling Chronicles. News and Newspapers from the Early Modern Period to the Eighteenth Century*. Library of the Written Word 66, The Handpress World 51. Brill 2018, 3–23 (https://doi.org/10.1163/9789004362871_002)
- Gotti, Maurizio. Advertising discourse in eighteenth-century English newspapers. Teoksessa Janne Skaffari et al. (toim.). *Opening Windows on Texts and Discourses of the Past. Pragmatics & Beyond New Series* 134. John Benjamins Publishing Company 2005, 23–38
- Granqvist, Juha-Matti. Helsingin porvarispoikien opinkäynti 1700-luvun jälkipuoliskolla. *Kasvatus & aika* 7(1). 2013 (<https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68369>)
- Grönroos, Henrik. Böcker och läsning i Porthans Åbo. Ur Nils Magnus Tolpos dagboks anteckningar vårterminen 1795. Teoksessa *Historiska och litteraturhistoriska studier* 30. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 346. SLS 1954, 38–92 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022579>)
- Gundersen, Trygve Riiser. Drømmen om den patriotiske offentligheten & Bergen: Borgernes verden. Teoksessa Martin Eide (toim.). *Norske presses historie. Bind 1 En samfunnsmakt blir til 1660–1880*. 2010, 64–91, 146–173

- Gunn, Simon. Analysing Behaviour as Performance. Teoksessa Simon Gunn & Lucy Faire (toim.). *Research Methods for History*. Second edition. Edinburgh University Press 2016, 210–226
- Gustafsson Anna. *Politiska pamfletter i det fria ordets slyngelålder. En textanalys av fem inlägg i den politiska offentligheten under tryckfrihetstiden (1766–1772)*. Svensk sakprosa 18. Institutionen för nordiska språk 1998
- Gustafsson Anna. Pamflettdebatten. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 385–400
- Gustafsson, Anna. *Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 66. Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet 2009 (<https://lup.lub.lu.se/record/1274937>)
- Gustafsson, Samuel. *Spannmålsmagasin och Brännvinsbränningsförbud. En studie gällande ståndsriksdagens motåtgärder mot missväxtkatastrofer under åren 1650–1651 och 1771–1772*. Kandidatuppsats. Lunds Universitet, Historiska Institutionen 2020 (<http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9022563>)
- Gustafsson, Samuel. *Then Swänska Argus och svenskheten. En studie gällande Argus medverkan till skapandet av en nationell identitet i Sverige*. Kandidatuppsats. Lunds universitet, Institutionen för kulturvetenskaper 2021 (<http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9065357>)
- Gustafsson, Sofia. *Järtecken. Joen Petri Klint och den 1500-talets vidunderliga lutherdom*. Nordic Academic Press 2018
- Guttormsson, Loftur. *The development of popular religious literacy in the Seventeenth and Eighteenth centuries*. Scandinavian Journal of History 15(1–2). 1990, 7–35 (<https://doi.org/10.1080/03468759008579188>)
- Göthe, Georg. *Historisk öfversigt af de vittra samfunden i Sverige före svenska akademiens stiftelse*. P. A. Norstedt & söner 1875
- Götz, Norbert, Brewis, Georgina & Werther, Steffen. *Humanitarianism in the Modern World. The Moral Economy of Famine Relief*. Cambridge University Press 2020 (<https://doi.org/10.1017/9781108655903>)
- Haaparinne, Zachris. *Voice of the People or Raving of the Rabble? Petitions and Disputes on Political Representation in Britain, 1721–1776*. JYU Dissertations 398. Jyväskylän yliopisto 2021 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8708-4>)
- Habermas, Jürgen. Julkisuus. Suomentanut Esa Väliaverronen. (Alkup. 'Öffentlichkeit'. Teoksessa Fischer Lexikon. Staat und Politik. 1964, 220–226) *Tiedotustutkimus* 8(3). 1985, 17–22
- Habermas, Jürgen. *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suomentanut Veikko Pietilä. (Alkup. *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. 1962). Vastapaino 2004
- Hættner Aurelius, Eva. Självbiografier och dagböcker. Teoksessa Jakob Christensson (toim.). *Signums svenska kulturhistoria. Gustavianska tiden*. 2007, 278–303

- Haggrén, Georg: Lillienberg, Johan Georg. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 30.11.2001 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006200>)
- Haggrén, Georg: de Pont, Jacob Reinhold. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 6.6.2003 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005477>)
- Haggrén, Georg: Hisinger, Johan. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS (8.6.2004) 27.11.2008 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000395>)
- Hakapää, Jyrki. Jokamiehen lakikirjasta taloustieteen harvinaisuuksiin. Kauppiaiden hyötykirjallisuus 1700-luvun jälkipuoliskon Helsingissä. Teoksessa af Cecilia af Forselles & Tuija Laine (toim.). *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja 20. SKS 2008, 64–82
- Hakkarainen, Heidi, Kurvinen, Heidi, Paju, Petri, Salmi, Hannu & Sorvali, Satu. Digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet lähdeaineistona. Teoksessa Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen (toim.). *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Cultural history - kulttuurihistoria 17. Kulttuurihistorian seura 2022, 105–124
- Halila, Aimo. *Suomen kaupunkien kunnallishallinto 1600-luvulla II*. Historiallisia tutkimuksia 28:2. Suomen Historiallinen Seura 1943
- Hallberg, Erik, Leijonhufvud, Lotta, Linde, Martin & Palm, Lennart Andersson. *Skördar i Sverige före agrarrevolutionen. Statistisk undersökning av det rörliga tiondet fr.o.m 1665. Introduktion till databaser*. Forskningsrapport till Riksbankens Jubileumsfond. Göteborgs universitet 2016 (<http://hdl.handle.net/2077/42266>)
- Hallberg, Peter. Transforming Public Discourse: The Author and the Public as Rhetoric Figures, Sweden, 1770–1793. *ECPR Joint Sessions, University of Copenhagen, Institute of Political Science, Copenhagen 14 - 19 April 2000*. 2000 (<https://web.archive.org/web/20040315124939/http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws2/hallberg.PDF>)
- Hallberg, Peter. *Ages of Liberty. Social Upheaval, History Writing, and the new Public Sphere in Sweden*. Stockholm Studies in Politics 92. Stockholms universitet 2003
- Hamberg, Erik. Historiska sällskapet i Uppsala 1786–1800. *Lychnos. Lärdomshistoriska Samfundets Årsbok 1983*. 1983, 28–50
- Hammarsköld, Lorenzo. *Svenska vitterheten. Historiskt-kritiska anteckningar*. Andra upplagan (ensimmäinen editio 1818–1819). 1833
- Hansell, Kathleen Kuzmick. Ballet in Stockholm during the later 18th century and its relationship to contemporary trends on the Continent. *Svensk tidskrift för musik forskning* 66. 1984, 9–42
- Hansen, Henning. The Vicar, the Nobleman, and the Peasant. About a Book and its Readers. *Mémoires du livre/Studies in Book Culture* 13(1). 2022, 1–30 (<https://doi.org/10.7202/1094125ar>)
- Hansen, Peter Wessel. Grief, sickness and emotions in the narratives of the shamefaced poor in the late eighteenth-century Copenhagen. Teoksessa

- Andreas Gestrich, Elizabeth Hurren & Steven King. *Poverty and Sickness in Modern Europe. Narratives of the Sick Poor, 1780–1938*. Continuum 2012
- Hansen, Peter Wessel. *Den skjulte fattigdom: Middelstandens fattige i København 1750–1850*. Københavns universitet, det humanistiske fakultet 2013
- Hansen, Peter Wessel. The age of miracles? Alms culture and charitable donations in Copenhagen, c. 1770–1830. Teoksessa Ole-Albert Rønning, Helle Möller Sigh & Helle Vogt (toim.). *Donations, Inheritance and Property in the Nordic and Western World from Late Antiquity until Today*. Routledge Studies in cultural history. Routledge 2017, 269–293
- Hansson, Sven G. *Satir och kvinnokamp. I Hedvig Charlotta Nordenflychts diktning. Några konflikter, motståndare och anhängare*. Carlssons 1991
- Harnesk, Börje. *Legofolk. Drängar, pigor och bönder i 1700- och 1800-talens Sverige*. Acta Universitatis Umensis 96. Almqvist & Wiksell International 1990
- Hart, Jim Allee. *Views On the News. The Developing Views on the News. Editorial Syndrome 1500–1800*. Southern Illinois University Press 1970
- Hartikainen, Jouko. *News reporting in the service of the Crown or for the readers? The London Gazette's content and reporting about the Great Northern War 1709–1717*. Pro gradu, Itä-Suomen yliopisto 2019 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20191169>)
- Hartley, John. *Popular Reality. Journalism, Modernity, Popular Culture*. Arnold 1996
- Harvey, Karen. *The imposteress rabbit breeder. Mary Toft and Eighteenth-Century England*. Oxford University Press 2020
- Haskell, Thomas L. Capitalism and the Origins of the Humanitarian Sensibility. *The American Historical Review* 90(2&3). 1985, 339–361 & 547–566
<https://doi.org/10.2307/1852669> & <https://doi.org/10.2307/1860956>)
- Hasselberg, Gudmar. *Press och litteratörer*. Teoksessa Philibert Humbla (toim.). *Ur Gävle stads historia. Utgiven till femhundraårs jubileet*. 1946, 683–718
- Hasselberg, Gudmar. *Johan Otto Hagström 1716–1792. En jämtländsk kulturpersonlighet på 1700-talet. Banbrytare och föregångsmän II*. Bokmalens förlag 1961
- Haugard, Joel. *Askersundiana*. A. B. Seelig & C:o 1940
- Haycock, David Boyd. *Mortal Coil. A Short History of Living Longer*. Yale University Press 2008
- Haycock, David Boyd. The Facts of Life and Death: A Case of Exceptional Longevity. Teoksessa Howlett, Peter & Morgan, Mary S. *How Well Do Facts Travel?: The Dissemination of Reliable Knowledge*. Cambridge University Press, 2011, 403–428
- Heckscher, Eli F. *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. Andra delen. Det moderna Sveriges grundläggning*. Albert Bonniers förlag. 1949
- Hedin, Östen. Vackra versar om den förskräckliga olyckan – om olyckshändelser i skillingtryck. *Biblis* 28. 2004, 16–31
- Hedwall, Lennart. *Hovmusik och konsert, Teatermusik & Stenborgs teater och det Svenska sångspelet*. Teoksessa Leif Jonsson & Anna Ivarsdotter-

- Johnson (toim.). *Musiken i Sverige II. Frihetstid och gustaviansk tid 1720–1810*. Fischer & Co 1993, 61–106 & 351–366
- Heikkinen, Antero. *Hyöty, valistus ja koulu. Suomen aate- ja oppihistoria 1700-luvulla*. Ylioppilastuki ry 1972
- Heikkinen, Antero. Tiedonvälitys puolikirjallisessa kulttuurissa. Teoksessa *Carelia Rediviva. Juhlakirja professori Heikki Kirkiselle 22.9.1987*. Joensuun yliopisto 1987, 119–126
- Heikkinen, Antero. *Terveiden ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla*. Historiallisia tutkimuksia 159. SHS 1991 (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000195>)
- Heikkinen, Vesa & Voutilainen Eero. Genre – monitieteinen näkökulma. Teoksessa Vesa Heikkinen et al. (toim.). *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Gaudeamus 2012, 17–47
- Helgesson, Michael. I största ödmjukhet, Om änkors försrjning & Inkommen allmosa. Teoksessa Michael Helgesson & Bengt I. Lindskog. *Dessa arma uslingar... – sjuk- och fattigvård i 1700-talets Karlskrona*. Blekinge museum 1999, 39–49 & 61–68
- Hellstenius, J. Skördarna i Sverige och deras verkningar. *Statistiska Tidskrift* 29. 1871, 77–119
- Helmius, Agneta. Tankar om Flickors Ostadighet. En debatt om kön i Stockholm år 1758. *Nord-nytt. Nordisk tidskrift for folkelivsforskning* 50. 1993, 60–80
- Helmius, Agneta. Sprätthöken. En manlig livsstil i svensk debatt under 1700-talet. Teoksessa Ida de Wit Sandström & Cecilia Fredriksson (toim.). *À la mode. Mode mellan konst, kultur och kommers*. Centrum för Öresundstudier 36. Centrum för Öresundstudier & Makadam förlag 2016, 128–145
- Helmius, Agneta. *Mode och hushåll. Om formandet av kön och media i frihetstidens svenska små- och veckoskrifter*. Uppsala Studies in History of Ideas 57. Uppsala universitet 2022 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-474162>)
- Hepp, Andreas. Mediatization. A panorama of media and communication research. Teoksessa Jannis Androustopoulos (toim.). *Mediatization and sociolinguistic change*. *Linguae & litterae* 36. De Gruyter 2014, 49–66
- Hepp, Andreas, Hjarvard, Stig & Lundby, Knut. Mediatization: theorizing the interplay between media, culture and society. *Media, Culture & Society* 37(2). 2015, 314–324 (<https://doi.org/10.1177/0163443715573835>)
- Herlitz, Lars. Nordençantz, Christiernin och den monetära debatten på 1760-talet. Teoksessa Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt (toim.). *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*. Skrifter utgivna af Svenska litteratursällskapet i Finland 649. SLS & Bokförlaget Atlantis 2003, 131–142 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022620>)
- Heyd, Uriel. *Reading newspapers. Press and public in eighteenth-century Britain and America*. Voltaire foundation, University of Oxford 2012

- Hildebrand, Bengt. Biografisk historiografi och Svenskt Biografiskt Lexikon. Några huvudlinjer av utvecklingen. *Personhistorisk tidskrift* 40. 1939–1940, 138–206
- Hildebrand, Bror Emil. *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. Andra delen. Kongl. vitterhets historie och antiqvitetens akademis förlag* 1875
- Hildebrand, S. Matthias Benzelstierna. *Svenskt biografiskt lexikon* 3. 1922, 294
- Hillman, Rolf. *Svensk prosastil under 1700-talet. Dalin – Linné – Gustaviansk talekonst*. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 42. Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget 1970
- Hirn, Hans. Kuinka Kustaa IV Aadolfin syntymää juhliittiin Viaporissa ja Helsingissä. *Historiallinen Aikakauskirja* 53(1). 1955, 99–103
- Hirn, Hans. *Anders de Bruce 1723–1787. En förvaltningshistorisk undersökning*. Historiallisia tutkimuksia 45. SHS 1957
- Hirn, Sven. *Teater i Viborg 1743–1870*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 439. SLS 1970 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022729>)
- Hirn, Sven. *Våra danspedagoger och dansnöjen. Om undervisning och evenemang före 1914*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 505. SLS 1982 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022623>)
- Hirn, Sven. *Alati kiertueella. Teatterimme varhaisvaiheet vuoteen 1870*. Yliopistopaino 1998
- Hjarvard, Stig. The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change. *Nordicom Review* 29(2). 2008, 105–134 (<https://doi.org/10.1515/nor-2017-0181>)
- Hjarvard, Stig. *The mediatization of culture and society*. Routledge 2013
- Hjelt, Otto E. A. Medicinska förhållanden i Åbo på 1760-talet. *Afhandlingar utgifna af medicinska fakulteten II*. 1890
- Hjelt, Otto E. A. *Svenska och finska medicinalverkets historia 1663–1812. Andra delen*. 1892
- Hjelt, Otto E. A. *Naturalhistoriens studium vid Åbo universitet. Åbo universitets lärdomshistoria* 6. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland 32. SLS 1896 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022038>)
- Hjertman, Martina. *Afloat and Aflame: Deconstructing the Long 19th-Century Port City Gothenburg through Newspaper Archaeology*. Universus Academic Press 2022 (<https://hdl.handle.net/2077/74212>)
- Hobbs, Andrew. Readers' Letters to Victorian Local Newspapers as Journalistic Genre. Teoksessa Allison Cavanagh & John Steel (toim.). *Letters to the Editor. Comparative and Historical Perspectives*. Palgrave Macmillan 2019, 129–146
- Holm, Nils G. Frimureriets framväxt och utveckling i Finland. Teoksessa Dan Eklund, Sten Svensson & Hans Berg (toim.). *Hertig Carl och det svenska frimureriet*. Frimureriska Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff 2010, 56–69

- Holmberg, Claes-Göran. "Hela! Mercurius, hwart ämnar tu nu löpa?" Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Perspektiv på Post- och Inrikes Tidningar*. Sylwan 1. Nordicom-Sverige 1998 (a), 111–116
- Holmberg, Claes-Göran. Tidningsmän i Jönköping. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Ständigt dessa landsortstidningar*. Sylwan 3. Nordicom-Sverige 1998 (b), 233–243
- Holmberg, Claes-Göran. Nästan bara posttidningar (tiden före 1732) . Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Den svenska pressens historia I. I begynnelsen (tiden före 1830)*. Ekerlids 2000, 22–97
- Holmberg, Claes-Göran. Stormaktstidens tidning 1645–1734. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Världens äldsta. Post- och Inrikes Tidningar under 1600-, 1700-, 1800-, 1900- och 2000-talen*. Atlantis 2005, 31–129
- Holmberg, Peter & Stén, Johan. *Att observera, mäta och räkna. Blickar på den matematisk-naturvetenskapliga forskningens historia i Finland*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 211. Societas Scientiarum Fennica. 2020
- Hultin, Arvid. *Finlands litteratur under frihetstiden. Förra delen*. Förlagsaktiebolaget Helios 1906
- Hultin, Arvid. *Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria. Ur odlingens hävder under frihetstidens senare del*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 44. SLS 1910 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022613>)
- Hultin, Arvid. Åbo Tidningar under Porthan-Franzénska tiden. Teoksessa *Förhandlingar och uppsatser* 30. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 134. 1917, 97–314 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022294>)
- Huotari, Kaarlo. *Mehiläishoidon kotiutuminen Suomeen ja vaiheet järjestyttymiseen asti itsenäisyyden ajan alulla*. *Studia historica jyvaskyläensia* 49. Jyväskylän yliopisto 1994
- Hurd, Madeleine. Tidningsgenrer och offentliga riter i 1865 års reformrörelse. Teoksessa Jonas Harvard & Patrik Lundell (toim.). *1800-talets mediesystem*. Mediehistoriskt arkiv 16. 2010, 125–150 (<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/1800-talets-mediesystem/>)
- Hurd, Madeleine. Reporting on Civic Rituals: Texts, Performers and Audience. Teoksessa *Reflexivity, Media and Visuality. Ritual Dynamics and the Science of Ritual IV*. Harrassowitz Verlag 2011, 441–461
- Husz, Orsi. *Drömmars värde: Varuhus och lotteri i svensk konsumtionskultur 1897–1939*. Gidlunds förlag 2004 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-168402>)
- Hutchby, Ian. *Conversation and technology. From the telephone to the internet*. Polity 2001 (a)
- Hutchby, Ian. Technologies, texts and affordances. *Sociology* 35(2). 2001 (b), 441–456

- Högberg, Staffan. *Kungl. Patriotiska Sällskapet historia. Med särskild hänsyn till den gustavianska tidens agrara reformsträvanden*. 1961
- Höjer, Karl J. *Svensk socialpolitisk historia*. P. A. Norstedt & Söners förlag. 1952
- Høyer, Sverre. Christiania: Intelligenz-seddelene, annonsene og debatten. Teoksessa Martin Eide (toim.). *Norske presses historie. Bind 1 En samfunnsmakt blir til 1660–1880*. 2010, 106–127
- Ikonen, Risto. *Åbo tidningar 1771–1808 ja kasvatava yhteiskunta. Kasvatuksen maailma kustavilaisen kauden turkulaislehdessä*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 38. Joensuun yliopisto, 1997
- Ikonen, Risto. Valistunut elämänasenne ja yhteisön onni – Hyvä elämä kustavilaisen kauden turkulaisvalistuksessa. *Kasvatus & Aika* 7(1). 2013, 89–103 (<https://journal.fi/kasvatusjaka/article/view/68380>)
- Ikonen, Teemu. *1700-luvun eurooppalaisen kirjallisuuden ensyklopedia eli Don Quijoten perilliset*. Gaudeamus 2010
- Ilmakunnas, Johanna. *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. Helsingin yliopisto 2009 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5706-9>)
- Ilmakunnas, Johanna & Norrback, Märtha. Konsten att sköta ett herrgårdshushåll. Barbro Hästesko och hennes hushållsbok på Stensböle gård. Teoksessa Norrback, Märtha (toim.). *Hushållsbok för Stensböle gård. Recept, råd och huskurer från 1700-talet*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 845. SLS 2020, 11–66 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-583-541-3>)
- Impe, Steven van. *Biografie van een achttiende-eeuwse krant. De 'Gazette van Antwerpen', 1700–1804*. Universiteit Antwerpen, Faculteit Taal- & Letterkunde, Departement Letterkunde 2021 (<https://repository.uantwerpen.be/docstore/d:irua:8174>)
- Innes, Joanna. State, Church and Voluntarism in European Welfare, 1690–1850 – Hugh Cunningham & Joanna Innes (toim.). *Charity, Philanthropy and Reform: From the 1690s to 1850*. Macmillan 1998, 15–65
- Israelsson, Jezzica. *In consideration of my meagre circumstances: The language of poverty as a tool for ordinary people in early modern Sweden*. Uppsala universitet, Historiska institutionen 2016 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-294626>)
- Israelsson, Jezzica. 'That Your Grace Would Help This Poor and Exhausted Taxpayer'. Managing Social Relations of Power through the Language of Poverty in Petitions. Teoksessa Mikael Alm & Karen Harvey (toim.). *Powers of Description. Language and Social History in the Long Eighteenth Century*. Opuscula Historica Upsaliensia 57. Historiska institutionen vid Uppsala universitet 2019, 63–86
- Ivarsdotter-Johnson, Anna. Den gustavianska operan. Teoksessa Leif Jonsson & Anna Ivarsdotter-Johnson (toim.). *Musiken i Sverige II. Frihetstid och gustaviansk tid 1720–1810*. Fischer & Co 1993, 287–350
- Jakobsson, Jonathan. *Rättfärdiga och orättfärdiga tiggare: En kvalitativ analys av Dagligt Allehanda 1768–1774*. Kandidatuppsats. Institutionen för idé-och

- samhällsstudier, Umeå universitet 2022
(<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-199712>)
- Jansson, Bo G. *Fet-Mats. Den förstenade gruodrängen i sakprosa och som inspirationskälla till dikt och konst från 1719 till 2010*. Världsarvets Världar Studier #1. Högskolan Dalarna 2010
- Jarlbrink, Johan. *Informations- och avfallshantering. Mediearkeologiska perspektiv på det långa 1800-talets tidningar*. Mediehistoriskt arkiv 40. Mediehistoria, Lunds universitet 2019
(<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/informations-och-avfallshantering-mediearkeologiska-perspektiv-pa-det-langa-1800-talets-tidningar/>)
- Jarlbrink, Johan, Lundell, Patrik & Snickars Pelle. *Mediernas historia. Från big bang till big data*. Mediehistoriskt arkiv 45. Föreningen Mediehistoriskt arkiv 2019 (<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/mediernas-historia-fran-big-bang-till-big-data%ef%bb%bf/>)
- Jarrick, Arne. *Mot det moderna förnuftet. Johan Hjerpe och andra småborgare i Upplysningstidens Stockholm*. Tidens förlag 1992
- Jeune, Bernard. The History of the longest-living men. Teoksessa Karen Pallesgaard Munk, Michael Smaerup, Kirsten Maibom & Kristian Park Frausing (toim.). *The Old Man*. Aarhus university press 2023, 27–57
- Johanson, Ulla. Fattigvård i Sverige under 1700-talet. Teoksessa *Oppdaginga av fattigdomen. Sosial lovgiving i Norden på 1700-talet*. Universitetsforlaget 1983, 217–361
- Johanson, Ulla. *Fattiga och tiggare i Stockholms stad och län under 1700-talet. Studier kring den offentliga fattigvården under frihetstiden*. Monografier utgivna av Stockholms kommun 56. 1984
- Johanson, V. F. *Finlands agrarpolitiska historia. En skildring av det finländska lantbrukets ekonomiska betingelser I. Från 1600-talet till år 1870*. Söderström & C:o förlagsaktiebolag 1924
- Johanson, V. F. Verohinnat Suomessa vuosina 1731–1870. *Tilastokatsauksia* 3(7&8). 1926, I: 30–337 & II:30–71
- Johansson, Egil. *The history of literacy in Sweden. In comparison with some other countries*. Educational reports Umeå 12/1977. Umeå university and Umeå school of education 1977
- Johansson, Oscar V. *Bidrag till Finlands klimatologi enligt äldre observationer. I–IV Observationer på 1750- och 1760-talen i Laihela, Malaks, Birkala och Lovisa*. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 76 (1). Finska Vetenskaps-Societeten 1913
- Johansson, Osc. V. *Det fenologiska observationsmaterialet i Finland och provstudier av detsamma*. Bidrag tili kännedom af Finlands natur och folk 88(8). 1946
- Johansson, Viktor J. *Extra Posten 1792–1795. Studier i 1790-talets svenska press- och litteraturhistoria*. Förra & senare delen. 1936
- Jonsson, Alexander. *De norrländska landshövdingarna och statsbildningen 1634–1769*. Skrifter från institutionen för historiska studier 10. Umeå universitet 2005

- Jonsson, Gunilla. "Luckan" på tryck (?) eller trycket i "Luckan". Teoksessa Folke Sandgren & Ingrid Ström (toim.). *Framsynthets ihugkommelse. En vänbok till Sune Lindqvist på 80-årsdagen den 26 oktober 1991*. Acta Bibliothecae Regiae Stockholmiensis 51. Kungl Biblioteket 1991, 45–56
- Jonsson, Leif. Den "offentliga" konsertens förutsättningar & Musik i svenska landsorten. Teoksessa Leif Jonsson & Anna Ivarsdotter-Johnson (toim.). *Musiken i Sverige II. Frihetstid och gustaviansk tid 1720–1810*. Fischer & Co 1993, 399–419
- Joutsivuo, Timo. Madeiratynnyrissä ikuiseen elämään ynnä muita keinoja elämän pidentämiseksi. *Tieteessä tapahtuu* 21(3). 2003 (a), 41–47
- Joutsivuo, Timo. Raamatun pitkäikäisyyden salaisuus. *Tieteessä tapahtuu* 21(7). 2003 (b), 32–34
- Joutsivuo, Timo. Papeiksi ja virkamiehiksi. Teoksessa Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia I. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266:1*. SKS 2010, 112–183
- Jucker, Andreas H. News discourse. Mass media communication from the seventeenth to the twenty-first century. Teoksessa Janne Skaffari et al. (toim.). *Opening Windows on Texts and Discourses of the Past. Pragmatics & Beyond New Series 134*. John Benjamins Publishing Company 2005, 7–21
- Jucker, Andreas H. & Taavitsainen, Irma. *English Historical Pragmatics. Edinburgh textbooks on the English language*. Edinburgh University Press 2013
- Jutikkala, Eino. *Suomen postilaitoksen historia 1638–1938. I Ruotsin vallan aika*. Posti- ja lennätinlaitos 1938
- Jutikkala, Eino. Esiteollisen ajan puukaupunkien suurpalot. Teoksessa *Tie tulkintaan. Juhlakirja akatemiaprofessori Heikki Ylikankaalle 6. marraskuuta 1997*. WSOY 1997, 491–507
- Jutikkala, Eino. Great Fires of Finnish Cities. Teoksessa Martin Körner (toim.). *Destruction and Reconstruction of Towns. Destruction by Earthquakes, Fire and Water. Volume 1*. Verlag Paul Haupt 1999, 239–254
- Jülich, Solveig, Lundell, Patrik & Snickars, Pelle. Mediernas kulturhistoria. En inledning. Teoksessa Solveig Jülich, Patrik Lundell & Pelle Snickars (toim.). *Mediernas kulturhistoria*. Mediehistoriskt arkiv 8. Statens ljud- och bildarkiv 2008, 9–29 (<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/mediernas-kulturhistoria/>)
- Jägerskiöld, Stig. Från fattigvård till socialhjälp. En studie i socialrättens rättshistoria och begreppsbildning. *Förvaltningsrättslig tidskrift* 18. 1955, 248–274 & 325–340
- Kaarninen, Mervi & Kaarninen, Pekka. Lehdistöhistoria viiteanalyysin valossa. *Kirjastotiede ja informatiikka* 8(1). 1989, 15–20 (<https://journal.fi/inf/article/view/1364>)
- Kaiserfeld, Thomas. *Krigets salt. Salpetersjudning som politik och vetenskap i den svenska skattemilitära staten under frihetstid och gustaviansk tid*. Sekel 2009
- Kajander, Konsta. *Talonpoika, herra, puoli-herra. Etnologinen tutkimus puoli-herrakategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa*

- sanomalehdissä 1847–1870*. JYU Dissertations 316. 2020
(<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8428-1>)
- Kalela, Jorma. Historiantutkimus. Teoksessa Vesa Heikkinen et al. (toim.).
Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja. Kotimaisten kielten keskuksen
julkaisuja 169. Gaudeamus 2012, 505–510
- Kalleinen, Kristiina. Tandefelt, Adolf. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS
(23.3.2007) 14.2.2008 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004495>)
- Kangaspunta, Veera. *Verkkouutisten kommentit julkisen osallistumisen muotona ja
julkisen rajapinnoilla*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 362. Tampereen
yliopisto 2021 (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1818-5>)
- Kansanaho, Erkki; Wegelius, Johan nuorempi. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*.
SKS 18.6.1999 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000419>)
- Karlsson Sjögren, Åsa. Citizenship, poor relief and the politics of gender in
Swedish cities and towns at the turn of the Nineteenth century. Teoksessa
Krista Cowman, Nina Javette Koefoed & Åsa Karlsson Sjögren (toim.).
Gender in urban Europe. Sites of political activity and citizenship, 1750–1900.
Routledge Research in Gender and History 19. Routledge 2014, 147–161
- Karlsson Sjögren, Åsa. Negotiating charity. Emotions, gender, and poor relief in
Sweden at the turn of the 19th century. *Scandinavian Journal of History*
41(3). 2016, 332–349 (<https://doi.org/10.1080/03468755.2016.1179827>)
- Karlström, Ture. *Gävle stadsbild. Bebyggelsehistoria och samhällsutveckling till 1900-
talets början*. Flanör bokhandel 1974
- Kaun, Anne. Research Overview for Riksbankens Jubileumfond –
Mediatisation versus Mediation: Contemporary Concepts under Scrutiny.
Teoksessa Johan Fornäs & Anne Kaun (toim.). *Medialisering av kultur,
politik, vardag och forskning. Slutrapport från Riksbankens Jubileumfonds
forskarsymposium i Stockholm 18–19 augusti 2011*. Mediestudier vid
Södertorns högskola 2011:1. Södertorns högskola 2011, 16–38
(<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-12829>)
- Kauranen, Kaisa & Kuismin, Anna. Efraimin ja Kustaan kronikat: 1800-luvun
kansanmiehet historioitsijoina. *Historiallinen Aikakauskirja* 109(3). 2011,
281–295.
- Kauranen, Kaisa. Mitä ja miksi kansa kirjoitti. Teoksessa Lea Laitinen ja Kati
Mikkola (toim.). *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun
Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1370. SKS 2013,
19–54
- Kertzner, David I. *Ritual, Politics, and Power*. Yale University Press 1988
- Kettunen, Pauli. Yhteiskunta. Teoksessa Matti Hyvärinen et al. (toim.). *Käsitteet
liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino 2003, 167–
212.
- Key, Emil. *Försök till svenska tidningspressens historia*. Alb. Bonniers boktryckeri
1883.
- King, Rachael Scarborough. *Writing to the World : Letters and the Origins of
Modern Print Genres*. Johns Hopkins University Press 2018 (a)

- King, Rachel Scarborough. All the News that's Fit to Write: The Eighteenth-Century Manuscript Newsletter. Teoksessa Siv Gøril Brandtzæg, Paul Goring & Christine Watson (toim.). *Travelling Chronicles. News and Newspapers from the Early Modern Period to the Eighteenth Century*. Library of the Written Word 66, The Handpress World 51. Brill 2018 (b), 95–118 (https://doi.org/10.1163/9789004362871_006)
- King, Rachael Scarborough. The Gazette, the Tatler, and the Making of the Periodical Essay: Form and Genre in Eighteenth-Century News. *The Papers of the Bibliographical Society of America* 114(1). 2020, 45–70 (<https://doi.org/10.1086/707496>)
- Kjellén, Alf. Några anteckningar om den politiska bakgrunden till "Ljusets fiender". Teoksessa Emil Hasselblatt et al. (toim.). *Festskrift tillägnad Gunnas Castrén den 27 december 1938*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 271. SLS 1938, 125–140 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022659>)
- Klose, Fabian. *In the Cause of Humanity. A History of Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century*. Cambridge University Press 2022
- Knif, Henrik. Julkisuus ja painovapaus ennen vuotta 1809 ja sen jälkeen – suomalainen näkökulma. Teoksessa Kristina Örtenhed & Bertil Wennberg (toim.). *Sananvapaus 250 vuotta. Painovapaus ja julkisuus Ruotsissa ja Suomessa – elävä perintö vuodelta 1766*. Sveriges riksdag 2018, 207–240
- Knutsson, Anna. *Shadow economies in the globalising world. Smuggling in Scandinavia, 1766–1806*. Perspectives in economic and social history. Routledge 2023
- Kock, Wolfram. *Kungl. Serafimerlasarettet 1752–1952. En studie i svensk sjukvårdshistoria*. 1952
- Kodish, Bruce. A difference that makes a difference. *ETC: A Review of General Semantics* 69(2). 2012, 139–142 (<https://www.jstor.org/stable/42579180>)
- Koistinen, Pertti. "Anoncit ja julistukset". *Piirteitä sanomalehti-ilmoittelumme alkuvaiheista*. Suomen ilmoituskeskus 1959.
- Kokko, Heikki. Suomenkielisen julkisuuden nousu 1850-luvulla ja sen yhteiskunnallinen merkitys. *Historiallinen Aikakauskirja* 117(1). 2019 (a), 5–21
- Kokko, Heikki. Suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuuria tallentava digitaalinen Translocalis-tietokanta. *Ennen ja Nyt* 19(2). 2019 (b) (<https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108930/63922>)
- Kokko, Heikki. Temporalization of Experiencing: First-Hand Experience of the Nation in Mid-Nineteenth Century Finland. Teoksessa Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki, Tanja Vahtikari (toim.). *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*. Palgrave Studies in the History of Experience. 2021 (a), 109–133 (https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9_5)
- Kokko, Heikki. From Local to Translocal Experience. The Nationwide Culture of Letters to the Press in Mid-1800s Finland. *Media History* 28(2), 2021 (b) 181–198 (<https://doi.org/10.1080/13688804.2021.1961575>)

- Kokko, Heikki. Lehdistön kansalliset juuret vai yllirajainen yhteiskunnallinen konteksti? *Historiallinen Aikakauskirja* 119(1). 2021 (c) 118–119
- Kokko, Heikki. Kotomaamme katveinen kuva. Teoksessa Suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuurin marginalisoituminen. Teoksessa Niina Hämäläinen ja Lotte Tarkka (toim.). *Kaanon ja marginaali. Kulttuuriperinnön vaiennetut äänet*. Kalevaseuran vuosikirja 101. SKS 2022, 263–283
- Koopmans, Joop W. *Early modern media and the news in Europe*. Library of the written word 70. The Handpress World 54. 2018
- Koopmans, Joop W. Coverage in Dutch Newspapers of Earthquakes in Italy and Beyond before Lisbon 1755. Teoksessa Hanneke van Asperen and Lotte Jensen (toim.). *Dealing with Disasters from Early Modern to Modern Times. Cultural Responses to Catastrophes*. Amsterdam University Press 2023, 249–268
- Kortti, Jukka. *Mediahistoria. Viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin*. Tietolipas 250. SKS 2016
- Kortti, Jukka. Media History and the Mediatization of Everyday Life. *Media History* 23(1). 2017, 115–129
(<https://doi.org/10.1080/13688804.2016.1207509>)
- Kortti, Jukka. *Media in history. An introduction to the meanings and transformations of communication over time*. Bloomsbury Publishing 2019
- Koskinen, Juha. Viaporin upseereita Ruotsin runneilla vapauden aikana. *Hippokrates* 2001. 2002, 106–123
- Koskinen, Juha. Gustaf Johan Ehrensvärdin matka Medevin ja Ramlösan kautta Belgian Spahan kesällä 1780. *Hippokrates* 2002. 2003, 137–151
- Kotilainen, Noora. *Visual theaters of suffering. Constituting the Western spectator in the age of the humanitarian world politics*. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsingin yliopisto 2016 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2568-2>)
- Kotilainen, Sofia. *Literacy Skills as Local Intangible Capital. The History of a Rural Lending Library c. 1860–1920*. Studia Fennica Historica 21. SKS 2016
(<https://doi.org/10.21435/sfh.21>)
- Kotilainen, Sofia. Yhteisöllisesti jaettu luku- ja kirjoitustaito. Kollektiivibiografisen menetelmä luku- ja kirjoitustaidon historian tutkimuksessa. Teoksessa Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen (toim.). *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Cultural history – kulttuurihistoria 17. Kulttuurihistorian seura 2022, 85–102
- Kovero, Martti. Katovuosisista Suomessa Ruotsin vallan aikana isonvihan jälkeen. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 40(4). 1944, 405–447
- Krefting, Ellen. News versus Opinion: The State, the Press, and the Northern Enlightenment. Teoksessa Siv Gøril Brandtzæg, Paul Goring & Christine Watson (toim.). *Travelling Chronicles. News and Newspapers from the Early Modern Period to the Eighteenth Century*. Library of the Written Word 66, The Handpress World 51. Brill 2018, 299–318
(https://doi.org/10.1163/9789004362871_015)

- Krefting, Ellen, Nøding, Aina & Ringvej, Mona. *En pokkers skrivesyge. 1700-tallets dansk-norske tidsskrifter mellom sensur og ytringsfrihet*. Scandinavian Academic Press 2014
- Kristiansen, Johanne. *Revolutionary Reports. Newspapers and Expanding Information Networks in the 1790s*. Doctoral theses at NTNU 2019:167. Norwegian University of Science and Technology, Faculty of Humanities, Department of Language and Literature 2019 (a)
- Kristiansen, Johanne. Who Contributed to Late-Eighteenth-Century English Newspapers? *Authorship* 8(2). 2019 (b) (<https://doi.org/10.21825/aj.v8i2.15774>)
- Kristiansen, Johanne Slettvoll. Newspaper Debates in Late Eighteenth-Century England: 'Letters to the Editor' versus the Political Pamphlet. *Journal of European Periodical Studies* 6(1). 2021(a), 155–170 (<https://doi.org/10.21825/jeps.v6i1.11514>)
- Kristiansen, Johanne Slettvoll. The Financing of Political Newspaper Commentary in Late Eighteenth-Century England. *Media History* 27(3). 2021(b), 269–284 (<https://doi.org/10.1080/13688804.2020.1797481>)
- Kromnow, A. Depken, släkt. *Svenskt biografiskt lexikon* 11. 1945, 95
- Krotz, Friedrich. Mediatization. A Concept With Which to Grasp Media and Societal Change. Teoksessa Knut Lundby (toim.). *Mediatization. Concept, changes, consequences*. Peter Lang Publishing 2009, 21–40
- Kuismin, Anna. Päiväkirjat ja omaelämäkerrat. Aikain muistot ja kokemusten koulut. Teoksessa Lea Laitinen ja Kati Mikkola (toim.). *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1370. SKS 2013 (a), 60–97
- Kuismin, Anna. "Muisto Kirja Merkillisemmistä kohtauksista" – Juho Kaksolan vuosittainen päiväkirja 1849–1912. Teoksessa Maarit Leskelä-Kärki, Karolina Sjö & Liisa Lalu (toim.). *Päiväkirjojen jäljillä: Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Vastapaino 2020, 121–134
- Kurvinen, Heidi. Toimittajat ja toimitukselliset prosessit mediatekstien takana. *Historiallinen aikakauskirja* 116(3). 2018, 310–322
- Kurvinen, Heidi. Mediahistorian näkökulma tarpeen digitaalisten lehtiarkistojen käytössä. *Historiallinen aikakauskirja* 121(3). 2023, 298–308
- Kvarnaskog, Björn. *Att förmedla och förstärka bilden av makt: En studie av hur kungamakten representerades under förmyndareregeringen 1792–1796*. Mittuniversitetet, magisteruppsats. 2014 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-24081>)
- Kyläkoski, Kaisa. *Kuningasparin kesämatka Suomeen 1802*. 2016
- Kyläkoski, Kaisa. *Schildtit ja Spolstadin Hohenthalit*. 2019
- Kyläkoski, Kaisa. Suomen lehdistön juuret ovat Ruotsissa. *Historiallinen aikakauskirja* 118(4). 2020, 553–554
- Kyläkoski, Kaisa. Istutuspäällikkö Gaddin julkiset matkaraportit 1763–1765. *Auraica, Scripta a Societate Porthan edita* 12. 2021, 3–13 (<https://doi.org/10.33520/aur.115349>)

- Kyläkoski, Kaisa. Mitä sanomalehdestä luettiin 1600-luvulla? *Kalmistopiiri* 28.6.2022 (a) (<https://kalmistopiiri.fi/2022/06/28/mita-sanomalehdesta-luettiin-1600-luvulla/>)
- Kyläkoski, Kaisa. Valtakunnalliset kuninkaallisten sanomakellot. *Kalmistopiiri* 6.9.2022 (b) (<https://kalmistopiiri.fi/2022/09/06/valtakunnalliset-kuninkaallisten-sanomakellot/>)
- Kyläkoski, Kaisa. Uhritukkeja ja fatipyssyjä – rahankeräyslippaiden varhaista historiaa. *Kalmistopiiri* 13.12.2022 (c) (<https://kalmistopiiri.fi/2022/12/13/uhritukkeja-ja-fatipyssyja-rahankerayslippaiden-varhaista-historiaa/>)
- Kyläkoski, Kaisa. Yhteen liittyneistä kaksosista Suomessa 1755–1909. *Hippokrates* 2021. 2022 (d), 17–56
- Kyyrö, Jere. Saitko kutsun Linnan juhliin? Mediarituaali ja kansakunnan kuvittelu. Teoksessa Jaana Kouri (toim.): *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turun yliopisto 2015, 93–96 (<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201705226694>)
- Källquist, Eskil. Anders Berch den äldre och "Posten". *Personhistorisk Tidskrift* 39. 1938, 77–86
- Kärnfelt, Johan. *Mellan nytta och nöje. Ett bidrag till populärvetenskapens historia i Sverige*. Butus Östlings Bokförlag Symposium 2000
- Kääpä, Katariina. *Upseereita, laivanrakennuttajia ja valtiopäivämiehiä. Aatelisen Cappelan-suvun elämää säätyoallan murenemisen alkumainingeissa 1700-luvun jälkipuoliskolla*. Pro gradu Jyväskylän yliopisto 1999 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-1999791579>)
- Laakso, Seija-Riitta. In search of Information Flows – Postal Historical Methods in Historical Research. Teoksessa Leos Müller & Jari Ojala (toim.). *Information Flows. New Approaches in the Historical Study of Business Information*. *Studia Historica* 74. SKS 2007, 84–102
- Laaksonen, Hannu. Julkisia juhlia Turussa Ruotsin aikana (1500–1808). Teoksessa Taina Syrjämaa (toim.). *Vallan juhlat. Juhlivan vallan kulttuuri antiikista nykypäivään*. Kirja-Aurora 2003, 217–235
- Lagerqvist, Lars O. *Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till våra dagar*. Historiska media 2011
- Lagus, Wilh. *Skalden Johan Henrik Kellgrens finska lefnadsminnen*. G. W. Edlund 1884
- Lahtinen, Anu. "Noudatin vanhempieni tahtoa" Omaelämäkerralliset kirjoitukset 1500–1600-lukujen Pohjolassa. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junnila & Heidi Kurvinen (toim.). *Historiallinen elämä. Biografia ja historiankirjoitus*. Historiallinen arkisto 141. 2014, 290–313
- Laine, Esko M. Achrenius, Abraham. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS (20.10.2002) 13.1.2012 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002224>)
- Laine, Tuija. Naisten lehdet ja naiset lehdissä Ruotsin valtakunnassa 1700-luvulla. Teoksessa Kaisamari Hintikka, Manna-Maija Ketola ja Päivi Salmesvuori (toim.). *Vanha ja nuori. Juhlakirja Simo Heinisen täyttäessä 60 vuotta*. *Studia missiologica et oecumenica Fennica* 60. Luther-Agricola-seura 2003, 253–271

- Laine, Tuija. *Kolportöörejä ja kirjakauppiaita. Kirjojen hankinta ja levitys Suomessa vuoteen 1800*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1098. SKS 2006
- Laine, Tuija. Pappi kirjanomistajana ja -välittäjänä 1700-luvulla Uudenmaan ja Hämeen läänissä. Teoksessa Cecilia af Forselles & Tuija Laine (toim.). *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja 20. SKS 2008, 35–63
- Laine, Tuija. Hyvä herra! Ja Rakkaat naiset! Lehti kirjeenä ja kirje lehdissä 1600- ja 1700-lukujen Ruotsissa. Teoksessa *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja* 100. 2010, 126–138
- Laine, Tuija. *Kirjahistorian perusteet ja tutkimus*. Kansalliskirjasto ja Suomen kirjahistoriallinen seura ry 2018 (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4040-1>)
- Lamm, Martin. Bidrag till kännedomen om Kellgrens journalistiska verksamhet i Stockholmsposten. *Samlaren* 34. 1913, 69–151 (<http://runeberg.org/samlaren/1913/0077.html>)
- Landgrén, Lars-Folke. 1766 års tryckfrihetsförordning och dess omedelbara betydelse för den svenska pressen och dess opinionbildning. *Historisk tidskrift för Finland* 87(4). 2002, 509–537
- Landstedt, Christopher. *Fester, platser och visuell kultur i Stockholm under den gustavianska epoken*. Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet 2023
- Lappalainen, Pekka. *Kustavilaisen kulttuurin kaikuja 1790-luvun Kuopiosta. Johan Peter Stolpen "Cuopio stads tidningar" -julkaisun kuopiolaiset aiheet ja niiden todellisuuspohja*. Eripainos "Savon" n:sta 67, 9.3.1972. 1972
- Laqua, Daniel. Inside the Humanitarian Cloud: Causes and Motivations to Help Friends and Strangers. *Journal of Modern European History* 12(2). 2014, 175–185 (<https://www.jstor.org/stable/26266128>)
- Larsson, Daniel. *Den dolda transitionen : om ett demografiskt brytningsskede i det tidiga 1700-talets Sverige*. Avhandlingar från Historiska institutionen, Göteborgs universitet 45. Göteborgs universitet 2006
- Larsson, Lisbeth. Min kiära syster och oförlikneliga vän! *The History of Nordic Women's Literature* 4.1.2011 (<https://nordicwomensliterature.net/se/2011/01/04/min-kiara-syster-och-oforlikneliga-wan/>)
- Laslett, Peter. The Bewildering History of the History of Longevity. Teoksessa Bernard Jeune & James W. Vaupel (toim.). *Validation of Exceptional Longevity*. Monographs on Population Aging 6. Odense University Press 1999, 23–40
- Lauerma, Petri. Tekstityypit, niiden rajaamisen keinot ja kielelliset erot Turun Wiikko-Sanomissa 1829 – Yksi hyvä ystävä kertoi minulle. Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.). *Tekstien ja niiden lajien rajankäyntiä. Rajakkain ja sisäkkäin, kaukana ja lähekkäin*. Kotus 28.12.2007 (https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/artikkelit/t)

- ekstien_ja_niiden_lajien_rajankayntia/tekstityypit_turun_wiikko-sanomissa_1829)
- Ledin, Per. *Arbetarnes är denna tidning. Textförändringar i den tidiga socialdemokratiska pressen*. Acta universitatis stockholmiensis, Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New series 20. 1995
- Ledin, Per. "Med det nyttiga skola vi söka att förena det angenäma..." *Text, bild och språklig stil i veckopressens föregångare*. Svensk sakprosa 14. Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk 1997
- Ledin, Per. The development of the types of text in the 19th century. Teoksessa Oskar Bandle, et al. (toim.). *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages. Volume 2*. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft Band. 22.2. Walter de Gruyter 2005, 1483–1492
- Legnér, Mattias. *Fäderneslandets rätta beskrivning. Mötet mellan antikoarisk forskning och ekonomisk nyttokult i 1700-talets Sverige*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 669. SLS 2004 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022644>)
- Legnér, Mattias. *Abraham Abrahamsson Hülphers och 1700-talets ortsbeskrivningar*. Gotland University Press 7. Gotland University Press 2010
- Lehtonen, Mikko. Medioituminen ja inhimilliset käytännöt: "Välittömyyden" ja "välittyneisyyden" tuolle puolen. *Media & Viestintä* 43(2). 2020, 176–187 (<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/95675>)
- Leino-Kaukiainen, Pirkko. Suomalaisten kirjalliset taidot autonomian kaudella. *Historiallinen Aikauskirja* 105(4). 2007, 420–438
- Lénström, Carl Julius. *Sveriges litteratur- och konst-historia i utkast*. 1841
- Leonard, Thomas. *The Power of the Press: The Birth of American Political Reporting*. Oxford University Press 1986
- Lesch, Bruno. Stämningar och strävanden i Finland vid tiden för Gustav III:s italienska resa. Teoksessa Emil Hasselblatt, Eirik Hornborg & C. A. Nordman (toim.). *Historiska och litteraturhistoriska studier* 14. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 265. SLS 1938, 311–348 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022599>)
- Leufvén, Edv. *Upplysningstidens predikan. I. Frihetstiden*. Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag 1926
- Levertin, Oscar. *Teater och drama under Gustaf III*. Litteraturhistorisk studie. Hugo Gebers förlag 1889
- Levertin, Oscar. *Svenska gestalter*. 1919
- Lext, Gösta. *Bok och samhälle i Göteborg 1720–1809*. 1950
- Lext, Gösta. *Studier i svensk kyrkobokföring 1600–1946*. Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet 54. 1984
- Liddle, Dallas. Who invented the 'leading article'?: Reconstructing the history and prehistory of a Victorian newspaper genre. *Media History* 5(1). 1999, 5–18 (<https://doi.org/10.1080/13688809909357947>)

- Liedman, Sven-Eric. Utilitarianism and the Economy. Teoksessa Tore Frängssmyr (toim.). *Science in Sweden. The Royal Swedish Academy of Sciences 1739–1989*. Science history publications 1989, 23–44
- Liewendahl, C. B. Grisslehamns fattigbössan vid postleden över Ålands hav. *Postryttaren* 18. 1968, 7–30
- Lilja, Sven. Wooden towns on Fire. Fire Destruction and Human Reconstruction of Swedish Towns Prior to 1800. Teoksessa Martin Körner (toim.), *Destruction and Reconstruction of Towns. Destruction by Earthquakes, Fire and Water. Volume 1*. Verlag Paul Haupt 1999, 255–275
- Lilja, Sven. *Tjuvehål och stolta städer. Urbaniseringens kronologi och geografi i Sverige (med Finland) ca. 1570-talet till 1810-talet*. Studier i stads- och kommunhistoria 20. Stads- och kommunhistoriska institutet 2000
- Liljewall, Britt. 'Self-written lives' or why did peasants write autobiographies? Teoksessa Klaus-Joachim Lorenzen-Schmidt & Bjørn Poulsen (toim.). *Writing peasants. Studies on peasant literacy in early modern Europe*. Landbohistorisk selskab 2002, 210–238
- Liljewall, Britt. Recollections of Reading and Writing. Another Picture of Swedish Literacy. Teoksessa Anna Kuismin & M. J. Driscoll (toim.). *White Field, Black Seeds. Nordic Literary Practices in the Long Nineteenth Century*. Studia Fennica Litteraria 7. SKS 2016, 30–39
(<https://doi.org/10.21435/sflit.7>)
- Lind, Peter. "Strunt alt hvad du orerar" Carl Michael Bellman, ordensretoriken och Bacchi Orden. *Studia Rhetorica Upsaliensia* 4. Uppsala universitet, Avdelningen för retorik vid Litteraturvetenskapliga institutionen 2014
(<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-214576>)
- Lindberg, Bo. *Den antika skevheten. Politiska ord och begrepp i det tidig-moderna Sverige*. Filologiskt arkiv 45. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien 2006
- Lindberg, Bo. Den förmoderna offentligheten. En begreppshistorisk exposé. Teoksessa Leif Runefelt & Oskar Sjöström (toim.). *Förmoderna offentligheter. Arenor och uttryck för politisk debatt 1550–1830*. Nordic Academic Press 2014, 21–38
- Lindberg, Bo. Kommentar till skrifterna rörande tjänstehjon. *Anders Chydenius Samlade skrifter*. [2017]
(<https://chydenius.kootutteokset.fi/sv/kommentar-till-skrifterna-rorande-tjanstehjon/>)
- Lindmark, Daniel. *Pennan, plikten, prestigen och plogen. Den folkliga skrivkunnighetens spridning och funktion före folkskolan*. Alphabeta varia, Album Religionum Umense 4. Institutionen för religionvetenskap, Umeå universitet 1994
- Lindmark, Daniel. Reading Cultures, Christianization, and Secularization: Universalism and Particularism in the Swedish History of Literacy. *Interchange* 34(2/3). 2003, 197–217
(<https://doi.org/10.1023/B:INCH.0000015899.42152.ff>)

- Lindmark, Daniel. Universalism in the Swedish History of Literacy – Harvey J. Graff, Alison Mackinnon, Bengt Sandin & Ian Winchester (toim.). *Understanding Literacy in its Historical Contexts. Socio-Cultural History and the Legacy of Egil Johansson*. Nordic Academic Press 2009, 99–119
- Lindquist, Björn. Kungl. Sällskapet Pro Patrias tidiga historik, ledning och förvaltning. Teoksessa Erik Amnå (toim.). *För det allmänna bästa. Ett kungligt sällskap mellan stat och marknad under 250 år*. Kungl. Sällskapet Pro Patria 1766–2016. Kungl. Sällskapet Pro Patria & Atlantis 2016, 191–199
- Lindroth, Sten. Naturvetenskaperna och kulturkampen under frihetstiden. *Lychnos, lärdomshistoriska samfundets årsbok 1957–1958*. 1958, 181–193
- Lindroth, Sten. Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Historia 1739–1818. I:1 & I:2 *Tiden intill Wargentins död (1783)*. Kungl. Vetenskapsakademien 1967(a)
- Lindroth, Sten. Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Historia 1739–1818. II *Tiden 1783–1818*. Kungl. Vetenskapsakademien 1967(b)
- Lindroth, Sten. *Svensk lärdomshistoria. Frihetstiden*. P. A. Norstedt & Söners förlag 1978 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb107471-faksimil>)
- Lindroth, Sten. *Svensk lärdomshistoria. Gustavianska tiden*. P. A. Norstedt & Söners förlag 1981 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb107472-faksimil>)
- Lindvall, Anne-Christine. *Anpassade för tillfället. Bruket av personvers i Norrköpings tidningar 1760 till 1869*. Linköpings universitet, Institutionen för Tema 2004
- Lizéll, G. Johan Gustaf Bergius. *Svenskt biografiskt lexikon* 3. 1922, 577
- Ljunggren, Gustaf. *Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död. Första delen. Inledning. Kellgren. Leopold. Thorild. Till och med 1792*. C. W. K. Gleerup. 1873
- Loos, Viggo. *En avisa genom två sekler. Norrköpings tidningar 1758–1958*. Norrköpings tidningar 1958
- Lottum, Jelle van & Poulsen, Bo. Estimating levels of numeracy and literacy in the maritime sector of the North Atlantic in the late eighteenth century. *Scandinavian Economic History Review* 59(1). 2011, 67–82 (<https://doi.org/10.1080/03585522.2011.541124>)
- Louekari, Sami. *Hyödyn politiikka. Kokemäenjokilaakson ympäristöhistoriaa 1720–1850*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica edita 365. Turun yliopisto 2013 (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5472-8>)
- Loukola, Olli. Concern for the Needs of Others – From Charity and Philanthropy to the End of the Welfare State. Teoksessa Kari Nevalainen (toim.). *Justice, Charity, and the Welfare State: Moral and Social Dimensions*. Acta Philosophica Fennica 68. 2001, 89–116
- Lundby, Knut. Introduction: ‘Mediatization’ as a key. Teoksessa Knut Lundby (toim.). *Mediatization. Concept, changes, consequences*. Peter Lang Publishing 2009, 1–18
- Lundby, Knut. Mediatization of Communication. Teoksessa Knut Lundby (toim.). *Mediatization of Communication*. De Gruyter Mouton 2014, 3–35

- Lundell, Patrik. Upplysningen i provinsen. Om läroståndet i Linköping på 1790-talet. *Scandia* 63(1). 1997, 47–76
- Lundell, Patrik. *Pressen i provinsen. Från medborgerliga samtal till modern opinionsbildning 1750–1850*. Nordic Academic Press 2002
- Lundell, Patrik. Participation, representation and media system: Habermasian paths to the past. *Culture Unbound. Journal of Current Cultural Research* 2. 2010, 435–447
- Lundell, Patrik. From enlightened participation to liberal professionalism. On the historiography of the press as a resource for legitimacy. Teoksessa Anders Ekström et al. (toim.). *History of Participatory Media. Politics and Publics, 1750–2000*. Routledge studies in cultural history 13. Routledge 2011, 10–19
- Lundell, Patrik. Historiska vägar i offentlighetsteorin. Teoksessa Marie Cronqvist, Johan Jarlbrink & Patrik Lundell (toim.). *Mediehistoriska vändningar*. Mediehistoriskt arkiv 25. Lunds universitet 2014, 175–190 (<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/mediehistoriska-vandningar/>)
- Lundell, Patrik, Salmi, Hannu, Edoff, Erik, Marjanen, Jani, Paju, Petri & Rantala, Heli (toim.). *Information Flows across the Baltic Sea. Towards a Computational Approach to Media History*. Mediehistoriskt arkiv 56. Föreningen Mediehistoriskt arkiv 2023 (<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/information-flows-across-the-baltic-sea-towards-a-computational-approach-to-media-history/>)
- Lundin, Eliz. *Postvägar. Postkontor och postgårdar i 1750-talets Sverige*. Meddelanden från Postmuseum 43. Postmuseum & Vägverkets museum 1998
- Lundin, Gustav. *Kurortens besökare i äldre tid. En studie om gästerna vid Sätra Brunn 1796 och 1841*. B-uppsats. Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala Universitet 2020 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-413710>)
- Lundström, Gunilla. Otto Sylwan. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Presshistoriens pionjärer*. Sylwan. Den svenska pressens historia 18. 2009, 51–58
- Lundström, Gösta. Carl Nyrén. *Svenskt biografiskt lexikon* 27. 1990–1991, 740
- Lundström, Hans. Record longevity in Swedish cohorts born since 1700. Teoksessa Bernard Jeune & James W. Vaupel (toim.). *Exceptional Longevity: From Prehistory to the Present*. Monographs on Population Aging 2. Odense University Press 1995, 67–74
- Lunelund, Birgit. Peter Johan Bladh och Svenska Ostindiska Compagniet åren 1766–84. Teoksessa *Historiska och litteraturhistoriska studier* 16. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 281. 1940, 298–341 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022540>)
- Lunt, Peter & Livingstone, Sonia. Is 'Mediatization' the New Paradigm for Our Field? A Commentary on Deacon and Stanyer (2014, 2015) and Hepp, Hjarvard and Lundby (2015). *Media, Culture & Society* 38(3). 2016, 462–70 (<https://doi.org/10.1177/0163443716631288>)

- Luttinen, Rauno. Läskunnighet och undervisning i Finland före folkskoleväsendet. Teoksessa Mauno Jokipii & Ilkka Nummela (toim.). *Ur nordisk kulturhistoria. Läskunnighet och folkbildning före folkskoleväsendet. XVII Nordiska historikermötet. Jyväskylä 1981. Mötesrapport III. Studia Historica Jyväskyläensia* 22,3. Jyväskylän yliopisto 1981, 225–261
- Lyons, Martyn. *A History of Reading and Writing In the Western World*. Palgrave Macmillan 2010
- Löf, Axel Em. *Kristinehamns historia II. Jorden. Staden. Styrelsen*. 1949
- Lönnroth, Erik. *Den stora rollen. Kung Gustaf III spelad av honom själv*. Norstedts 1986
- McCullough, Michael E. *The Kindness of Strangers. How a Selfish Ape Invented a New Moral Code*. Basic Books 2020
- McDowell, Paula. Mediating media past present. Towards a genealogy of "print culture" and "oral tradition". Teoksessa Clifford Siskin & William Warner (toim.). *This is enlightenment*. The University of Chicago Press 2010, 229–246
- McDowell, Paula. Media and Mediation in the Eighteenth Century. *Oxford Handbook Topics in Literature*. 2017
(<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935338.013.46>)
- McLuhan, Marshall. *Understanding Media. The Extensions of Man*. (Kriittinen editio, toim. W. Terrence Gordon. Alkuperäinen julkaisu 1964). Gingko press 2003
- McNeely, Ian F. The Intelligence Gazette (intelligenzblatt) as a Road Map to Civil Society. Information Networks and Local Dynamism in Germany, 1770s–1840s. Teoksessa Frank Trentmann (toim.) *Paradoxes of Civil Society. New Perspectives on Modern German and British History*. Berghahn Books 2000, 135–156
- McNeely, Ian. *The Emancipation of Writing. German Civil Society in the Making, 1790s–1820s*. University of California Press 2003.
- Madison, Michael J. The Republic of Letters and the Origins of Scientific Knowledge Commons. Teoksessa Madelyn Rose Sanfilippo, Brett M. Frischmann & Katherine J. Strandburg (toim.). *In Governing Privacy in Knowledge Commons*. Cambridge University Press. 2021, 151–184
(<https://doi.org/10.1017/9781108749978.007>)
- Magnusson, Lars. *Äran, korruptionen och den borgerliga ordningen*. Atlantis 2001
- Malin, Aarno & Kaukoranta, Toivo. Vähäkырöläisen talonpojan Heikki Yrjänänpöika Pukin suomenkieliset muistiinpanot vuosilta 1664–1684. *Virittäjä* 31(1–3). 1927, 110–136.
- Malmberg, Tarmo. Suomalaisen mediatutkimuksen historiaa 2: Sanomalehtiopillista mediahistoriaa. *Media & Viestintä* 42(3). 2019, 213–217
(<https://doi.org/10.23983/mv.85782>)
- Malmquist, Jan-Eric. Lunstedtarna. Teoksessa Ulla Carlsson & Karl Erik Gustafsson (toim.). *Den moderna dagspressen 350 år*. Nordicom-Sverige 7. 1996, 93–103

- Malmquist, Jan-Eric. Mer än ett bibliografiskt liv. Bernhard Lundstedt som person och yrkesman. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Presshistoriens pionjärer*. Sylwan. Den svenska pressens historia 18. 2009, 17–49
- Malmstedt, Göran. *Helgdagsreduktionen. Övergången från ett medeltida till ett modernt ått i Sverige 1500–1800*. 1994
- Malmstedt, Göran. Frihetstidens karismatiska kungar. Teoksessa Börje Harnesk (toim.). *Maktens skiftande skepnader. Studier i makt, legitimitet och inflytande i det tidigmoderna Sverige*. Institutionen för historiska studier, Umeå universitet 2003, 75–89
- Malmström, Bernhard Elis. Grunddragen af svenska vitterhetens historia. Akademiska föreläsningar. Första delen. Stjernhjelms – frihetstiden. Teoksessa *Bernhard Elis Malmströms samlade skrifter*. Första bandet. N. M. Lindh 1866
- Malmström, Bernhard Elis. Grunddragen af svenska vitterhetens historia. Akademiska föreläsningar. Andra delen. Gustaf III och hans tidevarf. Teoksessa *Bernhard Elis Malmströms samlade skrifter*. Andra bandet. N. M. Lindh 1867
- Malmström, Carl Gustaf. *Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statshvälfningen 1772. Fjärde delen*. Andra upplagan delvis omarbetad (1. editio 1874). P. A. Norstedt & söner 1899
(<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:eod-333>)
- Malmström, Carl Gustaf. *Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statshvälfningen 1772. Sjätte delen*. Andra upplagan delvis omarbetad omarbetad (1. editio 1877). P. A. Norstedt & söner 1901
(<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:eod-335>)
- Manheim, Ernst. Die Träger der öffentlichen Meinung; Studien zur Soziologie der Öffentlichkeit. Teoksessa Norbert Schindler (toim.). *Aufklärung und öffentliche Meinung: Studien zur Soziologie der Öffentlichkeit im 18. Jahrhundert*. (Alkuperäinen julkaisu 1933.) Frommann-Holzboog 1979
- Manninen, Sami. Kirjoitusvapaus ja valtiopäiväjulkisuus. Vuoden 1766 painovapausasetuksen tarkastelua. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.). *Sananvapaus Suomessa*. Tampere University Press 2015, 15–44
- Manninen, Turo. Viestintä rituaalina, näkemyksiä lehdistötutkimuksen metodeista. Teoksessa Jorma Keränen, Erkki Markkanen, Ilkka Nummela, Toivo Nygård & Heikki Rantatupa (toim.). *Historioitsija – taaksepäin katsova profeetta. Mauno Jokipiille omistettu juhlakirja*. Studia historica jyvaskyläensia 30. Jyväskylän yliopisto 1984, 169–173
- Mansén, Elisabet. *Ett paradis på jorden. Om den svensk kurortskulturen 1680–1880*. Atlantis 2001
- Marjanen, Jani. *Den ekonomiska patriotismens uppgång och fall. Finska hushållningssällskapet i europeisk, svensk och finsk kontext 1720–1840*. Helsingin yliopisto 2013 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9560-3>)
- Marjanen, Jani. Pro Patria orden och medborgerlig aktivering från frihetstid till gustaviansk tid. Teoksessa Erik Amnå (toim.). *För det allmänna bästa. Ett*

- kungligt sällskap mellan stat och marknad under 250 år. Kungl. Sällskapet Pro Patria 1766–2016. Kungl. Sällskapet Pro Patria & Atlantis 2016, 33–46*
- Marjanen, Jani. *Ekonomisk patriotism och civilsamhälle. Finska hushållningssällskapets politiska språkbruk i europeisk kontext 1720–1840. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 220. Finska Vetenskaps-Societeten 2022* (<https://doi.org/10.54572/ssc.179>)
- Markussen, Ingrid. The development of writing ability in the Nordic countries in the Eighteenth and Nineteenth centuries. *Scandinavian Journal of History* 15(1–2). 1990, 37–63 (<https://doi.org/10.1080/03468759008579189>)
- Martin, Shannon E. Newspaper History Traditions. Teoksessa Shannon E. Martin & David A. Copeland (toim.). *The Function of Newspapers in Society: A Global Perspective*. Praeger 2003, 1–11
- Melander, Björn & Olsson, Björn. Inledning. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 13–21
- Melander, Björn. Öl, pottaska och narkomani. 250 år av folkupplysning I almanackan. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 207–236
- Melander, Toini. Suomen virsikirjojen kalendaariot ja niiden ajantiedot. Teoksessa Kustaa Vilkuna et al. (toim.). *Suomen almanakan juhlakirja*. 1957, 25–48
- Melberg, Arne. *Realitet och utopi. Utkast till en dialektisk förståelse av litteraturens roll i det borgerliga samhällets genombrott*. Rabén & Sjögren 1978
- Melin, Vuokko. *Lukutaidon opetus Suomessa*. Acta Universitatis Tamperensis A261. Tampereen yliopisto 1989
- Melkersson, Martin. *Staten, ordningen och friheten. En studie av den styrande elitens syn på statens roll mellan stormaktstiden och 1800-talet*. Studia Historica Upsaliensia 184. Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet 1997
- Melton, James Von Horn. *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*. Cambridge University Press 2001
- Mercier-Faivre, Anne-Marie. Naissance du genre nécrologique dans la presse française. Teoksessa Samuel Baudry & Denis Reynaud (toim.). *Nouvelles formes du discours journalistique au xviiiè siècle: Lettres au rédacteur, nécrologies, querelles médiatiques*. Presses universitaires de Lyon 2018, 139–158 (<https://doi.org/10.4000/books.pul.31613>)
- Michelland, Claire. *Le Journal de Lyon (1784–1792). Un périodique provincial à la fin du siècle des Lumières*. Université Pierre Mendès-France, Sciences sociales & humaines 2007. (<https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-00460313>)
- Miettinen, Riikka. Vaivaiset ja työkyvyttömät uuden ajan alun maaseudulla. Teoksessa Riikka Miettinen & Ella Viitaniemi (toim.). *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. Historiallisia tutkimuksia 278. SKS 2018, 284–340
- Mikola, Marja. *Johan Julin – valistusajan luonnontutkija Oulussa*. Oulun yliopiston historian laitoksen julkaisuja, Yleinen aate- ja oppihistoria 5. 1987

- Miller, Carolyn R. Genre as Social Action & Rhetorical Community: The Cultural Basis of Genre. Teoksessa Aviva Freedman & Peter Medway (toim.). *Genre and the New Rhetoric*. Taylor & Francis 1994, 23–42 & 67–78
- Miller, Carolyn R. Genre Formation and Differentiation in New Media. Teoksessa Paul M. Rogers, David R. Russell, Paula Carlino & Jonathan M. Marine (toim.). *Writing as a Human Activity: Implications and Applications of the Work of Charles Bazerman*. University Press of Colorado 2023, 393–405. (<https://doi.org/10.37514/PER-B.2023.1800>)
- Miller, Carolyn R. & Shepherd, Dawn. Blogging as social action: A genre analysis of the weblog. Teoksessa Laura Gurak, Smiljana Antonijevic, Laurie Johnson, Clancy Ratliff & Jessica Reyman (toim.). *Into the blogosphere: Rhetoric, community, and the culture of weblogs*. University of Minnesota Libraries 2004 (<http://hdl.handle.net/11299/172818>)
- Moberg, A. Naturalhistoriska daganteckningar gjorda i Finland åren 1750–1845. *Notiser ur Sällsk. Pro Fauna et Flora Fennica förhandlingar. Bihang till Acta Societatis Scientiarum Fennica*. Tredje häftet. 1857, 95–250
- Molotch, Harvey & Lester, Marilyn. Accidents, Scandals, and Routines: Resources for Insurgent Methodology. *Critical Sociology* 25(2–3). 1999, 247–259 (<https://doi.org/10.1177/089692059902500213>)
- Mral, Brigitte. När tidningen var till för läsarna. *Lokalpress på 1700-talet*. Samfundet Örebro stads- och länsbiblioteks vänner, meddelande 45. Studier i kommunikation och medier 5. Högskolan i Örebro 1996
- Mral, Brigitte. Två tidningsstarter i Örebro. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Ständigt dessa landsortstidningar*. Sylwan 3. Nordicom-Sverige 1998, 107–122
- Muir, Edward. *Ritual in Early Modern Europe*. Second edition. Cambridge University Press 2009.
- Mulcahy, Matthew. Urban Catastrophes and Imperial Relief in the Eighteenth-Century British Atlantic World. Teoksessa Geneviève Massard-Guilbaud, Harold L. Platt & Dieter Schott (toim.). *Cities and Catastrophes. Coping with Emergency in European History*. Peter Lang 2002, 105–121
- Mulcahy, Matthew. *Hurricanes and society in the British Greater Caribbean, 1624–1783*. Early America: History, Context, Culture. The Johns Hopkins University Press 2006
- Munck, Pirjo. *Valistajista ammattimiehiksi. Toimittajien ammattilaistumisen pitkä tie 1771–1921*. Helsingin yliopisto 2016 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1983-4>)
- Murhem, Sofia. Advertising in a regulated economy: Swedish advertisements 1760–1800. *Journal of Historical Research in Marketing* 8(4). 2016, 484–506 (<https://doi.org/10.1108/JHRM-09-2015-0041>)
- Murteira, Helena. Between Despair And Hope: The 1755 Earthquake In Lisbon. Teoksessa Deborah Simonton & Hannu Salmi (toim.). *Catastrophe, Gender and Urban Experience, 1648–1920*. Routledge 2017, 42–63
- Mührmann-Lund, Jørgen. Private news: Private letters as a source of news in eighteenth-century Copenhagen newspapers. Teoksessa Sari Nauman &

- Helle Vogt (toim.). *Private/Public in 18th-Century Scandinavia*. Cultures of early modern Europe. Bloomsbury Academic 2021, 81–97 (<https://doi.org/10.5040/9781350224926.ch-4>)
- Münch, Roger Intelligencers and advertisers. Teoksessa Graeme Dunphy & Andrew Gow (toim.). *Encyclopedia of Early Modern History Online*, Brill 2015 (http://dx.doi.org/10.1163/2352-0272_emho_COM_021483)
- Mårdsjö, Karin. Sparsamt, nyttigt och effektivt. Husliga handböcker i ett historiskt perspektiv. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 305–321
- Mårdsjö, Karin & Selander, Staffan. Sunt, lämpligt och nyttigt. Folkhälsans reglering under 250 år. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 277–303
- Mårtenson, G. "Du Mennisko-wän. har Gud gifwit dig at dela af...". *Julen* 1938. 1938, 25–26
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Maria Abrahamintytär. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 4.5.2001 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005531>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Maria Andersintytär. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 4.5.2001 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008582>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Norell, Ingeborg. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 28.2.2001 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005538>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Sveidel, Eva Elisabet. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 4.5.2001 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000259>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli. Dickman, Anna Henrikintytär. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 6.6.2003 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008645>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli. Henrik Olofinpoika ja Maria Johanintytär. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 8.6.2004 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005532>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Leena Juhanintytär. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 21.3.2005 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005524>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Maria Nilsintytär. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 11.10.2005 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005123>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Paajatar, Kaarina. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 3.4.2006 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005541>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Smedberg, Elisabet. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 23.3.2007 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005559>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli. Susanna Juhanintytär. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 23.3.2007 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005563>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli. Haka, Erkki Jaakonpoika. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS (4.5.2001) 9.1.2015 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005512>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Maria Juhanintytär. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS (11.10.2005) 9.1.2019 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005534>)
- Mäkelä-Alitalo, Anneli & Häyrynen, Maunu. Ehrenmalm, Georg. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 6.6.2003 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008558>)

- Mäkeläinen, Eva-Christina. *Säätyläisten seuraelämä ja tapakulttuuri 1700-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella*. Historiallisia tutkimuksia 86. SHS 1972
- Mäkinen, Ilkka. "Nödvändighet af LainaKirjasto". *Modernin lukuhulun tulo Suomeen ja lukemisen instituutiot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 668. SKS 1997
- Mäkinen, Ilkka. Kirjoitustaidon leviämisen herättämiä epäluuloja 1800-luvun Suomessa. *Historiallinen Aikauskirja* 105(4). 2007, 402–419
- Mäkinen, Ilkka. Kirjastot ennen kansallisuusaatetta: yleisten kirjastojen esihistoria 1800-luvun alkuun. Teoksessa Ilkka Mäkinen (toim.). *Suomen yleisten kirjastojen historia*. BTJ kustannus 2009, s. 13–72
- Mäkinen, Ilkka. *Lukuhulun historia*. Mediapinta [2023]
- Mäkinen, Susanna. *Stability and variation in the genre of runaway slave notices in American newspapers 1704–1865*. Turun yliopiston julkaisuja B:Humaniora 580. Turun yliopisto 2022 (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8873-0>)
- Mäntylä, Ilkka. *Tornion kaupungin historia I osa 1621–1809*. 1971
- Mäntylä, Ilkka. *Suomalaisen juoppouden juuret. Viinanpoltto vapauden aikana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 423. SKS 1985
- Mäntylä, Ilkka. *Kruunu ja alamaisten nälkä. 1690-luvun katovuosien verotulojen vähennys Pohjanmaalla ja esivallan vastatoimenpiteet*. Scripta historica XIII. Acta Societatis Historicae Ouluensis. Oulun historiaseura 1988
- Mäntylä, Ilkka. *Porvoon kaupungin historia II 1602–1809*. Porvoon kaupunki 1994
- Mäntyniemi, Päivi. Kuinka Pohjolan maanjärityksiä havaittiin entisaikaan? *Geologi* 65(5). 2013, 132–141
- Mäntyniemi, Päivi. *Macroseismology in Finland from the 1730s to the 2000s. Part 2: From an Obligation of the Learned Elite to Citizen Science*. *Geophysica* 52(2). 2017, 23–41
- Nenonen, Marko. *Vesiltä pyörille. Suuret maantiet 1550–1800*. Teoksessa Tapani Mauranen (toim.). *Maata, jättä, kulkijoita. Tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860*. Tielaitos & Edita 1999, 167–273
- Neuvonen, Riku. *Sananvapauden historia Suomessa*. Gaudeamus 2018
- Niemelä, Jari. *Vain hyödynkö tähden? Valistuksen ajan hyötyajattelun, luonnontieteen ja talouspolitiikan suhde Pehr Adrian Gaddin elämäntyön kautta tarkasteltuna*. Historiallisia tutkimuksia 199. Suomen Historiallinen Seura 1998 (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000044>)
- Niinimäki, Pirjo-Liisa. *Hartolan vaimosta jäi vain tuohivirsu. Lissabonin maanjärityksen ajanmerkkejä Suomessa*. Teoksessa Hannu Salmi (toim.). *Lopun alku. Katastrofien historiaa ja nykypäivää*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 39. 1996, 41–60
- Niinimäki, Pirjo-Liisa. *Arkkiveisut lehdistön edeltäjinä Suomessa 1600- ja 1700-luvuilla*. *Tiedotustutkimus* 21(3). 1998, 36–53 (<https://doi.org/10.23983/mv.61392>)
- Niinimäki, Pirjo-Liisa. *Saa veisata omalla pulskalla nuotillansa. Riimillisen laulun varhaisvaiheet suomalaisissa arkkiveisuissa 1643–1809*. Suomen Etnomusikologisen Seuran julkaisuja 14. Acta Electronica Universitatis

- Tamperensis 593. Tampereen yliopisto 2007 (<http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-6851-3>)
- Nilsén, Per. Att "stoppa munnen till på bespottare". Den akademiska undervisningen i svensk statsrätt under frihetstiden. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin Serien I Rättshistorisk bibliotek 59. Bandet. 2001
- Nilsson, Anna. *Lyckans betydelse : sekularisering, sensibilisering och individualisering i svenska skillingtryck 1750–1850*. Agerings bokförlag 2012
- Nilsson, A. Hammar & Svante Norrhem. Servants as creditors. Navigating the moral economy of an early modern aristocratic household. *Scandinavian Journal of History* 47(4). 2022, 480–516 (<https://doi.org/10.1080/03468755.2022.2074096>)
- Nilsson, Lars. The End of a pre-industrial Pattern: The Great Fires of Sundsvall and Umeå in 1888. Teoksessa Martin Körner (toim.). *Destruction and Reconstruction of Towns. Destruction by Earthquakes, Fire and Water. Volume 1*. Verlag Paul Haupt 1999, 277–292
- Nilsson, Ruth. *Kvinnosyn i Sverige. Från drottning Kristina till Anna Maria Lenngren*. 1973
- Noponen, Ilkka. Tärisee se maa Suomessakin. *Suomen kuvalehti* 50(46). 1966, 39–40
- Nord, David Paul. *Communities of Journalism. A History of American Newspapers and Their Readers*. University of Illinois Press 2001
- Nordberg, Karin & Olsson, Björn. Det talade ordets sakprosa. Föredraget och populärföreläsningen. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 151–205
- Nordin, Jonas. *Ett fattigt men fritt folk. Nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2000
- Nordin, Jonas. *Frihetstidens monarki. Konungamakt och offentlighet i 1700-talets Sverige*. Atlantis 2009 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-31251>)
- Nordin, Jonas. En revolution i tryck. Tryckfrihet och tryckproduktion i Sverige 1766–1772 och däromkring. *Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok 2020*. 2020, 87–112 (<https://journals.lub.lu.se/vsl/issue/view/3416>)
- Nordin-Pettersson, B. S. K. Svenska Vetenskapsakademiens äldre prisfrågor och belöningar. *Kungl. Svenska vetenskapsakademiens årsbok 1959*. 1959, 435–516
- Nordmark, Dag. Teater utanför Stockholm. Teoksessa Sven Åke Heed (toim.). *Ny svensk teaterhistoria 1. Teater före 1800*. Gidlunds förlag 2007, 218–238
- Nordmark, Dag. Ett värmländskt upplysningsorgan. Om Carlstads Wecko-Tidningar 1774–1789. *Presshistorisk årsbok 2017*. 2017 (a), 115–127
- Nordmark, Dag. När tidningen kom till sta'n. Karlstads kommun 2017 (b) (<https://karlstad.se/globalassets/filer/uppleva/kultur/karlstads-historia/nordmark-nar-tidningen-kom-till-stan.pdf>)

- Norrman, Ragnar. *Konserverade änkor och kvinnor på undantag. Prästänkornas villkor i Uppsala stift 1720–1920 – från änkehjälp till änkepension*. *Studia Historico-Ecclesiastica Upsaliensia* 36. 1993
- Nuotio, Antero. Kirjalliset viikkolehdet uranuurtajina. Kirja-arvostelun alkuaskeleita I. *Uusi Suomi* 8.5.1967 (a)
- Nuotio, Antero. Kaunokirjallisuus epäluulon kohteena. Kirja-arvostelun alkuaskeleita II. *Uusi Suomi* 10.5.1967 (b)
- Nuotio, Antero. Moraalista ja esteettistä kritiikkiä. Kirja-arvostelun alkuaskeleita III. *Uusi Suomi* 17.5.1967 (c)
- Nurmiainen, Jouko. *Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessa kielessä*. *Bibliotheca Historica* 122. SKS 2009
- Nyberg, Paul. En festdag på Sarvlax anno 1778. Teoksessa Oscar Nikula & Olof Mustelin (toim.). *Böcker och människor. Hyllningskrift till Carl-Rudolf Gardberg 9 september 1958*. *Skrifter utgivna av Historiska Samfundet i Åbo* 6. 1958, 161–167.
- Nygren, Rolf. Vuoden 1766 painovapausasetus historiallisessa ja oikeudellisessa kontekstissa. Teoksessa Kristina Örtenhed & Bertil Wennberg (toim.). *Sananvapaus 250 vuotta. Painovapaus ja julkisuus Ruotsissa ja Suomessa – elävä perintö vuodelta 1766*. *Sveriges riksdag*. 2018, 167–203
- Nygård, Toivo. *Kustaa III. Vallanomaava mutta alamaisilleen armollinen kuningas*. *Historiallisia Tutkimuksia* 224. SKS 2005
- Nyman, Elmar. *Indragningsmakt och tryckfrihet 1785–1810*. 1963
- Nyman, Magnus. *Press mot friheten. Opinionsbildning i de svenska tidningarna och åsiktsbrytningar om minoriteter*. *Studier i idé- och lärdomshistoria* Nr 3. Institutionen för idé- och lärdomshistoria vid Uppsala Universitet 1988
- Nyman, Magnus. *Upplysningens spegel. Götheborgs Allehanda om Frankrike och världen 1774–1789*. *Atlantis* 1994
- Nyrén, Ulf. Från utrotning till utbredning. Den svenska vargstammen som historiskt allmoge- och överhetsprojekt. *Historisk Tidskrift* 132(3). 2012, 365–391
- Nøding, Aina. *Vittige kameleoner. Litterære tekster i norske adresseaviser, 1763–1769*. *Acta Humaniora* 304. Universitetet i Oslo, Det humanistiske fakultet 2007
- Nøding, Aina. Hva er et 1700-tallstidskrift? Teoksessa Eivind Tjønneland (toim.). *Opplysningens tidsskrifter. Norske og danske periodiske publikasjoner på 1700-tallet*. Fagbokforlaget 2008, 3–14
- Nøding, Aina. Avisene som kameleoner. Teoksessa Martin Eide (toim.). *Norske presses historie. Bind 1 En samfunnsmakt blir til 1660–1880*. 2010, 311–325
- Oakley, Stewart P. Gustavus III and Finland in 1775. *Scandinavian Studies* 51(1). 1979, 1–12
- Odén, Birgitta. *Äldre genom tiderna. Årande och äldrepolitik som en historiker ser det*. Carlssons 2012
- Odhner, C. T. *Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering. Första delen 1771–1778*. P. A. Norstedt & Söners förlag 1885

- Odhner, C. T. *Sveriges politiska historia under konung Gustaf III:s regering. Andra delen 1779–1787*. P. A. Norstedt & Söners förlag 1896
- Ogilvie, Brian. Correspondence Networks. Teoksessa Bernard Lightman (toim.). *A Companion to the History of Science*. John Wiley & Sons 2016, 358–371
- Oja, Linda. *Kärt besvär. Vägledning till supplikmaterial i myndighetsarkiven*. Landsarkivets i Uppsala småskrifter 11. Riksarkivet 2020
- Olivecrona, K. *Om dödsstraffet. Andra fullständigt omarbetade, betydligt tillökade upplagan*. W. Schultz 1891
- Olsson, Björn. *Att torgföra vetenskap. Det vetenskapliga föredragets och populärföreläsningens teori, praktik och kultur*. Svensk sakprosa 24. Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk 1998
- Olsson, Martin. *Kalmar gamla stads kyrkor. 1. Storkyrkan*. Småland band III:2. Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium 158. Kungl. vitterhets historie och antikvitets akademien 1974
- Orgad, Shani. *Media representation and the global imagination*. Polity 2012
- Orgad, Shani & Seu, Irene Bruna. The Mediation of Humanitarianism: Toward a Research Framework. *Communication. Culture & Critique* 7(1). 2014, 6–36 (<https://doi.org/10.1111/cccr.12036>)
- Oscarsson, Ingemar. *"Fortsättning följer"*. *Följetong och fortsättningsroman i dagspressen till ca 1850*. Press & litteratur 11. LiberLäromedel 1980
- Oscarsson, Ingemar. 1700-talets periodiska press. Teoksessa Ulf Teleman (toim.). *Det offentliga språkbruket och dess villkor i Sverige under 1700-talet*. Nordlund 7. Lunds universitet, institutionen för nordiska språk 1985, 79–97
- Oscarsson, Ingemar. Nyhetsförmedling och nyhetsberättande i svensk 1790-talspress. Teoksessa Christina Sjöblad et al. (toim.). *I lärdomens trädgård. Festskrift till Louise Vinge 24/11 1996*. Litteratur teater film, nya serien 15. Lund University Press 1996, 332–350
- Oscarsson, Ingemar. Svensk landsortspress 1732–1809. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Ständigt dessa landsortstidningar*. Sylwan 3. Nordicom-Sverige 1998, 13–43
- Oscarsson, Ingemar. Med tryckfrihet som tidig tradition. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Den svenska pressens historia I. I begynnelsen (tiden före 1830)*. Ekerlids 2000, 98–215
- Oscarsson, Ingemar. Sillfiske och yttrandefrihet. En incident från den svenska tryckfrihetens år 1. Teoksessa Ulla Carlsson (toim.). *Pennan, Penningen & Politiken. Medier och medieföretag förr och nu*. Nordicom 2003 (a), 237–250
- Oscarsson, Ingemar. "Rikets frihet, Borgerlig Frihet, Skrif-Frihet". Gjørwell och Den politiske Aristarchus 1769–72. Teoksessa Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt (toim.). *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*. Skrifter utgivna af Svenska litteratursällskapet i Finland 649. SLS & Bokförlaget Atlantis 2003 (b), 315–338 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022620>)
- Oscarsson, Ingemar. *Från statstidning till akademitidning (1734–1809)*. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Världens äldsta. Post-*

- och Inrikes Tidningar under 1600-, 1700-, 1800-, 1900- och 2000-talen. Atlantis 2005, 131–236
- Oscarsson, Ingemar. Pressen. Teoksessa Jakob Christensson (toim.). *Signums svenska kulturhistoria. Gustavianska tiden*. 2007, 50–87
- Otava, T. K. Antti Lizelius ja hänen ”Suomenkieliset Tietosanomansa”. *Suomi* V:11:1. 1931
- Owen, David. *English Philanthropy 1660–1960*. The Belknap Press of Harvard University Press 1964
- Overhoff, Jürgen. Philanthropism. Teoksessa Graeme Dunphy & Andrew Gow (toim.). *Encyclopedia of Early Modern History Online*. 2015 (http://dx.doi.org/10.1163/2352-0272_emho_COM_025508)
- Paavolainen, Pentti. *Suomen teatterihistoria*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 53. 2016 (<https://disco.teak.fi/teatteri/>)
- Paju, Petri, Edoff, Erik, Lundell, Patrik, Marjanen, Jani, Rantala, Heli & Salmi, Hannu, Vesanto Aleks. Tidningstexter över Östersjön: En databas av delat innehåll mellan Finland och Sverige. *Historisk tidskrift för Finland* 107(2). 2022, 192–211 (<https://journal.fi/htf/article/view/122146>)
- Paju, Petri, Rantala, Heli & Salmi, Hannu. Towards an Ontology and Epistemology of Text Reuse. Cycles of Information Flows in Finnish Newspapers and Journals, 1771–1920 – Estelle Bunout, Maud Ehrmann & Frédéric Clavert (toim.). *Digitised Newspapers – A New Eldorado for Historians? Reflections on Tools, Methods and Epistemology*. Studies in Digital History and Hermeneutics 3. De Gruyter 2023, 253–273 (<https://doi.org/10.1515/9783110729214-012>)
- Pakkasvirta, Jussi. Mitä Anderson tarkoittaa ”kuvitellulla yhteisöllä”? *Tieteessä tapahtuu* 37(6). 2019, 49–52
- Paku, Gillian. Anonymity in the Eighteenth Century. *Oxford handbooks online*. 2015 (<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935338.013.37>)
- Palkisto, Janne: Tonsättaren-klarinetisten Bernhard Crusell som välgörare i Sverige i början av 1800-talet. Käännös ruotsiksi Tove Djupsjöbacka. *Svensk tidskrift för musikforskning* 102. 2020, 67–84 (<http://musikforskning.se/stm-sjm/node/310>)
- Palkisto, Janne. Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusellin ammatillinen toiminta ja vuorovaikutus Ruotsissa 1795–1833. Turun yliopiston julkaisuja B568. Turun yliopisto 2021 (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8733-7>)
- Pallaskallio, Ritva & Nordlund, Taru. Maaseututekstistä uutistekstiksi – sosiolingvistiikan ja diskurssintutkimuksen rajapinnalla. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.). *Kirjoitettu vuorovaikutus*. Tietolipas 260. SKS 2018, 217–248
- Park, Robert E. Introduction. Teoksessa Hughes, Helen MacGill. *News and the human interest story*. Greenwood Press 1968, xi–xxiii
- Parland-von Essen, Jessica. Bokauktionerna i Helsingfors under 1700-talet. Teoksessa Nina Edgren-Henrichson et al. (toim.). *I trädgården, i biblioteket i världen. Festkrift till Rainer Knäpas den 19 februari 2006*. Söderströms & Atlantis 2006, 131–143

- Parland-von Essen, Jessica. Kirjanomistus kulttuurihistoriallisen tutkimuksen kohteena. Helsinkiläiset ja heidän kirjansa 1700-luvulla. Teoksessa Cecilia af Forselles & Tuija Laine (toim.). *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja 20. SKS 2008, 10–34
- Pasay, Sarah Linden. *A loyal public against an evil enemy?: Comparing how Russia, Denmark, and Poland were communicated as the other in the Swedish Posttidningar during times of war, 1699–1743*. Studentuppsats. Uppsala universitet 2012 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-175308>)
- Pasay, Sarah Linden. *Stable Media in the Age of Revolutions: Depictions of Economic Matters in British and Swedish State Newspapers, 1770–1820*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Economic History 108. 2017 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-312465>)
- Persson, Bodil E. B. Barnkvävning och plötslig spädbarnsdöd (=SIDS). *Scandia* 62(2). 1996, 195–219, 363–364
- Persson, Johan. *Nyttigt frågeställande. En studie av Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens prisfrågor 1761–1772*. C-uppsats. Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala universitet 2021 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-443817>)
- Persson, Mathias. *Det nära främmande. Svensk lärdom och politik i en tysk tidning 1753–1792*. Uppsala Studies in History of Ideas 40. Uppsala universitet 2009
- Persson, Mathias. Sanning och lydnad. Carl Christoffer Gjörwell som gustaviansk propagandist. *Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria* 2018. 2018, 157–176 (<https://tidskriftenlychnos.se/article/view/21309>)
- Persson, Mathias. *Det villrådiga samhället. Kungliga Vetenskapsakademiens politiska och ekonomiska ideologi, 1739–1792*. Nordic Academic Press 2020 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-495752>)
- Peters, John Durham & Rothenbuhler, Eric W. (1989). The Reality of Construction. Teoksessa Herbert W. Simons (toim.). *Rhetoric in the Human Sciences*. Sage 1989, 11–27
- Peterson, Bo. "Yppighets Nytt och Torftighets Fägnad" Pamflettdebatten om 1766 års överflödsförordning. *Historisk Tidskrift* 104(1). 1984, 3–46
- Peterson, Sonya. Prints and Attraction in Eighteenth-Century Stockholm. Teoksessa Göran Rydén (toim.). *Sweden in the Eighteenth-Century World. Provincial Cosmopolitans*. Ashgate 2013, 147–174
- Peterson, Sonya. *Konst i omlopp. Mening, medier och marknad i Stockholm under 1700-talets senare hälft*. Makadam förlag 2014 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-100419>)
- Petrat, Gerhardt. Verselbständigung und Perspektive: der gegenwärtige Stand der Intelligenzblatt-Forschung. Teoksessa Sabine Doering-Manteuffel, Joseph Mančal & Wolfgang Wüst (toim.). *Pressewesen der Aufklärung. Periodische Schriften im Alten Reich*. Colloquia Augustana 15. Akademie Verlag 2001, 131–146

- Petré, Torsten. *Uppsala under merkantilismens och statskontrollens tidsskede 1619–1789*. Uppsala stadshistoria III. 1958
- Pettegree, Andrew. *The Invention of News. How the World Came to Know About Itself*. Yale University Press 2014
- Piela, Ulla. "Konsti elää kauwwan". Parantaminen Suomessa varhaismodernilta ajalta nykypäivään. Teoksessa Markku Hokkanen & Kalle Kananoja. *Kiistellyt tiet terveyteen. Parantamisen monimuotoisuus globaalihistoriassa*. Historiallisia tutkimuksia 273. SKS 2017, 83–129
- Pietilä, Jyrki. *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000*. Jyväskylän studies in humanities 111. Jyväskylän yliopisto 2008 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3454-5>)
- Pietilä, Jyrki. Lehdistön tutkimus. Teoksessa Vesa Heikkinen et al. (toim.). *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Gaudeamus 2012, 594–598
- Pietilä, Kauko. *Formation of the newspaper. A theory*. Acta Universitatis Tamperensis. Ser A. vol 119. Tampereen yliopisto 1980
- Pietilä, Kauko. *Reason of Sociology: George Simmel and Beyond*. Sage Publications 2011
- Pietilä, Veikko. Tiedon siirtoa vai yhteisyyttä? *Tiedotustutkimus* 4(4). 1981, 36–48 (<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/73411>)
- Pietilä, Veikko. *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Vastapaino 1997
- Pietilä, Veikko. Julkiso ja yleisö. *Tiedotustutkimus* 22(3). 1999, 4–13 (<https://doi.org/10.23983/mv.62812>)
- Pietilä, Veikko. "Matti Matalaisen" julkea ehdotus ja vähän muutakin. *Tiedotustutkimus* 29(4). 2006, 41–57 (<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62401>)
- Pietilä, Veikko & Ridell, Seija. Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* 21(1). 1998, 95 (<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/61350>)
- Pietilä, Veikko & Ridell, Seija. Yleisö käsitystapojen ristiaallokossa & Yleisöt yhtenä jos toisenakin & Näkökohtia julkisuudesta. Teoksessa *Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri. Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Media Studies. Tampereen yliopisto, tiedotusopinlaitos 2010, 295–370
- Pollmann, Judith. Archiving the Present and Chronicling for the Future in Early Modern Europe. *Past and Present* 230(Supplement 11). 2016, 231–252 (<https://doi.org/10.1093/pastj/gtw029>)
- Popkin, Jeremy D. Periodical Publication and the Nature of Knowledge in Eighteenth-Century Europe. Teoksessa Donald R. Kelley & Richard H. Popkin (Toim.) *The shapes of knowledge from the renaissance to the enlightenment*. International archives of the history of ideas 124. 1991, 203–213
- Prescott, Andrew. Searching for Dr. Johnson: The Digitisation of the Burney Newspaper Collection. Teoksessa Siv Gøril Brandtzæg, Paul Goring &

- Christine Watson (toim.). *Travelling Chronicles. News and Newspapers from the Early Modern Period to the Eighteenth Century*. Library of the Written Word 66, The Handpress World 51. Brill 2018, 51–71
(https://doi.org/10.1163/9789004362871_004)
- Pulma, Panu. *Köyhäinhoidon järjestelyt Porvoon hiippakunnassa vapaudenajalla*. Painamaton lisensiaattityö. Helsingin yliopisto 1982
- Pulma, Panu. *Fattigvården i Borgå stift under frihetstiden*. Teoksessa *Oppdaginga av fattigdomen. Sosial lovgiving i Norden på 1700-talet*. Publikation, Det nordiska forskningsprojektet Centralmakt och lokalsamhälle - beslutsprocess på 1700-talet 2. Universitetsforlaget 1983, 363–406
- Pulma, Panu. *Fattigvård i frihetstidens Finland. En undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle*. Historiallisia Tutkimuksia 129. Suomen historiallinen Seura 1985
- Pulma, Panu. *Vaivaisten valtakunta*. Teoksessa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan kirjallisuus. Sosiaalipolitiikka, sosiaaliturva 1. Sosiaaliturvan keskusliitto 1994, 15–70
- Qvarnström, Sofi. *Opinionskamp i skogsfrågan. Bolag och bönder i jämtländsk dagspress 1894*. Teoksessa Erik Nydahl & Jonas Harvard (toim.). *Den nya staten. Ideologi och samhällsförändring kring sekelskiftet 1900*. Nordic Academic Press 2016, 213–241
- Qvarsell, Roger. *Vårdens idéhistoria*. Carlssons 1991
- Rantala, Heli. "Porthanin lehti" ja otteita sen myöhemmästä elämästä. *Auraica. Scripta a Societate Porthan edita* 9. 2018, 59–65
(<https://journal.fi/aur/article/view/78061>)
- Rantala, Heli, Salmi, Hannu, Vesanto, Alekski & Ginter Filip. *Tekstien pitkä elämä: Ajassa liikkuvat tekstit suomalaisessa sanomalehdistössä 1771–1920*. *Ennen ja nyt* 19(2). 2019
(<https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108926>)
- Rantanen, Päivi. *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 690. SKS 1997
- Rantanen, Terhi. *Lehdistön historiasta viestinnän historioihin*. Teoksessa *Ihmiset mediat ja merkitykset*. Helsingin yliopiston viestinnän laitos, julkaisuja 2B/1/94. Yliopistopaino 1994, 81–93
- Rantanen, Terhi. *Sanomalehtiopista tiedotusoppiin. Miten historia katosi suomalaisesta viestinnän tutkimuksesta*. *Tiedotustutkimus* 19(1). 1996, 40–52 (<https://doi.org/10.23983/mv.63217>)
- Reiff, Mary Jo & Bawarshi, Anis. *Introduction: From Genre Turn to Public Turn: Navigating the Intersections of Public Sphere Theory, Genre Theory, and the Performance of Publics*. Teoksessa Mary Jo Reiff & Anis Bawarshi (toim.). *Genre and the performance of publics*. Utah State University Press 2016, 3–15

- Rein, Gabriel. Materialier till utredande af Finlands statistik. I. Kuopio län. *Bidrag till Finlands naturkännedom, etnografi och statistik*, Tionde häftet. 1864
- Renvall, Mika. Suomentajan alkusanat. Teoksessa John Dewey. *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Vastapaino 2006, 7–10
- Reuterswärd, Elisabeth. *Ett massmedium för folket. Studier i de allmänna kungörelsernas funktion i 1700-talets samhälle*. Studia Historica Lundensia 2. Historiska institutionen vid Lunds universitet 2001
- Reuterswärd, Elisabeth. Nyheter från predikstolen. *Kyrkohistorisk årsskrift* 2002. Skrifter utgivna av Svenska Kyrkohistoriska Föreningen 1:102. 2002, 35–44
- Rimm, Anna-Maria. *Elsa Fougt, Kungl. boktryckare: Aktör i det litterära systemet ca 1780–1810*. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 59. 2009 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-108077>)
- Rimpiläinen, Olavi. *Suomalainen hautauspuhe puhtasoppisuuden aikana*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 88. 1973
- Ringblom, Anders. Vers i svensk press 1760–1809. Andra delen dokumentation 1. Högskolan i Växjö, Institutionen för svenska, litteratur och kommunikation 1981
- Ripatti-Torniainen, Leena. *Ihminen julkisessa maailmassa. Näkökulmia julkista toimijaa ja julkison muodostumista koskeviin käsityksiin*. Jyväskylä Studies in Humanities 201. Jyväskylän yliopisto 2013 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5136-8>)
- Robbins, Kevin C. The Nonprofit Sector in Historical Perspective: Traditions of Philanthropy in the West. Teoksessa Walter W. Powell & Richard Steinberg (toim.) *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. 2006, 13–31
- Roberts, Michael J. D. Head versus Heart? Voluntary Associations and Charity Organization in England, c. 1700–1850. Teoksessa Hugh Cunningham & Joanna Innes (toim.). *Charity, Philanthropy and Reform: From the 1690s to 1850*. Macmillan 1998, 66–86
- Rommi, Pirkko. En tidnings innehåll ur pressmonografisk synpunkt. Teoksessa Rolf Torstendahl (toim.). *Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt. Föredrag vid Nordiska fackkonferensen för historisk metodlära på Hässelby slott 4–6 maj 1967*. Studier i historisk metod 3. 1968, 99–105
- Rommi, Pirkko. "Kvantitatiivinen analyysi". Teoksessa *Suomen historian jatkokoulutusseminaari 1973*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 2. 1973, 102–109
- [Rosenblad, Bernhard]. *Några ord om publicitetens uppkomst och öden i Sverige, i synnerhet emellan 1719 och 1772, jemte en blick på detta tidevarf*. 1824
- Rosengren, Cecilia. Offentlighet & publicitet. Teoksessa Jonas Hansson & Kristiina Savin (toim.). *Svenska begreppshistorier*. Fri tanke 2022, 461–470
- Rothentbuhler, Eric W. From media events to ritual to communicative form. Teoksessa Nick Couldry, Andreas Hepp & Friedrich Krotz (toim.). *Media events in a global age*. Routledge 2010, 61–75

- Rozakou, Katerina. Philanthropy. Teoksessa Antonio De Lauri (toim.). *Humanitarianism: Keywords*. Brill 2020, 156–158 (https://doi.org/10.1163/9789004431140_073)
- Rumar, Lars. Arkivens källor till Post- och Inrikes Tidningars historia. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Perspektiv på Post- och Inrikes Tidningar*. Sylwan 1. Nordicom-Sverige 1998, 107–110
- Runefelt, Leif. Från yppighets nytta till dygdens försvar – den frihetstida debatten om lyx. *Historisk tidskrift* 124(2). 2004, 203–224
- Runefelt, Leif. *Dygden som välståndets grund. Dygd, nytta och egennytta i frihetstidens ekonomiska tänkande*. Acta universitatis Stockholmiensis 43. Stockholms universitet 2005 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-14689>)
- Runefelt, Leif. Nyttan och ära – frihetstidens ekonomiska debatt. Teoksessa Anders Björnsson & Lars Magnusson (toim.). *Jordpäron. Svensk ekonomihistorisk läsebok*. 2011, 201–212
- Runefelt, Leif. *Att hasta mot undergången. Anspråk, flyktighet, förställning i debatten om konsumtion i Sverige 1730–1830*. Nordic Academic Press 2015
- Runefelt, Leif. *Några ögonblicks förundran. Marknaden för ambulerande underhållning i Sverige 1760–1880*. Nordic Academic Press 2022
- Runefelt, Leif & Sjöström, Oskar. Förmoderna offentligheter. En introduktion. Teoksessa Runefelt, Leif & Sjöström, Oskar (toim.). *Förmoderna offentligheter. Arenor och uttryck för politisk debatt 1550–1850*. Nordic academic press 2014, 7–20
- Ruotsalainen, Esa. *Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian entiteetit 1731–1799*. Pro gradu, Helsingin yliopisto 2018 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201806142664>)
- Ruuth, Martti. Åbo Tidningar Porthanin aikaisen valistususkonnollisuuden kuvastimena. *Historiallinen Aikakauskirja* 27(4). 1929, 276–289
- Rydén, Per. *Allmänningen. Inledande studier i pressvetenskap*. Press & litteratur 16. Avd. för pressforskning, Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet 1991
- Rydén, Per. Post- och Inrikes Tidningars plats i den svenska presshistorien. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Perspektiv på Post- och Inrikes Tidningar*. Sylwan 1. Nordicom-Sverige 1998, 49–60
- Rydin, Herman Ludvig: *Om yttrandefrihet och tryckfrihet. Försök till belysning af svenska press-lagstiftningen*. 1859
- Rydström, Jens & Tjeder, David. *Kvinnor, män och alla Andra. En svensk genushistoria*. Studentlitteratur 2009
- Sahlin, Gunnar. *Författarrollens förändring och det litterära systemet 1770–1795*. Stockholms universitet 1989
- Sahlström, Nils. *Falu stads historia. Stadsplaner och stadsbild i Falun 1628–1850*. [1961]
- Sallnäs, Birger. Jönköping från frihetstidens början till kommunalreformen 1862. Teoksessa Göran Rystad, Birger Sallnäs & Lars Wessman. *Jönköpings stads historia. Del II*. 1965, 281–531

- Salmelin, Pentti. Problem vid pressmonografisk forskning. Teoksessa Rolf Torstendahl (toim.) *Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt. Föredrag vid Nordiska fackkonferensen för historisk metodlära på Hässelby slott 4–6 maj 1967*. Studier i historisk metod 3. 1968, 94–98
- Salmi, Hannu. *What is Digital History?* Polity 2021
- Salmi, Hannu, Paju, Petri, Rantala, Heli, Nivala, Asko, Vesanto, Alekski & Ginter, Filip. The reuse of texts in Finnish newspapers and journals, 1771–1920: A digital humanities perspective. *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 53(1). 2020, 14–28
(<https://doi.org/10.1080/01615440.2020.1803166>)
- Salmi, Hannu, Nivala, Asko, Rantala, Heli, Sippola, Reetta, Vesanto, Alekski & Ginter, Filip. Återanvändningen av text i den finska tidningspressen 1771–1853. *Historisk Tidskrift för Finland* 103(1). 2018, 46–76
(<https://journal.fi/htf/article/view/80405>)
- Salo, Ulla-Maija. Simalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbäck (toim.). *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Nuorisotutkimusseura 2015, 166–190
- Salokangas, Raimo. Historiallisesta tiedotustutkimuksesta. *Tiedotustutkimus* 7(1). 1984, 52–54
- Salokangas, Raimo. Context comes first – or does it? Teoksessa Raimo Salokangas, James Schwoch & Kalle Virtapohja (toim.). *Writing Media Histories: Nordic Views*. Publications of the Department of Communication, University of Jyväskylä 17. University of Jyväskylä. 1997, 33–56
- Salokangas, Raimo. Media History Becomes Communication History – or Cultural History? *Nordicom Review* 23(1–2). 2002, 101–105
(<https://doi.org/10.1515/nor-2017-0324>)
- Salokangas, Raimo. Mediahistorian tutkimuskohdetta etsimässä. Aatehistorian materiaalista kohti viestintähistoriaa. *Historiallinen Aikakauskirja* 103(4). 2005, 483–492
- Salokangas, Raimo. Tekstit, kontekstit ja poikittaistatse mediahistorian kohtauspaikalla. Teoksessa Erkkä Railo & Paavo Oinonen (toim.), *Media historiassa*. Historia mirabilis 9. Turun historiallinen yhdistys 2012(a), 25–46
- Salokangas, Raimo. The Media – Material for Historical Studies and a Research Object. Teoksessa Juha Herkman, Taisto Hujanen & Paavo Oinonen (toim.). *Intermediality and Media Change*. Tampere University Press 2012(b), 72–90 (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8963-1>)
- Salokangas, Raimo. Media muuttuu ja muuttaa. *Historiallinen aikakauskirja* 112(2). 2014, 244–245
- Salokangas, Raimo & Tommila, Päiviö. Press History Studies in Finland - Past and Present. *Scandinavian Journal of History* 7(1–4). 1982, 49–73
(<https://doi.org/10.1080/03468758208579000>)
- Salokas, Eino. Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana. *Suomi* 5:3:I. SKS 1923

- Salvatici, Silvia. *A History of Humanitarianism, 1755–1989: In the Name of Others*. Manchester University Press 2019
- Sandblad, Henrik. Linneansk pastoral. En miljöstudie kring Clas Bjerkander. Teoksessa Gunnar Eriksson, Tore Frängsmyr & Magnus von Platen (toim.). *Vetenskapens träd. Idéhistoriska studier tillägnade Sten Lindroth* 2.XII.1974. W&W serien 376. Wahlström & Widstrand 1974, 117–156
- Sandelin, L. H. Eräs ”ihmeellinen tapaus” vuodelta 1770. Teoksessa *Satakunta. Kotiseutututkimuksia II*. Satakuntalainen osakunta 1911, 64–77
- Sandin, Bengt. *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan. Folkundervisning och barnuppfostran i svenska städer 1600–1850*. Arkiv avhandlingsserie 22. 1986
- Sandklef, Albert. *Äldre biskötsel i Sverige och Danmark. Bidrag till kännedomen om sydskandinavisk biskötsel före mitten av 1800-talet*. Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och vitterhets-samhälles handlingar 5. följd, ser. A. band 6. N:o 3. 1937
- Sandlund Gäfvert, Elisabeth & Torbacke, Jarl. Hundred years of Swedish press history, *Scandinavian Journal of History* 7(1–4). 1982, 31–48 (<https://doi.org/10.1080/03468758208578999>)
- Sandström, E. Piirteitä Suomen kruununmetsämaitten asutuksesta. *Suomen Maamittari-Yhdistyksen Aikakauskirja* 23(3). 1914, 69–86
- Sarkamo, Jaakko. *Verohintojen vahvistamiskokoukset Uudenmaan-Hämeenlinnan sekä Kymenkartanon-Savon lääneissä vuosina 1731–1774*. Helsingin yliopisto, painamaton lisensiaattityö. 1970
- Savin, Kristiina. *Fortunas Klädnader. Lycka, olycka och risk i det tidigmoderna Sverige*. Sekel 2011
- Savin, Kristiina. Paintings in the Heart. Early Modern Swedish Broadside Ballads of Wonders and Accidents. *ARV Nordic Yearbook of Folklore* 74. 2018, 71–86
- Savolainen, Panu. Suuren kaupunkipalon varalta...: Palovakuuttaminen yhteisöllisenä käytäntönä eräässä ruotsalaisessa kaupungissa vuosina 1785–1807. *Ennen ja nyt* 14(3). 2014 (<https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108589>)
- Savolainen, Panu. *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. Bibliotheca Sigillumiana 2. Sigillum 2017
- Scarlett, Ashley & Zeilinger, Martin. Rethinking Affordance. *Media Theory Journal* 3(1). 2019, 1–48 (<https://journalcontent.mediatheoryjournal.org/index.php/mt/article/view/78>)
- Schilling, Lothar. ‘Intelligencers’ (advertisement sheets) as Media of State-Related Knowledge? Teoksessa Lothar Schilling & Jakob Vogel (toim.). *Transnational Cultures of Expertise. Circulating State-Related Knowledge in the 18th and 19th Centuries*. *Colloquia Augustana* 36. 2019, 65–87
- Schneider, Robert A. *The Ceremonial City: Toulouse Observed, 1738–1780*. Princeton University Press 1995
- Schudson, Michael. *The Power of News*. Harvard University Press 1995

- Schudson, Michael. *The Sociology of News*. W. W. Norton & Company 2003
- Schück, H. Skrifter i Svensk Literaturhistoria. *Samlaren* 8. 1887, 111–157
(<http://runeberg.org/samlaren/1887/0115.html>)
- Sennefelt, Karin. Frihetstidens politiska kultur. Teoksessa Jakob Christensson (toim.). *Signums svenska kulturhistoria. Frihetstiden*. Signum 2006, 17–49
- Sennefelt, Karin. *Politikens hjärta. Medborgarskap, manlighet och plats i frihetstidens Stockholm*. Stockholms stads monografiserie 216. Stockholmia förlag 2011
- Sennefelt, Karin. Runaway Colours. Recognisability and Categorisation in Sweden and Early America, 1750–1820. Teoksessa Göran Rydén (toim.). *Sweden in the Eighteenth-Century World: Provincial Cosmopolitans*. Ashgate 2013
- [Sepelius, Lars / Celsius, Olof]. Dissertatio historico-literaria de novellis historicis, quam cons. ampl. fac. phil. acad. Ups. præsiede ... Olavo O. Celsio ... pro gradu pub. bonorum exam. modeste subjecit stipendiarius regius, Laur. Ad. Sepelius, Roslagus, in aud. Car. maj. d. [XXIII] Maji h. a. m. s. a. MDCCLII (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-348001>)
- Shevelov, Kathryn. *Women and print culture. The construction of femininity in the early periodical*. Routledge 1989
- Shoemaker, Robert B. *Gender in English Society, 1650–1850. The emergence of separate spheres?* Longman 1998
- Sidnell, Jack & Enfield, N. J. The ontology of action, in interaction. Teoksessa N. J. Enfield, P. Kockelman, & Jack Sidnell (toim.). *The Cambridge Handbook of Linguistic Anthropology*. Cambridge University Press 2014, 423–446
- Silander, Alpo. Eräs sanomistomme uranaukaisijain aikuinen käsinkirjoitettu lehti. *Historiallinen Aikakauskirja* 1(6). 1903, 189–198
- Silander, Alpo. Antti Litzelius ja Suomenkieliset Tietosanomat. *Valvoja* 38(8). 1918 s. 371–382
- Silén, Daniela. *Rollidiktens jag. Aspekter på svenskspråkiga rolldikter från Bellman till Runeberg*. Helsingin yliopisto 2017 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3013-6>)
- Silva, Marisa Torres da. Regular Letters-Writers: Meanings and Perceptions of Public Debate. Teoksessa Cavanagh, Allison & Steel, John (toim.). *Letters to the Editor. Comparative and Historical Perspectives*. Palgrave Macmillan 2019, 9–23
- Simmel, Georg. Pieni sosiologia. Suomentanut Kauko Pietilä. Tutkijaliiton julkaisu 93. Tutkijaliitto 1999
- Simonsen, Anders. *Bland hederligt folk. Organiserat sällskapsliv och borgelig formering i Göteborg 1755–1820*. Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg 27. 2001
- Simonson, Örjan. När posten höll tempot i medielandskapet: Postväsendet kring sekelskiftet 1700. Teoksessa Solveig Jülich, Patrik Lundell & Pelle Snickars (toim.). *Mediernas kulturhistoria*. Mediehistoriskt arkiv 8. Statens ljud- och bildarkiv 2008, 249–274
(<http://mediehistorisktarkiv.se/bocker/mediernas-kulturhistoria/>)

- Simonson, Örjan. The Swedish Empire and Postal Communications: Speed and Time in the Swedish Post Office, c. 1680–1720. Teoksessa Heiko Droste (toim.). *Connecting the Baltic area: The Swedish Postal System in the Seventeenth Century*. Södertörn Academic Studies 42, Södertörn Studies in History 9. Södertörns högskola 2011, 49–98
- Sirén, Bille. Vilka är "vi"?: En studie av banal nationalism i svenska dagstidningar från 1805. Studentuppsats, Södertörns högskola 2019 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-38284>)
- Sjöberg, Maria. Anna Hammar-Rosén. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon* 8.3.2018 (<https://www.skbl.se/sv/artikel/AnnaHammarRosen>)
- Sjöström, Carl. *Blekingiska nationen 1698–1900. Biografiska och genealogiska anteckningar jemte historik*. 1901
- Skovgaard-Petersen, Vagn. Literacy in the Nordic countries 1550–1900: A comparative study. *Scandinavian Journal of History* 15(1–2). 1990, 1–5 (<https://doi.org/10.1080/03468759008579187>)
- Skuncke, Marie-Christine. Den svenska demokratidebatten 1766–1772. Teoksessa Rur Boström Andersson (toim.). *Ordets makt och tankens frihet. Om språket som maktfaktor. Humanistdagarna vid Uppsala universitet* 1999. Uppsala universitet 1999, 283–294
- Skuncke, Marie-Christine. Medier, mutor och nätverk. Teoksessa Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt (toim.). *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*. Skrifter utgivna af Svenska litteratursällskapet i Finland 649. SLS & Bokförlaget Atlantis 2003, 255–286 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022620>)
- Skuncke, Marie-Christine. Press and the political culture in Sweden at the end of the Age of liberty. Teoksessa Hans-Jürgen Lüsebrink & Jeremy D. Popkin (toim.). *Enlightenment, Revolution and the periodical press*. Studies on Voltaire and the Eighteenth Century 2004:06. 2004, 81–101
- Skuncke, Marie-Christine. Teater och opera. Teoksessa Jakob Christensson (toim.). *Signums svenska kulturhistoria. Frihetstiden*. Signum 2006, 459–495
- Skuncke, Marie-Christine. Frihetstidens teaterliv i Stockholm & Gustaviansk teater. Teoksessa Sven Åke Heed (toim.). *Ny svensk teaterhistoria 1. Teater före 1800*. Gidlunds förlag 2007, 165–217
- Skuncke, Marie-Christine. Freedom of the press and social equality in Sweden, 1766–1772. Teoksessa Pasi Ihalainen, Michael Bregnsbo, Karin Sennnefelt & Patrik Winton (toim.). *Scandinavia in the age of revolution. Nordic political cultures 1740–1820*. Ashgate 2011, 133–144
- Skuncke, Marie-Christine. Painovapaus vuosien 1760–1762 ja 1765–1766 valtiopäivillä. Teoksessa Kristina Örtenhed & Bertik Wennberg (toim.). *Sananvapaus 250 vuotta. Painovapaus ja julkisuus Ruotsissa ja Suomessa – elävö perintö vuodelta 1766*. Sveriges riksdag. 2018 (a), 109–143
- Skuncke, Marie-Christine. Elsa Fougé. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon* 8.3.2018 (b) (<https://www.skbl.se/sv/artikel/ElsaFougé>)
- Skuncke, Marie-Christine & Ivarsdotter, Anna. *Svenska operans födelse. Studier i gustaviansk musikdramatik*. Atlantis 1998

- Snellman, A. H. *Pohjalaisen osakunnan historia II. 1721–1827*. Otava 1891
- Snickare, Märten. *Enväldets riter. Kungliga fester och ceremonier i gestaltning av Nicodemus Tessin den yngre*. 2. painos. Raster förlag 2001
- Snickars, Pelle. Media and mediatization. Alessandro Arcangeli, Jörg Rogge & Hannu Salmi (toim.). *The Routledge companion to cultural history in the western world*. Routledge 2020, 488–506
- Soininen, Gunnar. Suomalaisen almanakan lääketieteellisistä kirjoituksista. Teoksessa Kustaa Vilkuna et al. (toim.). *Suomen almanakan juhlakirja*. 1957, 97–106
- Sommerville, C. John. *The News Revolution in England. Cultural dynamics of daily information*. Oxford University Press 1996
- Sorvali, Satu. Onko syytä suuttua? Ärtymyksen ilmaisu 1890-luvun yleisönosastoissa. *Ennen ja nyt* 19(2). 2019 (<https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108928>)
- Sorvali, Satu. ”Pyydän nöyrimmästi sijaa seuraavalle” – Yleisönosaston synty, vakiintuminen ja merkitys autonomian ajan Suomen lehdistössä. *Historiallinen Aikakauskirja* 118(3). 2020, 324–339
- Sorvali, Satu. Ärtymyksen merkitykset ja motiivit 1890-luvun Suomen lehtiartikkeleissa ja yleisönosastokirjoituksissa. *Jargonia* 39. 2022 (a) (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202208294397>)
- Sorvali, Satu. Äkäiset akat ja kiivaat herrat. Sukupuoli ja luokka ärtymystä määrittävinä tekijöinä 1890-luvun lehtikirjoituksissa. *Ennen ja nyt* 22(3). 2022 (b) (<https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.112320>)
- Sorvali, Satu. Kynäsotien aikakausi: 1890-luvun suomalaislehdistön valta ja vastuu riitakirjoitusilmiössä. *Media & Viestintä* 46(1). 2023, 23–43 (<https://doi.org/10.23983/mv.128224>)
- Squibbs, Richard. *Urban Enlightenment and the Eighteenth-Century Periodical Essay. Transatlantic Retrospects*. Palgrave MacMillan 2014
- Stadin, Kekke. *Promenerandets historia. Från kungligt framträdande till folknöje*. Monografier utgivna av Stockholms stad 273. Stockholmia förlag 2023
- Staf, Nils. *Nödhjälpskassan i Stockholm 1759–1959*. Almqvist & Wiksell 1959
- Starck, Ilona. ”Then Swänska Argus” varhaisemman vapaudenajan kuvaajana. *Historiallinen Aikakauskirja* 5(2). 1907, 62–78
- Starck, Nigel. Naissance du genre nécrologique dans la presse britannique. Teoksessa Samuel Baudry & Denis Reynaud (toim.). *Nouvelles formes du discours journalistique au xviiiè siècle: Lettres au rédacteur, nécrologies, querelles médiatiques*. Presses universitaires de Lyon 2018, 129–139 (<https://doi.org/10.4000/books.pul.31613>)
- Stark, Laura. Maalaisrahvaan kirjoitusmotivaatio ja asenteet kirjoitustaitoa kohtaan 1840–1890-luvun Suomessa. *Kasvatus & Aika* 2(3). 2008, 49–66 (<https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68184>)
- Stark, Laura. *The Limits of Patriarchy. How Female Networks of Pilfering and Gossip Sparked the First Debates on Rural Gender Rights in the 19th-Century Finnish Language Press*. Studia Fennica Ethnologica 13. SKS 2011 (<https://doi.org/10.21435/sfe.13>)

- Stark, Laura. An Early Virtual Community Resists Secularization. Wolmar Schildt-Kilpinen's *Kansan Lehti* 1868–1870. *Ethnologia Fennica* 40. 2013 (a), 6–22
- Stark, Laura. Itseilmaisun into ja lehdistön portinvartijat. Teoksessa Lea Laitinen & Kati Mikkola (toim.) *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. SKS 2013 (b), 145–177
- Stark, Laura. Toimittajien ja itseoppineiden maaseutukirjeenvaihtajien suhde osana suomenkielisen lehdistön nousuna 1847–1865. *Historiallinen Aikakauskirja* 111(1). 2013 (c) 28–42
- Stark, Laura. Vanhat sanomalehdet uutena lähdeaineistona kansan elämän tutkimuksessa. Teoksessa Tuomas Hovi et al. (toim.). *Viisas matkassa, vara laukussa. Näkökulmia kansanperinteen tutkimukseen*. Folkloristiikan julkaisuja 3. Turun yliopisto 2013 (d), 229–254
- Stark, Laura. The Rise of Finnish-Language Popular Literacy Viewed through Correspondence to Newspapers 1856–70. Teoksessa Ann-Catrine Edlund, Lars-Erik Edlund & Susanne Haugen (toim.). *Vernacular Literacies - Past, Present and Future*. Northern Studies Monographs 3, Vardagligt skriftbruk 3. Umeå University and the Royal Skyttean Society 2014, 261–277
- Steinby, Torsten. Bernhard Lundstedts kartläggning av den svenska pressen i Finland. Teoksessa Torsten Steinby (toim.). *Historiska och litteraturhistoriska studier* 51. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 471. 1976, 197–214 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022752>)
- Stenberg, Göran. *Döden dikterar. En studie av likpredikningar och gravtal från 1600- & 1700-talen*. Atlantis 1998
- Stenius, Henrik. *Friwilligt jämlikt samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genombrott*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 545. SLS 1987 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022702>)
- Stenius, Henrik. Kansalainen. Teoksessa Matti Hyvärinen et al. (toim.). *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino 2003, 309–362
- Stolpe, P. M. *Dagspressen i Danmark, dens vilkaar og personer indtil midten af det attende aarhundrede. Andet bind*. Samfundet til den danske litteratur fremme 1879
- Strand, Karin. *Brott, tiggeri och brännvoinets fördärv. Studier i socialt orienterade visor i skillingtryck*. Skrifter utgivna av Svenskt visarkiv 41. Gidlunds förlag 2016
- Strand, Karin. *En botfärdig synderskas svanesång. Barnamord i skillingtryck mellan visa och verklighet*. Skrifter utgivna av Svenskt visarkiv 47. Gidlunds förlag 2019
- Stålhane, Henning. *Gustaf III:s bosättning, brudfärd och biläger*. Kulturhistorisk skildring. 1946
- Stålmarch, Torkel. *Tankebyggare 1753–1762. Miljö- och genrestudier*. Acta universitatis stockholmiensis, Stockholm Studies in History of Literature 29. 1986

- Stålmarch, Torkel. Gustaf Regner. *Svenskt biografiskt lexikon* 29. 1995–1997, 732
- Suikkari, Risto. *Paloturvallisuus ja kaupunkipalot Suomen pikkukaupungeissa – historiasta nykypäivään*. Oulun Yliopiston arkkitehtuurin osasto julkaisu A42. Oulun yliopisto 2007 (<http://urn.fi/urn:isbn:9789514286995>)
- Sumiala, Johanna. *Median rituaalit. Johdatus media-antropologiaan*. Vastapaino 2010.
- Sumiala, Johanna. *Media and ritual : death, community and everyday life*. Routledge 2013
- Sumiala, Johanna & Lounasmeri, Lotta. Melkein kuolematon johtaja. Presidentti Kekkonen hautajaiset rituaalisena mediatapahtumana. *Lähikuva* 29(2). 2016, 6–21 (<https://doi.org/10.23994/lk.58875>)
- Sundberg, Kerstin. Some reflections on the peasant's relationship to written documents in agrarian society. Teoksessa Klaus-Joachim Lorenzen-Schmidt & Bjørn Poulsen (toim.). *Writing peasants. Studies on peasant literacy in early modern Europe*. Landbohistorisk selskab 2002, 19–32
- Sunde, Jørn Øyrehagen. The business of charity and the charity of business. Donations in the Norwegian merchant town of Bergen in the seventeenth and eighteenth centuries. Teoksessa Ole-Albert Rønning, Helle Møller Sigh (toim.). *Donations, Inheritance and Property in the Nordic and Western World from Late Antiquity until Today*. Routledge Studies in Cultural History. Routledge 2017, 234–250
- Suolahti, Gunnar. *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla*. WSOY 1919
- Suolahti, Gunnar. *Elämää Suomessa 1700-luvulla*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 544. SKS 1991
- Suova, Eino. 1600- ja 1700-lukujen sanomalehtikollegiot. Teoksessa *Yhteiskunta. Yhteiskunnallisen korkeakoulun vuosikirja II. 25-vuotisjulkaisu*. 1950, 138–163
- Suova, Eino. *Aurora-seuran sanomalehti 1771–78. Sanomalehtiopillinen tutkimus*. Turun yliopiston julkaisuja B:XLI. Turun yliopisto 1952
- Swahn, Jan-Öjvind. *Jubelfest*. Cygnus förlag 1963
- Svanfeldt, Gunnar. *Posten 1768–1769 och dess författare. Ett litteraturhistoriskt bidrag till studiet av frihetstidens sista skede*. Geber 1937
- Swanson, Alan. M. Rousseau, Hr. Kexél, and "Sterbhus-kammereraren Mulplus". *Scandinavian Studies* 61(1). 1989, 12–27 (<https://www.jstor.org/stable/40919005>)
- Swanson, Alan. Plays and Politics in Eighteenth Century Sweden. *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 24(2). 2003, 161–173 (<https://ugp.rug.nl/tvs/article/view/10636>)
- Swanson, Alan. Kongl. Svenska theaterns Almanach 1779–1789 as a Resource for Gustavian Theater History. *Scandinavian Studies* 79(2). 2007, 103–150 (<https://www.jstor.org/stable/40920741>)
- Swanson, Alan. Olof Åhlström and Popular Music-Making in Eighteenth-Century Sweden. *Scandinavian Studies* 81(1). 2009, 73–94 (<https://www.jstor.org/stable/40920838>)
- Svensson, Jan. *Kommunikationshistoria. Om kommunikationsmiljön i Sverige under fem sekler*. Studentlitteratur 1988

- Svensson, Jan. *Fattigvårdens texter – en studie av den socialpolitiska diskursen i Sverige under 1700- och 1800-talet*. Svensk sakprosa 9. Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk 1997
- Svensson, Jan. Fattigvårdsfrågan som diskursordning. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 401–442
- Svensson, Jan, Josephson, Olle & Selander, Staffan. *Svensk sakprosa – en projektbeskrivning*. Svensk sakprosa 1. Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk 1996
- Svensson, Sten. Den Svenska Riten grundas. Teoksessa Dan Eklund, Sten Svensson & Hans Berg (toim.). *Hertig Carl och det svenska frimureriet*. Frimureriska Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff 2010, 41–55
- Sydow, Waldemar von. *Annonstens historia i Sverige intill år 1700*. 1929
- Sylwan, Otto. *Sveriges periodiska litteratur under frihetstidens förra del (till mitten af 1750-talet)*. 1892
- Sylwan, Otto. Nils von Oelreich såsom Censor librorum. *Historisk tidskrift* 13. 1893 (a), 123–156 (<http://runeberg.org/ht/1893/0127.html>)
- Sylwan, Otto. P. J. Höppener, en publicist på sjuttonhundratalet. *Historisk tidskrift* 13. 1893 (b), 319–354 (<http://runeberg.org/ht/1893/0323.html>)
- Sylwan, Otto. Vår första dagliga tidning. *Ord och Bild* 3. 1894, 496–504 (<http://runeberg.org/ordochbild/1894/0546.html>)
- Sylwan, Otto. Frihetstidens politiska press. Några konturer. *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, ny serie*. 1895, 443–460
- Sylwan, Otto. *Svenska pressens historia till statshvälfningen 1772*. 1896
- Sylwan, Otto. Till Utile Dulcis historia. *Samlaren* 28. 1907, 230–241 (<http://runeberg.org/samlaren/1907/0238.html>)
- Sylwan, Otto. Stockholms-Posten och Kellgren. *Samlaren* 30. 1909, 1–32 (<http://runeberg.org/samlaren/1909/0009.html>)
- Sylwan, Otto. Till svensk biografis historiografi. *Samlaren, ny följd* 16. 1935, 90–112 (<http://runeberg.org/samlaren/1935/0098.html>)
- Sylwan, Otto. När Leopold var tidningsman. *Ord och Bild* 55(10). 1936, 559–560 (<http://runeberg.org/ordochbild/1936/0615.html>)
- Syrjämaa, Taina. Vallan juhlat. Teoksessa Taina Syrjämaa (toim.). *Vallan juhlat. Juhlivan vallan kulttuuri antiikista nykypäivään*. Kirja-Aurora 2003, 7–13
- Söderberg, Johan. *Civilisering, marknad och våld i Sverige 1750–1870. En regional analys*. Acta universitatis stockholmiensis. Stockholm Studies in Economic history 18. 1993
- Söderberg, Tom. *Försäkringsväsendets historia i Sverige intill Karl Johanstiden*. Wessmans skandinaviska försäkringsfond 1935
- Söderberg, Tom. *Den namnlösa medelklassen. Socialgrupp två i det gamla svenska samhället*. Bonniers 1956
- Söderhjelm, Alma. *Sverige och den franska revolutionen: bidrag till kännedom om Sveriges och Frankrikes inbördes förhållande i slutet av 1700-talet. 2, Förmyndarregeringens tid 1792–1796*. Söderström 1924.

- Sörlin, Sverker. *De lärdas republik. Om vetenskapens internationella tendenser*. Liber-Hermods 1994
- Tandefelt, Henrika. Prins Gustafs resa i Bergslagen år 1768. Kronprinsen som politisk aktör under frihetstidens slut. Teoksessa Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt (toim.). *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*. Skrifter utgivna af Svenska litteratursällskapet i Finland 649. SLS & Bokförlaget Atlantis 2003, 229–252 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022620>)
- Tandefelt, Henrika. Historia och myt i Gustaf III:s kungaroll. *Historisk Tidskrift för Finland* 90(1). 2005, 44–69
- Tandefelt, Henrika. *Gustaf III inför sina undersåtar. Konsten att härska och politikens kulturhistoria*. Helsingin yliopisto 2007 (a) (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-3916-4>)
- Tandefelt, Henrika. Den politiska kulturen. Teoksessa Jakob Christensson (toim.). *Signums svenska kulturhistoria. Gustavianska tiden*. 2007 (b), 426–451
- Tandefelt, Henrika. Tacksägelser, troféer och en talmans död: politiska ceremonier och scener under krigsåren 1788–1790. *Sjuttonhundratals* 5. 2008, 25–43 (<https://doi.org/10.7557/4.2859>)
- Tarde, Gabriel. Joukko ja yleisö. (Suomennos Risto Suikkanen, alkuperäinen julkaisu 1901.) Teoksessa *Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri. Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Media Studies. Tampereen yliopisto, tiedotusopinlaitos 2010, 35–75
- Tarkiainen, Kari. *Porvoon piispa Magnus Jacob Alopaeus 1743–1818*. Historiallisia Tutkimuksia 128. SHS 1985 (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000172>)
- Teerijoki, Ilkka: Kreander, Salomon. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 4.5.2001 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002619>)
- Teerijoki, Ilkka: Carpelan, Wilhelm. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS (4.5.2001) 11.6.2014 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005925>)
- Tegnér, Elof. Folkväpningen i Sverige 1788. Anteckningar ur Gustaf III:s och G. M. Armfelts efterlemnade papper. *Historisk Tidskrift* 1. 1881, 213–246
- Thomasson, Fredrik. Gustavia Free Press? Handwritten and Printed Newspapers in the Swedish Colony Saint Barthélemy 2019. Teoksessa Heiko Droste & Kirsti Salmi-Niklander (toim.). *Handwritten Newspapers. An Alternative Medium during the Early Modern and Modern Periods*. *Studia Fennica Historica* 26. SKS 2019, 60–77 (<https://doi.org/10.21435/sfh.26>)
- Thompson, John B. *The Media and Modernity. A Social Theory of the Media*. Polity 1995
- Thompson, John B. Mediated Interaction in the Digital Age. *Theory, Culture & Society* 37(1). 2020, 3–28 (<https://doi.org/10.1177/0263276418808592>)
- Thylin-Klaus, Jennica & Holm-Cüzdan, Helena. Skriftlig produktion på svenska i Finland från medeltiden till 1860. Teoksessa Marika Tandefelt (toim.). *Finländsk svenska från medeltid till 1860. Svenskan i Finland - i dag och i går III:1*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 829. SLS 2019, 21–68

- Tiihonen, Seppo & Ylikangas, Heikki. *Virka valta kulttuuri. Suomalaisen hallintokulttuurin kehitys*. Valtionhallinnon kehittämiskeskus 1992
- Tikka, Marko. Alustus! Elämäntapahistorioitsijoista. *Alusta! Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan verkkojulkaisu* 20.9.2012 (<https://www.tuni.fi/alustalehti/2012/09/20/alustus-elamantapahistorioitsijoista/>)
- Tjønneland, Eivind. Innledning. Teoksessa Eivind Tjønneland (toim.). *Opplysningens tidsskrifter. Norske og danske periodiske publikasjoner på 1700-tallet*. Fagbokforlaget 2008, i-xvii
- Tolonen, Mikko, Lahti, Leo, Roivainen, Hege & Marjanen, Jani. Quantitative Approach to Book-Printing in Sweden and Finland, 1640–1828. *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 52(1). 2019, 57–78 (<https://doi.org/10.1080/01615440.2018.1526657>)
- Tommila, Lauri. *Sanomalehtien vaikutusalueet Suomessa 1850-luvulla kotimaanuutisten perusteella*. Painamaton pro gradu, Helsingin yliopiston maantieteen laitos 1986
- Tommila, Päiviö: Möjligheter att mäta den äldre pressens spridning och innehåll. Teoksessa Rolf Torstendahl (toim.) *Opinion och opinionsbildning som historiska forskningsobjekt*. Föredrag vid Nordiska fackkonferensen för historisk metodlära på Hässelby slott 4–6 maj 1967. *Studier i historisk metod* 3. 1968, 77–93
- Tommila, Päiviö. Lehtihistoriallisen tutkimuksen kysymyksenasettelu & Mielipiteen ongelma ja mielipidetutkimus & Uutistutkimus & Levikintutkimus. Teoksessa Päiviö Tommila & Kaija Keränen. *Lehtihistoria ja sen tutkimus*. Julkaisuja 1. Turun Yliopiston historian laitos 1974, 7–18, 26–75, 87–100
- Tommila, Päiviö. Maaseutukirjeitä tutkimaan. Teoksessa *Toimitustyön historiaa. Suomessa Lammilla 12.–14.3.1979 järjestetyn projektin keuoätsseminaarin esitelmät*. Suomen sanomalehdistö historia -projektin julkaisuja 13. SSLH-projektin neuvottelukunta 1979, 2–14
- Tommila, Päiviö. *Taustasidonnaisuus ja maailmankuva – lehdistöhistorian tutkimusongelmia*. Suomen sanomalehdistö historia -projektin julkaisuja 20. SSLH-projektin neuvottelukunta 1982 (a)
- Tommila, Päiviö. Paikallishistoriallinen tutkimus Suomessa. Paikalliskuvauksista paikallishistoriaan: paikallistutkimuksen vaiheita ennen Paikallishistoriallisen toimiston perustamista. *Historiallinen aikakauskirja* 80(4). 1982 (b), 291–311
- Tommila, Päiviö. Suomen sanomalehdistön alkuvaiheet. Teoksessa Päiviö Tommila, Lars Landgren, Lars & Pirkko Leino-Kaukiainen (toim.). *Suomen sanomalehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kustannuskiila 1988
- Torbacke, Jarl. I den offentliga delen av det publicistiska rummet. Teoksessa Karl Erik Gustafsson & Per Rydén (toim.). *Ständigt dessa landsortstidningar*. Sylwan 3. Nordicom-Sverige 1998, 45–63

- Torbacke, Jarl. *Allehanda skepnader. (Nya) Dagligt allehanda 1767–1944*. Sylwan 15. Nordicom-Sverige 2005.
- Tornberg, Matleena. Lounaissuomalaisten herännäispappien ja virsirunoilijoiden Abraham Achreniuksen ja B. J. Ignatiuksen kirjastot. Teoksessa *Studia Historica in honorem Vilho Niitemaa hänen 70-vuotispäivänään 16.3.1987*. Turun historiallinen arkisto 42. Turun historiallinen yhdistys 1987, 420–473
- Tornberg, Matleena. Ilmaston- ja sadonvaihtelut Lounais-Suomessa 1550-luvulta 1860-luvulle. Teoksessa Eero Kuparinen (toim.). *Työ tekijäänsä kiittää. Pentti Virrankoski 60 vuotta 20.6.1989*. Turun historiallinen arkisto 44. 1989
- Tremain, Catherine. Life After Death: Gender, Idealized Virtues, and the Obituary in Eighteenth-Century Newspapers. Teoksessa Simon Davies & Puck Fletcher (toim.). *News in Early Modern Europe. Currents and Connections*. Library of the Written Word, Volume: 39. Library of the Written Word - The Handpress World, Volume: 39. 2014, 175–195
- Troyansky, David G. *Old age in the old regime. Image and Experience in Eighteenth-Century France*. Cornell University Press 1989
- Trubuhovich, Ronald V. History of mouth-to-mouth rescue breathing. Part 1. *Critical Care and Resuscitation* 7. 2005, 250–257
- Trubuhovich, Ronald V. History of mouth-to-mouth rescue breathing. Part 2. *Critical Care and Resuscitation* 8. 2006, 157–171
- Tunefalk, Martin. *Äreminnen. Personmedaljer och social status i Sverige cirka 1650–1900*. Nordic Academic Press 2015
- Tuusvuori, Jarkko S. *Kulttuurilehti 1771–2007*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1131. 2007
- Tveit, Knut. The Development of Popular Literacy in the Nordic Countries. A Comparative Historical Study. *Scandinavian Journal of Educational Research* 35(4) 1991, 241–252 (<https://doi.org/10.1080/0031383910350401>)
- Töyry, Maija. *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Viestinnän julkaisuja. Helsingin yliopisto 2005
- Ullgren, Peter. *Hemligheternas brödraskap. Om de svenska frimurarnas historia*. Norstedts 2010
- Ulvros, Eva Helen. *Dansens och tidens virolar. Om dans och lek i Sveriges historia*. Historiska media 2004
- Urpilainen, Erkki. *Algot Scarin ja göötiläisen historiankirjoituksen mureneminen Ruotsissa 1700-luvun alkupuolella*. Historiallisia Tutkimuksia 171. SHS 1993 (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000038>)
- Utterström, Gustaf. *Landshövdingarnas berättelser om länens tillstånd under 1700- och 1800-talen*. Meddelanden från svenska riksarkiven för åren 1953. 1955, 68–103
- Wahl-Jorgensen, Karin. *Journalists and the public. Newsroom Culture, Letters to the Editor, and Democracy*. Hampton Press 2007

- Wahl-Jorgensen, Karin. Foreword. Teoksessa Allison Cavanagh & John Steel (toim.). *Letters to the Editor. Comparative and Historical Perspectives*. Palgrave Macmillan 2019, v-x
- [Wahlström, Jonas Gustaf]. Schantz, Johan Fredrik von. Teoksessa *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män. Trettonde bandet*. Wahlström & C. 1847, 344
- Vahtikari, Tanja ja Timo Vilén. Katse kaupunkiin. Kaupunkitapahtumat ja kaupunkien katsominen tutkimuskohteena. Teoksessa Mervi Kaarninen, Tanja Vahtikari, Timo Vilén (toim.). *Kaupunki tapahtumien näyttämönä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1423. SKS 2016, 7–31
- Vahtola, Jouko: Nylander, Johan Mattsinpoika. *Kansallisbiografia-verkkajulkaisu*. SKS 24.2.2000 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-005144>)
- Vahtola, Jouko: Hellant, Anders. *Kansallisbiografia-verkkajulkaisu*. SKS (3.1.1998) 23.11.2017 (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000017>)
- Waldstreicher, David. Rites of Rebellion, Rites of Assent: Celebrations, Print Culture, and the Origins of American Nationalism. *The Journal of American History* 82(1). 1995, 37–61 (<https://www.doi.org/10.2307/2081914>)
- Waldstreicher, David. *In the Midst of Perpetual Fetes. The Making of American Nationalism, 1776–1820*. University of North Carolina Press 1997
- Walford, Cornelius. Kings' Briefs. Their Purposes and History. *Transactions of the Royal Historical Society* Vol X. 1882, 1–74
- Valli, Pirkko. *Suomen asiat "Inrikes Tidningarissa" vuonna 1771*. Painamaton erikoistyö ylempään sanomalehtitutkintoon. Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1953
- Wallinheimo, J. W. Henrik Aspegren, Pälkäneen kirkkoherra. *Kaikuja Hämeestä, Hämmäläis-Osakunnan albumi* 7. 1908, 197–213
- Vallinkoski, Jorma. Suomen almanakat ja kalenterit 1608–1956. Teoksessa Kustaa Vilkuna et al. (toim.) *Suomen almanakan juhlakirja*. 1957, 291–367
- Walta, Matti. *Virkamiehiä 1700-luvulla. Suomen hallintovirkamiehet 1721–1808*. Verkkajulkaisu, versio 19.11.2019 (<https://sites.google.com/site/mattiwalta/httpssitesgooglecomsitemattiwaltavirkamiehet>)
- van Miert, Dirk. What was the Republic of Letters? A brief introduction to a long history (1417–2008). *Briefgeschiedenis* 204/205. Groniek 2014, 269–287 (<https://ugp.rug.nl/groniek/article/view/27601>)
- Warburg, Karl. *Anna Maria Lenngren*. Andra omarbetade upplagan utgiven till hundraårsdagen av hennes död. Albert Bonniers förlag 1917
- Warne, Albin. De första sockenbiblioteken i Sverige. *Biblioteksbladet* 23. 1938, 247–249 (<http://runeberg.org/biblblad/1938/0259.html>)
- Warner, Michael. *The Letters of the Republic: Publication and the Public Sphere in Eighteenth-Century America*. Harvard University Press, 1990
- Warner, William B. Truth and Trust and the Eighteenth-Century Anglophone Newspaper. Teoksessa Siv Gøril Brandtzæg, Paul Goring & Christine Watson (toim.). *Travelling Chronicles. News and Newspapers from the Early Modern Period to the Eighteenth Century*. Library of the Written Word 66,

- The Handpress World 51. Brill 2018, 27–48
(https://doi.org/10.1163/9789004362871_003)
- Vattula, Kaarina (toim.). Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto. Tammi 1983
- Weber, Johannes: The Early German Newspaper - A Medium of Contemporaneity. Teoksessa Brendan Dooley (toim.) *The Dissemination of News and the Emergence of Contemporaneity in Early Modern Europe*. 2010, 69–79
- Weber, Max. Kohti sanomalehdistön sosiologiaa. Saksan sosiologisessa yhdistyksessä 1910 pidetty puhe. (Suomennos David Kivinen) *Tiedotustutkimus* 8(1). 1985, 16–22
(<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/73636>)
- Vegesack, Thomas von. *Smak för frihet. Opinionsbildningen i Sverige 1755–1830*. Natur och kultur 1995
- Weikert, Monica, *I sjukdom och nöd. Offerkyrkoseden i Sverige från 1600-tal till 1800-tal*. Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg 38. Göteborgs universitet 2004
- Wendt, Bo-A. Böcker som pekar med hela handen. Huvuddrag i soldathandbökernas textutveckling. Teoksessa Björn Melander & Björn Olsson (toim.). *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Studenlitteratur 2001, 537–562
- Westling, Gottfr. Kyrkans verksamhet och resultatet däraf i Linköpings stift under biskop Filenius' tjänstetid, 1761–1780. *Kyrkohistorisk årsskrift* 13. 1912, 54–82 (<http://runeberg.org/kyrkohist/1912/0064.html>)
- Wiberg, Albert. Folkliga bibliotekssträvanden omkring år 1800. Teoksessa Albert Wiberg. *Från upplysningstiden. Spridda undervisningshistoriska studier*. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 81. 1950 (<https://tamarkiv.se/document/asu-81-fran-upplysningstiden-spridda-undervisningshistoriska-studier-1950/>)
- Wiberg, Albert. *Akademiska läsesällskapet i Lund 1812–1830 och dess föregångare*. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 94. 1957 (<https://tamarkiv.se/document/asu-94-akademiska-lasesallskapet-i-lund-1812-1830-och-dess-foregangare-1956/>)
- Wibling, Jöran. *Opinioner och stämningar i Sverige 1809–1810*. Uppsala, 1954
- Widén, Bill. *Predikstolen som massmedium i det svenska riket från medeltiden till stormaktstidens slut*. *Studia Historica Ecclesiastica Academiae Aboensis* 1. Åbo Akademi 2002
- Widén, Solveig. *Änkeomsorg i ståndssamhället. Försörjnings- och understödsformer för prästänkor I Åbo stift 1723–1807*. Åbo akademis förlag 1988
- Widén, Solveig. *Änkekassa och samhällsklass. Sociala strukturomvandlingar inom tre änke- och pupillkassors delägarkårer i det svenska riket 1741–1783*. Åbo akademis förlag 1990
- Widenberg, Johanna. *Den stora kreatursdöden. Kampen mot boskapspest och mjältbrand i 1700-talets svenska rike*. Carlssons 2017

- Widestedt, Kristina. Music journalism and the public sphere in Stockholm, 1780. *Studies in Newspaper and Periodical History* 2(1-2). 1994, 165-170 (<https://doi.org/10.1080/13688809409357909>)
- Widestedt, Kristina. *Ett tongivande förnuft. Musikkritik i dagspress under två sekler*. Stockholms universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation 2001
- Wieselgren, Peter. *Sveriges sköna litteratur, en öfverblick vid akademiska föreläsningar. Fjerde delen. Statens sköna litteratur, fortsättning. Tredje Delen. Det filosofiska århundradet. Första Afdelningen: Frihetstiden. Magnus 1847*
- Wieselgren, Peter. *Sveriges sköna litteratur, en öfverblick vid akademiska föreläsningar. Fjerde delen. Statens sköna litteratur, fortsättning. Tredje Delen. Det filosofiska århundradet. Andra Afdelningen. Säkerhetstiden. Magnus 1848*
- Viikki, Raimo. *Suur-Huittisten historia II Punkalaitumen eroamisesta kunnallisen itsehallinnon alkuun n. 1639-1860*. 1973 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2017-00011997>)
- Viinamäki, Anna. *Vuoden 1705 almanakka*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 2005 (https://kaino.kotus.fi/www/artikkelit/almanakka_1705/)
- Viitaniemi, Ella. *Yksimielisyydestä yhteiseen sopimiseen. Paikallisyhteisön poliittinen kulttuuri ja Kokemäen kioikirkon rakennusprosessi 1730-1786*. Acta Universitatis Tamperensis 2158. Tampere University Press 2016 (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0096-8>)
- Wikander, Ruth. *Studier över stil och språk i Dalins Argus grundade på en jämförelse mellan de två första upplagorna (av år 1732-34 och 1754 resp.)*. Ett bidrag till svenska skriftspråkets historia. 1924
- Wiklund, Erik. *Nytta, kunskap och jämlikhet. Jordbrukskunskap i Sverige 1772-1794*. Masteruppsats. Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala universitet 2021 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-461460>)
- Vikman, K. O. *Suomen kansan lukutaidon synty ja kehitys Ruotsin vallan aikana*. 1910
- Wilke, Jürgen. Historical perspectives on media events. A comparison of the Lisbon earthquake in 1755 and the Tsunami catastrophe in 2004. Teoksessa Nick Couldry, Andreas Hepp & Friedrich Krotz (toim.). *Media events in a global age*. Routledge 2010, 45-60
- Vilkuna, Kustaa H. J. *Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta*. Historiallisia tutkimuksia 229. SKS 2005 (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000605>)
- Vilkuna, Kustaa H. J. *Katse menneisyyden ihmiseen. Valta ja aineettomat elinolot 1500-1850*. Historiallisia Tutkimuksia 253. SKS 2010 (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000620>)
- Vilkuna, Kustaa H. J. *Liiat hiuxet. Miesten muodin kulttuurihistoria*. Teos 2022
- Villstrand, Britt-Marie & Villstrand, Nils. Yhteisöllisyyttä luova kolehtihaavi. Kolehtikeräykset Koivulahden ja Säbyn seurakunnissa 1751-1760 ja 1811-1820. Teoksessa Ella Viitaniemi (toim.). *Kirkko, papisto ja yhteiskunta 1600-*

1800. Historiallisia tutkimuksia 289. SKS 2023, 213–237
(<https://doi.org/10.21435/ht.289>)
- Villstrand, Nils Erik. Nyheter från predikstolen. Teoksessa Jakob Christensson (toim.). *Signums svenska kulturhistoria. Frihetstiden*. Signum 2006, 50–68
- Villstrand, Nils Erik. Memorialets makt. Bonderiksdagsmän i det frihetstida Sverige som aktörer i en förskriftligad politisk kultur. *Historisk Tidskrift* 134(2). 2014, 191–224
- Wilmenius, Karin. *ABC-boken berättar. En didaktisk studie från Stockholm åren 1770–1900*. Årsböcker i svensk undervisningshistoria 82(198). 2002
(<https://tam-arkiv.se/document/asu-198-abc-boken-berattar-en-didaktisk-studie-fran-stockholm-aren-1770-1900-2002/>)
- Winton, Patrik. *Frihetstidens politiska praktik. Nätverk och offentlighet 1746–1766*. Studia Historica Upsaliensia 223. Historiska institutionen vid Uppsala universitet 2006
- Wirilander, Kaarlo. *Suomen upseeristo 1700-luvulla. Sosiaalhistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisesta upseeristosta*. 1950
- Virrankoski, Pentti. *Anders Chydenius. Demokraattinen poliitikko valistuksen vuosisadalta*. WSOY 1986
- Virtanen, Mikko T., Rahtu, Toini & Shore, Susanna. Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.). *Kirjoitettu vuorovaikutus*. Tietolipas 260. 2018, 9–38
- Wolff, Charlotta. La musique des spectacles en Suède, 1770 – 1810 : opéra-comique français et politique de l'appropriation. *Annales historiques de la Révolution française* 379. 2015, 13–33 (<https://doi.org/10.4000/ahrf.13411>)
- Wolff, Charlotta. Opéra-comique et idéaux politiques en Scandinavie, 1760–1790. *Orages* 15. 2016 (a), 51–63
- Wolff, Charlotta. Musikkultur och musiksmak i 1700-talets Sverige: ett bidrag till lyssnandets historia. *Historisk tidskrift för Finland* 100(4). 2016 (b), 420–452
- Wolff, Charlotta. Opéra-comique, cultural politics and identity in Scandinavia 1760–1800. *Scandinavian Journal of History* 43(3). 2018, 387–409
(<https://doi.org/10.1080/03468755.2018.1464631>)
- Voutilainen, Miikka. *Poverty, Inequality and the Finnish 1860s Famine*. Jyväskylän tutkimuskeskuksen julkaisu 287. University of Jyväskylä 2016
(<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6627-0>)
- Wrangel, E. Jubelfesten 1693. Ett bidrag till Storhetstidens kultur- och litteraturhistoria. *Samlaren* 14. 1893, 65–114
(<http://runeberg.org/samlaren/1893/0195.html>)
- Wrangel, E. "Versekrig" under frihetstiden. *Samlaren* 15. 1894, 32–59
(<http://runeberg.org/samlaren/1894/0040.html>)
- Vries, Jenneke de. 'Nothing but Mayors and Sherieifs, and the Deare Yeere, and the Great Frost.' *A Study of Written Historical Culture in Late Medieval Towns in the Low Countries and England*. Universiteit Gent (& Durham University) 2019 (<http://hdl.handle.net/1854/LU-8614265>)

- Vuorinen, Heikki S. *Tautinen historia*. Vastapaino 2002
- Vuorio, Kaija. *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri. Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos*. Jyväskylä studies in humanities 125. Jyväskylän yliopisto 2009 (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3694-5>)
- Zelizer, Barbie. Journalists as interpretive communities. *Critical Studies in Mass Communication* 10(3). 1993, 219–237 (<https://doi.org/10.1080/15295039309366865>)
- Zilliacus, Clas & Knif, Henrik. *Opinionens tryck. En studie över pressens bildningsskede i Finland*. Skrifter utgivna av svenska litteratursällskapet i Finland 526. SLS 1985 (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2019-00022088>)
- Zilliacus-Tikkanen, Henrika. *När Könet började skriva. Kvinnor i finländsk press 1771–1900*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 165. 2005
- Åberg, Åke. *Västerås mellan Kellgren och Onkel Adam*. Västerås kulturnämnds skriftserie 15. 1987
- Ågren, Maria. *Inför allmänhetens oväldiga domstol. Årsbok 2005*. Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala 2006 (a), 71–90
- Ågren, Maria. *Hemligt eller offentligt? Om kön, egendom och offentlighet i 1700-talets Sverige*, *Historisk Tidskrift* 126(1). 2006 (b), 23–45
- Åhlen, Bengt. *Ord mot ordningen. Farliga skrifter, bokbål och kättarprocesser i svensk censurhistoria*. Ordfronts förlag 1986
- Åhlman, Christoffer. *Mötet med det skrivna ordet. Kvinnors läsande och skrivande under 1700-talet*. Studia Historica Upsaliensia 265. Uppsala universitet 2019 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-389803>)
- Åmark, Karl. *Allmänna brandförsäkringsverket 1782–1932*. Minnesskrift. 1932
- Öhrberg, Ann. *Vittra fruntimmer. Författarroll och retorik hos frihetstidens kvinnliga författare*. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 45. 2001 (<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-733>)
- Öhrberg, Ann. *Samtalets retorik. Belevade kulturer och offentlig kommunikation i svenskt 1700-tal*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2014
- Öhrberg, Ann. *Anna Margareta Momma*. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon* 8.3.2018 (<https://www.skbl.se/sv/artikel/AnnaMargaretavonBragner>)
- Önnerfors, Andreas. *Inledning & Frimureriets moraliska kosmos*. Teoksessa Andreas Önnerfors (toim.). *Mystiskt brödraskap – mäktigt nätverk. Studier i det svenska 1700-talsfrimureriet*. Ugglan, Minervaserien 12. Lunds Universitet 2006, 10–90 (<https://www.ht.lu.se/en/series/538746/>)
- Östholm, Hanna. *Litteraturens uppodling. Läsesällskap och litteraturkritik som politisk strategi vid sekelskiftet 1800*. Gidlunds förlag 2000
- Östlund, Joachim. *Lyckolandet. Maktens legitimering i officiell retorik från stormaktstid till demokratins genombrott*. Sekel 2007
- Östlund, Joachim. *Saltets pris. Svenska slavar i Nordafrika och handeln i Medelhavet 1650–1770*. Nordic Academic Press 2014